

श्रेष्ठि-देवचन्द्र लालभार-चैन-पुस्तकोद्यात्के प्रथाङ्क ११२

चिन्तनाचायविरचित-सकथानक-लघुष्टिरूपावबूषणुपेतानि

१-३१(११) १३

श्री उत्तराध्ययनानि

उत्तरार्ध (अध्य० २४ त. ३६)

संपादक- श्रीआगमोद्धारकाणां उपसम्पत्ताप्तगणिकञ्चनसागरः ।

प्रकाशक- सुर्यपूरोयश्रेष्ठि-देवचन्द्र-लालभारि-चैन पुस्तकोद्धारकक्रामाच्यक्ष भोतीचन्द्र-मगनभारि चोक्तसी ।

वीरभयत् २४९३

पिक्रमसंघत् २०२३

प्रथम संस्करणम्

सचिव रूप्यकसप्तकम्

निषय रूप्यकपञ्चकम् ।

प्रतय ५००

शाके १८८९

१ सं १९६७

इदं पुस्तकं श्रेष्ठि-देवचन्द्र-लालभाई-जैन-पुस्तकोद्धारकसंस्थायाः कार्यवाहक-मोतीचन्द्र मगनभाई चोकसी
इत्यनेन मुंबापुर्यां निर्णयसागरमुद्रणालये आद्यभागः लक्ष्मीबाई-नारायण-चौधरीद्वारा मुद्रापितः
अन्त्यभागः अहमदाबाद-मङ्गलमुद्रणालये मुद्रापितः ।

अस्य पुनर्मुद्रणाद्याः सर्वेऽधिकारा एतद् भाण्डागारकार्यवाहकैरायचीकृताः ।

All Rights reserved by Trustees of the Fund.

Bigining Part of Second Part. Printed by Laxmibai Narayan Chaudhari, at the " Nirnaya Sagar Press. " 26-28, Kolbhat Street Bombay-2. and after Part of Secend Part printed by Mangal Moodranalay-Ahmedabad-1. Published by the Hon Managing Trustee. Motichand Maganbhai Choksi, for Sheth Devechand Lalbhai. Jam Pustakoddhar Fund-at Badekhan Chakla, Gopipura, Surat.

મહારાકના બે શબ્દ

ખીઆમત પયા પીના અમમ્મ મયોની અમરી આ પ્રકાશન ચેતનામાં આ શ્રેય પ્રકાશન કરતાં અમે અનન્દ આનન્દ અનુભવીએ છીએ આ મય શ્રીઉત્તરાધ્યયન-અવચૂરી જુદાકામ દોવાથી તેનું બે ભાગમાં પ્રમદન કર્યાનું વિચારું હતું પ્રથમ ભાગ પ્રજા કરી ચુક્યા છીએ અને આ બીજા ભાગને પ્રગટ કરીએ છીએ પ્રથમ ભાગમાં ૨૩ અધ્યયનો આવેલા છે તે બીજા ભાગમાં તે પછીના અધ્યયનો વચેરે ધણે સપાદકે આપેલ છે

શ્રમજી ભગવાન મહાવીર મહારાજની અન્ય દેશનાના એક ભાગ તરીકે ઉત્તરાધ્યયન ૩૬ અધ્યયનની ગણતરી છે તે આ મય છે આ અંગેના સદિય વચેરેનો ઉદ્દેશ પ્રથમ ભાગમાં આપેલ છે વિશેષમાં મયને ચિત્રમય બનાવવાનું વિચારેલું તે અમે કરી રહ્યા છીએ તેને ત્રણે વર્ષ વીતી ગયા છે પણ આ મય પૂર્ણ ન થવાથી એકલા ચિત્રો બહાર મુક્યા હતા તે ચિત્રો આ મયમાં પણ નર નર વાળાને આપવામાં આવશે ચિત્રમાં એક રંગતોનો ન ઉપયોગ કર્યો છે ૧૭૮ એક નર ચિત્ર તેના પોતાના શૂળ રંગોમાં આપવામાં આવ્યું છે

ઉત્તરાધ્યયન શૂળ વાંચન શ્રમજી અને શ્રમજીઓ દિવાલીના બે દિવસમાં પ્રજાની અતિમ દેશના તરીકે કરે છે

આ અવચૂરીના કાતિના નામ નિંદ્ય મતો ન દોવાથી આના કાતિનું ચિત્રવનાચાર્ય તરીકે સંબોધન થય્યું છે બે ૧ આ અવચૂરી છે તે પછી ન બૂની અને માનસાગર અવચૂરીના અને સ્તમ્ભપ્રતેના આદિ અત ભાગ પણ આપવામાં આવ્યા છે સર્પાદક મહાશયે મત્તકિચિત્ત મા પેટલીક ચર્ચા કરી છે અને કટલાક પરિશિષ્ટ મુક્યા છે તે રીતે મયને સપાદકશ્રીએ સજ્જમાયો છે

શીદશવૈકાલિકની રચના કરી. મનકમુનિ તેને બાળીને આસાનના કરી ગયા. મનકમુનિનું કાર્ય સિદ્ધ થતાં ગુરુ મહાગણે તેને બહારો દેવાની વાત કરી ત્યારે શ્રીસંયે વિનતી કરી કે જાણકને દિતકર જોવી આપની કરેલી આ દશવૈકાલિક સુત્રની રચના એ બારિમાં થતારા અદ્યથુદિવાળા સાધુ સાધીજીને ઉપોગમાં આપશે માટે આપ એને બંડારો ન દેશો. આવી શ્રીસંયેની વિનતીને માન આપીને તેને બહારું નહિ અને સિયર રાખ્યું એ રીતે શ્રી દશવૈકાલિક સિયર થયું.

દશવૈકાલિક સુત્ર સિયર થતા શ્રીઆવશ્યક પછી દશવૈકાલિક અને તેની પછી ઉત્તરાધ્યયન સુત્ર બળવાનું થયું. એટલે ઉત્તરાધ્યયનનો અવસર દશવૈકાલિક પછી આવ્યો તે આ ઉત્તરાધ્યયન સુત્ર.

કહેવાની જરૂર નથી કે ઉત્તરાધ્યયન મૂળના સંકલનાકાર પૂર્વધરો છે. આ પૂર્વધરોની કૃતિ પર નિયુક્તિ, બાળ્ય, ચૂણી, દીકા અવચૂરી, સ્તબ્ધ, જાણાવળોધ વગેરે અનેક ગીતો ઉપલબ્ધ છે.

તે પૈકી અત્રે તેા મૂળ અને પૂર્વગામ્યકૃત અવચૂર્ણી (અવચૂરી)ન આપવામાં આવી છે. તેમજ અગીયારમા પરિશિષ્ટમાં પૂ. જ્ઞાનવિમલસરિપ્રકૃત અવચૂરીનો આલંત્ર ભાગ અને જ્ઞાનમા પરિશિષ્ટમાં શ્રીનયવિજયકૃત સ્વજકેતો આલંત્ર ભાગ આપવામાં આવ્યો છે.

‘જેક દે. લા. નં. ૫. ૬૬’ના દરેડીજીએ આગમ પર્વાગીના અગ્રગટ પ્રત્યે પ્રગટ કરવાનો નિર્ણય કર્યો અને તે અગે મુનિ શ્રીજુણસાગરજી મહારાજને શ્રી જૈનાનંદ, પૂરતમલ્લમાં આગમ પર્વાગીની ને કોઈ અમુદિત પ્રેમકોષી લેખ તે આપવા ન્થાવ્યું. તેઓશ્રીજી શ્રીઉત્તરાધ્યયન મૂળની આગળું અને પિણ્ડનિર્ગુલિતી અવચૂરીની પ્રેમકોષી આપી. તેનું સંપાદનકાર્પ મને તથા મારા સ પાદન-સાથી વર્તમાન સ્વ મુનિ શ્રીશેખરસાગરજીને સોંપવામાં આવ્યું.

અત્રે એટલું જણાવવું પ્રસ્તુત છે કે પ્રેસરોપી મારા સ પાલનસાચીએજ કરી હતી અને પૂ. આગમોદ્ધારકશ્રીએ એ કાપડું અપરોક્ત કર્યું હતું

સ ૨૦૧૦ ની સાલની વ્યાખરમાં આ અવર્યુજિં છપવાનું કામ-કામ હાય હરાય પશ્વ કાળના વિભ પવિલાએ સ ૨૦૧૧ ના ને વ અમાવાસ્યાની કાળી રાત્રીએ મારા સાચોદાર પૂ. મુનિશ્રીશ્રેષ્ઠ કરસાગરજી એરી જડુના કસથી કાળવર્ષ પામ્યા આ રીતે અમારી સ પાલન સાચીની નેત્રી તરતાં સ પાલન કાપ મારા એકલાના જ શિરપર આવી પડ્યું આ વખતે અમારા હાથમાં ઉત્તરાખ્યન અવર્યુરી-રિપરનિર્મિત અવર્યુરી સ પાલનમાં હતા

શ્રી ઉત્તરાર્ધયન મતમાં વિનય-અર્ધયનથી માંડીને જવાજવાલિગમ સુધીના જ્ઞાતિસ અખપતો છે ખીન અને એગજુત્રીસમા અપવનમાં સજો ને ગાથા છે, તે સિવાયના અપવતો તો ગાથાપ્રય છે

પ પૂ. ખ્યાનરત્નગર્ભત આગમોદ્ધારક આ શ્રીઆન દસાગરસૂરીયરજીએ જ્ઞાતિસ અપવતોના જુદા જુદા વિકાસ કર્યો હતા, તે આ પ્રમાણે —

પ્રથમવિભાગ-૨ વિકૃત્યસુય ઉચ્છેદગીય, ૪ અસ ખય, ૫ અકામમરણિજન, ૬ પુગલવિકામ (પુરુગનિગ કિજન), ૭ એનકન ૧૧ બહુપુષ્પૂરા, ૧૫ સલિકેજી, ૧૬ બલશેરસમાહિસાજ, ૧૭ પાવસમણિજન, ૨૧ સમુદ્ધપાલીય, ૨૪ સમિઓ, ૨૬ સામાયારી, ૨૮ મુદ્દેખમગગર્હ, ૨૯ અપમાય (સમતપવજમ), ૩૦ તવમગગર્હ, ૩૧ ચરજીચિદિ, ૩૨ પમાયાજ, ૩૩ કમપપાદિ, ૩૪ હેરસા, ૩૫ અર્જગારમગ, ૩૬ જવાજવાલિગ

વિભાગ બીજો સવાક = ૯ નમિપવજન, ૧૨ હરિકેસીય ૧૭ ચિત્તસર્ગ ૧૪ ઇસ્યારીય, ૧૫ સલિકેજી, ૧૮ સજદિય, ૧૯ મિગવરિય, ૨૦ મહાનિયાજન ૨૨ રહનામજન, ૨૩ કસીગાથમિજન, ૨૪ જલ્લકન, ૨૭ ખલ્લિકન

પરિશિષ્ટ ને તેનો વિષય.

- પરિશિષ્ટ ૧— સત્ર અને સત્રગાથાનો અંક અને પાનાના અંકો જણાવવા પૂર્વક અકારાદિ કા આપવામાં આવ્યો છે.
 પરિ. ૨— ગ્રન્થમાં જે ગ્રન્થના નામો આપ્યા હોય તેનો હતલેખ આપા કરવામાં આવ્યો છે.
 પરિ. ૩— અવયૂરીમાં જે સાક્ષી પાંચો આપવામાં આવ્યા છે તેનો અકારાદિક્રમ આમાં આપવામાં આવ્યો છે.
 પરિ. ૪— આ ગ્રન્થમાં જે જે વિશેષ નામો આપ્યાં છે તેનો અકારાદિક્રમ આ પરિશિષ્ટમાં આપ્યો છે.
 પરિ. ૫— આ પરિશિષ્ટમાં ‘અન્યે’, વૃદ્ધાઃ, સત્રપ્રદાય’, સત્રપ્રદાયઃ, કલ્યાદિનો સમાવેશ થાય છે.
 પરિ. ૬— આ પરિશિષ્ટમાં ગ્રન્થમાં આવતા ન્યાયોનો સમાવેશ થાય છે.
 પરિ. ૭— અવયૂરીકારે જે કાર્તિક વિશિષ્ટ શબ્દોની વ્યાખ્યા કરી છે તે આમાં તારવીને આપવાનો ઉદ્દેશ કર્યો છે.
 પરિ. ૮— આમાં આગમિત્રી પરિઆપા, સત્રત્વાત્, આર્ષત્વાત્, પ્રાકૃતત્વાત્, દેશીપદત્વાત્, તિલ્લવ્યત્વાત્, સુબ્યત્વાત્, વચનબ્યત્વાત્ વિજ્ઞાત્યત્વાત્, વ્યાકરણમ્ અને યત્તદ્ — એમ વ્યાખ્યાના વિષયને લગતી વાતોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.
 પરિ. ૯— આગમોદ્ધારકની ચંકલિન ચિત્ર રત્નમાલામાં ઉત્તરાર્ધયન સુત્ર અંગેના ચિત્રોની જે નોંધ છે તે આમાં આપવામાં આવી છે.
 પરિ. ૧૦— આની અંદર દૃષ્ટાન્તોનો અનુક્રમ, તેનો વિષય, દૃષ્ટાન્ત નામ, અખ્યયન ગાથા નંબર, પદ્ધતિ નંબર આપીને સરખાવટ માટે પાઠ્યદીકાનો પત્ર નંબર આપવામાં આવ્યો છે. આ રીતે ૧૦ પરિશિષ્ટો કરીને તે પછીના ૧૧, ૧૨ પરિશિષ્ટો આપી ૧૩ માં પરિશિષ્ટમાં શુદ્ધિપત્રક આપ્યું છે.

પરિ. ૧૧— આ પરિશિષ્ટમાં આપેલી અવન્યૂનો આદિ અને અતભાગ શીશાનસાગરસૂરિની રચેલી અવન્યૂનો છે તેમાં અવન્યૂરીકારે સમયનિર્દેશ કયો નથી. પણ બુની પ્રતોના આધારે અને શીશાનસાગરસૂરિની અવન્યૂરીના નામે ઉદ્દેશ્ય કયો છે નામ નિર્દેશ માટે પ્રાપ્ત ખાસ પ્રસાદો આપી પાસ નથી.

આથી અવન્યૂરી છે તેમજ એ મુનિ નથી પણ એમ જણાવ, એ ઉદ્દેશ્યે તેનો આદિ અને અન્ત ભાગ ૧૧ માં પરિશિષ્ટમાં આપ્યો છે.

પરિ. ૧૨— બારમાં પરિશિષ્ટમાં સ્તબકનો આદિ અત ભાગ આપેલ છે તેના કતો શ્રીવિજયદેવસૂરિ મહારાજના શિષ્ય શ્રીનયવિજયયજ્ઞ મહારાજ છે કારણ કે તેની આદિમાં આ પ્રમાણે નિર્દેશ કયો છે — “શ્રીવિજયદેવીયનયવિજયયજ્ઞસત્ત્વિત

શ્રીસત્ત્વિતપ્પયનસ્ય સ્તવક” છે અને અતે “શ્રીમદ્દસ્ટાવકનયવિજયદેવસૂરિનામ્ । નિષ્ણુના નયવિજયેન, નિલિત સત્ત્વિતઃ સ્તવક” ૧૧૧ છે. એથી કતો નયવિજયયજ્ઞ મહારાજ છે, એમ સામિત થાય છે, પણ તેમાં સત્તા સમયનો ઉદ્દેશ્ય નથી. પણ શ્રીનયવિજયયજ્ઞ મહારાજનો સત્તાસમય ૧૭ મી સતાબ્દી ગણાય છે તેથી સત્તરમી સતાબ્દીના પાછળના કાળમાં આ રચના થઇ ઉરો

પરિ. ૧૨ માં આપેલ છે તે પ સુવનવિજયયજ્ઞ ગણિના મહેસાણાના બદારની સમિત્ર હસ્તલિખિત પ્રત ઉપરનો છે.

આ પ્રતમાં પ્રારંભમાં પચ્ચપરશ્વેશ્વર-મહામત્ર-નિવરણ આપવામાં આવ્યું છે તેનો (વિવરણનો) આદિનો થોડો ભાગ પ્રતમાં નહિ હોવાથી નમસ્કાર-સ્વાધ્યાય પૂઠ ૨૬૮ માંથી ૬૪૬ તેને અખંડ જાણુ છે એ કે તે બાકીનું તેનો સાથે મેળવતાં કઈક નહિ જેવો તકાવત પડે છે બાકી તો તે સરખું જ છે.

આ સ્તબકકારે પચ્ચપરશ્વેશ્વર-મહામત્ર-નિવરણ એવું નામ આપ્યું છે, જ્યારે નમસ્કાર સ્વાધ્યાયમાં “પચ્ચપદાભ્યાસ” એ વગેરે નામોનો ઉદ્દેશ્ય દેખાય છે.

स्तवकनी पुष्पिकाओ

अ-प. १ आ भृण भन्यती भव्यातमा- ॥६०॥ भट्टारक श्रीविजयदेवसूरीश्वरगुरुभ्यो नमो नमः ॥

आ-प. २९ अ- ॥ भट्टारक श्री ५ श्रीविजयदेवसूरीश्वरगुरुभ्यो नमो नमः ॥

इ- तेनो स्तवक- "भट्टारक श्री ५ श्रीविजयदेवसूरीश्वरगुरुभ्यो नमो नमः ॥

ई- प. २५० अ- "श्रीभट्टारकवरावतंसधिययाविदेवसूरोणां, शिशुना नयविजयेन, लिखितः संस्तुतः स्तवकः ॥१॥

आ उपरथी स्तवकना इती ब्राथु तेना निथुंय आगण इरी गया छोमे,

चित्रमय वे प्रतोनो गाथादि-समन्वय

अ० न०	पाश्य अन्वयणनाम	सरस्वताम	प० मुखनविजय म० प्रत	श्री पुन्यवि० म० प्र०
		अ० गा०	सल० गा०	अ० गा०
१	निपयसुअ-सपण	विनयश्रुताच्यवनम्	४८	४८
२	परीसङ्ग-सपण	परीसङ्गाच्यवनम्	सू० १, गा० ४६	४६
३	चाडरगिने	चापुतद् गीयाच्यवनम्	२०	२०
४	अरुतव-सपण	अरुतव्याच्यवनम्	१३	१३
५	अशममरणित्र	अशममरणीयमध्यवनम्	३२	३२
६	सुधुगनिवेडिञ्च	सुख्यनिर्घीयमध्यवनम्	१८	१८
७	एल्लदञ्च	एल्लदीयमध्यवनम्	३०	३०
८	वावालिये-कानिरीये	वागिलियमध्यवनम्	२०	२०
९	नमिप-रञ्जा	नमिपञ्च-राच्यवनम्	६२	६२
१०	दुमपत्तये	दुमपञ्चमध्यवनम्	३७	३७
११	चट्टुगुयपुञ्च	चट्टुगुयपुञ्चा	३२	३२
१२	हरिपसिय (रञ्ज)	हरिकेशीयमध्यवनम्	४७	४७

यत्किञ्चित्
चित्रमय वे
प्रतोनो गाथादि-
समन्वय

શવિત્ર એ પ્રતોના ચિત્રોના સમન્વય

અધ્યક્ષ નંબર	પાનાં	વિષય નંબર	પ. યુગ્મનિઝમ મં પ્રતના આધારે ચિત્રનામ	અધ્યાપન નંબર	પાનાં	ચિત્ર નંબર	આશરવાર્ધી યીપાનિઝમ ૭ મં પ્રતના આધારે ચિત્રનામ
૧	૧૨આ	૧	પરતીયાં	૦	૦	૦	૦
૨	૨૨આ	૨	ગુરુમહારાગ-નો ગિતો ઉપદેશ.	૧	૧૨આ	૧	૧ ગુરુમહારાગ-અને મિત્ર ગિત પ્રસારના આધુ.
૩	૮આ	૩	પરિવ્રજ મદન કરા આધુ	૨	૨૨આ	૨	૨ મિત્ર ગિત પરિવ્રજ મદન કરતા આધુ.
૪	૧૫આ	૪	સોશના યાત્ર અંગે અંગે ઉપદેશ.	૩	૩આ	૩	૩ 'સોશ' પરિવ્રજ ઉપદેશ અને કુમરિદ દ્રવો
૫	૧૮આ	૫	અગ્નિ અમરચાલિની ઉપદેશ	૪	૪આ	૪	૪ પ્રમાણ તથા આરંભ આદ્ય સ્વપ્રમાદ.
૬	૨૦આ	૬	અમરમહારાગ-અમરમહારાગ	૫	૫આ	૫	૫ અમરમહારાગ પદોના અમરમહારાગ ગદ્યે આદ્ય પ્રમાણ અને તાલ સંગ્રહ.
૭	૨૨આ	૭	નામ આગારનો ઉપદેશ.	૬	૬આ	૬	૬ અમરમહારાગ પદોના અમરમહારાગ દાન હતી
૮	૨૬આ	૮	પરિવ્રજે સતીને અંગે અંગે આધુ.	૭	૭આ	૭	૭ દાણો અંગે અને માર્ગે વાતચત.
૯	૩૦આ	૯	યોગ ઉપદેશ ૩૨૨ કવિ ભક્તિ	૮	૮આ	૮	૮ અગ્નિ માર્ગે ઉપદેશ, પ્રતિવેશ, અગ્નિ માર્ગે અમરમહારાગ, નામ.

● પોષક નામ પર પ્રતના ગિત મારે નામ પદોના ઉપદેશ ૮ નેથી અમરમહારાગ નામ નિત આતે અમર છે. આ પદ પ્રતના ૭ માં છે.

ચાલકિચત્
સચિત્રે
પ્રતોના ચિત્રોનો
સમન્વય

अध्याय नं०	पाना	चित्र नं०	५ लुप्यन्ति चित्रं य० प्रतना आधार चित्रनाम	अध्याय नं०	पाना	चित्र नं०	साक्षरवर्गं श्रीपुण्यविनयञ्च य० प्रतना आधारे चित्रं नाम
६	३३आ	१	अहं वसती ॥१॥ आ नमिनामर्तं अने पन्द्र	६	१३अ	६	राम राखी हाथ गेउल राम ने साधु हथिपारवाणा स्त्री-पुस्त्र
१	४०आ	११	आह न इया भारे सभरसरस्वभा महारीर भद्राशास्त्रतो गौतम स्वाभाने उपदेश	१०	१६अ	१०	कुम ॥ १८ ७ वने उपदेश, भगवान् देव देवी साधनी साधु आविश-आवक-लिङ्गं यो
११	४५आ	१२	अहं वसती ॥१॥ आ	११	१७आ	११	अहं वसती ॥१॥ आ
१२	४६आ	१३	हरिशीभूति अने धनपादभा आहारी	१२	१८अ	१२	हं सेवा इया तेभार छ तेवा हरिशी भूति भद्रिभा
१३	५१आ	१४	चित्र-सूत्रिना छ भव	१३	२२अ	१३	चित्र-मन्त्रिभूतिना पंचभव साधेना अविहार
१४	६१आ	१५	भूमिभरनगर पूव भवतो अने आ भवतो अविभर	१४	२४अ	१४	भूमिभर राम-राखी-आहारी-आहारी ने छान्ना
१५	६८आ	१६	साधुना तादस्य चित्तर (विहार इया भूति)	१५	२७आ	१५	भाणा गवता भूतिरान
१६	७१आ	१७	अहं वसती ॥१॥ आ	१६	२८आ	१६	स्त्रीना उपसर्गं अने २ गरीय छना अहं वसती भार हियर दहि
१६	७१आ	१७	आ चित्रभा अहं साधुने अहं भवति आधेवी छ				

अध्याय नं०	पानां नं०	विम नं०	पं. सुवनद्विप २० प्रदना आवादे	अध्याय नं०	पानां नं०	विम नं०	साधारतर्ष २० पुद्गलवन्पद २० प्रदना आवादे विमलम्
३३	१६०५	३६	इमेवयुद्धय्य सते इमं नाद्य इतार सत्तु.	३३	७४५	३३	अगिहंत, सिद्धि-नाम्यार्थ, उपायार्थ, ने साधु, इतिस्वार्थार्थ, साधु.
३४	१६८५	३७	७ देव्युं स्वयं.	३४	७४५	३४	७ देव्युं स्वयं.
३५	२०५५	३८	साधुतु स्वयं.	३५	७४५	३५	साधुतु तथा साधु-भावः
३६	२०८५	३९	यौद्ध राजयोग.	३६	७४५	३६	अगवान् सते यार गनिना भवे.
३७	२४०५	४०	यनुविद्ध संय.	३७	७४५	३७	यनुविद्ध संयते उपदेष्टा देता दुस्मकाराज.

उपर न्याया प्रमाणे विमलो समन्वय हे

३६ २४०५ ४० साधुतु नृद्वयनि आधी हे

तेवो अत्र न्यातो धर्म गयो ३ विमलप्रदना मगन्यां इत्यपि अविवाती वान आरी गज ह्येय तेम दृषाय हे

આગમ અને ચિત્ર

નર શામળની અદર ચિત્રોને અંગે શ્રીકૃષ્ણસૂત્ર એક અનોખી ચીજ છે, કારણ કે નીચેના સ્વતંત્રના દિવસે બારસાસૂત્ર સાંમળવાનું હોય છે, તેથી તેનો મહિમા બનાવવાને માટે તીવ્ર કરાવ્યા ચિત્રો કૃષ્ણસૂત્રના મોતેના વિગેરે અનેક પ્રકારનાં હોય છે એટલું જ નહિ પણ તેની ચોક્કસ અનેક નકલોની રીખડોનો સ્તોત્ર છે અનેક પ્રકારના ચિત્રો પણ હોય છે તેમજ કૃષ્ણસૂત્રને સોનેરી ફેરી ઘાલીથી લખવા વગેરે કરીને અતિમનોદર અને આર્થિક મતી બનાવાયુ હોય છે આ રીતે નૈનાગમમાં અતિસૂચ ચિત્રમાણુ માર્ગ હોય તો તે કૃષ્ણસૂત્ર જ છે

ઉપર જણાવેલી વાત એટલા માટે જણાવીએ છીએ કે આ પ્રશ્નનું ઉત્તરોદ્ધયનના ચિત્રો અંગે રીધુ કે

આ સરથાના શાન રિપાસુ સેવક કેશરીવ્ય કલાકરે ઉત્તરોદ્ધયનનું અવધૂરીમા તેના ચિત્રો મૂકવાનો નિર્ણય કરાવ્યો અને નોંધક વિગેરે કરી આપવાનું અને છપાવી આપવાનું થીમાન સાતભાઈ નવાળે માથે રીધુ અને તે કરી પણ આપ્યું એવું છે ઉત્તરોદ્ધયનના અંગમન વાર ચિત્રો અને દરેક અંગમનની આદિ અત ગાથા તેમજ ચિત્રોનાં ભાવાર્થ એ જાણને તેવાર કરાવાયુ અને વેદ્યાજ્ઞના રાજ આવી ગયું. ઉત્તરોદ્ધયનના અંગે ચિત્રો લેવાનું નક્કી કરેલ હોવા છતાં પણ આમમ અને ચિત્રમયતા' તેનો મર્થ્ય અંગે કરીને છીએ

કૃષ્ણસૂત્રના અંગે શરૂઆતમાં જણાવી ગયા પરંતુ માર્ગ એક પરિવાર એવો પણ સભરિત છે કે જે આનંદચક્રના ચિત્રોના ઉપયોગ કરેલો હશે ' કારણ કે આનંદચક્રના ચિત્રોવાળી માર્ગ માર્ગ પ્રતો મળે છે બીજા માર્ગ આમમમાં માર્ગ એકાદ બે ચિત્રો આવતા હોય તેના અંગે અવસર નથી આ ચિત્રાવની અંગે સાક્ષરત્વ શ્રીમાન યુર્યવિજયજી મહારાજે ચોતાની પાસેનો મૂલ સાચેલી

આગમ ચિત્રરત્નાવલી

પૂ આગમોદ્ધારકશ્રીઓ લખાવેલી આગમ ચિત્રોની નોંધ આ પ્રમાણે —

ચિત્ર નં.	ચિત્ર ભાગ નં.	ચિત્રનો વિષય	ચિત્ર નં.	ચિત્ર ભાગ નં.	ચિત્રનો વિષય
શ્રી આવશ્યકનાં ચિત્રો					
૧	૧	નયસાર	૫	૫	ધીવું દાન
૨	૨	વત અને વાક્યાત્વ કાપવું	૬	૬	વૈષ્ણ
૩	૩	સાર્થથી જુદા પડેલા સાધુ	૭	૭	તેના મિત્રો
૪	૪	દાન	૮	૮	સાધુઓની વૈયાવચ્ચ
૫	૫	માર્ગે લઈ જવું, દેશના ને સમ્યક્ત્વ.	૯	૯	વજ્રનાભ, બાહુ, સુગાહી, પીઠ, અને મહાપીઠ—
૬	૬	ધના સાર્થવાહ	૧૦	૧૦	વિનીતા
૭	૭	સાર્થ	૧૧	૧૧	દિગ્દુર્મારિકા મહોત્સવ
૮	૮	સાધુઓને દાન આપવું	૧૨	૧૨	મેરુ જન્મોત્સવ
૯	૯	અટનીઓમાં રહેલું	૧૩	૧૩	રાજ્યાભિષેક-જનુગલિયા ને ઇન્દ્ર
			૧૪	૧૪	ઉચ અને આરક્ષક

૧ આ હેડીંગ 'આગમોદ્ધારકશ્રી' આપેલ છે

ચિત્ત	ચિત્ત	ચિત્ત	ચિત્ત
ન	ન	ન	ન
૭	૭	૭	૭
૮	૮	૮	૮
૯	૯	૯	૯
૧૦	૧૦	૧૦	૧૦
૧૧	૧૧	૧૧	૧૧
૧૨	૧૨	૧૨	૧૨
૧૩	૧૩	૧૩	૧૩
૧૪	૧૪	૧૪	૧૪
૧૫	૧૫	૧૫	૧૫
૧૬	૧૬	૧૬	૧૬
૧૭	૧૭	૧૭	૧૭
૧૮	૧૮	૧૮	૧૮
૧૯	૧૯	૧૯	૧૯
૨૦	૨૦	૨૦	૨૦
૨૧	૨૧	૨૧	૨૧
૨૨	૨૨	૨૨	૨૨
૨૩	૨૩	૨૩	૨૩
૨૪	૨૪	૨૪	૨૪
૨૫	૨૫	૨૫	૨૫
૨૬	૨૬	૨૬	૨૬
૨૭	૨૭	૨૭	૨૭
૨૮	૨૮	૨૮	૨૮
૨૯	૨૯	૨૯	૨૯
૩૦	૩૦	૩૦	૩૦

वि० वि० वि०
नं० वि० नं० वि०

वि० वि० वि०

श्रीसुयगाङ्गनां वि०

४३ १ पु० उ० वि०
२ आ० उ० वि०
३ उ० वि०

श्रीसुयगाङ्गनां वि०

४४ १ श० २. उ० १. अ० वि०
४५ १ श० २. उ० ५. उ० वि०
४६ १ श० २. उ० ८. अ० वि०
४७ १ श० ३. उ० १. वि०

४८ १ श० ३. उ० २. अ० वि०
४९ १ श० ५. उ० ४. अ० वि०
५० १ अ० वि०

वि० वि० वि०
नं० वि० नं० वि०

वि० वि० वि०

श्रीसुयगाङ्गनां वि०

५१ १ श० ७. उ० ८. अ० वि०
५२ १ श० ८. उ० ३३. अ० वि०
५३ १ श० ११. उ० ८. अ० वि०
५४ १ श० १२. उ० ८. अ० वि०
५५ १ श० ११. उ० १२. अ० वि०
५६ १ श० १२. उ० १. अ० वि०

५७ १ श० १३. उ० २. अ० वि०
५८ १ श० १३. उ० ६. अ० वि०
५९ १ श० १४. उ० ७. अ० वि०
६० १ श० १५. उ० ५. अ० वि०
६१ १ श० १६. उ० ५. अ० वि०
६२ १ श० १८. उ० ७. अ० वि०
६३ १ श० १८. उ० १०. अ० वि०
६४ १ श० २०. उ० ८. अ० वि०

અતી કદાચ શાકને એવો પ્રથમ હોઈ કે આગ્રાગોદારશ્રીની શ્રેષ્ઠપાસના અને સાહિત્યસેવા પ્રગટ કરવામાં આવી છે પણ તેમાં આ વિષય ક્યાંય દેખાયો નથી આવુ કેમ ?

સાકારનો સમ આસથાને નથી પ્રારણ કે ૨૦૧૧ માં બધું ફેદતા આ ચિત્રાવલો લાગ પર આવેલી તે તથા આગ્રાગોદારશ્રીએ લાખપત્રના આગ્રાગોદારશ્રીને મોકલ્યા છે, તેમ સ્વચ્છ કદપત્રના પણ લાખપત્રના મોકલ્યા છે તે સચિત્ર કદપત્રની વિગતો સાથેની નેગેટિવો કારીગર અને આપી મોકલ અને તે બધુંએ સાહિત્ય પાલીતાણાના બધીવા પેઈ દરમદાવાદમાં રહેતાને ૨૦૧૨ માં આપેલુ એટલે આ ચિત્રાવલો અને કદપત્રના ચિત્રોની નેગેટિવો બધું તેઓ પાસે ન રહ્યું એથી તેની નોંધ બંધામાં આપવાની રહી ન ગઈ છે પણ સફાગવે ૨૦૧૬ ના શબ્દો મોકલે ફેરા ખાકીને આ બધું સાહિત્ય ભેટ મળ્યું અને અહિં આ ઉત્તરોદયનના ચિત્રોનો પ્રસંગ લેવાથી અને તેની નોંધ આપી છે

એટલી વાત પણ અને જણાવવી જોઈએ કે શીવર્ધાનજીનતાપ્રજ્ઞામદિરમાં ને લાખપત્ર આગ્રાગોદાર તેની પણ નેગેટિવો તેના કાળાકાર કદપત્ર મુલ્યાંકનના માલિક પરમ પુરેગોત્તમદાસ શાકરલાલના ચિરંજીવી બાઈ હવલ્લુભાઈએ આપી છે આ બધીએ નેગેટિવો કદપત્રના શીવર્ધાનજીવર્ધાનજીને મોકલ્યાં મદિરમાં મારા ભગવાન (શીવર્ધાનજીવર્ધાનજી) સંકલિત રીતે રાખવામાં આવેલી છે સાદરનમઃ શીવર્ધાનજીવર્ધાનજી મદારાજનો અભિપ્રાય એવો છે કે ૪૪૪ હવા મારો એ અભિપ્રાય છે કે આ એક અતિ મહત્વનું સંભારણું છે તેને સાચવી રાખવું મારી પાસે હોય તો કે તેને સાચવીને રાખી ન મૂક

આ રીતે ચિત્ર વક્રતલ પૂર્ણ થાય છે

ઉપસહાર - શ્રીકૃતિરાધ્યયન અવ્યર્ણિ અને વક્રતલ અવ્યર્ણિ અને રતનકનો અધિકાર અચિત્રના ચિત્રસમન્વય વગેરે આપીને આ મન્થ અંગેનું મારું યત્કિન્નર પૂર્ણ મળ્યું

परिशिष्टानि

उत्त० अव०

॥३६॥

लघुविषया-
नुक्रमः

॥३६॥

अनुक्रमः	परिशिष्टनामानि	पृष्ठम्
परिशिष्ट १	गाथानां सूत्राणामकारादि	३३२-३४४
परि० २	साक्षीग्रन्थनामानि	३४४-३४५
परि० ३	साक्षीपाठानामकारादिक्रमः	३४५-३४७
परि० ४	साक्षीनाम्नामकारादिक्रमः	३४७-३५५
परि० ५	'अन्ये' इत्यादि	३५५
परि० ६	न्यायाः	३५५
परि० ७	केयान्वित् शब्दानां व्याख्या	३५५
परि० ८	आगमिकपरिभाषादीनि	३५६-३५८
परि० ९	आगमोद्धारकृतागमचित्ररत्नमालयां दर्शितानि उत्तराभ्ययनचित्राणि	३५८
परि० १०	दृष्टान्तानामनुक्रमः	३५९-३६०
परि० १२	ज्ञानसागरसूरिकृतावरेचूराद्यन्तभागः	३६१-३९१
परि० १३	नयविजयकृतसच्चित्रस्तवकस्यायन्तभागः	३९१-४०२
परि० १४	शुद्धिपत्रकम्	४०२

श्रीउत्तराध्ययनावचूरेविषयानुक्रम

उत्त० अ०

॥३७॥

बृहद्विषया
नुक्रम

॥३७॥

सूत्रगाथे	विषय	पत्रम्	सूत्रगाथे	विषय	पत्रम्
१	साधुविनयकथनप्रतिपा	१	११	चाण्डालिकसम्भवे विधि ।	४
२	विनीतलक्षणम् ।		१२	शि उवा भूयोऽनिच्छा, पाण्ड्यागम्य	
३	अविनीतलक्षणम्, अविनये पुत्र्यालक्ष्यद्वयान्त			गल्यानीजन्त ।	४
४	अविनीतरले गुनीदृष्टात् ।	२	१३	अनाश्रयाग्राधित्तानुगाद्याश्च गुनप्रसादप्रसाद-	
५	गुरुदृष्टान्तेन शीलहान-पुत्रीलक्ष्मी ।	२		कारिण तदुपरि चण्डकदावाय द्यान्त (२) ४	
६	गतदृष्टान्ताय हितैरिणे निनयक्रियोरदेवा । ३		१४	गुरुचित्तप्रसादननिधि, कुलपुनभूतद्वान्तो	
७	शीललामानिषासने विनयपले ।	३		(३-४) । ५	
८	विनयैषणाविधि ।	३	१५	आत्मदमनफलम् चौरद्वान्त (५) । ५	
९	धान्तिसेवायाश्चदृष्टहारयश्रीहारजनम् । ३		१६	आत्मपरदमनयोर्हेतव सेवनकक्ष्यात् । ६	
१०	चाण्डालिकचयदुर्वापवजनमध्ययनध्याने च । ३		१७	आवी रहो वा याब्रमभ्या प्रत्यनीकतात्याग । ६	
			१८	पाथपुर दृष्टतोऽनियदननमदु योरु, द्रव्यायाम	
				प्रतिभ्रवण (गुभ्याविनये) । ६	

सूत्रगाथे	विषयः	पत्रम्	सूत्रगाथे	विषयः	पत्रम्
७८-७९	अलाभपरीपहः, लौकिकद्वयान्तः (२२)। २३		परिवान्यम्, ४ गृहीतदण्डप्र भोत्तरवा-		
	आगमिकदण्डकुमारद्वयान्तः (२३)। २३		क्यानि, ५ वल्लीस्थितसर्पभक्षितवृक्ष-		
८०-८१	रोगपरीपहः, काल्योदिकद्वयान्तः (२४)। २४		स्थण्डे शक्रुनिकाक्यम्, ६ राधेमातङ्ग-		
८२-८३	तृणरक्षपरीपहः, भद्रकुमारद्वयान्तः (२५)। २४		वाक्यम्, ७ राशि चौरि नागरकवाक्यम्		
८४-८५	मलपरीपहः, मुनन्दश्रावकद्वयान्त (२६)। २४		साभरणसयत्यार्यापादवाक्यानि । २८		
८६-८७	सत्कारपरीपहः, पुरोहितपादपीडकश्रावकद्वयान्तः		परीपहाणा कर्मप्रभृतौ समवतारः । २८		
	(२७)। २५		९४ अध्ययनोपसहारः		
८८-८९	प्रगापरीपहः, सागरद्वयान्तः (२८)। २६		॥ इति परीपहाध्ययनम् २ ॥		
९०-९१	अज्ञानपरीपहः अक्षकपितृद्वयान्त (२९/१)		॥ अथ चातुरङ्गीयाध्ययनम् ॥		
	स्थूलभद्रद्वयान्तः (२९/२)। २७		९५-९६ चतुरङ्गीदुर्लभता, नानाकर्मजनानाजातिपु		
९२-९३	दर्शनपरीपहः आर्यापादद्वयान्तः (३०)। २७		भ्रमान्नरन्दुर्लभता । २९		
	१ महाक्रान्तकुलान्यायम्, २ गन्ना-		९७ देवनरकासुरेषु भ्रमाच्च । २९		
	न्यून्पाटजनाक्यम्, ३ दग्धीश्रजता-		९८ क्षत्रियचाण्डालादिषु भ्रमणादपि । २९		
			९९-१०० कर्मणोऽनिर्वेदः ससारभ्रमश्च । ३०		

सूत्रगाथे	विषय	पत्रम्	सूत्रगाथे	विषय	पत्रम्
१०१ लुक्कमण गृहस्य नगरम् ।	३०	११५ जीमिषेऽर्कस्तेऽत्राणे च क प्रमाद ।			
१०२ तप आन्त्यरि सादे भुतेर्दुलभता च ।	३	अष्टनवदन्त, चौरदण्डान्तः (३१) ३३			
१०३ भवणेऽपि भद्रा दुलभा ।	३०	११६ वायधना नक्षत्राग्नि, चौरदण्डान्तः (३२) ३४			
१०४ धृतिभद्रयोरीयस्य दुलभता ।	३१	११७ छिन्नुगृहीतचौरात् पाणिनी न मोक्ष । ३४			
१०५ लब्धचतुरङ्गस्य कर्मनाशः ।	३१ *	११८ कम्पले च धूनामवधुता, आभीरीर च			
१ ६ तस्यैव गुदिधमा निर्माणं च ।	३१	कगणिदण्डान्त (३३) । ३५			
१ ७ देहिकागुमिकफलेन शिष्योपदेन ।	३१	११९ प्रणहगुह्यदीपसम्यासादक्षिता, वित्तनाशान			
१०८-१ ९ मुक्पमावे भेददेखवम् ।	३१	च पुरोरितपुत्रदण्डान्त धनुषादिदण्डान्तश्च			
११०-११२ स्मृतस्य दगाग्ने कुठे मानुष्य, दद्याद्गामि ।	३१	(३४) । ३५			
११३-११४ पुनर्मानुष्ये मोगा योषि सयम	३०	१२० बुद्धजीव्यागुप्रशस्य भारण्डरदप्रमत्तता,			
॥ इति चतुरङ्गीयाध्ययनम् ३ ॥		अपाददत्तदण्डान्त (३५) ३६			
॥ आपातसंस्तुताध्ययनम् ॥		१२१ पाशमानी गङ्गमान लाभजीवी मुच्यते,			
		मण्डिकचौरदण्डान्त (३६) । ३६			
		१२३-१२३ छन्दोनिरोधेनाप्रमत्तस्य मोक्ष, अश्वरदण्डान्त			
		(३७) । अनम्यते विषाद । ३७			

सूत्रगाथे	विषयः	पत्रम्	सूत्रगाथे	विषयः	पत्रम्
१८२-१८६	हिसाया नरहृदयः, आसनादि धन च रजोद्वेष्ट, तादात्म्यमय मरणे द्योतक । ५१	५४	१९९	परात्मज्ञानं किं न ।	५४
१८७	हिंसितसत्त्वो नरसंगमिता । ५१	५४	२००	कुमाग्रसमुद्रोरुत्पन्नसंदेहो कान्ता ।	५४
१८८	सात्त्विक्याश्रया साम्यसर्गापगता द्यव्युति, द्रवस्तरावध्यान्तः (४४, ४५) । ५२	५४	२०१	अल्पे आयुषि योगक्षेम किं न निन्द्यान् । ५४	५४
१८९	मनुष्यसामान्योर्दिशि सहस्रगुणता । ५२	५४	२०२	समादति उत्तो मार्गधर्शा समनियुतो देवगतिरू च्युतोऽपि श्रुतितुल्यात्मान् ।	५५
१९०	मनुष्यसामानो कश्चिन्मागसत्त्वोपमाः । ५२	५४	२०५-२०७	वाचधीर्याः सारूप तुल्या गतिप्र ।	५५
१९१-१९२	तगिहृत्रयोपमा ।	५२		॥ इत्यौरत्रिताध्ययनम् ७ ॥	
१९३	मानुष्ये देवस्य नरतिर्हर्तृत्वे मूढे लाभो मूलच्छेदश्च, यगिहृत्रस्य हृदयान्नः (४६) ५३	५३		॥ अथ सापिण्डीयाध्ययनम् ॥	
१९४	नरसत्त्वियसूते श्योग्रगटयाय । ५३	५३		कविल्लुपान्तः । (४७)	५६
१९५	शिराहूर्तिभोग्यञ्चाऽय । ५३	५३	२०८	अधूने सत्तारे दूर्गतिगिरकं हि ।	५६
१९६-१९७	मानुषे मूल्याम्, शिरासुता नरगतिः । ५३	५३	२०९	अनेह्य देवसत्त्वमति ।	५६
१९८	सर्पेर्गाशमारीना अदीना देवगतिः । ५४	५४	२१०	प्राप्तसंगम नौरमोर्गार्गमुदेय ।	५६
			२११	प्रत्यक्षस्य गामी अनेह ।	५७
			२१२	भोग्यमति सारदेष्टव्यमय कल्प ।	५७

सूत्रगाये	विषय	पत्रम्	सूत्रगाये	विषय	पत्रम्
२१३	यथैवास्मत्तर काम साधूना सुतर	५७	२२७	कायिकाध्ययनक्रियाफलम् ।	६०
२१४	अशुद्धि सत्ता साधयो नरत्नागमिन ।	५७	॥ इति कायिकीयाध्ययनम् ८ ॥		
२१५	प्राणवधाननुकृता सुखिगामी ।	५७	॥ अथ नमिप्रव्रज्याध्ययनम् ॥		
२१६	सुखदुःखद्वयविरतापापनिगम ।	५८	२२८-२२९ नमोऽन्यत्र न जातिस्मृति पुत्रमभियुज्य दीक्षा		६१
२१७	प्रसरपावत्योर्बोधस्याग ।	५८	(नमिदृष्टान्त) (४८) ।		
२१८-२१९	प्रगणास्तो जातेषी अस्मद्वदो मित्रु, प्रान्तादि		२३०-२३१ मुक्तभोगस्य त्याग, रात्र्यङ्गनरोधपरिजन		६१
	यास्तार्थं तेनते ।	५८	-यागश्च ।		
२२०	लक्षणस्यज्जादिप्रयोक्त न साधु ।	५९	२३२ प्रव्रजति नगर्यां कोगहल ।		६२
२२१-२२२	कामात्समाधिभ्रष्टा आतुरगतिषाः संसारप्रमिणो		२३३-२३४ माहुरूपेण नमगमनं, नगरीकोलाहलप्रासाद		
	दुर्लभबोधिसत्त्व ।	५९	गृहदाकणशब्दहेतुपृच्छा ।		६२
२२३	दृष्टल्लोकेनाप्यस्तोत्राः दुष्पूर आत्मा ।	५९	२३५-२३७ हेतुकारणचौदित्तनमिवाक्य यत्तद्विद्यमानगन्धे		६२
२२४	लभो लोभहेतु, द्विमासलभे कोटिलोभवत् ।	५९	नै तस्मानन्दै समाधानम् ।		
२२५	स्त्रीपु न गृहयेत्, प्रलोप्य दास्यकीदृन्तिता ।	६०	२३८-२३९ दक्षामानमिन्दित्त पुरोयेकाग्रभ ।		६३
२२६	स्त्रीत्यागी धर्मथो मित्रु ।	६०	२४०-२४१ अकिञ्चनस्य नगरीदोहे न ॥ ॥		६३

सूत्रगाथे	विषयः	पत्रम्
३४०	गुरुकुलवासियोगोपपन्नादिभूत विद्यावर्धनम् । ८०	पत्रम्
३४१	शारङ्गयोगसूत्रभूते धर्मलोक्यौ । ८१	
३४२-३५६	कन्योवाशाभ्यान्तद्वयप्रणयिषयम् । ८१	
	शिरसासुदेवचक्रवर्त्तिन्द्रिगज्जन्तद्रोडागारवन्धू- नशिलाभन्दरगयमूरमैकमा चतुर्भुजम् । ७८	
३५७	गम्भीरदुष्परिहायिनः सिद्धिः । ८४	
३५८	भूताधिपति आत्मसत्कारः । ८४	
	॥ इति चतुष्टुतपूजाध्ययनम् ११ ॥	
३५९-३६१	आत्मकुलो गुणी हरिरेव । हरिकेशिस्थान- (४९), पञ्चसगिताङ्गुमो यगजदम्भान्तः । ८६	
३६२-३६४	तत्र हृत्वा प्राप्नोति धिमान् यो नामिदं हिमेन्द्र- भ्रमता वर्णनागारचारिभिरुत्तमसित । ८६	
३६५	प्राप्नोति निम्बिता गन्तव्येष्टया । ८७	
३६६-३६८	शरीर प्रच्छाद्य तिनुरत्ननाम्ने, साधुगुणकथने, भिषायाया । ८७	
३६९	दिगार्थमेतत्तद्वृण्ट (छायाः) । ८७	
३७०	रथन्निम्न्यायेन केरि (यसः) । ८८	
३७१	चातिर्गोरेषा दिगा क्षेत्रम् (छायाः) । ८८	
३७२-३७३	चातिर्गोरेषा दिगा क्षेत्रम् (छायाः) । ८८	
	विषयान्तरान्तः पुण्यम् (सत्) । ८९	
३७४	प्रवर्णीय न दधोऽन्तरम् (मायाः) । ८९	
३७५	गोरेषाग्निगुमिनेऽद्वाने तलाभो न (२१) । ८९	
३७६-३७७	दधुष्वादिमिष्टायां तथाऽद्वानेऽन्तरम्, गन्तव्येष्टया । ९०	
३७८-३८१	अग्निद्वान्नी भद्रा ज्ञातः दुर्माग्न मान्दवति चरी न कीर्ति । ९१	

सूत्रभाष्ये	विषय	पत्रम्	सूत्रभाष्य	विषय	पत्रम्
३८२-३८९	असुरहते ताडनम्, मद्राहतागम नरणपति क्षिप्ता च । छान्दोग्या सभार्योप्यासकृता धामणा प्रसादनं च । ९३		॥ इति हरिकथोपाख्यानम् १२ ॥ ॥ अथ चित्रसंभूतीयाध्ययनम् ॥		
३९०	यथकृत्तनेतदिति मुनि । ९३		४०६ इतिनिदानब्रह्मदत्तजन, चित्रसंभूतोदाहरणम् ९९ (५०) ।		
३९१-३९४	छरणपति, अर्चन, भारदानानुष्ठा, निगसिदानं दिव्यमयक च । ९४		४०७ चित्र पुरिमन्त्रले भेदी प्रयत्नितम् । ९९		
३९५	निमित्तद्विषयानां तत्र प्रणाला । ९४		४८ कथिस्थे समागम, मियो कालं च, पुरोवातीना प्रकाश बृहदिदमादरम् । ९९		
३९६-३९७	योतिरागममममद्विती न कुणालये, कुणालय कथिपत्ति । ९५		४०९-४१२ अत्योऽयानुवासानुरक्तौ आसी भातरो दावा इत्यादि ब्रह्मवास्यम् । ९९		
३९८-४००	प्रवृत्तियोगकथयप्रश्न, यथारिविस्तरवृत्तादिय कथानी । ९६		४१३ त्वमिदनादियेषा (मुनि) । १००		
४०१-४०२	यानिस्तथानुवादिप्रश्नै तपमानीना व्योति रादिता । ९६		४१४ सारथौवक्त्रम् (ब्रह्म) । १००		
४०३-४०५	हृदलीयादिप्रश्ने पमादीनां हृदत्वादिति । ९७		४१५-४१७ स्वभाषान्त समुद्रिगणनम् । १०१		
			४१८-४१९ प्राज्ञादवित्तभूतयद्येनिमन्त्रणम् । १०१		
			४२०-४२२ गीतवृत्त्याभरणक्रामानामनुभूता वित्तो मुप च चित्रपञ्चाय ग्राहि । १०२		

सूत्रगाथे	विषय	पत्रम्	सूत्रगाथे	विषय	पत्रम्
५४८-५५०	हयान्द्रुतं मृगयानिगतं सजय । उदाहरणम् (५२) ।	१३६	५७१-५८०	तं शानं शिनमासनं क्रियाभित्तयो प्रहणनजनम् ।	१४२
५५१-५५२	नेत्रोयाने सायोः शब्देः मृगगति ।	१३६	५८१-५८७	भतलसामपराखनकुम्भाद्यान्तिदुन्तरमहा पद्महरियेणत्रयदद्याणभन्मस्यकमुद्रा (४)	
५५३-५५७	साधुदत्ता, भद्रपुण्यवैक्षण, धामणा साधुमौनं नृपभयम् ।	१३७		दायनभेतिविषयमहायदानो व्यागमोऽपि ।	१४४
५५८-५६४	अमयदो भय, गन्ता स्वागी, चक्रासु मेरुदार्थ, स्वाधुदुग्मी तस्यै परकार्य कर्मैः ।	१३८	५९८-६००	हृत्पाकमापदेन, संवास्तरेण सिद्धिश्च ।	१४५
५६५-५६६	सजयदीना ।	१३८		॥ इति सचयतीयाध्ययनम् १८ ॥	
५६७-५६९	सजयं प्रति स्वागन्नामगोत्रादिप्रभस्तु त्तरं च ।	१३९		॥ अथ मृगापुत्रीयाध्ययनम् ॥	
५७०-५७८	मियागाना (४), युद्धात्कृता एते, कर्म चैषाम् । तेषां मायावता । तद्विषय रक्षणं द्रष्टव्यं यस्मिन् नानाविधवचन प्रभवजनं च ।	१४१	६०१-६०४	सुभातापिपलभन्मृगापुत्रवलभी (मृगापुत्र) दोगुत्तक इव श्रीरुन् नगरालेभ्यो, मृगा पुत्राद्यान्त (५२) ।	१४६
			६०५-६०८	साधुदत्ताज्जातिर्मात्र ।	१४७
			६०९-६१०	सितं प्रनयाग्रम् । पितृपुत्राय ।	१४७

सूत्रगाथे	विषयः	पत्रम्	सूत्रगाथे	विषयः	पत्रम्
६११-६२३	भोगा विषयफलत्वमुविपाका. शरीरमनित्वत्वा- द्याघ्रातमसारे व्याधिरोगाद्यालये नरत्वेऽरति- जन्मादिदु रा क्षेत्रादेर्वियोग, असुन्दरा भोगा अपायेयाऽवीगमनवत्प्रदीप्तगृहशयनवत्संसार । १४७		६१९ मङ्गल कृत्वा शिक्षाप्रतिज्ञा । सयतमुनि- दृष्टान्तः (५४) ।		१६०
६२४-६४३	साधुधर्मदुष्करता ।	१५१	७००-७०६ श्रेणिककृता सजयप्रशसा पृच्छा च ।		१६१
६४४-६७४	नरकदुःखवर्णनम् ।	१५५	७०७ अनाथत्वं मुनित्वे हेतुः ।		१६१
६७५	निष्प्रतिकर्मता (श्रामण्ये) ।	१५५	७०८-८०९ नाथभवनम् ।		१६१
६७६-६८३	अरण्यमृगचर्या ।	१५७	७१०-७११ अनाथ. कथ नाथ ? ।		१६२
६८४-६८७	मृगापुत्रदीक्षा ।	१५७	७१२-७१३ अश्वहत्यादिभिर्नाथत्वम् ।		१६२
६८८-६९३	मृगापुत्रानागरवर्णनम् ।	१५८	७१४-७३३ अनाथत्वस्वरूपे स्वार्थवृत्तम् ।		१६५
६९४-६९५	मृगापुत्रसिद्धिः ।	१५९	७३४-७३५ आत्मनो वीतरण्यादित्वम् ।		१६५
६९६-६९८	उपसंहार ।	१५९	७३६-७४८ श्रामण्येऽपि कुमारसंभवादनाथता ।		१६८

॥ इति मृगापुत्रोपाध्यायनम् १९ ॥

॥ अथ महानिर्ग्रन्थीयाध्यायनम् ॥

॥ इति महानिर्ग्रन्थीयाध्यायनम् २० ॥

॥ अथ समुद्रपालीयाध्यायनम् ॥

सूत्रगाये	विषय.	पत्रम्	सूत्रगाये	विषय	पत्रम्
७५९-७६८	समुद्रपालञ्चमविशहवप्यदर्शनसंवेगमाता तेतुपुञ्जा दीक्षा च । समुद्रपालदृष्टान्तः (५५) ।	१७१	८१४-८१०	शुभया रथनेमिना समागम, भागप्रार्थना, रात्रीमत्या निश्चयता उपदेगध । रथनेमे मौगप्रतिपत्ति ।	१८२
७६९-७८१	समुद्रपाल-अनगारणनम् ।	१७४	८११	उपसंहार ।	१८२
७८२	समुद्रपालविदि ।	१७४	॥ इति रथनेमीयाध्ययनम् ३२ ॥		
॥ इति समुद्रपालीयाध्ययनम् ३१ ॥			॥ तत्र केसिगौतमीयाध्ययनम् ॥		
॥ अथ रथनेमीयाध्ययनम् ॥			केसिगौतमीयाध्ययनम् (५७) ।		१८३
रथनेमिदृष्टान्त (५६) ।		१७६	८३२	भोषभरणनम् ।	१८३
७८३-७९९	महर्ष्या नेमिरुद्राहमहोत्सव, मृगरोषभभ्य ।		८३३-८३५	सुविहितकेसिनास्तिशुके आगमनम् ।	१८३
कार्येकत्तम् ।		१७८	८३६-८३९	भौगौतमस्यागमन कोष्ठके ।	१८४
८००-८०६	नेमेर्दिशा ।	१७९	८४०-८४४	उभयोपचारमेदचिन्ता ।	१८५
८०७-८०९	वासुदेवादिरुता नेमिमुनि ।	१७९	८४५-८५१	गौतमस्य गमनं, फलालिभि प्रतिपत्ति , द्वयो घोभा, लोकममगम ।	१८६
८१०-८१३	राजीमतीदीक्षा । वासुदेवासीर्वाद ।	१८०	८५२-८५३	पृच्छाया अनुशा ।	१८६

खण्डगाथे	विषयः	पत्रम्	खण्डगाथे	विषयः	पत्रम्
१००४-१००७	छायया पौरुषीज्ञान प्रतिलिखतनाकालज्ञान च ।	२१२	१०५८-१०६०	उद्वेगेन कुशिक्षिष्यत्याग. शीतीभावश्च ।	२२३
१००८-१०११	रानिपौत्रयी (४) कृत्य तज्ज्ञानोपायश्च ।	२१३	॥ इति खलुङ्गोऽज्ञीयाध्ययनम् २७ ॥		
१०१२-१०२८	प्रतिलिखतनाविधिप्राहारानाहारकारणानि विहारस्याध्यायकालप्रतिक्रमणादि ।	२१६	॥ अथ मोक्षमार्गाध्ययनम् ॥		
१०२८-१०४२	दैवसिक्कप्रतिक्रमणविधिः कालग्रहण रात्रिप्रतिक्रमणविधिश्च ।	२१८	१०६१	ज्ञानादिमोक्षमार्गकथनप्रतिज्ञा ।	२२३
१०४३	उपसहारः, सामाचारीफलम् ।	२१९	१०६२-१०६३	मार्गस्वरूप तत्फलं च ।	२२४
॥ इति सामाचार्यध्ययनम् २६ ॥			१०६४	ज्ञानपञ्चकम् ।	२२४
॥ अथ खलुङ्गोऽज्ञीयाध्ययनम् ॥			१०६५-१०६६	ज्ञानविषयो द्रव्यगुणपर्यायलक्षणं च ।	२२५
१०४४-१०४५	गर्गस्य समाधिः शिष्योपदेशश्च ।	२२०	१०६७-१०७२	धर्माधर्मादिलोक्य, तेषामेकानेकते लक्षणानि च ।	२२६
१०४६-१०५१	खलुङ्गशिष्ययोः साम्यम् ।	२२१	१०७३	पर्यायलक्षणम् ।	२२६
१०५२-१०५७	गौरवक्रोधभिक्षालसत्तायाः कुशिक्षि- दुर्गुणाः ।	२२२	१०७४-१०९१	जीनादिभ्रष्टामय सम्यक्तत्वं, निसर्ग- रुच्याद्याः (१०) सम्यक्त्वलिङ्गानि । सम्यक्त्वमहिमा, तदाचाराश्च ।	२३०

सूत्रगाथे	विषय	पत्रम्	सूत्रगाथे	विषय	पत्रम्
१०९२-१०९३	चारिष्यकम् ।	२३१	ध्याय १८	याचना १९ प्रतिपृच्छा २०	
१०९४	द्विविधे त्तम् ।	२३१	परान्तना २१	ऽनुश्रवा २२ धम्मकथा	
१०९५-१०९६	मोक्षप्राप्तौ ज्ञानानां यापनं, संयमत्तप क३ च ।	२३२	२३ श्रुतारथने २४	काममनकता २५	
			समम २६	तपो २७ व्यनदान २८	
	॥ इति माक्षमार्गाध्ययनम् २८ ॥		सुखसाला २९	ऽप्रतिबद्धता ३० निवृत्ति	
	॥ अथ सम्यक्स्यपराधमाध्ययनम् ॥		नय्यादि ३१	विनिश्चना ३२ संमार्गो	
	सू १३ अध्ययनोद्देशः ।	२३२	३३ पण्या ३४	हृर ३५ कयाय ३६ योग	
	१४ स वेगादीनि (७३) प्राणि ।	२३३	३७ गृहिर ३८	सहाय ३९ भक्त ४०	
	१५-८७ संयमा १ निर्वेद २ धर्मभेदा ३ शुभ्या		सह्यप्रयास्यान ४१	प्रतिरुम्ता ४२	
	४ ऽऽशेषाना ५ निन्दना ६ गर्हिणा		नैयार्थ ४३	सवगुणसंपूर्णता ४४ वीत	
	७ सामायिक ८ चतुर्गतिस्तत्र ९ वन्द		रागता ४५	शान्ति ४६ मुनया ४७ जैव	
	नक १० प्रतिक्रमण ११ कायस्सम		४८ माद ४९	भार ५० करण ५१	
	१२ प्रत्यख्यान १३ स्तस्तुति १४ काल		योगसूत्र ५२	मनो ५३ चच ५४ काय	
	ग्रहण १५ प्रायश्चित्त १६ शामणा १७ स्वा		मुक्ता ५५	मनो ५६ वच ५७ काय	

सूत्रगाथे	विषयः	पत्रम्	सूत्रगाथे	विषयः	पत्रम्
समाधारणा ५८ ज्ञान (गा १०९७) ५९	दर्शन ६० चारित्रसफ़त्ता ६१ श्रोत्र ६२ चक्षु ६३ घ्राण ६४ जिह्वा ६५ स्पर्शनिन्द्रियनिग्रह ६६ क्रोध ६७ मान ६८ माया ६९ लोभविजय ७० प्रेम-द्वेषमिथ्यादर्शनविजय ७१ यथाययुःपालन ७२ सर्वहानाना ७३ फ़लानि । २५३ ८८ उपसंहार । २५३	११०५-१११०	चाह्य तपः (६) अनशने इत्वरं श्रणि तर्-घनवर्गवर्गप्रकीर्णानि, इतरस्मिन् सविचारा-विचारादि । २५६	११११-११२१	अवमौदये द्रव्यक्षेत्रकालभावपर्यायै (पेटाह-पेटात्राः) । २५९
॥ इति सम्यक्सर्वपराक्रमाध्ययनम् २९॥	॥ अथ तपोमार्गाध्ययनम् ॥	११२२	अष्टविधगोचरैपणाभिग्रहाः । २५९	११२२	विकृत्यादित्याग, वीरसनादि, एकान्तादिः (क्रमेण) । २६०
१०९८ कर्मक्षयहेतवस्तप २५४	१०९९-११०३ अनाश्रवस्तथाकष्टघ्नन्तेन, सवरनिर्जरे । २५४	११२३-११२५	वाह्यस्यापसहारः, अम्यन्तरप्रतिज्ञा । २६०	११२६	सप्रभेदमभ्यन्तर तपः तत्फलं च । २६१
११०४ बाह्याभ्यन्तरतपसी (६) । २५५			॥ इति तपोमार्गाध्ययनम् ३० ॥		॥ अथ चरणविध्यध्ययनम् ॥
					११३५-११५५ चरणविधिप्रतिज्ञा, एकाद्वित्रयस्त्रिदन्तस्था-नानि विस्ती रागद्वेषादीनि तत्फलं च । २६५

सूत्रगाथे	विषय	पत्रम्	सूत्रगाथे	विषय	पत्रम्
॥ इति चरणविषयध्यानम् ३१ ॥			११७६-१२५४	प्रियाप्रियविषययागः, इन्द्रियानिन्द्रियशुद्धि दोषा । २७७	
॥ अथ प्रमादस्यानाध्ययनम् ॥			१२५५	विषयेभ्यो रागिणो हृत्स्व, नायस्य । २७७	
११५६-११७८ मोक्षकथनप्रतिष्ठा माह्वाराणानि तत्कारणानि			१२५६	भोगा न साम्यविगती, विन्तु रागद्वयो । २७७	
च (इदंसेवादीनि) । २६६			१२५७-१२५९	क्रोधादित्याग, अकल्प्यादित्याग । २७८	
११५९ मिताहारनिपुणसहायविवेकनिपेतनसमाधि			१२६०-१२६६	यश्चरेदुरागिणो मोक्षाय नेन्द्रियार्थो रागादयः, असकस्यानुष्णाहानि, केवल्य, मोक्ष, इति प्रमादस्यानाध्ययनम् ३२ ॥	
११६० कामासङ्गेनैकानी । २६७				॥ अथ कर्मप्रवृत्त्यर्थयमम् ॥	
११६१-११६३ मोक्षतृष्णया माह्वाराणो ब्रह्ममयोऽप्योह			१२६७	सकारहेतुर्मप्रतिष्ठा । २८१	
योऽनुष्णालोमयेत्योऽयं कायवाराणता ।			१२६८-१२९१	अव्यभिचि । ज्ञानावरणादेरुत्तरभेदः (५६ २२८-२४३-२५)--	
११६४-११७५ रागादिधातोपाया, रसपरिहारः, विविक्तगत्या					
स्वीनियन्ता, म्यादीशुल्लस्य, स्वीदुत्तरजता,					
-विषयक-कृता- । २७५					

सूत्रगाथे	विषयः	पत्रम्
	प्रदेशक्षेत्रकालभावकथनप्रतिष्ठा तन्निरूपणमु- पसंहारश्च । २८६	
१२९२-१२९३	॥ इति कर्मप्रकृत्यध्ययनम् ३३ ॥	
१२९४	अथ लेश्याध्ययनम् ॥	
१२९५-१३००	उपक्रमो लेश्यानां नामादिद्वाराणि च । २८७	
१३०१-६	लेश्यावर्णः । २८८	
१३०७-११	लेश्यारसाः । २८८	
१३१२-२३	लेश्यागन्धस्पर्शपरिणामाः । २८९	
१३२४-४६	लेश्यालक्षणाणि । २९१	
१३४७-४८	लेश्यायाः स्थानानि, सामान्येन गत्यपेक्षया च जघन्योत्कृष्टा स्थितिः । २९५	
	लेश्यातो गतिः । २९६	
१३४९-५२	लेश्याप्रथमचरमसमययोर्नोपपातः, किन्त्वन्त- र्मुहुर्चे गते स्थिते च, उपसंहारश्च । २९६	
	॥ इति लेश्याध्ययनम् ३४ ॥	
१३५३-७३	अथानगारमार्गाध्ययनम् ॥	
	उपोद्घातः, सप्तशुद्धवसत्यपचनधनत्यागशुद्धे- पणाऽर्चनादित्यागसद्धाननिर्ममत्वैर्मेक्षः ।	
	॥ इति अनगारमार्गाध्ययनम् ३५ ॥	
१३७४-१३७५	अथ जीवाजीवविभक्त्यध्ययनम् ॥	
	उपोद्घातः, संयमः फले लोकालोकलक्षणं च । ३०२	
१३७६	द्रव्यक्षेत्रकालभावैः प्ररूपणा । ३०२	
१३७७-१३७९	रूप्यरूप्यजीवभेदाः । ३०३	

सूत्रगाथे	विषय	पत्रम्	सूत्रगाथे	विषय	पत्रम्
१३८०-१३८२	भस्वज्जीवस्य क्षेत्रकाल्परूपणा । ३०३		१४४३-१४४६	पृथियां सूक्ष्मवादगो पर्याप्तापर्याप्तौ वादर रूपणा (७) तयो । ३१२	
१३८३-१३८७	रूपिणो भेदा क्षेत्रं कालश्च । ३०५		१४५०-१४५६	सूक्ष्मा सखल्लक्षणाणां, वादरोदेरा, स्थितिश्च पृथिया, वणादिभेदा ३१३	
१३८८-१४१६	वणाभरत्सत्तास्थानैर्मात्रं । ३०६		१४५७-१४६४	अण्वयेऽपि भेदस्थित्यानुवर्णनिदिभेदा । ३१४	
१४१७-१४२३	अजीरस्य विभक्तेरुपसहस्र प्रतिष्ठा । ३०७		१४६५-१४८०	वन्तस्ते प्रत्येकसाधारणभेदा सूक्ष्मत्वल्प स्थित्यानुवर्णनिदिभेदा । स्थानावरोपसहस्र वत्कथनप्रतिष्ठा तेषोऽनुवर्णीन्द्रियाद्याल्लवा । ३१५	
१४२४-१४२७	सिद्धमेदा । ३०७		१४८१-१४८६	तेजसो भेदा कालस्थित्यानुवर्णनिदिभेदाश्च । ३१६	
१४२८-१४२९	स्थानीनामेकसमयसिद्धानां सत्या । ३०८		१४९०-१४९८	आयामेदकालस्थित्यानुवर्णनिदि । ३१६	
१४३०-१४३४	समभ्रसिद्धरसत्त्वादि । ३०८				
१४३५-१४३६	सिद्धशिलास्वरूप लक्षणस्वरूप च । ३०९				
१४३७-१४३९	सिद्धानामवगाहने स्वरूपमगाहनाज्जन्तस्थिति गतादियुक्तये च । ३१०				
१४४०-१४४२	सिद्धानां घनत्वकम् । ३११				
१४४३-१४४४	संसारिणस्तस्याग्रा पृथियन्मन्तस्तथास्थित्या स्थायता । ३११				

सूत्रगाथे	विषयः	पत्रम्	सूत्रगाथे	विषयः	पत्रम्
१४९९-१६१९	ब्रीन्द्रियाद्याः उदारस्वसाः, द्वित्रिचतुरिन्द्रिय- नारूपञ्चेन्द्रियतिर्यङ्मनुष्यचतुर्विधदेवाना भेदकालस्थित्यायुर्वर्णोदिभेदा । ३२५		१६३२-१६३३	जिनवचनकरणाकरणयोः फलम् । ३२८	
१६२०-१६२५	सिद्धससारिणो जीवाः रूप्यरूपिणोऽजीवास्तान् श्रुत्वा श्रद्धाय सयमे रमेत । ३२५		१६३४	आलोचनाश्रवणे वाद्यागमजानादिकारणम् । ३२८	
१६२२-१६२७	अनुपालितसयमस्य द्वादश वर्षाणि संलेखना । ३२७		१६३५-१६३७	कन्दर्पादिभावनाना स्वरूपतत्फले च ३३०	
१६२८-१६३१	कन्दर्पादिका अशुभा भावनाः फलं च तासाम् । ३२७		१६४०	शान्मोपस हार । ३३०	
			नि. गा. ५६०-५६२	पारगाभिर्नो भव्याः, अभव्या न तदधीयेत शालम् । ३३०	
			॥ इति जीवाजीवविभक्त्यध्ययनम् ३६ ॥		
			॥ इत्युत्तराध्ययनावचूर्णो बृहद्विषयानुक्रमः ॥		

॥ अथ चतुर्विंशतितममध्ययन प्रवचनमात्राख्यम् ॥

—३६—

अनन्तराख्यते परेषामपि विचविप्लुति केशिगौतमवदपनेयेत्युक्त, इह तु तदपनयन सम्पग्यायोगत एव, स च प्रवचनमातृस्वरूपपरिज्ञानत इति तत्स्वरूपध्रुव्यते, अस्य नाम प्रवचनमाह—

अट्टप्पवयणमायाओ, समिई गुत्ती तहेव य। पवेव य समिईओ, तओ गुत्तीउ आहिया ॥९२१॥
समितय गुप्तयस्तथैव, च समुच्चये, अष्टसहस्रत्वं तु कथमासामित्याशङ्कयाह—पञ्चैव समितय ययो गुप्तय आहिया—आरयातास्तीर्थकृदादिभिरिति गम्यम् ॥१॥ ॥९२१॥

ता एव नामत आह—

इरियाभासेसणादाणे, उचारे समिई इय। मणगुत्ती वयगुत्ती, कायगुत्ती उ अट्टमा ॥९२२॥
ईरण—ईर्या गतिपरिणामो, भाषण—भाषा, एषण एवो—गवेषण त करोति इति एषणा, आदान—ग्रहण पानादे निक्षेपोपलक्षणमेतत्, तत एषा समाहारे ईर्याभाषणान तस्मिन्, चस्य भिन्नरूपत्वादुच्चारणवन्दस्योपलक्षणत्वादुच्चारदि- परिष्ठापनाया च, समितिरस्य च अत्येकमभिसम्बन्धादीर्यासमिति रित्यादि योज्य, इति परिसमाप्तौ, एतावत्य एव समितय, तथा मनसो गुप्ति मनोगुप्तिरेवमुचयोरपि ॥२॥ ॥९२२॥

निगमनमाह—

प्रवचनमा
तृणा नाम
निर्देश

एयाओ अट्ट समिईओ, समासेण वियाहििया । दुवालगंगं जिणस्खायं, मायं जत्थ उ पवयणं ॥१२३॥

एता अनन्तरोक्ताभिधानाः अष्ट समितयः, गुप्तीनामपि सम्यग्-मर्वविप्रवचनानुसारितया इतयः-आत्मनश्चेष्टाः समितय इत्यन्वर्थेन समितिशब्दवाच्यत्वमस्तीत्येवमुपन्यासो, यत्तु भेदेनोपादानं तत्समितीनां प्रविचाराप्रविचाररूपत्वेन गुप्तीना अप्रविचारात्मकत्वेनान्योऽयं कथञ्चिद्भेदख्यापनार्थः. समासेन-सर्वागमसङ्ग्रहेण व्याख्याताः, अत एवाह-द्वादशाङ्गं जिनाख्यातं, उत्तरत्र तोरेवार्थस्य भिन्नद्रमत्वात् मातमेव-अन्तर्भूतमेव यत्र-यासु प्रवचनं-आगमः, तथाहि-ईयासमितौ आद्यं व्रतमवतरति, तद्वृत्तिकल्पानि च शेषव्रतानि तत्रैवान्तर्भवन्ति, तेषु च न तदस्ति यत्न समवतरति, यत् उक्तं-“पढमंमि सब्वजीवा, वीए चरिमे अ सब्वदव्वाइं । सेसा महव्वया खलु, तदिक्कसेण णायव्वा ॥१॥” इत्यर्थतः सर्वमपि प्रवचनं मातमुच्यते, इह भाषासमितिः-सायद्यवचनपरिहासतो निश्चद्यवचोभाषणात्मिका, तथा च वचनपर्यायः सर्वोऽप्याश्रित एव, न च तद्वद्बहिर्भूतं द्वादशाङ्गमस्ति, अतस्तथापि मातमुच्यते, एवमेपणाद्यास्वपि स्वधिया भावनीयं, यद्वा सर्वा अप्यमूर्ध्वाश्रितरूपाः, ज्ञानदर्शनाविनाभावि च चारित्रं, न चतत्त्वयातिरिक्तमन्यदर्थतो द्वादशाङ्गमिति सर्वास्वप्येतासु प्रवचनं मातमुच्यते ॥३॥ ॥१२३॥

तत्रेय्यासमितिस्वरूपमाह-

आलंघणेणं कालेणं, मग्गेण जयणाइ य । चउक्कारणपरिसुद्धं, संजए ईरियं रिए ॥१२४॥

गाथाः ४, आलम्बनेनेत्यादिकारणरेभिरेव परिशुद्धां-निर्दोषां संयतो-यतिरीर्या-गतिं रीयेत-अनुष्ठानविषयतया

चतुर्विं-
शतितमम-
ध्ययनं
प्रवचन-
मात्राख्यम्
२४

अष्टप्रवचन-
मातरि द्वाद-
शाङ्गप्रवचनम्

॥१९७॥

प्राप्नुयात्, यद्वा सुबुध्यत्याचतुष्कारणपरिशुद्धया इर्यथा-गत्या रीयेत-गत्रे ॥४॥ ॥९२४॥

आलम्बनाचेन व्याख्यातुमाह—

तस्य आलम्बन नाण, दसण चरण नहा । काले य दिवसे बुत्ते, मग्गे उप्पहवज्जिए ॥९२५॥

तत्र-तेषु आलम्बनादिषु मध्ये, आलम्बनमालम्ब्य गमनमनुज्ञायते, निरालम्बन हि नानुज्ञातमेव गमन, तत्किमित्याह-ज्ञान दर्शने चारित्र, तथाग्रन्थोऽनुक्तसमुच्चयार्थत्वेन द्वित्वादिभङ्गग्रन्थक, ततोऽयमर्थ-प्रत्येक नानादीनामित्य द्विकादिसयोगेन वा गमनमनुज्ञातमिति १, कालश्च प्रस्तावादीर्याया दिवस उक्तस्तीर्थकृद्भिर्मरिति शेष, रात्रौ ह्यचक्षुर्निपयत्वेन पुष्टतरालम्बन विना गमनस्याननुज्ञातत्वात् २, मार्ग इह-सामान्येन यथा स उत्पद्येन उभारोगेन वर्जितो-रहित उत्पथर्जित, उक्त इति योग, उत्पद्ये हि व्रजत आत्मसयमविराधनादिदोषा ३ ॥५॥ ॥९२५॥

यतनाद्वारमाह—

दब्बओ खित्तओ चेव, कालओ भावओ तहा । जयणा चउव्विहा युत्ता, त मे कित्तयओ सुण ॥९२६॥
सुगमा, नवर ता चतुर्विघयतना मे कीर्त्तयत-सम्भक् स्वरूपाभिधानेन कथयत शृणु-आरुण्य, शिष्येति गम्यम् ॥६॥ ॥९२६॥

यथाप्रतिज्ञातमेवाह—

दब्बओ चक्खुसा पेहे, जुगमिच्च च खित्तओ । कालओ ज्ञाप रीद्धजा, उत्ततो य भावओ ॥९२७॥

इर्यासिमिति-
स्वरूपम्

उत्तरा०
अवचूर्णिः

॥१९८॥

द्रव्यतो जीवादिकद्रव्यमाश्रित्यद्यं यतना यच्छ्रुषा-दृष्ट्या प्रेक्षेत-अवलोकयेत्, प्रक्रमात् जीवादिकद्रव्यं अवलोक्य च संयमात्मविराधनात्यागेन गच्छेदिति भावः १, युगमानं च-चतुर्हस्तप्रमाणं प्रस्तावात्क्षेत्रं प्रेक्षेत, इयं क्षेत्रतो यतना २, कालतो यतना यावद् रीयते-यावत्कालं पर्यटति तावत्कालमानेति गम्यं ३, उपयुक्ततश्च भावतो-दत्तावधानो यद् रीयते इयं भावतो यतना ४ ॥७॥ ॥१९२७॥

उपयुक्तत्वमेव स्पष्टयितुमाह—

इदियत्थे विवज्जित्ता, सज्झायं चेव पंचहा । तस्मुत्ती तपुरक्कारे, उवउत्ते रियं ॥१९२८॥

इन्द्रियार्थानि-शब्दादीन् विगज्यं-तदनभ्यवसानात्परिहृत्यं, स्वाध्यायं चेवेति, चः समुच्चये एवकारोऽप्यर्थः, ततोऽयमर्थो-न केवलमिन्द्रियार्थान् निवर्ज्यं, किन्तु स्वाध्यायं चापि पञ्चधा-याचनादिभेदैः पञ्चप्रकारं, गत्युपयोगो-पधातित्वाच्चस्य, ततश्च तस्यामेवेर्यायां मूर्च्छिः-शरीरमर्थात् व्याप्त्रियमाणा यस्यासौ तन्मूर्च्छिः, तथा तामेव पुरस्करोति-तत्रैवोपयुक्ततया प्राधान्येनाङ्गीकृत इति तत्पुरस्कारः, अनेन कायमनसोस्तत्परतो हूता, वचसस्तु तत्र व्यापार एव नास्ति, एवमुपयुक्तः सन्नीर्या रीयते यतिरिति शेषः, सर्वत्र च संयमात्मविराधनैव विषयो दोषः ॥८॥१९२८॥

सम्प्रति भापासमितिमाह—

कोहे य माणे य माया य, लोभे य उवउत्तया (तहेव य पा०) ।

द्वासे (दास पा०) भय मोहरिण, विगहासु (विकहा य० पा०) तहेव य ॥१९२९॥

चतुर्वि-
शतितमम-
ध्ययनं
प्रवचन-
मात्राख्यम्
२४

ईयांसमिति-
स्वरूपम्

॥१९८॥

गाथाद्वय, क्रोधे माने च मायाया लोभे चोपयुक्ता-क्रोधाद्युपयोगपरता, तदेकाग्रता इत्यर्थ, हासे भये मील्ये विक्रयासु तथैवोपयुक्ततेति सर्वत्र सम्बन्ध, तत्र क्रोधे यथाऽतिकुपित कश्चित्पिता पुत्र प्रति प्राह-न त्व मम पुत्र १, माने यथा-न कश्चिन्मम जाल्यादिभिस्तुल्य इति वक्ति २, मायाया यथा-परव्यसनार्धमपरिचितस्थाने सुतादौ भणति-नाय मम पुत्रो, न चाहमस्य पितेत्यादि ३, लोभे यथा-परकीयमपि भाण्डादिकमात्मीय वक्ति ४, हास्ये यथा केलीकिलतया कुलीनमप्यकुलीन भाषते ५, भये तथाविधमकार्यमाचर्य स त्व येन तत्तदाचरितमित्यादि पृष्ट प्राह-नाह तदा तस्मिन् देशे एवाभूवमित्यादि ६, मील्ये यथा नुसरतया परपरिगदादि वदनास्ते ७, विक्रयासु-ह्यादिकथासु 'अहो कटाक्षविशेषास्तस्या' ८ इत्याद्याह ॥ ९ ॥ ९२९ ॥

गयाड अट्ट ठाणाइ, परियज्जित्त् सज्जओ ! असावज्ज मिय काले, भास भासिज्ज पन्नव ॥ ९३० ॥

एतान्यनन्तरोक्तक्रोधोपयुक्तादीनि अष्ट स्थानानि मृपाहेतुभूतानि परिवर्त्य-परिहृत्य सयत, किमित्याह-असौ अगद्या-निर्दोषा तामपि मिता-स्तोका काले-प्रस्तावे भाषा-वाच भाषेत-उदेत् प्रज्ञा-बुद्धि तद्वान् ॥ १० ॥ ९३० ॥

एषणासमितिमाह-

गवेसणाण गहणे य(णेण पा०), परिभोगेसणा य जा (णाणि प पा०) ।

आहारोवहिसिज्जाण (आहारमुवहिं सेज्ज पा०), एण तिमि विसोत्तण (हिय पा०) ॥ ९३१ ॥

उग्गमुत्तपायण पढमे, वीए सोहीज्ज एसण । परिभोगमि चउक्क, विसोहिज्ज जय जई ॥ ९३२ ॥

गाथा २, उभयत्रैपणेति सम्बध्यते, ततो गवेसणायाम्-अन्वेषणायामेषणा, ग्रहणे च-स्वीकरणे चैषणा, परिभोग-आसेजन

तद्विषयैषणा च या, वचनव्यत्यादाहारोपधिष्यासु, एता उक्तरूपा एषणाः, सूत्रत्वाहिङ्गव्यत्ययः, तिन्त्रः विशोधयेत्-निर्दोषा
विदध्यात् ॥ ११ ॥ ९३१ ॥

कथं विशोधयेदित्याह—

उद्गमश्चोत्पादना चोद्गमोत्पादनं विशोधयेदित्युत्तरेण योगः, कोऽर्थः?, आवाकर्मोदिदोषपरिहारत उद्गमशुद्धां धात्र्यादिदोष-
परित्यागाच्चोत्पादनाशुद्धां विदध्यात्, प्रथमायां गवेषणैषणायां, द्वितीयायां ग्रहणैषणायां शोधयेच्छुद्धितादिदोषत्यागादेषणां,
ग्रहणकालभाविग्राह्यगतदोषान्वेषणात्मिकां, परिभोगैषणायां चतुष्कं-पिण्डशय्यावस्त्रपात्रात्मकं विशोधयेदिति, कोऽर्थः?—उद्गमा-
दिदोषत्यागात् शुद्धमेव चतुष्कं परिभुञ्जीत, यद्वा सूचकत्वात् सूत्रस्योद्गमदोषान् उत्पादनादोषान् प्रथमायां द्वितीयायां शोधये-
देषणादोषान्, परिभोगचतुष्कं संयोजनाप्रमाणाद्भारधूमकारणात्मकं, अद्भारधूमयोर्मोहनीयान्तर्गतत्वेनैकतया विवक्षितत्वात्
विशोधयेद्, उभयत्र शोधनमुपनयनं, यतमानो यतिः, न्याख्याद्वयेऽपि पुनः क्रियाभिधानमतिशयख्यापनार्यम् ॥ १२ ॥ ९३२ ॥

आदाननिक्षेपसमितिमाह—

ओहोवहोवगगहियं, भंडयं दुविहं मुणी । गिण्हंतो निखिलवंतो य, पंडलिज्ज इमं विहिं ॥ ९३३ ॥

चक्खुसा पडिलेहिच्चा, पमलिज्ज जयं जई । आदिण् निखिलविज्जा वा, दुहओऽवि समिण् सया ॥ ९३४ ॥

गाथा २, उपधिषब्दो मध्यनिर्दिष्टत्वादुभयत्र सम्वध्यते, अत ओषोपधिमौपग्रहिःकोषधिं च, भाण्डमुपकरणं-रजोहरणदण्डकादि
द्विविधं-उक्तमेवात् द्विविधं मुनिर्गृह्णन् निक्षिपंश्च-कचित्स्थापयन् प्रयुञ्जीत-व्यापारयेदिमं वक्ष्यमाणं विधिं-न्यायम् ॥ १३ ॥ ९३३ ॥

तमेवाह—

चक्षुषा-दृष्ट्या प्रत्युपेक्ष्य-अवलोक्य प्रमाजयेत् रजोहरणादिना विशेषयेत्, यतमान यति, तत आददीत-गृहीयात्, निक्षिपेद्वा-स्थापयेत्, द्वावपि प्रक्रमादौघिकौपयाहिकौपघी, यद्वा द्विधाऽपि-द्रव्यतो भावतश्च समित -प्रक्रमादादाननिक्षेपणा-समितिमान् सन् सदा-सर्गकालम् ॥ १४ ॥ ९३४ ॥

परिष्ठापनासमितिमाह—

उच्चार पासवण, खेल सिघाण अह्मिय । आहार उवहिं देह, अन्न वा वि तहाविह ॥ ९३५ ॥
अणावायमसलोण, अणवाण चेव होइ सलोण । आवायमसलोण, आवाण चेव सलोण ॥ ९३६ ॥
अणवायमसलोण, परस्सणुवघाइए । समे अज्जुसिरे चावि, अचिरकालकयमि य ॥ ९३७ ॥
विच्छिन्ते दूरमोगादे, णासन्ने विलवज्जिण । तसपाणवीयरहिण, उच्चारहिंणि चोसिरे ॥ ९३८ ॥

गाथा ४, उच्चार-पुरीष प्रश्रयण-मूत्र खेल-मुखनिर्गतभ्रैष्माण सिघाणति-नासिकानिर्गतमेव, आपत्वात् जङ्ग-मल, आहार-अदानादि, उपधि -वर्षाकल्पादि, देह, अन्यद्वा कारणतो गृहीत गोमयादि, अपि पूरणे, तथाविध परिष्ठापनार्थ, प्रक्रमा तस्यण्डिले व्युत्सृजेदित्युत्तरेण सम्यन्ध ॥ १५ ॥ ९३५ ॥

स्थण्डिल च विशेषणपदविशिष्टमिति मनस्याधाय तद्वताखिलभङ्गोपलक्षणार्थमादिविशेषणपदयोर्भेदरचनामाह—
अमन्त्रापात -स्वपरपक्षसमीपागमनरूपोऽस्मिन्निति अनापात, स्थण्डिलमिति गम्य, सूत्रत्वादिहोत्तरत्र च लिङ्गव्यत्ययेनासन्

संलोको-दूरस्थितस्यापि स्वपरपक्षादेरालोको यस्मिंस्तदसंलोकमित्याद्यो भङ्गः १, अनापातं चैव भवति संलोक्यते जनैरिति संलोकं यत्रापातो नास्ति संलोकश्चास्तीति २, आपतति जनोऽस्मिन्नित्यापातमसंलोकमिति, यत्रापातोऽस्ति न च संलोक इति तृतीयः ३, आपातं चैव संलोकं, यत्र उभयमपि सम्भवतीति चतुर्थः ४ ॥ १६ ॥ ९३६ ॥

दशविशेषपदज्ञानार्थं, उच्चारदीनि यादृशि स्थण्डिले व्युत्सृजेत्तदाह—

अनापातेऽसंलोकै-अनालोकै, कस्य ? परस्य स्वपक्षादेः १ अनुपघातिकै-संयमात्मप्रवचनवाधारहिते २ तथा समे-निम्नोन्नतत्ववर्जिते ३ अशुषिरे वाऽपि-तृणपर्णाद्यनाकीर्णे ४ अचिरकालकृते च-दाहादिना चिरकालकृते हि पुनः सम्मूर्च्छन्त्येव पृथ्वी-कायादयः ५ विस्तीर्णे-जघन्यतोऽपि हस्तप्रमाणे ६ दूरमवगाढे-जघन्यतोऽप्यधस्ताच्चतुरङ्गुलमचिचीभूते ७ अनासन्ने-ग्रामारामादेर्दूरवर्त्तिनि ८ विलवर्जिते-मूषिकादिरन्ध्ररहिते ९ त्रसप्राणाश्च-द्वीन्द्रियादयो वीजानि च-शाल्यादीनि सर्वैकेन्द्रियोपलक्षणं चैतत्, तत्स्थैरागन्तुकैश्च रहिते-वर्जिते त्रसप्राणवीजरहिते १०, स्थण्डिले इति शेषः, उच्चारदीन्युक्तरूपाणि व्युत्सृजेत्-परिष्ठापयेत्, इह चोच्चारं प्रश्रवणमित्यादावुक्तेऽपि पुनरुच्चारदीनीत्यभिधानं विस्मरणशीलस्मारणार्थमदुष्टमेव ॥ १७-१८ ॥ ९३७-९३८ ॥

सम्प्रत्युक्तमर्थमुपसंहरन् वक्ष्यमाणार्थसम्बन्धाभिधानायाह—

एयाओ पंच समिईओ, समासेण वियाहिया । इत्तो उ तओ गुत्तीओ, वुच्छामि अणुपुव्वसो ॥ ९३९ ॥

सुगमं, नवरं, अतश्च-समितिप्रतिपादनानन्तरं तिस्रः, आर्पत्वात् आनुपूर्व्या-क्रमेण ॥ १९ ॥ ९३९ ॥

तत्राद्या मनोगुप्तिमाह—

सद्या तद्देय मोसा य, सद्यामोसा तद्देव य । चउत्थी असचमोसा य, मणगुत्ती चउधिहा ॥ ९४० ॥

सरभममारभे, आरभे य तद्देव य । मण पवटमाण तु, नियत्तिज जय जई ॥ ९४१ ॥

गाथा २, मणोडगत्पदार्थम्यो हितो यथावद्विकल्पन प्राप्त सत्यो मनोयोगस्ताद्विपया मनोगुप्तिरप्युपचारात्सत्या, तथैव मृया च-तद्विपरीतमनोयोगविपया, सत्यामृया-उभयात्मकमनोयोगोचरा, तथैव च समुच्चये, चतुर्था असत्यामृया-उभय स्वभावापिकल्पमनादलिरूपमनोयोगोचरा, उपसहारमाह-मनोगुप्तिश्चतुर्विंश-उक्तमेवात् चतुर्विंश ॥ २० ॥ ९४० ॥

अस्या पर स्वरूप निरूपयन् काकोपदेष्टुमाह—

मरम्भ-मङ्गल्य न च मानसस्ताथाऽह ध्यास्यामि-यथाऽती मरिष्यतीत्येवधिष, समारम्भ-परपीडारुरोच्चाटनादिनियन्धन ध्यान, अनयो समाहारस्तस्मिन्, आरम्भ-परमाणापहारक्षममशुभध्यानमेव तस्मिन्, च समुच्चये, तथैव-तेनैवगमप्रतीतेन तत्र मनमाऽसन्निवेदात्मकेन प्रकृतेण, च पूरणे, मन-चित्त प्रवर्त्तमान-व्याप्रियमाण, तुर्विंशेपणे, निवर्त्तयेत्-नियमयेत् यतमानो यति, विक्षेपश्चायमिह-शुभमङ्गल्येषु मन प्रवर्त्तयेत् ॥ २१ ॥ ९४१ ॥

गगुप्तिमाह—

सद्या तद्देव मोसा य, सद्यामोसा तद्देव य । चउत्थी असचमोसा य, वयगुत्ती चउधिहा ॥ ९४२ ॥

सरभममारभे, आरभे य तद्देव य । वय पवटमाण तु, नियत्तिज जय जई ॥ ९४३ ॥

गाथाद्वयं, प्राग्वत् व्याख्येयं, नवरं वागुत्तिरुच्चार्य, तथा सत्यावाग् जीवं जीवमिति वदतः, असत्या जीवमजीवमिति, सत्यामृषा धवाद्याकीर्णोऽपि वने क्वचिदाम्बान् दृष्ट्वा आधवणमेवेदमिति, असत्यामृषा तु विधेहि स्वाध्यायं नैतत्सदृशमन्यत्तपोऽस्तीत्यादौ ॥ २२ ॥ ९४२ ॥

तथा वाचिकः संरम्भः—परव्यापादनक्षमधुद्रविद्यादिपरावर्त्तनसंकल्पसूचको ध्वनिरेवोपचारात्सङ्कल्पशब्दवाच्यः सन्, समारम्भः—परतापकरमन्त्रादिपरिवर्त्तनं, आरम्भः—अत्यन्तसङ्केतशतः प्राणिनां प्राणव्यपरोपणक्षममन्त्रजननम् ॥ २३ ॥ ९४३ ॥

कायगुप्तिमाह—

ठाणे निसीयणे चैव, तदेव य तुयद्वणे । उल्लंघण पल्लंघण, इंदियाण य जुंजणे ॥ ९४४ ॥

संरंभसमारंभे, आरंभे य (प्र० भंमि) तदेव य । कायं पवत्तमाणं तु, नियत्तिज्ज जयं जई ॥ ९४५ ॥

गाथा २, स्थाने—ऊर्ध्वस्थाने निपीदने—उपवेशने, चः तयोरेव विचित्रभेदसमुच्चयार्थः, एवः पूरणे, तथैव च त्वगवर्त्तने—शयने, उल्लङ्घने—तथाविधनिमित्तत ऊर्ध्वभूमिकाद्युत्क्रमणे गर्त्ताद्यतिक्रमणे वा, प्रलङ्घने—सामान्येन गमने, उभयत्र सूत्रत्वात् सुपोर्लुक्, इन्द्रियाणां च—स्पर्शनादीनां योजने—शब्दादिषु विषयेषु व्यापारणे, सर्वत्र च वर्त्तमान इति शेषः, ततः स्थानादिषु वर्त्तमानः, संरम्भोऽभिधाताय दृष्टिमुष्ट्यादिसंस्थानमेव सङ्कल्पसूचकमुपचारात् सङ्कल्पशब्दवाच्यः सन्, समारम्भः परपरितापकरो मुष्ट्याद्यभिधातः, ततः समाहारस्तस्मिन्, आरम्भे—प्राणिवधात्मनि कायं प्रवर्त्तमानं निवर्त्तयेत् ॥ २४—२५ ॥ ९४४—९४५ ॥

सम्यति समितिगुह्यो परिशेषमाह—

एयाओ पच समिर्हो, चरणस्स य पवत्तणे । गुत्ती नियत्तणेऽवुत्ता, असुभत्थेसु य सवत्तो ॥ ९४६ ॥
एना पूर्वोक्ता पद्या समितय चरणस्य-सच्चेष्टाया, चस्य-अवधारणार्थस्य मित्रकमत्वात् प्रवर्त्तने एव, कोऽर्थ-सच्चेष्टासु प्रवृत्ता-
वेन समितय, तथा गुह्ययो निवर्त्तनेऽप्युक्ता, सुख्यत्ययात्, अशुभार्थेभ्य अशुभमनोयोगादिभ्य सर्वेभ्योऽपिशब्दात् चरणप्रव-
र्त्तने च, उपलक्षणं चैतत् शुभार्थेभ्यो निवृत्ते, याक्काययोर्निर्व्यापारताया अपि शैलेश्यवस्याया गुप्तिरूपत्वेनोक्तवान् ॥ २६ ॥ ९४६ ॥

अध्ययनार्थमुपसहरभेत्तदाचरणफलमाह—

एया पययणमाया, जे सम्म आयरे सुणी । सो खिप्प सव्वससारा, विप्पसुच्चइ पडिण्ण ॥ ९४७ ॥ त्तिवेमि ॥

॥ पवयणमायर अज्झयण ॥ २४ ॥

सप्ता, नवर सम्यग्-अवैपरीत्येन न तु दम्भादिना ॥ २७ ॥ ९४७ ॥

॥ इति प्रवचनमात्राध्ययनावचूरि ॥ २४ ॥

॥ इति श्रीउत्तराध्ययने चतुर्विंशतितमस्य प्रवचनमात्रा-
ध्ययनस्यावचूरि समाप्ता ॥

॥ अथ यज्ञीयाख्यं पञ्चविंशतितममध्ययनम् ॥

अनन्तरं प्रवचनमातर उक्ताः, ताश्च ब्रह्मगुणस्थितस्यैव तत्त्वतः स्युरिति जयघोषचरितवर्णनद्वारेण ब्रह्मगुणा इहोच्यन्ते अस्य यज्ञीयमिति नाम (दृ० ५२)—

वाणारस्यां जयघोषविजयघोषविप्रौ यमलजौ भ्रातरौ स्तः, अन्यदा जयघोषस्तीर्थं गङ्गां गतः, तत्र च मण्डूकं सर्पगृहीतं मार्जारपक्षिविशेषगृहीतं तं च दृष्ट्वा संसारं भावयन् बुद्धो गङ्गामुत्तीर्य साध्वन्तिके प्रव्रजितः, सूत्रं—

माहणकुलसंभूओ, आसि विप्पो महायसो । जायाई जमजन्नमि, जयघोषसत्ति नामओ ॥ ९४८ ॥

इंदियग्गामनिग्गाही, मग्गगामी महासुणी । गामाणुगामं रीयंते, पत्तो वाणारसिं पुरिं ॥ ९४९ ॥

वाणारसीइ ऱहिया, उज्जाणंमि मणोरमे । फासुगुसिज्जसंधारे, तत्थ वाससुवागए ॥ ९५० ॥

गाथात्रयं, ब्राह्मणकुलभूतोऽपि जननीजात्यन्यथात्वे ब्राह्मणो न स्यादत आह—विप्रः, अवश्यं यायजतीति यायाजी, केत्याह—यमाः—पञ्चमहाव्रतानि, त एव यज्ञो भावपूजात्मकत्वात् विवक्षितपूज्यं प्रति यमयज्ञस्तस्मिन्, गार्हस्थ्यपेक्षया चैवं व्याख्या—तत्र च—विप्रो विप्राचारनिरतत्वेन, सम्भवति हि कश्चित्कुलोत्पन्नोऽप्यन्यथेति तद्विशेषणं, तथा यम इव प्राण्युपसंहार-कारितया यमः स चासौ यज्ञश्च यमयज्ञोऽर्थात् द्रव्ययज्ञस्तस्मिन् ॥ १ ॥ ९४८ ॥

अग्निन् फो भ्रामण्यापेक्षया इन्द्रियग्राम निगृह्यति मन्व्यविषयनिर्जनेन नियमयतीत्यत्राशील इन्द्रियग्रामनिग्राही, अत एव मार्तण्डामी-मुक्षिपययावी, रीयमाणो-विहरन् ॥ २ ॥ ९४९ ॥

याणारया धक्षिर्गोरे यवुद्यान-उपन तस्मिन्, दोष स्पष्टम् ॥ ३ ॥ ९५० ॥

तदा न तदुरि यद्वर्त्तते यद्यात्मी विधत्ते तदाह-

अ तंगेय कालेण, पूर्णि ततश्च माहये । विजयगोमति नामेण, जस जगद् देयगी ॥ ९५१ ॥

अ से ततश्च अणगारे, मामवरमणपारणे । विजयघोसस्म जलमि, भिक्वयम(स्त पा०)द्वा उयष्टिण ॥ ९५२ ॥

ममुगटिग तर्हि सत, जायगो पडिसेहण । न तु दागमि ते भिक्व, भिक्वगू । आपाहि अन्नओ ॥ ९५३ ॥

जे ग वेगविज विप्पा, जन्नमट्टा य जे दिया । जोहसगविज जे य, जे य धम्मण पारगा ॥ ९५४ ॥

जे ममत्ता मनुद्धु, पर अप्पाणमंय य । तेसिमन्नमिण देय, भो भिक्वगू ! मयक्कमिय ॥ ९५५ ॥

अथ-उगव्यतान्तरोपन्यासे युग्व्यत्ययात्तस्मिन्नेव काले यदाऽस्मी तत्राययी वेदधित् ॥ ४ ॥ ९५६ ॥

अथ प्रस्तुतोपन्यासे न जयघोष, तत्रेति यागे मन्मरोऽञ्जाक्षणिक् प्राटुतत्वात् दीर्घं ततो भिक्षार्थं उपागत-प्राष्ठ, दोष स्पष्टम् ॥ ५ ॥ ९५७ ॥ तत्र च भिक्षाधमुपस्थिते मुनी यदस्मी याजक कृतावास्तदाह-

गात्राय, ममुपस्थित-भिक्षार्थमुपागत याजको-यथा विजयघोषनामा प्रतिरोधते-निराकुरुते, यथा ननु-नीय दास्यामि ते-तुभ्य भिक्षा, यापस्य अन्यत-अस्मद्व्यतिरेकत ॥ ६ ॥ ९५८ ॥

किमित्येवमत आह—

ये विप्रा जातितः यज्ञार्थीश्च-यज्ञप्रयोजना ये तत्रैव ऽग्नप्रियन्ते, ये द्विजाः-संस्कारापेक्षया द्वितीयजन्मानः, ज्योतिषाङ्ग-विदः, अङ्गत्वेऽपि ज्योतिःशास्त्रस्य पृथगुपादानं प्राधान्यख्यापनार्थं, ये च धर्माणाभिति-धर्मशास्त्राणां पारगाः-पारगामिनः अशेषविद्यास्थानोपलक्षणमेतत्, अत एव च ये समर्थाः-शक्तिमन्तः समुद्धर्तुं भवसमुद्रादिति गम्यं, सुव्यत्ययात् तेभ्यो-द्विजेभ्यो सर्वाणि कामानि-अभिलषणीयवस्तूनि यस्मिंस्तत्सर्वकाम्यं, यद्वा सर्वकामैर्निर्वृत्तं तत्प्रयोजनं वा सर्वकामिकं पङ्कुरसो-पेतमित्यर्थः, शेषं स्पष्टम् ॥ ७-८ ॥ ९५४-९५५ ॥

स मुनिरेवमुक्तः कीदृग् जातः ? किं वा कृतवानित्याह—

सो तत्थ एव पडिसिद्धो, जायगेण महामुणी । नवि रुद्धो नवि तुद्धो, उत्तमद्दुग्गवेसओ ॥ ९५६ ॥
नणणट्ठं पाणहेडं वा, न वि निव्वाट्ठणाय वा । तेसिं विमुक्खणट्ठाए, इमं वयणमव्ववी ॥ ९५७ ॥
नवि जाणसि वेयमुहुं, नवि जन्नाण जं मुहुं । नक्खत्ताण मुहुं जं च, जं च धम्माण वा मुहुं ॥ ९५८ ॥

जे समत्था० । न ते तुमं विजाणासि, अहं जाणासि तो भण ॥ ९५९ ॥

गाथाचतुष्टयं, स जयघोषमुनिः तत्र यज्ञे एवमुक्तप्रकारेण प्रतिपिद्धो-निराकृतः, केन ? याजकेन-यज्ञकर्त्रा विजयघोषेन महामुनिः नापि रुद्धो-रोपं गतः, “वहुं परधरे अत्थि विविहं” (दश० गा० १८६) इत्याद्यागमपरिभावनातः, नापि तुष्टः-परितोषं प्राप्तः, किंतु समतयैव स्थित इति भावः, किमित्येवं ? यत उत्तमार्थो-मोक्षस्तमेव गवेपयत इत्युत्तमार्थगवेपको, मुक्तिं विनाऽन्यत्र

यज्ञी-
याह्वं
पञ्चविं-
शतितम-
मध्ययनम्
२५

भिक्षानियेधे
जयघोष-
मुनिरुत्तरम्

॥ २०३ ॥

नि स्पृह, न-नैव अन्नायं पानमाचाम्नादि तज्जेतु चा-तन्निमित्त नापि निर्वाहणाय वा-वस्त्राभ्यङ्गत्वैलादिना यापनार्थ, सर्वत्रात्मन इति गम्य, तदि किमर्थमित्याह-तेषा याज्ञिकाना विमोक्षणार्थाय, कथममी मुक्तिमाप्नुयुरिति प्रयोजनार्थ, इद वक्ष्यमाण यचनमब्रवीत् ॥ ९-१० ॥ ९५६-९५७ ॥

किं तदित्याह—

न-नैव जानासि, वेदाना मुखमिव मुख-यत्तेषु प्रधान, नापि यज्ञाना यन्मुख-उपाय, नक्षत्राणा मुख-प्रधान यच्च, यच्च धर्माणा वा मुख-उपाय, तदनेन तस्य वेदयज्ञज्योतिर्धर्मानभिज्ञत्वमुक्तम् ॥ ११ ॥ ९५८ ॥

सम्प्रति पात्राज्ञतामाह—

सुगम, नयर न तास्त्य जानासि, अथ जानासि ततो भणेत्याक्षेपाभिधानम् ॥ १२ ॥ ९५९ ॥

एवमाक्षितो मुनिना स किं कृतगनित्याह—

तत्सकलेवपमुक्त्व च, अचयतो तदि दिओ । सपरितो पज्जलीहोउ, पुच्छई त महासुणिं ॥ ९६० ॥
वेद्याण च सुह ब्रूहि, ब्रूहि जन्नाण ज सुह । नक्खत्ताण सुह ब्रूहि, ब्रूहि धम्मण वा सुह ॥ ९६१ ॥

जे समत्था । एय मे ससय सध, साह । कहय पुच्छिओ ॥ ९६२ ॥

गाथा ३, तस्य मुनेराक्षेप-प्रश्नस्तस्य प्रमोक्ष प्रतिवचन त, च पूरणे, अदाह्मन् दातुमिति गम्य, तस्मिन् यज्ञे द्विजो-
नाक्षणे सपत्-सभान्वित प्रकृत अञ्जलि-उभयकरसम्पुटात्मको येनासौ प्राञ्जलिर्भूत्वा पृच्छति त महासुनिम् ॥ १३ ॥ ९६० ॥

कथं पृष्टवानित्याह—

वेआणमित्यादि गतार्थं, नवरं ब्रूहि-व्यक्तमभिधेहि, पुनःपुनः ब्रूहीत्युच्चारणमादख्यापनार्थं, एतदुक्तं मे-मम संशेते-
ऽस्मिन् मन इति संशयस्तं संशयविषयं वेदमुखादि साधो ! कथय पृष्टः सन् इत्युपसंहारवचनम् ॥ १४-१५ ॥ ९६१-९६२ ॥

इत्थं पृष्टो मुनिराह—

अग्निगृहत्तमुहा वेया, जन्नह्री वेयसा मुहं । नक्खत्ताण मुहं चंदो, धम्माणं कासवो सुहं ॥ ९६३ ॥

अग्निहोत्रेत्यादि गाथा अष्टादश, अग्निहोत्रमग्निकारिका सा चेह, “कर्मन्धनं समाश्रित्य, दृढा सद्भावनाहुतिः । धर्मध्यानान्निता
कार्या, दीक्षितेनाग्निकारिका ॥ १ ॥” इत्यादिरूपा गृह्यते, तदेव मुखं-प्रधानं येषां ते अग्निहोत्रमुखा वेदाः, वेदानां दध्यादेरिव
नवनीतादि आरण्यकमेव प्रधानं, यदुक्तं—“नवनीतं यथा दध्नश्चन्दनं मलयादिव । औषधिभ्योऽमृतं यद्वद्वेदेव्यारण्यकं तथा ॥ १ ॥”
तत्र च—“सत्यं तपश्च सन्तोषः, क्षमा चारित्रमार्जवम् । श्रद्धा धृतिरहिंसाऽथ, संवरश्च तथा परः ॥ १ ॥” इति दशप्रकार एव
धर्म उक्तः, तदनुसारि चोक्तं रूपमेवाग्निहोत्रमिति, तथा यज्ञः प्रस्तावाद्वायव्यज्ञः—संयमरूपस्तदर्थी, वेदेन हेतुना स्यन्ति-
क्षिपन्ति अशुभकर्माणीति वेदसो-योगास्तेषां वेदसां मुखं-उपायः, ते हि सत्ये एव यज्ञार्थिभिः प्रवर्तन्त इति, नक्षत्राणां मुखं-
प्रधानं चन्द्रस्तस्यैव तदधिपतित्वात्, धर्माणां काश्यपः—ऋषभदेवो मुखम् उपायः करणात्मकः, तस्यैवादितस्तत्पररूपकत्वात्,
तथा चारण्यकम्—“ऋषभ एव भगवान् ब्रह्मा, तेन भगवता ब्रह्मणा स्वयमेव चीर्णानि ब्रह्माणि, यदा च तपसा प्राप्तः
परं पदं यद्ब्रह्म केवलं, तदा च ब्रह्मर्षिणा प्रणीतानि, कानि पुनस्तानि ब्रह्माणी” ? त्यादि, किंच भवतां ब्रह्माण्डपुराणमेव

ममपुराणज्येष्ठ, उक्तं च “नवनीतं यथा दध्नश्चन्दनं मलयादिव । ब्रह्माण्डं वै पुराणोऽन्यस्तथा प्राहुर्मनीषिणः ॥ १ ॥” तद्वचश्चेद-
 “इह हि इक्ष्वाकुपुत्र्यशोद्धवेन नाभिसुतेन मरुदेव्या नन्दनेन महादेवेन ऋषभेन दशप्रकारो धर्मस्वयमेव चीर्णः, केवल-
 ज्ञानलम्भाच्च महर्षिणो ये परमेष्विनो वीतरागा स्नातका निर्ग्रन्था नैष्ठिकास्तेषां प्रवर्तित आख्यात प्रणीतछेताययामादा”
 वित्यादि ॥ १६ ॥ ९६३ ॥

काश्यपस्यैव धर्ममुखत्वख्यापनार्थं माहात्म्यमाह—

जगत्तु च द गहाड्या, चिद्वृत्ते पजलीउडा । चदमाणा नमसता, उत्तम मणहारिणो
 (जहा चंदे गहाडंग, चिद्वृत्ती पजलीउडा । णमसमाणा वदती, उद्धत्तमणहारिणो पा०) ॥ ०३४ ॥

यथा चन्द्र ग्रहादिका, आर्देर्नक्षत्रादिपरिग्रह, कृतप्राञ्जलय वन्दमानास्तु नन्त नमस्यन्तो-नमस्कुर्वन्त उत्तम-प्रधान
 मनोहारिण अविनीततया प्रभुचिच्छेषकारिणस्तिष्ठन्तीति सम्बन्ध, तर्देनमपि भगवन्त देवेन्द्राद्या समस्तसुरासुरनरसमूहा
 इत्युपरकार, अनेन प्रश्नचतुष्टयप्रतिपचनमुक्तम् ॥ १७ ॥ ९६४ ॥

सम्प्रति पञ्चमप्रश्नमधिकृत्याह—

अजाणगा जगन्नाई, विज्ञामाणसपया । मू(गू पा०)ढा सज्झायतवसा (स्स पा०), भासच्छन्ना इवनिगणो ॥ ०३५ ॥
 अज्ञानाना-अतस्त्वेदिन, कासा ! सुब्बत्ययात् विद्याब्राह्मणसम्पदा, तत्र विद्या-आरण्यकत्रयप्राण्डपुराणातिमकास्ता एव
 ब्राह्मणसम्पदस्तासा, तात्त्विकब्राह्मणाना हि निष्किञ्चनत्वेन विद्या एव सम्पद, तद्विज्ञत्वे च कथमेते बृहदारण्यकाद्युक्तदश

विधर्मवेदिनो यागमेवं कुर्युः, तथा गूढा-बहिःसंवृतिमन्तः, केन हेतुना?, स्वाध्यायतपसा-वेदाध्ययनोपवासादिना, अन्तश्च इवस्य भिन्नक्रमत्वात् भस्मछन्नाग्नय इव, ते हि बहिरुपशमभाज आत्मानः अन्तश्च कपायवत्तया ज्वलिता; एवं च न तत्त्वतो भवदभिमतब्राह्मणानां ब्राह्मण्यं, तद्भावाच्चात्मनः परस्य चोद्धरणेऽक्षमत्वेन पात्रत्वं दूरापास्तमेवेति भावः ॥ १८ ॥ ९६५ ॥

कस्तर्हि भवदभिप्रायेण ब्राह्मणो? यः पात्रमित्याह—

जो लोए बंभणो वुत्तो, अग्गी वा महिओ जहा । सदा कुसलसंदिद्धं, तं वयं ब्रूम माहणं ॥ ९६६ ॥

यो लोके ब्राह्मण उक्तः—प्रतिपादितः कुशलैरिति गम्यं, वा पूरणे, यथेत्यौपम्ये भिन्नक्रमश्च, ततो यथाऽग्निर्महितो यत्तदो-
नित्याभिसम्बन्धात्तथा महितः—पूजितः सन् सदा—सर्वकालं, उपसंहारमाह कुशलैः—तत्त्वाभिज्ञैः संदिष्टं कुशलसंदिष्टं तं उक्तरूपं वयं ब्रूमो ब्राह्मणं, यदेव हि लोके विज्ञोपदिष्टं तदेव वस्त्वभ्युपगमार्हमिति भावः ॥ १९ ॥ ९६६ ॥

इत उत्तरसूत्रैः कुशलसंदिष्टस्वरूपमेव क्वचित्कथञ्चिदनुवदन् स्वाभिमतं ब्राह्मणमाह—

जो न सज्जइ आगंतुं, पद्यंतो न सोअई । रमए अज्जवयणंमि, तं वयं ब्रूम माहणं ॥ ९६७ ॥

यो न स्वजते—नाभिष्वङ्गं करोति आगन्तुं—प्राप्तुं स्वजनादिस्थानमिति गम्यं, आगतो वा ततः प्रव्रजन्—स्थानान्तरं गच्छन् न शोचते, यथा कथमनुना विना भविष्यामीति?, यद्वा यो न सजत्यागन्तुं—प्रव्रज्या पर्यायाद्गार्हस्थ्यपर्यायमिति गम्यं, तथा प्रव्रजन्—प्रव्रज्यां गृह्णन् न शोचते, न विद्यते, किंत्विदमेव नरजन्मफलमिति मन्यमानः सरभसमेवाभिनिष्क्रामति, अत एव

रमते आर्याणा-सीर्यकृता उचने-आगमे आर्यवचने, सप्त निस्सृहत्वेनापामार्थानुष्ठानतया तत्र रतिमान् स्यादित्यर्थ, अनेन निस्सृहत्तोका, त वयमित्यादि प्राग्वत् ॥ २० ॥ ९६७ ॥ तथा—

जायन्म म(ज पा०)हामष्ट, निद्रुतमलपावग । रागदोस्तभयाईय, त वय वूम माहण ॥ ९६८ ॥
जातरूप-सुवर्णं यथा आमृष्ट-सेज प्रकर्षरोपणाय मन शिलादिना समन्तात् परामृष्ट, अनेनास्य बाह्यो गुण उक्त, पूर्णो परनिपातस्यातन्त्रत्यात्पाव रुनिर्धर्ममल-ज्वलनदग्धकिष्ट, अनेन चान्तरगुण, ततो जातरूपवत् बाह्याभ्यन्तरगुणान्वित, अत एव रागद्वेषभयातीतोऽतिक्रान्तो, रागादिरहित इत्यर्थ, य एवविधस्त वय वूमो ब्राह्मणम् ॥ २१ ॥ ९६८ ॥

[तमस्सिय किस दत्त, अवचियमससोणिअ । सुन्नय पत्तनिब्बाण, त वय वूम माहण ॥ २२ ॥]
तमेति सुगमम् ॥ २२ ॥ ९६९ ॥

क्रिय—

तसे पाणे धियाणित्ता, सगहेण य (स पा०) थावरे । जो न हिसइ ति(नि पा०)चिहेण, त वय वूम माहण ॥ २३ ॥
उसप्राणिनो विज्ञाय मद्गहेण-सङ्क्षेपेण चशब्दाद्विस्तरेण च, तथा स्यावरान्-पृथिव्यादीन् यो न हिनस्ति त्रिविधेन-मनो वाक्कायरूपेणेति गम्य, तथा चारण्यकेऽप्युक्त “यदा न कुलते पाप, सर्वभूतेषु वारुणम् । कर्मणा मनसा वाचा, ब्रह्म सपद्यते तदा ॥ १ ॥” ॥ २३ ॥ ९७० ॥

कोहा या जइ वा हासा, लोहा वा जइ वा भया । सुस न वयई जो उ, त वय वूम माहण ॥ २४ ॥

तथा क्रोधादिभ्यो मिथ्या न वदति यस्तु तमिति, इह च क्रोधो मानस्य लोभो मायायाश्चोपलक्षणं, प्रायस्तत्सहचरितत्वात् तयोः, तथा च तत्राप्युक्तं “यदा सर्वानृतं त्यक्तं, मिथ्याभाया विवर्जिता । अनवद्यं च भाषेत, ब्रह्म सं० ॥ २ ॥” किंच-
“अश्वमेधसहस्रं च, सत्यं च तुलया धृतम् । अश्वमेधसहस्राद्धि, सत्यमेव विशिष्यते ॥ ३ ॥” ॥ २४ ॥ ९७१ ॥ तथा—
चित्तमंतमचित्तं वा, अप्यं वा जइवा बहू । न गिण्हइ अदत्तं जो, तं वयं ब्रूम माहणं ॥ ९७२ ॥
चित्तवद् द्विपदादि, अचित्तं वा स्वर्णादि, अल्पं वा सख्यया प्रमाणेन च स्तोकं, यदि वा बहु ताभ्यामेव प्रचुरं, न गृह्णा-
त्यदत्तं यस्तं, उक्तं हि तत्रापि—“परद्रव्यं यदा दृष्ट्वा, आकुले ह्यथवा रहे । भर्मीकामो न गृह्णाति, ब्रह्म० ॥ ४ ॥” ॥ २५ ॥ ९७२ ॥

अन्यच्च—

द्विधमाणुस्सत्तेरिच्छं, जो न सेवेइ मेहुणं । मणसा कायबद्धेणं, तं वयं ब्रूम माहणं ॥ ९७३ ॥
दिव्यविषयत्वात् दिव्यं च मानुषं च तिर्यक्षु भवं तैरिच्छं च दिव्यमानुषतैरिच्छं यो न सेवेत मैथुनं, तत्राप्युक्तं—“दिव्य-
मानुष्यतिर्यक्षु, मैथुनं वर्जयेत् यदा । कामरागविरक्तश्च, ब्रह्म सं०” ॥ २६ ॥ ९७३ ॥ अपि च—

जहा पोम्मं जले जायं, नोवलिप्पइ वारिणा । एवं अलित्तं कामेहिं, तं वयं ब्रूम माहणं ॥ ९७४ ॥
यथा पद्मं—कमलं जले—जलमध्ये जातं—उत्पन्नं नोपलिप्यते तत्परित्यागत उपरिव्यवस्थानात्, एवं पद्मवदलिप्तः—अश्लिष्टः
कामैः—मनोज्ञशब्दादिभिरावाल्यात्तैरेव घृष्टं नीयमानतया तन्मध्येऽपि यस्तं वयं, तथा तत्राप्यवाचि—“यदा सर्वं परित्यज्य,
निस्सङ्गो निष्परिग्रहः । निश्चिन्तश्च चरेद् धर्मं, ब्रह्म० ॥ ६ ॥” ॥ २७ ॥ ९७४ ॥

इत्थं च मूलगुणयोगात्तात्त्विक ब्राह्मणमुत्तमोत्तरगुणयोगतत्त्वमेवाह—

अलोत्तुय मुहाजीविं, अणगार अकिंचण । अससत्त गिहत्थेहिं, त वय वूम माहण ॥ ९७५ ॥

अलोत्तुय-आहारादिप्यलम्पट, सुव्यत्ययान् मुहाजीविन-अज्ञातोच्छृष्टिबीविन, अससत्त-असम्पन्न, के ? गृहस्थे, तृतीयार्थे सप्तमी, अनेन पिण्डविशुद्ध्याख्य उत्तरगुण उक्त, तमुक्तगुणयुक्तमपीदृश सन्त वय वूमो ब्राह्मणम् ॥ २८ ॥ ९७५ ॥

क्वचित्स्वेपाडपि गाथा हृदयते—

ज(व प्र०)हिंत्ता पुद्गसजोग, णाहसगे य वचवे । जो न सज्जह भोणहिं (एणसु प्र०), त वयं वूम वभण (माहणं प्र०) ॥ (प्र० १)

त्यस्या पूर्णसयोग-मानादिसम्बन्ध ज्ञातिसयोगान्-भ्यश्रुसम्बन्धान्, वस्य भिन्नक्रमत्वात् दान्धयाश्च-ध्यात्रादीन्, शेष स्पष्ट, अनेनापि चाक्षिनिस्सृष्टताभिधानेनोत्तरगुणा आक्षिप्ता भवन्ति ॥ २९ ॥ प्र० १ ॥

स्वादत्तद् वेदाध्ययन यजन च भनात् त्रायकमिति तद्योगादेव पात्रभूतो ब्राह्मणो, न तु यथा त्वयोक्त इत्यादिब्रूयाह-पसुनथा (२३६ पा०) सध्वेया, जट्ट च पाचकम्मुणा । न त तापति दुस्सील, कम्ममणि बलवतिह ॥ ९७६ ॥

परूरां-छागानां न्यो-विनाशो नियमन वैर्हेतुभिस्ते अमी पशुबन्धा, “श्वेत छागमालमेत वायव्या दिशि भूतिकाम” इत्यादि वाक्योपलक्षित, सर्वत्रेदा ऋग्वेदादय इष्ट-यजन, च समुच्चये, पापकर्मणा-पापहेतुभूतपशुबन्धाद्यनुष्ठानेन, किमित्याह-न-नैव त प्रक्रमात् वेदाध्येतार यष्टार वा त्रायन्ते भनादिति गम्य, कीदृश ?-दुःशील-ताभ्यामेव हिंसादिप्रवर्त्तनेन दुराचार, किमिति ? , यत् कर्मणि-ज्ञानावरणादीनि बलवन्ति-दुर्गतिनयन प्रति समर्थानि, इह वेदाध्ययने यजने च भवन्तीति गम्य,

पशुवधादि प्रवर्त्तनेन, तयोस्तद्वलाधायकत्वादित्यर्थः, अतो नैतद्योगात् ब्राह्मणः पात्रभूतो भवति, किंतु अनन्तरोक्तगुण एवेति भावः ॥ ३० ॥ ९७६ ॥

अन्यच्च—

नचिं शुंडिएण समणो, न अंकारेण वंभणो । न सुणी रणवासेणं, कुसचीरेण न तावसो ॥ ९७७ ॥
नेति निषेधे, अपिः पूरणे, मुण्डितेन श्रमणो-निर्ग्रन्थः, नैव अंकारेणोपलक्षणत्वात् अंभूभुवःस्वरित्याद्युच्चारूपेण ब्राह्मणः,
न मुनिः अरण्यवासेन, कुशः-दर्भस्तन्मयं चीवरं तेन वल्कलेनोपलक्षणमेतत् तापसो, भवतीति सर्वत्र शेषः ॥ ३१ ॥ ९७७ ॥

तर्हि कथमस्मी स्युरित्याह—

समयाए समणो होइ, वंभचेरेण वंभणो । नाणेण य सुणी होइ, तवेणं होइ तावसो ॥ ९७८ ॥
समतया-रागद्वेषाभावरूपतया श्रमणो भवति, तथा ब्रह्मणश्चरणं ब्रह्मचर्यं, ब्रह्म चेह प्रागुक्ताहिसादिरूपं तेन ब्राह्मणः,
ज्ञानेन-हिताहितावगमरूपेण मुनिर्भवति, तपसा-वाह्याभ्यन्तरभेदेन, सर्वत्राभिधानान्यथानुपत्तिरिह हेतुः ॥ ३२ ॥ ९७८ ॥

ननु चान्वयवत्त्वेऽभिधानस्यैष हेतुः, तच्च डित्यादिवदन्यथाऽपि स्यादत आह—

कम्मसुणा वंभणो होइ, कम्मसुणा होइ खत्तिओ । वइस्सो कम्मसुणा होइ, सुहो हवइ कम्मसुणा ॥ ९७९ ॥
कर्मणा-क्रियया ब्राह्मणो भवति, उक्तं हि-“क्षमा दानं दमो ध्यानं, सत्यं शौचं धृतिर्धृणा । ज्ञानं विज्ञानमास्तिक्यमेतद्
ब्राह्मणलक्षणम् ॥ १ ॥” तथा कर्मणा-क्षतत्राणलक्षणेन क्षत्रियो भवति, वैश्यः पाशुपाल्यादिना कर्मणा, शूद्रः शोचनादि-

हेतुमैपादिसम्पादनरूपेण, कर्माभावे हि ब्राह्मणादि व्यपदेशा असत एवेति ब्राह्मणप्रक्रमे च यच्छेषाऽभिधान तद् व्याप्ति
दर्शनार्थम् ॥ ३३ ॥ ९७९ ॥ किमिदं स्वबुद्धौच्यते ? इत्याह—

एतान्-प्रागुक्तान् अहिंसादीन् अर्थान् प्रादुरकार्षीत्-प्रकटितवान् बुद्ध-सर्वज्ञ, ईर्भवति स्नातक-केतली, सुव्यवस्थायात्
सर्वकर्मभि विनिर्मुक्त इति प्रत्यासन्नमुचितया सर्वकर्मविनिर्मुक्त, तमुक्तगुण तत्त्वत स्नातक वा यय ब्रूमो ब्राह्मणम् ॥ ३४ ॥ ९८० ॥

अथोपसंहरति—

एव गुणसमाउत्ता, जे इवति दिउत्तमा । ते समत्था उ उद्धत्तु, पर अप्पाणमेव य ॥ ९८१ ॥
एवमुक्तप्रकारै गुणै-अहिंसादिभि समायुक्ता-समन्विता ये भवन्ति द्विजोत्तमा ते समर्था-शक्ता, तु पूरणे, उद्धत्तु
ससाराविति गम्य, अर्थात् मुक्तिपदे स्थापयितु पर-अन्य आत्मानमेव वा ॥ ३५ ॥ ९८१ ॥

उक्त्या चेद स्थितो भगवान्, ततश्च—

एव तु ससण छिन्ने, विजयघोसे य वम(माह पा०)णे ।

समु(मा प्र०)दाय (सजाणतो पा०) तओ त तु, जयघोस महासुणि ॥ ९८२ ॥

गाथा ४, एवमुक्तप्रकारेण तुर्वाक्यालङ्कारे सदाये छिन्ने विजयघोपो-त्रिजयघोपो नामा, च पूरणे ब्राह्मण, आर्पत्वात्
समादाय-सम्यगवधार्य तका-प्रक्रमात् जयघोषवाच त च जयघोषमुनि यथैष मम भ्राता एष एव च महामुनिरिति ॥ ३६ ॥ ९८२ ॥

किं कृतवानित्याह—

तुष्टे य विजयघोसे, इणमुद्वाहु कयंजली । महाणत्तं जहाभूयं, सुहु मे उवदंसियं ॥ ९८३ ॥
तुष्टः—परितोषवान्, चः पूरणे, विजयघोषः इदं वक्ष्यमाणं उदाह—श्रुते, कृताञ्जलिः, किमाह ?—ब्राह्मणत्वं यथाभूतं—यथावद-
वस्थितं सुहु मे—ममोपदर्शितम् ॥ ३७ ॥ ९८३ ॥

तुब्भे जइया जन्नाणं, तुब्भे वेयविदो विज्ज । जोइसंगविज्ज तुब्भे, तुब्भे धम्माण पारगा ॥ ९८४ ॥
किं च—यूयं यत्परो यज्ञानां वेदविदो—वेदज्ञाः विद्वांसः, यद्वा हे विदो ! यथावस्थितवस्तुवेदिनः—ज्योतिषाङ्गविदः धर्माणां—
सदाचाराणां पारगाः, तत्त्ववेत्तत्वेन सर्वशास्त्राब्धिपारदर्शित्वाच्चेति भावः ॥ ३८ ॥ ९८४ ॥

तथा—

तुब्भे समत्था उद्धत्तुं, परं अप्पाणमेव य । तमणुग्गहं करेहउम्हं, भिक्खू(क्खे प्र०)णं भिक्खुउत्तमा ! ॥ ९८५ ॥
यूयं समर्था उद्धर्तुं परमात्मानमेव च, युष्माकमेव तात्त्विकगुणसमन्वितत्वात्, तत्—तस्मादनुग्रहं—भिक्षाग्रहणेनोपकारं
कुरुत अस्माकं हे भिक्षो ! णं वाक्यालङ्कारे, भिक्षूत्तम यति प्रधान ! ॥ ३९ ॥ ९८५ ॥

एवं ब्राह्मणोक्ते मुनिराह—

न कज्जं मज्झ भिक्खेणं, खिप्पं निक्खलमसू दिया ।
मा भमिहिसि भयावत्ते, घोरे (भवावेत्ते, दीहे पा०) संसारसागरे ॥ ९८६ ॥

न कार्यं न प्रयोजनं, मम शिक्षया क्षिप्रं निष्काम-प्रव्रजं द्विज-विप्र !, निष्क्रमणेनैव मम कार्यमिति भावः, विभेयमुप-
दिश्यते इत्याह-मा भ्रमी-मा पर्येटी, यद्वा ना भ्रमिष्यसि भयानि-इहलौकिकभयादीनि आवर्त्ता इव आवर्त्ता यस्मिन्नसौ
भयानर्त्तस्तस्मिन् घोर-रीद्रे ससारसागरे, अनेन विपर्यये दोष उक्तः ॥ ४० ॥ ९८६ ॥ एतदेव समर्थयितुमाह-

उयलेयो नोइ भोगेसु, अभोगी नोचलिप्पई । भोगी भमइ ससारे, अभोगी विप्पमुचई ॥ ९८७ ॥

उपलेप-कर्मपचयरूपो भवति भोगेपु, मुज्यमानेष्विति गम्य, अभोगी-अभोगान् ननैव चोपलिच्यते, अतश्च भोगी
भ्रमति सनारे, अभोगी विप्रमुच्यते, मुक्तिं प्राप्नोतीत्यर्थः ॥ ४१ ॥ ९८७ ॥

उल्लो सुप्पो य वो छ्ढा, गोलया मदियामया । दो वि आवडिया कुहे, जो उल्लो सोऽस्य लगई ॥ ९८८ ॥

इह च गार्हस्थ्ये भोगित्य, निष्क्रमणे तु तदभावो गृहभाव इति, गृहभावस्य सदोपत्वान्निष्क्रमणेनैव युक्तमिति भावः,
एतदेव दृष्टान्तेन द्रढयति-आर्द्रं शुष्कश्च द्वी-उभौ क्षिप्तौ गोलकौ-पिण्डकौ मृत्तिका मयौ, द्वावप्यापतिती-प्राप्ती कुल्ले-भित्ती,
ततः क्षिप्तिर्याह-य आर्द्रः सोऽन्न-अनयोर्मध्ये लगति-क्षिप्यति प्रक्रमात् कुल्ले ॥ ४२ ॥ ९८८ ॥

दार्ष्टान्तिकयोजनामाह-

एव लगगति दुम्मेहा, जे नरा कामलालसा । विरत्ता उ न लगति, जहा से सुक्कगोलण ॥ ९८९ ॥

एव लगन्ति प्रस्तात्रात् कर्मणा दुर्मेघसो-दुर्बुद्धयो ये नरा कामलालसा-विषयलम्पटा, विरक्ता-कामभोगपराश्रुत्वा पुन
उत्तरतुशब्दस्यैवकार्यस्य भिन्नकर्मत्वादेव लगन्ति-कर्मणा श्लिष्यन्ते यथा शुष्को गोलकः ॥ ४३ ॥ ९८९ ॥

यदित्यं प्रज्ञापितोऽसौ कृतवांस्तदाह—

एवं से विजयघोसे, जयघोसस्स अंतिण ।

अणगारस्स निक्खंतो, धम्मं सुचा अणुत्तरं (सोचा ण केवलं पा०) ॥ १९० ॥

एवमुक्तप्रकारेण जयघोपस्यानगारस्यान्तिके—समीपे निक्कान्तः—प्रव्रजितः धर्ममहिंसादि श्रुत्वा ॥ ४४ ॥ १९० ॥

सम्प्रत्यध्ययनार्थमुपसंहरन्ननयोर्निष्क्रमणफलमाह—

खवित्ता पुद्दकम्माइं, संजमेण तवेण य । जयघोसविजयवोसा, सिद्धिं पत्ता अणुत्तरं ॥ १९१ ॥ तिवेमि ॥

॥ जन्नइज्जं ॥ २५ ॥

स्पष्टा ॥ ४५ ॥ १९१ ॥

इति यज्ञीयाध्ययनावचूरिः ॥

॥ इति श्रीउत्तराध्ययने पञ्चविंशतितमस्य यज्ञीया-
ध्ययनस्य अवचूरिः समाप्ता ॥

॥ अथ पण्डितितम सामाचार्यध्ययनम् ॥

अनन्तराध्ययने ब्रह्मगुणा उक्तास्तद्वाञ्छयतिरेव स्यात्, तेन चावश्य सामाचारी विधेया सा अस्मिन्नुच्यते—

सामाचार्यं पवक्वामि, सधदुक्खविमुक्क्वणि । ज चरित्ताण निगन्था (प्र० कट्ठा), तिण्णा सत्सारसागर ॥९९२॥

अस्य सामाचारीनामा, सामाचारी—यतिजनकत्त्वव्यतारूपा प्रवक्ष्यामि सर्वदु खविमोक्षणी—अदोषशारीरमानसासातविमुक्तिहेतु, अत एव या चरित्या—आसेव्य णमिति वाक्यालङ्कारे, निर्ग्रन्थास्तीर्णा उपलक्षणत्वात् तरन्ति च तरिष्यन्ति सत्सारसागर—भवसमुद्रम् ॥ १ ॥ ९९२ ॥

यथाप्रतिज्ञातमाह—

पदमा आवस्सिया नाम, विइया य निसीहिया । आपुच्छणा य तइया, चउत्थी पडिपुच्छणा ॥९९३॥

पचमा छवणा नाम, उच्छाक्रो अ छट्ठओ । सत्तमो मिच्छाक्रो य, तत्तक्रो य अट्ठमो ॥ ९९४ ॥

अब्भुट्ठाण नवमा, दसमा उवसपया । एसा दसया साहुण, सामायारी पवेइया ॥ ९९५ ॥

गाथा ३ स्पष्ट, नवर व्रतग्रहणादारभ्य कारण विना गुनवग्रहे आशातनादिदोषसम्भवात् न स्येय, किंतु १, गुर्वग्रहात् निर्गन्तव्य, निर्गमन च नावश्यकीं विनेति प्राक् सोका, निर्गत्य च यत्रास्पदे स्येय तत्र निषेधिकीपूरुंक्रमेव प्रवेश्यमिति तदनु

सा, तत्राऽपि तिष्ठतो भिक्षाटनाद्यभिप्रायोत्पत्तौ गुरुपृच्छापूर्वकमेव तत्साधनमित्यनन्तरमाप्रच्छना, प्रच्छनायामपि गुरुनियुक्तत्वेन पुनः प्रवृत्तिकाले क्वचित् पृष्टव्या एव गुरव इति प्रतिप्रच्छना, कृत्वाऽपि गुर्वनुज्ञया भिक्षाटनादिकं नात्मम्भरिणैव भाव्यमिति तदनु छन्दना-प्रागृहीतद्रव्यजातेन शेषयतिनिमन्त्रणात्मिका, तस्यामपि प्रयोज्य एवेच्छाकार इति, तदनु सः, अयं चात्यन्त-पापभीरुणैव तत्त्वतः क्रियते तेन च कथञ्चिदतिचारसम्भवे आत्मा निन्द्य इति तदनु मिथ्याकारः, कृतेऽपि च तस्मिन् बृह-द्वोपसम्भवे आलोचना ग्राह्या, तत्र यदादिशन्ति गुरवस्तत्तथेति मन्तव्यमिति तथाकारः, तथेति प्रतिपद्य च सर्वकृत्येषु उद्यमवता भाव्यमिति तदनु तद्रूपमभ्युत्थानं, उद्यमवता च ज्ञानाद्यर्थं गच्छान्तरसङ्क्रमोऽपि कार्यः तत्र चोपसम्पद्गृहीतव्येति तदनु उपसम्पदुक्ता, उपसंहारमाह-एषा पूर्वोक्ता दशाङ्गा-इच्छादिदशावयवा सामाचारी प्रवेदिता-तीर्थकरादिभिरुक्ता ॥ २-४ ॥

॥ ९९३-९९५ ॥

तामेव प्रत्यवयवं विषयप्रदर्शनपूर्वकं विधेयतया वक्तुमाह—

गमणे आवस्सियं कुज्जा, ठाणे कुज्जा निसीहियं । आपुच्छणा सयंकरणे, परकरणे पडिपुच्छणा ॥ ९९६ ॥

गमने-तथाविधा लम्बनतो वहिर्निस्सरणे, आवश्यकेषु-अशेषावश्यकर्तव्यव्यापारेषु सत्सु भवा आवश्यकी तां कुर्यात्, स्थाने-उपाश्रये प्रविशन्निति शेषः कां ? निर्घे-पापानुष्ठानेभ्य आत्मनो व्यावर्त्तने भवा नेपेधिकी तां, आङ्गिति सर्वकृत्याभिव्याप्त्या प्रच्छना-इदमहं कुर्यां नवेत्येवंरूपा स्वयमित्यात्मनः करणं-विविक्षितस्य कस्यचित्कार्यस्य स्वयं करणं तत्र, परकरणे-अन्यस्य कार्यविधानेषु प्रतिप्रच्छना, गुरुनियुक्तोऽपि हि पुनः प्रवृत्तिकाले प्रतिपृच्छत्येव गुरुं, स हि कार्यान्तरमप्यादिशेत् सिद्धं

ना तदन्यत स्यादिति, उभयत्र वा स्वकरणपरकरणे उपलक्षणमित्युच्छ्रसन्नि श्वासौ त्यक्त्वा सर्वकार्यव्यपि स्वरपरसम्बन्धिप्यादौ गुरुणा प्रच्छन्न आप्रच्छन्नेत्युच्यते, तथा स्वरपरसत्के सर्वकृत्ये गुरुनियुक्तेन पुन प्रवृत्तिकाले यदुत्पच्छन्न सा प्रतिप्रच्छा ॥ ५ ॥ ९९६ ॥

उदणा दधज्जगण, इच्छकारो अ सारणे । मिच्छाकारो अ निदाए, तहकारो पडिस्सुए ॥ ९९७ ॥
तथा छन्दना-शेषयतिनिमन्त्रणात्मिका, विधेयेति शेष, द्रव्यजातेन-अक्षनादिद्रव्यविशेषेण, प्राग्गृहीतेनेति गम्य, इच्छा-स्वाभिप्रायस्तया करण तत् कार्यनिर्वर्तनमिच्छाकार, सारणे इत्यौचित्यत आत्मन परस्य वा कृत्य प्रति प्रवर्त्तने, तत्रात्मसारणे यथा इच्छाकारेण युष्मच्चिकीर्षित कार्यमिदमह करोमीति, परसारणे च मम पात्रलेपनादि इच्छाकारेण कुरुतेति, तथा मिथ्ये त्यलीक तत्करण मिथ्याकारो-मिथ्येदमिति प्रतीति, स चात्मनो निन्दाया वितथाचरणे 'विगिद मया कृत'मिति रूपाया, तथाकार-इदमित्यमेवेत्यभ्युपगम, प्रतिश्रुते-प्रतिश्रवणे वाचनादीना गुरो पार्श्वात् ॥ ६ ॥ ९९७ ॥

अवमुद्राण गुरुपूया, अच्छणे उवत्सपया ।

एव दुपचसजुत्ता (एसा दसगा साहूण पा०), सामायारी पवेइया ॥ ९९८ ॥

अभीत्याभिमुख्येनोत्थानम्-उद्यमनमभ्युत्थानं, तच्च गुरुपूजाया, सा च गौरवाहोणामाचार्यनालम्बनानीना यथोचिताहार भेषजादिसम्पादन, इह च सामान्योक्तावयवभ्युत्थान निमन्त्रणारूपमेव ग्राह्य, अच्छणेति-आसने प्रक्रमदाचार्यान्तरादिपार्श्वो वस्थाने उप-सामीप्येन सम्पदन-गमन उपसम्पत्, इयन्त काल भवदन्तिके मया वसितव्यमित्येवरूपा, सा च ज्ञानार्थ

तादिभेदेन त्रिधा, एवमुक्तप्रकारेण द्विपञ्चसंयुक्ता-दशमन्त्रासुक्तेत्यर्थः मामाचारी प्रवेदिता-रुचिता, तीर्थहारादिभिरिति श्रेयः

॥ ७ ॥ ९९८ ॥

इत्थं दशविधां सामाचारीमुक्त्या ओघमामानारीं विवशुरिदमाह—

पुविह्लंसि चउभगे, आङ्गमि समुष्टिः । भंउयं पजिलेहिता, वंदित्ता य तओ गुत्तं ॥ १०० ॥

पुविह्लंसि चउभगे, किं कार्यां मण इहं ? । उच्छं निओउउं भंते !, वेयावने च मउझाण ॥ १००० ॥

पुच्छिञ्जा पंजलिउओ, किं कार्यां मण इहं ? । उच्छं निओउउं भंते !, वेयावने च मउझाण ॥ १००१ ॥

वेयानने चिउत्तेणं, कायवमगिलायओ । मउझाण चा निउत्तेणं, सणदुस्सवविमुत्तणे ॥ १००२ ॥

गाथाः ३, पूर्वस्मिन्-पूर्वदिक्कम्पन्थिनि कित्तिट्टूननभगधनुभगे आदित्ये ममुहिते-प्राप्ते, पादेनपरुष्यामित्यर्थः, भाणउक्ते-

पतद्गुत्तानुपकरणं प्रतिलेख्य चक्षुषा निरीक्ष्य उगन्नाणात् प्रमृज्य च, चन्दिरा च-नमगुह्य ततः-प्रतिलेखनानन्तरं गुल्मा-

चार्यादिकमित्याह-पृच्छेत् प्रह्मात् गुरुमेव हृतप्राञ्जलिः, यथा हि कर्त्तव्यं मया ?, इह-अस्मिन् समये इति गम्यं, उच्छासि-

नियोजयितुं, युष्माभिरात्मानमिति श्रेयः, भदन्त ! देवावृत्यं-गलानादित्यापारे चउञ्चो भित्तुमः ततः स्वागारो वा, इह

च पात्रप्रतिलेखनानन्तरं गुरुं पृच्छेदिति यदुक्तं तत्प्रायस्कन्देन गदुतरैवावृत्ययिगानमम्भणात्, एवं च पृष्ट्वा रत्नकृतं तद्वत्-

देवावृत्यं अगलान्यं-शरीरश्रममविचिन्त्य, स्वाध्यायो वा नियुक्तेन नन्दुःगतिमोक्षणे, मकरतपःप्रधानत्वात् अस्य, स्वाध्या-

योऽगलान्यं कर्त्तव्य इति प्रह्मः ॥ ८-१० ॥ ९९९-१००१ ॥

दिवससहस्रं चउरो भगे, कृजा भिरगु विगस्सणो । तओ उत्तरगुणे कृजा, दिणभगेसु चउमुत्ति ॥ १००२ ॥

पढम पोरिसि सज्झाय, वीय द्वाण क्षियापदं । तइयाण भिक्खायरिय, पुणो चउत्थीइ सज्झाय ॥ १००३ ॥
चतुरो भागान् कुर्यात्, बुद्ध्या चतुर्भोगकरणानन्तर उत्तरगुणान्-स्वाध्यायादीन् कालोचितान् कुर्यात् ॥ ११ ॥ १००२ ॥

एक दिनभागे कमुत्तरगुण कुर्यादित्याह—

प्रथमा पौरुषी स्वाध्याय-वाचनादिक, दुर्यादितीहोत्तरत्र चानुवर्त्तते, द्वितीया प्रक्रमत्पौरुषी ध्यान-अर्थविषय एव चित्तादि
व्यापारण ध्यायेत्-अनैकार्यत्वात् घातूना कुर्यात्, इह च प्रतिलेखनाकालस्यासत्वेनाविवक्षितत्वात्, उभयत्र 'कालाध्वनो
व्याप्ता'विति द्वितीया, तृतीयाया मिक्षाचर्या, पुनश्चतुर्थ्या स्वाध्याय, उपलक्षणत्वात् तृतीयाया भोजनवह्निर्गमनादीनि,
चतुर्थ्या तु प्रतिलेखनास्यण्डिलप्रत्युपेक्षणादीनि च गृह्यन्ते, इत्थमुक्तिश्च कालापेक्षयेव कृप्यादेरिव सर्वानुष्ठानस्य सफलत्वादिति
॥ १२ ॥ १००३ ॥

सम्प्रति पौरुषीपरिज्ञानार्थमाह—

आसाढे मासे दुपया, पोसे मासे चउप्पया । चित्तासोप्पसु मासेसु, तिपया हवइ पोरसी ॥ १००४ ॥
अगुल सत्तरत्तेण, पक्खेण य दुअगुल । बहूण हायण चावि मासेण चउरगुल ॥ १००५ ॥

गाथाद्वय, स्पष्ट, नवर सप्तरात्रेणेति-दिनाविनाभावित्वात् रात्रीणा सप्ताहोरात्रेण, सार्द्धेनेति शेष, वर्द्धते दक्षिणायने हीयते
उत्तरायणे, पक्षेण ह्यङ्गुलवृद्धयभिधानात्, अन्यच्च-केषुचिन्मासेषु दिनचतुर्दशकेनापि पक्ष सम्भवति तत्र च सप्तरात्रेणाप्य
हुलवृद्धिदान्या न कश्चित् विरोध ॥ १३-१४ ॥ १००४-१००५ ॥

केषु मासेषु पुनरेवं पक्ष इत्याह—

आसाढबहुलपक्षे, भद्रवाए कृत्तिए य पोसे य । फगुणवदसाहेसु य, नायद्या ओमरत्ता उ ॥ १००६ ॥
सुगमा, नवरं बहुलपक्षे इति भाद्रपदादिष्वपि प्रत्येकं योज्यते, तत आपाढबहुलपक्षे अवमा-न्यूना एकेनेति शेषः, अहोरात्राः,
एवं चैकदिनापहारे दिनचतुर्दशकैरेव कृष्णपक्षे आपाढादिवित्यर्थः ॥ १५ ॥ १००६ ॥

इह प्रथमपौरुष्यामुपलक्षणद्वारेण प्रतिलेखनाया अपि विधेयत्वमुक्तं, पादोर्नव चासौ तत्कालत्वेन प्राग् दर्शितेति तत्परि-
ज्ञानोपायमाह—

जिह्वामूले आसाढसावणे छर्हि अंगुलेहि पडिलेहा । अट्टहि विरयतिगंसी तइए दस अट्टहि चउत्थे ॥ १००७ ॥
ज्येष्ठमूले इति ज्येष्ठे आपाढश्रावणे इति च पङ्क्तिरुल्लेः, प्रागुद्दिष्टपौरुषीमाने प्रक्षिप्तैरिति चेहोत्तरत्र न गम्यं, प्रतिलेखेति
प्रतिलेखनाकालः, एवं तावदेकस्मिंस्त्रिके, तथा अष्टभिः अङ्गुलैरिति सर्वत्रानुवर्त्यते, द्वितीयत्रिके भाद्रपदाश्वयुक्तास्त्रिकलक्षणे,
तृतीये प्रक्रमात् त्रिके मार्गशीर्षपौषमाघात्मनि प्रतिलेखनाकालः ॥ १६ ॥ १००७ ॥

इत्थं दिनकृत्यमभिधाय रात्रेः कृत्यमाह—

रत्तिपि चउरो भाए, भिन्खलू कुब्जा धियन्खणो । नओ उत्तरगुणे कुब्जा, राई नो(भा)गेसु चउम्भुवि ॥ १००८ ॥
पढम पोरिसि मज्जायं, गीयं आणं क्षियायं । तइयाए निम्भुक्कनं तु, चउत्थी सुजो वि सज्जायं ॥ १००९ ॥
गाथा २, स्पष्टं, नवरं रात्रिमपि, न केवलं दिनमित्यनेरर्थः ॥ १७ ॥ १००८ ॥

द्वितीया पीरुनी ध्यान-सूक्ष्मसूत्रार्थलक्षण ध्यायेत्-चिन्तयेत्, तृतीयाया निद्रामोक्ष पूर्वं निरुद्धायामुत्कलना निद्रामोक्षः, स्वाप इत्यर्थः, तं कुर्यादिति सर्वत्र प्रक्रम, वृषभापेक्ष चैतत्, सामस्त्येन तु प्रथमचरमप्रहरजागरणमेव, तथा चागम'-सर्वे वि पढमजामे दुन्नि उयसहाण आइमा जामा । तइओ होइ गुरुण चवत्यओ होइ सर्वेसि ॥ १ ॥' ॥ १८ ॥ १००९ ॥

सम्प्रति रात्रिचतुर्भागपरिज्ञानोपाय दर्शयन् समस्तयतिकृत्यमाह—

ज नेई जया रत्ति, नमस्त तमि नहचउभाण । सपत्ते विरमिज्जा, सज्झाय पओसकालमि ॥ १०१० ॥
तम्मेव य नक्कगत्ते गयण चउभागसायसेसमि । वेरत्तियपि काल पडिलेहिता मुणी कुज्जा ॥ १०११ ॥

यत्रयति-प्रापयति समाप्तिमिति गम्य, यदा रात्रिं नक्षत्र तस्मिन्नभश्चतुर्भागे सम्प्राप्ते विरमेत्-निवर्त्तेत स्वाध्यायात्, प्रदोष काले रात्रिमुत्ते प्रारब्धविति शेषः, तस्मिन्नेव नक्षत्रे प्रक्रमात्प्राप्ते केत्याह-गगने, कीदृशे? चतुर्भागेन गम्येन सायशेष-सोद्धरित चतुर्भागसायशेष तस्मिन् चरात्रिक तृतीय, अपिशब्दात् निजनिजसमये प्रादौषिकादिक च काल प्रत्युपेक्ष्य-प्रतिजागर्यं मुनि कुर्यात्, करोते सार्वधात्वर्थान्दृष्टीयात्, इह च काकोपलक्षणद्वारेण प्रथमादियु नभश्चतुर्भागेषु सम्प्राप्तेषु तस्मिन्नेव नक्षत्रे प्रथमादय प्रहरा इत्युक्तं भवति ॥ १९-२० ॥ १०१०-१०११ ॥

इत्थ सामान्येन दिनरात्रिकृत्यमुपदर्श्य पुनर्विशेषतस्तदेव दर्शयस्तावदिनकृत्यमाह—

पुविल्लमि चउभागे, पडिलेहिता ण मडय । गुरु वदिस्तु सज्झाय, कुज्जा दुम्बविमुक्कवर्णि ॥ १०१२ ॥
पूर्वस्मिन्चतुर्भागे-प्रथमपीरुपीलक्षणे प्रक्रमाद्दिनस्य प्रत्युपेक्ष्य भाण्डक-वर्षाकल्पाद्युपधि, आदित्योदयसमये इति शेषः ॥ २१ ॥ १०१२ ॥

पोरिसीए चउउभाए, वंदित्ता ण तओ गुरुं । अपडिक्कमित्तु कालस्स, भायणं पडिलेहिए ॥ १०१३ ॥

पौरुष्याश्चतुर्भागे अवशिष्यमाणे इति गम्यं, पादोनपौरुष्यामित्यर्थः, भाजनं प्रतिलेखयेरिति समन्धः, किं कृत्वेत्याह—
अप्रतिक्रम्य कालस्य—तत्प्रतिक्रमणार्थं कायोत्सर्गमविधाय चतुर्थपौरुष्यामपि स्वाध्यायस्य विधास्यमानत्वात् ॥ २२ ॥ १०१३ ॥

प्रतिलेखनाविधिमाह—

सुहपत्तिं पडिलेहित्ता, पडिलेहिज्ज गुच्छयं । गुच्छगलइयंगुलिओ, वत्थाइं पडिलेहए ॥ १०१४ ॥

मुखवस्त्रिकां प्रतिलेख्य प्रतिलेखयेत् गुच्छकं—पात्रकोपरिस्थमुपकरणं, ततश्च प्राकृतत्वात् अङ्गुलिभिर्लितो—गृहीतो गुच्छको
येन सः अङ्गुलिलातगुच्छकः वस्त्राणि—पटलकरूपाणि प्रतिलेखयेत्, प्रस्तावात् प्रमार्जयेत्, तथावस्थितान्येव ॥ २३ ॥ १०१४ ॥

इत्थं पटलानि गुच्छकेन प्रमृज्य च यत्कुर्यात्तदाह—

उड्ढं थिरं अतुरियं पुड्ढिं ता वत्थमेव पडिलेहे । तो बिइयं पप्फोडे तइयं च पुणो पमज्जिज्जा ॥ १०१५ ॥

ऊर्ध्वं कायत उत्कुटुकत्वेन स्थितत्वात् वस्त्रतश्च तिर्यक्प्रसारितवस्त्रत्वात् स्थिरं दृढग्रहणेन अत्वरितं—स्तिमितं यथा भवत्येवं
पूर्व—प्रथमं ता इति तावद्वस्त्रं पटलरूपं, जातोवेकवचनं, पटलकप्रक्रमेऽपि सामान्यतो वस्त्रशब्दाभिधानं वर्षाकल्पादिप्रत्युपेक्ष-
णायामप्यमेव विधिरिति ख्यापनार्थं, एवो भिन्नक्रमः, अतः प्रत्युपेक्षेतैव आरतः परतश्च निरीक्षते, नैव—न तु प्रस्फोटयेत्,
अथवा विन्दुलोपादेवं अमुना प्रकारेण प्रत्युपेक्षेत, न त्वन्यथेति भावः, तत्र च यदि जन्तून् पश्यति ततो यतनया अन्यत्र
सङ्ग्रामयति, तददर्शने च तो इति—ततः प्रत्युपेक्षणानन्तरं द्वितीयमिदं कुर्यात्, यदुत परिशुद्धं सत् प्रस्फोटयेत्—प्रस्फोटनं

बुर्यात् तृतीय च पुनरिदं बुर्यात्-यत् प्रमृज्यात्, कोऽर्थः ? प्रत्युपेक्ष्य-प्रस्फोट्य च हस्तगतान् प्राणिनः प्रमृज्यादित्यर्थः ॥ २४ ॥ १०१५ ॥

कथं पुनः प्रस्फोटयेत् प्रमृज्यादित्याह—

अणचाविय अवलिय अणाणुनधि अमोसलिं चेव ।

छप्पुरिमा नय एोडा पाणीपाणिविसोहण (पमज्जण पा०) ॥ १०१६ ॥

अनतित उल्ल यपुर्यथा नत्ति न स्यात्, अवलित-यथाऽऽत्मनो यल्लस्य च मोदन न स्यात्, अनुबन्धेन-नैरन्तर्यलक्षणेन युक्तमनुबन्धि न तथा अनुबन्धिक-अधोऽलक्ष्यमाणविभाग यथा न स्यात्, सूत्रत्वात् आमर्शवत् तिर्यगूर्ध्वमधो वा कुड्यादि परामर्शवत् यथा न स्यात्, एन पदपूर्वाः पूर्वं क्रियमाणतया तिर्यक्कृत-स्वप्रस्फोटनात्मका क्रियाविशेषा येषु ते पदपूर्वाः, नय खोटका समयप्रसिद्धस्फोटनात्मका, कर्त्तव्या इति शेषः, पाणौ-पाणितले प्राणाना-कुड्यादिसस्याना विशोधन-प्रस्फोटन त्रिकानन्तरं त्रिकसङ्ख्ये प्राणविशोधनं च कर्त्तव्यम् ॥ २५ ॥ १०१६ ॥

प्रतिलेखनादोपपरिहारार्थमाह—

आरभडा सम्महा वल्लेयवा य मोसली तइया । पप्फोडणा चउत्थी विविखत्ता वेइया छट्ठा ॥ १०१७ ॥

आरभटा-विपत्तरीकरण, त्वरितं वाऽन्यान्यवल्लग्रहणं समर्दनं समर्दस्फुटित्वात् खीलित्वा वल्लान्तं कोणसर्वहन उपधेर्गा उपरि निपदन, वर्जयितव्येति सर्वत्र योच्यं, च पूरणे, मोसलि-तिर्यगूर्ध्वमधो वा घट्टनात्, प्रस्फोटनेन प्रकर्षेण रेणुगुण्डितस्यैव

वस्त्रस्य ज्ञातना चतुर्थी, विक्षेपणं विक्षिप्ता पञ्चमीति गम्यं, रुढित्वात् स्त्रीत्वं, सा च प्रत्युपेक्षितवस्त्रस्यान्यत्राप्रत्युपेक्षिते क्षेपणं प्रत्युपेक्ष्यमाणो वा वस्त्राच्चलं यदूर्ध्वं क्षिपति, वेदिका पष्ठी, सा च पञ्चधा, यदागमः—“वेइआ पचविहा पणत्ता, तंजहा-
उहु वेइआ अहो वेइआ तिरिय वे० उत्तओ वे० एगओ वेइआ—उवरिजणुगाणं हत्थे काऊण पडिलेहइ, अहो
अहोजन्नुगाणं हत्थे काइं २, तिरिअ वे० संडासयाणमन्भे ह० ३, दुहओ वे० वाहाणमंतरे दोवि जन्नुगा काऊण प० ४, एगओ
वेइआ—वे० एगं जन्नुगं वाहाणमंतरे का० ५,” एते पइदोपाः प्रतिलेखनार्यां वर्ज्याः ॥ २६ ॥ १०१७ ॥

तथा—

पसिद्धिलपलंबलोला एगामोसा अणेगरूवधुणा (या पा०) ।

कुणति पमाणि पमायं संक्रिय गणणोचगं कुज्जा ॥ १०१८ ॥

प्रशिथिलं नाम दोषो यदुद्धमतिरायतं वा वस्तं गृह्यते, प्रलम्बो यद्विषमग्रहणेन प्रत्युपेक्षमाणवस्त्रकोणानामालम्बनं, लोला
यद्धूमौ करे वा वस्त्रस्य लोलनं, एयां द्वन्द्वः, एकामर्शनम्, एकामर्शा रुढितः स्त्रीत्वं, मध्ये गृहीत्वा ग्रहणदेशं यावदुभयतो
वस्त्रस्य यदेककालं सङ्घर्षणं—आकर्षणं, अनेकरूपा सत्ता त्रयातिक्रमेण युगपदनेकवस्त्रग्रहणतो वा धुनना, तथा यत्करोति
प्रमाणप्रस्फोटनादिसत्तारूपे प्रमादं अनवधानं यच्च शङ्किते प्रमादतः प्रमाणं प्रति शङ्कोत्पत्तौ गणनां कराङ्गुलिरिखास्पर्शनादिना
एकद्वित्रिसत्तात्मिकामुपगच्छति—उपयाति गणनोपगं यथा स्यादेवं, गम्यत्वात् प्रस्फोटनादि कुर्यात्, सोऽपि दोषो वर्ज्य इति
पूर्वसूत्रात् सर्वत्रानुवर्त्यते, उक्तदोषाभावे निर्दोषा प्रत्युपेक्षणा इत्यर्थादुक्तम् ॥ २७ ॥ १०१८ ॥

अथैनामेव भङ्गकदर्शनद्वारेण साक्षात्तदोषा निर्दोषा च किञ्चिद्विशेषतो वक्ति—

अणूणाइरित्तपडिलेहा अविवचासा तहेव य । पढम पय पसत्थ सेसाणि उ अप्पसत्थाणि ॥ १०१९ ॥

ऊना चासौ अतिरिक्ता च २ सा न तथा प्रतिलेखना, इह च न्यूनाधिक्ये प्रस्फोटना प्रमार्जना वेला चाश्रित्य वाच्ये, न विद्यते विविधो व्यत्यासो यस्या सा पुरुषोपधिविपर्ययासरहिता कार्येति शेष, अत्र च त्रिभिविशेषणपदैरष्टौ भङ्गा सूचिता स्युः, एषु च क शुद्ध १ को वा अशुद्ध १ इत्याह—प्रथम पदम्—इहोपदर्शिताद्यभङ्गरूप प्रशस्त—निर्दोषतया श्लाघ्य, दोषाणि तु प्रक्रमात् पदानि अप्रशस्तानि, तेषु न्यूनताद्यन्यतमदोषसम्भवात् ॥ २८ ॥ १०१९ ॥

निर्दोषामप्येता कुत्रता यस्याज्य तत्काकोपदेष्टुमाह—

पडिलेहणा कुणतो मिहो कह कुणह जणययकह वा । देह व पच्चक्खाण याण्ड सय पडिच्छइ वा ॥ १०२० ॥
प्रतिलेखना कुर्वन्मिथ कथा—परस्परसम्भाषणात्मिका करोति, जनपदकथा यत्त्राविकथोपलक्षणमेतत्, ददाति च प्रत्या-
ख्यानमन्यसी, वाचयत्यन्य पाठयति, स्वय प्रतीच्छति वा, आलापक गृह्णाति य इति गम्यम् ॥ २९ ॥ १०२० ॥

स किमित्याह—

पुढगीआउक्काण तेज्जाऊणस्सइतसाण । पडिलेहणापमत्तो छणहपि विराहओ होइ ॥ १०२१ ॥
स्पष्टा, नवर पृथिव्यप्काययो, प्रतिलेखना प्रमत्तो मिथ कथादिना अनवहित पणामप्यास्तामेकदीनामित्यपेरथोः
विराधसश्चैव, प्रमत्तो हि कुम्भकारशालादौ स्थितो जलभृतघटादिकमपि प्रलोठयेत्, ततस्तज्जलेन मृदग्निवीजकुन्त्यादय

प्राव्यमाना विराध्यन्ते, यत्र चाग्निस्तत्रावश्यं वायुरिति पण्णामपि द्रव्यतो विराधकत्वं, भावतस्तु प्रमत्ततया अन्यथापि विराधकत्वमेव ॥ ३० ॥ १०२१ ॥

इत्थं प्रथमपौरुषीकृत्यमुक्त्या तृतीयपौरुषीकृत्यमाह—

तइयाए पोरिसीए, भत्तं पाणं गवेसए । छण्हं अणयरागंमि, कारणंमि ससुट्ठिए ॥ १०२२ ॥

द्वितीयपौरुषीकृत्यं तु “वीए झाणं झियाइ”त्यनेनोक्तमेव, उभयं चैतदवश्यं कर्तव्यमतस्तृतीयपौरुषीकृत्यमप्येवमुत कारणे एवोत्पन्ने इत्याशङ्क्याह, नवरं औत्सर्गिकमेतद्, अन्यथा हि स्थविरकल्पिकानां यथाकालमेव भक्तादि गवेपणं, यदुक्तं—“सइकाले चरे भिक्खु”त्ति, पण्णां कारणानां अन्यतरस्मिन् कारणे समुपस्थिते-जाते, न तु कारणोत्पत्तिं विनेति भावः, भोजनोपलक्षणं चेह भक्तपानगवेपणं, गुरुलानाद्यर्थमन्यथाऽपि तस्य सम्भवात्, तथा चान्यत्र भोजन एवैतानि कारणान्युक्तानि ॥ ३१ ॥ १०२२ ॥

तान्येव पट् कारणान्याह—

वेयणवेयावच्चे इरियट्ठाए य संजमट्ठाए । तह् पाणवत्तियाए छट्ठं पुण धम्मच्चित्ताए ॥ १०२३ ॥

सुब्वयत्यात् वेदनाशब्दस्योपलक्षणात् धुत्तिपासाजनितवेदनोपशमनाय, तथा धुत्तिपासाभ्यां न गुर्वोदिवैयावृत्यकरण-क्षमो वैयावृत्याय, तथा ईर्येति-ईर्यसमितिः, सैव निर्जराधिभिः अर्थमानतया अर्थस्तस्यै ईर्यार्थाय, चः समुच्चये, कथमसौ भवत्विति ?, अन्यथा हि धुत्तृडार्त्तस्य चक्षुर्भ्यामपश्यतः कथमिवासौ स्यादिति ?, तथा संयमार्थाय, अत्याकुलस्य हि ताभ्यां सच्चित्ताहारे तद्विघात एव स्यात्, तथा प्राणप्रत्ययं-जीवितनिमित्तं, अविधिना ह्यात्मनोऽपि प्राणोपक्रमेण हिंसा स्यात्, यदुक्तं

“भविअजिणययणाण ममत्तरहिजाण नत्थि हु विसेसो । अप्पाणमि परमि अ तो क्खे पीडमुभओ वि ॥ १ ॥” एह पुनरिद-
कारण, यदुत धर्मचिन्ता-धर्मध्यान तस्यै, भक्त्यान गवेषयेदिति सर्मानुवर्त्य, इय हि तदाकुलितचेतसो न स्यात्, आर्च-
ध्यानसम्भवात् ॥ ३२ ॥ १०२३ ॥

आह-एतत्कारणोत्पत्तौ किमवश्य भक्त्यान गन्धेय न वेत्याह—

निगगथो धिइमतो निगगपीवि न करिज्ज छहि चेव । ठणेहिं तु इमेहिं अणइक्कमणा य से होइ ॥ १०२४ ॥
निर्ग्रन्थो धृतिमान् धर्मचरण प्रति, निर्ग्रन्था-तपस्विनी सापि न कुर्यात्, भक्तादिगवेषणमिति प्रक्रम, पङ्क्तिश्चैव स्यात्, तु
पुनरर्थे, एभिर्ग्रन्थमापौ किमित्यत आह-सूत्रत्यात् अनतिक्रमण सयमयोगानामनुष्ठान, चेति यस्मात् से-तस्य तस्या वा
भयति-जायते, अन्यथा तदतिक्रमणसम्भवात् ॥ ३३ ॥ १०२४ ॥

पद स्थानान्वेयाह—

आपके उवसग्गे तितिगखया यभन्नेरगुत्तीसु । पाणिदयातवहेउ सरीरुच्छेयणट्ठाण ॥ १०२५ ॥

आतङ्के-ज्वरादिरोगे उपसर्गे-दिव्यादौ, उभयत्र तन्निवारणार्थमिति गम्य, तथा तितिक्षया-सहनेन हेतुभूतया, क विषये
इत्याह-ब्रह्मचर्यगुप्तिषु, ता हि नान्यथा सोढु शक्या, तथा प्राणिदयाहेतो, वर्षादौ अप्कायादिजीवरक्षायै तप चतुर्थ्यादिरूप
तयोर्हेत्वो, तथा शरीरस्य व्यवच्छेद-परिहारस्तदर्थं, उचितकाले संलेखन अनशन वा कुर्म, भक्त्यानगवेषण न कुर्यादिति
सर्वत्र योज्यम् ॥ ३४ ॥ १०२५ ॥

तद्वेपथ्यन् केन विधिना कियक्षेत्रं पर्यदेदित्याह—

अवसेसं भंडगं गिज्झा, चक्खुसा पडिलेहए । परमद्वजोअणाओ, विहारं विहरे मुणी ॥ १०२६ ॥

अपगतशेषं अपशेषं, कोऽर्थः ?—समस्तं भाण्डकं—उपकरणं गृहीत्वा चक्षुषा प्रत्युपेक्षेत विशेषत इति गम्यं सामान्यतो ह्यप्रत्युपेक्षितस्य ग्रहणमपि न युज्यते एव यतीनां, उपलक्षणत्वात् तदादाय परमुत्कृष्टमर्द्धयोजनाद्—अर्द्धयोजनामाश्रित्य, परतो हि क्षेत्रातीतमशनादि स्यात्, विहरत्यस्मिन् प्रदेशे इति विहारस्तं विहरेत्—विचरेत् मुनिः ॥ ३५ ॥ १०२६ ॥

इत्थं च विहृत्योपाश्रयं चागत्य गुर्वालोचनादिपूर्वं भुत्वा च यत्कुर्यात्तदाह—

चउत्थीए पोरिसीए, निक्खिवित्ता ण भायणं ।

सज्झाणं च तओ कुज्जा, सबभावविभावणं (दुक्खविमोक्खणं पा०) ॥ १०२७ ॥

चतुर्थ्यां पौरुष्यां निक्षिप्य प्रत्युपेक्षणापूर्वं वद्ध्वा भाजनं—पात्रं स्वाध्यायं ततः कुर्यात् सर्वभावा—जीवादयस्तेषां विभावनं—प्रकाशकम् ॥ ३६ ॥ १०२७ ॥

पोरिसीए चउभाए, वंदित्ता ण तओ गुरुं । पडिक्खमित्ता कालस्स, सिज्जं तु पडिलेहए ॥ १०२८ ॥

पौरुष्याः प्रक्रमात् चतुर्थ्याश्चतुर्भागे—चतुर्थांशे, शेषे इति गम्यं, वन्दित्वा तत इति स्वाध्यायकरणानन्तरं गुरुं—आचार्यादिं प्रतिक्रम्य कालस्य शय्यां—वसतिं, तुः पूरणे, प्रतिलेखयेत् ॥ ३७ ॥ १०२८ ॥ ततश्च—

पासवणुचारभूमिं च, पडिलेहिज्ज जयं जई । काउस्सगं तओ कुज्जा, सबदुक्खविमुक्खणं ॥ १०२९ ॥

भूमिशब्दस्य प्रत्येकमभिसम्बन्धात् प्रश्रवणमुच्चारणभूमिं च प्रत्येक द्वादशस्थण्डिलात्मिका, च शब्दात्कालभूमिं च स्थण्डिल त्रयात्मिका, प्रतिरेखयेत्, यत-आरम्भादुपरत यथा स्यादेव यतमानो वा यति, एव च सप्तविंशति स्थण्डिलप्रत्युपेक्षणानन्तर आदित्योऽस्तमेति, इत्थं विदोषतो दिनकृत्यमुत्तया सम्प्रति तथैव रात्रिकृत्यमाह—कायोत्सर्गं तत-प्रश्रवणादिभूमिप्रतिरेखना नन्तर सर्वदु खविमोक्षण, तथा त्व चास्य कर्मापचयहेतुत्वात्, उक्तं हि “काउस्सगं जह सतिअस्स भज्जाति अगमगाइ । तह भिंदति सुचिहिआ अट्ठविह कम्मसयाय ॥ १ ॥” ॥ ३८ ॥ १०२९ ॥

तत्र च स्थितो यत्कुर्यात्तदाह—

देसिय च अईयार, चित्तिज्ज अणुणुवसो । नाणमि दसणे चेव, चरित्तमि तहेव य ॥ १०३० ॥
सूत्रत्वात् प्रकारलोपे दैवसिक, च पूरणे, अतीचार-अतिक्रम चिन्तयेत्-ध्ययेत् आनुपूर्व्या क्रमेण प्रभातमुखवस्त्रिका प्रत्युपेक्षणात्तो यावदयमेव कायोत्सर्ग, किंविषयमतीचार चिन्तयेदित्याह-ज्ञाने-ज्ञानविषयम्, एव दर्शने चैन चारित्रे तथैव च ॥ ३९ ॥ १०३० ॥

पारियकाउस्सगो, वदिच्चा य तओ गुरु । देसिय तु अईयार, आलोइज्ज जहक्कम ॥ १०३१ ॥
पारित-समापित कायोत्सर्गो येन स तथा, वन्दित्वा प्रस्तावात् द्वादशावर्त्तवन्दनेन, तत अतीचारचिन्तनादनु तु पूरणे, अतीचारमालोचयेत्-प्रकाशयेत्, गुरुणामेव यथाक्रम आलोचना, स च नान्यतरा, आनुलोम्य क्रमातिरुमेण ॥ ४० ॥ १०३१ ॥
पडिक्कमित्ताण निरुसल्लो, वदिच्चाण तओ गुरु । काउस्सगं तओ कुज्जा, सधदुक्खविमुक्खण ॥ १०३२ ॥

प्रतिक्रम्य-प्रतीपं निवृत्य निशाल्यः-मायादिशल्यरहितः, सूचकत्वात् सूत्रस्य वन्दनकपूर्व क्षमयित्वा वन्दित्वा तथैव, ततः उक्तविधेरनु गुरुं कायोत्सर्ग-चारित्रदर्शनश्रुतज्ञानशुद्ध्यर्थं व्युत्सर्गत्रयरूपं, जातावेकवचनं, ततो-गुरुवन्दनादनु कुर्यात् ॥ ४१ ॥ १०३२ ॥

सिद्धाणं संधवं किंचा, वंदित्ताण तओ गुरुं । शुद्धमंगलं च काऊणं, कालं संपडिलेहए ॥ १०३३ ॥
पूर्वाद्धं व्याख्यातमेव, स्तुतिमङ्गलं च सिद्धस्तवरूपं स्तुतित्रयेण कृत्वा कालं सम्प्रत्युपेक्षते, कोऽर्थः, प्रतिजागर्ति उपलक्षण-त्वात् गृह्णाति च ॥ ४२ ॥ १०३३ ॥

पढमं पोरिसिं सज्झायं, वीयं झाणं क्षियायई । तईयाए निहमुक्खं तु, चउत्थी भुज्जोवि सज्झायं ॥ १०३४ ॥
पोरिसीए चउत्थीए, कालं तु पडिलेहए । सज्झायं तु तओ कुज्जा, अचोहंतो असंजए ॥ १०३५ ॥
पोरसीए चउब्भाए, वंदित्ताण ततो गुरुं । पडिक्कमित्तु कालस्स, कालं तु पडिलेहए ॥ १०३६ ॥
(पढमा पोरसि सज्झायं, वीए झाणं क्षियायति । ततियाए निहमोक्खं च, चउभाए चउत्थए ॥ १०३४ ॥
कालं तु पडिलेहिता, अचोहंतो असंजए । कुज्जा मुणी य सज्झायं, सवदुत्तखविमोक्खणं ॥ १०३५ ॥
पोरसीए चउब्भाए, सेसे वंदित्तु तो गुरुं । पडिक्कमित्तु कालस्स, कालं तु पडिलेहए ॥ १०३६ ॥ पा०)

पढममित्यादि प्राग् व्याख्यातमेव, नवरं पुनरभिधानं अस्य पुनः पुनरुपदेष्टव्यमेव गुरुभिः, न प्रयासो मन्तव्य इति ख्यापनार्थः ॥ ४३ ॥ १०३४ ॥

कथं पुनश्चतुर्थपौरुष्या स्वाध्यायं कुर्यादित्याह—

चतुर्थपौरुष्या कालं वैरात्रिकं, तु पूरणे, प्रत्युपेक्ष्य प्रतिजागर्यं उपलक्षणत्वात् गृहीत्वा च स्वाध्यायं ततः कुर्यात्, अत्रोद्यत्—अनुत्थापयन् असयतान्—अगारिणः, तदुत्थापनेन तत्तत्पापस्थानेषु प्रवर्तनसम्भवात् ॥ ४४ ॥ १०३५ ॥

पौरुष्याः प्रक्रममाच्चतुर्थ्याधुर्भागे अवशिष्यमाणे इति शेषः, तत्र हि कालवेलायां सम्भ्रम इति न कालस्य क्रमणः, यन्दिदं ततो गुरुं प्रतिक्रम्य कालस्य वैरात्रिकस्य कालं प्राभातिकं, तुर्वक्षमाणविशेषघोतकं, प्रत्युपेक्षते गृहीत्याच्च, मध्यमप्रक्रमोपेक्षं च कालत्रयग्रहणमुक्तम्, अन्यथा हि उत्तर्गतं उत्कर्षेण चत्वारो जघन्येन त्रयः काला अपवादतश्चोत्कर्षणं द्वौ जघन्येनैकोऽप्यनुनात एव, तथा चोक्तं “कालचक्र उद्धोसणं जहन्नजो तित्ति हुति वोद्धवा । वीअपयमि दुगं तु मायामयविप्पमुक्काण ॥ १॥” अत्र च तुदाब्दादेकोऽप्यनुज्ञात एव ॥ ४५ ॥ १०३६ ॥

आगमः कायव्युत्सर्गः, सद्यदुस्खविमुक्खणे । काउत्सर्गः तज्जो कुज्जा, सद्यदुस्खविमुक्खण ॥ १०३७ ॥

आगते—प्राप्ते कायव्युत्सर्ग इत्युपचारात् कायव्युत्सर्गसमये सर्वदुःखानां विमोक्षणमर्थ्यात् कायोत्सर्गद्वारेण यत्र न तथा तस्मिन्, यच्चेह सर्वदुःखविमोक्षविशेषणं पुनः पुनरुच्यते तत् कायोत्सर्गस्यात्यन्तनिर्जराहेतुत्वख्यापनाद्यर्थं, तच्चेह कायोत्सर्गग्रहणेन चारित्रदर्शनश्रुतज्ञानविशुद्ध्यर्थं कायोत्सर्गं यः प्राह्य, तत्र च तृतीये रात्रिकोऽतीचारश्चिन्त्यते ॥ ४६ ॥ १०३७ ॥

तृतीये रात्रिकोऽतिचारश्च यथाविषयश्चिन्तनीयस्तथाह—

राईयं च अईयारं, चित्तिज्जि अणुपुब्बमो । नाणमि दसणमि, चरित्तमि तवमि य ॥ १०३८ ॥

रात्रौ भवं रात्रिकं, चः पूरणे, अतीचारं चिन्तयेत्, आनुपूर्व्यां क्रमेण, किंविषयं चिन्तयेदित्याह-ज्ञाने दर्शने चारित्रे तपसि, चात् वीर्यं च, शेषोत्सर्गेषु चतुर्विंशतिस्तवः प्रतीतश्चिन्तयतया साधारणश्चेतिनोक्तः ॥ ४७ ॥ १०३८ ॥

पारियकाउस्सगो, वंदित्ताण तओ गुरुं । रईयं तु अईयारं, आलोइज्ज जहक्कमं ॥ १०३९ ॥
पडिक्कमित्तु निस्सहो, वंदित्ता ण तओ गुरुं । काउस्सगं तओ कुज्जा, सवदुक्खविमुक्खणं ॥ १०४० ॥
पारितेयादिगाथाद्वयं प्राग्वत् व्याख्यातमेव ॥ ४८, ४९ ॥ १०३९, १०४० ॥

कायोत्सर्गस्थितश्च किं कुर्यादित्याह—

किं तवं पडिचज्जामि ? , एवं तत्थ विचिंतए । काउस्सगं तु पारित्ता, करिज्जा जिणसंथवं ॥ १०४१ ॥
किमिति किरूपं, तपो-नमस्कारसहितादि प्रतिपद्येऽहमेवं तत्र विचिन्तयेत्, वीरो हि भगवान् घण्मासं यावन्निरशनो विहृतवान्, तत्किमहमपि निरशनः शक्नोमि एतावत्कालं स्थातुमुत नेति ? , एवञ्च पञ्चमासाद्यपि यावन्नमस्कारसहितादि-
तावत्परिभावयेत्, उत्तरार्द्धं स्पष्टम् ॥ ५० ॥ १०४१ ॥

एतदुक्तार्थानुवादतः सामाचारीशेषमाह—

पारियकाउस्सगो, वंदित्ताण तओ गुरुं । तवं संपडिवज्जित्ता, करिज्ज सिद्धाण संथवं ॥ १०४२ ॥
पारियेत्यादि प्राग्वन्नवरं तपो यथाशक्तिचिन्तितं उपवासादि सम्प्रतिपद्य-अङ्गीकृत्य कुर्यात् सिद्धानां संस्तवं-स्तुतित्रयरूपं, तदनु च यत्र चैत्यानि सन्ति तत्र तद्वन्दनं विधेयम् ॥ ५१ ॥ १०४२ ॥

सम्यक्त्यध्ययनार्थमुपसहरन्नाह—

एसा सामायारी, समासेण वियाहिया । ज चरित्ता वट्ट जीवा, तिन्ना ससारसागर ॥ १०४३ ॥ तिबेमि ॥

॥ सामायारीय ॥ २६ ॥

एषा अनन्तरोक्ता सामाचारी दशविधैषरूपा च, समासेन-सङ्क्षेपेण व्याख्याता, अत्रैवादरख्यापनार्थं अस्याः फलमाह—
या सामाचारीं धरित्वा-आसेव्य बहव -अनेकजीवा तीर्णा ससारसागरम् ॥ ५२ ॥ १०४३ ॥

इति समाचारीनामाध्ययनावचूरि ॥

॥ इति श्रीउत्तराध्ययने षड्विंशतितमस्य सामाचारी-
नामाध्ययनस्य अवचूरि समाप्ता ॥

सामाचार्यो
आचरणे
फलम्

अथ सप्तविंशं खलुङ्कीयमध्ययनम् ।

अनन्तरायध्यने सामाचार्युक्ता, सा चाशठतयैव पालयितुं शक्येति दृष्टान्तस्तद्विपक्षभूतशठतास्वरूपनिरूपणद्वारेण अशठ-
तैवानेनोच्यते, अस्य खलुङ्कीयं नाम—

धेरे गणहरे गगने, सुणी आसि विसारए । आइन्ने गणिभावम्मि, समाहिं पडिसंधए ॥ १०४४ ॥
धर्मे अस्थिरान् स्थिरीकरोति इति स्थविरः, गणं-गणसमूहं धारयति-आत्मनि व्यवस्थापयतीति गणधरः, गार्ग्यो-गर्गसगोत्रः
मुणति-प्रतिजानीते सर्वसावद्यविरतिमिति मुनिः, आसीत्-अभूत् विशारदः-कुशलः सर्वशास्त्रेषु संग्रहोपग्रहयोर्धो, आक्कीर्णः-
आचार्यगुणैर्व्याप्तः, गणिभावे-आचार्यत्वे, स्थित इति गम्यं, समाधानं समाधिस्तं कथञ्चित्कुशिव्यैस्त्रोटितमपि प्रतिसन्धत्ते-
सङ्घटयति आत्मन इति गम्यम् ॥ १ ॥ १०४४ ॥

समाधिं च प्रतिदधद्यदसौ परिभावयति तदाह—

वहणे वहमाणस्स, कंतारं अइवत्तए । जोए वहमाणस्स, संसारो अइवत्तए ॥ १०४५ ॥

वहने-शकटादौ अन्तर्भावितण्यर्थतया वाहयमानस्य अर्थात् वाहकस्य-पामरादेः, उत्तरत्र खलुङ्कग्रहणादिह विनीतगवादी-
नितिगम्यं, यद्वा कान्तारं-अरण्यं अतिवर्त्तते-सुखोल्लङ्घ्यतया स्वयमेवातिक्रामति, तथा योगे-संयमव्यापारे वाहयमानस्य-प्रवर्त्त-

मानस्याचार्यादे मुशिष्यान्निति गम्य, यद्वा योग्यान् शिष्यान् ग्राह्यमानस्य-कृत्येषु प्रवर्तयत आचार्यादे ससारोऽतिवर्तयते-
मुखेनातिक्रामति, तद्विनाततादर्शनत आत्मनो विशेषसमाधिसम्भवादिति सम्भव ॥ २ ॥ १०४५ ॥

इत्थमात्मन समाधिप्रतिसन्धानाय विनीतस्वरूप परिभाष्य न पद्मविनीतस्वरूप यथा परिभाषयति तथाह—

एतल्लुके जो उ ओण्ड, विरमाणे किलिस्सई । असमाहिं च वेण्ड, तुत्तओ य से नज्जइ ॥ १०४६ ॥

गाथापञ्चक, खलुङ्गान्-गलिष्टुपभान् य, तु विशेषणे, योजयति-योक्तयति, वहने इति प्रक्रम, स किमित्याह-स सूत्रत्यात्
विशेषेण घन-ताडयन् क्लिश्यति-क्लेशमनुयाति, अत एवासमाधि च-चित्तोद्वेगस्य वेदयते-अनुभवति, तोत्रकश्च-प्राजनक,
से इति तस्य खलुङ्गयोजयितु भज्यते-अतिताडनात् भङ्गमाप्नोति ॥ ३ ॥ १०४६ ॥

ततश्चातिरुष्ट सन् यत्करोति तदाह—

एग डसइ पुच्छमि, एग विघट्टभिववण । एगो भजइ समिल, एगो उप्परपट्टिओ ॥ १०४७ ॥

एक ददाति-ददानैर्भक्षयति पुच्छे, एकमन्य गलि विध्यति-प्राजनकारया तुदति, उपरक्षण चैतदश्लीलभाषणादीना,
अभीक्ष्ण-पुन पुन, अथ ते किं कुर्वन्ति येन योजयितुरेव निर्वेदहेतव इत्याह-एक कश्चित् खलुङ्गो-गौर्भनक्ति-आमर्दयति,
समिला-युगरन्ध्रकीलिका, अन्यस्तामभङ्क्त्वापि उत्पथप्रस्थित -उन्मार्गे चलित स्यादितिगम्यम् ॥ ४ ॥ १०४७ ॥

तथा—

एगो पडइ पासेण, निवेसइ निविज्जई । उकुद्धइ उप्पिडई, सटे चालगवी ॥ १०४८ ॥

एकः पतति पार्श्वेन-एकगात्रविभागेन भूमौ, अन्यस्तु निविशति-उपविशति, अपर उत्कूर्दते-ऊर्ध्वं गच्छति, उपफिडइति-मण्डूकवत् एवते, अन्यः शठः-शाठ्यवान् युवा कश्चिद् बालगवीम्-अवृद्धां गां व्रजेत्-तदभिमुखं धावेदित्यर्थो, यद्वा आर्षत्वात् बालगवीति व्यालगावा-दुष्टबलीवर्धो व्रजेत्-गच्छेत् अन्यत इति शेषः ॥ ५ ॥ १०४८ ॥

अन्यच्च—

माई मुद्धेण पडई, कुद्धे गच्छइ पडिवहं ।

मयलक्खेण चिट्ठई (पलयं(यलं) ते ण चिट्ठिया पा०), वेगेण य पहावई ॥ १०४९ ॥

मायी-मायावान् मूर्ध्ना-मस्तकेन पतति, कोऽर्थो अतिनिस्सहमेवात्मानं दर्शयन् भुवि शिरसा लुठति, अन्यः कुद्धः सन् गच्छति प्रतिपथं-पश्चाद्बलति, अपरो मृतलक्ष्येण-मृतव्याजेन तिष्ठति-आस्ते, कथञ्चित् प्रवणीकृतोऽपि वेगेन च प्रधावति, यथा द्वितीयो गन्तुं न शक्नोति तथा गच्छतीत्यर्थः ॥ ६ ॥ १०४९ ॥

छिन्नाले छिंदई सिळिं, दुहंते भंजई जुगं । सेविय सुस्सुयाइत्ता, उज्जुहित्ता पलायई ॥ १०५० ॥

छिन्नालः-तथाविधदुष्टजातिः कश्चित् छिनत्ति-वण्डयति, सिळिं-रश्मिं, संयमनज्जुमित्यर्थः, अपरस्तु दुर्दान्तो भनक्ति युगं, सोऽपि च युगं भङ्क्त्वा सूत्कारान् कृत्वा, तथा उज्जाहितात्ति प्रेर्य स्वामिनं शकटं वेतिगम्यं पलायति-अन्यतो धावति ॥ ७ ॥ १०५० ॥

इत्थ दृष्टान्त परिभाष्य दार्ष्टान्तिक यथा भावयत्यसौ तथाह—

खलुका जारिस्ता जुज्जा, दुस्सीसाविहु तारिस्ता । जोइया घम्मजाणमि, भज्जता धिइदुब्बला ॥ १०५१ ॥

खलुङ्का उक्तस्वरूपा गायो यादृशा योज्या—घटनीया, दु शिष्या अपि, होरेवार्यस्य भिन्नक्रमत्वात् तादृशा एव, यथाहि खलुङ्कगया स्वस्वामिन इमयन्ति असमाधिं च प्रापयन्ति, यथा च समिलामद्गादिना दुष्टत्व आदर्शयन्ति एवमेतेऽपि, किमिति?, यतो योजिता—व्यापारिता धर्मो यानमिव युक्तिपुरम्प्रापकतया धर्मयान तस्मिन् भज्यन्ते—न सम्यक् प्रवर्तन्ते, प्राकृतत्वात् दुर्बलघृतयो धर्मानुष्ठान प्रतीति गम्यम् ॥ ८ ॥ १०५१ ॥

घृतिदुर्बलत्वमेव तेषा भावयितुमाह—

इहीगारविण एगे, गगित्थ रसगारवे । सायागारविण एगे, एगे सुचिरकोहणे ॥ १०५२ ॥

गाथापङ्क्तौ, ऋद्ध्या गौरव 'श्रद्धा ऋद्धिमन्तो मम वदन्ता, सम्पद्यते च यथा चिन्तितमुपकरण' इत्याद्यात्मबहुमानरूप ऋद्धिगौरव तदस्यास्तीति ऋद्धिगौरविको, न गुरनियोगे प्रवर्तते, किमेतैमिति?, एक—कश्चन अत्र दु शिष्येषु रसेषु—मधुरादिषु गौरव—गाढ्यं यस्यासौ रसगौरवो, बालग्लानादीना समुचितवाह्यदानतपोऽनुष्ठानादौ न प्रवर्तते, साते—सुखे गौरव प्रतिबन्धोऽस्यास्तीति सातगौरविक एक, अप्रतिबन्धे विहारादौ न प्रवर्तते, एक सुचिरकोधन—प्रभूतकालकोपनशील—एकदा कुपित कुपित एवास्ते, न कृत्येषु प्रवर्तते ॥ ९ ॥ १०५२ ॥

भिवखालसिए एगे, एगे ओमाणभीरुए थद्धे । एगं च अणुसासंमी, हेऊहिं कारणेहि य ॥ १०५३ ॥
भिक्षायामालस्यकः—आलस्यवान् भिक्षालसिक एको, न विहर्तुमिच्छति, एकोऽपमानभीरुभिर्भां भ्रमन्नपि न यस्य तस्य
गृहे प्रविशति, यद्वा ओमाणंति प्रवेशः, स च स्वपरपक्षयोः, तद्भीरुगृहिप्रतिवन्धेन मा मां प्रविशन्तमालोक्याऽन्ये साधवो
भूतादयो वा अत्र प्रवेक्ष्यन्तीति, स्तब्धः—अहंकारवान् न निजकुग्रहान्नमयितुं शक्य एक इति प्रक्रमः, एकं च दुःशिष्यं
अनुगास्म्यहं, हेतुभिः कारणैश्चोक्तरूपैः ॥ १० ॥ १०५३ ॥

स चानुशिष्यमाणः किं कुरुते इत्याह—

सोऽवि अंतरभासिद्धो, दोसमेव पकुञ्चई (पभासइ पा०) ।
आयरियाणं तं वयणं, पडिक्कूलेइ अभिवखणं ॥ १०५४ ॥

सोऽपि दुःशिष्योऽन्तरभाषावान्—गुरुवचनान्तरे एव स्वाभिमतभाषकः दोषमेव—अपराधमेव प्रकरोति—प्रकर्षेण विधत्ते, ननु
अनुशिष्यमाणोऽपि तद्व्यवच्छेदमित्यर्थः, आचार्याणां सतामप्यस्माकमिति गम्यं, तदनु शिक्षाभिधायकं वचनं प्रतिकूलयति—
विपरीतं करोति युक्त्युपन्यासेन विपरीतचेष्टया वा, अभीक्ष्णं—पुनः पुनः न त्वेकदेत्यर्थः ॥ ११ ॥ १०५४ ॥

यथा प्रतिकूलयति तथाह—

न सा मम वियाणाइ, नवि सा मज्झ दाहिई । निग्गया होहिई मन्ने, साहू अन्नोऽत्थ वच्चउ ॥ १०५५ ॥

अमुकस्या गृहात्पथ्याद्यानीयतामित्यस्माभिरुक्तस्ततः स तथा ज्ञायमानोऽपि प्रतिकूलतया नृते, यथा-न सा श्राविका मा विजानाति, तत एव न च-नैत्र सा मह्य दास्यति, विप्रक्षिताहारादीति गम्य, यद्वा निर्गता गृहादधुना सा भविष्यतीति मन्ये इति वक्ति, अथवा साधुरन्यो-मद्वयतिरिक्तोऽत्र विवक्षितकायं व्रजतु, विमहमेवैक साधुरस्सीत्याद्यभिधत्ते ॥ १२ ॥ १०५५ ॥

अन्यच्च—

ये(पो पा०)सिया पलिउचति, मे परियति समतओ । रायविट्ठि व मव्रता, करिति भिउडिं सुहे ॥ १०५६ ॥

प्रेषिता -कचिद् प्रयोजने प्रस्थापिता, पलिउचति-सत्प्रयोजनानिष्पादने पृष्टा सन्तोऽपह्वन्ते, क वयमुक्ता ?, गता वा तत्र वयं न तु सा दृष्टा, ते दु शिष्या पर्यटन्ति समन्तत -सर्वोसु विस्तु, न गुरोर्पार्श्वे कदाचिदासते, मा कदाचिदेपा किञ्चि त्कृत्य भविष्यतीति, कथञ्चित्सन्निधाने कृत्यप्रवृत्तौ च राजनेष्टिमिप-नृपहठप्रयत्तितकृत्यमिव मन्यमाना कुर्मन्ति, भ्रुकुटि-भ्रूलोपरूपा, मुखे-चक्रे, अत्यन्तदुष्टतारयापकमेतत्, उपलक्षणत्वादन्यवयुनिकाराश्च ॥ १३ ॥ १०५६ ॥

अपर च—

वाइया सगहिया चैव, मत्तपणेहि पोसिया । जायपक्खा जहा हसा, पक्कमति दिसोदिमि ॥ १०५७ ॥

वाचिता -शास्त्राणि पाठिता, उपलक्षणत्वात् तदर्थं च ग्राहिता, किमाचार्यान्तरसत्त्वा एव सन्त उतान्यथेत्याह-सङ्गृहीता -परिगृहीताश्च-दीक्षिता, उपस्थिताश्च स्वयमिति गम्य, एवेति पूरणे, सुव्यत्ययाद्भक्तपानेन च पोषिता, तथापि जातपक्षा-

उत्पन्नपतत्राः यथा हंसाः प्रक्रामन्ति-गच्छन्ति, दिशोदिशं-दिशि दिशि, यदृच्छाविहारिणः स्युरित्यर्थः, प्रागेकप्रक्रमेऽपि यदि बह्वभिधानं तदीदृशां भूयस्त्वव्यापनार्थम् ॥ १४ ॥ १०५७ ॥

इत्थं खलुङ्कःस्येव समिलाभङ्गादिना दुःशिष्यस्य धृतिदुर्बलत्वादिना दुष्टत्वं, अत एव खल्वासकृमासमार्धिर्यदसावचेष्टत तदाह-
अह सारही विचिंतेह, खलुंके हि समागए । किं मज्झ दुट्ठसीसेहिं ? अप्पा मे अवसीअई ॥ १०५८ ॥

अथानन्तरोक्तचिन्तानन्तरं सारथिरिव सारथिः स्वलितप्रवर्त्तकतया गर्गाचार्यः विचिन्तयति-ध्यायति, खलुङ्कैरिव खलुङ्कैर्दुःशिष्यैः, 'हेतौ तृतीया,' श्रमं-खेदमागतः-प्राप्तः श्रमागतः, ते हि दुष्टगोवदनेकधा प्रेर्यमाणा अपि सन्मार्गमनवगच्छन्तो गुरुश्रमहेतव एव स्युरिति, यद्वा खलुङ्कैः समागतः युतः यच्चिन्तयति तदाह-किं !, न किञ्चिदित्यर्थः, ममैहिकमामुष्मिकं वा कार्यं सिध्यतीति गम्यं, दुष्टशिष्यैः प्रक्रमात् प्रेरितः, किमित्यत आह-आत्मा मे अवसीदति, एतत् प्रेरणान्यग्रतया स्वकृत्याकरणेन, तद् वरमेतत्त्यागत उद्यतविहारेणैव विहर्तुमिति भावः ॥ १५ ॥ १०५८ ॥

अथैतत्प्रेरणान्तराले स्वकृत्यमपि किं न क्रियते इत्याह-

जारिसा मम सीसा उ, तारिसा गलिगइहा । गलिगइहे चइत्ताणं, दढं पगिण्हई तवं ॥ १०५९ ॥

यादृशाः तुः पूरणे तादृशा गलिगईभाः, यदि परमिति शेषः, गर्दभग्रहणमतिकुत्साख्यापकं, ते हि स्वरूपतोऽप्यतिप्रेरणयैव प्रवर्त्तन्ते, अतस्तत्प्रेरणयैव कालोऽतिक्रामति, नतु अन्तरं यत्र स्वकार्यमपि क्रियते इति भावः, ततो गलिगईभानिव ग० दुःशिष्यानृत्यत्वा दढं-वाढं प्रगृह्णाति-अङ्गीकरोति तदनुशासनरूपलिमन्थत्यागतो गर्गनामा तपो-अनशनादि ॥ १६ ॥ १०५९ ॥

तत कीदृशोऽसौ किं कृतवान् इत्याह—

मिउमद्ववसपत्ने, गभीरे सुसमाहिण । विहरइ महिं मएप्पा, सीईंमृण्ण अप्पण ॥ १०६० ॥ त्तिवेमि ॥

॥ खलुकिज्ज ॥ २७ ॥

मृदु—चर्हिर्धृत्त्या चित्तययान्, तत एन गम्भीर-अलब्धमध्य सुसमाहित—सुदु चित्तसमाधानवान् विहरति अप्रतिनद्ध विहारेण महीं महात्मा, शील चारित्र भूत—प्राप्त तेन आत्मनोपलक्षित, यतो गुरोरपि खलुङ्कत्यागत एव मार्दवाविगुण सम्पत्ता, अत खलुङ्कतापरिहारेणाशठतैव सेव्येत्यध्ययनभावार्य ॥ १७ ॥ १०६० ॥

॥ इति खलुङ्कीयाध्ययनावचूरि ॥

॥ इति श्रीउत्तराध्ययने सप्तविंशस्य खलुङ्कीया-
ध्ययनस्य अवचूरि समाप्ता ॥

खलुङ्कता-
सागेन
गुरोरपि
मृदुता-
पावनम्

अथ मोक्षमार्गगत्याख्यमष्टाविंशमध्ययनम् ।

अनन्तरमशठतोक्ता, इह तु तद्व्यवस्थितस्य न्यायप्राप्तैव मोक्षमार्गगतिप्राप्तिरिति तदभिधायकमिदमध्ययनमारभ्यते,
अस्य मोक्षमार्गगतिनाम—

सुखमगगङ्गं तच्चं(त्वं), सुणेह जिणभासियं । चउकारणसंजुत्तं, नाणदंसणलक्खणं ॥ १०६१ ॥

अत्र मोक्षः—अष्टविधकर्मोच्छेदस्तस्य मार्गः—तत्प्रापणोपायस्तेन गतिः—सिद्धिगमनरूपा सा तां, कथ्यमानामिति शेषः, तथ्यां-
सत्यां शृणुत—आकर्णयत जिनभाषितां, चत्वारि कारणानि वक्ष्यमाणरूपणि तैः संयुक्तां—अन्वितां तां, ननु चतुष्कारणसा-
ध्यकर्मक्षयरूपमोक्षानन्तरभाविन्या गतेश्चतुष्कारणवतीत्वं कथं ?—उच्यते, व्यवहारतः कारणकारणस्यापि कारणत्वाभिधानात्,
अत एवानन्तरकारणस्यैव कारणत्वमित्याशङ्क्योपादानं, तथा ज्ञानदर्शने—विशेषसामान्यबोधरूपे लक्षणं—
चिह्नं यस्याः सा ज्ञानदर्शनलक्षणा तां, यस्य हि तत्सत्ता तस्यावश्यम्भाविनी मुक्तिरिति निश्चीयते, अत एव चानयोर्मूल-
कारणतां दर्शयितुमित्यमुपन्यासः ॥ १ ॥ १०६१ ॥

मोक्षमार्गमाह—

नाणं च दंसणं चेव, चरित्तं च तवो तहा । एस मग्गुत्ति पन्नत्तो, जिणेहिं वरदंसिहिं ॥ १०६२ ॥

ज्ञायते वस्तुतत्त्वमिति ज्ञान, दृश्यते तत्त्वमस्मिन्निति दर्शन, जीवादितत्त्वरचिरूपात्मशुभभावनारूप, चरन्ति-गच्छन्त्यनेन मुक्तिमिति चारित्र, तथेति पुरोपात्तकर्माणि क्षपणेनेति तप-चाह्यान्तररूप, तथा चशब्द समुच्चये, सर्वत्र समुच्चयाभिधान समुदितानामेव मुक्तिमार्गत्वरथापक, पूर्वत्र एवकारस्य भिन्नकृतत्वात् एव एव मार्ग इति मार्गशब्दवाच्य अस्मिन् मुक्तिमाप कत्वात्, प्रज्ञप्त-प्ररूपितो जिने य-समस्तवस्तुव्यापितया अभिचारितया च द्रष्टु-प्रेक्षितु शीलमस्येति वर्गदर्शिनस्त्वै, इह चारित्रभेदेत्येऽपि तपस पृथगुत्तरित्यैव क्षपण प्रत्यसाधारणत्वमादर्शयितुम् ॥ २ ॥ १०६२ ॥

सम्प्रत्येतत्त्वैरानुवादेन फलमाह—

नाण च दमण चेत्, चरित्त च तवो तत्ता । एव मगमणुत्पत्ता, जीवा गच्छति सुगगड ॥ १०६३ ॥

एतदुत्तरूप मार्ग-पन्थान अनुग्राप्ता-आश्रिता जीवा गच्छन्ति सुगर्ति, प्रकृमाद् मुक्तिम् ॥ ३ ॥ १०६३ ॥

‘ज्ञानादीनि मुक्तिमार्ग’ इत्युक्तमतस्तरत्वरूपमिह वाच्य, तच्च तद्वेदोक्तावुक्तमेव स्यादिति मत्वा ‘यथोद्देश निर्देश’ इति न्यायत पूर्ण ज्ञानभेदानाह—

तत्थ यच्चवित्ता नाण, सुअ आनिणियोहिय । ओहियनाण तइय, मणनाण च केत्तल ॥ १०६४ ॥

तत्रेति-तेषु ज्ञानादिषु मध्ये पञ्चविध-पञ्चप्रकार ज्ञान, के ते पञ्चप्रकारा ? इत्याह-श्रुत आभिनिमोधिक अवधिज्ञान तृतीय, मन शब्देन मनोद्रव्यपर्याया गृह्यन्ते तेषु तत्त्वसन्निकल्पहेतुषु ज्ञान, तानेव हि मन पर्यायज्ञानी साक्षादवबुध्यते, न तु बाह्यान्,

अनुमानगम्यत्वात्तेषां, चस्य भिन्नक्रमत्वात् केवलं ज्ञानं, आह-नन्द्यादिषु मतिज्ञानानन्तरं श्रुतज्ञानमुक्तं तदिह किमर्थमादित एव श्रुतोपादानं ?, उच्यते-शेषज्ञानस्वरूपपरिज्ञानस्य तदधीनत्वेन प्राधान्यव्यापनार्थम् ॥ ४ ॥ १०६४ ॥

साम्प्रतं ज्ञानशब्दस्य सम्बन्धिशब्दत्वाद्येषां तज्ज्ञानं तान्याह—

एयं पंचविहं नाणं, दद्याण य गुणाण य । पज्जवाणं च सधेसिं, नाणं नाणीहिं देसियं ॥ १०६५ ॥

एतदनन्तरोक्तं पञ्चविधं ज्ञानं, द्रवन्ति-गच्छन्ति तांस्तान् पर्यायानिति द्रव्याणि तेषां, चस्तद्गतानेकभेदसूचकः, गुणानां रूपादीनां, चः प्राग्वत्, परीति-सर्वतः, कोऽर्थः ?-द्रव्येषु गुणेषु सर्वेष्ववन्ति-गच्छन्तीति पर्यवास्तेषां च-क्रमभावि नवपुराणादीनां, सर्वेषां, केवलापेक्षायां तु प्रकारस्य कार्त्तर्ये, प्रतिनियतपर्यायग्राहित्वात्तेषां ज्ञानं-अवबोधकं, अनेन द्रव्यादिविषयत्वं ज्ञानस्योक्तं, ज्ञानिभिः-केवलिभिः देशितं-कथितम् ॥ ५ ॥ १०६५ ॥

तत्र च द्रव्यादीनि किंलक्षणानीत्याह—

गुणाणं आसओ दद्वं, एगदव्वस्सिया गुणा । लक्खणं पज्जवाणं तु, उभओ अस्सिया भवे ॥ १०६६ ॥

गुणानामाश्रयः-आधारी यत्रस्थास्ते उत्पद्यन्ते उत्पद्य चावतिष्ठन्ते प्रलीयन्ते च तद् द्रव्यं, अनेन रूपादय एव वस्तु, न तद् व्यतिरिक्तमन्यदिति ताथागतमतमपास्तं, तथा एकस्मिन् द्रव्ये स्वाधारभूते आश्रिताः-स्थिताः एकद्रव्याश्रिताः गुणा रूपादयः, एतेन द्रव्यमेवेच्छन्ति, तदन्यरूपादीन् अविद्योपदर्शितानाहुर्ये ते अपाकृताः, लक्ष्यते अनेनेति लक्षणं, पर्यवाणां

तुर्विशेषणो, उभयो -द्वयोर्द्रव्यगुणयोरश्रिता भवेयु -स्यु, गुणेऽपि नवपुराणादय पर्याया प्रत्यक्षप्रतीता एव कियत्काल भाविन, प्रतिसमयभाविनस्तु पुराणत्वान्यथानुपपत्तेरित्यनुमानतोऽवसीयन्ते ॥ ६ ॥ १०६६ ॥

द्रव्यभेदानाह—

धम्मो अधम्मो आगास, कालो पुग्गलजतवो । एस्स लोगुत्ति पन्नत्तो, जिणेहिं वरदसिहिं ॥ १०६७ ॥

धर्म इति धर्मास्तिकाय, अधर्म इति अधर्मास्तिकाय, आकाशमित्याकाशास्तिकाय, काल -अस्मात्समयात्मक, पुद्गलजन्तव इति पुद्गलास्तिकाय जीवास्तिकायः, एतानि द्रव्याणीति शेष, प्रसङ्गतो लोकस्वरूपमप्याह-एष लोक इतीत्येवस्वरूपकः, कोऽर्थ १- अतन्तरोक्तद्रव्यपट्टात्मक ॥ ७ ॥ १०६७ ॥

एतेषामपि भेदानाह—

धम्मो अधम्मो आगास, दध इक्किक्कमाहिय । अणताणि य दधाणि, कालो पुग्गलजतवो ॥ १०६८ ॥

द्रव्यमिति धर्मादिभि प्रत्येक योज्यते, एकैकमेकसहस्राया एव तेषु भागदास्यात तीर्थकृन्निरिति गम्य, तत्किं कालादि-द्रव्याण्यप्येवमेवेत्याह-अनन्तानि-अनन्तसङ्ख्यानि स्वगतभेदानन्यात्, चस्य भिन्नक्रमत्वात्, द्रव्याणि, कतमानि १-कालपुद्गल जन्तवश्च, कालस्य चानन्त्यमतीतानागतापेक्षया ॥ ८ ॥ १०६८ ॥

धर्मादीना लक्षणान्याह—

गडलम्बणो उ धम्मो, अहम्मो ठाणलम्बणो । भायण सवदधाण, नह ओगाहलम्बण ॥ १०६९ ॥

गाथा ४, गमनं-गतिः-देशान्तरासिलक्षणमस्येति गतिलक्षणः, तुः पूरणे, कोऽसौ ?-धर्मो-धर्मोस्तिकायः, स्थितिः-स्थानं गतिनिवृत्तिस्तल्लक्षणमस्येति स्थानलक्षणः, भाजनं-आधारः सर्वद्रव्याणां-जीवादीनां नभः-आकाशः, अवगाहः-अवकाशस्तल्लक्षणमस्येति अवगाहलक्षणं, तद्धि अवगाहं प्रवृत्तानां आलम्बनीभवति अनेन तस्यावगाहकारणत्वमुक्तम् ॥ ९ ॥ १०६९ ॥

तथा—

वृत्तणालम्बणो कालो, जीवो उचओगलम्बणो । नाणेणं दंसणेणं च, सुहेण य दुहेण य ॥ १०७० ॥
वर्त्तन्ते भवन्ति भावास्तेन तेन रूपेण तान्प्रति प्रयोजकत्वं वर्त्तना सा लक्षणं-लिङ्गमस्येति वर्त्तनालक्षणः कालः, कोऽर्थः ? यदमी शीतवातातपादय ऋतुविभागेन स्युस्तदवश्यममीपां नैयत्यहेतुना केनापि भवितव्यं, स च काल एव, तथा जीवः उपयोगो-मतिज्ञानादिस्तल्लक्षणं रूपं यस्यासौ उपयोगलक्षणः, मतिज्ञानादिको ह्युपयोगो जीवलक्षणमुच्यते, अत एव ज्ञानेन दर्शनेन च, सुखेन च-आह्लादरूपेण दुःखेन च प्रकमाह्वयते इति गम्यं, न हि ज्ञानादीन्यजीवेषु कदाचिदुपलभ्यन्ते इति कृत्वा ॥ १० ॥ १०७० ॥

लक्षणान्तरमाह—

नाणं च दंसणं चैव, चरित्तं च तवो तहा । वीरियं उचओगे य, एयं जीवस्स लक्खणं ॥ १०७१ ॥
वीर्य-वीर्यान्तरायक्षयोपशमसमुत्थं सामर्थ्यं, उपयोगश्च-अवहितत्वं, किमित्याह-एतद् ज्ञानादि जीवस्य लक्षणं, एतेनैव हि जीवोऽनन्यसाधारणतया लक्ष्यते इति ॥ ११ ॥ १०७१ ॥

मोक्षमार्ग-
गत्याख्य-
मष्टाविंश-
मध्ययनम्
२८

धर्मोदि-
द्रव्याणां
लक्षणानि

इत्थ जीवलक्षणमुक्त्वा पुद्गलाना लक्षणमाह—

सद्वययारउज्जोओ, पभा छाया तवुत्ति वा । वण्णरसगघफासा, पुग्गलाण तु लक्खण ॥ १०७२ ॥
शब्दो-एनि अन्धकार-तम, उभयत्र सूत्रत्वात् सुपोलुक्, उद्योतो-रत्नादिप्रकाश, प्रभा-चन्द्रादिरुचि छाया-शैत्यगुणा
आतप-रविबिम्बकृत उज्ज्वलप्रकाश, इतिशब्द आद्यर्थस्ततश्च सम्बन्धमेवादीना परिग्रह, वा-समुच्चये, वर्णरसगन्धस्पर्शा,
वर्णादीना आद्यर्थेनेतिशब्देन ग्रहणेऽपि पुनरुपादान सर्वात्रानुयायितारयापनार्थ, पुद्गलाना-स्कन्धाना तु पुनर्लक्षणा, एभिरेव
तेषा लक्षणत्वात्, इह एने प्रतिपातविधायित्वेन मूर्त्तत्वादन्धकारोद्योतौ प्रभाणा तु चक्षुर्मिज्ञानविषयत्वात् छायातपयोश्च
स्पर्शविषयत्वाच्च पील्लिकत्वम् ॥ १२ ॥ १०७२ ॥

एव द्रव्यलक्षणमुक्तम्, अथ पर्यायलक्षणमाह—

एगस्त च पुहुत्त च, सत्ता सठाणमेव य । सजोगा य विभागा य, पल्लवाण तु लक्खण ॥ १०७३ ॥
एकत्व-भिन्नेऽपि परमाणवादपि यदेको घटादिरिति प्रतीतिहेतु सामान्यरूप, च उत्तरापेक्षया समुच्चये, पृथक्तयम्-अयम्
स्मात्पृथगिति प्रतीतिहेतु, च सर्वत्र समुच्चये, सत्ता-एकद्वयित्यादिप्रतीतिहेतु, सत्थान-आकार, परिमण्डलोऽयमित्यादिधी
हेतु, एनेति पूरणे, सयोग-अयमङ्गुल्या सयोग इत्यादिव्यपदेशहेतव, विभागा-अयमतो विभक्त इति बुद्धिहेतव, उभयत्र
व्यक्त्यपेक्षया बहुवचनं, चोऽनुक्तन-पुराणत्वाद्युपलक्षक, पर्ययाणा, तु पूरणे, लक्षण-असाधारणरूप, गुणाना तु लक्षणम्
भिधान रूपादिरूपाणा तेषामतिप्रतीतत्वात् ॥ १३ ॥ १०७३ ॥

इत्थं स्वरूपतो विषयतश्च ज्ञानमुत्त्वा दर्शनमाह—
जीवा जीवा य बंधो य, पुणं पावाऽऽसवो तद्वा । संवरो निज्जरा मुक्खो, संतेण तहिया नव ॥ १०७४ ॥

जीवा उक्तृरूपाः अजीवा-धर्मास्तिकायाद्याः बन्धश्च जीवकर्मणोरत्यन्तश्चेयः, आश्रवति-आगच्छति अनेन कर्मेत्याश्रवः कर्मो-
पादानहेतुर्हि सादिः ततो द्वन्द्वः, तथेति समुच्चये, संवरो-गुण्यादिभिराश्रवनिरोधः, निर्जरा-विपाकात्तपसो या कर्मपरिशाटः,
मोक्षः-कृत्स्नकर्मक्षयात् स्वात्मन्यवस्थानं, सन्ति-विद्यन्ते एते अनन्तरोक्ताः तथा-अवितथाः नवेति नवसप्ताहाः ॥ १४ ॥ १०७४ ॥
ततः किमित्याह—

तहियाणं तु भावाणं, सवभावे उवएसणं । भावेण सद्धंतस्स, सम्मत्तं ति वियाहियं
(सवभावो(वेणो) वएसणे । भावेण उ सद्धणा सम्मत्तं होति आहियं पा०) ॥ १०७५ ॥

तथ्यानां पुनर्भावानां जीवादीनां सद्भावे-सद्भावविषयं, कोऽर्थः ?-एतदवितथसत्ताभिधायकं उपदेशनं-गुर्वीदिसम्बन्धिन-
मुपदेशं भावेन-अंतःकरणेन श्रद्धयतः तथेति प्रतिपद्यमानस्य सम्यग्भावः सम्यक्त्वं तदिति भावः श्रद्धानं, विशेषेणाख्यातमुक्तं
व्याख्यातं तीर्थकरैरिति गम्यम् ॥ १५ ॥ १०७५ ॥

एवं सम्यक्त्वस्वरूपमुत्त्वाऽथ तद्भेदानाह—
निस्सरगुवएसरुई आणारुह सुतवीयरुहमेव । अभिगमवित्थारुई किरिया संखेवधम्मरुई ॥ १०७६ ॥

॥ २२६ ॥

मोक्षमार्ग-
गत्याख्य-
मष्टाविंश-
मध्ययनम्
२८

सम्यक्त्व-
स्वरूपम्

॥ २२६ ॥

रुचिशब्द प्रत्येक योज्य, ततो निसर्ग-स्वभावत्वेन रुचि-तत्त्वाभिलाषरूपा अस्थिति निसर्गरुचि, उपदेशेन-गुर्वीदि कथनेन रुचिर्यस्य स उपदेशरुचि, आज्ञया-सर्वज्ञवचनात्मिकया रुचिर्यस्य स, रुचिशब्दस्येहापि प्रत्येकमभिसम्बन्धात् सूत्रेण-आगमेन रुचिर्यस्य स, तथा क्रिया-अनुष्ठान, सङ्गेष-सङ्गहो, धर्म-श्रुतधर्मादिस्तेषु रुचिरस्येति, प्रत्येक रुचियोगात् क्रियारुचि सङ्गेषरुचि, धर्मरुचिर्भवति विज्ञेय इति शेष, यच्चेह सम्यक्तत्त्वस्य जीवानन्यत्वेनाभिधानं तद्वृणुगुणिनो कथयिद्विद् मेदरयापनायम् ॥ १६ ॥ १०७६ ॥

व्यासायमाह—

भूअन्त्येणाहिगया जीनाऽजीया य पुण्ण पाय च । सत्समुद्भा आसवसवरु रोणइ उ निसग्गो ॥ १०७७ ॥
गाथा ११, भूत-सत्योऽर्थो-विषयो यस्य तद्भूतार्थं, ज्ञानमिति गम्य, तेन भावप्रधानत्वाद्वा निर्देशस्य भूतार्थत्वेन सम्भूता अमी अर्था इत्येवरूपेण अधिगता-ज्ञाता येनेति गम्य, जीवा अजीनाश्च पुण्य पाप च, कथममी ज्ञाता इत्याह-सोपस्कार-त्वात् सूत्रत्वाच्च सह आत्मना या सद्गता मति सम्मतिस्तया, कोऽर्थ १-परोपदेश विनापि जातिस्मरणप्रतिभारूपया, आश्रय सगरी, च अनुक्तग्रन्थादिसमुच्चयार्थं, तोरेयार्थत्वाद् रोचत एव-श्रद्धत एव योऽन्यस्याश्रुतत्वाद् अनन्तरन्यायेनाधिगतान् जीवादीनेन निसर्ग इति-निसर्गरुचि श्रेय, च इति श्रेय ॥ १७ ॥ १०७७ ॥

अमुमेगार्थं स्पष्टतरमेवाह—

जो जिणदिट्ठे भावे चउधिहे सव्वहाह सयमेव । एमेव नन्नहत्ति य निसग्गारुइत्ति नायव्वो ॥ १०७८ ॥

यो जिनदृष्टान् भावान्-जीवादपदार्थान् चतुर्विधान्-द्रव्यक्षेत्रकालभावभेदान् नामादिकभेदतो वा चतुष्प्रकारान् श्रद्धधाति-तथेति प्रतिपद्यते, स्वयमेव-परोपदेशं विना, कथमित्याह-एवमेतद् यथा जिनैर्दृष्टं जीवादि, नान्यथेति-नैतद् विपरीतं, चः समुच्चये, स ईदृग् निसर्गरुचिरिति ज्ञातव्यः ॥ १८ ॥ १०७८ ॥

उपदेशरुचिमाह—

एए चेव उ भावे उवइष्टे जो परेण सद्दहइ । छउमत्थेण जिणे व उवएसरुइत्ति नायवो ॥ १०७९ ॥

एतांश्चैव पूर्वोक्तान्, तुः पूरणे, भावान्-जीवादीन् उपदिष्टान्-कथितान् परेण-अन्येन श्रद्धधाति, कीदृशापरेण ? छद्मस्थेन जिनेन वा-उत्पन्नकेवलेन तीर्थकृदादिना, छद्मस्थस्य तु प्रागुपन्यासस्तत्पूर्वकत्वात् जिनस्य प्राचुर्येण वा स ईदृग् उपदेशरुचिरिति ज्ञातव्यः ॥ १९ ॥ १०७९ ॥

आज्ञारुचिमाह—

रागो दोसो मोहो अन्नाणं जस्स अवगयं होइ । आणाण रोयंतो सो खलु आणारुईनाम ॥ १०८० ॥

रागो द्वेपो मोहः-शेषमोहनीयप्रकृतयः अज्ञानं च-मित्याज्ञानरूपं यस्यापगतं-नष्टं भवति, सर्वथैतदपगमासम्भवात् देशत इति गम्यं, एतदपगमाच्च सावधारणत्वात् वाक्यस्याज्ञैर्येव आचार्यादिसम्बन्धिन्या रोचमानः-कुग्रहाभावात् जीवादि तथेति प्रतिपद्यमानो मापतृपादिवत्, सः खलु निश्चितं नामेत्यभ्युपगमे ततश्चाज्ञारुचिरिति अभ्युपगन्तव्यम् ॥ २० ॥ १०८० ॥

सूत्ररुचिमाह—

जो सुत्तमहिज्जतो सुगुण ओगाहं उ समत्त । अगेण गहिरेण व सो सुत्तरुइत्ति नायधो ॥ १०८१ ॥

य सूत्र-आगममधीयान-पठन् श्रुतेनार्धीयमानेन अवगाहते जीवो जीवाजीवादि प्राप्नोति, तु पूरणे, सम्यत्त्व, कीदृशा श्रुतेन ?-अङ्गेन-आचारादिना, बाह्येन-अनङ्गप्रविष्टेनोत्तराध्ययनादिना, वा विकल्पे, स ईदृशो गोविन्दवाचकनत् सूत्ररुचिर्ज्ञातव्य ॥ २१ ॥ १०८१ ॥

बीजरुचिमाह—

एगेण अणेगाइ पयाइ जो पसरई उ सम्मत्त । उदयघ तिह्खविट्ठू सो बीयरुइत्ति नायधो ॥ १०८२ ॥

एकेन प्रक्रमात् पदेन जीवादिना सुब्यत्ययादनेकेषु पदेषु जीवादिषु य, तोरेयार्थत्वात् प्रसरति एव-व्यासतया गच्छत्येव सम्यत्त्वमित्यनेन रुचि, अत्रोपलक्षिता, तदभेदोपचारादाल्पाऽपि सम्यत्त्वमुच्यते, उपचारनिमित्तं च रुचिरूपेणैवात्मन प्रसरण, उदके यथा तैलविन्दु समस्तमुदकमाक्रामति तथा तत्स्वरुदेदोत्पन्नरुचिरव्यात्मा क्षयोपशमप्रशादोपतत्त्वेषु रुचिमान् स्यात्, स ईदृक् बीजरुचि, यथा हि बीज क्रमेणानेकजीवाना जनक एवमस्यापि रुचिविषयभेदतो भिन्नाना रच्यन्तराणामिति ॥ २२ ॥ १०८२ ॥

अभिगमरुचिमाह—

सो णेइ अभिगमरुई सुअनाण जस्स (प्र० जेण) अत्थओ दिट्ठ ।

इकारस अगाइ पडण्णग दिट्ठिवाओ य ॥ १०८३ ॥

स भवति अभिगमरुचिः श्रुतज्ञानं येनार्थतः—अर्धमाश्रित्य दृष्टं—उपलब्धं, कोऽर्थो ?, येन श्रुतज्ञानस्यार्थोऽधिगतः स्यात्, किं पुनस्तत् श्रुतज्ञानमित्याह—एकादशाङ्गानि आचारादीनि, जातौ एकवचनं, ततः प्रकीर्णकानि—उत्तराध्ययनादीनि दृष्टिवादः—पूर्वाणि, अङ्गत्वेऽपि अस्य पृथग्रहणं प्राधान्यव्यापनार्थं, चात् उपाङ्गादीनि औपपातिकादीनि ॥ २३ ॥ १०८३ ॥

विस्ताररुचिमाह—

दद्याण सद्यभावा सद्यप्रमाणेहिं जरस उचलद्धा । सद्याइं नयविहीहि य वित्थाररुइत्ति नायवो ॥ १०८४ ॥

द्रव्याणां—धर्मास्तिकायादीनां सर्वभावा—एकत्वपृथक्त्वाद्यशेषपर्यायाः सर्वप्रमाणैः—प्रत्यक्षादिभिः यस्योपलब्धा यत्र यस्य प्रत्यक्षादेर्व्यपारस्तेनैव प्रमाणेन प्रतीताः सर्वैः—समस्तैः नयविधिभिः—नैगमादिभैर्देरमुं भावमयममुं वायं नयभेदश्चेच्छतीति, चः समुच्चये, स विस्ताररुचिर्ज्ञातव्यः ॥ २४ ॥ १०८४ ॥

क्रियारुचिमाह—

दंसणनाणचरित्ते तवविणए सच्चसमिइगुत्तीसु । जो किरियाभावरुई सो खलु किरियारुई नाम ॥ १०८५ ॥

दर्शनज्ञानचारित्रे ततो विनये सत्या—निरुपचारिणस्ताश्च ताः समितिगुप्तयश्च सत्यसमितिगुप्तयस्तासु, यद्वा सत्यं वा—अवि-
संवादियोगाद्यात्मकं समितिगुप्तयश्च सत्यसमितिगुप्तयस्तासु, यः क्रियाभावरुचिः, कोऽर्थः ?—दर्शनाद्याचारानुष्ठाने यस्य भावतो
रुचिरस्ति स खलु निश्चितं क्रियारुचिर्नामेति प्रकाशे भण्यते इति शेषः, इह च चारित्रान्तर्गतत्वेऽपि तपःप्रभृतीनां पुनरुपादानं
विशेषत एषां मुक्त्यङ्गत्वव्यापनार्थम् ॥ २५ ॥ १०८५ ॥

परिचयो वा परमार्थसंस्तवः, वा उत्तरापेक्षया समुच्चये, सुष्ठु-यथावदर्थितया दृष्टा-उपलब्धा परमार्थो-जीवादयो यैः ते सुष्ठु परमार्थो-आचार्यादयस्तेषां सेवनं, इह उत्तरत्र च सूत्रत्वात् स्त्रीत्वं, वा अनुक्तसमुच्चये, ततो यथाशक्ति तद्व्यावृत्त्यप्रवृत्तिश्च, अपिः-पूर्वापेक्षया समुच्चये, दर्शनशब्दः प्रत्येकं योज्यः, ततो व्यापन्नं-विनष्टं दर्शनं येषां, यैरवाप्यापि सम्यत्त्वं कर्मोदयात् वान्तं ते व्यापन्नदर्शना-निष्वाद्याः, कुत्सितं दर्शनं येषां ते कुदर्शनाः शाक्यादयस्तेषां वर्जनं-परिहारो व्यापन्नकुदर्शवर्जनं, मा भूदेतदपरिहारतः सम्यत्त्वमालिन्यमिति, चः समुच्चये, सम्यत्त्वं श्रद्धीयते-अस्तीति प्रतिपद्यते अनेनेति सम्यत्त्वश्रद्धानं, सम्यत्त्वलिङ्गमित्यर्थः, प्रत्येकं च परमार्थसंस्तवादिभिरस्य सम्वन्धादेकत्वं, न च अङ्गारमर्दकादेरपि परमार्थसंस्तवादीनां सम्भवात् व्यभिचारिता, तात्त्विकानामेवैयामिहाधिकृतत्वात्, तस्य तथाविधानामेयामसम्भवादिति ॥ २८ ॥ १०८८ ॥

सम्यत्त्वस्य लिङ्गान्युक्त्या सम्प्रति अस्यैव माहात्म्यं दर्शयन्नाह—

नत्थि चरित्तं संमत्तविहूणं दंसणे उ भइयवं । संमत्तचरित्ताइ जुगवं पुवं च संमत्तं ॥ १०८९ ॥

नास्ति-न विद्यते, उपलक्षणात् नासीत् न च भविष्यति, किं तत् ? चारित्रं, कीदृग् ?-सम्यत्त्वविहीनं, यावन्न सम्यत्त्वो-त्पादो न तावत् चारित्रमित्यर्थः, किमेवं दर्शनमपि चारित्रनियतमित्याह-दर्शने तुः-पुनः सति भक्तव्यं-भवति वा न वा प्रक्रमात् चारित्रं, अतो न तत्तत्र नियतं, किमित्येवमत आह-सम्यत्त्वचारित्रे-युगपदेककालमुत्पद्येते इति शेषः, पूर्वं वा चारित्रोत्पादात् सम्यत्त्वमुत्पद्यते, ततो यदा युगपदुत्पादस्तदा तयोः सहभावो, यदा तु पुनः तथाविधक्षयोपशमाभावतो न तथोत्पादस्तदा सत्यपि सम्यत्त्वे न चारित्रमिति दर्शने भाज्यमिति ॥ २९ ॥ १०८९ ॥

पादसगिस्स नाण नाणेण विणा न हति चरणगुणा ।

अगुणिस्स नत्थि सुक्खो नत्थि अमुक्खस्स निव्वण ॥ १०९० ॥

नादर्शनिनो-दर्शनरहितस्य ज्ञान-सम्यग्ज्ञान, ज्ञानेन विना-ज्ञानरहिता न भवन्ति, के ते ?-चरण च-प्रतादि गुणाश्च-
पिण्डविद्युद्धादयश्चरणगुणा, अगुणिन इति-चरणाविनाभावित्वाद् यथोक्तगुणानामविद्यमानचरणगुणस्य नास्ति मोक्ष-सर्व
कर्मक्षयलक्षण, नास्त्यमुक्तस्य कर्मणेति गम्य निर्वोण-मुक्तिप्राप्ति, इह पूर्वगाथया मुत्स्यनन्तरहेतोरपि चारित्रस्य सम्यक्तत्त्वभावे
एव भवनमिति दर्शनमाहात्म्यमुक्त, अनया तु उत्तरोत्तरव्यतिरेकदर्शनेनाशेषगुणाना व्यतिरेक सापेक्षत्वात् ॥ ३० ॥ १०९० ॥

अस्य चाष्टविधाचारसहितस्यैवोत्तरोत्तरगुणप्राप्तिहेतुतेत्यस्याष्टविधाचारमाह—

निस्सकिय निक्कखिय निधितिगिच्छ अमूहदिट्ठी य । उववूहथिरीकरण वच्चल्लपभावणेऽट्ठेते ॥ १०९१ ॥

शङ्कन शङ्कित-वैशसर्वशङ्कात्मक तस्याभावो नि शङ्कित, काङ्क्षण-काङ्क्षित युक्तियुक्तत्वादहिंसाद्यमिधायित्वाच्च सौमत्तादिदर्शना
न्यपि सुन्दराण्येवेत्यन्यान्यदर्शनग्रहात्मक तदभावो निष्काङ्क्षित, उभयत्र सूत्रत्वात् बिन्दुलोप, विचिकित्सा-फल प्रति सन्देहो,
यथा किमियत हेतस्य फल स्यादुत नेति, यद्वा विदो-विज्ञा ते च तत्त्वत साधव एव, ततो विदा-साधूना जुगुप्सा-किममी
यतयो मलदिग्धदेहा ? , प्रासुकजलक्षानेन हि क इव दोष स्यादित्यादिका निन्दा तदभावो निर्धिचिकित्स निर्विजुगुप्स
वा, आर्पत्वाच्च सूत्रे एव पाठ, अमूढा-ऋद्धिमत्कुतीर्थिकदर्शनेऽपि अवगीतमेयासदर्शनमिति मोहरहिता सा चासौ दृष्टिश्च-

बुद्धिरूपा अमूढदृष्टिः, चतुर्विधोऽप्यमान्तर आचारः, बाह्यं त्वाह-उपबृंहणं उपबृंहणं-दर्शनादिगुणान्वितानां सुलब्धजन्मानो यूनं, युक्तं च भवाद्दशामिदमित्यादिप्रशंसया तत्तद्गुणपरिवर्द्धनं सा च स्थिरीकरणं च-अभ्युपगतधर्मानुष्ठानं प्रति विधीदतां स्थैर्यापादानं उपबृंहणस्थिरीकरणे, वात्सल्यं-साधर्मिकजनस्य भक्तपानादिनोचितप्रतिपत्तिकरणं तच्च प्रभावना च-स्वतीर्थोन्नति-हेतुचेष्टासु प्रवृत्तिः वात्सल्यप्रभावने, उपसंहारमाह-अष्टैते दर्शनाचाराः स्युरिति शेषः, एताभिरेवाष्टभिरार्च्यमाणस्यास्योक्तफल-सम्पादकतेति भावः, एतच्च ज्ञानाचाराद्युपलक्षणम् ॥ ३१ ॥ १०९१ ॥

अथ चारित्रस्वरूपं विवक्षुस्तद्भेदानाह—

सामाहयत्यथ पढमं, छेदोवद्वावणं भवे वितियं । परिहारविसुद्धीयं सुहुमं तह संपरायं च ॥ १०९२ ॥
अकसाय अहक्खायं, छउमत्थस्स जिणस्स वा । एयं चयरित्तकरं, चारित्तं होइ आहियं ॥ १०९३ ॥

समो-रागद्वेषरहितः प्रस्तावात् चित्तपरिणामस्तस्मिन् आयः-गमनं समायः स एव सामर्थिकं-सर्वविरतिरूपं, तच्च द्विधा-इत्वरं यावत्कथिकं च, तत्रेत्वरमाद्यान्त्यतीर्थकृत्तीर्थयोरुपस्थानां यावत्, ततश्छेदोपस्थापनीयचारित्रभावेन तद्व्यपदेशाभावात्, यावत्कथिकं च तयोरेव मध्यमतीर्थकृत्तीर्थेषु विदेहेषु च उपस्थापनाया अभावेन तद्व्यपदेशस्य यावज्जीवमपि सम्भवात्, चः पूरणे, प्रथमं, तथा छेदः सातिचारस्य यतेर्निरतिचारस्य वा शिष्यकस्य शीर्थान्तरसम्बन्धिनो वा तीर्थान्तरं प्रतिपद्यमानस्य पूर्वपर्यायच्छेदरूपस्तद्युक्तोपस्थापना-महाव्रतारोपणरूपा यस्मिंस्तच्छेदोपस्थापनं भवेत् द्वितीयं, परिहारविशुद्धिकं तथेत्यानन्तर्यं छन्दोभङ्गभयैवमुपन्यस्तः, सूक्ष्मः-किट्टीकरणतः सम्परायः-लोभाख्यः कषायो यस्मिंस्तत् सूक्ष्मसम्परायं, तच्चोपशमक्ष-

पक्षेत्र्योर्लभाणुवेदनसमये स्यात्, अकषाय-क्षपितोपशमितकषायवस्थाभावि यथाख्यात अहंत्वयितस्वरूपानतिक्रमवत्, छद्मस्थस्य-उपदान्तक्षीणमोहाख्यगुणस्थानद्वयवर्त्तिनो जिनस्य वा-केवलिन सयोन्ययोगिगुणस्थानद्वयस्यस्य, वा समुच्चये, एतदनतरोक्त सामायिकादि, चयस्य-राशे प्रस्तावात्कर्मणा रिक्त-विरक्त अभावस्त करोतीत्येवशील चयरिक्तकर चारित्र भवत्याख्यात, जिनादिमिरिति गम्यम् ॥ ३२ ३३ ॥ १०९२-१०९३ ॥

सम्प्रति तपश्चतुर्यकरणमाह—

तवो अ दुविहो युत्तो, बाहिरुभतरो तहा । बाहिरो छविहो युत्तो, एवमर्द्धिभतरो तवो ॥ १०९४ ॥

तपो द्विविधमुक्त-बाह्यमाम्यन्तर च, तत्र बाह्य तप पश्चिधमुक्त एवमिति यथा पश्चि बाह्यमाम्यन्तर च तथा, तत्र बाह्य तप उक्तम् ॥ ३४ ॥ १०९४ ॥

आह एषा मुक्तिमार्गत्वे कस्य कतरो व्यापार ?-उच्यते—

नाणेण जाणई भावे, समत्तेण य सहहे ।

चरित्तेण निगिणहाइ (न गिण्हति० पा०) तवेण परिसुज्झई ॥ १०९५ ॥

ज्ञानेन मत्यादिना जानाति, भागान्-जीवादीन्, दर्शनेन च श्रद्धत्ते, चारित्रेण निगृह्णाति-नादत्ते, कर्मेति गम्य, तपसा परिशुद्धसति-पुरोपचितकर्मक्षपणत शुद्धो भवति, अनेन मार्गस्य फल मोक्ष उक्त ॥ ३५ ॥ १०९५ ॥

अथ मोक्षफलभूतां गतिमाह—

स्वचित्ता पुद्बकम्माहं, संजमेण तवेण य । सव्वदुक्खप्पहीणट्ठा, पक्कमंति महेसिणो ॥ १०९६ ॥ त्तिवेमि ॥

॥ सुक्खमग्गगईयं ॥ २८ ॥

क्षपयित्वा—क्षयं नीत्वा संयमेन—चारित्र्येण तपसा, चात् ज्ञानदर्शनाभ्यां च, ननु पूर्वं तपस एव कर्मक्षपणहेतुत्वमुक्तं, इह तु ज्ञानादीनामपीति कथं न विरोधः ?, उच्यते—तपसोऽप्येतत्पूर्वकस्यैव क्षपणहेतुत्वमिति ज्ञापनार्थमित्थमभिधानं, अत एव मोक्षमार्गत्वमपि चतुर्णामपि युक्तं स्यात्, ततश्च प्राकृतत्वात् प्रक्षीणानि सर्वदुःखानि यस्मिंस्तत्तथा तच्च सिद्धिक्षेत्रमेव तदर्थं यतन्ते तद्गामितया ये ते तथाविधाः प्रक्रामन्ति—गच्छन्ति, यद्वा प्रहीणानि प्रक्षीणानि वा सर्वदुःखानि, अर्थाश्च—प्रयोजनानि येषां ते तथाविधाः प्रक्रामन्ति सिद्धिमिति शेषः महर्षयः ॥ ३६ ॥ १०९६ ॥

॥ इति मोक्षमार्गगत्यध्ययनावचूरिः ॥ २८ ॥

॥ इति श्रीउत्तराध्ययने अष्टाविंशस्य मोक्षमार्गगत्य-
ध्ययनस्य अवचूरिः समाप्ता ॥

अथ एकोनत्रिंश सम्यक्तत्त्वपराक्रमाध्ययनम् ।

अनन्तर ज्ञानादीनि मुक्तिमार्गत्वेनोक्तानि, तानि च सर्वेगादिमूलानि, अकर्मताऽस्मानि च तथा भयन्तीति तानीहोच्यते, यद्वा मोक्षमार्गगतेरप्रमाद एव प्रधानोपायो, ज्ञानादीनामपि तत्पूरकत्वादिति स एव वर्ण्यते, अथवाऽनन्तर मोक्षमार्गगतिरुक्ता, सा च भीतरागत्यपूर्णिकेति यथा तत्स्यात्तथा अनेनोच्यते—

सुअ मे आउसतेण भगवया णयमक्खाय-इह खलु सम्मत्तपरक्रमे नामऽज्झयणे समणेण भगवया महारीरेण कासवेण पवेइण ज सम्म सद्धइत्ता पत्तिगाइत्ता रोयइत्ता फासइत्ता पालइत्ता तीरइत्ता किद्धइत्ता सोहइत्ता आराहइत्ता आणाए अणुपालइत्ता यहवे जीवा सिज्झति बुज्झति सुचति परिनिघायति सबुद्धराणमत करेति । त्थ० १३ ।

श्रुत मे-मया आयुष्मन्निति शिष्यामन्त्रण, एतच्च सुधर्मस्वामी जम्बूस्वामिन प्रत्याह-त्तेन जगत्प्रसिद्धेन भगवता-समस्तैश्वर्यादि मता प्रक्रमात् महावीरेण एव-वक्ष्यमाणेन प्रकारेणाख्यात, तमेव प्रकारमाह-इह-जगति सिद्धान्ते वा खलु-निश्चित सम्यक्तत्त्व मिति गुणगुणिनोरनन्यत्वात् सम्यक्तत्त्वगुणान्वितो जीवस्तस्य सम्यक्तत्त्वे सति पराक्रम-उत्तरोत्तरगुणप्रतिपत्त्या कर्मांरिजयसामर्थ्य-लक्षणो वर्ण्यते अस्मिन्निति सम्यक्तत्त्वपराक्रम नामाध्ययनमस्तीति गम्य, तच्च केन प्रणीतमित्याह-अमणेन-आमण्यमनुचरता

महावीरेण काश्यपेन प्रवेदितं, स्वतः प्रवेदितमेव भगवता ममेदमाख्यातमिति भावः, अनेन वक्तृद्वारेण प्रस्तुताध्ययनस्य माहात्म्यमाह, सम्प्रति फलद्वारेणाह-यदध्ययनं, सम्यक्श्रद्धाय-सूत्रार्थोभयरूपं सामान्येन प्रतिपद्य प्रतीत्य-उक्तरूपमेव विशेषत इत्यमेवेति निश्चित्य, यद्वा संवेगादिजनितफलानुभवलक्षणेन प्रत्ययेन प्रतीतिपथमवतार्य, रोचयित्वा-तदुक्तार्थानुष्ठानविषयं तदध्ययनविषयं वा अभिलाषमात्मन उत्पाद्य, सम्भवति हि क्वचिद्गुणवत्तया अवधारितेऽपि कदाचिदरुचिरित्येवमभिधानं, तदुक्तानुष्ठानतः स्पृष्ट्वा, पालयित्वा-तद्विहितानुष्ठानस्यातीचारक्षणेन, तीरयित्वा-तदुक्तानुष्ठानं पारं नीत्वा कीर्त्तयित्वा-स्वाध्यायविधानतः संशुद्ध्य शोधयित्वा-तदुक्तानुष्ठानस्य तत्तद्गुणस्थानावासित उत्तरोत्तरशुद्धिप्रापणेन आराध्य-यथावदुत्सर्गा-पवादकुशलतया यावज्जीवं तदर्थसिद्ध्यर्थेन, एतत्सर्वं स्वमनीषिकरणेऽपि स्यादत आह-आज्ञया-गुरुनियोगात्मिकया अनुपाल्य-सततमासेव्य, यद्वा स्पृष्ट्वा योगत्रिकेण, तत्र मनसा-सूत्रार्थोभयचिन्तनेन, वचसा-वाचनादिना, कायेन भङ्गकरचनादिना, एवं पालनाराधनयोरपि योगत्रयं वाच्यं, पालयित्वा-परावर्त्तनादिभिरभिरक्ष्य, तीरयित्वा-अध्ययनादिना परिसमाप्य, कीर्त्तयित्वा-गुरोर्विनयपूर्वकमिदमित्थं मया अधीतमिति निवेद्य, शोधयित्वा-गुरुवदनुभाषणादिभिः शुद्धं विधाय, आराध्य-उत्सृज्यप्ररूपणादि-परिहारेणाबाधित्वा, शेषं प्राग्वत्, नवरं-आज्ञयेति जिनाज्ञया, उक्तं “हि-फासिअ जोगतिएणं पालिअमविराहिअं च एमेव । तीरिअमंतं पाविअ किट्ठिअ गुरुकहण जिणमाणा ॥ १॥” एवं च कृत्वा किमित्याह-बहवः-अनेके जीवाः सिद्ध्यन्ति इहैवगम-सिद्धत्वादिना बुद्ध्यन्ते-धातिकर्मक्षयेण मुच्यन्ते-भयोपग्राहिकर्मचतुष्टयेन, ततश्च परिनिर्वान्ति-कर्मदावानलोपशमेन, अत एव दुःखानां-शारीरमानसानामन्तं कुर्वन्ति मुक्तिपदप्राप्त्या । १ । १३ ।

अथाध्ययनार्थमाह—

तस्स ण अयमट्ठे एवमाहिज्झइ, तज्जहा-सवेगे १ निवेए २ घम्मसद्धा ३ गुरुसाहम्मियसुस्तसणया
४ आलोपणया ५ निंदणया ६ गरिदणया ७ सामाहए ८ चउवीसत्थए ९ वदणए १० पडिक्कमणे ११ काउस्सगे
१२ पच्चस्खाने १३ थयथुइमगले १४ कालपडिलेदणया १५ पायच्छित्तकरणे १६ खमावणया १७ सज्झाए
१८ दायणया १९ परिपुच्छणया २० परियट्ठणया २१ अणुप्पेहा २२ घम्मरूहा २३ सुयस्स आराहणया
२४ एगगमणसनिचेसणया २५ सज्जे २६ तवे २७ वोदाणे २८ सुहसाए २९ अप्पडियद्धया ३० विवित्त-
सयणासणसेचणया ३१ विणिग्गणया ३२ सभोगपच्चस्खाने ३३ उवहिपच्चस्खाने ३४ आहारपच्चस्खाने
३५ कस्सायपच्चस्खाने ३६ जोगपच्चस्खाने ३७ सरीरपच्चस्खाने ३८ सहायपच्चस्खाने ३९ भत्तपच्चस्खाने
४० सम्भावपच्चस्खाने ४१ पडिरुक्खया ४२ वेयावचे ४३ सवगुणसपुण्णया ४४ वीयरागया ४५ खत्ती ४६ सुत्ती
४७ मध्वे ४८ अज्जवे ४९ भावसेचे ५० करणसेचे ५१ जोगसेचे ५२ मणगुत्तया ५३ वयगुत्तया ५४ कायगुत्तया
५५ मणसमाधारणया ५६ वयसमाधारणया ५७ कायसमाधारणया ५८ नाणसपन्नया ५९ दसणसपन्नया
६० चरित्तसपन्नया ६१ सोइदिपनिग्गहे ६२ चक्खिदिपनिग्गहे ६३ घाणिदिपनिग्गहे ६४ जिम्मिदिपनिग्गहे
६५ फासिदिपनिग्गहे ६६ कोहविजए ६७ माणविजए ६८ मायाविजए ६९ लोभविजए ७० पिज्जदोसमिच्छाद-
सणविजए ७१ सेलेसी ७२ अकम्मया ७३ (द्वाराणि) । सू० १४ ।

तस्य सम्यक्तत्त्वपराक्रमाध्ययनस्य, णमिति वाक्यालङ्कारे, अयं—अनन्तरमेव वक्ष्यमाणोऽर्थ अभिधेयं, एवं अमुना प्रकारेणा-
ऽऽख्यायते—कथ्यते, महावीरेणेति गम्यं, तद्यथेति वक्ष्यमाणतदर्थोपन्यासार्थः, संवेगो १ निर्वेदो २ धर्मश्रद्धा ३ साधर्मिक-
गुरुश्रुथूपणं आर्पत्वाच्चेहोत्तरत्र चान्यथा पाठः ४ आलोचना ५ निंदा ६ गर्हा ७ सामायिकं ८ चतुर्विंशतिस्तवो ९ वन्दनं
१० प्रतिक्रमणं ११ कायोत्सर्गः १२ प्रत्याख्यानं १३ स्तवस्तुतिमङ्गलं १४ कालप्रत्युपेक्षणा १५ प्रायश्चित्तकरणं १६ क्षमणा
१७ स्वाध्यायो १८ वाचना १९ परिप्रच्छना २० परावर्तना २१ अनुपेक्षा २२ धर्मकथा २३ श्रुतस्याराधना २४ एकाग्रमनाः
संनिवेशना २५ संयमः २६ तपो २७ व्यवदानं २८ सुखशाता २९ अप्रतिवद्धता ३० विविक्षशयनासनसेवना ३१ विनि-
वर्तना ३२ संभोगप्रत्याख्यानं ३३ उपधिप्रत्याख्यानं ३४ आहारप्रत्याख्यानं ३५ कयायप्रत्याख्यानं ३६ योगप्रत्याख्यानं
३७ शरीरप्रत्याख्यानं ३८ सहायप्रत्याख्यानं ३९ भक्तप्रत्याख्यानं ४० सद्भावप्रत्याख्यानं ४१ प्रतिरूपता ४२ वैयावृत्यं
४३ सर्वगुणसंपूर्णता ४४ वीतरागता ४५ क्षान्तिः ४६ मुक्तिः ४७ आर्जवं ४८ मार्दवं ४९ भावसत्यं ५० करणसत्यं ५१ योगसत्यं
५२ मनोगुप्तता ५३ वागुप्तता ५४ कायगुप्तता ५५ मनःसमाधाराणा ५६ वचःसमाधाराणा ५७ कायसमाधाराणा ५८ ज्ञान-
सम्पन्नता ५९ दर्शनसम्पन्नता ६० चारित्रसम्पन्नता ६१ श्रोत्रेन्द्रियनिग्रहः ६२ चक्षुरिन्द्रियनिग्रहः ६३ घ्राणेन्द्रियनिग्रहः
६४ जिह्वेन्द्रियनिग्रहः ६५ स्पर्शनेन्द्रियनिग्रहः ६६ क्रोधविजयः ६७ मानविजयः ६८ मायाविजयः ६९ लोभविजयः
७० प्रेमद्वेषमिथ्यादर्शनविजयः ७१ शैलेशी ७२ अकर्मता ७३ इत्यक्षरसंस्कारः । २ । १४ ।

साम्प्रतमिदमेव प्रतिपद फलोपदर्शनद्वारेण व्याखिल्यासु सूत्रकार आह—

सर्वेणेण भन्ते ! जीवे किं जणयइ?, सर्वेणेण अणुत्तर धम्मसद्व जणयइ, अणुत्तराण धम्मसद्वराण सर्वेण
हवमागच्छइ, अणुत्तराणुयि कोहमाणमायालोभे खवेइ, (प्र० नव च) कम्म न रथइ, तत्पच्चइय च मिच्छत्त
विसोहिं काऊण वसणाराहण भवइ, दसणविसोहीण ण विसुद्धाण जत्थेगइया तेणेव ण भवगगहणेण सिज्झति
बुज्झति विमुच्यति परिनिवायति सबहु म्हाणमत करेति, सोहीण य ण विसुद्धाण तच्च पुणो भवगगहण नाइक्क-
मति (१) । सू० १५ ।

सर्वेणेणेत्यादि त्रिसप्ततिसूत्राणि, सर्वस्य प्रयासस्य मुक्तिरेव फल, तत्र च प्रवृत्तिरभिलाषपूर्विका, तद्रूपश्च सर्वेण इत्यादौ तमाह—
सर्वेण—मुक्त्यभिलाषस्तेन हे भदन्त-पूज्य !, जीव किं जनयति ?—कतर गुणमुत्पादयतीति शिष्यप्रश्न, प्रज्ञापक प्रतिवचनमाह—
सर्वेणेनानुत्तरा-प्रधाना धर्मे-श्रुतधर्मोदी श्रद्धा-तत्करणाभिलाषरूपा ता धर्मश्रद्धा जनयति, तथाऽपि किमित्याह-अनुत्तरया
धर्मश्रद्धया सर्वेण तमेगार्थद्विशिष्टतर हवति-शीघ्र आगच्छन्ति, तद्व्यतिरेकेण हि विषयाद्यभिलाषतो न तथाऽस्मिन्नागमन
अनुत्तरधर्मश्रद्धाया त्वन्यत्र निरभिव्यङ्गतया नान्यथात्वसम्भवात्, ततोऽपि किमित्याह-अनन्तानुबन्ध्यादिकोधमानमायालोभान्
क्षपयति, तथा च कर्म प्रस्तावात् अशुभ न गमाति न श्लेषयति, एवमपि को गुण इत्याह-स-कयायक्षय प्रत्ययो-निमित्त
यस्या मा तत्प्रत्यया सैव तत्प्रत्ययिका ता, च कर्मोन्मथकत्वापेक्षया समुच्चये, मिथ्यात्वस्य विशोधन विशुद्धि-सर्वथा क्षयो
मिथ्यात्वविशुद्धिस्ता कृत्या दर्शनस्य-प्रस्तावात्क्षायिकस्य सम्यक्तत्वात्पराधको-निरतिचारपालनाकृत् दर्शनाराधको भवति,

तथाऽपि किमित्याह-दर्शनशुद्ध्या विमुक्त्या-अत्यन्तनिर्मलया अस्ति-विद्यते एककः कश्चित्ताथाविधो भव्यस्तैव भवग्रहणेन-जन्मोपादानेन सिद्ध्यति, कोऽर्थः ?-यसिन्नेव भवे दर्शनस्य तथाविधा शुद्धिस्तत्रैव भवे मुक्तिं गच्छति, यथा मरुदेवी-ऋषभ-स्वामिमाता, यस्तु न तेनैव सिद्ध्यति स किमित्याह-शुद्ध्या च प्रक्रमात् दर्शनस्य विमुक्त्या तृतीयं पुनर्भवग्रहणं-अन्यजन्मोपादानात्मकं नातिक्वामति-नातिवर्त्तते, अवश्यं तृतीयभवे सिद्ध्यतीत्यर्थः, उक्तदृष्टदर्शनाराधकापेक्षयेतत् (१) । ३ । १५ ।

संवेगाच्चावश्यंभावी निर्वेद इति तमाह—

निधेयं भंते ! जीवे किं जणयइ ?, निधेयं दिवमाणुस्सतिरिच्छिणसु कामभोएसु निधेयं हवमागच्छइ सवविसणसु विरज्जइ, सवविसणसु विरज्जमाणे आरंभपरिचायं करेइ, आरंभ(प्र० परिगह)परिचायं करेमाणे संसारमगं बुच्छिदइ सिद्धिमगपडिवन्ने च हवइ (२) । सू० १६ ।

अत आरभ्य सर्वत्र सुगमत्वात् न प्रश्रव्याख्या, निर्वेदेन-सामान्यतः संसारविरागेण कदासौ त्याज्य इत्येवंरूपेण दिव्यमानुषैरश्वेषु सूत्रत्वात् इक्षुप्रत्ययो, यथासम्भवं देवादिसम्बन्धिषु कामभोगेषु निर्वेदं हृदं-शीघ्रं आगच्छन्ति यथा अलभेतैरनर्थहेतुभिरिति, तथा च सर्वविषयेषु विरज्यते-अशेषशब्दादिविषयं विरागमाप्नोति, सर्वविषयेषु विरज्यमानश्च आरम्भः-प्राण्युपमर्दको व्यापारस्तत्परित्यागं करोति, विषयार्थत्वात्सर्वारम्भाणां, तत्परित्यागं कुर्वन् संसारमार्गं मिथ्यात्व-विरत्यादिरूपं व्यवच्छिनत्ति, तत्त्यागत एव तत्त्वत आरम्भपरित्यागसम्भवात्, यद्यवच्छिन्तौ च सुप्राप एव सिद्धिमार्गः सम्यग्दर्शनादिरिति सिद्धिमार्गप्रतिपक्षश्च भवति (२) । ४ । १६ ।

सत्यमि निर्वेदे धर्मश्रद्धे च सकलकल्याणनिष्पन्नमिति तामाह—

धम्मसद्भाण ण भते ! जीवे किं जणयइ ? धम्मं सायासुखेसु रज्जमणे विरज्जइ अणारधम्म च ण चयइ,
अणगारिइ ण जीवे सारीरमाणसाण दुक्खाण छेयणमेयणसजोगाईण बुच्छेयं करेइ अवावाह च ण सुह निवत्तेइ
(३) । सू० १७ ।

धर्मश्रद्धया-धर्माभिलाषेण सात-सातवेदनीय तज्जनितानि सौख्यानि सातसौख्यानि, मध्यमपदलोपी समास, तेषु वैषयिक-
सुखेचित्यर्थः रज्यमान-पूर्वं राग कुवन् विरज्यते-विरक्तिं गच्छति, आणारधर्म-गृहाचार गार्हस्थ्यमित्यर्थः, चयश्च इह
वाक्यालङ्कारे, त्यनति-परिहरति, तदत्यागश्च वैषयिकसुखानुरागेहेतुत्वात्, ततश्च प्राकृतत्वात् अनगारी-यति सन् जीवः
शारीरमानसाना दुःखाना, किरूपाणा ? छेदन-खट्वादिना द्विधाकरण, मेदन-कुन्तादिना विदारण, आदेरिहापि सम्बन्धात्ताड-
नादयः, तत छेदनमेदनादीना शारीरदुःखाना सयोग-प्रस्तावात् अनिष्टसम्बन्धः, आदिशब्दादिष्टवियोगादिसङ्ग्रहः, ततः
सयोगादीना मानसदुःखाना विशेषेण-पुनरसम्भयरूपेण उच्छेद-अभावो व्युच्छेदस्तु करोति, तच्छेदकमोच्छेदनेनेति भावः,
अत एवानाबाध-गतसर्गपीड मौक्तमित्यर्थः, च पुनरर्थे भिन्नक्रमः, तत सुख पुनर्निवर्त्तयति-जनयति, पूर्वं सवेगफलोक्ति-
प्रसङ्गेन धर्मश्रद्धया फलोक्तिः, इह तु स्वातन्त्र्येणेत्यपीनस्तस्य (३) । १५ । १७ ।

अनया चापश्यं गुरुश्रूयण कार्यमिति तदाह—

गुरुसाहम्मियसुस्तूसणयाए ण भते ! जीवे किं जणेइ ? गुरुं विणयपडिवत्तिं जणेइ, विणयपडिञ्चे

(प्र० न्नयाए) णं जीवे अणच्चासायणसीले नेरइयतिरिक्खजोणियमणुस्सदेवदुग्गईओ निरुंभइ, वण्णसंजलणभत्ति-
बहुमाणयाए माणुस्सदेवसुग्गइओ निबंयइ, सिद्धिसुगइं च विसोहेइ, पसत्थाइं च णं विणयमूलाइं
सद्वक्कजाइं साहइ, अन्ने य बह्वे जीवे विणइत्ता हवइ (४) । सू० १८ ।

साधर्मिकगुरूणां शुश्रूषणं-पर्युपासनं तेन विनयप्रतिपत्तिं-उचितकृत्यकरणाङ्गीकाररूपां जनयति, सूत्रत्वात् प्रतिपन्नः-अङ्गी-
कृतो विनयो येन प्रतिपन्नविनयः, चः पुनर्जीवोऽस्तीवाऽऽ-सम्यक्तवादिलाभं शातयति-विनाशयतीत्यत्याशातनाशीलो-न तथा
अनत्याशातनाशीलो गुरुरपिवादादिपरिहारकृदित्यर्थः, एवंविधश्च नैरयिकतिर्यग्योनिके च प्रतीते मनुष्यदेवदुर्गती च-म्लेच्छ-
किञ्चिपित्वादिलक्षणे नैरयिकतिर्यग्योनिकमनुष्यदेवदुर्गतयो निरुणद्धि-निषेधति, तद्धेतोरत्याशातनाया अभावेन तत्रागमनात्,
तत्र वर्णः-श्लाघा तेन संज्वलनं-गुणोद्भासनं वर्णसंज्वलनं भक्तिः अञ्जलिप्रग्राहिका बहुमानः-आन्तरप्रतिविशेषः, एषां द्वन्द्वे
भावप्रत्यये च वर्णसंज्वलनभक्तिबहुमानता तथा-प्रक्रमात् गुरूणां विनयप्रतिपत्तिरूपया मनुष्यदेवसुगती सुकुलैश्वर्येन्द्रत्वादि
बध्नाति, तत्प्रायोग्यकर्मबन्धनेनेति भावः, सिद्धिसुगतिं च विशोधयति तन्मार्गभूतसम्यग्दर्शनादिविशोधनेन, प्रशस्तानि च-
प्रशंसास्पदानि विनयमूलादि-विनयहेतुकानि सर्वकार्याणीह श्रुतज्ञानादीनि परत्र च मुक्तिं साधयति-निष्पादयति, तत्किमेवं
स्वार्थसाधक एवासावित्याह-अन्यांश्च बहून् जीवान् विनेता-विनयं ग्राहयिता भवति, स्वयं सुस्थितस्योपादेयवचनत्वात्, तथा
च विनयमूलत्वादशेषश्रेयसां, तत्प्रापणेन परार्थसाधकोऽप्यसौ स्यात् (४) । ६ । १८ ।

गुरुश्रूपा कुर्मतोऽप्यतीचारसम्भवे आलोचनात एवेष्टफलाप्तिरिति तामाह—

आलोचयणा न भते ! जीवे कि जणेइ ? २ मायानियाणमिच्छादरिमणमह्झण सुक्खसमग्गविग्घाण अणत्त सस्सरवद्दणाण उद्धरण करेइ उज्जुभाय च जणेइ, उज्जुभाय पडिवेस्से य ण जीवे अमाई इत्थीवेय नपुसगवेय च न वन्इ, पुव्ववद्ध च ण निज्जरइ (५) । सू० १९ ।

आहिति सर्वदोषाभिख्याह्याऽऽलोचना-आत्मदोषाणा गुरुपुरत प्रकाशना आलोचना, तथा माया-शाठ्य निदान-ममात् स्तप प्रभृत्यादेरिद स्यादिति प्रार्थनात्मक मिथ्यादर्शन-साशयिकादि एतानि च मायादीनि शल्यानीव शल्यानि च मायानिदानमिथ्या-दर्शनशल्यानि, यथा हि तोमरादिशल्यानि तत्कालदु खदायीन्येव मायादीन्यपीत्युक्तं तेषा मोक्षमार्गविज्ञाना-पापानुबन्धिकर्म हेतुत्वेन मुक्त्यन्तराधाणा, तथा अनन्त ससार वर्द्धयन्ति-वृद्धि नयन्तीति तेषा अनन्तससारवर्द्धनाना उद्धरण-अपनयन करोति, तदुद्धरणतश्च ऋजुभाय चार्जय जनयति, प्रतिपन्नर्जुभावश्च जीवोऽमायी-मायाग्रहित मन् पुस्त्वहेतुत्वादभायित्वस्य सूत्रत्वात् विन्दुलोपे स्त्रीनेद नपुसकवेद च न वप्नोति, पृव्वद्ध च तदेव द्वय सर्गकर्म वा निर्जरयति-क्षपयति, तथा च मुत्तिपदमाप्नोतीत्यमि प्राय, वक्त हि—“उद्धियदडो साह् अचिरेण उवेइ सासय ठाण । सोवि अणुद्धियदडो ससारपवहुओ होइ ॥१॥” इति (५) । ७ । १९ ।

आलोचना च दुष्कृतनिन्दावत एव सफला स्यादिति तामाह—

निदणयाण न भते ! जीवे कि जणेइ ? २ पच्छाणुताव जणइ, पच्छणुतावेण विरज्जमाणे करणगुणसेद्धि पडिवज्जइ, करणगुणसेद्धिपडिउत्ते य अणगारे मोहणिज्ज कम्म उग्घापइ (६) । सू० २० ।

आर्षत्वात् निन्दनं-आत्मनैवात्मदोषपरिभावनं तेन निन्दनैः, पञ्चादनुतापं-हा कष्टमनुष्ठितमिदं मयेत्यादिरूपं जनयति, ततश्च पञ्चानुतापेन विरज्यमानो-चैराग्यं गच्छन् करणेन-अपूर्वकरणेन गुणहेतुका श्रेणिः करणगुणश्रेणिः, सा चोपरितनस्थिते-मोहनीयादिकर्मदलिकान्युपादायोपदाय उदयसमयात्प्रभृतिद्वितीयादिसमयेषु असङ्ख्यातगुणपुद्गलप्रक्षेपरूपान्तमौहृत्तिका, उक्तं हि-“उवरिमठिईइ दलिअं हिड्ढिमठाणेसु कुणइ गुणसेढी । गुणसंकमकरणं पुण अमुहाउ सुहंसि पक्खिवइ ॥ १ ॥” उपलक्षणत्वात् स्थितिघातरसघातगुणसङ्क्रमबन्धाश्च विशिष्टाः, अथवा करणगुणेन-अपूर्वकरणादिमाहात्म्येन श्रेणिः करणगुणश्रेणिः प्रक्रमात् क्षपकश्रेणिरय तां, यद्वा करणेन-पिण्डविशुद्ध्यादिनौपलक्षिता गुणानां-ज्ञानादीनां श्रेणिः-उत्तरोत्तरगुणपरंपरारूपा करणगुण-श्रेणिस्तां प्रतिपद्यते, प्रतिपन्नकरणगुणश्रेणिकश्चानगारो मोहनीयं-दर्शनमोहनीयादि कर्म उद्धातयति-क्षपयति, तत्क्षपणे च मुक्तिप्राप्तिरित्यर्थत उक्तं स्यात् (६) । ८ । २० ।

कश्चिदात्मनोऽत्यन्तदुष्टतां विभावयन् न निन्दामात्रेणाऽऽस्ते, किं तु गर्हामपि कुर्यात् इति तामाह—

गरिहणाए णं भंते । जीवे किं जणेइ १, २ अपुरक्कारं जणेइ, अपुरक्कारणं णं जीवे अप्पसत्थेहिंति जोगेहिंति नियत्ताइ पसत्थेहि य पडिवज्जइ, पसत्थजोगपडिवज्जे य णं अणगारे अणंतघाई पज्जवे खवेइ (७) । सू० २१ ।

गर्हणेन-परसमक्षं स्वदोषोद्भावेन पुरस्करणं पुरस्कारो-गुणवानयमिति गौरवाच्यारोपौ न तथा अपुरस्कारं-अवज्ञास्यदत्वं जनयत्यात्मन इति गम्यं, तथा च अपुरस्कारं मतः-प्राप्तोऽपुरस्कारगतः सर्वत्रावज्ञास्यदीभूतो जीवः कदाचित्कदध्यवसायोत्प-

तावपि तद्वीत्येव अप्रशस्तेभ्यः कर्मबन्धहेतुभ्यो योगेभ्यो निवर्त्तते, तान् प्रतिपद्यते प्रशस्तांश्च योगानिति गम्य, प्रतिपद्यते, प्रतिपन्नप्रशस्तयोगश्चानगार, अनन्तविषयतया अनन्ते ज्ञानदर्शने हतु शील येषां ते अनन्तघातिनस्तत् पर्यवान्-प्रस्ताधात् ज्ञानावरणादिकर्मणस्तद्व्यतिरिक्त्यलक्षणान् परिणतिविशेषान् क्षपयति, पर्यवाभिधानं च तद्रूपतयैव द्रव्यस्य विनाश इति ख्यापनार्थं, उपलक्षणं चैतत् मुक्तिप्राप्तेस्तदर्थत्वात् सर्वप्रयासस्य, एवमनुक्ताऽपि सर्वत्र मुक्तिप्राप्तिरेव सुफलत्वेन द्रष्टव्या (७) । १ । २१ ।

आलोचनादीनि च सामायिकवत् एव तत्त्वतो भवन्तीति तदुच्यते—

सामाहणं भते ! जीवे किं जणेइ ? २ सावज्जजोगविरइ जणयइ (८) । सू० २२ ।

सामायिकेन सायद्या -कर्महेतुगो योगा -व्यापारास्तेभ्यो विरति -उपरम सावद्ययोगविरतिस्ता जनयति, तद्विरतिसहितस्यैव सामायिकस्तभवात्, न चैव तुल्यकालत्वेनानयो कार्यकारणभावासम्भव इति वाच्य, केयुचित्-तुल्यकालेष्वपि वृत्तच्छायादिवत् कार्यकारणभावाद् एव सर्वत्र भावनीयम् (८) । १० । २२ ।

सामायिकं च प्रतिपत्तुकामेन तत्प्रणेतारं स्तोतव्या, ते च तत्त्वतस्तीर्षकृत एवेति तत्त्ववमाह—

चउवीसत्थएण भते ! जीवे किं जणेइ ? २ वसणविसोहिं जणइ (९) । सू० २३ ।

चतुर्विंशतित्वेनैतदवसर्पिणीप्रभवतीर्थकृतुत्कीर्त्तनात्मकेन दर्शनस्य-सम्यक्तमस्य विशुद्धि -तदुपधास्तिकर्मापगमतो निर्मली-भवन दर्शनविशुद्धिस्ता जनयसि (९) । ११ । २३ ।

स्तुत्वापि तीर्थकरान् गुरुवन्दनकर्षविकैत्र सामाधिकप्रतिपत्तिरिति तदाह—

वन्दनगणं भंते ! जीवे किं जणेइ ? २ नीयागोयं कम्मं खवेइ उचागोयं निवंधइ सोहगं च णं अप्पडिहयं
आणाफलं निवत्तेइ दाहिणभावं च णं जणेइ (१०) । सू० २४ ।

वन्दनकेन-आचार्याद्युचितप्रतिपत्तिरूपेण नीचैर्गोत्रं-अधमकुलोत्पत्तिनिवन्धनं कर्म क्षपयति, उच्चैर्गोत्रं-एतद्विपरीतरूपं
निवध्नाति, सौभाग्यं च-सर्वजनस्पृहणीयतारूपं अप्रतिहतं-सर्वत्रास्खलितं, अत एवाज्ञजनेन यथोचितवचनप्रतिपत्तिरूपा फलं-
प्रयोजनमस्येति आज्ञाफलं-आज्ञासारं निर्वर्त्तयति-जनयति, तद्वतो हि प्राय आदेयकर्मणोऽप्युपचयसम्भवे आदेयवाक्यताऽपि
सम्भवतीति, दक्षिणभावं च-अनुकूलभावं जनयति, लोकस्येति गम्यं, तन्माहात्म्यतोऽपि सर्वः सर्वावस्थासु अनुकूल एव
स्यात् (१०) । १२ । २४ ।

एतद्वृणस्थितेनापि मध्यमार्हतां तीर्थेषु स्खलितसम्भवे पूर्वपश्चिमयोस्तु तदभावेऽपि प्रतिक्रमणं कार्यमिति तदाह—

पडिक्कमणेण भंते ! जीवे किं जणेइ ? २ वयच्छिद्दाइ पिहेइ, पिहियवयच्छिहे पुण जीवे निरुद्धासवे असयल-
चरित्ते अट्टसु पवयणमायासु उवउत्ते अपुहु(प्र० पम)त्ते सुप्पणिहिण(ग्रंदिपण पा०) बिहरइ (११) । सू० २५ ।

प्रतिक्रमणेन-अपराधेभ्यः प्रतीपनिवर्त्तनात्मकेन व्रतानां-प्राणातिपातनिवृत्तादीनां छिद्राणि-अतीचाररूपाणि विवराणि-व्रत-
च्छिद्राणि पिदधाति-स्थगयति, अपनयतीत्यर्थः पिहितव्रतच्छिद्रः पुनर्जीवो निरुद्धास्रवः, अत एवाशवलं-शवलस्थानैरकवुरी-
कृतं चरित्रं यस्य स तथा, तथा अट्टसु प्रवचनमातृषु उपयुक्तः-अवधानवान्, तत एवाविद्यमानं पृथक्त्वं-प्रस्तावात् संयं-

योगेभ्योऽविशुद्धरूप यस्यासाधयुक्त्य सदा समययोगान्, तथा सुप्रणिहित-सुदु समयेन प्रणिधानवान्, विहरति-सममाध्यनि याति (११) । १३ । २५ ।

अत्र चातीचारशुद्धिनिमित्त कार्योत्सर्ग कार्य इति तमाह—

काउत्सर्गणे भते ! जीवे कि जणेइ ? , ० तीयपडुपत्र पायच्छित्त विसोहेइ, विसुद्रपायच्छित्तं य जीवे नि-धुयहिघण ओहरियभरुध भारवटे धम्म(प्र० पसत्य)ज्झाणोवगण (पसत्यज्झाणझाई पा०) सुह सुहेण विहरइ (१२) । सू० २६ ।

कायत्योत्सर्ग—आगमोक्तनीत्या त्याग कायोत्सर्गत्वेन, अतीत चेह चिरकालभावित्वेन प्रत्युत्पन्नमिव प्रत्युत्पन्न प्रायश्चित्ताहं मतीचार विशोधयति तदजितपापपनयनतोऽपनयति, विशुद्धप्रायश्चित्तश्च जीव, निर्वृत-स्वस्थीभूत हृदय-भनोऽस्येति निवृत्त-हृदय, क इव ? , इस्य भित्तकम्मात् अपहृत-अपसारितो भरो-भारो यस्मात् स अपहृतभारो भारवहो-चाहीकादि स इव, भारप्राया हि अतीचारास्तत्तदपनयने अपहृतभरभारवह इव निर्वृतहृदयो भजतीति भाव, स च प्रशस्तध्यानोपगत-सुख सुखेन सुखपरम्परावाप्त्या विहरति-इह परलोकोरगतिमुते, इहैव जीवन्मुक्त्यवाप्तिरिति भाव (१२) । १४ । २६ ।

एनमप्यशुद्ध्यमानेन प्रत्याख्यान विधेयमिति तदाह—

पचक्खाणेण भते ! जीवे कि जणेइ ? , २ आसवदाराइ निरुमइ (१३) । सू० २७ ।

प्रत्याख्यानेन-मूलोत्तरगुणप्रत्याख्यानरूपेण, आश्रवद्वाराणि मिरुणञि, तस्मिरोपहृतुत्वात्तस्य, उपलक्षणं चैतत्पुरोपचित-
कर्मक्षये, मुत्तयङ्गत्वेन अस्यान्यत्रोक्तत्वात्, तथा चाह-"पञ्चक्खाणमिनें सेविज्ज भावेण जिणवरुदिहुं । पत्ता अणंतजीवा
सासयसोक्खं लहुं मोक्खं ॥ १ ॥" (१३) । १५ । २७ ।

अत्र चोत्तरगुणप्रत्याख्यानान्तर्भूतं नमस्कारसहितादि तद्ग्रहणानन्तरं यत्र सन्निहितानि चैल्यानि, तत्र तद्वन्दनं विधेय-
मित्युक्तं प्राक्, तच्च न स्तुतिस्तवमङ्गलं विनेति तदाह-

थयथुइमंगलेणं भंते ! जीवे किं जणेइ ? २ नाणदंसणचरित्तबोहिलाभं संजणइ, नाणदंसणचरित्तवोहि-
लाभसंपन्ने णं जीवे अंतकिरियं कप्पविमाणोववत्तियं आराहणं आराहेइ (अणंतकिरियं अमाहणं आराहेति पा०)
(१४) । सू० २८ ।

तत्र स्तवाः-देवेन्द्रस्तवादयः स्तुतयः-एकादिसप्तश्लोकान्ताः ततो, द्वन्द्वे स्तुतिस्तवाः, स्तुतिशब्दस्य तत्पुनरावृत्त्याभिप्राये
प्राप्तेऽपि सूत्रे प्राकृतत्वात् व्यत्ययनिर्देशः, स्तुतिस्तवा एव मङ्गलं-भावमङ्गलरूपं स्तुतिस्तवमङ्गलं तेन, ज्ञानदर्शनचारित्रात्मिका
बोधिर्ज्ञानं वा बोधिस्तस्य लाभं-संपूर्णजिनधर्मावाप्तिं जनयति ज्ञानंलाभसम्पन्नश्च, अन्तः-पर्यन्तो भवस्य कर्मणो वा तस्य
क्रियाकरणमन्तक्रिया मुक्तिरित्यर्थः, ततश्चान्तक्रियाहेतुत्वादन्तक्रिया तां, अन्तक्रियाहेतुत्वं च-तत्रवेऽपि स्यादत आह-कल्पा-
देवल्लोका विमानानि-त्रैवेयकानुत्तरविमानरूपाणि तेषु उपपत्तिर्यस्यां सा कल्पविमानोपपत्तिका तां, कोऽर्थः ?-अनन्तरजन्मनि
कल्पादिषु देवत्वावासिफलां, परम्परया तु मुक्तिप्रापिकं, आराधनां-ज्ञानाद्यासम्पन्नारिमिकमाराधयति-साध्यति (१४) । १६ । २८ ।

अर्हद्वन्द्वानन्तरं च काले स्वाध्यायः कालप्रत्युपेक्षणपूर्वं विधेय इति तदाह—

कालपडिलेष्टणाए ण भते ! जीवे किं जणेइ ? नाणावरणिज्जं कम्म खवेइ (१५) । सू० २९ ।

काल—प्रादोषिकादिस्तस्य प्रत्युपेक्षणा—आगमविधिना यथावन्निरूपणा ग्रहणप्रतिजागरणरूपा कालप्रत्युपेक्षणा तथा ज्ञानावरणीय कर्म क्षपयति, यथावत्प्रवृत्त्या तथाविधशुभाभावेनेति भावः (१५) । १७ । २९ ।

कथञ्चिदकालपाठे च प्रायश्चित्त प्रतिपत्तव्यमिति तत्करणमाह—

पायच्छित्तकरणेण भते ! जीवे किं जणेइ ? पावकम्मविसोहिं जणेइ निरइयारे आविभवइ सम्म च णं पायच्छित्त पडिबज्जमाणे मग्ग च मग्गफलं च विसोहेइ आयार आयारफलं च आराहेइ (१६) । सू० ३० ।

तत्र पाप छिनत्ति प्रायश्चित्तं विधोषयति इति निरुक्त्या वा प्रायश्चित्त, उक्तं हि—“पाप छिंदइ जग्गहा पायच्छित्तति भण्णए तेण । पाएण घाडवि चित्त विसोइए तेण पच्छित्त ॥ १॥” तच्चालोचनादि, तस्य करण-विधानं प्रायश्चित्तकरणेन पापकर्मणां विधुद्धि—भावः पापकर्मविधुद्धि ता जनयति, निरतिचारश्चापि भवति, तेनैव ज्ञानाद्यतीचारविशोधनात्, सम्यक् प्रायश्चित्त प्रतिपद्यमानो मार्ग इह ज्ञानप्राप्तिहेतुसम्यक्त्व त च तत्फलं च ज्ञान विधोषयति—निर्मलीकुरुते, युगपदुत्पत्तावपि सम्यक्तत्त्वस्य ज्ञानहेतुत्व दीपप्रकाशवत्, यदागम “कारणकज्जविभागो दीवणासाण जुगवज्जमेवि । जुगवुप्पणति तदा हेऊ नाणस्स सम्मत ॥ १ ॥” ततश्चाचार चारित्र तत्फलं च मुक्तिरूपमारभयति, विधोषनाराधनयोश्च सर्वत्र निरतिचारतैव हेतुरिति भावनीयम् (१६) । १८ । ३० ।

प्रायश्चित्तकरणं च क्षमणावत एव स्यादतस्तमाह—

खमाचणयाणं भंते ! जीवे किं जणेइ ? २ पक्कायणभावं जणेइ, पक्कायणभावमुवगाणं (भावं जणयति पा०) य सवपाणभूयजीवसत्तरु मित्तीभावं उट्ठाणइ, मित्तीभावमुवगाणं य जीवे भाववित्तेहिं काज्जण निब्भाणं भवइ (१७) । सू० ३१ ।

क्षमणा—दुष्कृतानन्तरं क्षमितव्यमिदं ममेत्यादिस्था तथा, प्रादादनभावः—चित्तप्रसत्तित्पः अभिप्रायस्तं जनयति, प्रदादनभावमुपगताश्च सर्वे च ते प्राणाश्च—द्वित्रिचतुरिन्द्रियाः भूताश्च—तरवः जीवाश्च—पञ्चेन्द्रियः नत्त्वाः—अप्यजन्तयः सर्वप्राणभूतजीवसत्त्वाः, उक्तं हि—“प्राणा द्वित्रिचतुः प्रोक्ता, भूताश्च तरवः स्मृताः । जीवाः पञ्चेन्द्रिया ज्ञेयाः, श्रेयाः नत्त्वा इतीरिताः ॥ १ ॥” तेषु मैत्रोभावं—परहितचिन्तालक्षणमुत्पादयति, ततो मैत्रीभायमुपगतश्चापि जीवो भावविशुद्धि—रागद्वेषविगमरूपं कृत्वा निर्भय—इहपरलोकादिभयरहितो भवति, अग्रेषमयंदेत्यभावादिति भावः (१७) । १९ । ३१ ।

एवंविधगुणावस्थितेन स्वाध्याये यतितव्यमिति तमाह—

सञ्जाणणं भंते ! जीने किं जणेइ ? २ नाणवरणिज्जं कम्मं खवेइ (१८) । सू० ३२ ।

स्वाध्यायेन ज्ञानावरणीयमुपलक्षणत्वात् अणं च कर्म क्षायन्ति, यत उक्तं—“कमममंरिज्जगं खवेइ अणुसमयमेव आउत्तो । अन्नयरंमिधि जोए सज्जायंमि य वित्तेमेणं ॥ १ ॥” (१८) । २० । ३२ ।

अत्र च प्राग् वाचना कार्येति तामाह—

चायणाण ण भत्ते ! जीवे कि जणेइ ? = निज्जर जणेइ (x) सुअस्स ग अणुसज्जणाण (x) अणामागणाण
वट्ठइ, नुयस्स ग अणुसज्जणाण अणामायणाण घट्टमाणे तित्थयम्म अयलयइ, तित्थयम्ममयलयमाणे मज्झनिज्जराण
(प्र० रे) महापज्जनसणे एवइ (१९) । सू० ३३ ।

यस्मिन् शिष्यस्त प्रति गुरोः प्रयोजकभावो वाचा पाठमित्यर्थस्तथा निर्जरा-कर्मपरिधाट जनयति, तथा श्रुतस्य-आगमस्य,
चस्य भिन्नकर्मत्वात् अनाशातनाया र्चते, तदकरणे हि अज्ञातः श्रुतमाशातित भवेत्, १ तु तरुणे इति, श्रुतस्यानाशातनाया
वर्त्तमान तीर्थमिह गणधरस्तस्य धर्म-आचार श्रुतप्रदा-अध्यापनार्थं धर्मा, यद्वा तीर्थ-प्रवर्त्तना श्रुतमित्यर्थ, तच्छर्म-म्याध्यापना
अवलम्बनमान-आश्रयन् महती-चतुस्त्वर्थवियत्ता निर्जरा अत्येति महानिर्जरा, महत्-महाप्रमाण अपर्ययसित्तये १ प्रशम्य ना
मुत्पत्त्याहया पर्ययमान अन्तःकर्मणो ना भवस्य ना यस्य, चस्य गम्यत्वात् सपर्ययसानश्च भवति, मुक्तिः भाग्य भवतीति
इदयम् (१९) । २१ । ३३ ।

गृहीतवाचनेनापि सद्ययागुलत्तो पुनः प्रव्यमिति पुनः प्रच्छानस्य इति तामाह—

पटिपुच्छणाण ण भत्ते ! जीवे कि जणेइ ? २ सुत्तत्थतदुभयाइ विमोहेइ, कग्गामोहणिज्ज कम्म पुत्तिच्छेइइ
(२०) । सू० ३४ ।

तत्र च पूर्वं कथितस्य सूत्रादेः पुनः प्रच्छन्नं प्रतिप्रच्छन्नं तेन सूत्रार्थतदुभयानि विशोधयति—संशयादिमालिन्यापनयनेन विशुद्धानि कुरुते, तथा काङ्क्षा च-इदमित्थं च ममाध्येतुमुचितमित्यादिका वाञ्छा सैव मोहयतीति काङ्क्षामोहनीयं कर्म अनाभिग्रहिकमिथ्यात्वरूपं व्युच्छिनत्ति-विशेषेणापनयति (२०) । २२ । ३४ ।

इत्थं विशोधितस्य सूत्रस्य मा भूत् विस्मरणमिति परावर्त्तनामाह—

परियदृणयाए णं भंते ! जीवे किं जणेइ ? , २ वंजणाइं जणेइ वंजणलद्धिं च उप्पाएइ (२१) । सू० ३५ ।
सूत्रत्वात् परावर्त्तनं-गुणनं तथा, व्यज्यते एभिरर्थं इति व्यञ्जनानि-अक्षराणि जनयति-उत्पादयति, तानि हि विगलितान्यपि गुणयतो ङगित्युत्पत्तन्तीति उत्पादितान्युच्यन्ते, तथा तथाविधक्षयोपशमतौ व्यञ्जनलब्धिं, चशब्दात् पदलब्धिं च-पदानुसारि-
तालक्षणमुत्पादयति (२१) । २३ । ३५ ।

सूत्रवदर्थस्याविस्मरणार्थमनुप्रेक्षामाह—

अणुप्पेहाए णं भंते ! जीवे किं जणेइ ? , २ आउयवज्जाओ सत्त कम्मपयडीओ घणियबंधणवद्धाओ सिढिलबंधणवद्धाओ पकरेइ, दीहकालट्ठिईयाओ हस्सकालट्ठिईयाओ पकरेइ, तिवाणुभावाओ मंदाणुभावाओ पकरेइ, बहुप्पएसग्गाओ अप्पएसग्गाओ पकरेइ (तो करेति पा०), आउं च णं कम्मं सिय बंधइ सिय नो बंधइ, अस्सायावेयणिज्जं च णं कम्मं नो भुज्जो उवचिणइ (सायावेयाणिज्जं) च णं कम्मं भुज्जो २ उवचिणाति पा०) अणाइयं च णं अणवयगं दीहमद्धं चाउरंतसंसारकतारं विप्पामेव वीइवयइ (२२) । सू० ३६ ।

अनुप्रेक्षा-चिन्तनिका तथा प्रकृष्टशुभभावोत्पत्तिबन्धनतया आयुष्कर्मजो-सप्तकर्मप्रकृती घणिमति-चाढ बन्धन-श्लेषण तेन वद्धा, निकाचिता इत्यर्थं, शिथिलजन्धनवद्धा-किञ्चिन्मुकुला, कोड्यं ?-अपवर्तनादिकरणयोग्याः प्रकरोति, तपोरूप त्वादस्य, तपसश्च निकाचितकर्मक्षणेऽपि क्षमत्वात्, दीर्घकालवस्थितिका ह्रस्वकालस्थितिका प्रकरोति, शुभाध्यवसायवशात् स्थितिरवण्डकापहारेणेति भावः, एतच्चैव सर्वकर्मणामपि स्थितेशुभत्वाद्, यत उक्त-“सर्वासि पि ठिईओ सुभासुभाणपि दीइ असुभाओ । माणुस्सतिरिच्छदेवाज्जअ च मुच्ण सेसाण ॥ १ ॥” तीव्रानुभावा चतु स्थानिकरसत्वेन मन्दानुभावा त्रिस्थानि करसत्वाद्यापादनेन प्रकरोति, इह चाशुभप्रकृतय एव गृह्यन्ते, शुभभावस्य शुभासु तीव्रानुभवे हेतुत्वात्, कचिदिदमपि दृश्यते बहुष्पणसगगाओ अप्पप्पसगगाड पकरेइत्ति, ननु केनाभिप्रायेणायुष्कवर्जो सत्वेत्यभिधान, शुभायुष एव सयतस्य सम्भवात्, तस्यैव चानुप्रेक्षा तात्त्विकी, न च शुभभावेन शुभप्रकृतीना शिथिलतादिकरण, सङ्कल्लेसहेतुकरत्वात् तस्या, आह-शुभायुर्वन्धोऽप्यस्या किं न फल !, उच्यते, आयुष्क च कर्म स्यात् कदाचित् वप्नोति, स्यान्नो वप्नोति, तस्य त्रिभागादिशेषा युष्कतायामेव बन्धसम्भवात्, तस्य च कादाचित्कत्वेनाविवक्षितत्वात्, तद्वतश्च कस्यचित् मुक्तिप्राप्तेस्तद्वन्धस्थानमिधानमिति भावः, तथा असातवेदनीय-शारीरादिदुःखहेतु कर्म, चशब्दादन्याश्चाशुभप्रकृती नो-नैव भूयोभूय उपचिनोति-वप्नोति, भूयो भूयो ग्रहण त्वन्यतमप्रमादयत प्रमत्तसयतगुणस्थानवर्त्तितया तद्वन्धस्यापि सम्भवात्, अनादिक-आदेरसम्भवात्, अनयदत्-अनपगच्छत् अग्र-परिमाण यस्य सदावस्थितानन्तानन्तप्रमाणत्वेन सोऽनवद्योऽजन्त इत्यर्थं त, प्रवाहापेक्ष चेतत्, दीर्घाध्य-दीर्घ

कालं, दीर्घो वा तत्परिभ्रमणहेतुकर्मरूपो मार्गो यसिंस्तत्तथा तं दीर्घाच्चं, मोडलाक्षणिकः, चत्वारः—चतुर्गैतिलक्षणा अन्ता—अवयवा यसिंस्तत् चतुरन्तं, संसारकान्तारं, क्षिप्रमेव—शीघ्रमेव व्यतिव्रजति—विशेषेणातिक्रामति, मुक्तिमाप्नोतीति भावः (२२) । २४।३६।

एवमभ्यस्तश्रुतेन धर्मकथा कार्येति तामाह—

धम्मकहाण णं भंते । जीवे किं जणेइ ? २ निज्जरं जणेइ, धम्मकहाण णं पवयणं पभावेइ, पवयणपभावरणं जीवे आगमिसस्स भइत्ताण कम्मं निवंधइ (२३) । सू० ३७ ।

धर्मकथनया—व्याख्यानरूपया प्रवचनं प्रभावयति—प्रकाशयति, उक्तं हि—“पावयणी १ धम्मकही २ वाई ३ नेमिसिओ ४ तवस्सी अ ५ । विज्जा ६ सिद्धो अ ७ कवी ८ अट्टेव पभावगा भणिआ ॥ १ ॥” आगमिष्यतीत्यागमः—आगामी कालस्तस्मिन् शश्वद्भद्रतया अनवरतकल्याणतयोलक्षितं कर्म निवन्नाति, शुभानुबन्धि शुभमुपार्जयतीति भावः (२३) । २५ । ३७ ।

इत्थं पञ्चविधस्वाध्यायरतेन श्रुतमाराधितं भवतीति तदाराधनोच्यते—

सुयस्स आराह्णयाण णं भंते । जीवे किं जणेइ ? २ अज्जाणं खवेइ, न य संकिलिस्सइ (२४) । सू० ३८ ।

श्रुतस्याराधनया—सम्यगासेवनया अज्ञानं—अनवबोधं क्षपयति—अपनयति, विशिष्टतत्त्वगोधावाप्तेर्न च सङ्क्षिश्यते—नैव रागादिजनितसङ्केशभाग् भवति, तद्वशतो नवनवसंवेगावाप्तेः, यदुक्तं—“जह २ सुअमोगाहइ अइमयरसपसरसंजुअमउवं । तह २ पलहाइ मुणी नव २ मंवेगसद्धाण ॥ १ ॥” (२४) । २६ । ३८ ।

श्रुताराधना चैकाग्रमन सन्निवेशनावत एव भवत्यतस्तामाह—

एकमग्र-प्रस्तावात् शुभमालम्बन यस्येत्येकाग्र तच्च तन्मनश्च तस्य सन्निवेशना एकाग्रमन सन्निवेशना तथा, चित्तस्येतस्तत
एकमार्गस्य निरोधो-नियन्त्रणा चित्तनिरोधस्त करोति (२५) । २७ । ३९ ।

एवविधस्यापि सयमादेवेष्टफलावासिरिति तदाह—

सजमेण भते ! जीवे कि जणेइ ? २ अणणहयत्त जणेइ (२६) । सू० ४० ।
सवरेण-पञ्चाश्रयविरमणादिना 'अनहस्कत्व' अविद्यमान-अध्यमानकर्मत्व जनयति, आश्रयविरमणात्कर्मकत्वादस्य (२६) । २८ । ४० ।

सयमवतोऽपि तपो विना न कर्मक्षय इति तदाह—

तवेण भते ! जीवे कि जणेइ ? २ वोयाण जणेइ (२७) । सू० ४१ ।
तपसा वक्ष्यमाणेन व्ययदान-पूर्ववद्धकर्मपगमस्ततो विशिष्टा शुद्धि जनयति (२७) । २९ । ४१ ।

इत्थ व्ययदानस्य तपोऽनतरफलत्वात्तदाह—

वोयाणेण भते ! जीवे कि जणेइ ? २ अकिरिय जणेइ, अकिरियाए भविच्चा तओ पच्छा सिज्झइ ५
(२८) । सू० ४२ ।

व्यवदानेन अक्रियं-अविद्यमानक्रियं, कोऽर्थो ?-व्युपरतक्रियाख्यं शुद्धध्यानतुर्यभेदं जनयति, अक्रियाको-व्युपरतक्रियः शुद्धध्यानभेदवर्त्ती भूत्वा ततः पश्चादगन्तरं सिद्ध्यति-निष्ठितार्थो भवति, बुध्यते-ज्ञानदर्शनोपयोगाभ्यां यस्तुतस्त्वमवगच्छति, मुच्यते संसारात्, न तु “दग्धेन्धनः पुनरुपैति भव”मित्यादिवादिपरिकल्पितमुक्तिवपुनरिहागमवान्, अत एव परिनिर्वोतीत्यादि प्राग्वत्, आह-अनन्तरं तपसो व्यवदानफलमुक्तं, तच्च मुत्तम्याख्यफलोपलक्षकमतिदेशेनोक्तं इति, किं पुनस्तत्फलत्वेन साक्षादस्याभिधानं ?, उच्यते, सूत्रकृतां वैचित्र्यख्यापनार्थं, ते हि परार्थोद्यतचेतसः परेषां प्रकर्षोपकर्षोपपेक्ष्य क्वचित्साक्षादभिधानो-चितानव्यर्थान् गम्यतया निर्दिष्टवन्तः, क्वचितु गम्यमानानपि साक्षाद्, अन्यत्र नूभयथाऽपीति (२८) । २० । ४२ ।

व्यवदानं च सत्स्वपि संयमादिषु सुखशायितायामेव भवतीति तामाह—

सुहृत्साएणं (सायाण पा०) भन्ते ! जीवे किं जणेइ ?, २ अणुस्सुयत्तं जणेइ, अणुस्सुएणं जीवे अणुकंपणं अणुभट्ठे विगयमोगे चरित्तमोहणिज्जं कम्मं ग्ववेइ (२९) । सू० ४३ ।

सुखं ज्ञेते, कोऽभिप्रायः ? प्रवचनशङ्कादीनां परलाभकामभोगशरीरसम्बाधनादिमदनस्पृहादीनां च क्रमेणाभावरूपासु चतसृषु सुखशय्यासु स्थितत्वेन मनोविधाताभावान्निराकुलतया आस्ते इति मुखशायस्तस्य भावः सुखशायता, प्राकृतत्वात् सूत्रे यलोपः, तथा अनुत्सुकत्वं, कोऽर्थः ?, परलाभदिव्यमानुषकामभोगेषु सदा निःस्पृहत्वं, यद्वा सुखस्य-वैषयिकस्य ज्ञातः तद्गतस्पृहा-निवारणेनापनयनं सुखज्ञातस्तेन अनुत्सुकत्वं-विषयमुखं प्रति निःस्पृहत्वं जनयति-उत्पादयति, अनुत्सुकश्च जीवोऽनु-सह कम्पते इत्यनुकम्पकः, सुखोन्मुखो हि श्रियमाणमपि जीवं पश्यन् स्वसुखरसिक एवास्ते, अयं तु तद्विपरीत इति, दुःखेन कम्पमानमव-

लोक्य प्राणिन तद् बहु खितया स्वयमपि तत्काल एव कम्पते इत्यर्थं, तथा अनुद्भट-अनुलवण विगतदोको-नैहिकार्यं श्रोत्रोऽपि शोचते, मुक्तिवद्धस्युहत्वात्, एवविधश्च प्रकृष्टशुभाध्यवसायशशाचारित्रमोहनीय कर्म क्षपयति (२९) । ३१ । ४३ ।

सुखशय्यास्थितस्य चाप्रतिबद्धता स्यादिति तामाह—

अपडिन्दयाण ण भत्ते ! जीवे किं जणेइ ? २ निस्सगत्त जणेइ निस्सगत्तेण जीवे एगे एगगगचित्ते दिया य राजो य असज्जमणे अप्पडिबद्धे आवि विहरइ (३०) । सू० ४४ ।

अप्रतिबद्धतया-मनसि निरभिष्यङ्गतया निस्सङ्गत्य-बहि सङ्गभाव जनयति, निस्सङ्गत्व गतो जीव एको रागादिविरहितत्वेन, तत एव एकाग्रचित्तो-धर्मकतानमना, ततश्च दिवा रात्रौ च असज्जन्, कोयं ?-सर्वथा बहि सङ्ग त्यजन्, अप्रतिबद्धश्चापि विहरति, कोऽभिप्रायो ?-विशेषत प्रतिबन्धविकलो मासकल्पादिनोद्यतविहारेण पर्ययति (३०) । ३२ । ४४ ।

अप्रतिबद्धता च विविक्रशयनासनताया स्यादिति तामाह—

विवित्तसपणासणयाए ण भत्ते ! जीवे किं जणेइ ? २ चरित्तगुत्तिं जणेइ, चरित्तगुत्ते ण जीवे विवित्ताहारे वट्ठचरित्ते एगतरण मुत्तरभावपडिवन्ने अट्ठविह कम्ममर्गिं निज्जेइ (३१) । सू० ४५ ।

विवित्तानि-ह्याद्यसक्तानि शयनासनानि उपलक्षणत्वात् उपाश्रयश्च यस्यासौ विविक्रशयनासनस्तद्भावत्वात् तथा चरित्रगुप्ति-चरणरक्षा जनयति, प्राकृतत्वात् गुप्तचरित्रश्च जीवो विविक्तो-विकृत्यादिवृहकवस्तुविरहित आहारो यस्य स तथा, गुप्तचरित्रो हि समत्र निस्सृह एव स्यात्, तथा च वट्ठ-निश्चल चरित्रमस्येति वट्ठचरित्र, तत एव एकान्तेन निश्चयेन रत-

अभिरतिमान् एकान्तरतः संयम इति गम्यं, तथा मोक्षे-मुक्तौ भावेन-अन्तःकरणेन प्रतिपन्नः-आश्रितो मोक्षभावप्रतिपन्नो-
मोक्ष एव मया साधयितव्य इति अभिप्रायवान्, अष्टविधकर्मग्रन्थिरिव ग्रन्थिर्दुर्भेदतयाष्टविधकर्मग्रन्थिस्तं निर्जरयति-
क्षपकश्रेणिप्रतिपत्त्या क्षपयति (३१ । ३३ । ४५ ।

विविक्तशयनासनतायां च विनिवर्त्तना स्यादिति तामाह—

विणिवदणयाए णं भंते जीवे किं जणेइ?, २ पाचाणंक्रममाणं अकरणयाए अब्बुट्टेइ पुव्ववद्धाण य निज्ज-
रणयाए पावं नियत्तेइ, तओ पच्छा चाउरंतं संसारकंतरं वीईवयइ (३२) सू० ४६ ।

विनिवर्त्तनया-विषयेभ्य आत्मनः पराशुखीकरणरूपया पापकर्मणां-सावधानुष्ठानानां अकरणतया-न मया पापानि
कार्याणीत्येवंरूपया अभ्युत्तिष्ठते-धर्मं प्रव्युत्सहते, पूर्ववद्धानां पापकर्मणामिति प्रक्रमः, चशब्दो निर्जरणानन्तरं द्रष्टव्यः, ततः
पूर्ववद्धानां निर्जरणया, चशब्दद्वयानुपादानेन च तत्पापकर्म निर्वर्त्तयति-निर्वासयति (३२) । ३४ । ४६ ।

विषयविनिवृत्तश्च कश्चित्सम्भोगप्रत्याख्यानवान् स्यादतस्तदाह—

संभोगपञ्चखाणेणं भंते ! जीवे किं जणेइ?, २ आलंछणाइं मवेइ, निरालंछणस्स य आययट्ठिया जोगा
भवंति, सएणं लाभेणं संतूसइ परस्स लाभं नो आसाएइ नो तकेइ नो पीहेइ नो पत्थेइ नो अभिलसइ, परस्स
लाभं अणासाएमाणे अतक्केमाणे अपीहेमाणे अपत्थेमाणे अणभिलसेमाणे दुच्चं सुहसिज्जं उवसंपज्जिस्ता णं
विहरइ (३३) । सू० ४७ ।

समिति सकरेण-स्वपरलाभमीलनात्मकेन भोगः सम्भोग-एकमण्डलीभोक्तृत्वमित्यर्थस्तस्य प्रत्याख्यान-भीतार्थवस्थाया जिनकल्पादिप्रतिपत्त्या परिहार सम्भोगप्रत्याख्यान तेन आलम्बनानि-ग्लानतादीनि क्षपयति-तिरस्करते, सदोद्यतत्वेन वीर्याचारमेवावलम्बते निरालम्बनस्य वाऽऽयतो-मोक्ष सयमो वा स एवार्थं प्रयोजन विद्यते येषां ते आयताधिका योगा-व्यापारा भवन्ति प्रबन्धत प्रयत्ने, तथा स्वकीयेन लाभेन तुष्यति-निरभिलाष स्यात्, परस्य लाभ नो तर्कयति-मनसा यदि मध्यमसौ ददातीति विकल्पयति, नो स्पृहयति, तत् श्रद्धालुतया आत्मन आविष्करोति, नो प्रार्थयति-याचा मध्य देहीति याचत, नोऽभिलषयति-तल्लालसतया वाञ्छति, एकत्रिकानि वैतानि नानादेशजविनेयानुग्रहार्थमुपात्तानि, ततश्च परस्य लाभमनाशायमान-आशाविषयमकुर्वणोऽनास्वादयत-अभुञ्जानोऽतर्कयन् अस्पृहयन् अप्रार्थयमान-अनभिलषन् द्वितीया सुखशय्या उपसम्पद्य-प्राप्य विहरति, एवविधरुपत्त्यात् अस्या, इह 'अणासापमाणे' इत्युत्तरत्र वचनात्पूर्वत्रापि 'नो आसापइ' इत्यनुमीयते (३३) । ३५ । ४७ ।

सम्भोगप्रत्याख्यानवतश्चोपधिप्रत्याख्यानमपि सम्भवतीति तदाह-

उवहिपच्चक्खाणेण भत्ते ! जीवे किं जणेइ ? , २ अपलिमथ जणेइ, निरुवहिण ण जीवे (निक्कले पा०) उवहि-मत्तरेण य न सक्किलिस्सइ (३४) । सू० ४८ ।

उपधे-रजोहरणमुखवास्त्रिकान्यतिरिक्तस्योपकरणस्य प्रत्याख्यान-न मया असौ गृहीतव्य इत्येवरूपा निवृत्तिरुपधिप्रत्या-ख्यान तेन, परिमन्य-स्वाध्यायादिद्वैतस्तदभावोऽपरिमन्यस्त जनयति, तथा निष्कन्त उपधेर्निरुपधि स एव निरुपधिको

जीवो निष्काङ्क्षो-वख्याद्यभिलापरहितः सन्, उपधिमन्तरेण चस्य भिन्नकमत्वात् न च सङ्क्लियति-न च मानसं शारीरं वा हेतुशामोति, उक्तं हि-“तस्स णं भिक्खुस्स नो एवं भवइ परिजुझे मे वत्थे सूइं जाइस्सामि संधिस्सामि उक्कंसिस्सामि तुन्निस्सामी”त्यादि (३४) । ३६ । ४८ ।

उपधिप्रत्याख्याता चाहारप्रत्याख्यानमपि कुर्यादिति तदाह—

आहारपचक्खण्णेणं भंते ! जीवे किं जणेइ ? , २ जीवियासंसप्पओगं वुच्छिदइ (सविप्पओगं वोच्छिदिय पा०), जीवियासंसप्पओगं वुच्छिदिता जीवे आहारमंतरेण न संकिलिस्सइ (३५) । सू० ४९ ।

आहारप्रत्याख्यानेन-अनेपणीयभक्तपानत्यागरूपेण, जीविते-प्राणधारणरूपे आशंसा-अभिलाषस्तस्याः प्रयोगः-व्यापारणं करणं जीविताशंसाप्रयोगस्तं व्यवच्छिनत्ति, आहाराधीनं हि मनुष्यजीवितमतस्तत्प्रत्याख्याने तदाशंसासु व्यवच्छिदैव स्यात्, ततश्च जीविताशंसाप्रयोगं विच्छिद्य जीव आहारमन्तरेण न सङ्क्लियति-विकृतपोऽनुष्ठानेऽपि न बाधामनुभवति (३५) । ३७ । ४९ ।

एतच्च प्रत्याख्यानत्रयमपि कपायाभावे एव फलवदिति (तदाह)—

कसांयपचक्खण्णेणं भंते ! जीवे किं जणेइ ? , २ वीयरायभावं जणेइ, वीयरायभावं पडिवन्नेऽविय णं जीवे समसुहदुक्खे भवइ (३६) । सू० ५० ।

कपायप्रत्याख्यानेन-क्लोधादिनिवारणेन वीतः-विगतो रागः उपलक्षणत्वात् द्वेषश्चास्येति वीतरागस्तद्भावं जनयति, अपिचेत्यस्य पुनरर्थत्वात् प्रतिपन्नवीतरागभावः पुनर्जीवः समे-रागेद्वेषाभावात्तुल्ये सुखदुःखे यस्य स समदुःखसुखो भवति (३६) । ३८ । ५० ।

सहायाः—साहाय्यकारिणो यतयस्तत्प्रत्याख्याननेन तथाविधयोग्यताभाविनाऽभिग्रहविशेषरूपाणां एकीभावं—एकत्वं जनयति, भूङ्ः प्राप्त्यर्थत्वादेकीभावभूतश्च—एकत्वप्राप्तश्च जीवः ऐकाग्र्यं—एकालम्बनत्वं भावयन्—अभ्यसयन्, अल्पशब्दस्याभाववाचित्वादल्पझंझः—अविद्यमानवाकलहः, अल्पकपायः अक्रोधादिः अल्पं—अविद्यमानत्वं त्वमिति—स्वल्पापराधिन्यपि त्वमेवं पुरापि कृतवान् त्वमेवं—सदा करोपीत्यादि पुनर्पुनः प्रलपनं यस्य स तथा, संयमबहुलः संवरबहुल इति प्राग्वत्, अत एव समाहितो—ज्ञानादिसमाधिमांश्चापि भवति (३९) । ४१ । ५३ ।

ईदृशश्चान्ते भक्तप्रत्याख्यानवान् स्यादिति तदाह—

भक्तपचक्खणेणं भंते० ?, २ अणेगाइं भवसयाइं निरुंमइ (४०) । सू० ५४ ।

भक्तप्रत्याख्याननेन—आहारपरित्यागरूपेण भक्तपरिज्ञादिना अनेकानि भवशतानि निरुणद्धि, तथाविधाध्यवसायवशात् संसाराल्पतापादनादिति भावः ४० । ४२ । ५४ ।

अथ सर्वप्रत्याख्यानप्रधानं सद्भावप्रत्याख्यानमाह—

सब्भावपचक्खणेणं भंते० ?, २ अणियट्ठिं जणयइ, अनियट्ठिं पडिक्खे य अणगारे चत्तारि केवलिकंमंसे खवेइ, तंजहा—वेयणिज्जं आउयं नामं गोयं, तओ पच्छा सिज्जइ ५ (४१) । सू० ५५ ।

सद्भावेन—सर्वथा पुनः पुनः करणासम्भवात्परमार्थेन प्रत्याख्यानं सद्भावप्रत्याख्यानं सर्वसंस्वरूपं शैलेशीति यावत् तेन न विद्यते निर्वृत्तिः—मुक्तिमप्राप्य निवर्त्तनं यस्मिंस्तदनिवृत्तिः शुद्ध्यानचतुर्थभेदं जनयति, प्रतिपन्नानिवृत्तिश्चानगारः चत्वारि—चतुः-

सङ्गानि केवलिन, फलमसेत्ति कर्मग्रन्थिकपरिभाषया अशशब्दस्य सत्पर्यायत्वात् सत्कर्मणि केवलिसत्त्वानि भवोपग्राहीणि क्षपयति-क्षय नयति, तद्यथेत्याख्यान प्राय प्रतिरूपताया, शिष्ट स्पष्टम् (४१) । ४३ । ५५ ।

एतच्च प्रत्याख्यान प्राय प्रतिरूपतायामेव भवतीति तामाह—

पडिरूवयाण ण भते० १, २ लाघविय जणेइ, लहुभूए ण जीवे अप्पमत्ते पागडलिंजे पसत्थलिंजे विसुद्ध-
समत्ते सत्तसमिडमत्ते सवपाणभूयजीवसत्तेसु वीससणिज्जरूवे अप्पडिलेहे (अप्पडिलेहे पा०) जिददिण
विपुलतवसमिडसमन्नागण आवि भवइ (४०) । सू० ५६ ।

प्रति—सादृश्ये, तत प्रतीति-स्थविरकल्पिकादिसदृश च रूप-वेपो यस्य स तथा तद्भाव प्रतिरूपता, लाघवमस्यास्तीति
लाघवी तद्भावो लाघविता ता, द्रव्यत स्वल्पोपकरणत्वेन भावतत्त्वप्रतिबद्धतया जनयति, लघुभूतश्च जीवोऽप्रमत्त प्रमादहेतूना
परिहारत तथा प्रकटलिङ्ग—स्थविरकल्पादिरूपेण प्रतीति विज्ञायमानत्वात् प्रशस्तलिङ्गो-जीवरक्षणहेतुरजोहरणादिधारकत्वात्,
विशुद्धसम्यक्तत्वात् प्रतिपत्त्या सम्यक्तत्त्वविशोधनात्, तथा सत्त्व च-आप्तस्ववैकल्य करण अध्यवसानकर च समितयश्चोक्तरूपा
समस्ताः-परिपूर्णं यन्म स समाप्तसम्यक्समिति करण, सूत्रे क्लान्तस्य प्राकृतत्वात्परनिपात, तत एव सर्वप्राणभूतजीवसत्त्वेषु
विश्वसनीयरूपस्तपीडापरिहारित्वात्, नजोऽस्त्यर्थत्वात्प्रत्युपेक्षोऽस्त्योपकरणत्वात्, जितानि-वशीकृतानि यतिरहमिति प्रत्ययात्
कथञ्चित् परिणामान्यथात्वे अपीन्द्रियाणि येन स जितेन्द्रिय, तथा विपुलेन-अनेकमेदतया विस्तीर्णेन तपसा समितिमि च

सर्वविषयानुगतत्वेन विपुलाभिरेव समन्वागतो-युक्तोऽपि भवति, पूर्वत्र समितीनां परिपूर्णत्वोक्त्या सामस्यमुक्तं, इह तु तासां सार्वत्रिकत्वमिति न पौनरुक्त्यम् (४२) । ४४ । ५६ ।

प्रतिरूपतायामपि वैयावृत्यादेवेष्टफलावासिरित्येतदाह—

वैयावच्चेणं भंते० ? , २ तित्थयरनामगुत्तं कम्मं निबंधइ (४३) । सू० ५७ ।

व्यावृत्तः-कुलादिव्यापारेषु कार्यवांस्तद्भावो वैयावृत्यं तेन, तीर्थकरनामगोत्रं निबध्नाति (४३) । ४५ । ५७ ।

वैयावृत्यवांश्च सर्वगुणभाजनं स्यादिति सर्वगुणसम्पन्नतामाह—

सर्वगुणसंपुन्नयाए णं भंते० ? , २ अपुणरावत्तिं जणेइ, अपुणरावत्तिं पत्तए णं जीवे सारीरमाणसाणं दुक्खलाणं नो भागी भवइ (४४) । सू० ५८ ।

सर्वगुणा ज्ञानादयः तैः सम्पन्नो-युक्तस्तद्भावः सर्वगुणसम्पन्नता तथा, अपुनरावृत्तिं-पुनरिहागमनाभावः, मुक्तिमित्यर्थः जनयति, अपुनरावृत्तिं प्राप्त एव प्राप्तको जीवः दुःखानां नो-नैव भागी-भाजनं भवति, तद्धेतोर्देहमनसोरभावात्, सिद्धिसुखभाजनमेव स्यादिति भावः (४४) । ४६ । ५८ ।

सर्वगुणसम्पन्नतायां च वीतरागता स्यादिति तामाह—

वीयरगयाए णं भंते० ? , २ नेहाणुबंधणाणि तण्हाणुबंधणाणि य बुद्धिंइइ मणुणामणुणेसु सहरूवरस-फरिसंगंधेसु सच्चित्ताचित्तमीसएसु च्चेव विरज्जइ (४५) । सू० ५९ ।

वीतरगतया-रागद्वेपापगमरूपया स्नेह पुत्रादिविषय तृष्णा द्रव्यादिविषया तद् रूपाणि अनिवृत्तानि अनुकूलानि वा वचनानि रागद्वेपपरिणामात्मकानि स्नेहानुबन्धनानि च व्यवच्छिन्नानि, अतिदुरन्तत्वख्यापनार्थं च रागान्तर्गतत्वेऽपि तृष्णा स्नेहयो पृथगुपादान, ततश्च मनोक्षेपशब्दस्पर्शरसरूपगन्धेषु विरज्यते, तृष्णास्नेहयोरेव रागहेतुत्वात्, आह-कपायमत्याख्यान फलत्वेन वीतरागतोत्तरेय तत्किमर्थमस्या पृथगुपादानः, उच्यते, रागस्तेषु सर्वानर्थमूलत्वख्यापनार्थम् (४५) । ४७ । ५९ ।

रागद्वेपाभावे च तात्त्विका श्रमणगुणा, तेषु चाद्यव्रतपालनोपायत्वात् क्षान्तिरेव प्रयमेति तामाह-

रतीए ण भते० ? , २ परीसहे जिणेइ (४६) । सू० ६० ।

क्षान्त्या-क्रोधजयेन परीपहान्-अर्थोत् वधादीन् जयति-परीपहाद्ययनन्यायतोऽभिभवति (४६) । ४८ । ६० ।

क्षान्तिस्थितेनाऽपि न मुक्तिं विना शेषव्रतपालनं कर्तुं शक्यमिति तामाह-

मुत्तीए ण भते० ? , २ अकिंचण जणेइ, अकिंचणे य जीवे अत्थलोलाण पुरिसाण अपत्तपणिज्जे भवइ (४७) । सू० ६१ ।
मुत्तस्या-निर्लोभतया अकिञ्चनभाव-अकिञ्चन-नीप्परीमहत्त्व जनयति, अकिञ्चनश्च जीवोऽर्थे लोला-लुम्पटा अर्थलोला-
बौरादयस्तेषामप्रार्थनीयः प्रस्तावात् वाधितुमनमिलणीयो भवति (४७) । ४९ । ६१ ।

लोभाविनाभाविनी च मायेति तदवश्यम्भाव्याजवमतस्तदाह-

अज्जचयाए ण भते० ? , २ काउज्जुयय भावुज्जुयय भासुज्जुयय अविसवायण जणेइ, अविसवायणसपन्नयाए
ण जीवे घम्मस्स आराहए भवइ (४८) । सू० ६२ ।

सूत्रत्वात् ऋजुः—अवक्रस्तद्भाव आर्जवं तेन—मायापरिहाररूपेण, कायेन ऋजुरेव ऋजुकः कायऋजुकस्तद्भावः कार्यजुक्ता—कुब्जादिवेषभ्रूविकाराद्यकरणतः प्राञ्जलता तस्या भावः—अभिप्रायस्तस्मिंस्तेन वा ऋजुक्तां—यदन्यत् विचिन्तयन् लोकभक्त्यादिनिमित्तं अन्यत् वाचा कायेन वा समाचरति तत्परिहाररूपां भावऋजुक्तां—यदुपहासादिहेतोरन्यदेशभाषया भाषणं तत्परित्यागात्मिकां, तथा अविंसंवादनं—पराविप्रतारणं जनयति, अविंसंवादनसम्पन्नतयोपलक्षणत्वात् कार्यजुक्तादिसम्पन्नतया च जीवो धर्मस्याराधको भवति, विशुद्धाध्यवसायत्वेन अन्यजन्मन्यपि तदवाप्तेः (४८) । ५० । ६२ ।

एवंगुणस्यापि न विनयं विना समग्रफलावाप्तिः, स च मार्दवादेवेति तदाह—

महवयाए णं भंते० (जीवे पा०) ? , २' अणुस्सि(सि पा०) यत्तं जणेइ, अणुस्सियत्ते (सिसए पा०) णं जीवे मिउमह्वसंपेन्ने अट्ट मयट्ठाणाइं (पाणि पा०) निट्ठवेइ (ति पा०) (४९) । सू० ६३ ।

मार्दवेन गम्यमानत्वात् अभ्यस्यमानेन, मृदुः—भावतो द्रव्यतश्चावनमनशीलस्तस्य भावो मार्दवं यत्सदामार्दवोपेतस्यैव स्यात् तेन सम्पन्नः—तदभ्यासात्सदा मृदुस्वभावो मृदुमार्दवसम्पन्नः सन् अष्टौ मदस्थानानि—जातिकुलादीनि निष्ठापयति—विनाशयति (४९) । ५१ । ६३ ।

एतदपि तत्त्वतः सत्यव्यवस्थितस्यैव भवति, तत्रापि च भावसत्यं प्रधानमिति तदाह—

भावसच्चेणं भंते० ? , २ भावविसोहिं जणेइ, भावविसोहीए वट्टमाणे अरहंतपन्नत्तस्स धम्मस्स आराहण-

याए अन्मुहेइ, अरहतपन्नत्तस्स घम्मस्स आराहणयाए अन्मुट्ठित्ता परलोगघम्मस्स (परलोग पा०) आराहण-
भवइ (५०) । सू० ६४ ।

भाउसत्येन-शुद्धान्तरात्मरूपेण-यारमायिकवितयत्वेन भावविशुद्धि-विशुद्धाध्ययसायात्मिका जनयति, भावविशुद्धौ वर्त्त-
मानो जीयोऽहत्प्रज्ञस्य धर्मस्याराधनया अनुष्ठानेनान्युत्तिष्ठते-मुत्तयर्थमुत्सहते, यद्वा आराधनायै-आवर्जनाधर्मन्युत्तिष्ठते,
अहत्प्रज्ञस्य धर्मस्य आराधनायैव सम्यग्भ्युत्थाय परलोके-भगन्तरे धर्म परलोकधर्मस्तस्य आराधको भवति, प्रेत्य-
जिनधर्मावाह्या (५०) । ५२ । ६४ ।

भावसत्ये च करणसत्य सम्भवतीति तदाह—

करणसत्त्वेण भते० ? , २ करणसत्ति जणेइ, करणसत्त्वे वट्टमाणो जहानाई तहाकारी भवइ (५१) । सू० ६५ ।
करणे सत्य करणसत्य-यत्प्रतिलेखनादिक्रिया यद्योक्तमुपयुक्त कुरुते तेन करणशक्ति-तन्माहात्म्यात्पुराऽनध्ययसितक्रिया
सामर्थ्यरूपा, तथा करणसत्ये वर्त्तमानो जीव यथावादी तथाकारी चापि भवति, स हि सूत्रार्थमधीयमानो यथैव क्रियाकलाप
वदनशील करणशीलोऽपि तथैव (५१) । ५३ । ६५ ।

ईदृशस्य योगसत्यमपि स्यादिति तदाह—

जोगसत्त्वेण भते० ! , २ जीवि० ? , २ जोगे विसोहेइ (५२) । सू० ६६ ।

योगाः—मनोवाक्कायास्तेषां सत्यं—अवितथत्वं योगसत्यं तेन, योगान् विशेषयति क्लिष्टकर्मबन्धकत्वाभावात् निर्दोषान् करोति (५२) । ५४ । ६६ ।

एतच्च सत्यं गुह्यन्वितस्यैव स्यादतो यथाक्रमं ता आह—

मणगुत्तयाए णं भंते० ? , २ एगगं जणेइ, एगगचित्तेणं मणगुत्ते संजमाराहए भवइ (५३) । सू० ६७ ।

मनोगुप्ततया—मनोगुप्तिरूपया जीव ऐकाग्र्यं—प्रस्तावात् धर्मकतानचित्तत्वं, तथा चैकाग्रचित्तो जीवः गुप्तं—अशुभाध्यवसायेषु गच्छत् रक्षितं मनो येनासौ गुप्तमनाः सन्, क्रान्तस्य परनिपातः प्राग्वत्, संयमाराधको भवति, तत्र मनोरोधस्य प्रधानत्वात् (५३) । ५५ । ६७ ।

वयगुत्तयाए णं भंते० ? , २ निविकारत्तं जणेइ, निविकारेणं जीवे वेइगुत्त जोगे अज्झप्पजोगसाहणजुत्ते यावि भवइ (निविकारेणं जीवे वयगुत्तयं जणयति पा०) (५४) । सू० ६८ ।

वागुप्ततया—कुशलवागुदीरणरूपया निर्विकारं—विकथाद्यात्मकवाग्विकाराभावं जनयति, ततश्च निर्विकारो जीवः वागुप्तः सर्वथा वाग् निरोधलक्षणवागुप्तिरसमन्वितः सन् अध्यात्मं—मनस्तस्य योगाः—व्यापारा धर्मध्यानादयस्तेषां साधनानि एकाग्रतादीनि तैः युक्तः अध्यात्मयोगसाधनयोगयुक्तश्चापि भवति, विशिष्टवागुप्तिरहितो हि न चित्तैकाग्रतादिभाग् भवेदिति भावः (५४) । ५६ । ६८ ।

कायगुत्तयाण ण भते० १, २ सवर जणयइ, सवरेण कायगुत्ते ण पुणो पावासवनिरोह करेइ (५५) । सू० ६९ ।

कायगुप्तिरूपया सवर-अशुभयोगनिरोधरूप जनयति, सवरेण गम्यमानत्वात् अम्यस्यमानेन कायगुप्त पुन सर्वथा निरुद्ध-
कायिकव्यापार पापस्य-कर्मण आश्रवा-उपादानहेतवो हिंसादय पापाश्रवास्तन्निरोध करोति, तात्त्विक्या अस्या एतत्फलत्वेन
प्रतीतत्वात् (५५) । ५७ । ६९ ।

इतश्च गुप्तित्रयाद्यथाक्रम मन समाधारणादिसम्भव इति तदाह—

मणसमाधारणयाण ण भते० १, २ एगग जणेइ, एगग अणइत्ता नाणपज्जवे जणयइ, नाणपज्जवे जणइत्ता
सम्मत्त विसोहेइ, मिच्छत्त च निज्जेरेइ (५६) । सू० ७० ।

मनस समिति-सम्यक् आडिति-मर्यादया आगमाभिहितभावाभिव्याख्या वा धारणा-व्यवस्थापन मन समाधारणा तथा,
ऐकाग्र्य उक्तरूप जनयति, ऐकाग्र्य जनयित्वा ज्ञानपर्यवान्-विशिष्टतरवस्तुतत्त्वावबोधरूपान् जनयति, ज्ञानपर्यवान् जनयित्वा
सम्यक्तय विशेषयति, शुद्धत्व चास्य वस्तुतत्त्वावगमे तद्विषयरुचिरपि शुद्धतरत्वात्, तत एव मिथ्यात्व निर्जरयति
(५६) । ५८ । ७० ।

वयसमाहारणयाण ण भते० १, २ वयसाहारण दसणपज्जवे विसोहेइ, वइसाहारण दसणपज्जवे विसोहित्ता
सुलहयोहियत्त च निवत्तेइ दुल्लहयोहियत्त निज्जेरेइ (५७) । सू० ७१ ।

वाक्समाधारणया—स्वाध्याय एव वाग्निवेशनात्मिकया वाचा समाधारणया वाक्समाधारणया, ये मतेरिव वचसोऽपि विषयाः—
प्रज्ञापनीया इत्यर्थः, ते च पदार्था एव, इह च तद्विषया दर्शनपर्यवा अप्युपचारात् तथोक्ताः, ततश्च वाक्समाधारणाश्च ते
दर्शनपर्यवाश्च—सम्यक्तत्त्वभेदरूपा वाक्समाधारणदर्शनपर्यवास्तान् विशोधयति, “द्विष दंसणसोही” इति वचनात्, द्रव्यानुयो-
गाभ्यासतस्तद्विषयशङ्कादिमालिन्यापनयनेन विमुञ्चान् करोति, वाक्समाधारणदर्शनपर्यवान् विशोध्य सुलभवोधिकत्वं निर्वर्त्तयति,
दुर्लभवोधिकत्वं निर्जरयति (५७) । ५९ । ७१ ।

कायसमाधारणयाणं भंते० ? २ चरित्तपज्जवे विसोहेइ, चरित्तपज्जवे विसोहिता अहक्खायचरित्तं
विसोहेइ २ च्चा चत्तारि केवलिकम्मंसे खवेइ, तओ पच्छा सिज्जइ ५ (५८) । सू० ७२ ।

कायसमाधारणया—संयमयोगेषु कायस्य सम्यग् व्यवस्थापनरूपया चारित्रपर्यवान्—चारित्रभेदान् क्षायोपशमिकानिति गम्यं,
विशोधयति—अतीचारकालुष्यापनयनेन, चारित्रपर्यवान् विशोध्य ततो यथाख्यातचारित्रं विशोधयति, सर्वथाऽसत उत्पत्त्यसम्भव
इति पूर्वमपि कथञ्चित्सदेव यथाख्यातचारित्रं चारित्रमोहनीयोदयमलिनितं तन्निर्जरेण निर्मलीकुरुते, यथाख्यातचारित्रं
विशोध्य चत्वारीत्यादि सर्वं प्राग्वत् (५८) । ६० । ७२ ।

एवं समाधारणात्रयाद् यथाक्रमं ज्ञानादित्रयस्य शुद्धिरुक्ता, फलं पुनरस्य किमित्याशङ्क्यां यथाक्रममेतत् फलमाह—
नाणसंपन्नयाणं भंते० ? २ सवभावाभिगमं जणेइ, नाणसंपन्ने णं जीवे चाउरंते संसारकंतारे न विण-

स्सई-‘जहा सूई समुत्ता, पडिया न विणस्सई । तथा जीवे समुत्ते, ससारे न विणस्सई ॥ १०९७ ॥ नाणविणय-
तवयरित्तजोगे सपाउण्ड, ससमयपरममच(X)विसारण य अ(X)सघायणिल्ले भवइ (५९) । सू० ७३ ।

ज्ञानमिह प्रस्तावात् श्रुतज्ञान, तत् सम्पन्नतया भीम सर्वभावाना-अशेषजीवादिपदार्थानां अभिगम-ज्ञान सर्वभावाभिगमस्त
जनयति, तथा ज्ञानसम्यक्त्वो जीमश्चतुरन्ते-ससारकान्तारे न विनश्यति इतस्तत् पर्यटनसम्भवेन न मुक्तिमार्गात् विदोषेण दूरी-
भयति, अनुमेयायं दृष्टान्तेन स्पष्टतरमाह-यथा सूची ससूत्रा पतितापि कचवरदी न विनश्यति-सुप्तापतया न विदोषेण दूरी
भवति, तथा जीव सह सूत्रेण-श्रुतेन वर्तत इति ससूत्र ससारे न विनश्यति, उक्तं हि-“सूई जहा समुत्ता न नस्सई
कययरमि पडिआपि । जीमो तथा समुत्तो न नस्सई गओ थि ससारे ॥ १ ॥” अत एव ज्ञान च-अध्यादि विनयश्च तपश्च
दक्ष्यमाण चारित्रयोगाश्च-चारित्रप्रधाना व्यापारा ज्ञानविनयतपश्चारित्रयोगास्तान् प्राप्नोति, तथा स्वसमयपरसमययो सद्वात
नीय-प्रमाणपुरपतया मीलनीय स्वसमयपरसमयसद्गतनीयो भवति, इह च स्वसमयपरसमयशब्दाभ्यां तद्वेदिनः पुरुषा
उच्यन्ते, तेष्वेव सदायादिव्यवच्छेदाय मीलनसम्भवात् (५९) । ६१ । ७३ ।

दसणसपन्नयाण ण भते० ? , ० भवमिच्छत्तछेयण करेइ पर न विज्झापइ, अपुत्तरेण नाणदसणेण
(अप्पाण सजोगमाणे सम्म भावेमाणे पा०) विहरइ (६०) । सू० ७४ ।

दर्शनसम्पन्नतया-क्षायोपगमिकसम्यक्तयसमन्विततया भवेत्तुभूत मिथ्यात्व तस्य छेदन-क्षपण भवमिथ्यात्वच्छेदन करोति,

कोऽर्थः ? क्षायिकसम्यक्त्वमवाप्नोति, ततश्च परमिति उत्तरकालं उत्कृष्टतस्तस्मिन्नेव भवे मध्यमजघन्यापेक्षया तृतीयचतुर्थे वा भवे केवलज्ञानावाप्तौ न विधायति-ज्ञानदर्शनप्रकाशाभावरूपं विधानं नामोति, किंतु ? अनुत्तरेण-क्षायिकत्वात् प्रधानेन ज्ञानदर्शनेनात्मानं संयोजयन्-प्रतिसमयमपरापरेणोपयोगरूपतयोत्पद्यमानेन घटयन्, संयोजनं च भेदेऽपि स्यादत आह-सम्यग् भावयन् तेनात्मानमात्मसान्प्रयन् विहरति, भवत्येकैवलितया मुक्ततया वा आस्ते (६०) । ६२ । ७४ ।

चरित्तसंपन्नयाए णं भंते० ? २ सेलेसीभावं जणेइ, सेलेसिं पडिवन्ने विहरइ (पडिवन्ने सेलेसिं) अणगारे चत्तारि कम्मंसे खवेइ, तओ पच्छा सिज्जइ (६१) । सू० ७५ ।

चारित्रसम्पन्नतया शिलानामिमे शैलाः-पर्वतास्तेषामीशः शैलेशः-मेरुः स इव शैलेशो मुनिर्निरुद्धयोगतया अत्यन्तस्थैर्येण तस्येयमवस्था शैलेशी तस्या भावस्तं, यद्वा शीलं-समाधिः, स च निश्चयतः सर्वसंवररूपं, तस्येशः शैलेशः तदवस्था शैलेशी तद्भावस्तं जनयति, तज्जननाच्च शैलेशीं प्रतिपन्नोऽनगारश्चत्वारीत्यादि सर्वं प्राग्वत् (६१) । ६३ । ७५ ।

चारित्रं चेन्द्रियनिग्रहादेव जायते इति प्रत्येकं तन्निग्रहमाह—

सोइंदियनिग्रहेणं भंते० ? २ मणुनामणुन्नेसु सहेसु रागदोसणिगहं जणेइ, तप्पच्चइयं च णं कम्मं न वंधइ पुव्वबद्धं च निजरेइ (६२) । सू० ७६ । एवं चक्खिंदियं (६३) । सू० ७७ । घाणिंदियं (६४) । सू० ७८ । जिहिंभंदियं (६५) । सू० ७९ । फासिंदियं (६६) । सू० ८० ।

सोऽदिअनिगहेत्यादि सूत्रपञ्चक, श्रोत्रेन्द्रियस्य निग्रह-स्वस्वविषयाभिमुखमनुधावतो नियमन श्रोत्रेन्द्रियनिग्रहस्तेन, मनोज्ञामनोदोषु-अभिमततेतरेषु शब्दादिषु यथाक्रम रागद्वेषनिग्रह जनयति, तथा च तत्प्रत्ययिक रागद्वेषनिमित्त कर्म न ज्ञाति पूर्ववद्ध च निर्जरयति, तन्निग्रहे शुभाध्यवसायप्रवृत्तेरिति भाव, एव च चक्षुरिन्द्रियाविनिग्रहेण, यथाप्रधान चात्रेन्द्रियनिर्देश, प्राधान्य च पाट्याद्यपेक्षम् (६२, ६३, ६४, ६५, ६६) । ६४-६८ । ७६-८० ।

एतन्निग्रहोऽपि कषायजयादेन भवेद्, अत क्रमेण तद्विजयमाह—

क्रोहविजण्ण भते० ? , २ खति जणेद्, क्रोहवेयणिज्ज कम्म न यधद् पुव्वनियद्ध च निज्जरेद् (६७) । सू० ८१ । एव माणविज० मद्दय० (६८) । सू० ८२ । माया० अज्जव० (६९) । सू० ८३ । लोभ० सत्तोस० (७०) । सू० ८४ । क्रोधस्य विजयो-दुरन्ततापरिभावेनोदयनिरोध क्रोधविजयस्तेन, क्रोधेन-कोपाध्यवसायेन वेद्यत इति क्रोधवेदनीय तद्धे तुभूतपुत्रलरूप कम न ज्ञाति, तथा पूर्ववद्ध प्रक्रमात् तदेव निर्जरयति, तत एव विशिष्टजीमवीर्योद्धासात्, एव मानविजयेन, मायाविजयेन, लोभविजयेन (६७, ६८, ६९, ७०) । ६९-७२ । ८१-८४ ।

एतज्जायश्च न प्रेमद्वेषमिध्यादर्शनविजय विना, अतस्तमाह—

पिज्जदोसमिच्छादसणविजण्ण भते० ? , २ नाणदसणचरित्तराहणयाए अमुदुद्देह अट्ठविहस्स कम्मस्स कम्मगटि(अट्ठविहकम्म पा०) विमोयणयाए, तप्पदमयाए जहाणुपुविं अट्ठार्वीसहविह मोहणिज्ज कम्म उग्घाएद्, पचविह नाणावरणिज्ज नवविह दसणावरणिज्ज पचविह अतराय, एए तित्ति (प्र० वि) कम्मसे जुगव

खवेइ, तओ पच्छा अणुत्तरं अणंतं कसिणं पडिपुल्लं निरावरणं वितिमिरं विसुद्धं लोगालोगप्पभास(प्र० व)गं-
(सभावं पा०) केवलवरणाणदंसणं समुप्पाडेइ जाव सजोगी हवइ ताव य इरियावहिंयं कम्मं नियंधइ-
सुहफरिसं दुसमयट्ठिइयं, तं पढमसमए बद्धं विइयसमए वेइयं तइयसमए निजिन्नं, तं बद्धं पुट्टं उदीरियं
वेइयं निजिन्नं, सेयाले अकम्मं चावि भवइ (७१) । सू० ८५ ।

प्रेमा-रागः स च द्वेषश्च-अप्रीतिरूपो मिथ्यादर्शनं च-सांशयिकादि प्रेमद्वेषमिथ्यादर्शनानि तद्विजयेन ज्ञानदर्शनचारित्रा-
राधनायामभ्युत्तिष्ठते-उद्यच्छति, प्रमादनिमित्तत्वात् तद्विराधनायाः, ततश्चाष्टकर्मणो मध्ये इति गम्यं, कर्मग्रन्थिः अतिदुर्भेद-
घातिकर्मरूपा तस्या विमोचना-क्षपणा कर्मग्रन्थिविमोचना तस्यै, चस्य गम्यत्वात् तदर्थं चाभ्युत्तिष्ठते इत्यनुवर्त्य योज्यं, अभ्यु-
त्थाय च किं करोतीत्याह-तत्प्रथमतया-तत्पूर्वतया, न हि तेन तत् पुरा क्षपितमासीदिति, आनुपूर्व्या अनतिक्रमेण यथानुपूर्वं
अष्टाविंशतिविधं मोहनीयं कर्म उद्धातयति-क्षपयति, अत्र च क्षपणानुपूर्वी क्षपकक्षेप्यपरनाम्नी कर्मग्रन्थादिभ्यो ज्ञेया, मोहनीयं
क्षपयित्वा अन्तर्मुहूर्तं यथाख्यातचारित्रमनुभवन् छद्मस्थवीतरागताद्विचरमसमययोः प्रथमसमये निद्राप्रचले नामप्रकृतीश्च
देवगत्याद्याः षोडश “देवगइ आणुपुब्धी”ति गाथोक्ताः क्षपयति, चरमसमये तु यत्क्षपयति तत्सूत्रकृदाह-पञ्चविधं ज्ञानावरणीयं
नवविधं दर्शनावरणीयं पञ्चविधमन्तरायं, लिङ्गव्यत्ययादेतानि त्रीण्यपि सत्कर्मणि युगपद् एककालं क्षपयति, ततः-क्षपणातः
पश्चात्-अनन्तरं नास्मादुत्तरं-प्रधानमन्यज्ञानमस्तीत्यनुत्तरं अनन्तमविनाशितया विषयानन्त्यतया च कृत्स्नं-कृत्स्नवस्तु-
विषयत्वात् प्रतिपूर्णं सकलस्वपरपर्यायपरिपूर्णवस्तुप्रकाशकत्वात्, निरावरणं अशेषावरणविगमात् वितिमिरं, तस्मिन् सति क्वचिद-

प्यज्ञानतिमिराभावात्, विन्दु सर्वदोषविगमात् लोकालोकप्रभावकं तत्स्वरूपप्रकाशकत्वात् केवल असह्यं वर-शेषज्ञानापेक्षया ज्ञानं च दर्शनं च तत् केवलवरशब्दाभ्यां कर्मधारयसमासे केवलवरज्ञानदर्शनं समुत्पादयति-जनयति, आत्मन इति गम्य, स च यान्तस्योरी-मनोवाक्कायव्यापारान् भवति, तावत्किमित्याह-तावत् ईरणमीर्या-गतिस्तास्या पन्था-यदाश्रिता सा भवति तस्मिन् भवमैर्यापयिक, उपरक्षणं च पथिग्रहणं तिष्ठतोऽपि, सयोगिताया केगलिनोऽपि सूक्ष्मा गात्रसञ्चारा, तदेव पयिस्य तिष्ठन्त्या पेर्यापयिक कर्म वभाति, तच्च कीदृगित्याह-मुखयतीति सुखं स्पर्श-आत्मप्रदेशौ सह सश्लेषो यस्य तत् सुखस्पर्शं, द्वौ समयौ यस्या सा द्विसमया तथाविधा स्थितिरस्येति द्विसमयस्थितिकत्वमेव भावयितुमाह-तत् प्रथमसमये वद्ध-आत्मसात्कृत, स्पर्शाविनाभावित्वाच्चास्य स्पृष्टं च, द्वितीयसमये वेदित-अनुभूत, उदयान्यथानुपपत्त्या चास्फोटितं च, तृतीयसमये निर्जीर्ण-परिदाहित, अतश्च तद् वद्ध-जीवप्रदेशौ श्रिष्टमाकाशेन घटवत्, तथा स्पृष्ट-मसृणमणिकुण्ड्यापतितस्थूल शिलाशकलचूणान्त, अनेन विशेषणद्वयेन तस्य निश्चिन्निकाचितावस्थयोरभावमाह, उदीरित-उदयमासमुदीरणायास्तत्रासम्भवात् वेदितं तत्फलसुखानुभवनेन, निर्जीर्ण-क्षयमुपागत, सेआले य'त्ति सूत्रत्वात् एष्यत्काले चतुर्थसमयादावकर्म चापि भवति, तज्जीवापेक्षया पुनस्तस्य तथाविधपरिणामाभावात्, एतच्चेवविधविशेषणान्वितं सातकर्मैगासी वभाति, यदुक्तं-"अप्य वायर मउअ बहु च रुन्त्व च सुक्किल चेत् । मद महययतिय सायावहुल च त कम्म ॥ १ ॥" (७१) । ७३ । ८५ ।

अयं च यथा शैलेदीमवाप्याकर्मता एभते तथा दर्शयन् शैलेत्यकर्मताद्वारद्वयमर्थतो व्याचिख्यासुराह-

अहाउप पालइत्ता-अतोमुहुत्तअद्वावसेसाउओ (अतोमुहुत्त अद्वावसेसाए पा०) जोगनिरोहं करमाणो

सुहुमकिरियं अप्पडिवाइं सुक्कज्झाणं झायमाणे तप्पढमयाए मणजोगं निरुंभइ वयजोगं निरुंभइ आणापाण-
निरोगं करेइ, ईसिपंचहससखरुचारणद्धाए य णं अणगारे समुच्छिन्नकिरियं अणियहिमुक्कज्झाणं द्वियायमाणो
वेयणिज्जं आउयं नामं गुत्तं च एए चत्तारिवि कम्मंसे जुगवं खवेइ (७२) । सू० ८६ ।

तओ ओरालियं कम्माइं च सव्वाहिं विप्पजहिता उज्जुसेठीपत्ते अफुसमाणगई उहुं
एगसमएणं अविग्गहेणं तत्थ गंता सागरोवउत्ते सिज्झइ जाव अंतं करेइ (७३) । सू० ८७ ।

अथेति केवलवाच्यनन्तरं आयुष्कं-जीवितं देशोनपूर्वकोटीप्रमाणं अन्तमुहूर्त्तोदिप्रमाणं वा पालयित्वा अन्तमुहूर्त्तवशेषं
तथाविधं आयुरस्येति अन्तमुहूर्त्तवशेषायुष्कः, योगनिरोधं करिष्यमाणं सूक्ष्मा क्रिया-व्यापारो यस्मिन् तत्सूक्ष्मक्रियं अप्रतिपाति
अधःपतनाभावात् शुक्लध्यानं, “समुदायेषु हि प्रवृत्ताः शब्दा अवयवेष्वपि वर्तन्ते” इति न्यायात् शुक्लध्यानतृतीयभेदं ध्यायन्
तत्प्रथमतया तदाद्यतया मनसो योगं-मनोद्रव्यसाचिव्यजनितं व्यापारं निरुणद्धि, तत्र पर्याप्तमात्रस्य संज्ञिनो जघन्ययोगिनो
यावन्ति मनोद्रव्याणि तज्जनितश्च यावाद् व्यापारस्तत्सङ्ख्यगुणविहीनानि मनोद्रव्याणि तद्व्यापारं च प्रतिसमयं निरुन्धन्न-
सङ्ख्येयसमयैस्तत्सर्वनिरोधं करोति, तदनन्तरं वाचो वाचि वा योगो वाग्योगो भाषाद्रव्यसाचिव्यजनितव्यापारस्तं निरुणद्धि,
तत्र च पर्याप्तमात्रद्वीन्द्रियजघन्यवाग्योगपर्यायेभ्योऽसङ्ख्यगुणविहीनांस्तत्पर्यायान् समये २ निरुन्धन्नसङ्ख्येयसमयैः सर्ववाग्योगं
निरुणद्धि, तत्र आनापानौ-उच्छ्वासनिश्वासौ तन्निरोधं करोति, सकलकायनिरोधोपलक्षणं चैतत्, तं च कुर्वन् प्रथम-
समयोत्पन्नसूक्ष्मपनकजघन्यकाययोगतोऽसङ्ख्येयगुणहीनं काययोगमेकैकसमये निरुन्धन् देहत्रिभागं मुखत्रयसङ्ख्येयसमयैरेव सर्वं

निरुणद्धि, इत्थं योगप्रयतिरोध विधाय ईषदिति-स्वल्प प्रयत्नापेक्षया पश्चाना ह्रस्वाक्षराणा-अइउमल इत्येवरूपाणा उच्चारो-भग्न तस्याद्धा-कालो यावता त उच्चार्यन्ते ईषत्पश्चाक्षरोच्चारणाद्धा तस्या च, णमिति प्राग्वत्, अनगार-मुनि ममुच्छिन्ना-उपरता क्रिया-चित्तादिव्यापाररूपा यस्मिंस्तत्समुच्छिन्नक्रिय न निवर्तते कर्मक्षयात् प्रागित्येवशीलमनिवर्तितं शुद्ध-ध्यान तुर्यमेदरूप ध्यायन्-शीलेश्यवस्थामनुभवमिति भावः, ह्रस्वाक्षरोच्चारण त्वविलम्बाद्भुत गृह्यते, एवविधश्च यत्कुरुते तदाह-वेदनीय १ आयुर्नाम २-३ गोत्र ४ च, एतानि चत्वारि सत्कर्मणि युगपत्क्षपयति, ततो वेदनीयादिवक्ष्यानन्तर औदारिककर्मणे शरीरे उपलक्षणत्वात् तैजस च, सर्वाभि -अक्षेपाभि विशेषेण प्रकृपतो हानय त्यागा विप्रहाणयो, व्यक्त्यपेक्ष बहुवचन ताभिः, कौड्यं-सप्तया परिशादनेन, न तु यथा पूर्वं सङ्गतपरिशादाभ्यां वेदशत्यागतः, विशेषेण प्रहाय विप्रहाय-परिशाद्य, च शब्दोऽरीदयि कादिभायनिवृत्तिमस्यानुकामपि समुच्चिनोति, यदुक्तं-“तस्मिंदइआ भावा भावस्त च विणिमत्तए जुगव समत्तनाण दाणमुहसिद्धत्ताणि मुत्तूण ॥ १ ॥” नञ्जु -अनकाश्रेणि -आकाशप्रदेशपचिस्ता प्राप्तोऽनुश्रेणिगत इत्यथ, अस्पृशद्गति, कौड्यं, यागस्वाकाशप्रदेशेषु जीवोऽवगाढस्तान् एव स्पृशति, न तु ततोऽतिरिक्तमेकमपि प्रदेश, ऊर्ध्व-उपरि एरुसमयेन द्वितीयादि-समयान्तरास्यदर्शनेन अवियदेण-चक्रगतिरूपविग्रहभावेन, अन्यव्यतिरेकाभ्यामुक्तोऽयं स्पष्टतरो भवतीत्यनुश्रेणिप्राप्त इत्यनेन गतार्थत्वेऽपि पुनरभिधान, तत्र-मुक्ती गतत्ति गत्वा साक्षरोपयुक्ती ज्ञानोपयोगना, उक्तं च-“उजुसेडि पडिचणो समय पएसत्तर अफुसमाणो । एगममण्ण सिग्गइ अह सागरोमउत्तो सो ॥ १ ॥” (७२ ७३) । ७४ ७५ । ८६ ८७ ।

सम्प्रत्युपसंहर्तुमाह—

एसो खलु सम्मत्तपरकमस्त अज्ज्ञयणस्त अट्टे समणेणं भगवया महावीरेणं आघविण पन्नविण परुविण
दंसिण निदंसिण उवदंसिण त्तिवेमि । सू० ८८ ।

॥ सम्मत्तपरकमं-२९ ॥

एयोऽनन्तरोक्तः खलुनिश्चये सम्यक्त्वपराक्रमस्याध्ययनस्यार्थः—अभिधेयं श्रमणेन भगवता महावीरेण, आर्षत्वात्
आख्यातः सामान्यविशेषपर्यायाभिव्याप्तिकथनेन, प्रज्ञापितो हेतुफलादिप्रकाशकात्मप्रकर्षज्ञापनेन, प्ररूपितः स्वरूपकथनेन,
दर्शितो, नानाविधभेददर्शनेन निदर्शितो दृष्टान्तोपन्यासेन उपदर्शित उपसंहारद्वारेण । ७६ । ८८ ।

इति सम्यक्त्वपराक्रमाध्ययनावचूर्णिः ॥ २९ ॥

॥ इति श्रीउत्तराध्ययने एकोनत्रिंशस्य सम्यक्त्वपराक्रमा-

ध्ययनस्य अवचूर्णिः समाप्ता ॥

अथ त्रिंश तपोमार्गगत्याध्ययनम् ।

अनन्तराध्ययनेऽप्यमाद उक्तं, इह तु तद्वत्ता तपो विधेयमिति तत्स्वरूपमुच्यते, अथ तपोमार्गगतिरिति नाम-
जहा उ पाथग क्रम्म, रागद्वोससमञ्जिय । खवेइ तवसा भिक्खु, तमेगगमणो सुणे ॥ १०९८ ॥
यथा-येन प्रकरेण, तुरेवार्यो भिन्नक्रमो योज्यते, पापक कर्म-ज्ञानावरणादि, रागद्वेषाभ्या सम् इति-भृश अर्जित-उपास
रागद्वेषसमाजित क्षपयत्येन तपसा भिक्षु तदेकाग्रमना, शृणु इति क्षिप्यमभिमुख करोति, मा भूदनभिमुखोपदेशेनैतद्वैफल्य-
मिति ॥ १ ॥ १०९८ ॥

इह चानाश्रयेणैव सर्वथा कर्मक्षिप्यत इति यथाऽसौ स्यात्तदाह--

पाणिचत्तमुसायाया अदत्तमेहुणपरिगहा विरओ । राईभोयणविरओ, जीवो भवइ अणासवो ॥ १०९९ ॥
पचसमिओ तिगुत्तो, अकसाओ जिइदिओ । अगारवो अ निस्सहो, जीवो भवइ अणासवो ॥ ११०० ॥
गाथाद्वय सुगम, नगर विरत इति प्राणगथादिभि प्रत्येक योज्यते, तथा भवति अनाश्रयो-अविद्यमानकर्मोपादानहेतु
॥ २-३ ॥ १०९९-११०० ॥

एवंविधश्च यादृशं कर्म यथा क्षपयति तथा पुनः शिष्याभिमुखीकरणपूर्वं दृष्टान्तद्वारेणाह—

एणसिं तु विवज्जासे, रागदोससमज्जियं। खवेइ तं जहा भिक्खु, तं मे एण(प्र० तमेगग)मणा सुण ॥ ११०१॥
जहा महातलागस्स, संनिरुद्धे जलागमे । उस्सिचणाए तवणाए, कमेणं सोसणा भवे ॥ ११०२ ॥
एवं तु संजयस्सावि, पावकम्मनिज्जरासवे । भवकोडीसंचियं कम्मं, तवसा निज्जरिज्जई ॥ ११०३ ॥

गाथात्रयं, एतेषां तु प्राणिवधविरत्यादीनां समित्यादीनां च विपर्यये-प्राणिवधादौ असमित्वादौ च सति रागद्वेषाभ्यां समाजितं-उपाजितं रागद्वेषसमाजितं, कर्मेति गम्यं, तत् मे कथयत इति शेषः, एकं एकत्र प्रस्तुते वस्तुन्यभिनिविष्टत्वेन मनो यस्यासौ एकमनाः, सन्निरुद्धे-पाल्यादिना निषिद्धे जलागमे-जलप्रवेशे सूत्रत्वाद् उत्सेचनेन च-अरघदृघद्व्यादिभिः उदञ्चनेन, सूत्रत्वात् तपनेन-रविकरसन्तापरूपेण, क्रमेण-परिपाद्या, शोषणा-जलाभावरूपा भवेत्, पापकर्मनिराश्रवे-पापकर्मणामाश्रवाभावे, भवकोटिसञ्चितमित्यत्र कोटीग्रहणमिति बहुत्वोपलक्षणं कोटीनियमासम्भवात्, कर्म तपसा निर्जीर्यते-आधिक्येन क्षयं नीयते, शेषं स्पष्टम् ॥ ४-६ ॥ ११०१-३ ॥

तपसा कर्म निर्जीर्यते इत्युक्तं, तत्र किन्नु तत्तप इति संशये तत्स्वरूपं विवक्षुस्तद्भेदानाह—

सो तवो दुविहो वुत्तो, बाहिरंभंतरो तथा । बाहिरो छविहो वुत्तो, एवमडिंभंतरो तवो ॥ ११०४ ॥

तद् अनन्तरं प्रक्रान्तं, तपो द्विविधमुक्तं, बाह्यं-बाह्यद्रव्याद्यपेक्षत्वात्प्रायो मुक्त्यावाप्तिवहिरङ्गत्वात्, लोकप्रतीतत्वात्

कुतीर्थिकैश्च स्वाभिप्रायेणासेव्यमानत्वात् च, अन्यन्तर तद्विपरीत, तथेति समुच्चये, बाह्य पट्टविधं, (एव) अन्यन्तर तप उक्तमिति योग, सर्वत्र सूत्रत्वात् लिङ्गव्यत्यय ॥ ७ ॥ ११०४ ॥

तत्र बाह्य यथा पट्टविध तथाह—

अणसणमूणोअरिया भिक्खवारिया य रसपरिबाओ। कायकिलेसो सल्लिणया य वज्झो तथो होइ ॥ ११०५ ॥

अक्षरार्थ स्पष्ट एव ॥ ८ ॥ ११०५ ॥

भागार्थस्तु प्रतिभेद सूत्रकार एव विप्रमुस्तावदनशनमाह—

इत्तरियमरणकाला य, अणसणा दुविहा भवे। इत्तरिया सावकत्वा, निरव(प्र० रा) कत्वा उ निइज्जिया ॥ ११०६ ॥
गाथापञ्चक, इत्तरमेव इत्तरक-नियतकालागधिकमित्यर्थ, मरणावसान कालो यस्य तत् मरणकाल मध्यपदलोपी समाप्तो, याजजीवमित्यर्थ, यद्वा मरण काल-अवसरो यस्य तत् मरणकाल, च समुच्चये, अदयते-भुज्यते इत्यशन सर्वाहाराभिधानमेतत्, न विद्यमान देशत सर्वतो वाऽशनमस्मिन्नित्यनशन द्विविध भवेत्, सर्वत्र प्राकृतत्वात् स्त्रीलिङ्गता, तत्रैत्यरु सहजकाङ्क्षया-घटिकाद्वयाद्युत्तरकाल भोजनाभिलाषरूपया वर्तते इति सावकाङ्क्ष, निष्प्रान्तमाकाङ्क्षतो निराकाङ्क्ष, तज्जन्मनि भोजनादासाभावात्, तोर्भिन्नकमत्वात् द्वितीय पुनमरणकालम् ॥ ९ ॥ ११०६ ॥

अयेत्तरकानशनस्य भेदानाह—

जो सो इत्तरियतवो, सो समासेण छञ्चिहो। सेढितवो पयसवो, घणो अ तह होइ वगो य ॥ ११०७ ॥

पुनर्द्वैविध्यमेव प्रकारान्तरेणाह—

अहवा सपरिक्रम्मा अपरिक्रम्मा य आहिया । नीहारिमणीहारी आहारच्छेदो दुसुवि ॥ १११० ॥

अथवेति प्रकारान्तरसूचने, सह परिकर्मणा स्थाननिपदनत्ववर्तनादिना विश्रामणादिना च वर्तते यत्तत्सपरिकर्म, तच्च सपरिकर्म भक्तप्रत्याख्यानमिह्निनीमरणं च, एकत्र स्वयमन्येन वा कृतस्यान्यत्र तु स्वयं विहितस्यैवोद्धर्तनादिचेष्टात्मकपरिकर्मणोऽनुज्ञानात् एतद्विपरीतमपरिकर्म, तच्च पादपोषगमनं, निष्प्रतिकर्मताया एव तत्राभिधानात्, यद्वा परिकर्म—संलेखना सा यत्रास्ति तत्सपरिकर्म, तद्विपरीतं तु अपरिकर्म, तत्र चाव्याघाते त्रयमप्येतत् सूत्रार्थोभयनिष्ठितो निष्पादितशिष्यः संलेखनापूर्वकमेव विधत्ते, अन्यथा आर्तध्यानसम्भवाद् उक्तं हि—“देहंमि असंलिहि ए सहसा धाऊहि खिज्जमाणाहिं । जायइ अट्टज्झाणं सरीरिणो चरिमकालंमि ॥ १ ॥” इति सपरिकर्मोच्यते, यत्पुनर्व्याघाते—गिरिभित्तिपतनाभिघातसर्वाङ्गपीडकवातादिरूपे संलेखनामकृत्वैव भक्तप्रत्याख्यानादि क्रियते, तदपरिकर्म आख्यातं—कथितं, तथा निर्हरणं निर्हारी—गिरिकन्दरादिगमनेन ग्रामादेर्निर्हिर्गमनं, तद्विद्यते यत्र तन्निर्हारी, तदन्यदनिर्हारी, यदुत्थातुकामे ब्रजिकादौ विधीयते, एतच्च प्रकारद्वयमपि पादपोषगमनविषयं, तत्प्रस्तावे एवागमे अस्योक्तत्वात्, आहारच्छेदश्च—आहारनिराकरणं द्वयोरपि सपरिकर्मापरिकर्मणोर्निर्हारीनिर्हारीणोश्च सम इति शेषः ॥ १३ ॥ १११० ॥

सम्प्रत्यूनोदरतामाह—

ओमोअरणं पंचहा, समासेण विघाहिं । दब्बओ खित्तकालेणं, भावेणं पज्जवेहि य ॥ ११११ ॥

अमोदर-न्यूनोदरता करणमित्यर्थ, आमोअरिअमिति पाठे तु अवम-न्यून उदर-जठरमस्यासौ अमौदरस्तद्भासोऽत्र मौदयं, पञ्चधा, पञ्चधात्ममेवाह-द्रव्यतो-द्रव्याद्धेतो, पर्यायैश्च उपायभूतै, सर्वत्र हेतौ तृतीया ॥ १४ ॥ ११११ ॥

तत्र द्रव्यत आह—

जो जस्स उ आहारो, तत्तो ओम तु जो करे । जह्वेणेगसिन्धाई, एव दन्वेण ऊ भवे ॥ १११२ ॥
यो यस्य तु पूरणे आहारस्तत स्वाहारादयम ऊन, तु पूरणे य कुर्याद्, भुञ्जान इति शेष, कोऽयं ?, नरस्य हि ३२ कलमान आहार, त्रियाश्च २८ कवलमान आहार, यदुक्त—“यत्तीस किरकला आहारो कुच्छिपूरओ भणिओ । पुरिसस्त महिलिआए अट्ठावीस भवे कवला ॥ १ ॥ कवलण य परिमाण कुकुडिअहगपमाणमित्त तु । जो वा अविगिअवयणो वयणमि छुहिज्ज वीसत्थो ॥ २ ॥” ततश्चैतन्मानादून यो भुङ्क्ते यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धात्तस्य एव-अमुना प्रकारेण द्रव्येणोपाधि-भूतेन भवेदिति सम्बन्ध, अवमौदर्यमिति प्रक्रम, एतच्च जघन्येनैकसिक्कथु यत्रैकमेव सिक्कथु भुज्यते तदादि ॥ १५ ॥ १११२ ॥

क्षेत्रावमौदर्यमाह—

गामे नगरे तर रायएणिनिगमे य आगरे पल्ली । खेडे कञ्जडदोणमुहपट्टणमडयसथाहे ॥ १११३ ॥

ग्रसति गुणान्, गम्यो वा अष्टादद्याना करणमिति ग्रामस्तस्मिन्, नात्र करोऽस्तीति नकर तत्र, तथा राजा अनया घीयते इति राजधानी-राज्ञ पीठिकास्थानमित्यर्थ, नितरामाच्छति तस्मिन्ननेकविधभाण्डानीति निगम-अभूतवणिजा निवासोऽनयो समाहारस्तस्मिन्, आकरे-हिरण्याद्युत्पत्तिस्थाने, सुवृन्त्यत्यात् पाल्यन्तेऽनया दुष्कृतविधायिनो जना इति पल्ली तस्या-दृक्ष

गहनाद्याश्रितः प्रान्तजननिवासे, खेद्यन्ते-उन्नास्यन्ते अत्र स्थितैः शत्रव इति खेटं-धूलिप्राकारपरिक्षिप्तं तत्र, कर्वटं-कर्वटजनावासं कुनगरमित्यर्थः, द्रोण्यो-नावो मुखमस्येति द्रोणमुखं-जलस्थलनिर्गमप्रवेशं यथा भृगुकच्छं तामलिशिर्वा, पतन्यस्मिन् सर्व-दिग्भ्यो जना इति पत्तनं, तच्च द्विधा-जलपत्तनं-जलान्तःस्थानां जनानां निवासस्थानं तद् द्वीपपत्तनं, स्थलपत्तनं च-मथुरा, मटवं-यस्य सर्वदिक्ष्वर्द्धतृतीययोजनान्तर्ग्रामो नास्ति, सम्बाधः-प्रभूतचातुर्वर्ण्यनिवासः, कर्वटादीनां चात्र समाहारद्वन्द्वः तस्मिन् ॥ १६ ॥ १११३ ॥

आसमपण विहारे संनिविसे समासगोसे य । थलसेणावंधारे सत्थे संवट कोट्टे य ॥ १११४ ॥

वाडेसु य रत्थासु य घरेसु वा एवमित्ति यं खितं । कण्णइ उ एवामई एवं खित्तेण ऊ भवे ॥ १११५ ॥

आ-समन्तात् श्राम्यन्ति तपः कुर्मन्त्यस्मिन्नित्याश्रमः-तापसावमयादित्तदुपलक्षितं पदं-स्थानं आश्रमपदं तस्मिन्, विहारो-देवगृहं तत्र ग्रानो ग्रामादिरपि विहारस्तस्मिन्, सन्निवेशे-यात्रादिसमायातजनावासे, समाजश्च-पथिकसमूहो घोषश्च-गोकुलं समाहारे समाजघोषं तस्मिन्, चः समुच्चये, स्थल्यां-उच्चभूभागे, सेना-चतुरङ्गचलसमूहः, रुक्न्धावारश्च स एवाशेषखेटकाद्युपलक्षितः सेनास्कन्धावारं तस्मिन्, सार्धे-गणिमधरिमभृतगृपभादिनह्राते संवर्तन्ते-पिण्डीभवन्त्यस्मिन् भयत्रस्ता जना इति संवर्तः कोट्टं च प्रकारः स मंत्रर्तकोट्टः तस्मिन्, चः समुच्चये, क्षेत्रप्रस्तावादिह समाजादियु क्षेत्रमेवोपलक्ष्यते, वाटेसु पादेषु वा-वृत्तिवरण्डिकादिपरिक्षिप्तगृहसमूहात्मकेषु, रत्थासु-सेरिकासु, गृहेषु, वा सर्वत्र विकल्पे, एवमित्यनेन हृदयस्थप्रकारेण, एताव-

द्विवक्षातो नियतपरिमाण क्षेत्र कल्पते, पर्यटितुमिति शेष, तु पूरणे, एवमादि, आदर्शहशालादिग्रह, एव-अमुना प्रकारेण क्षेत्रप्राधान्यादभिग्रहग्रहणलक्षणेनेति शेष, क्षेत्रेणेति क्षेत्रहेतुक, भवेदवमौदर्यमिति प्रक्रम ॥ १७, १८ ॥ १११४-१५ ॥

पुनरन्यथा क्षेत्रागमौदर्यमाह—

पेडा य अद्वपेडा गोमुत्ति पयगवीहिया चेव ! सवुष्कावद्याययगतुपच्छागया छट्टा ॥ १११६ ॥

अत्र च सम्प्रदाय -पेडा-पेटिका इय चतुष्कोणा, अद्वपेडा-इमीए चैन अद्वसठिआ घरपरिवाडी, गोमुत्तिआ-यकायलिआ, पयगवीहिया अणिअया, पयगुनेण सरिसा शम्बूक -शङ्खस्तस्यावर्तस्तद्वदावर्त्तो यस्या सा शम्बूकावर्त्तो, सा च द्विधा अभ्यन्तर-शम्बूका बहि शम्बूका च, तत्राद्या यत् शङ्खनाभिरूपे क्षेत्रे भिक्षित्वा मध्याद्वहिर्गम्यते, द्वितीयाया बहिर्भिक्षित्वा अन्तर्गम्यते, गतप्रत्यागतिका यत्र यथा प्रविशति तथा निर्गच्छति “तत्थ उज्जुअ गतूण निअट्टइ।” छट्टत्ति पट्टी, नन्वमे गोचररूपत्वात् भिक्षाचर्यात्यमेनासा तत्कथमिह क्षेत्रागमौदर्यरूपतोक्ता !, उच्यते, अगमौदर्यं ममास्त्वित्यभिसन्धिना विधीयमानत्वादवमौदर्यव्यपदेशोऽप्यदुष्ट एव, इदयते हि निमित्तभेदादेकत्रापि वेदवत्तादौ पितृपुत्राद्यनेकव्यपदेश, एव ग्रामादिविषयस्योत्तरत्र च कालादिविषयस्य च नैयतस्याभिग्रहत्वेन भिक्षाचर्यात्यप्रसङ्गे इदमेवोत्तर वाच्यम् ॥ १९ ॥ १११६ ॥

कालावमौदर्यमाह—

दिवसस्स पोरिस्सीण चउण्हपि उ जत्तिओ भवे कालो ! एव चरमाणो खलु कालोमाण मुणेयञ्च ॥ १११७ ॥

दिवसस्य पौरुषीणा-प्रहरणा चतसृणामपि, तु -पूरणे, यावान् भवेत् कालोऽभिग्रहविषय इति शेष, एवमित्येव प्रकारेण

प्रक्रमात्कालेन चरमाणत्ति तिङ्मुख्यत्ययात् चरतः खलु-निश्चितं कालेनावमत्वं प्रस्तावादुदरस्य कालावमत्वं, कोऽर्थः-कालाव-
मौदर्यं, मुणितव्यं-ज्ञेयं, कालहेतुत्वादुदरस्येति भावः ॥ २० ॥ १११७ ॥

एतदेव प्रकारान्तरेणाह—

अहवा तद्वयपोरिसीए, ऊणाए घासमेसंतो । चउभागूणा एवा, एवं कालेण ऊ भवे ॥ १११८ ॥

अथवा तृतीयायां पौरुष्यामूनायां आसं-आहारं एषयन्-त्रिविधपण्या गवेपयन्, न्यूनत्वमेव विशेषत आह-चतुर्मा-
गोनायां, वाशब्दात्पञ्चादिभागोनायां वा तृतीयपौरुष्यां, एवं-अमुना कालविषयाभिग्रहलक्षणेन प्रकारेण चरन्नित्यनुवर्त्तते,
कालेन तु भवेदवमौदर्ययोगाद्यतिरप्यवमौदर्यं, औत्सर्गिकविविधियं चेतद्, उत्सर्गतो हि तृतीयपौरुष्यामेव भिक्षादन-
मनुज्ञातम् ॥ २१ ॥ १११८ ॥

भावावमौदर्यमाह—

इत्थी वा पुरिसो वा अलंकिओ वाऽणलंकिओ चावि । अन्नघरवयत्थो वा, अण्णयरेणं च वत्थेणं ॥ १११९ ॥
स्त्री वा पुरुषो वा अलङ्कृतः-विभूषितो वा अनलङ्कृतो वापि-तद्विपरीतः, तथा अन्यतरच्च तद्वयश्च वाल्यादन्यतरवयस्तत्स्थो
वा, अन्यतरेण वा पट्टचटकमयादिना वस्त्रेण, लक्षणे तृतीया, सर्वत्र वा विकल्पे ॥ २२ ॥ १११९ ॥

अण्णेण विसेसेणं वण्णेणं भावमणुमुअंते उ । एवं चरमाणा खलु भावोमोणं सुणेयन्वं ॥ ११२० ॥
अन्येन विशेषेण-कुपितप्रहसितादिनाऽवस्थाभेदेन वर्णेन-कृष्णादिना प्रक्रमादन्यतरेणोपलक्षितो भावं-पर्यायमुक्त-

रूपमेवालङ्कृतत्वादि, तोरेवार्थत्वादन्युद्यमेनैव अत्यजन्नेव यदि दाता दास्यति ततोऽहं गृहीष्ये नत्वन्यथेत्युपस्कार, एव चरन् खलु-निश्चित भावात्मत्वेनोपलक्षित प्रकमादुदरस्य मुणितव्य, यद्वा सुब्यत्यथादेव चरत खलु भावावमत्वेन हेतुना मुणितव्यमवमौदर्यमिति प्रक्रम ॥ २३ ॥ ११२० ॥ पर्ययावमौदर्यमाह—

द-चे स्थिते काले भावमि य आहिया उ जे भागा । एणहि ओमचरओ पज्जवचरओ भवे भिक्खु ॥ ११२१ ॥
द्रव्ये अशनादौ, क्षेत्रे ग्रामादौ, काले पौरव्यादौ, भागे च स्त्रीत्वादौ, आख्याता-कथिता, तु पूरणे, ये भावा पर्याया एकसिक्क्योनत्वादय, एतै सर्वेऽपि द्रव्यादिपर्यायै, अवममुपलक्षणत्वादवमौदर्यं चरति-आसेवते अवमचरक पर्यवचरको वा भवेन्निष्ठु, इह च पर्यवप्राधान्यविवक्षया पर्ययात्मौदर्यमुक्तं, यद्वा एतेभ्यो द्रव्यादिपर्यायेभ्योऽमचरको न्यूनत्वासेवक, कोर्यं ?, एकसिक्क्योनत्वादावपि न-पुराणत्वादिविशेषाभिग्रहान्, एव ग्रामपौरुषीत्वादिव्यापि विशिष्टाभिग्रहत पूर्वस्मात् मिन्नत्व भावनीय, आह-क्षेत्रावमौदर्यादिप्यप्यशनादिद्रव्येणैवोदरस्यामत्वमिति कथं द्रव्यावमौदर्यादेया विशेष ?, उच्यते, यत्रापि द्रव्यतो न्यूनत्वमुदरस्य नास्ति, तत्रापि क्षेत्रादिन्यूनतामपेक्ष्य क्षेत्राद्यवमौदर्याणि भण्यन्त एवेति ॥ २४ ॥ ११२१ ॥

भिक्षाचर्यामाह—

अट्टविहगोपरग्ग तु, तथा संत्तेव एसणा । अभिग्गहा य जे अण्णे, भिक्खायरियमाहिया ॥ ११२२ ॥
प्राकृतत्वादष्टविधोऽयं - प्रधान आघाकर्मोद्विचिन्तार्थोदोपरिहारेण, स चासौ गौरिव चरण उच्चाचकुलेष्वविशेषेण पर्यटन गोचर, तुरुत्तरापेक्षया समुच्चये, अत्र चाष्टावग्रगोचरमेवा पेडादय एव, शबूकावर्त्ताया द्वैविध्याश्रयणात्, ऋज्या

श्चापरायाः प्रक्षेपात्, तथा सदैव एषणा “संसद्रुमसंसद्रुमा” इत्यादयः, अभिग्रहाश्चः समुच्चये ये अन्येः एतदतिरिक्तास्ते, किमि-
त्याह-सूत्रत्वेन (भिक्षाचर्याविषयत्वात्) भिक्षाचर्या-वृत्तिसङ्क्षेपापरनामिका आख्याता, अत्र च अभिग्रहा द्रव्यादिविषयाः, तत्र
द्रव्याभिग्रहाः ‘कुन्ताग्रादिस्थखण्डमण्डकादि ग्रहीभ्ये’ इत्यादयः, क्षेत्रा० ‘देहलीजङ्घयोः’ इत्यादयः, कृत्वा चेद्दास्यति तदा ग्राह्यमि-
त्यादयः, कालाभि० ‘सर्वभिक्षाचरनिर्वर्त्तनावसरे’ मया पर्यटितव्यमि’त्यादयः, भावाभि० ‘हसन् रुदन् बद्धो वा चेद्दास्यति
ततोऽहमादास्ये नत्वन्यथे’त्येवमादयः ॥ २५ ॥ ११२२ ॥ सम्प्रति रसत्यागमाह—

खीरदहिस्सप्पिमाई, पणीयं पाणभोयणं । परिवज्जनं रसाणं तु, भणियं रसविवज्जनं ॥ ११२३ ॥
क्षीरं-दुग्धं दधि-तद्विकारः, सपिः-घृतं तदादि, आदेर्गुडपक्काद्यादिपरिग्रहः, प्रणीतं-अतिबृंहकं, पानं च-खर्जूररसादि,
भोजनं च-गलद्विन्द्वोदनादिपानभोजनं, सोपस्कारत्वादेयां परिवर्जनं रसानां, तुः पूरणे, भणितं-अभिहितम् ॥ २६ ॥ ११२३ ॥

कायकेशमाह—

ठाणा वीरासणाईया, जीवस्स उ सुहावहा । उग्गा जहा धरिज्जंति, कायकिलेसं तमाहियं ॥ ११२४ ॥
स्थानानि-कायावस्थितिभेदाः वीरासनं-यत्सिंहासनस्थस्य तदपनयने तथैवावस्थानं तदादिषां तानि वीरासनादिकानि, आदे-
र्गोदोहिकासनादिग्रहः, सूत्रत्वाद्धिङ्गव्यत्ययः, लोचाद्युपलक्षणमेतत्, तोरेवार्थस्य भिन्नक्रमत्वात् सुखावहान्येव मुक्तिसुखहेतुत्वात्,
उग्राणि-दुरुनुष्येतयोत्कटानि, यथा-येन प्रकारेण धार्यन्ते-आसेव्यन्ते, यतिभिरिति गम्यं, कायस्य क्लेशो-बाधनं कायकेशः सः
आख्यातः-कथितः, तथैवेति शेषः ॥ २७ ॥ ११२४ ॥

मलीनतामाह—

मगतमणाराग, इत्थीपगुपियिजिण । मगणामणसेयणाया, विवित्त मगणासण ॥ ११२० ॥

मुदृष्यत्यथात् एवन्ते-अनानागुले अनापाने-सगाद्यापानरहिते स्त्रीपगुपियरहिते-शून्यागारा दायिते भार, सूतदयत् शयसन्तसेरा-विषिणमयनामन नाम गारा तप उच्यते इति शेषः, उपलक्षणा धेतत् एषणीयफल कारिमहणाय, तथा चानेन विषिणगर्था नाम मनीनतोत्ता, शेषमलीनतोपश्रुणा चामी, एषा चतुर्था, यत्तुक्त-“इदिक्रमायजोगे ननुच मलीणरा मुजेअन्या । तह ता विवित्तारिभा पयत्ता धीयायगेहि ॥ १ ॥” तत्रेन्द्रियसलीनता श्रोतादिभिरिन्द्रिय नाग्रासिगु एषाद्वयेषु रागद्वेषाकरणा, इयायसं तदुदयनिरोध उदीर्णविषयीरूपा, योगमं मनोयोगादीनानामनुशलाः निरोध उतलातागुदीरणमिति ॥ २८ ॥ ११२५ ॥

उत्तार्पमुपमहरनुत्तग्रन्थमग्नपाभिधानायाह—

ममो याहिरगतमो, ममासेण विगादिओ । अन्निभतरो तर इत्तो, बुच्छामि मणुगु-यत्तो ॥ ११२६ ॥

पलदान्तरोफ गालक तर, इतोयागवयोऽभिधानादान्तर वस्यामि-अभिधास्ये अनुपूर्व्या ॥ २९ ॥ ११२६ ॥

प्रतिज्ञानमाह—

पापच्छिपत्त रिणयो, वेयापय तहेर मग्गओ । साण च रिउत्तमगो, गत्तो अन्निभतरो तयो ॥ ११२७ ॥

स्यस्ययो ॥ ३० ॥ ११२७ ॥

मश्रीरा-
एतत्पमग्न्य
नरकयो
गामाणि च

तत्र प्रायश्चित्तमाह—

आलोअणारिहाईयं, पायच्छित्तं तु दसविहं । जे भिवखू वहई सम्मं, पायच्छित्तं तमाहियं ॥ ११२८ ॥
आलोचनं-विकटनं प्रकाशनमित्यर्थः तदहंतीत्यालोचनाहं, यत् पापमालोचनात् एव शुद्ध्यति, आलोचनाहंमादिर्यस्य तदालोचनाहोदिकं, आदेः प्रतिक्रमणाहोदिपरिग्रहः, इह पुनर्विषयविषयिणोरभेदोपचारादेवंविधपापविशुद्ध्युपायभूतान्यालोच-
नादीन्येव आलोचनाहोदिशब्देनोक्तानि, पापानि ह्यालोचनादीनां विषयः, आलोचनादीनि च विषयीणीति भावनीयं, प्रायश्चित्तं तोरेवार्थस्य भिन्नक्रमत्वात् दशविधमेव-दशप्रकारमेव, दशप्रकारत्वं चेत्थं,—“आलोअणपडिक्कमणे मीस विवेगे तहेव उस्सग्गे । तव छेअ मूल अणवड्डया य पारंचिए चेव ॥ १ ॥” जे इति आर्पत्वात् यद् भिक्षुः वहति-आसेवते सम्यग् अवैपरीत्येन, प्रायश्चित्तं तदाख्यातम् ॥ ३१ ॥ ११२८ ॥

विनयमाह—

अवमुट्ठाणं अंज(गंज)लिकरणं तहेवासण-दायणं । गुरुभत्तिभावसुस्ससा, विणओ एस वियाहिओ ॥ ११२९ ॥
अभ्युत्थानं, अल्ललिकरणं, तथेति समुच्चये, एवेति पूरणे, सूत्रत्वात् आसनदानं-पीठादिदानमित्यर्थः, गुरुभक्तिर्भावेन-
मनसा शुश्रूषा-तदादेशं प्रति श्रोतुमिच्छा, पर्युपासना वा भावशुश्रूषा, विनय एष आख्यातः ॥ ३२ ॥ ११२९ ॥

वैयावृत्यमाह—

आयरियमाईयमि, वेयावच्चे य दसविहे । आसेवणं जहाथामं, वेयावच्चं तमाहियं ॥ ११३० ॥

मन्मरोऽलक्षणिकस्तत आचार्यादिके, व्यावृत्तभागो वैयानृत्य उचिताहारादिसम्पादनरूप तस्मिन्, दशविधे दशविध वा आचार्यादिविषयभेदाद्, उक्तं हि—“आयुरिय उवज्ज्ञाए वेरतस्सी गिलाणसेहाण। साहम्मिअकुलगणसधसगय तमिह कायव ॥१॥” आसेवन एतद्विषय अनुष्ठान यथास्थाम-स्वसामर्थ्याज्जितिक्रमेण, वैयानृत्य तदाख्यातम् ॥ ३३ ॥ ११३० ॥

स्वाध्यायमाह—

वायणा पुच्छणा चेय, तहेय परियट्ठणा। अणुप्पेहा वम्मरुहा, सज्झाओ पचहा भवे ॥ ११३१ ॥

स्पष्टा ॥ ३४ ॥ ११३१ ॥ ध्यानमाह—

अट्ठक्काणि यज्जिस्ता, क्षाट्ठजा सुसमाहिण। धम्मसुक्काट्ठ क्षाणाट्ठ, क्षाण त तु बुहा चए (वयन्ति) ॥ ११३२ ॥
आर्त्तरीद्रे प्राकृतत्वात् धहुत्त, वर्जयित्वा ध्यायेत् सुसमाहित धर्मशुक्लध्याने स्थिराध्ययनसारूपे ध्यान-ध्यानारूप तप तोरैवार्थत्वात्तदेव बुधा नदन्ति ॥ ३५ ॥ ११३२ ॥

व्युत्तर्गमाह—

सायणासण ठाणे गा, जे उ भिन्नरू ण वाचारे। कायस्स विउस्सगो, छट्ठो सो परिकित्तिओ ॥ ११३३ ॥
शायने-संस्तारकादितिर्यक्षारीरनिवेदाने, उभयत्र सूत्रत्वात् सुषो लुह, स्थाने-ऊधस्थाने, वा विकल्पे प्रत्येक च योज्य, स्वदान्त्यपेक्ष स्थित इति गम्य, यस्तु भिक्षुर्न व्याप्नियते-न चलनादिक्रिया नुस्ते, यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धादर्थवशाद्विभक्तिपरिणामाच्च, तस्य भिक्षो कायस्य-शरीरस्य व्युत्सर्ग-चेष्टा प्रति परित्यागो य सूत्राग्राहिद्वयत्यये यद्य तत् प्रक्रमदम्यन्तर तप

परिकीर्त्तितं-तीर्थकरादिभिरुक्तं, शेषव्युत्सर्गोपलक्षणं चेतदनेकविधत्वात् तस्य, उक्तं च-“दन्वे भावे अ तहा दुविधुस्सगो चउविहो दवे । गणदेहोवहिभत्ते भावे कोहाइ चाउत्ति ॥ १ ॥” ॥ ३६ ॥ ११३३ ॥

सम्प्रत्यध्ययनार्थमुपसंहरन् अस्यैव फलमाह—

एवं तवं तु दुविहं, जं सम्मं आयरे मुणी ।

से खिप्पं सन्वसंसारा, विप्पमुच्चइ पंडिण् (सो खवेत्तु रयं अरओ, नीरयं तु गइं गए पा०) ॥ ११३४ ॥ त्तिवेमि ॥
॥ तवमग्गिज्जं ॥ ३० ॥

एतदनन्तरोक्तस्वरूपं तपः, अप्यर्थस्य तोभिन्नक्रमत्वात् द्विविधमपि उक्तभेदतः यः सम्यगाचरेत्-आसेवेत मुनिः स क्षिप्रं सर्वसंसाराच्चतुर्गतिरूपाद्विप्रमुच्यते-पृथग् भवति पण्डितः ॥ ३७ ॥ ११३४ ॥

इति तपोमार्गगत्यध्ययनावचूरिः ॥ ३० ॥

॥ इति श्रीउत्तराध्ययने त्रिंशस्य तपोमार्गगत्य-

ध्ययनस्य अवचूरिः समाप्ता ॥

अथ चरणविधारण्यमेकत्रिंशत्तममध्ययनम् ।

अनन्तराध्ययने तप उक्त, इह तु तच्चरणगत एव सम्यग्भगतीति चरणमुच्यते, अस्य चरणविधिरिति नाम—
 चरणविधिं पचमयामि, जीवस्स उ सुहावह । ज चरित्ता घञ जीवा, तिल्ला ससारसागर ॥ ११३५ ॥
 चरणस्य—चारित्र्यस्य विधि—आगमोक्तन्यायश्चरणविधिसु प्रवक्ष्यामि, जीवस्य तोरेवार्यस्य भिन्नक्रमत्वात् सुखावहमेव, यथा
 वैतदेव तथा फलोपदर्शनद्वारेणाह—ज चरित्त्यादि प्राग्वत् ॥ १ ॥ ११३५ ॥

यथा प्रतिज्ञातमेवाह—

एगओ विरड कुल्ला, एगओ अ पयत्तण । अस्सजमे नियत्ति च, सजमे य पयत्तण ॥ ११३६ ॥
 गाथा १९, एकत—एकस्मात् स्थानात् विरति—विरमण कुर्यात्, एकत—एकस्मिन् चस्य भिन्नक्रमत्वात् प्रवर्त्तन च कुर्यादिति
 सम्बन्ध, एतदेव विशेषत आह—असयमात्—हिंसादिरूपात्, पञ्चम्यर्थे सप्तमी, निवृत्ति च, सयमे चस्य भिन्नक्रमत्वात् प्रवर्त्तन,
 कुर्यादिति अनुवर्त्तते, चशब्दाबुभयत्र परस्परपेक्षया समुच्चये ॥ २ ॥ ११३६ ॥ तथा—

रागदोसे य दो पावे, पावकम्मपयत्तणे । जे भिक्खू रुभई निच, से न अ(ग पा०)च्छइ मडले ॥ ११३७ ॥
 रागद्वयो, च पूरणे, द्वौ—द्विसङ्ख्यौ, एतदभिधान च प्राकृते द्वित्वबहुत्वयो सन्दिग्धत्वात्, उकार्योनामपि “अपूर्वौ द्वात्रा-

नये" त्यादिवहोक्तप्रयोगदर्शनाच्च, पापौ कोपादिरूपत्वात्, पापकर्माणि-मिथ्यात्वादीनि प्रवर्तयतो-जनयत इति पापकर्मप्रवर्तकः, यो भिक्षुः-तपस्वी रुणद्धि-उदयस्य कथञ्चिदुदितयोर्वा प्रसरस्य निराकरणेन तिरस्कुरुते नित्यं स नास्ते-न तिष्ठति मण्डले-संसारे, 'से न गच्छइ मण्डले' इति पाठे तु न गच्छति-न भ्राम्यतीत्यर्थः ॥ ३ ॥ ११३७ ॥

दंडाणं गारवाणं च, सट्ठाणं च तियं तियं । जे भिक्खू चयई निच्चं, से० ॥ ११३८ ॥
दण्डानां-दुष्प्रणिहितमानसादिरूपाणां मनोदण्डादीनां गौरवाणां च-ऋद्धिगौरवादीनां, शल्यानां च-मायाशल्यादीनां त्रिकं २ प्रत्येकं यो भिक्षुस्त्यजति-वर्जयति ॥ ४ ॥ ११३८ ॥

दिब्बे य जे उवसग्गे, तहा तेरिच्छमाणुसे । जे भिक्खू सहई निच्चं, से० ॥ ११३९ ॥

दिव्यांश्च-हास्यप्रद्वेषविमर्गपृथग्विमानादिभिर्देवविहितान् उपसर्गान्, तथा तिरश्चाप्ते भयप्रद्वेषाहारहेत्वपत्यलयनसंरक्षण-हेतोस्तैः क्रियमाणत्वात् तैश्चाश्च मानुषाणामेते हासप्रद्वेषविमर्शकुशीलप्रतिसेवनात्मकनिमित्ततस्तैः क्रियमाणत्वात् मानुष्याश्च तैश्चमानुषाः तान्, पूर्वत्र चस्थानुक्तसमुच्चयार्थत्वादात्मसंवेदनीयांश्च घट्टनप्रपतनसम्भनश्लेषणोद्भवान् यो भिक्षुः सहते-सम्यगध्यास्ते ॥ ५ ॥ ११३९ ॥

विगहाकसायसन्नाणं, ज्ञाणाणं च दुयं तहा । जे भिक्खू वज्जई निच्चं, से० ॥ ११४० ॥

विकथाक्रपायसञ्ज्ञानां प्रत्येकं चतुष्कमिति शेषः प्राकृतत्वात् ध्यानयोश्च द्विकं आर्तरौद्ररूपं, तथा यो भिक्षुर्वर्जयति-परिहरति, चतुर्विधत्वाच्च ध्यानस्यात्र प्रस्तावे ह्यभिधानं ॥ ६ ॥ ११४० ॥

यएसु इदियन्थेसु, समिर्दसु किरियासु य । जे भिक्खु जयई निच्च, से० ॥ ११४१ ॥

व्रतेषु-हिंसाऽनृतास्तेषां ब्रह्मपरिग्रहविरतिलक्षणेषु इन्द्रियार्थेषु शब्दरूपरसगन्धस्पर्शेषु समितेषु क्रियासु-कायिक्याधिकर-
णिकीमादौषिकीपारितायनिनीयाणातिपातरूपासु, यो भिक्षुर्व्रतते-यत्न कुर्वते यथावत्परिपालनात् न तसमितिषु माध्यस्थ्य
विधानतश्चेन्द्रियार्थेषु परिहारतश्च क्रियासु ॥ ७ ॥ ११४१ ॥

लेसासु छसु काणसु, छके आहारकारणे । जे भिक्खु जयई० ॥ ११४२ ॥

लेखासु वक्ष्यमाणरूपासु, पट्सु कायेषु-पृथिव्यादिषु, पट्के-पट्परिमाणे आहारकारणे “वेअणनेयावच्चे” इत्यादिके प्रागुक्ते
यो भिक्षुर्व्रतते-यथायोग निरोधोत्पादनरक्षानुरोधविधानेन यत्न कुर्वते ॥ ८ ॥ ११४२ ॥

पिण्डुगगत्पडिमासु, भयट्ठणेषु सत्तसु । जे भिक्खु जयई० ॥ ११४३ ॥

पिण्डावग्रहप्रतिमासु-आहारग्रहणविषयाभिग्रहरूपासु, ससृष्टादिषु सप्तस्विति सम्मस्यते, भयस्यानेषु-भयमोहनीयोत्थात्म
परिणामस्योत्पत्तिहेतुतयाऽऽश्रयेषु, “इह १ परलोक २ दाण ३ मकम्हा ४ आजीव ५ मरण ६ मसिलोप, १” इति रूपेषु
सप्तसु-सप्तसत्त्वेषु यतते-एकत्र पालनातोऽन्यत्र तु तद्वशेन भयाकरणतः ॥ ९ ॥ ११४३ ॥

मणसु उभगुत्तीसु, भिम्बुधम्ममि दसविहे । जे भिक्खु जयई० ॥ ११४४ ॥

मनोषु-जातिमदादिषु अष्टसु, प्रतीतत्वात् चेहान्यत्र च सूत्रे सङ्ख्यानमिधान, ब्रह्मेति-ब्रह्मचर्यगुणेषु “यसहिकहे”त्यादि
भेदतः, यतते-यथावत् परिहारसेवनपालनादिभिः ॥ १० ॥ ११४४ ॥

उवासागणं पडिमासु, भिक्खूणं पडिमासु य । जे भिक्खू जयई० ॥ ११४५ ॥

उपासते-सेवन्ते यतीनित्युपासकाः-श्रावकास्तेषां प्रतिमासु-दर्शनादिषु एकादशसु, तथा भिक्षूणां प्रतिमासु मासिकयादिषु द्वादशसु यतते-यथावत्परिज्ञानोपदेशपालनादिभिः ॥ ११ ॥ ११४५ ॥

किरियासु भूयगामेसु, परमाहम्मिणसु य । जे भिक्खू जयई० ॥ ११४६ ॥

क्रियासु-कर्मबन्धहेतुभूतचेष्टासु अर्थानर्थादिभेदात्त्रयोदशसु, भूतग्रामेषु-प्राणिसमूहेष्वेकेन्द्रियादिसूक्ष्मेतरादिभेदाच्चतुर्दशसु, परमाधारमिकेषु “अंवे अंचरिसी”त्यादि भेदतः पञ्चदशसु यतते-यथाक्रमं परिहाररक्षापरिज्ञानादिभिः ॥ १२ ॥ ११४६ ॥

गाहासोलसएहिं, तद्दा असंसंजमंमि अ । जे भिक्खू जयई० ॥ ११४७ ॥

गाथाध्ययनं षोडशमेवामिति गाथाषोडशाकानि, सुव्यत्ययात्तेषु समयवेतालीयादिसूत्रकृदावश्रुतस्कन्धाध्ययनेषु, तथा असंयमः सप्तदशभेदस्तत्प्रतिपक्षस्य संयमस्य सप्तदशभेदत्वात्तस्मिंश्च यतते, एकत्र तदुक्तानुष्ठानतोऽन्यत्र तु परिहारतः ॥ १३ ॥ ११४७ ॥

वंमंमि नायज्जघणेषु, ठाणेषु यऽसमाहिण । जे भिक्खू जयई० ॥ ११४८ ॥

ब्रह्मणि ब्रह्मचर्ये अष्टादशविधे, यदुक्तं-“ओरालीअं च दिव्वं मणवयकाएण करणजोएणं । अणुमोयणकारावणकरणान-
डारसावंभं ॥ १ ॥” ज्ञातानि-उदाहरणानि, तत्प्रतिपादकानि अध्ययनानि उत्तिक्षसजानादीन्धेकोनविंशतिस्तेषु, स्थानेषु-

आश्रयेषु कलेत्याह-समाधि-ज्ञानादिषु चित्तैकाग्र्य न समाधि तस्य, तानि च द्रुत द्रुत गमनादीनि विशति, यतते-रक्षा परिज्ञानपरिहारादिभि ॥ १४ ॥ ११४८ ॥

उपवीसाण सचलेषु, यायीसाण परीसहे । जे भिम्सू जयई० ॥ ११४९ ॥

एकान्देशतो शयलयन्ति-रुर्गुरीकुर्वन्ति चारित्र्यमिति शमला-कियाधिशेषा हस्तकर्ममैथुनसेननादय, द्वाविशती परीपहे यतते-परिहाराधिसहनादिभि ॥ १५ ॥ ११४९ ॥

तेवीसईसुयगडे, रूवाहिएसु सुरेसु (देवेसु पा०) य । जे भिक्खू जयई० ॥ ११५० ॥

पणवीसाण भावणासु च, उद्देशेसु दसाइण । जे भिक्खू जयई० ॥ ११५१ ॥

त्रयोविशत्यध्ययनयोगान्नयोविशति तच्च तत्तत्त्रकृत तस्मिन्, रूपम्-एकस्तेनाधिका प्रक्रमात्सूत्रकृताध्ययनेभ्यो रूपधि काश्चतुर्विंशतिस्तु सुरेसु “भरणगणजोद्देशेमाणिआ य दस अट्ट पच पयविहा । इअ षड्वीस देवा केई पुण विंति अरहता ॥१॥” यतते यथाग्रतरूपण्या, पद्यविशती सुब्यत्ययाद्भानासु-मनोगुण्यादिसहाव्रतिविण्यासु, उद्देशेचित्तुपलक्षणत्वात् उद्देशनकालेषु दशादीना दशाश्रुतरून्य कल्प व्ययहराणा पद्यविशतिसंज्ञेष्विति शेष, यतते सर्वदापरिभारतरतमरूपणाकालग्रहणादिभि ॥ १६, १७ ॥ ११५०-५१ ॥

अणगारगुणेहि च, पगप्पमि तेहेव य । जे भिम्सू जयई० ॥ ११५२ ॥

अनगरगुणा व्रतपट्टेन्द्रियनिग्रहादयरेणुस्तेषु च, उक्त हि-“वयउक्कमिदिआण च निगहो भावकरणसच्च च । खमया

विरागयावि अ मणमार्दणं गिरोहो य ॥ १ ॥ कथण छक्क जोगम्मि जुत्तया वेयणाहिआसणया । तह मारणंतिग्रहियासणा य एएऽणगारगुणा ॥ २ ॥” प्रकृष्टः कल्पो-यतिव्यवहारो यस्मिन्नसौ प्रकल्पः, स चेह आचाराङ्गमेव शास्त्रपरिज्ञाद्यष्टाविंशत्य-ध्ययनात्मकं तस्मिन्, मासिक्याद्यारोपणात्मके वा समवायाङ्गाभिहिते अष्टाविंशतितिविधे प्रकल्पे, तथैव-तेनैव यथावदासेवना-प्ररूपणादिप्रकारेण तुः समुच्चये यतते ॥ १८ ॥ ११५२ ॥

पावसुयपसंगेसु [य] मोहद्वानेसु चेव य । जे भिक्खू जयई० ॥ ११५३ ॥

पापहेतुश्रुतेषु प्रसङ्गाः तथाविधासक्तिरूपास्तेषु पापश्रुतप्रसङ्गेषु, “अट्टनिमित्तंगाई दिव्वुप्पायंतल्लिक्ख भोमं च ।” इत्या-द्येकोनत्रिंशत्सु, मोहो-मोहनीयं तिष्ठति, कोऽर्थः?, निमित्ततया वर्त्तते, एतेव्विति मोहस्थानानि तेषु ‘वारिमध्यावममन्नसप्राण-मारणादिषु’ त्रिंशत्सु यो भिक्षुर्यतते तत्परिहारतः ॥ १९ ॥ ११५३ ॥

सिद्धाङ्गुणजोगे(प्र० जुत्ते)सु, तिच्चीसासायणासु य । जे भिक्खू जयई० ॥ ११५४ ॥

सिद्धानामादौ प्रथमकाले एवातिशायिनो वा गुणाः सिद्धादिगुणाः सिद्धातिगुणा वा एकत्रिंशत्, यदुक्तं-“पडिसेहणसंठाणे वण्ण गंधरसफासवेए य । पणपणहुपणहुतिहा इगतीसमकायऽसगऽरुहा ॥ १ ॥” योगा-योगसद्भा ३२ द्दन्द्वे तेषु, त्रयस्त्रिं-शत्सङ्ख्यासु आशातनासु च, “अरिहंताणं आसायणाए” इत्यादिषु “पुरजो पक्खासन्ने” इत्यादिषु वा यतते, सम्प्रक्श्रद्धाना-सेवनवर्जनादिना ॥ २० ॥ ११५४ ॥

अध्ययनार्थं निगमयताह—

इइ एणसु जे भिम्मू, ठाणेसु जयई सया । रिप्प से सव्वससारा, विप्पसुबइ पडिण ॥ ११५५ ॥ त्तिवेमि
॥ चरणविहिज्ज ॥ ३१ ॥

इत्यनेन प्रकारेण एतेषु पूर्वेक्षरूपेषु स्थानेषु असयमादिषु यो यतते उक्तनीत्या सदा क्षिप्र स ॥ २१ ॥ ११५५ ॥
इति चरणविधिनामाध्ययनावचूरि ॥ ३१ ॥

॥ इति श्रीउत्तराध्ययने एकत्रिंशत्तमस्य चरणविधिनामा
ध्ययनस्य अवचूरि समाप्ता ॥

अथ प्रमादस्थानारण्यं द्वात्रिंशमध्ययनम् ।

अनन्तरं चरणमुक्तं, तच्च प्रमादस्थानपरिहारत एवासेवितुं शक्यं, स च तत्परिज्ञानपूर्वक इति तदर्थमिदमारभ्यते, अस्य नाम प्रमादस्थानं—

अचंतकालस्स समूलयस्स, सञ्चस्स दुक्खस्स उ जो प(प्र० उ)मोक्खो ।

तं भासओ मे पडिपुत्तचित्ता !, सुणेह एगग्ग(गंत पा०)हियं हियत्थं ॥ ११५६ ॥

अन्तमतिक्रान्तोऽत्यन्तो, वस्तुतश्च द्वावन्तौ-आरम्भक्षणी निष्ठाक्षणाश्च, तत्रेहारम्भक्षणलक्षणोऽन्तो गृह्यते, ततोऽनादिः कालो यस्यासावत्यन्तकालस्तस्य, समूलेन-कपायाविरतिरूपेण वर्तत इति समूलकस्तस्य, उक्तं च-“मूलं संसारस्स उ हुंति कसाया अविरती य,” सर्वस्य-अशेषस्य दुःखतीति दुःखं-संसारस्तस्य, तोरेवार्यस्य भिन्नकमत्वात् यः प्रमोक्ष एव-अपगम एव तं भाषमाणस्य यथाऽसौ स्यात्तथा ब्रूयाणस्येत्यर्थः, मे-मम प्रतिपूर्ण-विषयान्तरागमनेनावण्डितं चित्तं येषां ते प्रतिपूर्णचित्ताः शृणुत-आकर्णयत एकान्तहितं, हितस्तत्त्वतो मोक्ष एव, तदर्थम् ॥ १ ॥ ११५६ ॥

यथाप्रतिज्ञातमाह—

पाणस्स सञ्च(च पा०)स्स पगासणाए, अन्नाणमोहस्स विवज्जणाए ।

रागस्स दोसस्स य संखण्णं, एगंतसुक्खं समुवेह मोक्खं ॥ ११५७ ॥

ज्ञानस्य-मत्यादे सर्वस्य प्रकाशनया-निर्मलीकरणेनेत्यर्थ, अनेन ज्ञानात्मको मोक्षहेतुरुक्त, तथा अज्ञान-मल्यज्ञानादि मोहो-
दर्शनमोहनीयमनयो समाहारोऽज्ञानमोह तस्य विवर्जना-परिहारो मिथ्याश्रुतश्रयणकुट्टिस्तद्वपरित्यागादिना तथा, अनेन स
एव सम्यग्दर्शनात्मक उक्त, तथा रागस्य द्वेषस्य च सक्षयेण-विनाशेन, एतेन तस्यैव चारित्रात्मकस्याभिधान, रागद्वेषयोरेव
कषायरूपत्वेन तदुपघातकराभिधानात्, ततश्चायमर्थ-सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्र्यैकान्तसौख्य-दुःखलेशाकलङ्कितमुख समुपैति
मोक्ष-अपवर्ग, अयं च दुःखप्रमोक्षाविनाभावीत्यनेन स एवोपलक्षित ॥ २ ॥ ११५७ ॥

तत्त्वतस्तु ज्ञानादिभिर्दुःखप्रमोक्ष, परममीपा क प्राप्तिहेतु ?, चक्ष्यते—

तस्मैस मग्नो गुरुविद्वसेवा, विवज्जणा बालजणस्स दूरा ।
सज्झायणगतनिसेवणा य (निवेसणाण पा०), सुत्तत्तस्सिचित्तपा धिदं य ॥ ११५८ ॥

तस्य प्रागुक्तस्य मोक्षोपायस्य एव वक्ष्यमाणो मार्ग-एन्या प्राप्तिहेतु, यदुत गुरवो दृढाश्च-श्रुतपर्यायाविवृद्धास्तेषा सेवा-
पर्युपासना गुरुवृद्धसेवा, इयं च गुरुदुःखासोपलक्षण, तत्र च सुप्रापाणेषु ज्ञानादीनि, यदुक्त-“नाणस्स होइ भागी धिरयरओ
दसणे चरित्ते अ । धत्ता आवकहाए गुरुकुलवास न मुचति ॥ १ ॥” सत्यपि च गुरुकुलवासे वुससर्गतो न स्यादेतत्-
प्राप्तिरित्याह-विमर्जना-परिहार बालजनस्य-पार्श्वस्थादे दूराद्-दूरेण, तत्सङ्गस्याप्यल्पीयसो महादोषहेतुत्वेनोक्तत्वात्,
तत्परिहारोऽपि च न स्वाध्यायतत्परता विना ज्ञानाद्यवाप्तिरित्याह-स्वाध्यायस्यैकान्तेन निषेयणा-निश्चयेन अनुष्ठान, स्वाध्यायै-

कान्तनियेषणा, सा च तत्राव्यनुमेषेण प्रधानेत्याह-सूत्रस्यार्थः-अभिनेयः, सूत्रार्थस्य नञिन्तना सूत्रार्थमञ्चिन्तना, अस्यामपि न चित्तस्वास्थ्यं विना ज्ञानादिश्रम इत्याह-धृतिश्च-चित्तस्वास्थ्यं चित्तानुद्दिग्गतेत्यर्थः ॥ ३ ॥ १११८ ॥

यतश्चैवंविधो ज्ञानादिमार्गः तत एतानीच्छता ग्राहं हिं विनयेयमित्याह-

आहारमिच्छे मियमेसगिज्ञं, सहायमिच्छे निउणत्थं (गेह पा०) पुदिं ।

निकेयमिच्छिज्ज विवेगजोगं, समारिक्कोने समगे नयस्सी ॥ १११९ ॥

आहारं-अज्ञानादिरूपमोग्यात् उच्छेदपि-अविलोदपि मितनेयणीयमेव, आदानभोजने तु दूरापास एव, एवं विधाहार एव हि प्रायुक्तगुणानुद्दिग्गतेनादिहाणान्याराययितुं श्रमः, तथा महागं-महानं इच्छेद्भजन्तर्गत्ता नञिति गरयं, निगुणा-कुशला अर्थेण-नीतिगदिषु बुद्धिगम्येति न तं, प्रतीदशो हि महायः स्वास्थ्यव्यपदेशादिना ज्ञानादिदेतुगुणरूप-संचादिध्वंशमेव तुर्गात्, निकृज्जं-आश्रयमिच्छेत्, धिक्कः श्लादिगंगर्भासस्मं गोयं-उच्चितं तदापातायनम्भवेन विवेकयोग्यं, अविविक्काश्रये हि सयाधिमंगर्गान्नित्तविपुलात्सत्तां कुलो गुणब्रह्मेयादिज्ञानादिहाणगंगभरः १, समाधिः-ज्ञानादीनां परस्परमवाधयावस्थानं तं कामयते-अभिलषतीति गमाधिसागो-ज्ञानाय गामुक्तम इत्यर्थः, श्रमणः-तपस्वी ॥ ४ ॥ ११२० ॥

कालादिदोषत एवंविधमहायामार्गं गल्लयं तदाह-

न वा (प० या) लब्धिञ्चा निउणं महायं, गुणादियं वा गुणओ ममं वा ।

गमोमि पाराव विवज्जयं (अणायरं पा०) तो, विहरंज कामेसु असज्जमाणो ॥ ११२० ॥

वा-चेदर्थे ततो न चेत् लभेत्-न प्राप्नुयात् निपुण-निपुणबुद्धिं सहाय गुणै-ज्ञानादिभिरधिक गुणाधिक वा गुणतो-ज्ञानादिगुणानाश्रित्य सम वा-तुल्य, उभयत्रात्मन इति गम्य, चेति विकल्पे, तत किमित्याह-एकोऽपि-असहायोऽपि पापानि-पापहेत्वनुष्ठानानि विवर्जयन्-विदोषेण परिहरन् विहरेत्-सयमाध्वनि यायात् कामेषु-विषयेषु असजन्-प्रतिबन्धमकुर्वन्, तथाविधगीतार्थयतिविषय चेद, अन्यथैकाभिविहारस्यागमेषु निषिद्धत्वात् ॥ ५ ॥ ११६० ॥

इत्थ ज्ञानादीनां तु स्वप्नमोक्षोपायत्यमुक्तवेदानीं तेषामपि मोहादिक्षयहेतुत्वात्तत्क्षयस्यैव प्राधान्येन तु स्वप्नमोक्षहेतुत्व-रयापनार्थं यथा तेषां सम्भवो यथा च तु स्वस्य प्रसङ्गस्तेषां चाभावस्तथा वक्तुमाह-

अहं य अडप्पमया बलागा, अहं बलागप्पभव जहा य ।

एमेव मोहाययण खु तण्ह, मोहं च तण्हाययण वयति ॥ ११६१ ॥

यस्यैवार्थत्वात् यथैव-येन प्रकारेण अण्डप्रभवा बलाका, अण्डं च बलाकात् प्रभवतीति बलाकाप्रभव यथा च, कोऽर्थ-यथा अन्यो परस्परमुत्पत्तिस्थानता एवमेव-अनेनैव प्रकारेण मोह-अज्ञान, तच्चेह मिथ्यात्वदोषदुष्ट ज्ञानमेव गृह्यते, आयतन-उत्पत्तिस्थान यस्या सा मोहायतना ता, खुरेवार्थे, ततो मोहायतनामेव तृष्णा वन्दतीति योग, यथोक्तमोहाभावे ह्यवश्यम्भावी तृष्णाक्षय इति, मोहं च तृष्णाऽऽयतन यस्यासौ तृष्णायतनस्त वदन्ति, तृष्णा हि सति वस्तुनि मूर्च्छा, सा चात्यन्त-दुस्त्यजेति रागप्रधाना, ततस्तयो राग उपलक्ष्यते, सति तत्र द्वेषोऽपि स्यादिति तृष्णाग्रहणेन रागद्वेषौ उक्तौ, एतयोश्चानन्तानु

बन्धिकपारूपयोः सत्तायां अवश्यम्भावी मिथ्यात्वोदयः, तत्र सिद्ध एवाज्ञानरूपो मोहः, एतेन च परस्परं हेतुहेतुमद्भावा-
भिधानेन यथा रागादीनां सम्भवस्तथोक्तम् ॥ ६ ॥ ११६१ ॥

अथ यथैतेषां दुःखहेतुत्वं तदाह—

रागो य दोसोवि य कम्मवीयं, कम्मं च मोहप्पभवं वयंति ।

कम्मं च जाईमरणस्स मूलं, दुक्खं च जाईमरणं वयंति ॥ ११६२ ॥

रागश्च—मायालोभात्मकः द्वेषोऽपि च—क्रोधमानात्मकः, कर्मणो बीजं—कारणं कर्मबीजं, कर्म चस्य भिन्नक्रमत्वात् मोहात् प्रभवती-
ति मोहप्रभवं च—मोहकारणं वदन्ति, चः सर्वत्र समुच्चये, कर्म चेति पुनः जातयश्च मरणानि च जातिमरणं तस्य मूलं—कारणं दुःखं-
दुःखहेतुं, चस्य पुनरर्थस्य भिन्नक्रमत्वात् जातिमरणं पुनर्वदन्ति तीर्थकराद्या इति गम्यं, जातिमरणस्यैवातिशयदुःखोत्पादकत्वात्,
यदुक्तं—“मरमाणस्स जं दुक्खं, जायमाणस्स जंतुणो । तेण दुक्खेण संतत्तो, न सरति जातिमप्पणो ॥ १ ॥” ॥ ७ ॥ ११६२ ॥

यतश्चैवमतः किं स्थितमित्याह—

दुक्खं हयं जस्स न होइ मोहो, मोहो हओ जस्स न होइ तण्हा ।

तण्हा हया जस्स न होइ लोभो, लोभो हओ जस्स न किंचणाइं (णत्थि पा०) ॥ ११६३ ॥

दुःखं—संसारमसातं वा, हतमिव हतं, केनेत्याह—यस्य न भवति मोहः, मोहस्यैव तन्मूलहेतुत्वात्, ततो हि कर्म, कर्मणश्च
दुःखमित्यनन्तरमेवोक्तं, मोहो हतो यस्य न भवति तृष्णा. कोऽर्थः? तृष्णाया अभावान् मोहाभावः, तृष्णाया अपि कुतो हनन-

मित्याह-चृष्णा हता भवति न यस्य लोभः, कोऽर्थो ? लोभाभावाचृष्णाभावः, स तर्हि केन हत इत्याह-लोभो हतो यस्य न किञ्चनानि द्रव्याणि सन्तीति गम्यम् ॥ ८ ॥ ११६३ ॥ सन्त्वेव तु खस्य मोहादयो हेतवो, हननोपायस्तेषां किमयमेवोतान्योऽपीत्याशङ्क्य सविस्तरं तदुन्मूलनोपायं विवक्षुः प्रस्तावमारचयति,

रागं च दोसं च तद्देव मोहः, उद्वक्तुकामेण समूलजालम् ।
जे जे उवाया पडि(अपाया परि पा०) वल्लियव्वा, ते कित्तइस्सामि अरणुणुत्तिव ॥ ११६४ ॥
स्पष्टा, नवरः, यदिह रागस्य प्रागुपादानं पूर्वं तु मोहस्य तदेषा परस्परायतनत्वेन पूर्वोपरभावस्यानियमात्, तथा उद्धर्तु-
कामेन-उन्मूलयितुमिच्छता सह मूलानामिव मूलानां-तीव्रकषायोदयादीनां जालेन-समूहेन वर्त्तत इति समूलजालस्त, एतच्च
रागादीनां प्रत्येकं विशेषणं, ये ये उपायास्तदुद्धरणहेतुन प्रतिपत्तव्या -अङ्गीकर्तव्या कर्तुमिति शेषः ॥ ९ ॥ ११६४ ॥

यथाप्रतिज्ञामाह-

रसा पगामं न हुं सेवियिद्या, पाय रसां वित्तिं(त्तं प्रा०) करा नराणम् ।
दित्तं च कामां समभिदंति, दुमं जहा साउफलं च पक्खी ॥ ११६५ ॥

रसा इत्यादि गाथा ११, रसा -क्षीरादिविकृतयः प्रकाम-अत्यर्थं न निवेदितव्या-नोपमुक्तव्या, प्रकामग्रहणं तु वातादि-
क्षोभनिवारणाय रसा निवेदितव्या एव, निष्कारणनिवेवणस्य तु निषेध इति ख्यापनार्थं, उक्तं च-"अच्चाहारो न सहेइ अति
निद्धेणे विसया उदिज्जति । जायामायाहारो तपि पगामं न मुज्जामि ॥ १ ॥" किमित्येवमुपदिश्यते इत्याह-यत प्राय -जाहुल्येन

रसा निषेव्यमाणा इति गम्यं दृष्टिः—धातूद्रेकस्तत्करणशीला दृष्टिकराः, यद्वा दीप्ति-दीपनं-मोहानलज्वलनं तत्करणशीला दीप्तिकराः, नराणामुपलक्षणात् स्त्रीणां च, उदीरयन्ति हि ते उपभुक्तास्तेषां मोहानलमिति, एवं च को दोष इत्याह—दृप्तं दीप्तं वा नरमिति प्रक्रमो, जातिविवक्षया बहुवचनप्रक्रमेऽपि एकवचनं, चः—पुनः कामाः—विषयाः समभिद्रवन्ति—अभिभवन्ति, कमिव क इवेत्याह—द्रुमं यथा स्वादुफलं—मधुरफलान्वितं, (इव) इति भिन्नक्रमस्ततः पक्षिण इव, इह च द्रुमोपमो नरादिः, स्वादुफलतातुल्यं च द्रुमसत्त्वं दीप्तत्वं वा, पक्षिसदृशाश्च कामा इति, अनेन रसप्रकामभोजने दोष उक्तः ॥ १० ॥ ११६५ ॥

सम्प्रति सामान्येन प्रकामभोजने दोषमाह—

जह्वा दवग्गी पउरिंयणे चणे, समारुओ नोवसमं उवेइ ।

एविंदियग्गीवि पगामभोइणो, न वंभायरिस्स हियाय कस्सई ॥ ११६६ ॥

यथा दवाग्निः प्रचुरेन्धने वने—अरण्ये, वसति हि कश्चित् विध्यापकोऽपि स्यादित्येतदुपादानं, समारुतः—सवायुः नोपशमं—विध्यानमुपैति—प्राप्नोति, एवं दवाग्निवन्नोपशाम्यति, इन्द्रियशब्देन इन्द्रियजनितो राग एवोक्तस्तस्यैवानर्थहेतुत्वेनेह चिन्त्यमानत्वात्, सोऽग्निरिव धर्मवनदाहकत्वादग्निरिन्द्रियाग्निः, सोऽपि प्रकामभोजिनः—अतिमात्राहारस्य, प्रकामभोजनस्य पवनसाम्यत्वेनातीव तदुदीरकत्वाद्, अतश्चायं न ब्रह्मचारिणो हिताय—हितनिमित्तं, ब्रह्मचर्यविघातकत्वात्, कस्यचित् अतिसुस्थितस्यापि, तदनेन प्रकामभोजनस्य काक्वा परिहार्यत्वमुक्तम् ॥ ११ ॥ ११६६ ॥

इत्थ रागमुद्धर्तुकामेन यत्त्याज्य तदुक्त्या यदतिथ्येन कर्तव्य तदाह—

विविक्तसिद्धासणजतियाण, ओमासणाण (ई पा०) दमिह्दियाण ।

न रागसत्तू धरिसेह चित्त, पराइओ वाहिरिगोसहे हि ॥ ११६७ ॥

विविक्ता—द्वयादिविकला शय्या—यसतिस्तस्यामासन तेन यन्त्रितास्तेषा, अवभाशनाना—न्यूनभोजनाना, दमितानि—
यशीकृतानीन्द्रियाणि ये तथा तेषा दमितेन्द्रियाणा, न—नैव राग शत्रुरियाभिभवहेतुतया रागशत्रुर्धर्ययति—पराभवति, किं
तत्?, चित्त, किंतु स एतेष्य पराघृण्यते इति भाव, क इव?—पराजित—पराभूतो व्याधिरिव—कुष्ठादि औषधे गुडूच्यार्थेदेहमिति
गम्यन् ॥ १२ ॥ ११६७ ॥

अनेन विविक्तशय्यादीना काक्का विधेयत्यमुक्त, इदानीं विविक्तशय्यासने यत्नाधानाय विपर्यये दोषमाह—

जना विरालावसहस्स मूले, न मूसगाण वसहो पसत्था ।

एमेव इत्थीनिलयस्स मज्जे, न वभयारिस्स खमो निवासो ॥ ११६८ ॥

यथा पिडालावमयस्य—मार्जारवसतेर्मूले—पार्श्वे न मूपकाणा वसति प्रशस्ता, अवश्य तत्र तदपायसम्भवात्, एवमेव
स्त्रीणा पण्डकाद्युपरक्षणमेतत् निलयो—नियास स्त्रीनिलयस्तस्य मध्ये—अन्त न ब्रह्मचारिण क्षमो—युक्तो निवासो—यसति,
तत्र ब्रह्मचर्यवाधासम्भवादिति भाव ॥ १३ ॥ ११६८ ॥

विविक्तशय्यावस्थितावपि कदाचित् स्त्रीसम्पाते यत्कृत्यं तदाह—

न खलवावणविलासहासं, न जंपियं इंगिय पेहियं वा ।

इत्थीण चित्तंसि निवेशइत्ता, दट्टं ववस्से समणे तवस्सी ॥ ११६९ ॥

न-नैव रूपं-सुस्थानता लावण्यं-नयनमनमां आह्लादको गुणः, विलासाः विशिष्टनेपथ्यरचनादयः हासः-रूपोलविकासादिरयां समाहारे रूपलावण्यविलासहासं, न जल्पितं-मन्मनोलापादि, इद्वितं-अद्भुतादि-प्राकृतत्वात् विन्दुलोपः, प्रेक्षितं-कटाक्ष-वीक्षितादि, वा समुच्चये, स्त्रीणां सम्वन्धि चित्ते निवेश्य-अहो सुन्दरमिदमिदं चेति विकल्पतः स्थापयित्वा द्रष्टुं-इन्द्रिय-विषयतां नेतुं व्यवस्येत्-अध्यवस्येदिति योगः, चित्ते निवेश्येत्यनेन च रागाद्यभिसन्धिं विना एतद्दर्शनमपि न दोषायेति ख्याप्यते, निवेश्येति च समानकालत्वेऽपि कत्याप्रत्ययो-‘ऽक्षिणी निमील्य हस्तती’त्यादिवत् ॥ १४ ॥ ११६९ ॥

किमेवमुपदिश्यते इत्याह—

अदंसणं चेव अपत्थणं च, अच्चित्तणं चेव अकित्तणं च ।

इत्थीजणस्सारियझाणजुगं, हियं सया यंभवण (चेरे पा०) रयाणं ॥ ११७० ॥

अदर्शनं-इन्द्रियाविषयीकरणं, चः समुच्चये, एवः-अवधारणे, अदर्शनमेव, अप्राप्यं च-अनभिलाषणं, अचिन्तनं चैव रूपाद्यपरिभावनं अकीर्त्तनं च-अशब्दनं नामतो गुणतो वा स्त्रीजनस्य, आर्यध्यानं-धर्म्योदि तस्य योग्यं-तद्धेतुत्वेनोचितं

आर्यध्यानयोग्य, हित-पथ्य, सदा-सर्वकाल ब्रह्मचर्ये रताना-आसक्ताना, तत स्थितमेतत्-न स्त्रीणा रूपादि मनसि निवेश्य
द्रष्टुं व्यवसेत् ॥ १५ ॥ ११७० ॥

ननु-“विकारहेतौ सति चिक्रियन्ते, येषां न चेतासि त एव घीरा” तत्किमिति रागमुद्धर्तुकामेन विविकशय्यासनता
विधेयेत्युच्यते ? इत्याशङ्क्याह-

काम तु देवीहि विभूतियाह, न चाइया खोभडउ त्तिगुत्ता ।
तहावि णगतहियति नचा, विविक्तवासो मुणिण पसत्थो ॥ ११७१ ॥

काम तुत्ति, अनुमतमैवैतत्, यदुत देवीभिरप्यास्ता मानुषीभिरित्येपर्यं, भूषितामि अलङ्कृताभिर्नैव, चाइअत्ति-
शक्ता क्षोभयितुं-चलयितुं सयमादिति गम्य, तिसृभिर्गुप्तिभिर्गुणात्त्रिगुणा, अर्थात् मुनय, तथापि-यदप्येवविधाश्चलयितुं न
शक्यन्ते तदप्येकान्तहितमेतदिति ज्ञात्वा, कोऽयं ?, केचिदत्यन्तयोगिनोऽपि तत्सङ्कल्पाभ्युपगच्छन्ति, ये तत्सङ्कान् धुम्यन्ति तेऽपि
स्त्रीसत्सक्तवसतिधासे “साहु तवो घणवासो” इत्याद्यवर्णादिदोषभाजं स्युरिति परिभाष्य विविकवाप्तो-विविकशय्यासनतात्मको
मुनीना प्रशस्त-अन्तर्भावितप्यर्थतया प्रशसित, अतः स एवाश्रयणीय इति भावः ॥ १६ ॥ ११७१ ॥

एतत्समर्थनार्थमेव स्त्रीणा दुरतिक्रमत्वमाह-

मुग्खाभिक्षिप्सवि माणवस्स, ससारभीरुस्स छियस्स धम्मो ।
नेयारिस्स दुत्तरमत्थि लोण, जहत्थिओ वालमणोहराओ ॥ ११७२ ॥

मोक्षाभिलाषिणोऽपि—मुत्तमभिलाषिणोऽपि—मानवस्याग्रेः सम्बन्धात्संसारभीरोरपि—संसारान्धयनशीलस्यापि, तथा अपेयौ-
गात् स्थितस्यापि धर्मे नैतादृशमीदृशं, दुस्तरं—दुरतिक्रमं अस्ति, लोके—जगति नथा स्थितौ बालमनोहरा—निर्विकचचिता-
क्षेपिण्यः दुस्तराः, दुस्तरत्वे बालमनोहरत्वं हेतुः. ततोऽतिदुस्तरत्वादासां परिहार्यत्वेन विविचयशय्यासनमेव श्रेय इति
भावः ॥ १७ ॥ ११७२ ॥

नन्वेवं स्त्रीसद्गतिक्रमार्थमप्युपदिष्टस्तथा च शेषसद्गतिक्रमणार्थमपि किं न कश्चिदुपाय उपदिश्यते ? इत्याह—

एतत् य संगा समदृक्मिता, सुदुतरा चैव हवन्ति सेमा ।

जहा महासागरमुत्तरित्ता, नर् भवे अवि गंगासमाणा ॥ ११७३ ॥

यद्वा स्त्रीसद्गतिक्रमणे गुणमाह—एतांश्च सद्गान्—सम्बन्धान् प्रकृमात् स्त्रीवियान् समतिक्रम्य—उत्तम सुतोत्तराः—सुलो-
छद्वयाश्चैव भवन्ति शेषाः—द्रव्यादिसङ्गाः, सर्वसान्नां रागरूपत्वे समानेऽपि स्त्रीसद्गानामेवैतेषु प्राधान्यादिति भावः, दृष्टान्त-
माह—यथा महासागरं—स्वयम्भूरमणं उत्तीर्य नदी भवेत्सुरोत्तरेति गम्यं, वीर्यातिशययोगत इति भावः, अपि गङ्गासमाना
गङ्गा किल महानदी तत्सदृशाप्यास्तामितरा शुद्रनदीत्यपेक्षः ॥ १८ ॥ ११७३ ॥

यदुक्तं—“विविक्तमिज्जासणे”त्यादि, तत्र विविक्तावतथोक्ता, “ओमासणाण”मित्यत्रावमाशनत्वं प्रकामभोजननिषेधेन
समर्थितं, दमितेन्द्रियत्वं तूत्तरत्र वक्ष्यत इत्युभयमपेक्ष्य “न रागमत्तु धरिसेइ चित्त”मित्यत्र किमिति रागपराजयं प्रत्येव-
मुपदिश्यते ? इत्याशङ्क्य रागस्य दुःखहेतुत्वं दर्शयितुमाह—

कामानुगिद्विप्पमव खु दुक्ख, सवस्स लोगस्स सदेवगस्स ।
ज काइय माणसिय च किचि, तस्सतय गच्छइ वीयरगो ॥ ११७४ ॥

कामेणु-धिपयेणु अनुगृद्धि -सतताभिकाङ्क्षा तस्या प्रभवो यस्य सत् कामानुगृद्धिप्रभवमेव खोरेवार्थत्वात्, किं नु? दु ख,
सप्तस्य लोकस्य संदेवरुस्य-देवान्वितस्य, कतरदु खमित्याह-यत्कायिक रोगादि मानसिः चेष्टवियोगादिजन्य किञ्चित्-स्वल्प-
मपि, कदाचिदेतदभावेऽपि एतत्स्यादत आह-तस्य द्विविधस्यापि दु खस्यान्तक-पर्यन्त गच्छति वीतरागो विगतकामानुगृद्धि-
रित्यर्थ ॥ १९ ॥ ११७४ ॥

ननु कामा सुखरूपतयैवानुभूयन्ते, तत्कथ कामानुगृद्धिप्रभवमेव दु खमुच्यते—

जहा य किपागफला मणोरमा, रसेण वन्नेण य मुज्जमाणा ।

ते खुइण जीवियपवमाणा, एओवमा कामगुणा विचगे ॥ ११७५ ॥

यत्र चेति यथैव किम्पाको वृक्षविशेषस्तत्फलानि, अपेर्गम्यत्वात् मनोरमाण्यपि रसेन आस्वादेन वर्णेन-रक्तत्वादिना चाङ्ग-
न्यादिना च, मुज्यमानानि ते इति तानि लोकप्रतीतानि क्षोदयितु अच्यवसायाद्यैरुपक्रमकारणैर्विनाशयितु शक्यत इति क्षुद्र
तदेवानुकम्प्य क्षुद्रक तस्मिन् सोपक्रमे जीविते-आयुषि पच्यमानानि विपाकावस्था प्राप्तानि मरणान्तदु खदायीनीति शेष,
प्राकृतत्वात् लिङ्गन्यत्यय, एतदुपमा -किम्पाकफलतुल्या कामगुणा विपाके फलप्रदानकाले, कोऽर्थः?, यथा हि-तानि उपभुज्य-

मानानि मनोरमाण्यपि विपाके सोपक्रमायुषां मरणहेतुतया अतिदारुणानि, एवं कामा अपि भुज्यमाना मनोरमा अपि विपाके नरकादिदुर्गतिदुःखदायितया अत्यन्तदारुणा एव ॥ २० ॥ ११७५ ॥

एवं बहुगुणस्थानानुयायित्वेन रागस्य प्राधान्यात् केवलस्यैवोद्धरणोपायमुक्त्या अधुना तस्यैव द्वेषसहितस्य तमभिधित्सुर्दमितेन्द्रियत्वं च व्याचिख्यासुरिदमाह—

जे इन्द्रियाणां विसया मणुण्णा, न तेषु भावं निसिरे कयाई ।

न यामणुनेसु भर्गपि कुज्जा, समाहिकामे समणे तवस्सी ॥ ११७६ ॥

ये इन्द्रियाणां चक्षुरादीनां विषया-रूपादयः मनोज्ञाः न तेषु विषयेषु अपेर्गम्यत्वात् भावमपि-अभिप्रायमपि प्रस्तावादिन्द्रियाणि च प्रवर्तयितुं, किं पुनस्तत्प्रवर्तनमित्यपेक्ष्यः, निश्चेत्-कुर्यात् कदाचित्, न चामनोज्ञेषु मनोऽपि, अत्रापीन्द्रियाणि प्रवर्तयितुं अप्यर्थः प्राग्धत्, कुर्यात्-विदध्यात्, तदनेन वाक्यद्वयेनापीन्द्रियदम उक्तः, समाधिः-चित्तैकाग्र्यं. स च रागद्वेषाभाव एवेति स एव तेनोपलक्ष्यते, ततस्तत्कामो रागद्वेयोद्धरणामिलापी ॥ २१ ॥ ११७६ ॥

इत्थं रागद्वेयोद्धरणपिणो विषयेभ्यो निवर्तनमिन्द्रियाणामुपदिष्टं. अधुना त्वेतेषु तत्प्रवर्तने रागद्वेषानुद्धरणे च यो दोषस्तं प्रत्येकमिन्द्रियाणि तत्प्रसङ्गतो मनश्चाश्रित्य दर्शयितुमाह—

चक्खुस्स ख्वं गहणं वयंति, नं रागहेउं तु मणुन्नमाहु ।

तं दोमहेउं अमणुन्नमाहु, समो अ जो तेषु स वीयरगो ॥ ११७७ ॥

चक्षुर्वुत्सेत्यादि अष्टसप्तति सूत्राणि, तत्रापि चक्षुराश्रित्य त्रयोदश सूत्राणि, चक्षुष-चक्षुरिन्द्रियस्य रूपं वर्णं सस्यान
या गृह्यते अनेनेति ग्रहण, कोऽर्थः ? आक्षेपक, विशिष्टेन हि रूपेण चक्षुराक्षिप्यते वदन्ति-अभिदधान्ति तीर्थकराद्या इति गम्य, तत
तत् किमित्याह तद् रूप राग-अभिपन्नस्तद्धेतु तदुत्पादक, तु पूरणे, मनोज्ञमाहु, तथा तद् रूप द्वेषहेतुमनोज्ञमाहु, तत
स्तयोश्चक्षु प्रवर्त्तने रागद्वेषसम्भगात्तदुद्धरणशक्तिरक्षणो दोष इति भावः, आह-एव न कश्चित् सति रूपे वीतराग स्यादत
आह-समस्तु-अरकद्विष्टतया तुल्य पुनर्यं तयोर्मनोज्ञेतररूपयो स वीतराग इव तादृशगमाभावात् वीतराग, उपलक्षणात्
वीतद्वेषश्च, किमुक्तं भवति ? न तावच्चक्षुस्तयो प्रवर्त्तयेत्, कथञ्चित्प्रवर्त्तने वा समतामेव अवलम्बते इति भावः ॥ २२ ॥ ११७७ ॥

ननु यद्येव रूपमेव रागद्वेषजनक ततस्तदुद्धरणार्थिनस्तत्रैव चिन्तास्तु, रूपे चक्षुर्न प्रवर्त्तयेदित्येव न तु युक्तं चक्षुष

श्चिन्ता इत्याशङ्क्याह-

रूपस्त चक्षु गृहण वयति, चक्षुस्त रूप गृहण वयति ।

रागस्त हेतु स(त पा०)मणुष्यमाहु, दोस्तस्त हेतु अमणुष्यमाहु ॥ ११७८ ॥

रूपस्य चक्षुर्गृह्णाति इति ग्रहण वदन्ति, तथा चक्षुषो रूपं गृह्यत इति ग्रहण ग्राह्य वदन्ति, अनेन रूपचक्षुषोर्ग्राह्यग्राहक
भाव उत्तः, तथा च न ग्राहक विना ग्राह्यत्व, नापि ग्राह्य विना ग्राहकत्वमित्यनयो परस्परसुपकार्योपकारकभाव उक्तं स्यात्,
अनेन चानयो रागद्वेषजनने सहकारिभाव रयाप्यते, तथा च यथा रूप रागद्वेषकारण तथा चक्षुरपीत्युक्तं स्यात्, अत एव

आह-रागस्य हेतुं-कारणं प्रक्रमच्चक्षुः सह मनोज्ञेन रूपेण ग्राह्येन वर्तत इति समनोज्ञं-मनोज्ञरूपविषयमित्यर्थः, आहुः-ब्रुवते, दोषो-द्वेषस्तस्य हेतुममनोज्ञं अमनोज्ञरूपमाहुः ॥ २३ ॥ ११७८ ॥

इत्थं रागद्वेषोद्धरणोपायमुक्त्वा एतदनुद्धरणे को दोष इत्याह-

रूवेसु जो गिद्धिसुवेइ तिव्वं, अकालियं पावइ सो विणासं (किलेसं पा०) ।

रागाउरे से जहवा पयंगे, आलोअलोले समुवेइ महुं ॥ ११७९ ॥

रूपेषु यो गृह्णि-रागं उपैति-गच्छति तीव्रां-उत्कटां, स किमित्याह-अकाले भवं अकालिकं-यथास्थित्यायुरूपरमार्दवा-नेव प्राप्नोति स विनाशं-घातं, रागेणातुरो-विह्वलो रागातुरः सन् स लोकप्रतीतः यथा वेति वाशब्दस्यैवार्थत्वात् यथैव-यैनैव प्रकारेण पतङ्गः-शलभः आलोकः-अतिस्निग्धदीपशिखादिदर्शनं तस्मिन् लोलः-लम्पटः समुपैति मृत्युं-प्राणत्यागं, तस्यापि ह्यालोकलोलत्वं राग एवेति भावः ॥ २४ ॥ ११७९ ॥

जे आवि दोसं समुवेइ तिव्वं, तंसि नखणे से उ उवेइ दुक्खं (समुवेति सव्वं पा०) ।

दुदंतदोसेण सएण जंतू, न किंचि रूवं अवरज्झई से ॥ ११८० ॥

यश्चेति यन्तु, अपि तस्मिन्नित्यत्र योक्ष्यते, दोषं-द्वेषं समुपैति रूपेष्विति गम्यं, तीव्रं, स किमित्याह-तस्मिन्नपि क्षणे-प्रस्तावे यस्मिन् द्वेष उत्पन्नः सः तुः पूरणे उपैति दुःखं-चित्तसन्तापादिकं, यथा द्विष्टो हि किमिदमनिष्टं मया दृष्टमिति मनसा व्याकुलीभवति परितप्यते च देहेन, यदि रूपदर्शनात् द्वेषमुपगच्छन् दुःखमुपैति ततस्तथाविधरूपदोषैर्गवास्य तद्धेतुकदुःखावा-

स्तिरिति प्राप्तमित्यादाह्लाह-दुष्ट दमन दुर्दान्त तच्च प्रक्रमात् चक्षुस्तदेव दोषो दुर्दान्तदोषत्वेन स्वकेन-आत्मीयेन जन्तु न
किञ्चित् स्वल्पमपि रूप प्रक्रमात् अमनोज्ञ अपराध्यति-दुष्यति, से-तस्य, यदि हि रूपमेनापराध्येत् तदा न कस्यचिदोषाभाव
स्यात्, तथा च मुत्स्यभावादयो दोषा इति भाव ॥ २५ ॥ ११८० ॥

इत्य रागद्वेपयोर्द्वयोरप्यनर्थहेतुत्वमुक्तं अधुना द्वेषस्यापि रागहेतुकत्वात्स एव महानर्थमूलमिति दर्शयस्तस्य विदोषत
परिहर्तव्यतामाह—

प्रागतरत्तो रुहरसि स्वे, अतालसि से कुण्डं पञ्जोस ।

बुक्खस्स सपीलमुवेइ चाले, न लिप्पई तेण मुणी विरागे ॥ ११८१ ॥

एकान्तरत्तो यो न कयञ्चित् विराग याति रुचिरे रूपे, विमित्याह-अताहदो-अन्याहदो स करोति, प्रदोष-द्वेष सुदरी
नव इव मुरसुन्दरीरागासुन्दर्या, तथा च दु खस्य सपीडन-सङ्घात उपैति बाल-अज्ञ, उक्तमेवार्थं व्यतिरेकेणाह-न
लिप्प्यते-न लिप्यते तेन द्वेषकृतदु खेन मुनि विरागो-रागरहित ॥ २६ ॥ ११८१ ॥

सम्प्रति रागस्यैव पापकर्महेतुता यत्तु हिंसाद्याश्रयनिमित्तता पुनरिदं तद्वद्वारेण तु खजनकस्य च सूत्रयदेनाह—

रुवाणुगासा(चाया पा०)णुगण य जीवे, चराचरेहि सयणेगरूवे ।

चित्तेहि ते परियावेइ चाले, पीलेइ अत्तदुगुरू किलिट्ठे ॥ ११८२ ॥

रूप प्रस्तावात् मनोज्ञ अनुगच्छति रूपानुगा सा चासौ आशा च रूपानुगाशा, रूपविषयोऽभिलाष इत्यर्थ, तदनुगतश्च

जीवः, चराचरान्-त्रसस्थावरान् हिनस्ति-विनाशयति, अनेकरूपान्-जात्यादिभेदादनेकविधान्, कांश्चितु चित्रैः-अनेकप्रकारैः स्वकायपरकायशस्त्रादिभिरूपायैरिति गम्यं, तान् चराचरजीवान् परितापयति-सर्वतो दुःखयति, अपरांश्च पीडयति, एकदेश-दुःखोत्पादनेन, आत्मार्थं गुरुः-स्वप्रयोजननिष्ठः क्लिष्टो-रागबाधितः ॥ २७ ॥ ११८२ ॥

अन्यच्च—

रूपाणुवाएण (रागेण पा०) परिग्रहेण, उप्पायणे रक्खणसंनिओगे ।

वए विओगे य कहे सुहं से, सम्भोगकाले य अतित्त(त्ति पा०)लाभे ? ॥ ११८३ ॥

रूपविषयोऽनुतापः-अनुरागो रूपानुपातः तस्मिंश्च सति, णः पूरणे, परिग्रहेण-मूर्च्छात्मकेन हेतुना उत्पादने-उपार्जने रक्षणं च-अपायेभ्यो निवारणं, संनियोगश्च-स्वपरप्रयोजनेषु सम्यग्व्यापारणं रक्षणसंनियोगं तस्मिन्, व्यये-विनाशे वियोगे-विरहे सतोऽप्यनेककारणजनिते, सर्वत्र रूपस्येतिप्रक्रमः, क सुखं !, न कश्चित्, किं तु सर्वत्र दुःखमेवेति भावः, से-तस्य जन्तोः, इयमत्र भावना-रूपमूर्च्छितो हि रूपवद्द्रजाश्वकलत्रादीनामुत्पादनरक्षणार्थं, तेषु क्लेशहेतूपायेषु जन्तुः प्रवर्त्तते, प्रवर्त्त्य च तद-पायाशङ्कया पुनः पुनः परितप्यत एवेति सिद्धमेवास्योत्पादनादिषु दुःखं, मा भूत्, उत्पादनादिषु रूपस्य सुखं, सम्भोगकाले तु भावीत्याशङ्काह-सम्भोगकाले च उपभोगप्रस्तावे च अतृप्तिलाभे-तृप्तिप्राप्त्यभावे सति, क सुखमिति सम्बन्धः, उत्तरोत्तरेच्छया हि परितप्यत एव रागी ॥ २८ ॥ ११८३ ॥

आह-एव परिग्रहाद् दुःखमनुभयतस्तद्धीरुतथा, ततो निवृत्तिर्दोषान्तरानारम्भो वा किमस्य स्यादित्याशङ्क्याह—

रूपे अतिष्ठे अ परिग्रहमि, सत्तोचसत्तो न उवेह तुष्टि ।

अतुष्टिदोषेण दुर्ही परस्स, लोभाविले आययई अदत्त ॥ ११८४ ॥

रूपेऽतृप्तश्च परिग्रहे च-तद्विषयमूर्च्छात्मके सक्त-सामान्येनाऽऽसक्तिमान्, उपसक्तश्च-गाढ आसक्तस्ततः सक्तश्च-प्रारम्भोपसक्तश्च पश्चात् सक्तोपसक्तो नोयैति-नोपगच्छति, तुष्टि-सन्तोष, तथा चातुष्टियेव दोषस्तेनातुष्टिदोषेण दुःखी-यदि ममेदमिदं च रूपमद्वस्तु स्याद् इत्याकाङ्क्षतोऽतिशयदुःखयान् सन्, परस्य-अन्यस्य सम्बन्धि रूपवद्वस्त्विति गम्य, यद्वा परेषां स्व परस्व प्रक्रममात् रूपमद्वस्तु तस्मिन् लोभो-गाढं तेनाविल-कलुष परस्वलोभाविल आदत्ते-गृह्णाति अदत्त परकीयमेव रूपवस्त्विति गम्य, अनेन विदोषत परिग्रह आसक्तिरूपदोषान्तरारम्भ उक्त ॥ २९ ॥ ११८४ ॥

तत्किमस्यैतावानेय दोष उतान्योऽपीत्याशङ्क्योक्तदोषानुनादेन दोषान्तरमेवाह—

तगहाभिभूयस्स अदत्तहारिणो, रूपे अतिष्ठस्स परिग्रहे य ।

मायामुस बहुह लोभदोसा, तत्थावि दुःखा न विमुचई से ॥ ११८५ ॥

तृष्णाभिभूतस्य-लोभपराजितस्य, तत एवादत्त हरति-गृह्णातीत्येवशीलोऽदत्तहारी तस्य, तथा रूपे-रूपविषयो य परिग्रहस्तस्मिन्निति योग, चक्ष भिनक्रमत् अतृप्तस्य च, तत्रासन्तुष्टस्य मायाप्रधान मृषा-अलीकभाषण मायामृषा वर्द्धते-वृद्धि याति, कुतो ?, लोभदोषात्-लोभापराधात्, दुःखो हि परस्वमादत्ते, आदाय च तद्वोपनपरो मायामृषा वक्ति, तदनेन लोभ

एव सर्वाश्रवाणां मुख्यो हेतुरित्युक्तं, तथा रागप्रक्रमेऽपि सर्वत्र लोभाभिधानं रागेऽपि लोभांशस्यैवातिदुष्टत्वावेदकं, तत्रापि को दोष इत्याह-तत्रापि मृपाभाषणेऽपि दुःखात् न विमुच्यते-न विमुक्तिमाप्नोति, किंतु दुःख्येव स्यात् ॥ ३० ॥ ११८५ ॥

दुःखाविमुक्तिमेव भावयति—

मोसस्स पच्छा य परत्थओ य, पओगकाले य दुही दुरंते ।

एवं अदत्ताणि समायअंतो, ख्वे अतित्तो दुहिओ अणिस्सो ॥ ११८६ ॥

मोसस्सत्ति अनृतभाषणस्य, पश्चाच्चेदमिदं चेत् मया सुसंस्थापितमुक्तमिति पश्चात्तापः पुरस्ताच्च कथमयं मया वञ्चनीय इति चिन्ताव्याकुलत्वेन प्रयोगकाले च-तद्भाषणप्रस्तावे च नासौ ममालीकभाषितां लक्षिष्यतीति क्षोभतः दुःखी सन्, तथा दुष्टोऽन्तः-पर्यवसानमिहानेकविडम्बनातो विनाशेनाऽमुत्र च नरकादिप्राप्त्या यस्यासौ दुरन्तो भवेत् जन्तुरिति गम्यं, तदेवं मृपाद्वारेणादत्तादानस्य दुःखहेतुत्वमुक्तं, यद्वा मोसस्सत्ति मोषस्य-स्तेयस्येति व्याख्या तदा साक्षादेव तस्य दुःखहेतुत्वोक्तिः, उपसंहारमाह-एवमुक्तप्रकारेण अदत्तानि समादानो-गृह्णन् रूपेऽनृतसः सन् दुःखितो भवति, कीदृशः सन्नित्याह-अनिश्रो-दोषवत्तया सर्वजनोपेक्षणीय इति कस्यचित्सम्वन्धिनाऽवष्टम्भेन रहितः सन्, मैथुनरूपाश्रवोपलक्षणं चैतत्, अतिप्रसिद्धत्वाच्च रागिणां तस्य साक्षादनभिधानम् ॥ ३१ ॥ ११८६ ॥

उक्तमेवार्थं निगमयितुमाह—

रूपाणुरत्तस्स नरस्स एव, कच्छो सुह दुल्ल कयाह किचि ? ।

तत्थोवभोगेऽवि किलेसदुक्ख, निवत्तई जस्स कएण दुम्मल ॥ ११८७ ॥

रूपानुरक्तस्य नरस्य एव-पूर्वसूत्रकदम्बकोत्तप्रकारेण कुत सुख भवेत् ? , न भवेदिति भाव , विमित्येव यतस्तत्र रूपानुरागे उपभोगेऽपि-उपभोगानस्थायामपि हेतुदुःख-अतुसलाभतालक्षणवाधाजनितमसात, उपभोगमेव विशिनष्टि-निर्वर्त्तयति-उरपा दयति यस्य-उपभोगस्य कृते यदर्थं, नेति वाक्यालङ्कारे, दुःखमात्मन इति गम्यम् ॥ ३२ ॥ ११८७ ॥

इत्थ रागस्यानर्थाहेतुतामुक्तना द्वेयस्यापि तामाह—

एमेव रूयमि गओ पओस, उवेह दुक्खोत्तरपरराओ ।

पटुट्ठचित्तो अ चिणाह कम्म, ज से पुणो होड दुट्ठ विवागे ॥ ११८८ ॥

एवमेव यथानुरक्तस्त्वैव रूपे गत प्रदेय-द्वेय उपैति-प्राप्नोति, इहेवेति शेष , दुःखौघपरम्परा-उत्तरोत्तरदुःखसमूहरूपा, तथा प्रदुष्टचित्त चस्य भिन्नकृमायात् चिनोति च-यप्ताति च कर्म, से-तस्य पुनर्भवति दुःख-दुःखहेतुविपाक अनुभवकाले इह परत्र चेति भाव , पुनर्ग्रहणमैहिकदुःखापेक्ष्य, अशुभकर्मोपचयश्च हिंसाद्याश्रयाविनाभावीति तद्वेतुत्वमनेनाक्षिप्यते ॥ ३३ ॥ ११८८ ॥

इत्थ रागद्वेषानुद्धरणे दोषमुक्त्वा तदुद्धरणे गुणमाह—

रूवे विरत्तो मणुओ निमोगो, एण्ण दुम्मोहपरपरेण ।

न लिप्पई भयमज्जेऽवि सत्तो, जलेण वा पुम्भवरिणीपलास ॥ ११८९ ॥

रूपे विरक्ता उपलक्षणत्वाद्विष्टश्च मनुजो-मनुष्यो विशोकः-शोकरहितः, तन्निबन्धनयो रागद्वेषयोरभावात्, एतेनानन्तरो-
क्तेन दुःखानामोघाः-सङ्घातास्तेषां परम्परा-सन्ततिः दुःखौघपरम्परा तथा न लिप्यते-न स्पृश्यते मध्येऽपि सन् तिष्ठन्, दृष्टान्त-
माह-जलेनेव, वाशब्दस्योपमार्थत्वात् पुष्करिणीपलाशं-पद्मिनीपत्रं जलमध्येऽपि सदिति शेषः ॥ ३४ ॥ ११८९ ॥

सोयस्स सद् गहणं वयंति, तं रागहेउं तु मणुन्नमाहु ।

तं दोसहेउं अमणुन्नमाहु, समो अ जो तेसु स वीयरानो ॥ ११९० ॥

इत्थं चक्षुराश्रित्य त्रयोदशसूत्राणि व्याख्यातानि, एवं शेषेन्द्रियाणां मनसश्च स्वस्वविषयप्रवृत्तौ रागद्वेषानुद्धरणदोषा-
भिधायीनि त्रयोदश सूत्राणि व्याख्येयानि, नवरं श्रोतस्येति-श्रोतेन्द्रियस्य शब्दं-ध्वनिं मनोज्ञं काकलीगीतादि
अमनोज्ञं खरकर्कशादि ॥ ३५ ॥ ११९० ॥

तथा—

सदस्स सोयं गहणं वयंति, तं रागहेउं तु मणुन्नमाहु । तं दोसहेउं अमणुन्नमाहु, समो अ जो तेसु स
वीयरानो ॥ ११९१ ॥ सदेसु जो गेहिमुवेह तिव्वं, अक्कालियं पावइ सो विणासं । रागाउरे हरिणमिउव्व मुद्धे,
सदे अतित्ते समुवेह मच्चुं ॥ ११९२ ॥ जे यावि दोतं समुवेह तिव्वं, तंसि वखणे से उ उवेइ दुक्खं ।
दुद्धंतदोसेण सएण जंतू, न किंचि सद् अवरज्झई से ॥ ११९३ ॥ एगंतरत्ते रुइरसि सदे ॥ ३९ ॥ ११९४ ॥
सद्दणुगासाणु ॥ ११९५ ॥ सद्दणुवाएण परिग्गहेण ॥ ११९६ ॥ सदे अतित्ते ॥ ११९७ ॥ तण्हाभिभूयस्स ०

॥ ११०८ ॥ मोसस्स पच्छा य० ११०९ ॥ सद्धानु० १२०० ॥ एमेव सहमि० ॥ १२०१ ॥ सदे विरत्तो० ॥ १२०२ ॥

हरिणमिगन्व मुद्धेत्ति, मृग सर्वोऽपि पशुरच्यते, हिरणस्तु कुरङ्ग एवेति तेन विशिष्यते, हरिणश्चासौ पशुश्च हरिणमृग इव मुग्ध-अनभिज्ञ सन् शब्दे-गौरिगीतात्मके अतुष्ट-तदाकृष्टचित्ततया तत्रावृष्टिमान् ॥ ३६-४७ ॥ ११९१-१२०२ ॥

घाणस्स गघ गहण वयति० ॥ १२०३ ॥ गघस्स घाण० ॥ १२०४ ॥ गघेसु जो गेहिं० । रागाउरे ओसहि गघनिट्ठे, सन्ने धिलाओ विव निवसमते ॥ १२०५ ॥ जे यावि दोस० ॥ १२०६ ॥ एगतरत्तो वहरमि गघे० ॥ १२०७ ॥ गघाणु० ॥ १२०८ ॥ गघाणुवा० ॥ १२०९ ॥ गघे अत्तित्ते० ॥ १२१० ॥ तण्हा० ॥ १२११ ॥ मोसस्स० ॥ १२१२ ॥ गघाणु० ॥ १२१३ ॥ एमेव गघमि० ॥ १२१४ ॥ गघे विरत्तो० ॥ १२१५ ॥

घ्राणस्येति घ्राणेन्द्रियस्य गन्ध्यत-घ्रायत इति गन्धस्त मनोज्ञ-सुरभि अमनोज्ञ-असुरभिम् ॥ ४९ ॥ १२०३-१२०४ ॥

तथा—औषधयो-नागदमिन्याद्यास्तासा गन्धे गृद्धो-गृद्धिमान् औषधिगन्धगृद्ध सन् इवस्य भिन्नक्रमत्वात्सर्प इव विला-
तिष्णामन्, स हि अत्यन्तप्रियतया तद्वन्ध सोढुमशक्नुन् विलादभिनिष्क्रमति ॥ ६० ॥ १२०५-१२१६ ॥

जिभाए रसं गहणं० ॥ १२१६ ॥ रसस्स जीहं गहणं वयंति० ॥ १२१७ ॥ रसेसु जो गेहि० । रागाउरे

वडिसविभिन्नकाए, मच्छे जहा आमिसभोगगिद्धे ॥ १२१८ ॥ गाथा १३ ॥ १२२८ ॥

जिह्वायाः-जिह्वेन्द्रियस्य रस्यते-आस्वाद्यते इति रसस्तं मनोज्ञं-मधुरादि अमनोज्ञं-कटुकादि ॥ ६१-६२॥ १२१६-१२१७॥
वडिशं-प्रान्तन्यस्तामिपो लोहकीलकस्तेन विभिन्नकायो-विदारितशरीरो वडिशविभिन्नकायः मत्स्यो-मीनो यथा आमिपस्य-
मांसादेर्भोगः-अभ्यवहारस्तत्र गृहः-अभिकाङ्क्षवान् आमिपभोगगृहः ॥ ६३-७३ ॥ १२१८-१२२८ ॥

कायस्स फासं गहणं वयंति० ॥ १२२९ ॥ फासस्स कायं गहणं० ॥ १२३० ॥ फासेसु जो गेहिसु० ।
रागाउरे सीयजलावसन्ने, गाहगहीए महिसे व रत्ने ॥ १२३१ ॥ एवं फासाभिलावे गाथा १३ ॥ १२४१ ॥

काय इह स्पर्शनेन्द्रियं, सर्वदेहगतत्वव्यापनार्थं चास्यैवमुक्तं, तस्य स स्पर्श्यत इति स्पर्शस्तं मनोज्ञं-मृदुप्रभृतिं अमनोज्ञं-
कर्कशादि शीतं-शीतस्पर्शवत् जलं-नीरं तत्रावसन्नो-मग्नः शीतजलावसन्नः, ग्रहैः-जलचरविशेषैर्गृहीतो महिप इवारण्ये,
वसति हि कदाचित् केनचिदुन्मोच्येतापीत्यरण्यग्रहणम् ७४-८६ ॥ १२२९-१२४१ ॥

मणस्स भावं गहणं० ॥ १२४२ ॥ भावस्स मणं ग० ॥ १२४३ ॥ भावेसु जो गेहिं० । रागाउरे कामगुणेषु
गिद्धे, करेणुमग्गावहिए व नागे ॥ १२४४ ॥ एवं भावाभिलापे गाथा १३ ॥ १२५४ ॥

मनसः-चित्तस्य भावः-अभिप्रायः, स चेह स्मृतिगोचरस्तं ग्रहणं ग्राह्यं वदन्ति, इन्द्रियाविषयत्वात्तस्य, मनोज्ञं-मनोज्ञरूपादि-

विषय, अमनोज्ञ-तद्विपरीतविषय, एवमुत्तरत्रापि भावविषयरूपाद्यपेक्षया व्याल्येय, यद्वा स्वप्नकामदशादिषु हि मनस एव भावो-
पस्थापितो रूपादिरपि भाव उक्त, स मनसो ग्राह्य, स्वप्नकामदशादिषु हि मनस केवलस्य व्यापार इति ॥ ८७-८८ ॥ १२४२-
१२४३ ॥ कामगुणेषु-मनोज्ञरूपादिषु गृह्य-आसक्त, इवार्थस्य चस्य भिन्नक्रमत्वात् करेण्या भोगेण-निजपर्येनापहृत आकृष्ट
करेणुमार्गापहृतो नाग इव-हस्तीव, स हि मदन्त्योऽप्यदूरवर्तिनीं करेणु दृष्ट्वा तद्रूपादिभोहितस्तन्मार्गानुगामितया अवगृह्यते
सद्गामादिषु च प्रवेक्ष्यते तथा च विनश्यति, आह-एव चक्षुरादीन्द्रियवद्भावेव गजस्य प्रवृत्तिरिति कथमस्यात्र दृष्टान्तः ? तत्त्वेन
नोच्यते, प्राधान्यविषयया त्वेतन्नेय, यद्वा तथाविधकामदशाया चक्षुरादीन्द्रियव्यापाराभावेऽपि मनः प्रवृत्तिरिति न दोषः, इह
चानानुपूर्व्यपि निर्देशाद्भ्रमितीन्द्रियाणामित्यमुपन्यासः ॥ ८९-९१ ॥ १२४४-१२५४ ॥

वक्तुमेवार्थं सङ्क्षेपत उपसहारव्याजेनाह-

एविविद्यत्या य मणस्स अत्था, दुक्खस्स हेउ मणुयस्स रागिणो ।

ते चेव थेवपि कयाइ दुक्ख, न वीयरगस्स फरिंति किञ्चि ॥ १२५५ ॥

एवमुक्तन्यायेन इन्द्रियार्थो-चक्षुरादिविषया रूपाद्याः, चस्य भिन्नक्रमत्वात् मनसोऽर्थोऽशोकरूपा, उपलक्षणत्वादिन्द्रिय
मनासि च, दु खस्य हेतवो मनुजस्य रागिण, उपलक्षणत्वात् द्वेषिणश्च, विपर्यये गुणमाह-ते चेन्द्रियमनोऽर्थो स्तोकमपि-
स्वल्पमपि कदाचिद्दु ख न-नैव वीतरागस्येति विगतरागद्वेषस्य कुर्वन्ति किञ्चित् शारीर मानस च ॥ १०० ॥ १२५५ ॥

ननु न कथन भोगेषु सत्सु वीतराग स्यादिति कथमस्य दु खभावा ? उच्यते-

न कामभोगा समयं उर्विति, न यावि भोगा विगहं उर्विति ।

जे तप्यओसी य परिग्गही य, सो तेसु मोहा विगहं उवेइ ॥ १२५६ ॥

न-नैव कामभोगा उक्तरूपाः समतां-रागद्वेयभावरूपां उपयान्ति-उपगच्छन्ति, हेतुत्वेनेति गम्यं, तद्धेतुत्वे हि तेषां न कश्चित् रागद्वेयवान् भवेत्, न चापि भोगा भुज्यमानतया सामान्येन शब्दादयो विकृतिं-क्रोधादिरूपां, इहापि हेतुत्वेनोपयान्ति, अन्यथा न कश्चित् रागद्वेयपरहितः स्यात्, कोऽनयोस्तर्हि हेतुरित्याह-यस्तत्प्रदोपी च-तेषु विषयेषु प्रद्वेषवान्, परिग्रही च-परिग्रहबुद्धिमांसेष्वेव रागीत्यर्थः, स तेषु विषयेषु मोहाद्रागद्वेयात्मकात् मोहनीयात् विकृतिमुपैति, रागद्वेयपरहितस्तु समतामित्यर्था-
दुक्तम् ॥ १०१ ॥ १२५६ ॥

किं स्वरूपां पुनरसौ विकृतिं रागद्वेयवशादुपैतीति ?, आह—

कोहं च माणं च तथैव मायं, लोभं दुगुणं अरइं रइं च ।

हासं भयं सोगगुमित्थिवेयं, नपुंसवेयं विविहे य भावे ॥ १२५७ ॥

आवज्जई एवमणेगरुत्वे, एवंविहे कामगुणेषु सत्तो ।

अत्ते य एयप्पभवे विसेसे, कारुणदीणे हिरिसे वइस्सो ॥ १२५८ ॥

गाथाद्वयं, क्रोधं च मानं च तथैव मायां लोभं जुगुप्सां अरतिं-अस्वास्थ्यं रतिं च-विषयासत्तिरूपां हासं-वक्रविकाशलक्षणं भयं शोकं च-प्रियविषययोगजं मनोदुःसात्मकं पुंवदं-योपिदभिलाषं, विविधांश्च-नानाविधान् भावान्-हर्षविषादादीनभिप्रायान्

आपद्यते-प्राप्नोति, एव-अमुना रागद्वेषवचालक्षणेन प्रकारेण अनेकरूपान्-चहुमेदाननन्तानुबन्ध्यादिभेदेन तारतम्यभेदेन च, एवविधानुत्तरूपान् विकारानिति गम्य, कामगुणेषु सक्त-अभिष्वङ्गवान्, उपलक्षणत्वात् द्विष्टश्च, अन्याश्चैतत्प्रभगान् क्रोधादिजनितान् विदोयान् परितपदुर्गतिपातादीन्, कीदृश सन्नित्याह-कारुण्यास्पदीभूत दीन इत्यर्थ, तिरिमेत्ति-हीमान् लज्जावान्, कोपाद्यापन्नो हि विनाशादिकमिहैवानुभवेन् परत्र च तद्विपाक-अतिकटुक परिभाययन् प्रायोऽतिदेन्य लज्जा च भजते, तथा यदस्सेत्ति आर्पित्यात् द्वेष्य -तदोपदुष्टत्वात् सर्वस्याप्रीतिभाजनम् ॥ १०२-१०३ ॥ १२५७-१२५८ ॥

यतश्चैव रागद्वेषावेव दुःखमूलमत प्रकारान्तरेणापि तयोर्लक्षणेणोपाय विग्रहस्तद्विपर्यये दोषमाह-

कृष्ण न इच्छिज्ज सहायलिच्छ, पच्छाणुतावेण तवप्पभाव ।

एव विकारे अमियप्पयारे, आवज्झई इदियचोरवस्से ॥ १२५९ ॥

कल्पते-स्वाध्यायादिक्रियासु समर्था भवतीति कल्पो-योग्यस्त, अपेर्गम्यत्वात् कल्यमपि, किं पुनरकल्प शिष्यादीति गम्य, नेच्छेत्-नाभिलषेत्, सहायलिप्सु ममाय देहसम्प्राधानादि साहाय्य करिव्यतीत्यभिलाषुक सन्, तथा पश्चादिति-प्रस्तावात् व्रतस्य तपसो वा अङ्गीकारादुत्तरकालमनुताप -किमेतावन्मया कष्टमङ्गीकृतमिति चित्तसन्तापात्मको यस्य स पश्चानुताप, चादन्यादृशश्च सम्भूतियतिगत् भगन्तरे भोगसृहयालुस्तप प्रभाव प्रक्रमान्नेच्छेत्, यथा न शक्यमङ्गीकृत त्यक्तु, पर यद्यस्य व्रतस्य तपसो वा फलमस्ति तत् एतस्मादिहेन आमर्षपथ्यादिलिङ्घिरस्तु, तदन्यापेक्षया अनु-भगन्तरे शक्त्वचक्रिविमूल्यादि भूयादिति, किमित्येव निषिद्ध्यते इत्याह-एव-उक्तप्रकारेण विकारान्-दोषान् अमितप्रकारान्-अनेकभेदान् आपद्यते-प्राप्नोति

इन्द्रियाण्येव चौरा धर्मसर्वस्वापहरणात्तद्वश्यः तदायत्त इन्द्रियचौरवश्यः, ईदृशस्य हि कल्प्यतपःप्रभावेच्छारूपेण प्रकारेण स्पर्शनादीन्द्रियवश्यताऽवश्यम्भाविनीति, एवं च वदतोऽयमाशयः-तदनुग्रहबुद्ध्या कल्पं पुष्टालम्बने च तपःप्रभावं च वाञ्छतोऽपि न दोषः, यद्वा कल्पमुक्तरूपं नेच्छेत्, सहायलिप्सुर्यदि कथममी मे धर्मसहायाः स्युरिति, एवमभिलापुकमपि, आस्तां अन्यमिति भावः, जिनकल्पिकापेक्षं चैतत्, एतेन रागहेतुपरिहरणमुक्तं, उपलक्षणं चैतदन्येषामपि रागहेतूनां द्वेषहेतूनां च परिहारस्य, ततः सिद्धं द्वयोरन्यद्वरणोपायानां तद्विपर्यये च दोषाणामभिधानम् ॥ १०४ ॥ १२५९ ॥ पूर्वं रागद्वेषोद्धरणोपायविपर्यये दोष उक्तः, अधुना तु तमेव दोषान्तरहेतुतोकिद्वारेण समर्थयति—

ततोसि जायंति पओअणाइ, निमज्जिउं मोहमहन्नवंमि ।

सुहेसिणो दुक्खविणोय[सुक्ख]णट्ठा (मोयणाए पो०), तप्पच्चयं (ओ पा०) उज्जमए अरागी ॥ १२६० ॥
ततो-विकारापत्तेरनन्तरं से-तस्य जायन्ते-उत्पद्यन्ते प्रयोजनानि-विषयसेवनप्राणिहिंसादीनि, अन्तर्भावितण्यर्थत्वाच्चिमज्जितुं प्रक्रमात्तमेव जन्तुं मोहमहार्णवे, कोऽर्थो?, यैर्मोहमहार्णवनिमग्न इव जन्तुः क्रियते, स छुत्पन्नविकारतया मूढ एवासीत्, विषयासेवनादिप्रयोजनैश्च सुतरां मुह्यति, कीदृशस्यैतानि स्युरित्याह-सुलैपिणः-सुखाभिलषणशीलस्य, दुःखनोदनार्थ-दुःखपरिहारार्थ, सुखैपितायां हि दुःखपरिहाराय विषयसेवनादिप्रयोजनसम्भव इति भावः, कदाचिदेवंविधप्रयोजनादपि तत्रायमुदासीन एव स्यादित्याशङ्क्याह तत्प्रत्ययं-उक्तरूपप्रयोजननिमित्तं चस्यैवार्थत्वात् उच्यच्छलेव, कोऽर्थः? तत्प्रवृत्तावुत्सहत एव रागी-रागवान्, उपलक्षणत्वात् द्वेषी च सन्, रागद्वेषयोरैव सर्वानर्थमूलत्वात् ॥ १०५ ॥ १२६० ॥

कुतस्तयोरेव सर्वानर्थहेतुत्वमित्याशङ्क्याह—

विरज्जमाणस्स य इदियत्था, सदा(वण्णा पा०) इया तावइयप्पगारा ।

न तस्स सन्वेऽवि मणुत्तय वा, निव्वत्तपती अमणुत्तय वा ॥ १२६१ ॥

विरज्यमाणस्य, उपलक्षणादद्विपत्तश्च पुन इन्द्रियार्थो-शब्दादिका, तावन्त इति यावन्तो लोके प्रतीता प्रकारा
खरमधुरादिभेदा येषा ते तावत्प्रकारा, बहुभेदा इत्यर्थ, न तस्य मनुजस्य सर्वेऽपि-समस्ता अपि मनोज्ञता निर्वर्त्तयन्ति-
जनयन्ति अमनोज्ञता वा, किन्तु रागद्वेषवत् एव, कोऽर्थ-? स्वरूपेण हि रूपादयो न मनोज्ञता अमनोज्ञता वा कर्तुमारमन
क्षमा, किन्तु रक्तेतरप्रतिपञ्चध्यवसायवशात्, उक्त चान्यैरपि-“परिभ्राट्कामुकशून्यमेकस्या प्रमदातनौ । कुणप कामिनी भक्ष्य-
मिति तिवो विकल्पना ॥ १ ॥” ततो वीतरागस्य तन्निर्वर्त्तनेहेतुभावात् कथममी मनोज्ञता अमनोज्ञता वा निर्वर्त्तयेयु ? , तद
भावे च कथं विषयसेननाक्रोशदानादिप्रयोजनोत्पत्तिरिति ? , पूर्वं सति मनोज्ञत्वेऽमनोज्ञत्वे च समस्य रूपादीना अकिञ्चित्करत्व
मुक्त, इह तु मनोज्ञत्वामनोज्ञत्वेऽपि तादृशस्य न भवत इत्युच्यते इति पूर्वस्माद्विशेष ॥ १०६ ॥ १२६१ ॥

तदेव रागाद्युद्धरणोपायानुसृत्योपसहरन्त्याह-

एव ससकप्पविकप्पणासु (सो पा०), सजायई समयमुवट्ठियस्स ।

अत्ये च सकप्पयओ तजो से, पहीयए कामगुणेषु तण्हा ॥ १२६२ ॥

एव-उक्तप्रकारेण स्वस्य-आत्मन सकल्पा -प्रक्रमात् रागद्वेषमोहरूपाध्य-सयात्तेषा विकल्पना -सकलदोषमूलत्वादिपरि

भावनाः स्वसङ्कल्पविकल्पनास्तासु उपस्थितस्य-उद्यतस्येति सम्बन्धः, किमित्याह-सञ्जायते-समुत्पद्यते, समयंति आर्षत्वात् समतां-माध्यस्थ्यं, तथा अर्थान्-जीवादीन् चस्य भिन्नक्रमत्वात् सङ्कल्पयतश्च-शुभध्यानविषयतया अध्यवस्यतः, तत इति समतायाः, से-तस्य साधोः प्रहीयते-प्रकर्षेण हानिं याति, काऽसौ ?, कामगुणादिषु-रूपादिषु तृष्णा-अभिलाषो लोभ इत्यर्थः, समतायां हि उत्तरोत्तरगुणस्थानावाप्त्या क्षीयत एव लोभ इति, यद्वा एवं-उक्तप्रकारेण समकं-एककालमुपस्थितस्य-उद्यतस्य रागाद्युद्धरणोपायेष्विति प्रक्रमः, किमित्याह-स्वसंकल्पनां-आत्मसम्बन्धिनां रागाद्यध्यवसायानां विकल्पना-विशेषेण छेदनं, आशु-शीघ्रं सञ्जायते-भवति, तथा च को गुणः ? इत्याह-अर्थान्-रूपादीन् असङ्कल्पयतो-रागादिविषयतया अनध्यवस्यतः, तत इति सङ्कल्पविकल्पनातः से-तस्य प्रहीयते कामगुणेषु तृष्णा ॥ १०७ ॥ १२६२ ॥

कीदृशः सन् किं विधत्त इत्याह—

सो वीयरगो कयसन्वकिचो, खवेइ नाणावरणं खणेणं ।
तहेव जं दरिमणमावरेइ, जं चंतरायं पकरेइ कम्मं ॥ १२६३ ॥

स प्रहीणतृष्णो-त्रीतरागद्वेषः स्यात्, तृष्णा हि लोभः, तत्क्षये च क्षीणकपायगुणस्थानावाप्तिरिति, तथा कृतसर्वकृत्य इव कृतसर्वकृत्यः, प्राप्तप्रायत्वादेनेन मुक्तेः क्षपयति-क्षयं नयति, ज्ञानावरणं क्षणेन-समयेन तथैव यद्दर्शनं-चक्षुर्दर्शनाद्यावृणोति-स्थगयति दर्शनावरणमित्यर्थः, यच्चान्तरायं-दानादिलब्धौ विघ्नं प्रकरोति कर्म अन्तरायनामकमित्यर्थः ॥ १०८ ॥ १२६३ ॥

तत्क्षयाच्च क गुणमवाप्नोतीत्याह—

सन्व तओ जाणइ पासई य, अमोहणो होइ निरतराण ।

अणासवे ज्ञाणसमाहिजुत्तो, आउक्खए मुक्खमुवेइ सुद्धे ॥ १२६४ ॥

सं ततो ज्ञानाचरणादिकर्मक्षयात् जानाति विशेषरूपतया, पश्यति च सामान्यरूपतया, तथा चामोहनो-मोहरहितो भवति, निरन्तरायो-निर्गतान्तरायोऽनाश्रय, ध्यान-शुक्लध्यान तेन समाधि-परमस्वास्थ्य तेन युक्त-सहितो ध्यानसमाधियुक्त, आयुष उपलक्षणाद् नामगोत्रवेद्याना च क्षये सति मोक्षमुपैति, शुद्धो-विगतकर्ममल ॥ १०९ ॥ १२६४ ॥

मोक्षगतश्च यादृशः स्यात्तदाह—

सो तस्स सन्वस्स दुहस्स सुप्पसो, ज वाहई सयय जंतुमेय ।

दीहामयविचप्पमुक्को पसत्थो, तो होइ अबतसुही रुयत्थो ॥ १२६५ ॥

स मोक्षप्राप्तो जन्तु सुव्यत्ययात् तस्मात् जातिजरामरणरूपत्वेन प्रतिपादितात् सर्वस्मात् दुःखात् मुक्त पृथग्भूत, य कीदृगित्याह-यहु ख वाधते-पीडयति सतत-अनवरत जन्तु एत प्रत्यक्ष, दीर्घाणि यानि स्थितित प्रक्रमात् कर्माणि तान्यामया इव-रोगा इव विविधयाधाविधायितया तेभ्यो विप्रमुक्तो दीर्घामयविप्रमुक्त, अत एव प्रशस्त-प्रशसाई, तत किमित्याह-तो इति ततो दीर्घामयविप्रमोक्षाद्भवति, अन्त-अतिक्रान्त अत्यन्त तादृग् सुखमस्यास्तीति च, अत एव कृतार्थ ॥ ११० ॥ १२६५ ॥

सर्वाध्ययनार्थं निगमयितुमाह—

अणाइकालप्पभवस्स एसो, सव्वस्स दुक्खस्स पमुक्ख(संसारचक्खस्स विमोक्ख पा०)मग्गो ।
वियाहिओ जं समुविच सत्ता, कमेण अचंतसुही भवंति ॥ १२६६ ॥ त्तिवेमि ॥

॥ पमायट्ठाणं ॥ ३२ ॥

अनादिकालप्रभवस्य—उत्पन्नस्य, एष पूर्वोक्तः, सर्वस्य दुःखस्य प्रमोक्षमार्गं उपायो व्याख्यातः, यः कीदृमित्याह—यं दुःख-
प्रमोक्षमार्गं समुपेत्य—सम्यक् प्रतिपद्य सत्त्वाः—प्राणिनः क्रमेण उत्तरोत्तरगुणप्रतिपत्तिरूपेणात्यन्तसुखिनो भवन्ति ॥ १२१॥ १२६६॥

इति प्रमादस्यानाध्ययनावचूर्णिः ॥ ३२ ॥

॥ इति श्रीउत्तराध्ययने द्वात्रिंशमस्य प्रमादस्यानाध्ययनस्य
अवचूर्णिः समाप्ता ॥

प्रमाद-
स्थानम-
ध्ययनम्
३२

प्रमादस्यान-
परिहारेण
मोक्षप्राप्तिः

॥ २८० ॥

अथ कर्मप्रकृतिनाम त्रयस्त्रिंशत्तममध्ययनम् ।

अनन्तराध्ययने प्रमादस्थानान्युत्पत्ति, तैश्च कर्म बध्यते, तस्य च का प्रकृतयः ? कियती वा स्थितिरित्यादि सदेहापनो-
दायेदमारभ्यते, अस्य च कर्मप्रकृतिरिति नाम—

अद्वैतकर्ममाह धुच्छामि, आणुपुण्ड्रिजहकर्म (सुणेह मे पा०) । जेहि बद्धे अय जीवे, ससारे परिव्रज्य पा०) सप्त ॥ १२६७ ॥
अष्टेति अष्टसङ्ख्याति क्रियन्ते-सिद्ध्यात्यादिभिर्हेतुभिर्जीवेनेति कर्माणि वक्ष्यामि सुख्यत्यादायानुपूर्व्या, इय च पञ्चानुपूर्व्या
दिभिरपि स्यादित्याह-यथाकर्म-कामानतिक्रमेण पूर्वाणुपूर्व्येत्यर्थ, ये कर्मणि बद्ध-श्लिष्ट अय जीव ससारे परिवर्ततेऽज्ञा
तादिविविधपर्यायानुभवनतोऽन्यथा भवति ॥ १ ॥ १२६७ ॥

यथाप्रतिज्ञातमाह—

नाणरसावरणिज्ज्ञ, दसणावरण तद्वा । वेयणिज्ज्ञ तद्वा मोह, आउकम्म तद्देव प ॥ १२६८ ॥

नामकम्म च गोय च, अतराय तद्देव य । एवमेयाह कम्माह, अद्वैत य समासजो ॥ १२६९ ॥

गाथा २, ज्ञान आत्रियते-सदस्याच्छाद्यते अग्नेन पटेनेव रविप्रकाश इत्यावरणीय, दर्शनमात्रियते वस्तुनि प्रतीहारेणैव
नृपदर्शनमस्तेनेति दर्श०, तथा वेद्यते-सुखदुःखतया अनुभूयते लिङ्गमानमधुलिङ्गासिधारावदिति वेद०, तथा मोहयति जाना-

नमपि मद्यपानवद्विचित्तजननेनेति मोहस्तं, आयति-आगच्छति स्वकर्मासनरकादेर्निष्क्रमितुमनसोऽप्यात्मनो निगडव्यप्रति-
बन्धकतामित्यायुस्तदेव कर्म, तथैव च, नमयति गत्याद्यनेकभावानुभवनं प्रत्यात्मानं चित्रकर इव हस्यादिभावं प्रति रेखाकृति-
मिति नामकर्म, चः समुच्चये, गीयते-शब्दधते उच्चावचैः शब्दैः कुलालादिवद् मृदूद्रव्यमत आत्मेति गोत्रं च, अन्तरा दातु-
ग्राहकयोर्भीण्डागारिकवद्विश्रहेतुतया अयते-गच्छतीत्यन्तरायं, तथैव च सर्वत्रासदपि कर्मेति सम्बध्यते, उपसंहारमाह-एवमे-
तानि कर्माणि अष्टैव, तुः पूरणे समासतः-सङ्क्षेपेण, विस्तरस्तु यावन्तो जन्तुभेदास्तान्यपि तावन्तीत्यनन्तान्येवेति भावः, अत्र
च ज्ञानदर्शनस्वतत्त्वोऽयमात्मा इत्यन्तरङ्गत्वात्तयोरारदितस्तदावरणोपादानं, तुल्येऽपि तयोरन्तरङ्गत्वे ज्ञानोपयोग एव सर्वलब्धी-
नामवाप्तिरतो ज्ञानस्य प्राधान्यात्तदावरणस्य प्राग्, तदनु दर्शनावरणस्य, ततः केवलिनोऽपि सातवन्धोऽस्तीति व्यापित्वाद्दे-
नीयस्य, ततोऽपि प्रायः संसारिणामिष्टानिष्टविषयसम्बन्धात् सुखदुःखे स्यातां, इष्टानिष्टता च रागद्वेषाभ्यां, तद्वरूपं च प्रायो
मोहनीयमिति तस्य, ततश्चैतत्प्रकर्षपक्षपक्षभावित्वादायुर्निवन्धनानां बह्वारम्भपरिग्रहत्वादीनां तदुद्भवं चायुष्कमिति तस्य, तदु-
दयश्च प्रायो गत्यादिनामोदयाविनाभावीति ततो नाम्नः, ततोऽपि च नरकादिनामोदयसहभावेव गोत्रोदय इति गोत्रस्य,
ततश्चोच्चनीचभेदभिन्नात्प्रायो दानादिलब्धिभावाभावौ तयोश्चान्तरायक्षयोदयावन्तरङ्गहेतू इति तदनु अन्तरायस्येति
॥ २-३ ॥ १२६८-६९ ॥

कर्मणो मूलप्रकृतीरुत्त्वोत्तरप्रकृतीराह—

नाणावरणं पञ्चविहं, सुअं आभिणिबोहियं । ओहिनानं तईयं, मणनानं च केवलं ॥ १२७० ॥

गाथा १२, ज्ञानानरण पञ्चविध-पञ्चप्रकार, तच्च कथं पञ्चविधमित्याद्यङ्गाया आचार्यभेदादेवेहावरणभेद इत्याशयेनेहाचार्यस्य ज्ञानस्य भेदानाह-श्रुत, आमिनिबोधिक-भतिज्ञान, अवधिज्ञान तृतीय, मनोज्ञान च, केवल-केवलज्ञानम् ॥ ४ ॥ १२७० ॥

निहा तहेव पयला निहानिहा य पयलपयला य । तत्तो य धीणगिद्री पचमा होद नायब्बा ॥ १२७१ ॥

निद्राण निद्रा-सुखप्रतिबोधा, तथैवेति-तेनैव निद्रागत्किञ्चित् शुभरूपताप्रकारेण प्रचलत्यस्याभासीनोऽपि प्रचला, यदुक्तं “पयला होइ ठिअस्स” उचि, निद्रानिद्रा चातिशयनिद्रा तु लप्रतियोगात्मिका, अतिशयख्यापनार्थं द्विरुच्चारण, प्रचला २ चातिशयप्रचला, सा हि चङ्क्रम्यमाणस्यापि स्यात्, चशब्दाबुभयत्र तुल्यताख्यापकौ, द्वे अपि ह्यशुभतया तुल्ये एवेति, तत प्रकृष्टतराशुभानुभावतया ताम्य उपरिवर्त्तिनीत्यर्थः, चस्य भिन्नक्रमत्वात् स्याना-सहतोपचिता गृद्धिर्यस्या सत्यानगृद्धिश्च, एतदुदये यामुदेवयलार्द्धबल प्रवलरागद्वेषोदयगश्च जन्तुर्जायते, अत एव च परिचिन्तितार्थसाधन्यसाबुच्यते, तु पूरणे, पञ्चमी भवति ज्ञातव्या ॥ ५ ॥ १२७१ ॥

चक्रवुमचकरूओहिरस वसणे केवले य आवरणे । एव तु नवविगप्प नायन्व वसणावरण ॥ १२७२ ॥
मोऽलाक्षणिक, ततश्चक्षुश्चावधिश्च चक्षुरचक्षुरधीति तस्य दर्शने-स्वस्वविषयसामान्यपरिच्छेदे दर्शने इति प्रत्येकं योज्यते, तथा केवले च-प्रक्रमात् केवलदर्शने सर्वद्रव्यपर्यायाणां सामान्यान्वोच्चे, आरण चक्षुर्दर्शनादिविषय, एव अनेन निद्रापञ्चविधत्वचक्षुर्दर्शनावरणादिचतुर्विधात्मकेन प्रकारेण तु-पूरणे न न विकल्पा-भेदा यस्य तनवयिकल्प ज्ञातव्य दर्शनानरणम् ॥ ६ ॥ १२७२ ॥

वेयणियंयि हु (य) दुविहं, सायमसां च आहियं । सायस उ बहूमेया, एमेवासायससवि ॥ १२७३ ॥
वेदनीयं-वेदनीयकर्मापि, चः पूरणे, द्विविधं-द्विभेदं, सातं-सुखं शरीरं मानसं च, इहोपचारात्तन्निबन्धनं कर्म्मोप्येवमुक्तं,
असातं चैतद्विपरीतं आख्यातं तीर्थकृद्भिरिति शेषः, तोरप्यर्थत्वात्सातस्यापि बहवः-भेदाः, न केवलं ज्ञानदर्शनयोरित्यपेक्ष्यः, ते च
तद्धेतुभूतभूतानुकम्पादीनां बहुभेदत्वात्, एवमेव बहव एव भेदा असातस्यापि, दुःखशोक्तापादितद्धेतुबहुविधत्वादेव ॥७॥ १२७३॥

मोहणीयंयि य दुविहं, दंसणे चरणे तथा । दंसणे तिविहं युतं, चरणे दुविहं भवे ॥ १२७४ ॥

मोहनीयमपि द्विविधं, द्वैविध्यमाह-दर्शने-तत्त्वरुचिरूपे चरणे-चारित्रे, तथा च, कोऽर्थः ? दर्शनमोहनीयं चारित्रमोहनीयं
च, तत्र दर्शने-दर्शनविषयं प्रक्रमात् मोहनीयं त्रिविधमुक्तं, चरणे-चरणविषयं मोहनीयं द्विविधं भवेत् ॥ ८ ॥ १२७४ ॥

यथा दर्शनमोहनीयत्रैविध्यं तथाह—

सम्मत्तं चैव मिच्छत्तं, सम्मामिच्छत्तमेव य । एयाओ तित्ति पयडीओ, मोहणिज्जस्स दंसणे ॥ १२७५ ॥

सम्यग् भावः सम्यक्तत्वं-शुद्धदलिकरूपं यदुदये तत्त्वरुचिः स्यात्, चैवेति पूरणे, मिथ्यात्वम्-अशुद्धदलिकरूपं, यतस्तत्त्वे अतत्त्व-
मतत्त्वे तत्त्वमिति बुद्धिरुत्पद्यते, सम्यगुमिथ्यात्वमेव च-शुद्धाशुद्धदलिकरूपं, यत् उभयस्वभावता जन्तोः स्यात्, इह च सम्यक्तत्वा-
दयो जीवधर्माः तद्धेतुत्वाच्च दलिकेभ्येतद्व्यपदेशः, एताः पूर्वोक्तास्तिष्ठः प्रकृतयो मोहनीयस्य दर्शने-दर्शनविषयस्य ॥९॥ १२७५॥

चरित्तमोहणं कम्मं, दुविहं तु बियाहियं (चारित्तमोहणिज्जं दुविहं, वोच्छामि अणुण्वसो पा०) ।

कसायमोहणिज्जं च, नोक्सायं तहेव य ॥ १२७६ ॥

चरित्रे मुह्यतेऽनेनेति चरित्रमोहनं मर्म उत्तरत्र तुशब्दस्य भिन्नकृतत्वात् पुनर्द्विविध व्याख्यात, कथमित्याह-कपाया-
क्रोधादयस्तद्रूपेण वेद्यते-अनुभूयते यत्तत्कपायवेदनीय, च समुच्चये, नोकपायमिति प्रस्तावात् नोकपायवेदनीय, तथा-समुच्चये,
एवेति पूरणे ॥ १० ॥ १२७६ ॥

अनयोरपि भेदानाह—

सोलसविहभेरेण, कम्म तु कसायज । सत्तविह नवविह वा, कम्म नो कसायज ॥ १२७७ ॥

षोडशविध-षोडशमकारो यो भेदो-नानात्वं तेन, लक्षणे तृतीया, यद्वा षोडशविध भेदेन, प्राकृतत्वात् विन्दुलोप, कर्म,
तु पुनरर्थं भिन्नकृतम्, कपायेभ्यो जायते इति कपायज कपायवेदनीयमित्यर्थ, प्राकृतत्वात् विन्दुलोपात् मष्टविध नवविध वा
कर्म पुनर्नोकपायज-नोकपायवेदनीय, तत्र सप्तविध हास्यः १२त्यरतिः ३ भयः ४ शोकः ५ जुगुप्सा ६ पद्वेदश्च, सामान्यवियक्षयैक
एवेति, पुत्रीनपुसकृति वेदत्रयविमक्षाया तु पद्मिखयो मीलिता नव भवन्तीति नवविधम् ॥ ११ ॥ १२७७ ॥

नेरइयतिरिक्खाज, मणुस्साउ तहेव य । देवाज्जय चउत्थ तु, आउकम्म चउत्थिह ॥ १२७८ ॥

आयु शब्द प्रत्येकशब्दे योज्यस्ततो नैरयिकायु, तिर्येच्च-एकेन्द्रियादयस्तेषामायुस्तिर्यगायु, मनुष्यायु, तथैव च तज्ज
चावस्थितिहेतुस्यैव, देवायु चतुर्थं, तु पूरणे, एव चायुष्कम चतुर्विधम् ॥ १२ ॥ १२७८ ॥

नामकम्म दुविह, सुहमसुह च आहिय । सुहस्स उ वहू भेया, एमेव य असुहस्सवि ॥ १२७९ ॥

नामकर्म द्विविध, कथमित्याह-शोभते सर्ववस्थासु अनेनात्मेति शुभ अशुभ च-तद्विपरीत व्याख्यात, शुभस्य त्रिति

शुभस्यापि बहवो भेदाः, एवमेवाशुभस्यापि, तदपि बहुभेदमिति भावः, तत्रोत्तरभेदतः शुभनाम्नोऽनन्तभेदत्वेऽपि मध्यमविवक्षया मनुष्यगतिदेवगत्यादयः सप्तत्रिंशद्भेदाः, तथा अशुभनाम्नोऽपि मध्यमविवक्षया नरकगतिरित्येगत्यादिचतुस्त्रिंशद्भेदाः

॥ १३ ॥ १२७९ ॥

गोयं कर्मं दुविहं, उचं नीयं च आहियं । उचं अट्टविहं होइ, एवं नीयंपि आहियं ॥ १२८० ॥

गोत्रं कर्म द्विविधं, उच्चमिक्षवाकुजाल्यादि, नीचं तद्विपरीतं आख्यातं, तत्रोच्चम्-उच्चैर्गोत्रं अप्रविधं भवति, एवं नीचमपि नीचैर्गोत्रमपि आख्यातं, अष्टविधत्वमुच्चनीचैर्गोत्रयोर्वन्धहेत्वष्टविधत्वाद्, अष्टौ हि जाल्यमदादय उच्चैर्गोत्रस्य बन्धहेतवः,

नीचैर्गोत्रमपि आख्यातं, अष्टविधत्वमुच्चनीचैर्गोत्रयोर्वन्धहेत्वष्टविधत्वाद्, अष्टौ हि जाल्यमदादय उच्चैर्गोत्रस्य बन्धहेतवः, तावन्त एव जातिमदादयो नीचैर्गोत्रस्य ॥ १४ ॥ १२८० ॥

दाणे लाभे च भोगे य, उचभोगे वीरिए तथा । पंचविहमन्तरायं, समासेण विवाहियं ॥ १२८१ ॥

दाने लाभे च भोगे-सकृद्भोग्यपुष्पाहारादिविषये, उपभोगे-पुनःपुनरुपभोग्यभवनाङ्गनादिविषये, तथा विशेषेण ईर्यते-चेष्ट्यते अनेनेति वीर्यं तस्मिन्, तथा समुच्चये, सर्वत्र अन्तरायमिति प्रक्रमः, ततश्च विषयभेदात्पञ्चविधमन्तरायं समासेन व्याख्यातं, तत्र दानान्तरायं-यत् सति विशिष्टे गृहीतरि देये च वस्तुनि तत्फलमवगच्छतोऽपि दानप्रवृत्तिमुपहन्ति, यत्पुनर्विशिष्टेऽपि दातरि यावन्निपुणेऽपि याचितरि उपलब्धिउपधातकृष्णभान्तरायं, भोगान्तरायं तु सति विभवादौ सम्पद्यमाने वा आहारमाल्यादौ यद्वशात् न भुङ्क्ते, उपभोगान्तरायं तु यस्योदयात्सदपि वस्त्रालङ्कारादि नोपभुङ्क्ते, वीर्यान्तरायं यद्वशात् बलवान् नीरुग्वयः-स्थोऽपि तृणकुब्जीकरणेऽप्यसमर्थः ॥ १५ ॥ १२८१ ॥

इत्थं प्रकृतयोऽभिहिता, सम्प्रति एतन्निगमनायोत्तरग्रन्थसम्बन्धनाय चाह—

प्याओ मूलपयडीओ, उत्तराओ अ आहिया । पणसग पित्तकाले य, भाय चाटुत्तर सुण ॥ १२८२ ॥

पृता अनन्तरोक्ता पानागणादिरूपा मूलप्रकृतयस्तथा उत्तरा उत्तरप्रकृतयश्च श्रुतावरणाद्या, चशब्द श्रुतादीना अप्यक्षरानक्षरादिवहुभेदसूचक आख्याता, प्रदेशा—परमाणयस्तेषामग्र परिमाण प्रदेशाग्र, क्षेत्रकालौ च, तत्र च क्षेत्र-आकाश-कालश्च ब्रह्मस्य कर्मणो जीमप्रदेशाविचटनात्मक स्थितिकाल, भाव च-अनुभागलक्षण कर्मण पर्याय चतु स्थानिकत्रिस्थान, कादिरसमिति यामत्, अत उत्तरमिति अत—प्रकृत्यभिधानादूर्ध्वं शृणु कथ्यमानमिति शेष ॥ १६ ॥ १२८२ ॥

तत्र प्रदेशाग्रमाह—

सन्वेसिं चैव कम्माण, पणसगमणतग ।

गठियसत्ताईय (गठि(प)सत्ताऽणाइ पा०), अतो सिद्धाण आहिय ॥ १२८३ ॥

च—पूरणे, एवोऽप्यर्थ, तत सर्वेषामपि कर्मणा ज्ञानावरणादीना प्रदेशाग्र-परमाणुपरिमाण, अनन्तमेव अनन्तक अनन्ताणुनिष्पन्नत्वात्तद्वर्णाना, तच्चानन्तक ग्रन्थिरग्र ग्रन्थि—घनरागद्वेषपरिणामस्त गच्छन्ति ग्रन्थिगास्ते च ते सत्त्वाश्च ग्रन्थि सत्त्वा, ये ग्रन्थिदेश गत्वाऽपि तद्भेदाविधानेन न कदाचिदुपरिगृह्यन्तार, ते चाभव्या एतात्र गृह्यन्ते, तानतीत-तेभ्योऽनन्त गुणत्वेनातिभान्त ग्रन्थिगसत्त्वातीत, तथा अन्त सिद्धानामाख्यात, सिद्धेभ्यो हि कमपरमाणुगोऽनन्तभाग एव, तदपेक्षया सिद्धानामनन्तगुणत्वात्, अत सहायामपेक्ष्य सिद्धान्तर्गतिं तदनन्तरमुच्यते, एकसमयग्राह्यकमपरमाणुपेक्ष चेतत् ॥ १७ ॥ १२८३

स्यात्, न त्वेकदा ; तन्निमित्तकश्च कर्मबन्ध इति सोऽपि सर्वेणैवात्मना, ग्रहणपूर्वकत्वाच्च बन्धस्य तदप्येवमेव, यद्वा तद्गृहीतं सत् केन सह कियत् कथं वा वद्ध स्यादित्याह-सुबन्धयथात् सर्वेऽपि प्रदेशे प्रक्रमदात्मन सर्वं ज्ञानावरणादि सर्वेण गम्यत्वात् प्रकृतिस्थित्यादिना प्रकारेण वद्धक-क्षीरोदकवदात्मप्रदेशे श्लिष्टम् ॥ १८ ॥ १२८४ ॥

सम्प्रति कालमाह—

उदहीसरिसनामाण, तीसई कोडिकोडीओ । उक्रोसिया होइ ठिई, अतमुहुत्त जहन्निया ॥ १२८५ ॥

उदहीत्यादि गाय ५, उदधिना सहग नाम येषां तानि सागरोपमाणि तेषां त्रिशत्कोटीकोऽत्र चत्कृष्टा स्थिति-अवस्थान भवति, तथा मुहूर्त्तस्यान्तर अन्तर्मुहूर्त्तं न्यूनमित्यथ, जघन्येव जघन्यिका प्रक्रमात् स्थिति ॥ १९ ॥ १२८५ ॥

केषामित्याह—

आत्ररणिज्जाण दुणहपि, वेयणिज्जे तहेव य । अतराण य कम्ममि, ठिई एसा विपाहिया ॥ १२८६ ॥

आत्रणीययोर्ज्ञानदर्शनविषययोर्द्वयोरपि, वेदनीये तद्वैच च, अन्तराये च कर्मणि स्थितरेषां व्याख्याता, इह च पृष्ठीप्रक्रमेऽपि वेदनीय इत्यादौ सप्तम्यभिधानं तत् अनयोरर्थस्य तत्त्वतोऽभिनतत्वात्, अत्र वेदनीयस्यापि जघन्या स्थितिरन्तर्मुहूर्त्तमानैयोक्ता, अन्ये तु द्वादशमुहूर्त्तमानैरेतामिच्छन्ति, तदाशयं न विद्मः ॥ २० ॥ १२८६ ॥

उयहीसरिसनामाण, सत्तरि कोडिकोडिओ । मोहणिज्जस्स उक्कोसा, अतमुहुत्त जहन्निया ॥ १२८७ ॥

उदधिसदृशानाम्ना सागरोपमाणा सप्तति कोटीकोऽथ मोहनीयस्य ॥ २१ ॥ १२८७ ॥

तित्तीससागरोचमा, उक्कोसेणं वियाहिया । ठिई उ आउकम्मस्स, अंतमुहुत्तं जहन्निया ॥ १२८८ ॥
त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि आर्षत्वात् सुपो लुक्, उत्कृष्टेन व्याख्याता स्थितिः, तुः पूरणे, आयुः कर्मणः ॥ २२ ॥ १२८८ ॥
उदहीसरिसनामाणं, वीसइं कोडिकोडिओ । नामगोआण उक्कोसा, अट्टमुहुत्ता (प्र.अंतमुहुत्तं) जहन्निया ॥ १२८९ ॥
उदधिसदृशान्नां विंशतिकोटीकोट्यः नामगोत्रयोरुत्कृष्टा, अष्टमुहुत्ता जघन्यिका ॥ २३ ॥ १२८९ ॥

इत्थं मूलप्रकृतिविषया उत्कृष्टा जघन्या च स्थितिः सूत्रकारेणोक्ता, उत्तरविषया तु कर्मग्रन्थादिभ्यो ज्ञेया, अथ भावमाह—
सिद्धाणणंतभागो, अनुभागा हवन्ति उ । सव्वेसुवि पएसग्गं, सव्वजीवेसु (स) इच्छियं ॥ १२९० ॥
सिद्धानामनन्तभागवत्तित्वादन्तभागोऽनुभागा—रसविशेषा भवन्ति, तुः पूरणे, अयं चानन्तभागोऽनन्तसङ्ख्य एव, अनन्ता-
नामव्यनन्तमेदत्वादित्यनेनैषामानन्त्यमेवेत्थमुक्तं, सम्प्रति प्रदेशपरिमाणमाह—सर्वेष्वपि प्रक्रमादनुभागेषु प्रदिश्यन्त इति प्रदेशा-
बुद्ध्या विभज्यमानास्तदविभागैकप्रदेशास्तेषामग्रं—परिमाणं प्रदेशाग्रं सव्व० सर्वजीवेभ्यो भज्याभव्येभ्योऽतिक्रान्तं, ततोऽपि
तेषामनन्तगुणत्वेनाधिकत्वात् ॥ २४ ॥ १२९० ॥

एवं प्रकृतिप्रदर्शनेन प्रकृतिवन्धप्रदेशाग्राभिधानेन च प्रदेशवन्धं कालोक्त्या स्थितिबन्धं अनेन चानुभागमभिधाय
यदर्थमेते प्ररूपितास्तदुपदर्शयन्नुपसंहारव्याजेनोपदेष्टुमाह—

तम्हा एएसि कम्ममाणं, अनुभागे वियाणिया । एएसिं संवरे चेव, खवणे य जए बुहे ॥ १२९१ ॥ त्तिवेमि ॥
॥ कम्मपयडी ॥ ३३ ॥

यमादेनपिषा प्रकृतिग्रन्थस्तस्मादेतेषा कर्मणा चानागरणादीनामनुभागानुयलभ्यन्त्यात् प्रकृतिग्रन्थादीश्च विज्ञाय-
विज्ञोरेण रुद्ररविपारग्रन्थग्रन्थेन भयेहेतुत्वक्षणेनारुद्रा, अनुभागानामेव साक्षादुपादान एवमेवशुभाना प्रायो भव
निब्यदहेतुल्यात्, एतेषा कर्मणा मरणे-अनुपात्ता निगेये, च समुचये, एतस्य भिन्नकमल्यात् क्षणे च उपात्ताना निर्जरेणे
यतेतन-यत्त पुरात्त युजो-विद्वान् ॥ २५ ॥ १२९१ ॥

इति कर्मप्रकृत्याख्ययनावचूरि समाप्ता ॥ ३३ ॥

॥ इति श्रीउत्तराध्ययने त्रयस्त्रिंशत्तमस्य
कर्मप्रकृत्यारयाध्ययनस्य अत्रचूरि समाप्ता ॥

अथ लेख्याख्यं चतुस्त्रिंशमध्ययनम् ।

अनन्तराध्ययने कर्मप्रकृतय उक्ताः, तस्मिन्नेतिथि लेख्यावशत इत्यतस्ता अत्रोच्यन्ते—

लेसज्जयणं पवक्खामि, आणुपुण्णिव जहक्कमं । छण्हं पि कम्मलेसाणं, अणुभावे सुणेहि मे ॥ १२९२ ॥ दारगाहा ॥
लेख्याध्ययनमिदं लिख्यते—श्लिख्यते आत्मा कर्मणा सहानयेति लेख्या—कृष्णादिद्रव्यसाचिव्यादात्मनः परिणामविशेषः, यदुक्तं—“कृष्णादिद्रव्यसाचिव्यात्परिणामो य आत्मनः । स्फटिकस्येव तत्रायं, लेख्या शब्दः प्रवर्तते ॥ १ ॥” इति, तदभिधाय-
कमध्ययनं लेख्याध्ययनं, तत् प्रवक्ष्यामि प्रकर्षण, तासामेव नामवर्णादिनिरूपणात्मकेनाभिधाय्ये आनुपूर्व्या—यथाक्रममिति
प्राग्वत् । तत्र पण्णामपि कर्मलेख्यानां—कर्मस्थितिविधातृत्तद्विशिष्टपुद्गलरूपाणां अनुभावान्—रसविशेषान् शृणुत मे—मम
कथयत इति शेषः ॥ १ ॥ १२९२ ॥

तदनुभावाश्च नामादिप्ररूपणातः कथिता एव स्युरिति तद्वारमाह—

नामाहं वण्णरसगंधफासपरिणामलक्खणं ठाणं । ठिहं गहं च आउं, लेसाणं तु सुणेह मे ॥ १२९३ ॥ दारगाहा ॥
नामानि, वर्णः—कृष्णादिः, रसः तिक्तादिः, गन्धः सुरभ्यादिः, स्पर्शः कर्कशादिः, परिणामो—अधन्यादिः, लक्षणं पञ्चाश्रव-
सेवनादि, एषां समाहारे वर्णरसगन्धस्पर्शपरिणालक्षणं, स्थानमुत्कर्षपकर्षरूपं स्थिति—अवस्थानकालं, गतिं च नरकादिकां यतो

या प्राप्यते आयु -जीवित यायत्यायुषि अवशिष्यमाणे आगामि भगलेक्ष्यापरिणामस्तदिह गृह्यते, लेख्याना, तु पुरणे, शेप प्रागन्तु ॥ २ ॥ १२९३ ॥

तत्र यथोद्देशा निर्दिष्टा इति न्यायात्पूर्वं नामान्याह—

किण्हा नीला य क्राउ य, तेऊ पम्हा तहेच य । सुफा लेसा य छट्टा उ, नामाई तु जहम्म ॥ १२९४ ॥
किण्हा स्पष्टा ॥ ३ ॥ १२९४ ॥

आसा वर्णानाह—

जीमूतनिद्रसकासा, गवलरिट्टगसनिभा । एजजणनयणनिभा, किण्हेसा उ वण्णओ ॥ १२९५ ॥
प्राटृतत्वात् त्रिगंधासी सजलत्वेन जीमूतश्च-मेघस्तद्वत्सम्यकाशते-वर्णत प्रकाशत इति त्रिगंधजीमूतसकाशा, तत्सदृशी त्वर्थं, तथा गवल-महिषवृद्ध रिष्टक -काफ फलविशेषो वा तत्सनिभा-तच्छाया, खजून-लेहाम्यक्तशकटाक्षधर्पणोद्भूत अञ्जन कज्जल, नयन-लोचन उपचारात्तदेकदेशस्तन्मध्यगता कृष्णसारस्तनिभा-तत्समा कृष्णलेक्ष्या, दुरेवार्थो भिन्नक्रमस्ततो वर्णत एव-वर्णमिमांश्रित्य, नतु रसादीन्, एवमग्रेऽपि ॥ ४ ॥ १२९५ ॥

नीलासोगसकासा, चासपिच्छसमम्पभा । वेरुलियनिद्रसकासा, नीलेसा उ वण्णओ ॥ १२९६ ॥
नीलश्चासलशोकश्च-चक्षुर्विशेषो नीलाशोकसकाशा, रक्ताशोकसकाशा, च नीलविशेषण चास -यक्षिविशेषस्तस्य पिच्छ

पतत्रं तत्समप्रभा-द्युतिः, प्राकृतत्वात्, स्निग्धो-दीप्तो वैडूर्यमणिविशेषस्तत्सङ्काशा-तत्सदृशी नीललेश्या तु वर्णतो नीलेति भावः ॥ ५ ॥ १२९६ ॥

अयसीपुष्पसंकासा, कोइलच्छद(प्र० वि)संनिभा । पारेवयगीवनिभा, काउलेसा उ वर्णओ १२९७ ॥
अतसी धान्यविशेषस्तत्पुष्पसङ्काशा, कोकिलच्छदः-तैलकण्टकस्तसंनिभा, कोइलच्छवि इति पाठे तु कोकिलः-अन्यपुष्टस्तस्य छविस्तत्संनिभा, पारापतस्य ग्रीवा तन्निभाः, कापोतलेश्या तु वर्णतः, किञ्चित्कृष्णा किञ्चिच्च लोहितेति भावः ॥ १२९७ ॥

हिंगुलुयधाउसंकासा, तरुणाइचसंनिभा ।

सुगुण्डुपईवनिभा (डालत्तदीवाभा, डग्गसंकासा पा०) तेउलेसा उ वर्णओ ॥ १२९८ ॥

हिङ्गुलकः प्रतीतः, धातुः-पाषाणधात्वादित्तत्संकाशा, तरुणः-अभिनवोदित आदित्यस्तत्संनिभा, शुक्लस्य तुण्डं-मुखं तच्च प्रदीपश्च तन्निभा वा, तेजोलेश्या तु वर्णतो रक्तैत्यर्थः ॥ ७ ॥ १२९८ ॥

हरियालभेयसंकासा, हलिद्वाभेदसंनिभा । सणासणकुसुमनिभा, पम्हलेसा उ वर्णओ ॥ १२९९ ॥

हरितालस्य भेदो-द्विधात्वं तत्संकाशा, भिन्नस्य हि वर्णप्रकर्षः स्यादिति भेदग्रहणं, हरिद्रेह पिण्डहरिद्रा तस्या भेदस्तत्संनिभा, सणो-धान्यविशेषः असनो-वीयकस्तयोः कुसुमं तन्निभा, पद्मलेश्या तु वर्णतः पीतेत्यर्थः ॥ ८ ॥ १२९९ ॥

संखंककुंदसंकासा, खीरतूलक(प्र, धार पा०)समप्पभा । रयग्रहारसंकासा, सुक्कलेसा उ वर्णओ ॥ १३०० ॥

अद्भु प्रतीत अङ्को-मणिविशेष बुन्द-कुन्दपुष्प तत्सङ्काशा, क्षीरपूरो-दुग्धप्रवाहस्तत्समप्रभा, रजत-रुप्य हारो-मुक्ता-कल्पस्तत्सङ्काशा शुक्लेदया तु वर्णत शुक्लेत्यर्थ ॥ ९ ॥ १३०० ॥

इत्युक्तो वर्ण , सम्प्रति रसमाह-

जह कटुयतुररसो निररसो कटुयरोहिणिरसो वा । इत्तोवि अणतगुणो रसो उ रुण्टाड नायन्वो ॥ १३०१ ॥
जहैत्यादि सूत्रपङ्क, यथेति याहकू कटुकुतुग्मकस्य रस-आस्वाद कटुकुतुग्मकरसो निम्बरस प्रतीत, कटुका चासौ रोहिणी च त्र्यग्विशेष कटुकरोहिणी, कटुकाव्यभिचारित्वेऽपि विशेषणोपादान अतिशयख्यापक तद् रसो वा औपधिविशेषो वा कटुकेह गृह्यते, यथेति सत्रत्रानुवर्त्यते, इतोऽपि कटुकुतुग्मकरसादेरपि अनन्तेन-अनन्तराशिना गुणन यस्यासी रसस्तु कृष्णाया रुष्णलेदयाया ज्ञातव्य, अतिकटुक इति भाव ॥ १० ॥ १३०१ ॥

जह तिकटुयस्स य रसो तिरलो जह इत्थिपिप्पलीण वा । इत्तोवि अणतगुणो रसो उ नीलाइ नायन्वो १३०२
यथा याहश त्रिकटुकस्य प्रसिद्धस्य रस, तीक्ष्ण-कटुर्यथा हस्तिपिप्पल्या वा-गजपिप्पल्या याऽतोऽपि त्रिकटुकरसादेर-नन्तगुणो रसस्तु नीलाया ज्ञातव्य, अतितीक्ष्ण इत्यर्थ ॥ ११ ॥ १३०२ ॥

जह तरुणअयरसो तुवर(द्व पा०)कवित्थस्स चावि जारिसओ ।

इत्तोवि अणतगुणो रसो उ काऊइ नायन्वो ॥ १३०३ ॥

यथा तरुण-अपरिपक तच्च तदाम्बक च-आम्रफल तद्दूरस, तुवर सकपाय अर्थादपक तच्च तत्कपित्थफल तुवरकपित्थ तस्य,

वा विकल्पे, अपिः पूरणे, यादृशको रस इति प्रक्रमः, इतोऽप्यनन्तगुणो रसस्तु कापोताया ज्ञातव्यः, अतिशयकषाय इत्याशयः ॥ १२ ॥ १३०३ ॥

जह परिणयं च गरसो पक्कक्वित्थस्स वावि जारिसओ । इत्तोवि अणंतगुणो रसो उ तेज्जइ नायव्वो ॥ १३०४ ॥
यथा परिणतं-परिपक्वं यदाद्यकं तद्रसः पक्कक्वित्थस्य वाऽपि यादृशको रस इति प्रक्रमः, अतोऽप्यनन्तगुणो रसस्तु तैजस्या ज्ञातव्यः, अमलः किञ्चिन्मधुरश्च ॥ १३ ॥ १३०४ ॥

वरवारुणीइ व रसो विविहाण व आसवाण जारिसओ ।

महुमेरगस्स व रसो इत्तो पम्हाइ परएणं (इत्तोवि अणंतगुणो रसो उ पम्हाइ नायव्वो पा०) ॥ १३०५ ॥
वरवारुण्याः-प्रधानसुरायां वा रसो यादृशक इति योगः, विविधानां वा आसवानां-पुष्पप्रभवमद्यानां यादृशो रसः, मधु-मद्यविशेषो मैरेयं-सरकस्तयोः समाहारे मधुमैरेयं तस्य वा रसो यादृशः, इतो वरवारुण्यादिरसात्पद्यायाः प्रक्रमात् रसः, परकेणंति-अनन्तगुणत्वात्तदतिक्रमेण वर्तते इति शेषः, अयं च किञ्चिदम्लकषायो माधुर्यवांश्चेति भावनीयम् ॥ १४ ॥ १३०५ ॥

खज्जूरमुदियरसो खंडसक्कररसो वा । इत्तो उ अणंतगुणो रसो उ सुक्काइ नायव्वो ॥ १३०६ ॥

खर्जूरश्च प्रतीतो मुद्गीका च-द्राक्षा एतद्रसः, तथा क्षीररसः प्रतीतः, खण्डं-च इक्षुविकारः शर्करा च-कासादिप्रभवा तद् रसो वा यादृश इति शेषः, इतोऽप्यनन्तगुणो रसस्तु शुक्लाया ज्ञातव्यः, अत्यन्तमधुर इत्यर्थः ॥ १५ ॥ १३०६ ॥

उक्तो रस , सम्प्रति गन्धमाह—

जर गोमडस्स गयो सुणगमडस्स व जहा अहिमडस्स ।

इत्तो वि अणतगुणो लेसाण अप्पसत्थाण ॥ १३०७ ॥

यथा गया मृतक-शरीर गोमृतक तस्य गन्धश्च, श्वमृतकस्य वा यथा, अहि-सर्पस्तन्मृतकस्य, गन्ध इति सम्यगन्ध, सूत्रत्यात्कशब्दलोपे इतोऽप्येतत्प्रकारादपि गन्धादनन्तगुणो लेखयानामप्रशस्ताना-अशुभाना कृष्णनीलकापोताना गन्ध इति प्रक्रम , आसामप्रशस्त्यविशेषादनुक्तोऽपि गन्धस्य विशेषो ज्ञेय ॥ १६ ॥ १३०७ ॥

जर सुरहिकुसुमगधो गधवासाण(गधणा च पा०)पिस्समाणाण ।

इत्तो वि अणतगुणो पसत्थलेसाण तिण्हपि ॥ १३०८ ॥

यथा सुरमिकुसुमाना-जातिकेतक्यादिसम्बन्धिता सुगन्धिपुष्पाना गन्ध-परिमल सुरभिकुसुमगन्ध, तथा गन्धाश्च कोष्ठपुटपाकनिष्पन्ना वामाश्चेतरे गन्धवासा, इह चित्तदङ्गान्येवोपचारादेऽनुक्तानि तेया, पिप्यमाणाना-चूर्ण्यमानाना यथा गन्ध इति प्रक्रम, तथा चातिप्रबल प्रादुर्भवतीत्येवमुक्त, इतोऽप्येतत्प्रकारादपि गन्धादनन्तगुणः प्रशस्तलेखयाना तिसृणामपि तैजसीपद्मशुक्राना गन्ध इति प्रक्रम, इहाप्यासा प्रशस्तत्वविशेषादनुक्तो गन्धविशेषो ज्ञातव्य ॥ १७ ॥ १३०८ ॥

सम्प्रति स्पर्शनमाह—

जर करगयस्स फासो गोजिंभाए व सागपत्ताण । इत्तोवि अणतगुणो लेसाण अप्पसत्थाण ॥ १३०९ ॥

यथा ऋकचस्य-करपत्रस्य स्पर्शः, गोर्जिह्वा गोर्जिह्वा तस्या यथा वा शाको-वृक्षविशेषस्तत्पत्राणां स्पर्श इति प्रक्रमः, अतोऽपि स्पर्शादनन्तगुणोऽति-अतिशायितया यथाक्रमं लेख्यानां अप्रशस्तानां आद्यानां तिसृणां प्रक्रमात्स्पर्शः ॥ १८ ॥ १३०९ ॥

जह ब्रूरस्स वि फासो नवणीयस्स व सिरीसकुसुमाणं । इत्तोवि अणंतगुणो पसत्थलेसाण तिण्हं पि ॥ १३१० ॥

यथा बूरस्य वा प्रतीतस्य मक्षणस्य शिरीषो-वृक्षविशेषस्तत्कुसुमानामुभयत्र यथा स्पर्श इति प्रक्रमः, अतोऽध्यनन्तगुणो यथाक्रमं प्रशस्तलेख्यानां तिसृणामपि स्पर्श इति प्रक्रमः, इह च यदनेकदृष्टान्तोपादानं तन्नानादेशजशिव्यानुग्रहार्थं क्वचिद्धि किञ्चित्प्रतीतमिति, यथा निगदितोदाहरणेषु वर्णादितारतम्यसम्भवालेख्यानां स्वस्थानेऽपि वर्णादिवैचित्र्यज्ञापनार्थम् ॥ १९ ॥ १३१० ॥

परिणामद्वारमाह—

तिविहो व नवविहो वा सत्तात्रीसइविहिक्सीओ वा । दुसओ तेयालो वा लेसाणं होइ परिणामो ॥ १३११ ॥

त्रिविधो वा नवविधो वा, विधशब्दस्य चोभयत्रसम्बन्धात्सप्तविधतित्वेन एकाशीतित्वेन वा, अत्रापि विधशब्दस्य सम्बन्धात् त्रिचत्वारिंशद्द्विशतविधो वा लेख्यानां भवति परिणामस्तद्रूपगमनात्मकः, इह त्रिविधो जघन्यमध्यमोत्तमभेदेन, नवविधो यदेपामपि जघन्यादीनां स्वस्थानतारतम्यचिन्तायां प्रत्येकं जघन्यादित्रयेण गुणनात्, एवं पुनः पुनस्त्रिकगुणनया २७ विधत्वं ८१ विधत्वं, २४३ विधत्वं च भावनीयं, उपलक्षणं चैतदेवं, तारतम्यचिन्तायां सङ्ख्यानियमाभावात् ॥ २० ॥ १३११ ॥

सम्प्रति लक्षणमाह—

पचासवप्पम(तु पा०)त्तो तीहिं अगुत्तो ऽसू अविरओ य । तिब्बारभपरिणओ खुद्धो साहसिमओ नरो
(निद्वयसपरिणामो निस्ससो अजिइदिओ पा०) ॥ १३१२ ॥

पद्याश्रया—हिंसायास्तेषु प्रवृत्तः, अतस्त्रिभिः प्रस्तायात् मनोयाकायैरगुप्त—अनियन्त्रितो मनोगुह्यादिरहित इत्यर्थः, तथा
पद्मसु पृथ्वीकायादियु अविरत—अनिवृत्तः, तदुपमर्दकत्वादेरिति गम्य, अयं वा तीव्रारभोऽपि स्यादत आह—नीत्रा—उत्कटा
स्वरूपतोऽध्यवसायतो वा ये आरम्भा—सायद्यव्यापारास्तत्परिणत—तत्प्रवृत्त्या तदात्मता गत क्षुद्र—सर्वस्याहितेपी कार्पण्य
युक्तो वा, सहसा अपर्यालोच्य गुणदोषान् प्रवर्त्तत इति साहसिकश्चौर्योदिकृदित्यर्थः, नर उपलक्षणं खयादिर्यो ॥ २१ ॥ १३१२ ॥

निद्वयसपरिणामो, निस्ससो अजिइदिओ (तिब्बारभपरिणओ खुद्धो साहसिमओ नरो पा०) ।

अयजोगसामउत्तो ऋणहेस तु परिणमे ॥ १३१३ ॥

निद्वयसत्ति अत्यन्तमैहिकामुष्मिन्नापायशङ्काविक्रलोऽत्यन्तं जन्तुग्राधानपेक्षो वा परिणामो यस्य स, नृदासो-निस्तृशो जीवान्
विहिंसन् मनागपि न शङ्कते, नि शसो वा परप्रशंसा रहितः, उपसहाराहाह—एते च ते मनोयाकायव्यापारा एतद्योगा—पञ्चाश्रय
प्रवृत्तत्वादेयस्ते समिति भृशमाडित्याभिन्यास्या युक्त—अन्यत एतद्योगसमायुक्तः, तोरेवार्थत्वात् कृष्णलेख्यामेव परिणमेत्,
तद्वद्व्यसाचिन्त्येन तथाविधद्रव्यसम्पर्कात् स्फटिकमत्, तदुपरज्जनात् तद्रूपता भजेत्, एतेन पद्याश्रयप्रवृत्तत्वादीना भाव

मिथ्यादृष्टिरनार्यं उत्प्रासकं च-यथा पर उत्प्रास्यते दुष्टं च-रागादिदोषात् यथा स्यादेव वदनशील उत्प्रासकदुष्टवादी, न समुच्चये, स्तेन-चौर-च-प्राग्वत् अपि चेति पूरणे, मत्सर-परसम्पदसहनं सति वा विचे त्यागाभावस्तद्वान् मत्सरी, एतद्योगसमायुक्तं कापोतलेदया तुरिति पुनः परिणमेत् ॥ २५, २६ ॥ १३१६-१७ ॥

नीआविस्ती अचवले, अमाई अकुञ्जले । विणीयविणए दत्ते, जोगव उवहाणव ॥ १३१८ ॥

नीचैर्वृत्तिः कायगामनोभिरनुत्सिक्तं अचपलं चापलानुपेतं-अमायी मायानग्निमतं, अकुतूहलं-कुतूहादिप्यकौतुकवान्, अत एव विनीतविनय-स्वभ्यस्तगुर्व्याधुचितप्रतिपत्तिः, दान्त-इन्द्रियनोइन्द्रियदमेन, योग-स्वाध्यायादिव्यापारस्तद्वान्, उपधानगान्-विहितशास्त्रोपचारः ॥ २७ ॥ १३१८ ॥

पियधम्मे ददधम्मे, वज्जभीरू हिण(या पा०)सण (अणासवे पा०) ।

एयजोगसमाउत्तो, तेउलेस तु परिणमे ॥ १३१९ ॥

प्रियधर्मा-अभिरुचितधर्मानुष्ठानं, ददधर्मा अद्वीकृतव्रतादिसिर्गाहकः, किमित्येव ? यतो वज्यं-प्राकृतत्वात् अल्पे अवयवा इभयत्र पापं तद्भीरुः, हितैपको-मुक्तिवेषकः, शेषं प्राग्वत् ॥ २८ ॥ १३१९ ॥

पयणु षोहमाणो य, मायालोभे य पयणुण । पसतचित्ते दत्तप्पा, जोगव उवहाणव ॥ १३२० ॥

प्रतनू-अतीवाल्पाः कोधमानौ यस्य स तथा, च पूरणे, माया लोभश्च प्रतनुकी यस्येति शेषः, अत एव प्रदान्त-प्रकर्षेणोपशमवत् चित्तमस्येति प्रदान्तचित्तं, दान्त अहितप्रवृत्तिनिषेधाद् वशीकृत आत्मा येन स दान्तात्मा ॥ २९ ॥ १३२० ॥

तहा य पयणुवाई य, उवसंते जिइंदिए । एयजोगसमाउत्तो, पम्हलेसं तु परिणमे ॥ १३२१ ॥
प्रतनुवादी-स्वल्पभापकः, चः अग्रे योक्ष्यते, उपशांतः अनुद्भटतयोपशान्ताकृतिः, जिच्चेन्द्रियश्च-वशीकृताक्षः ॥ ३० ॥ १३२१ ॥

अद्वुरुह्वाणि वजिन्ता, धम्मसुक्काणि साहए । पसंतविच्चे दंतप्पा (ज्ञायई ।

विणीयविनओ दंतो पा०) समिए गुत्ते य गुत्तिसु ॥ १३२२ ॥

आर्त्तरौद्रे वर्जयित्वा, धर्मशुक्ले ध्यायति, यः कीदृशः सन्नित्याह-प्रशान्तचित्तः-दान्तात्मा समितः-समितिमान् गुप्तश्च-निरु-
द्धसर्वात्मव्यापारो गुप्तिभिः-मनोगुह्यादिभिः, तृतीयार्थे सप्तमी ॥ ३१ ॥ १३२२ ॥

सरागे वीयरगे वा, उवसंते (सुद्धजोए पा०) जिइंदिए । एयजोगसमाउत्तो, सुक्कलेसं तु परिणमे ॥ १३२३ ॥

स च सरागोऽशीणानुपशान्तकपायतया वीतरागो वा ततोऽन्य उपशान्तः, शेषं स्पष्टं, इह च शुभलेश्यासु केषाञ्चि-
द्विशेषणानां पुनरुपादानेऽपि लेश्यान्तरविषयत्वादपौनरुक्तं, पूर्वपूर्वापेक्षयोत्तरोत्तरेषां विशुद्धितः प्रकृतं प्रभावनीयं, विशिष्टलेश्या
वाऽपेक्षयैवं लक्षणाभिधानमिति न देवादिभिर्यथैवभिचारः शङ्क्यः ॥ ३२ ॥ १३२३ ॥

सम्प्रति स्थानद्वारमाह—

अस्संखिज्जाणोसप्पिणीण उस्सप्पिणीण जे समयया । संखाईया (असंखेज्जा पा०) लोगा लेसाणं हवंति ठाणाइं ॥ १३२४ ॥

असङ्ख्येयानां-सङ्ख्यातीतानां अवसर्पिणीनां ये समयाः कियन्त इत्याह-सङ्ख्यातीतालोकाः, कोऽर्थः? असङ्ख्येयलोका-
काशप्रदेशपरिमाणानि लेश्यानां भवन्ति स्थानानि प्रकर्षापकर्षकृतानि, अशुभानां सङ्केशरूपाणि शुभानां च विशुद्धिरूपाणि,

तत्परिमाणानीति शेष, यद्वा असङ्ख्येयोत्सपिण्यवसर्पिणीना ये समया गम्यमानत्वात् तावन्ति लेख्याना भवन्ति स्थानानीति कालतोऽसङ्ख्याता लोका इति क्षेत्रत स्थानमानमेवोक्तम् ॥ ३३ ॥ १३२४ ॥

स्थितिमाह—

मुहुत्तद तु जहन्ना तित्तीसा सागरा मुहुत्तदहिया । उक्कोसा होइ ठिई नायब्बा किणहलेसाए ॥ १३२५ ॥

गाथा ६, मुहूर्त्तस्याद्धौ मुहूर्त्तद्विस्त कालात्यन्तसयोगे द्वितीया, समविभागस्य अविविक्षितरगात्, अन्तर्मुहूर्त्तमित्यर्थ, नुरेयार्थ, जघन्या, त्रयस्त्रिंशत्सागरा इति सागरोपमानि, इहोत्तरत्र च मुहूर्त्तशब्देन मुहूर्त्तकदेश एवोक्त, ततश्चान्तर्मुहूर्त्ताधिकानि, उत्कृष्टा स्थितिरिति ज्ञातव्या, कृष्णलेख्याया, इह चान्तर्मुहूर्त्तस्यासङ्ख्येयमेदत्वादन्तर्मुहूर्त्तशब्देन पूर्वोत्तरमत्रसम्बन्धयन्तर्मुहूर्त्तद्वयमुक्त, एवमुत्तरत्रापि ॥ ३४ ॥ १३२५ ॥

मुहुत्तद तु जहन्ना दस्तउदहिपलियमसखभागमब्भहिआ । उक्कोसा होइ ठिई नायब्बा नीललेसाए ॥ १३२६ ॥

तथा दश उदधय उदध्युपमानि-सागरोपमाणीत्यर्थ, पल्योपमासङ्ख्येयभागाधिकानि, उत्कृष्टा भवति स्थितिर्ज्ञातव्या, नीललेख्याया, ननु अस्या धृष्टप्रभोपरितनप्रस्तटे एव सम्भ्रस्तत्र च, “अतोमुहूर्त्तमि गण” इत्यादियक्ष्यमाणन्यायत पूर्वोत्तरभवान्तर्मुहूर्त्तद्वयेनाधिकाऽसौ किं नोक्ता?, उच्यते-उक्तैः, पल्योपमासङ्ख्येयभाग एव तस्याप्यन्तर्मुहूर्त्तद्वयस्यान्तर्भावात्, तदसङ्ख्येयभागाणा चासङ्ख्येयमेदत्वात्, एवमुत्तरत्रापि भावनीयम् ॥ ३५ ॥ १३२६ ॥

मुहुत्तद तु जहन्ना तिण्णुदही पलियमसखभागमब्भहिआ । उक्कोसा होइ ठिई नायब्बा काउलेसाए ॥ १३२७ ॥

कृष्णनील-
कपोतलेख्या
ना स्थिति

गाथा ४ स्पष्टा, नवरं त्रय उदधयः—सागरोपमाणि ॥ ३६ ॥ १३२७ ॥

मुहुत्तदं तु जहन्ना दोणहुदही पलियमसंखभागमव्वमहिआ ।

उक्कोसा होइ ठिई नायव्वा तेउलेसाए ॥ १३२८ ॥ द्वावुदधी द्वे सागरोपमे ॥ ३७ ॥ १३२८ ॥

मुहुत्तदं तु (द्वा उ पा०) जहन्ना दसउदही होइ मुहुत्तमव्वमहिआ ।

उक्कोसा होइ ठिई नायव्वा पम्हेलेसाए ॥ १३२९ ॥

मुहुत्तदं तु जहन्ना तित्तीसं सागरा मुहुत्तहिया । उक्कोसा होइ ठिई नायव्वा सुक्खलेसाए ॥ १३३० ॥

त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि ॥ ३८—३९ ॥ १३२९—३० ॥

प्रकृतमुपसंहरन्नुत्तरग्रन्थसम्बन्धमाह —

पसा खलु लेसाणं ओहेण ठिई उ चणिणा होइ । चउसुवि गईसु इत्तो लेसाण ठिई उ बुच्चामि ॥ १३३१ ॥

स्पष्टा, नवरं, ओधेन—सामान्येन गतिभेदाविवक्षयेति यावत्, तुः पूरणे, चतसृष्वपि गतिषु नरकगत्यादिषु प्रत्येकमिति शेषः, अत इति ओघस्थितिर्वर्णनानन्तरम् ॥ ४० ॥ १३३१ ॥

प्रतिज्ञातमेवाह—

दसवाससहस्साइं काज्जुं ठिई जहन्निया होइ । तिन्नोदही पलिय असंखेज्जभागं च उक्कोसा ॥ १३३२ ॥

दसेत्यादिसूत्राणि १५, दशवर्षसहस्राणि कापोतायाः स्थितिर्जघन्यिका भवति, त्रय उदधयः, सूत्रत्वात् पल्योपमासञ्ज्ञेयभागं

चोत्कृष्टा, इय च जघन्या रत्नप्रभाया, तस्या हि जघन्यतोऽपि दशवर्षसहस्राण्यायुरिति, उत्कृष्टा च वालुकाप्रभाया, तत्राप्युपरितनप्रस्तदनारकाणामेतावत्स्थितिकानामसाविति भावनीयम् ॥ ४१ ॥ १३३२ ॥

तिपणुदहीपलिओरममसखभागो जहन्ननीलठिइ । दसउदहीपलिओरममसखभाग च उक्कोसा ॥ १३३३ ॥

नय उदधय मस्यालाक्षणिकत्वात् चस्य गम्यत्वाच्च पल्योपमासङ्ख्येयभागश्च जघन्या नीलाया स्थिति, दशोदधय पल्योपमासङ्ख्येयभागश्चोत्कृष्टा, इहापि जघन्या वालुकाप्रभायामेतावत्स्थितिकानामेव, उत्कृष्टा च धूमप्रभायामुपरितनप्रस्तदनारकाणा, तत्रापि येयामेतावती स्थितिरिति मन्तव्यम् ॥ ४२ ॥ १३३३ ॥

दसउदहीपलिओरममसखभाग जहन्निद्या होइ । तिच्चीससागराउ उक्कोसा होइ किण्हाण ॥ १३३४ ॥

दशोदधयस्तथा पल्योपमासङ्ख्येयभागो जघन्यिका भवति प्रक्रमात् स्थिति, कृष्णाया इति सम्यन्ध अस्याश्च, धूमप्रभायामेतावत्स्थितिकानामेव त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि उत्कृष्टा भवति, कृष्णाया स्थितिरिति प्रक्रम, इय च महातम प्रभाया तत्रैवतावत्प्रमाणस्यायुय सम्भवात्, इह च नारकाणामुत्तरत्र च दवाना द्रव्यलेदवास्थितिरित्येव चिन्त्यते तद्भावलेदवाना परिस्समानतया अन्यथापि स्थिते सम्भवात्, उक्तं हि—“देवाण नारायाण य दव्वलेसा हउति एयाओ । भावपरावत्तीण सुरतेरइआण छहेसा ॥ १ ॥” ४३ ॥ १३३४ ॥

पूर्वोक्तं हि निगमयनुत्तरग्रन्थ प्रस्तावयन्नाह—

ग्गसा नैरईयाण लेसाण ठिई उ वणिणया होइ । तेण पर चुच्छाभि तिरियमणुस्साण देवाण ॥ १३३५ ॥

एषा पूर्वोक्ता निरये भवा नैरयिकास्तत्सम्यन्धिनीनां लेख्यानां स्थितिः, तुः पूरणे वर्णिता-ख्याता भवति, तेनेति सूत्रत्वात्ततः परमित्यग्रतोऽपि वक्ष्यामि प्रक्रमात् लेख्यानां स्थितिं तिर्यङ्मनुष्याणां तथा देवानाम् ॥ ४४ ॥ १३३५ ॥

यथा प्रतिज्ञातमाह—

अंतोमुहुत्तमद्वं लेसाण ठिई जहिं जा उ । तिरियाण नराणं वा वज्जित्ता केवलं लेसं ॥ १३३६ ॥
अन्तर्मुहूर्त्तो-अन्तर्मुहूर्त्तकालं स्थितिर्जघन्योत्कृष्टा वेति शेषः, कतरासामित्याह-यस्मिन् २ इति पृथ्वीकायादौ सम्मूर्च्छिम-
मनुष्यादौ च याः कृष्णाद्याः, तुः पूरणे, तिरश्चां मनुष्याणां च मध्ये सम्भवति तासां, एता हि कचित् काश्चित्सम्भवन्ति, यथा
पृथ्वीजलवनस्पतिकायिकानां कृष्णाद्यास्तेजोलेख्यान्ताश्चतस्रो लेख्याः, तेजोवाय्वोः, द्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियाणां च
तिस्रः, पञ्चेन्द्रियतिरश्चां मनुष्याणां च पट् सम्मूर्च्छिममनुष्याणां तिस्रः, ननु एवं शुक्लेख्याया अव्यन्तर्मुहूर्त्तमेव स्थितिः
प्राप्तेत्याशङ्क्याह-वर्जयित्वा केवलं शुद्धां-शुक्लेख्याम् ॥ ४५ ॥ १३३६ ॥

अस्याः स्थितिमाह—

मुहुत्तद्वं तु जहन्ना उद्धोसा होइ पुन्वकोडी उ । नचहिं वरिसेहिं ऊणा नायन्वा सुक्कलेसाए ॥ १३३७ ॥
प्राग्वत्, अन्तर्मुहूर्त्तमेव, उत्कृष्टा भवति पूर्वकोटी नवभिर्वर्षेभ्यः, इह यद्यपि कश्चित्
पूर्वकोट्यायुरष्टवार्षिक एव व्रतपरिणाममाप्नोति, तथापि नैतावद्वयःस्थस्य वर्षपर्यायादर्वाक् शुक्लेख्यायाः सम्भव इति नवभिर्व-
र्षैरूना पूर्वकोटिरुच्यते ॥ ४६ ॥ १३३७ ॥

मसा तिरियनराण लेसाण ठिई उ वणिगया होइ । तेण पर बुच्छामि लेसाण ठिई उ देवाण ॥ १३३८ ॥
एसा० स्पष्टा ॥ ४७ ॥ १३३८ ॥

प्रतिज्ञातमाह—

वसवाससहस्साइ किण्हाए ठिई जहन्निगया होइ । पलियमसरिज्जइमो उक्कोसो होइ किण्हाए ॥ १३३९ ॥
दशवर्षसहस्राणि कृष्णाया स्थितिर्जघन्यिका भवति, भवनपतिव्यन्तरेण चास्या सम्भ्र, पल्योपमासहोपेतम प्रस्तावाद्
भाग उत्कृष्टा भवति कृष्णाया स्थितिरिति प्रक्रम, इयमपि तेषामेवोत्कृष्टा द्रष्टव्या ॥ ४८ ॥ १३३९ ॥
जा किण्हाइ ठिई खलु उक्कोसा सा उ समयमन्महिआ । जहन्नेण नीलाए पलियमसख च उक्कोसा ॥ १३४० ॥
या कृष्णाया स्थिति रत्तुर्वाक्यालङ्कारे उत्कृष्टा सा तु-सैव समयाभ्यधिका जघन्येन नीलाया, सूत्रत्वात् पल्योपमासहो
यश्च भाग, उत्कृष्टा स्थिति, नवर बृहत्तमोऽयमसहोयभागो ग्राह्य ॥ ४९ ॥ १३४० ॥

जा नीलाइ ठिई खलु उक्कोसा सा उ समयमन्महिआ । जहन्नेण काजए पलियमसर च उक्कोसा ॥ १३४१ ॥
या नीलाया स्थिति खलु उत्कृष्टा सैव समयाभ्यधिका जघन्येन कापोताया पल्योपमासहोयश्च भाग उत्कृष्टा स्थिति,
एतावदायुषामेव भवनपतिव्यन्तराणामिमे ज्ञेये, इहापि पूर्वस्मात् बृहत्तमोऽय भागो ग्राह्य ॥ ५० ॥ १३४१ ॥

इत्थ निकायद्वयभाविनीमाघलेत्रयात्रयस्थितिमुक्त्वा सर्गनिकायभाविनी तेजोलेख्यास्थितिमभिधातु प्रतिज्ञातमाह—
तेण पर बुच्छामी तेजलेसा जहा सुरगणाण । भवणवइवाणमतरजोइसवेमाणियाण च ॥ १३४२ ॥

ततः परं वक्ष्यामि, तेजोलेख्यां श्येति यथा येनावस्थाप्रकारेण सुरगणानां भवति तथेति शेषः, सुरगणानां-चतुर्निकाया-
नामित्यर्थः, चः पूरणे ॥ ५१ ॥ १३४२ ॥

प्रतिज्ञातमेवाह—

पलिओचमं जहन्ना उक्कोसा सागरा उ दुण्हडहिया । पलिग्रमसंखिल्लेणं होइ भागेण तेऊट् ॥ १३४३ ॥

पल्योपमं जघन्या, उत्कृष्टा सागररत्ति-सागरोपमे, तुरेवार्यः, द्वे-द्विन्नाये अधिके-अर्गले, कियतेत्याह-पल्योपमासह्येन
भागेनेति योगः, भवति तैजस्याः स्थितिरिति प्रक्रमः, इयं च सामान्योपक्रमेऽपि वैमानिकिकायविषयतयैव ज्ञेया, तत्र सौधर्मे-
शानदेवानां जघन्यत उत्कृष्टतश्चैतावदायुषः सम्भवात्, उपलक्षणं चैतत् अपनिकायतेजोलेख्यास्थितेः, ततश्च भवनपति-
व्यन्तराणां जघन्यतो दशवर्षमहन्नाणि, उत्कृष्टतस्तु भवनपतीनां सागरोपममधिकं, व्यन्तराणां च पल्योपमं, ज्योतिषां तु
जघन्यत पल्योपमाष्टभागः, उत्कृष्टतस्तु वर्षलब्धधिकं पल्योपमं, एतावन्मात्राया एवैषां जघन्यत उत्कृष्टतथायुःस्थितेः
सम्भवात् ॥ ५२ ॥ १३४३ ॥

दसवाससहस्साइं तेऊट् ठिई जहन्निगा तेठ (जा काऊट् ठिई खल्ल उक्कोसा
सा उ समयमन्महिया पा०) । दुनुदही पलिओचमअसंखभागं च उक्कोसा ॥ १३४४ ॥

दसवासेत्यादि स्पष्टमेव, नवरं, अनेन निकायभेदमतीकृत्यैव लेख्यास्थितिरुक्ता ॥ ५३ ॥ १३४४ ॥

पद्माया स्थितिमाह—

जा तेज्जइ ठिईं सल्ल उक्कोसा सा उ समयमब्भहिया ! जहणेण पम्हाए दस मुहुत्तअहियाद उक्कोसा ॥ १३४५ ॥
या दीजस्या स्थिति यल्ल उल्लुका सा उत्तिसैय समयाम्भयधिकं जघन्येन पद्माया स्थितिरिति प्रक्रम, दश तु-दशैव प्रस्ता
वात् सागराणि मुहूर्त्ताधिकानि उल्लुका, इय च जघन्या सनत्कुमारे उल्लुका च ब्रह्मलोके, अनयोरेतावदायु सम्भवात्,
आह-यदीहान्तमुहूर्त्तमधिरुमुच्यते, तत् पूर्वग्रायि किं न तदधिकमुक् ! देवमवलेख्याया एव तत्र विधिक्षतत्वात्, प्रतिज्ञान
हि “तेषां परं बुद्ध्यामि, लेसाणं ठिईं उ देवाणं” ति, ननु एव हीहान्तमुहूर्त्ताधिकत्वं विरुध्यते ! न, अभिप्रायापरिज्ञानात्, अत्र हि
प्रागुत्तरमवलेख्यापि “अतोमुहुत्तमि गए” इति वचनात्, देवसमग्रन्धिन्येवेति प्रदर्शितार्थमित्यमुक्तमिति न विरोधः ॥ ५४ ॥ १३४५ ॥

शुक्लाया स्थितिमाह—

जा पम्हाइ ठिईं सल्ल उक्कोसा सा उ समयमब्भहिया ! जहणेण सुक्काए तिच्चीसमुहुत्तमब्भहिया ॥ १३४६ ॥
त्रयस्त्रिंशन्मुहूर्त्ताभ्यधिकानि सागराण्युल्लुकेति च गम्य, अत्र जघन्या लान्तके, उल्लुका तु लान्तकादारभ्य यावत्सर्वाध-
सिद्धेऽपि, अत्रैतावदायुः सम्भवात् ॥ ५५ ॥ १३४६ ॥

सम्प्रति गतिद्वारमाह—

किण्ण नीला काज तिन्निवि लेसाउ अरम्मलेसाउ ! एयाहि तिहिवि जीवो दुग्गइ उवच्चइ ॥ १३४७ ॥

गाथा २, तिस्रोऽप्येता अधर्मलेश्याः, पापोपादानहेतुत्वात्, यद्येवं ततः किमित्याह-एताभिः पूर्वोक्ताभिः तिसृभिरपि कृष्णादि-
लेश्याभिर्जीवो दुर्गतिं उपपद्यते-प्राप्नोति, यद्वा सुव्यत्ययात् दुर्गतावुत्पद्यते-जायते, सङ्क्षिप्येन तत्प्रायोग्याश्रुप एव तद्वतां
बन्धसम्भवादिति ॥ ५६ ॥ १३४७ ॥

तेऽपि पद्मा सुक्ता तिस्रिवि ग्याउ (या अधर्मलेसाउ पा०) धम्मलेसाउ ।
एयाहि तिहि वि जीवो सुगणं उववज्जई ॥ १३४८ ॥

तथा तैजसी पद्मा शुक्ला तिस्रोऽप्येता धर्मप्रधाना लेश्या धर्मलेश्याः, विशुद्धत्वेनासां धर्महेतुत्वात्, अत एव एताभिस्तिस्सु-
भिरपि तैजस्यादिलेश्याभिर्जीवः सुगतिं मुक्तिं चोपपद्यते, यद्वा प्राग्वत् सुगतावुत्पद्यते-जायते, तादृगायुर्वन्धतः सकलकर्मो-
पगमाच्च ॥ ५७ ॥ १३४८ ॥

सामप्रतमायुर्द्वारावसरः, तत्र च यस्यां लेश्यायां यदायुपो मानं तत् स्थितिद्वारे एवार्थदुक्तं, इह तु इदमुच्यते-अवश्यं हि
जन्तुर्थलेश्येष्टृतस्यते तल्लेश्य एव म्रियते, तथा चागमः-“जल्लेसाइं दवाइं परिआइत्ता कलं करेइ तल्लेसो उववज्जई”ति । तत्र
जन्मान्तरभाविलेश्यायाः किं प्रथमसमये परम्पराश्रुप उदयः आहोस्विच्चरमसमये अन्यथा वा ?, इति संशयापनोदायाह—

लेसाहिं सव्वाहिं पढमे समयंमि परिणयाहिं तु ।

न तु कस्सइ उववत्ति(न वि करसवि उववाओ पा०) परे भवे अत्थि जीवस्स ॥ १३४९ ॥

लेसाहिमित्यादि गाथात्रय, लेदयाभि सर्वाभिप्रति कृष्णादिपद्मिण्याद्ये समये तत्प्रतिपत्तिकालापेक्षया परिणताभि प्रस्तावात् आत्मरूपतामापन्नाभिर्लेक्षितस्य, तु पूरणे, न हु नैव कस्यापि उपपात परे-अन्यस्मिन् भवेऽपि जीवस्य ॥५८॥ १३४९॥

लेसाहि सर्गाहि चरमे समयमि परिणयाहि तु । न हु रुस्सइ उववत्ति परे भवे अत्थि जीउस्म ॥ १३५० ॥

लेदयाभि सर्वाभिश्चरमे समये परिणताभि तु -पूरणे न हु नैव, कस्याप्युपपात परे भवे भवति जीवस्य ॥ ५९ ॥ १३५० ॥

कदा तदि ? इत्याह—

अतमुहुत्तमि गण अतमुहुत्तमि सेसए चेव । लेसाहि परिणयाहि जीवा गच्छति परलोय ॥ १३५१ ॥

अन्तर्मुहूर्त्ते गते एव-अतिक्रान्ते एव, तथा अन्तर्मुहूर्त्ते शेषके एव अत्यतिष्ठमाने एव लेदयाभि परिणताभिरपलक्षिता जीवा गच्छन्ति परलोक-भनान्तर, इत्थ चैतन्मृतिकाले भाविभवलेदयाया उत्पत्तिकाले चातीतभवलेदयाया अन्तर्मुहूर्त्तमवश्यम्भावात्, अनेन चान्तर्मुहूर्त्तार्शे आयुषि परभवलेदयापरिणाम इत्युक्त स्यात् ॥ ६० ॥ १३५१ ॥

इत्थ लेदयाना नामाद्युतना साम्प्रतमध्ययनार्थमुपसहरश्रुपदेनामाह—

तन्मया ग्यासि लेसाण, अणुभाव वियाणिग्या । अप्पसत्थाउ वज्जित्ता, पमत्थाओ अहिट्ठण मुणि ॥ १३५२ ॥ त्तिवेमि ॥

॥ लेसज्जयण ॥ ३४ ॥

उत्तरा०

चतुर्थीः

२८६॥

यस्मात् एता अप्रशस्ता दुर्गतिहेतवः प्रशस्ताश्च सुगतिहेतवस्तस्मात् एतासां पूर्वोक्तानां लेश्यानामनुभागं उक्तरूपं विज्ञाय-
विश्लेषेणावबुध्य अप्रशस्ताः-कृष्णाद्यास्तिस्त्रो वर्जयित्वा, प्रशस्ताः-तेजस्याद्यास्तिस्त्रोऽधितिष्ठेत्-भावप्रतिपत्त्या
मुनिरिति शेषः ॥ ६१ ॥ १३६२ ॥

इति लेश्याध्ययनावचूरिः ॥ ३४ ॥

॥ इति श्रीउत्तराध्ययने चतुर्विंशत्तमस्य लेश्या-

ध्ययनस्य अवचूरिः समाप्ता ॥

लेश्याख्य
चतुर्विंश-
मध्ययनम्
३४

लेश्याध्यय-
नोपसंहारे
मुनेरुपदेशः

॥ २९६ ॥

अथ अनगारमार्गेगतिरितिनाम पञ्चविंशत्तममध्ययनम् ।

अनगारमार्गे-
गतिकथन-
प्रतिज्ञा

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १३५३ ॥

अनन्तराध्ययने अशुभानुभावलेख्यात्यागत शुभानुभावा एव लेख्या अधिष्ठितव्या इत्युक्तं, एतच्च भिक्षुगुणव्यवस्थितेन कर्तुं शक्यं, तस्यैव स्थानं च तत्परिज्ञानत इति तदर्थमिदमारभ्यते, अनगारमार्गेगतिरितिनाम—

सुगेह मे गगमणा, मग्ग सधनु (बुद्धेहिं) देसिय । जमायरतो भिम्भु, दुक्खाणतकरो भवे ॥ १३५३ ॥

श्रुणुत-आकर्णयत मे-मम कथयत इति शेष, एकाग्रमनस-अनन्यगतचित्ता सन्त, विषया इति शेष, किं तदित्याह-मार्गे प्रक्रमात् मुक्ते बुद्धे-अयगतयथागद्वस्तुतत्त्वीर्हन्नि देशित-प्रतिपादित अर्थत सूत्रतश्च, तमेव विशेषयति-य मार्गे आचरन्-आसेनमानो भिक्षु-मुनि दु खाना अन्त-पर्यन्तस्तत्करणशीलोऽन्तकरो भवेत्, सकलकर्मनिर्मूलनादिति भावः, तदनेनामेव्यासेनरुसम्यग्धेनानगारसम्यग्निधत्वा मार्गस्य तत्फलं च मुक्तिगतिरिति दर्शित, ततश्चानगारमार्गे तद्वृत्तिं च श्रुणुत इत्यर्थादुक्तं भवति ॥ १ ॥ १३५३ ॥

यथा प्रतिज्ञातमाह—

गिह्मनास परिचज्जा, पण्वज्जामस्सिण सुणी । इमे सगे वियाणिज्जा, जेरि सज्जति माणवा ॥ १३५४ ॥

गिह्मनासमित्यादि २० सूत्राणि, गृहनास-गृहावस्थानं यद्वा गृहमेव पारयत्यहेतुतया पाशो गृहपाशस्त परित्यज-परिहृत्य

प्रव्रज्यां-सर्वविरतिरूपां आश्रितः-प्रतिपन्नो मुनिः इमान् प्रतिप्राणि प्रतीततया प्रत्यक्षान् सङ्गान्-पुत्रकलत्रपौत्रादीन् प्रतिबन्धान् विजानीयात्-भवहेतवोऽस्मी इति विशेषेणावबुध्येत, ज्ञानस्य च विरतिफलत्वात् प्रत्याचक्षीतेत्युक्तं भवति, सङ्गशब्दव्युत्पत्तिमाह-सुब्ब्यत्ययाद्येषु सज्यन्ते-प्रतिबध्यन्ते कर्मणेति गम्यं, के ते? मानवा-मानुषा उपलक्षणत्वादन्येऽपि जन्तवः ॥ २ ॥ १३५४ ॥

तदेव हिंसं अलियं, चोजं अब्वं भसेवणं । इच्छाकामं च लोभं च, संजओ परिवज्जए ॥ १३५५ ॥

तथेति समुच्चये एवः पूरणे, हिंसां-प्राणव्यपरोपणं, अलीकं-अनृतभाषणं, चौर्यं-अदत्तादानं, अब्रह्मसेवनं-मैथुनाचरणं, इच्छारूपः काम इच्छाकामस्तं च-अप्राप्तवस्तुकाङ्क्षारूपं लोभं च-लब्धवस्तुविषयगृह्यात्मकं, अनेनोभयेनापि परिग्रह उक्तः, ततः परिग्रहं च, संयतः-यतिः परिवर्जयेत्-परिहरेत्, अनेन मूलगुणा उक्ताः ॥ ३ ॥ १३५५ ॥

मूलगुणव्यवस्थितस्यापि चावश्यमाश्रयाहाराभ्यां प्रयोजनं, तयोश्च तदतिचारहेतुत्वमपि कदाचित्स्यादिति मन्वानस्तत्परिहाराय सुत्रपट्टेन तावदाश्रयचिन्तां प्रति यतते-

मणोहरं चित्तघरं, मल्लधूवणवासियं । सकवाहं पंडरुल्लोयं, मणसावि न पत्थए ॥ १३५६ ॥

मनोहरं-चित्ताक्षेपकं, किं तत्? प्रधानं गृहं चित्रगृहं, तदपि कीदृशं? माल्यैः-ग्रथितपुष्पैः धूपनैश्च-कालागुरुस्तुरुष्कादि-सम्बन्धिभिर्वीक्षितं-सुरभीकृतं माल्यधूपेन वासितं, सकपाटं-कपाटसहितं, तदपि पाण्डुरोल्लोचं-श्वेतवस्त्रभूषितं मनसापि, आस्तां वचसा, न प्रार्थयेत्-न अभिलषेत्, किं पुनस्तत्र तिष्ठेदिति भावः ॥ ४ ॥ १३५६ ॥

किमेवमुपदिश्यते इत्याह—

इदियाणि उ भिन्नुत्स, तारिसमि उवस्सण । दुक्काइ तु धारेउ (निवारेउ पा०), कामरागविवहुणे ॥ १३५७ ॥
इन्द्रियाणि—चक्षुरादीनि तुरिति यस्मात् भिक्षो—अनगरस्य साहसो—तथामृते उपाश्रये दु खेन क्रियन्ते—करोते सर्वधा-
त्यर्थात् शक्यन्ते इति दुष्कराणि, दुःशक्यानीत्यर्थं, निवारयितु—नियन्त्रयितु, स्वस्वविषयप्रवृत्तेरिति गम्य, कीदृशि ? कामा—इष्टा
इन्द्रियविषयास्तेषु राग—अभिप्रेतस्य विमर्दने—विशेषवृद्धिहेतौ कामरागविवर्द्धने ॥ ५ ॥ १३५७ ॥

तर्हि ऋ स्यातव्यमित्याह—

सुसतणे सुन्नगारे वा, रुक्खमूले च इक्कओ (जग्या पा०) ।

पडरिक्के (पारके पा०) परकडे वा, वास तत्थडभिरोगण ॥ १३५८ ॥

इमदाने—प्रेतभूमौ, शून्यागरे—उद्धमभूमौ, वा विकल्पे, वृक्षमूले वा समीपे, एकक—रागद्वेषविकल—असहायो वा, तथा
विधयोग्यताया, पडरिक्के—वैशी मापया एकान्ते ख्याद्यसङ्कुले, परे कृते—निष्पादिते, स्वार्थमिति गम्य, मा समुच्चये, वास-
अस्त्यान, तत्र इमशानादौ अभिरोचयेत्—प्रतिभासयेत्, अर्थात् आत्मने, मिश्रित्युत्तरेण योग ॥ ६ ॥ १३५८ ॥

फासुयमि अणानाहे, इत्थीहि अणभिद्दुए । तत्थ सकप्पए वास, भिक्खू परमसज्जण ॥ १३५९ ॥

प्रासुके—अचिन्तीभूतभूभागे, तथा असती गथा आत्मन परेया च गन्तुकसत्त्वाना गृहस्थाना च यस्मिन्, स्त्रीभिरुपलक्षणा
एण्डकादिभिश्चानभिद्भुते—अनुपद्भुते, तदुपद्रवग्रहित इत्यर्थं, एतानि हि मुक्तिपथप्रतिपत्नित्वेन तत्त्ववृत्तानामुपद्रवहेतुभूतानीत्येव

मभिधानं, तत्र प्रागुक्ते ज्ञानानादौ सम्यक् कल्पयेत्-कुर्यात् सङ्कल्पयेत्, कं?, वासं, भिक्षणशीलो भिक्षुः स च शाक्यादिरपि स्यादत आह-परमः-प्रधानः, स चेह सर्वप्रधानत्वात् मोक्षस्तदर्थं सम्यग् यतते इति परमसंयतो, जिनमार्गप्रतिपन्न इत्युक्तं भवति, प्राग् वासं तत्राभिरोचयेत् इत्युक्ते रुचिमात्रेणैव कश्चितुष्येदिति तत्र सङ्कल्पयेत् वासमित्युक्तम् ॥ ७ ॥ १३५९ ॥

ननु इह किं परकृत इति विशेषणमुक्तं? इत्याशङ्क्याह—

न संयं गिहाइं कुन्विज्जा, नेव अन्नेहिं कारण । गिहकम्मसमारंभे, भूयाणं दिस्सए वहो ॥ १३६० ॥

न स्वयं-आत्मना गृहाणि उपाश्रयरूपाणि कुर्वीत-विदधीत, नैवान्यैर्गृहस्थादिभिः कारयेत्-विधाययेत्, उपलक्षणात् नापि कुर्वन्तमनुमन्येत, किमिति?, यतः गृहनिष्पत्यर्थं कर्म गृहकर्म इष्टकामृदानयनादि तस्य समारम्भः-प्रवर्त्तनं गृहकर्मसमारम्भ-स्तस्मिन् भूतानां एकेन्द्रियादिप्राणिनां दृश्यते कोऽसौ?, वधः-विनाशः ॥ ८ ॥ १३६० ॥

केयमित्याह—

तसाणं थावराणं च, सुहुमाणं वायराण य । तम्हा गिहसमारंभं, संजओ परिवज्जए ॥ १३६१ ॥

त्रसानां-द्वीन्द्रियादीनां, स्थावराणां-पृथिव्याद्येकेन्द्रियाणां, चः समुच्चये, तेषामपि सूक्ष्माणां देहपेक्षया, न जीवप्रदेशा-पेक्षया, तस्यामूर्त्ततया एवं प्राय व्यवहाराभावात्, वादराणां चैवमेव स्थूलानां, उपसंहर्तुमाह-तम्हत्ति यस्मादेवं भूतवधस्तास्मात् गृहसमारम्भं संयतः-सम्यग् हिंसादिभिरुपरतः अनगार इत्यर्थः, परिवर्जयेत् ॥ ९ ॥ १३६१ ॥

इत्यमाश्रयचिन्ता विधायाहारचिन्तामाह—

तदेव भक्तपाणेषु, पयणे पयावणेसु य । पाणभूयदयद्वाए, न पण ण पयावण ॥ १३६२ ॥

तदेव-तेनैव प्रकारेण भक्तानि च-शाल्योदनादीनि पानानि च पय प्रभृतीनि भक्तपानानि तेषु, पचनानि-स्वय विह्वेदा पादनवचनानि पाचनानि च तान्येवान्ये पचनपाचनानि तेषु च भूतवधो दृश्यत इति प्रक्रम, तत्र किमित्याह-प्राणा-द्वीन्द्रियादय भूतानि-पृथिव्यादीनि तेषा रक्षणा प्राणभूतदया तदर्थ-तद्धेतो, कोऽर्थ ? पचनपाचनप्रवृत्ताना य सम्भवी जीरोपपात म मा भूदिति न पचेत् स्वय भक्तादीनि, प्रक्रमात् नापि पाचयेत् तदेवान्ये ॥ १३६२ ॥

अमुमेवार्थ स्पष्टतरमाह—

जलघनस्सिसया जीया, पुदवीरुट्टनस्सिसया । रम्मति भक्तापाणेषु, तम्हा भिक्खू न पयावण ॥ १३६३ ॥
जल च धान्य च-शाल्यादि तन्निश्चिता जलधान्यनिश्चितास्तत्रान्यत्र चोत्पद्य ये तन्निश्चया स्थिता पूतरकमुज्जेलिकापिपीलि-काद्या, उपरक्षणात्तद्रूपाश्च जीया-प्राणिन, पृथ्वीकायनिश्चिता एकेन्द्रियाद्या हन्यन्ते भक्तपानेषु प्रक्रमात् पच्यमानादियु, यत एव तस्माद् भिक्षु अपेर्गम्यत्वात् पाचयेदपि न, किं पुन स्वय पचेत्, अनुमतिनिषेधोपलक्षण चैतत् ॥ ११ ॥ १३६३ ॥

विसप्पे सच्चओ घारे, घट्टपाणविणासणे । नत्थि जोइसमे सत्थे, तम्हा जोई न दीवए ॥ १३६४ ॥
किंच विसर्पति-स्वल्पमपि बह्वभर्तीति विसर्पं सर्वत-सर्वसु दिक्षु धारेव धारा जीवविनाशिका शक्तिरस्येति सर्वतो धार सद्योजन्तूपपातकरात्, अत एव गृहप्राणविनाशन-अनेकजीवजीवितव्यपरोपक, नास्ति ज्योति सम-अग्निमुल्य शस्त्रमन्य

दिति गम्यं, तस्याविसर्पित्वादसर्वतो धारत्वात् अल्पजन्तुहन्तृत्वाच्चेति भावः, प्राकृतत्वात्सर्वत्र लिङ्गव्यत्ययः, यस्मादेवं तस्मात् ज्योतिः-अग्निं न दीपयेत्-न ज्वालेयेत्, अनेनाग्निज्वलनाविनाभावित्वात् पचनस्य परिहार एवोक्तः, इत्थं च विशेषप्रक्रमेऽपि सामान्याभिधानं प्रसङ्गतः शीतापनोदादिप्रयोजनेनापि तदारम्भनिषेधार्थं, आधाकर्माद्यविशुद्धिकोटिपरिहारार्थं, तदपरिहारे हि अवश्यम्भावी पचनानुमत्यादिप्रसङ्गः ॥ १२ ॥ १३६४ ॥

अथ जीववधाभावात् करोतु क्रयविक्रयौ यतिरिति कस्याचिदाशङ्का स्यादतस्तदपनोदाय हिरण्यादिपरिग्रहनिषेधपूर्वं तयो-
निषेधमाह—

हिरण्यं च जाग्ररूपं च, मणसावि न पत्थए । समलिङ्गकंचणे भिक्खू, विरए कयविक्रए ॥ १३६५ ॥

हिरण्यं-स्वर्णं जातरूपं-रूप्यं चः-अनुक्ताशेषधनधान्यादिसमुच्चये, मनसापि आस्तां वाचा, अपेर्गम्यत्वात्, प्रार्थयेदपि न ममामुकं स्यादिति, किं पुनः परिगृहीयादित्यपेक्षार्थः, कीदृशः सन् समे-प्रतिबन्धाभावात्तुल्ये लेष्टुकाच्चने यस्य सः, एवंविधश्च सन् भिक्षुर्विरतः-निवृत्तः स्यादिति शेषः, कुतः?, क्रयश्च-मूल्येनान्यसत्कस्य वस्तुनो ग्रहणं विक्रयश्च-आत्मवस्तुनोऽन्यस्य दानं क्रयविक्रयं तस्मात्, पञ्चम्यर्थे सप्तमी ॥ १३ ॥ १३६५ ॥

किमित्येवमत आह—

किणंतो कइओ होइ, विक्किणंतो अ वाणिओ । कयविक्रयंमि वटंतो, भिक्खू हवइ तारिसो ॥ १३६६ ॥
क्रीणन्-परकीयं वस्तु मूल्येनाऽऽदानः क्रयोऽस्यास्तीति क्रयिको भवति, तथाविधेतरलोकसदृशः स्यात्, विक्रीणंश्च-स्वकीयं

वस्तु तदेव परस्य ददानो वणिग् भवतीति योगो, वाणिज्यप्रवृत्तत्वादिति भावः, अत एव क्रयविक्रये वर्त्तमान-प्रवर्त्तमानो भिक्षुर्न भवति तादृशो, गम्यत्याद्यादृशः सूत्रे अभिहितो भावभिक्षुरिति भावः ॥ १४ ॥ १३६६ ॥

तत विमित्याह—

भिक्षुरयन् न केयव, भिक्षुवृणा भिक्षुवृत्तिना । कयविक्ष्वो महादोसो, भिक्षुवृत्ति सुहायहा ॥ १३६७ ॥
भिक्षितव्य-याचितव्य, तथाविध वस्तु इति गम्य, न-नैव केतव्य-मूलेन ग्रहीतव्य, केन^१, भिक्षुणा, कीदृशा^२, भिक्षु या वृत्ति-निर्महण यस्यासौ भिक्षावृत्ति तेन, कयविक्ष्वमेव महादोष उक्तीत्या लिङ्गव्यत्यय प्रागत्, भिक्षावृत्ति शुभ इह परलोकयो कल्याण-सुख च आह्वयति-प्रापयतीति शुभावहा सुहायहा वा, अनेन कीतपरिहार उक्तः, स चाशेषविशुद्धि-कीदीगतदोषोपलक्षणम् ॥ १५ ॥ १३६७ ॥

भिक्षितव्यमुक्तः, तच्च दानश्रद्धादिमति वेदमनि क्वचिदेकत्रैव स्यादत आह—

समुपाण उडमेसिज्जा, जहासुत्तमणिदिग । लाभालाभमि सत्तुडे, पिडवाय चरे सुणी (गवेसण पा०) ॥ १३६८ ॥
समुदान भिक्षु नत्वेकभिक्षा, तच्च उच्छ-अन्यान्यग्रहात्स्वल्पमात्राभीलनात् एष्येत-गोपयेत्, तच्चोत्सूत्रमपि स्यादत आह-
यथासूत्र-आगमानतिक्रमेण, अत एव अनिन्दित, तथा लाभालाभे सन्तुष्ट-ओदनादे प्राप्तवाप्राप्तौ च सन्तोषमान्, न तु वाञ्छाविधुरितचित्तः, इह लाभे वाञ्छा उत्तरोत्तरस्तुविषया, पिण्डयत इति पिण्डो-भिक्षा तस्य पात-पतन प्रक्रमात्पात्रे अस्मिन्निति पिण्डपात-भिक्षाऽऽटन तच्चरेत्-आसेवेत, वाक्यान्तरत्वादपौनरुक्त्यम् ॥ १६ ॥ १३६८ ॥

इत्थं च पिण्डमवाप्य यथा भुञ्जीत तथाह—

अलोलो न रसे गिद्धो, लिब्भादंतो असुच्छिओ । न रसट्टाए भुंजिज्जा, जवणट्टाए महासुणी ॥ १३६९ ॥

अलोलः—सरसान्ने प्राप्ते न लाग्यव्यवान्, न रसे—स्निग्धादौ गृद्धः—प्राप्ते अभिकाङ्क्षवान्, कथं चैवंविधो?, यतः प्राकृत-
त्वात् दान्ता-वशीकृता जिह्वा-रसना येनासौ दान्तजिह्वः, अत एव असूच्छितः सन्निधेरकरणेन तत्काले वा अभिष्वङ्गा-
भावेन, एवंविधश्च सन् न-नैव रसार्थ-सरसमिदमहमास्वादयामीति, यद्वा रसो-धातुविशेषः स चाशेषधातूपलक्षणं ततस्तदु-
पचयः स्यादित्येवमर्थं न भुञ्जीत, किमर्थं तर्हीत्याह-यापना-निर्वाहः, स चार्थात् संयमस्य, तदर्थं, महामुनिः—तपस्वी, अनेन
पिण्डविशुद्धिरुक्ता ॥ १७ ॥ १३६९ ॥

तदेवमादौ मूलगुणान् विधेयतया अभिधाय, तत्प्रतिपालनार्थमाश्रयाहारचिन्ताद्वारेणोत्तरगुणांश्च सम्प्रति मूलोत्तरगुण-
स्थितः, तत एवात्मनि उत्पन्नबहुमानः कश्चिदर्चनाद्यापि प्रार्थयेदिति तन्निषेधार्थमाह—

अचणं रयणं चैव, वंदणं पूअणं तथा । इट्ठीसक्कारसम्ममाणं, मणसावि न पत्थए ॥ १३७० ॥

अर्चनां-पुष्पादिभिः पूजां, रचनां-निषद्यादिविषयां स्वस्तिकादिन्यासात्मिकां वा, चः समुच्चये, एवः अवधारणे नेत्यनेन
सम्भन्त्यते, वन्दनं-नमस्तुभ्यमिति वाचा स्तवनं, पूजनं-विशिष्टवस्त्रादिभिः प्रतिलाभनं, तथेति समुच्चये, ऋद्धिश्च-श्रावकोपकर-
णादिसम्पद् आमर्षोपध्यादिरूपा वा सत्कारश्चार्धप्रदानादिः सन्मानश्चाभ्युत्थानादि, ऋद्धिसत्कारसन्मानं तत् मनसापि, आस्तां
वचसा, नैव प्रार्थयेत्, ममैवं स्यादिति अभिलपेत् ॥ १८ ॥ १३७० ॥

किं पुन कुर्यादित्याह—

सुक द्वापा क्षियाद्भ्वा, अणियाणे अकिचणे । चोसदृकाण विहरिजा, जाव कालस्स पज्जओ ॥ १३७१ ॥

शुक्लध्यान यथा स्यादेव ध्यायेत्—चिन्तयेत् अनिदान—अविद्यमाननिदान अकिचन, व्युत्पद्य काय—शरीर येन स तथा, विहरेत्—अमतिरुद्धविहारितयेति गम्य, यावदिति मर्यादाया कालस्य—मृत्यो पर्याय—परिपाटी प्रस्ताव इत्यर्थो यावन्मरणसमय, प्रक्रमप्राप्तो भवतीति भाव ॥ १९ ॥ १३७१ ॥

एरविधो यावदायुर्विहृत्य मरणसमये यत्कृत्वा यत्फलमवाप्नोति तदाह—

निज्जहिज्जण आहार, कालधम्मो उवट्ठिए । चइज्जण माणुस बुद्धिं, पट्ट दुक्कया विमुच्वं ॥ १३७२ ॥

परित्यज्य आहार—अशनोदिसलेखनाक्रमेणैव न झगिति, झगिति तत्करणे बहुतरदोषसम्भवात्, तथा चागम—“देहमि असलिहिप सहसा धाज्जहिं खिज्जामाणेहि” इत्यादि, कदा?, कालधर्मे—आयु क्षयरूपे मृत्युस्वभावे उपस्थिते—प्रत्यासन्नीभूते, त्यक्त्वा—अपहाय मानुषी—मनुष्यसम्बन्धिनीं वोढिं—शरीर, प्रमुनीर्यान्तरायक्षयतो विशिष्टसामर्थ्यवान् दु खै शारीरमानसै र्विमुच्यते—विशेषेण त्यज्यते, तद्धेतुकर्माभावादिति भाव ॥ २० ॥ १३७२ ॥

कीदृश सन्नित्याह—

निम्ममो निरट्ठकारो, वीयरओ अणासवो । सपत्तो केवल नाण, सासय परिनिब्बुडे ॥ १३७३ ॥ त्तिचेमि ॥

॥ अणगारमग ॥ ३५ ॥

उत्तरा०

६ अवचूर्णिः

॥ ३०१ ॥

निर्ममः—अपगतममीकारः, निरहङ्कारः—अहममुकजातीय इत्याद्यहङ्काररहितः, ईदृक्षः कुतो ? यतो वीतरागः—विगतरागद्वेषः, तथा अनाश्रवः—कर्माश्रवरहितः, मिथ्यात्वादितल्लेखभावात्, सम्प्राप्तः केवलज्ञानं शाश्वतं कदाचिदव्यवच्छेदात् परिनिर्वृतः अस्वास्थ्यहेतुकर्माभावतः स्वस्थीभूतः ॥ २१ ॥ १३७३ ॥

इति अनगारमार्गगत्वध्ययनावचूरिः ॥ ३५ ॥

॥ इति श्रीउत्तराध्ययने पञ्चत्रिंशत्तमस्य अनगारमार्ग-

गत्यध्ययनस्य अवचूरिः समाप्ता ॥

अनगारमा-

र्गगतिनाम-

पञ्चत्रिंशत्त-

ममध्य-

यनम्

३५

ततो मोक्षः

॥ ३०१ ॥

अथ जीवाजीवविभक्तिरिति नाम षट्तिशतममध्ययनम् ।

अनन्तराध्ययने हिंसापरिवर्जनादयो भिक्षुगुणा उक्ता, ते च जीवाजीवस्वरूपपरिज्ञाने सत्येयासेवितु शक्यन्ते इति तज्ज्ञापनार्थमिदमारभ्यते, अस्य च जीवाजीवविभक्तिरिति नाम—

जीवाजीवविभक्तिं मे, सुणेहेगमणा इओ । ज जाणिऊण भिक्खू (समणो पा०), सम्म जयइ सज्जे ॥ १३७४ ॥
जीवाजीवाना विभजन विभक्ति—तत्तद्वेदादिदर्शनतो विभागेनागस्थापन जीवाजीवविभक्तिस्तु, शृणुत, शिष्या इति शेष, मे—सम कथयत इति गम्य, कीदृशा सन्त, एक मतान्तरोक्तीजीवाजीवविभक्तावगतत्वेन मन—चित्त येषा ते परुमनस, इहैव श्रद्धानयन्त इत्यर्थ, इत—अस्मादनन्तराध्ययनादनन्तर, या जीवाजीवविभक्तिं ज्ञात्वा भिक्षु—मुनि सम्यक्—प्रदास्य यथा स्यादेव यत्तते—यत्नवान् भवति, क १ सवमे ॥ १ ॥ १३७४ ॥

जीवाजीवविभक्तिज्ञानमिव लोकालोकविभक्तिज्ञानमपि सयमयतनाया विषयतयोपयुज्यते एवेत्याह—

जीवा चैव अजीवा य, एस लोए वियाहिण । अजीवदेसमागासे, अलोण से वियाहिण ॥ १३७५ ॥
जीवाश्चाजीवाश्च, कोऽर्थ १—जीवाजीवस्य, एष प्रतीतो लोको व्याख्यातो—विशेषणोक्त, तीर्थकृदाद्यैरिति गम्य, अजीव इत्यनेनाजीवसमुदाय उपलक्ष्यते, स च धर्माधर्माकाशपुद्गलात्मक, तस्य देश अश्च, अजीवदेश आकाशमलोक स व्याख्यातो, धर्मास्तिकायादिवृत्तिरहितस्याकाशस्येनालोकत्वात् ॥ २ ॥ १३७५ ॥

जीवाजीवानां विभक्तिः प्ररूपणाद्वारेणैवेति तां विधित्सुर्यथाऽसौ स्यात्तथाह—

दन्वओ खितओ चैव, कालओ भावओ तहा (प्र०दन्वओ खितकालेहि भावओ पज्जवेहि य) ।

परूवणा तेसि भवे, जीवाणमजीवाण य ॥ १३७३ ॥

द्रव्यतः—द्रव्यमाश्रित्य इदमियद्भेदं द्रव्यं, क्षेत्रतश्चैवेदमियति क्षेत्रे, कालतः—इदमियद्विधितिकं, भावत इमे अस्य पर्यायाः, तथेति समुच्चये, प्ररूपणा—यथास्वं भेदाद्यभिधानद्वारेण स्वरूपोपदर्शनं, तेषां भवेत्—स्यात्, जीवानामजीवानां चेति ॥३॥१३७६

तत्र स्वल्पयक्तव्यत्वात् द्रव्यतोऽजीवप्ररूपणामाह—

रूविणो चैवऽरूवी य, अजीवा दुविहा भवे । अरूवी दसहा दुत्ता, रूविणोऽवि चउन्विहा ॥ १३७७ ॥

गाथा ३, रूपं—स्पर्शाद्याश्रया मूर्तिस्तदेषां एषु वा अस्तीति रूपिणः, चः समुच्चये, एव पूरणे, अकारप्रश्लेषात् वचनव्यत्ययाच्च अरूपिणश्च, अजीवा द्विविधाः भवेयुः, तत्राप्यरूपिणो दशधा उक्ताः, पश्चात् निर्दिष्टत्वेऽपि चोक्तन्यायादनन्तराद्वा अमीषां पूर्वमुपादानं, रूपिणोऽपि पुनः चतुर्द्धा—चतुष्प्रकाराः, उभयत्राजीवा इति प्रक्रमः ॥ ४ ॥ १३७७ ॥

तत्रारूपिणो दशविधानाह—

धम्ममत्थिकाए तद्देसे, तप्पएसे य आहिए । अधम्मे तस्स देसे य, तप्पएसे य आहिए ॥ १३७८ ॥

गाथा २, धारयति जीवपुद्गलान् गतिपरिणतांस्तत्तत्स्वभावत्वे इति धर्मः स चासौ अस्तीनां—प्रदेशानां कायश्च—सङ्घातश्च धर्मास्तिकायः तस्य धर्मास्तिकायस्य १, देशस्त्रिभागचतुर्भागाद्विस्तद्देशः २, तथा तस्य प्रदेशो—निरंशो भागस्तत्प्रदेशः ३, चः

जीवाजीव-
विभक्ति-
रितिनाम
पट्टिशत्तम-
मध्ययनम्
३६

अजीवभेदाः
धर्मास्त्रि-
कायानां
भेदाश्च

॥ ३०२ ॥

समुच्चये ३, आख्यात—कथित, न धारयति गतिपरिणतानपि जीवपुद्गलास्तत्स्वभावत्वेनावस्थापयति स्थित्युपष्टम्भकत्वात्तस्ये-
त्यधम, पदेऽपि—यदैकदेशदर्शनात् अधर्मास्तिकाय ४, तस्यत्यधर्मास्तिकायस्य देश उक्तरूप ५, तत्प्रदेशश्चोक्तरूप एव ६,
आख्यात ॥ ५ ॥ १३७८ ॥

तथा—

आगासे तस्स देसे य, तत्पएसे य आहिण । अद्वासमण चेव, अरूवी दसहा भवे ॥ १३७९ ॥
आडिति मर्यादया स्वस्वभावापरित्यागरूपया काशन्ते—स्वरूपेणैवावभासन्ते अस्मिन् पदार्था इत्याकाश, यद्वा आडिति
समभावाभिव्याप्त्या काशते इत्याकाश तदेवास्तिकाय ७, तद्देश ८, तत्प्रदेशश्च ९, अद्वा—कालस्तद्रूप समय—अद्वासमय,
निर्धिभागत्वाच्चास्य न देशप्रदेशसम्भन १०, आयलिक्कादयस्तु पूनसमयनिरोधेनैवोत्तरसमयसद्भाव इति तत्त्वत समुदयसमि
त्याद्यसम्भनेन व्यग्रहारार्थमेव कल्पिता इतीह नोक्ता, उपसहारमाह—अरूपिणो दशधेति—दशप्रकारा भवेयु, एषा च यथा
क्रम गतिस्थित्यग्रहोपष्टम्भत्व वर्तना च लक्षण ज्ञेयम् ॥ ६ ॥ १३७९ ॥

सम्प्रत्येतानेव क्षेत्रत आह—

धम्माधम्मे य दोब्बेए, लोगमिच्चा वियाहिया । लोगालोणे य आगासे, समए समयखित्तिण ॥ १३८० ॥
धर्माधर्मो—धर्मास्तिकायाधर्मास्तिकायौ, च पूरणे, द्वावप्येतौ लोकमात्रौ—लोकपरिमाणौ व्याख्यातौ, एतदयष्टब्धाकाशदेश
स्यैव लोकत्वात्, तथा लोके अलोके चाकाश, समगतत्वात्तस्य, समय इत्यद्वासमय समयोपलक्षित क्षेत्र समयक्षेत्र—अर्द्ध-

तृतीयद्वीपसमुद्रास्ताद्विषयभूतमस्यास्तीति समयक्षेत्रिकः तत्परतस्तस्यासम्भवात्, तन्मूलत्वादावलिङ्गादिकल्पनायास्तेऽप्येतावक्षेत्र-
वर्तिन एव, तथा चोक्तं—“समयावलिकापक्षमासर्वयनसञ्ज्ञिताः । नृलोक एव कालस्य, वृत्तिर्नान्यत्र कुत्रचित् ॥” ॥ ७ ॥ १३८० ॥
एतानेव कालत आह—

धम्ममाधम्ममागासा, तिन्निवि एए अणाहया । अपज्जवसिया चेव, सव्वद्वं तु वियाहिया ॥ १३८१ ॥
समएवि संतइं पप्प, एवमेव (एमेव संतइं पप्प समएवि पा०) वियाहिए ।

आएसं पप्प साईए, सपज्जवसिएवि य ॥ १३८२ ॥

धर्मधर्माकाशानि त्रीण्यव्येतानि न विद्यते आदिरेषामित्यनादिकानि, इतः कालात् प्रभृति अमूनि प्रवृत्तानीत्यसम्भवात्,
न पर्यवसितानि—अपर्यवसितानि—अनन्तानीत्यर्थः, न हि कुतश्चित् कालात्परत एतानि न भविष्यन्तीति सम्भवः, तथा च
तोरेवार्थत्वात् सर्वाद्धामेव—सर्वकालमेव, सर्वदा स्वस्वरूपापरित्यागतो नित्यानीत्यर्थः, व्याख्यातानि—कथितानि, सर्वत्रसूत्रत्वात्
लिङ्गव्यत्ययः, समयोऽपि सन्तति—अपरापरोत्पत्तिरूपप्रवाहात्मिकां प्राप्य—आश्रित्य एवमेव अनाद्यपर्यवसितत्वलक्षणेनैव प्रकारेण
आख्यातः—प्ररूपितः, आदेशं विशेषं प्रतिनियतव्यक्त्यात्मकं प्राप्य—अङ्गीकृत्य सादिकः सपर्यवसितः, अपिः समुच्चये, चः
पुनरर्थो भिन्नक्रमश्च, आदेशं पुनः प्राप्येत्यर्थः, विशेषापेक्षया ह्यभूत्वायं भवति, भूत्वा च न भवतीति सादिनिऽधन
उच्यते ॥ ८, ९ ॥ १३८१—८२ ॥

एवमजीवानां अरूपिणां द्रव्यक्षेत्रकालैः प्ररूपणा कृता, सम्प्रति भावप्ररूपणावसरः, तत्र चामूर्तत्वेन नामीणां पर्याया

रूपिपर्याया इव वर्णादयः प्ररूप्यमाणा अपि सवित्तिमानेतु शक्याः, अनुमानतस्तु इतरथापि द्रव्यस्य पर्यायविकलस्यामम्भयात् गम्यन्त एवेति तत्प्ररूपणामनाहत्य द्रव्यतो रूपिण प्ररूपयितुमाह—

लथा य लथदेसा य, तप्पएसा तहेव य । परमाणुणो ज बोद्धव्या, रूपिणो अ चउव्विहा ॥ १३८३ ॥
रकुन्दन्ति-शुष्यन्ति धीयन्ते च-पोष्यन्ते च पुद्गलानां विचटनेन चटनेन चेति स्कन्धा, च समुच्चये, स्कन्धानां देशा-
भागा स्कन्धदेशाश्च तेषां स्कन्धानां प्रदेशा-निरशा भागास्तत्प्रदेशा, तथैव चेति समुच्चये, बोद्धव्या-ज्ञातव्या, रूपिण,
च पुनश्चतुष्प्रकारा, इह च देशप्रदेशानां स्कन्धेषु एवान्तर्भावात् स्कन्धा परमाणवश्चेति समासतो द्वावेव रूपिद्रव्य-
भेदौ ॥ १० ॥ १३८३ ॥

तयोश्च किं लक्षणमाह—

एगत्तेण पुहुत्तेण, लथा य परमाणु य ।

लोण्णदेसे लोए अ, भइअव्वा ते उ खित्तओ । एत्तो कालविभाग तु, तेसि बुच्छ चउव्विह ॥ १३८४ ॥
गाथाई, एकत्वेन-समानपरीणितिरूपेण पृथक्त्वेन परमाणवन्तरैरसह्यतरूपेण लक्ष्यन्ते इति शेष, के एवमित्याह-स्कन्धा,
चस्य भिन्नक्रमत्वात् परमाणवश्च, स्कन्धा हि सहतानेकपरमाणुरूपा, परमाणवश्च परमाणवन्तरैरसह्यतिभाज, सम्प्रति एतानेव क्षेत्रत
आह-लोए सूत्राई, लोकस्य-चतुर्दशरज्जात्मकस्य एकदेश-एकद्वयादिसङ्ख्यातासह्यतत्प्रदेशात्मक प्रतिनियतो भागो लोकैक
देशस्तस्मिन्, लोकै वा भक्तव्या-भजनीया दर्शनीया ते इति स्कन्धा परमाणवश्च, तु पूरणे, क्षेत्रत-क्षेत्रमाश्रित्य, अत्र

चाविशेषोक्तावपि परमाणूनामेकदेश एवावस्थानात् स्कन्धविषयैव भजना श्रेया, ते हि विचित्रत्वात् परिणतेर्वहुतरप्रदेशोपचिता अपि केचिदेकप्रदेशे तिष्ठन्ति, अन्ये तु सङ्क्षेपेष्वसङ्क्षेपेषु च प्रदेशेषु यावत्सकललोकैः, तथाविधाऽचित्तमहास्कन्धवद्भवेयु-
रितो भजनीया उच्यन्ते, इतः क्षेत्रप्ररूपणातोऽनन्तरमिति गम्यं, कालविभागे तु कालभेदं पुनः, तेषां स्कन्धादीनां वक्ष्ये,
चतुर्विधं साद्यनादिसपर्यवसितापर्यवसितभेदेनानन्तरमेव वक्ष्यमाणेन, इदं सूत्रं पट्ट पदं गाथेत्युच्यते, दशधर्मवत् ॥ ११ ॥ १३८४ ॥

यथा प्रतिज्ञातमाह—

संततं पप्प तेऽणार्हं, अप्पज्जवसिआवि अ । ठिइं पडुव सार्हआ, सपज्जवसिआवि अ ॥ १३८५ ॥

सन्ततिमुरुरूपां प्राप्य-आश्रित्य ते स्कन्धाः परमाणवश्च अनादयः अपर्यवसिता अपि च, नहि ते कदाचित् प्रवाहतो न भूता न वा न भविष्यन्तीति, स्थितिं-प्रतिनियतक्षेत्रावस्थानरूपां प्रतीत्य-अङ्गीकृत्य, सादिकाः सपर्यवसिता अपि च, तदपेक्षया हि प्रथमतस्तथाऽस्थित्वैवावतिष्ठन्ते अवस्थाय च न पुनर्न भवन्तीत्यभिप्रायः ॥ १२ ॥ १३८५ ॥

सादिसपर्यवसितत्वेऽपि कियत्कालमेवामवस्थितिरित्याह—

असंखकालमुक्खोसं, इक्कं समयं जहन्नयं । अजीवाण य खूणीणं, ठिइं एसा विआहिआ ॥ १३८६ ॥

असङ्ख्यकालं उत्कृष्टा, एकं समयं जघन्यका, अजीवानां रूपिणां पुद्गलानामित्यर्थः, स्थितिरिया व्याख्याता, जघन्यत एकसमयादुत्कृष्टतथासङ्क्षेयकालात्परतोऽवश्यमेव विचटनात् ॥ १३ ॥ १३८६ ॥

इत्थं कालद्वारमाश्रित्य स्थितिरुक्ता, सम्प्रति तु कालद्वारान्तर्गतमेवान्तरमाह—

अणतकालमुक्थोस, इक्क समय जरुणाय । अजीवाण च रूवीण, अतरेय वि जाहिअ ॥ १३८७ ॥

अनन्तकालमुक्थ, एक समय जयन्यक, अजीवाना रूयिणा, अन्तर विवक्षितक्षेत्रावस्थिते प्रच्युताना पुनस्तत्प्राप्येव्य-
यथान, एतदुत्तरूप व्याख्यात, तेना हि विवक्षितक्षेत्रावस्थिते प्रच्युताना कदाचित्समयावलिकादिसङ्ख्यातकालतोऽसङ्ख्यात-
कालाद्वा पल्योपमादेर्यायदनन्तकालादपि सम्भवतीति ॥ १४ ॥ १३८७ ॥

एतानेय भावत आह—

वन्नओ गधओ चेव, रसओ फासओ तथा । सठाणओ य विन्नेओ, परिणामो तेसि पचहा ॥ १३८८ ॥
वन्नओ परिणया जे उ, पचहा ते पकित्तिया । किणरा नीला य लोहिया, हलिदा सुखिला तथा ॥ १३८९ ॥ गधओ
परिणया जे य, दुविहा ते वियाहिया । सुविभगधपरिणामा, दुविभगया तहेव म ॥ १३९० ॥ रसओ परिणया
जे उ, पचहा ते पकित्तिया । तित्त कटुयफसाया, अयिला मडुरा तथा ॥ १३९१ ॥ फासओ परिणया जे उ,
अट्टहा ते पकित्तिया । फमखडा मडया चेव, गुरुया लहुया तथा ॥ १३९२ ॥ सीया उणहा य निद्रा य, तथा
लुम्बला य आहिया । इति फासपरिणया एण, पुगला समुदाहिया ॥ १३९३ ॥ सठाणपरिणया जे उ, पचहा ते
पकित्तिया । परिमडला य वट्टा य, तसा चउरसमायया ॥ १३९४ ॥ वण्णओ जे भवे किण्हे, भइए से उ
गधओ । रसओ फासओ चेव, भइए सठाणओवि य ॥ १३९५ ॥ वण्णओ जे भवे नीले, भइए ॥ १३९६ ॥
वण्णओ लोहिण जे उ, भइए ॥ १३९७ ॥ वण्णओ पीअए जे उ, भइए ॥ १३९८ ॥ वण्णओ सुखिले जे उ,

सुतरा०
अवचूणिः

॥ ३०५ ॥

भइए० ॥ १३९९ ॥ गंधओ जे भवे सुब्भी, भइए० ॥ १४०० ॥ गंधओ जे भवे दुब्भी, भइए० ॥ १४०१ ॥ रसओ
तित्तओ जे उ, भइए० ॥ १४०२ ॥ रसओ कहुए जे उ, भइए० ॥ १४०३ ॥ रसओ कसाए जे उ, भइए० ॥ १४०४ ॥
रसओ अंचिले जे उ, भइए० ॥ १४०५ ॥ रसओ मंहुए जे उ, भइए० ॥ १४०६ ॥ फासओ कक्खले जे उ, भइए०
॥ १४०७ ॥ फासओ मउए जे उ, भइए० ॥ १४०८ ॥ फासओ गुरुए जे उ, भइए० ॥ १४०९ ॥ फासओ लहुए
जे उ, भइए० ॥ १४१० ॥ फासओ सीअए जे उ, भइए० ॥ १४११ ॥ फासओ उण्हए जे उ, भइए० ॥ १४१२ ॥
फासओ निहए जे उ, भइए० ॥ १४१३ ॥ फासओ लुक्खए जे उ, भइए० ॥ १४१४ ॥ परिमंडलसंठाणे, भइए०
॥ १४१५ ॥ संठाणओ भवे वट्टे, भइए० ॥ १४१६ ॥ संठाणओ भवे तंसे, भइए० ॥ १४१७ ॥ संठाणओ य
चउरंसे, भइए० ॥ १४१८ ॥ जे आययसंठाणे, भइए० ॥ १४१९ ॥

वणणओ इत्यादि गाथां ३२, वर्णतो गन्धतथैव रसतः स्पर्शतस्तथा संस्थानतश्च, अयमर्थो वर्णादीन् पञ्चाश्रित्य विज्ञेयः—
ज्ञातव्यः परिणामः—स्वरूपावस्थितानामेव वर्णाद्यन्यथाभवनरूपः तेषां परमाणूनां पञ्चधा—पञ्चप्रकारो भेदहेतोर्वर्णाद्युपाधेः
पञ्चविधत्वादिति भावः ॥ १५ ॥ १३८८ ॥

प्रत्येकमेवोत्तरभेदानाह—

वर्णतः परिणताः वर्णपरिणामभाज इत्यर्थः, ये अण्वादयः, तुः पूरणे, पञ्चधा ते प्रकीर्तिताः—प्रकर्षेण संदेहापनेतृत्वलक्षणेन

जीवाजीव-
विभक्ति-
रतिनाम
षड्विंशत्तम-
मध्ययनम्
३६

रूपिव्यव्याणां

भावतः

प्ररूपणा

॥ ३०५ ॥

सशब्दिता, तानेवाह-कृष्णा कज्जलादिवत्, नीला नील्यादिवत्, लोहिता हिङ्गुलकादिवत्, हरिद्रा हरिद्रादिवत्, शुक्ला शङ्खादिभ्यः, तथेति समुच्चये ॥ १६ ॥ १३८९ ॥

गधेत्यादि स्पष्ट, नवर, सुरभिर्गन्धो यस्मिन् न तथाविध परिणामो येना ते सुरभिगन्धपरिणामा श्रीखण्डादिभ्यः, तुरभिगन्धो येना ते दुरभिगन्धा लसुनादिवत्, ॥ १७ ॥ १३९० ॥

तिक्ताश्च कोसातक्यादिवत्, कटुकाश्च शुष्क्यादिवत्, कषयाश्चापरिपक्वकपिथादिवत्, तिक्करुडुककषया, आम्ला आम्लवेतसादिवत् ॥ १८ ॥ १३९१ ॥

कर्कशा पापाणादिवत्, मृदमो हसरतादिवत्, गुरवो हीरकादिवत् ॥ १९ ॥ १३९२ ॥

शीता मृणालादिवत्, उष्णा वह्निधादिवत्, क्षिप्ता घृतादिवत्, रुक्षा भूत्यादिवत्, उपसहारमाह-इतीत्यमुना प्रकारेण सर्वपरिणता एते स्कन्धादय पूरणगलनधर्माणा पुद्गला समुदाहृता-सम्यक्प्रतिपादिता तीर्यकृदादिभिरिति शेष ॥ २० ॥ १३९३ ॥ सतिष्ठन्ते पृथि रून्धादय इति सस्थानानि तद्रूपेण परिणता सस्यानपरिणता, परिमण्डला वह्निर्वृत्ताभाजोऽन्त गुयिरा वलयवत्, त पवान्त पूर्णा घृत्ता कुण्डालचक्रवत्, त्र्यम्बा-त्रिकोणा शृङ्गाटकादिवत्, चतुरम्बा-चतुष्कोणा स्तम्भाधार-कुम्भिकावत्, आयता-दीर्घा दण्डादिवत् ॥ २१ ॥ १३९४ ॥

सम्प्रत्येयमेव परस्परसम्बन्धमाह-

वर्णतो य स्कन्धादिर्भवेत् कृष्ण भाज्य से उत्तिस पुनर्गन्धत गन्धमाश्रित्य, सुरभिगन्धो दुर्गन्धो वा स्यात्, न तु नियतगन्ध

एवेति भावः, एवं रसतः स्पर्शतश्चैव भाज्यः, संस्थानतोऽपि च, अन्यतररसादियोग्यो वाऽसौ स्यादिति हृदयं, अत्र च गन्धो द्वौ, रसाः पञ्च, स्पर्शा अष्टौ, एते च मीलिता विंशतिरित्येक एव कृष्णवर्ण एतावतो भङ्गकान् लभते, एवं नीलोऽपि २०, एवं लोहितोऽपि २०, पीतक इति हारिद्रोऽपि २०, शुद्धोऽपि २० भङ्गकान् लभते, इति पञ्चभिरपि वर्णैः लब्धं शतम् २२-२६ ॥ १३९५-९९ ॥

गन्धतो यः स्कन्धादिर्भवेत् सुरभिः भाज्यः स तु वर्णतः, अन्यतरकृष्णादिवर्णवान् स्यादिति भावः, एवं रसतः स्पर्शतश्चैव भाज्यः, संस्थानतोऽपि च, इह च रसादयोऽष्टादश, तेऽपि पञ्चभिर्वर्णमिलितैस्तयोर्विंशतिर्भवन्ति, एवं दुर्गन्धविषया अयेतावन्त एव, ततश्च गन्धद्वयेन लब्ध्वा भङ्गानां पट्टचत्वारिंशत् ॥ २७-२८ ॥ १४००-१ ॥

रसतस्तिक्तको यस्तु स्कन्धादिः भाज्यः, स तु वर्णतो गन्धतः स्पर्शतश्चैव भाज्यः संस्थानतोऽपि च, इह चोक्तन्यायतो विंशतिर्भङ्गास्तिकेनावप्यन्ते २०, एवं कटुकेन २० कषायेन २० आम्लेन २० मधुरेण चैतावन्त एवावाप्यन्ते, एवं रसपञ्चक-संयोगे लब्धं शतम् १०० ॥ २९-३३ ॥ १४०२-६ ॥

स्पर्शतः कर्कशो यस्तु स्कन्धादिर्भाज्यः, स तु वर्णतो गन्धतो रसतश्चैव भाज्यः, संस्थानतोऽपि च, इह चोक्तन्यायतो वर्णादयः सप्तदशेति तद्योगतस्तावन्त एवेति भङ्गानाग्रेति कर्कशः १७, एवं मृदुः १७, गुरुः १७, लघुः १७, शीत १७, उष्णः १७, स्निग्धः १७, रुक्षः १७, एतन्मीलेने च जातं पट्टत्रिंशं शतम् १३६ ॥ ३४-४१ ॥ १४०७-१४ ॥

परिमण्डलसंस्थाने यो वर्तते इति शेषः भाज्यः स तु सामान्यप्रक्रमेऽपि स्कन्धः, परमाणूनां संस्थानाभावात्, वर्णतो-

गन्धतो रसतश्चैव भाग्य , स्वर्शतोऽपि च, अत्र चोक्तनीत्या वर्णदयो विंशतिस्तथोगात्परिमण्डलेन विंशतिरेव भद्रा लभ्यन्ते, एव धृत्तेन २०, ज्येष्ठेण २०, चतुरस्रेण २०, आयतेन २० च, प्रत्येकमेतावन्त एव भद्रका प्राप्यन्ते इति सस्यानपञ्चकमङ्गसयोगे लब्ध दत्त १००, एव वर्णगन्धरसस्पर्शसस्यानाना सकलभद्रसङ्कलनातो जातानि द्व्यशीत्यधिकानि चत्वारिंशतानि ४८२, सर्वत्र जातावेकग्रचन, परिस्थूरन्यायतश्चैतदुच्यते, अन्यथा प्रत्येकमप्येषा तारतम्यतो नानात्वादनन्ता एव भद्रका सम्भवन्ति, इत्थ चैतत्परिणामवैचित्र्य केऽलग्नमप्रमाणावसेय इति न स्वमतिकल्पितहेतुमिश्चित्तमाकुलीकर्तव्यमिति ॥ ४२-४६ ॥ १४१५-१९ ॥

सम्प्रत्युपसहारद्वारेणोत्तरग्रन्थसम्बन्धमाह—

एता अजीवविभक्ती, समासेन वियाहिया । इतो जीवविभक्तिं, पुच्छामि अणुपुञ्चसो ॥ १४२० ॥
एषा-अनन्तरोक्ता अजीवविभक्ति समासेन-सङ्क्षेपेण व्याख्याता, इत इति-अजीवविभक्तिकिव्याख्यानन्तर जीवविभक्ति यक्ष्यामि आनुपूर्व्या ॥ ४७ ॥ १४२० ॥ यथाप्रतिज्ञातमाह—

ससारत्था य सिद्धा य, दुविहा जीवा वियाहिया ।

सिद्धा योगविहा युक्ता, त (दुविहा जीवा भवन्ति । तत्थाणेगवहा सिद्धा ते पा०) मे कित्तयओ सुण ॥ १४२१ ॥
ससरति उपलक्षणादवतिष्ठन्ते, अस्मिन्निति ससारो गतिचतुष्टयात्मक, तिष्ठति इति ससारस्या -नरकादिगतितर्जिनं, च पुन, सिद्धाश्च सकलकर्मक्षयात् मुक्तिपदप्राप्ता, द्विविधा उपदर्शितमेदात् द्विमेदा जीवा व्याख्याता, तत्र सिद्धा -अनेकप्रकारा उक्ता, तमिति सूत्रत्वात्तान्-मे-मम कथयत शृणुत अल्पप्रकव्यत्वाच्च पश्चान्निर्देशोऽपि पूर्वं सिद्धमेदाभिधानमदुष्टमिति ॥ ४८ ॥ १४२१

अनेकविधत्वमेषामुपाधिभेदात्, तानाह—

इत्थीपुरिससिद्धा य, तहेव य नपुंसगा । सलिंगे अत्रालिंगे य, गिहिलिंगे तहेव य ॥ १४२२ ॥
सिद्धः शब्दप्रत्येकमभिसम्बध्यते, ततः स्त्रियश्च ते पूर्वापर्यायापेक्षया सिद्धाश्च स्त्रीसिद्धाः, एवं पुरुषसिद्धाः तथैव च, इहो-
त्तरत्र च प्रक्रमेण सिद्धशब्दयोगात् नपुंसकसिद्धाः, स्वलिङ्गश्च रजोहरणमुखवस्त्रिकादिरूपं, अन्यलिङ्गे-एतद-
पेक्षया भिन्नलिङ्गे शाक्यादिसम्बन्धिनि सिद्धाः, गृहिलिङ्गे-गृहस्थवेषे सिद्धा मरुदेवीवत्, तथैवेत्युक्तसमुच्चये, चकारस्तु
तीर्थसिद्धाद्यनुक्तभेदसंसूचकः ॥ ४९ ॥ १४२२ ॥

सम्प्रति सिद्धानेवावगाहनातः क्षेत्रतथाह—

उक्तोसोगाहणाए य, जहन्नमज्झिमाह य । उहुं अहे य तिरियं च, समुदंमि जलंमि य ॥ १४२३ ॥

उत्कृष्टा-महती सा चासाववगाहना च-शरीरं सा तथा तस्यामुत्कृष्टावगाहनायां-पञ्चधनुःशतमानायां सिद्धाः, चः समुच्चये,
अवगाहनायामिति प्रक्रमात् प्रत्येकं योगात् जघन्यावगाहनायां-द्विहस्तमानशरीररूपायां सिद्धाः, मध्यमावगाहनायां चोत्कलूयो-
त्कृष्टजघन्यावगाहनान्तरालवर्तिन्यां सिद्धाः, ऊर्ध्व-ऊर्ध्वलोके मेरुचूलिकादौ सिद्धाः, तत्रापि केषाञ्चित् सिद्धप्रतिमावन्दनाद्यर्थ
गतानां चारणश्रमणादीनां मुक्त्यवाधेः सम्भवात्, अधश्च-अधोलौकिकग्रामरूपे सिद्धाः, तिर्यग् लोके च-अर्द्धतृतीयद्वीपसमुद्र-
रूपे, तत्रापि केचित्समुद्रे सिद्धाः, जले च-नद्यादिसम्बन्धिनि सिद्धाः, भूभृधराद्यशेषास्पदोपलक्षणमेतत्, अर्द्धतृतीयद्वीपसमुद्रेषु
हि न क्वचित् मुक्त्यवासिनिषेध इति ॥ ५० ॥ १४२३ ॥

इत्थ स्त्रीसिद्धादीनभिवदता स्त्रीत्वादिषु सिद्धिसम्भव उक्त, सम्प्रति तत्रापि क कियन्त सिद्ध्यन्तीत्याशङ्क्याह—
 दस य नपुसणसु, वीस इत्थियासु य । पुरिसेसु य अट्टसय, समण्णेणेण सिज्झई ॥ १४२४ ॥ चत्तारि य
 निहिल्लिणे, अन्नल्लिणे वसेव य । सल्लिणेण य अट्टसय, समण्णेणेण सिज्झई ॥ १४२५ ॥ उक्कोसोगाहणाए उ,
 सिज्झते जुगय दुबे । चत्तारि जहन्नाए, जवमज्झट्टत्तर सय ॥ १४२६ ॥ चउरुट्टलोए य दुबे समुदे, तओ जले
 वीसमहे तहेव । सय च अट्टत्तर तिरियलोए, समण्णेणेण उ सिज्झई धुव ॥ १४२७ ॥ (चउरो उट्टलोगमि,
 वीसपट्टत्त अहे भवे । सय अट्टोत्तर तिरिण, एगसमण्ण सिज्झई ॥ १ ॥ दुबे समुदे सिज्झती, सेसजलेसु ततो
 जणा । एसा उ सिज्झणा भणिया, पुवभाव पट्टच्च उ ॥ २ ॥ पा०)

गाथा ४, दश २ सङ्ख्या, च उत्तरापेक्षया समुच्चये, नपुसकेषु-वदितचिर्पितादिषु, विंशति स्त्रीषु च पुरुषेषु चाष्टभिरधिक
 शत समयेन-निविभागकालरूपैकेन-एकसङ्ख्येन सिद्ध्यन्ति निषिक्तार्था भवन्ति ॥ ५१ ॥ १४२४ ॥ चत्वारो गृहिल्लिङ्गे, दशैव
 चान्यलिङ्गे, स्त्रिलिङ्गेन चाष्टशतम् ॥ ५२ ॥ १४२५ ॥ उरुकृष्टागगाहनाया तु सिद्ध्यतो युगपद्-एकज्ञात द्वौ-द्विसङ्ख्यौ, चत्वारः
 चतु सङ्ख्या जघन्यावगाहनाया, यवमध्यमिन् यवमध्य-मध्यमावगाहना तस्या १०८, यवमध्यत्व चैषा मध्यमावगाहनाया
 उत्कृष्टजघन्यावगाहनयोर्मध्यचित्वात्तदपेक्षया च बहुतरसङ्ख्यात्वेनास्या स्थूलतयैव भासमानत्वात् ॥ ५३ ॥ १४२६ ॥
 चत्वार ऊर्ध्वलोके च द्वौ समुद्रे त्रयो जले विशतिरथ इति-अधोलोके, तथैव-तेनैव प्रकारेण शत चाष्टोत्तर अष्टाधिक तिर्यग्
 लोके, इह तुशब्दश्चशब्दश्च कश्चित् पूरणे कश्चिच्च पुनरर्थे व्याख्येय ॥ ५४ ॥ १४२७ ॥

इत्थं पूर्वभावप्रज्ञापनीयनयापेक्षयाऽनेकधा सिद्धा उक्ताः, सम्प्रति प्रत्युत्पन्नभावप्रज्ञापनीयनयापेक्षया तेषामेव प्रतिघातादि-
प्रतिपादनायाह—

कहिं पडिहया सिद्धा?, कहिं सिद्धा पइट्ठिया? । कहिं बुंदिं चइत्ताणं, कत्थं गंतूणं सिज्झई? ॥ १४२८ ॥
अलोए पडिहया सिद्धा, लोयणे य पइट्ठिया । इहं बुंदिं चइत्ताणं, तत्थं गंतूणं सिज्झई ॥ १४२९ ॥
गाथा २, कस्मिन् स्थाने प्रतिहताः—स्खलिताः—निरुद्धगतय इत्यर्थः सिद्धाः?, कस्मिन् सिद्धाः प्रतिष्ठिताः?, साधनन्तं कालं
स्थिताः, अन्यच्च क बुन्दिं—शरीरं त्यक्त्वा कुत्र गत्वा वचनव्यत्ययात् सिद्ध्यन्ति? ॥ ५५ ॥ १४२८ ॥ तत्प्रतिवचनमाह—
अलोके—केवलाकाशरूपे प्रतिहताः—स्खलिताः, तत्र धर्मास्तिकायाभावेन तेषां गतेरसम्भवात्, लोकाग्रे च—लोकस्थोपरिभागे
प्रतिष्ठिताः—सदा अवस्थिताः, आह—ऊर्ध्वगमाभावेऽप्यधस्तिर्यग्गमनसम्भवेन कथं तेषां तत्र प्रतिष्ठानम्?, उच्यते, क्षीणकर्मत्वा-
त्तेषां, कर्माधीनत्वाच्चाधस्तिर्यग्गमनयोः, इह तिर्यग्—लोके त्यक्त्वा तत्र लोकाग्रे गत्वा वचनव्यत्ययात्सिद्ध्यन्ति, गत्वैति च
'मुखं व्यादाय स्वर्षिती'त्यादिवत्कत्वाप्रत्ययः, पूर्वोपरकालविभागस्यासम्भवात्, यत्रैव हि समये भवक्षयस्तस्मिन्नेव मोक्षस्तत्र
गतिश्चेति ॥ ५६ ॥ १४२९ ॥

लोकाग्रे गत्वा सिद्ध्यन्तीत्युक्तं लोकाग्रं चेष्टप्रागभाराया उपरीति यावति प्रदेशेऽसौ यत्संस्थाना यत्प्रमाणा यद्वर्णा च
तद्वक्तुमाह—

बारसहिं जोयणेहिं, सव्वट्टस्सुवरिं भवे । ईसीपव्वभारनामा उ, पुढवी छत्तसंठिया ॥ १४३० ॥ पणयाल

सयसहस्रा, जोअणाण तु आयया । तावइय चेव विच्छिन्ना, तिगुणो साहिय (तस्सेव) परिरओ (तिगुण साहियपरिरय पा०) ॥ १४३१ ॥ अट्ठजोयणवारह्ला, सा मज्झमि वियाहिया । परिहायती चरिमते मञ्जीपत्ताउ तणुययरी ॥ १४३२ ॥

गाथा ५, द्वादशभियोजनै सर्वार्थस्य-सर्वार्थनाम्नोविमानस्योपरि-ऊर्ध्वं भवेत्-स्यात्, ईपत्प्राग्भाषेति नाम यस्या सा ईप-प्राग्भाषारनामा पृथ्वी-भूमि, छत्रसंस्थितमिव संस्थित-संस्थान अस्या इति छत्रसंस्थानसंस्थिता, इह च विदोपानभिधानेऽप्यु-त्तानमेव छत्र गृह्यते ॥ ५७ ॥ १४३० ॥ पञ्चचत्वारिंशत् शतसहस्राणि योजनाना, तु पूरणे, आयता-दीर्घा, तावतश्चैव प्रक्रमात् शतसहस्राणि विस्तीर्णा-विस्तरतोऽपि च, पञ्चचत्वारिंशद्विहस्रप्रमाणेति भाव, त्रिगुण उक्तरूपादायामात् साधिको-विदोपाधिक परिरय-परिधि ॥ ५८ ॥ १४३१ ॥ अष्टौ-अष्टसंस्थानि योजनानि चाहल्य स्यौल्य अस्या इत्यष्टयोजनवाहल्या, सा ईपत्प्राग्भाषारख्या, किं सर्वनास्त्येगमित्याह-मध्ये-मध्यप्रदेशे व्याख्याता, किमित्येयमत आह-परि-समन्ताद्-दीयमाना चरमान्तेषु-सकलदिग्भागवर्त्तिषु पर्यन्तप्रदेशेषु मक्षिकाया पत्र-पक्षो मक्षिकापत्र अपेर्गम्यत्वात्, मक्षिका पत्रादपि तनुतरी, अतिपरिकृशेत्यर्थ, हानिश्चात्र विदोपानभिधानेऽपि प्रतियोजनमदुलपृथक्त्व द्रष्टव्या, तथा चोक्त-“गत्तुण जोअण तु परिहायइ अगुलपुहुत्त”न्ति ॥ ५९ ॥ १४३२ ॥

अत्र केचित्तवन्ति-

अजुणसुवन्नगमई, सा पुढवी निम्मला सहावेण । उत्ताणयच्छत्तयसठिया य भणिया जिणवरेहि (पा०) ॥ १४३३ ॥

संखंकुंदसंकासा, पंडुरा निम्मला सुभा ।

अञ्जूणगेत्यादिगाथा, तत्र च-अर्जुनं-शुक्लं यत्सुवर्णं तेन निर्वृत्ता अर्जुनसुवर्णकम्पयी, सेषत् प्राग्भारा, निर्मला-स्वच्छा, किमुपाधिवशत इत्याह-स्वभावेन-स्वरूपेण, उत्तानकं-ऊर्ध्वमुखं, यच्छत्रमेव छत्रकं तत्संस्थिता तत्संस्थाना उत्तानकच्छत्रक-संस्थिता च भणिता उक्ता जिनवरैः, प्राक्सामान्येन छत्रसंस्थितेत्युक्तमिह तु उत्तानत्वं तद्विशेष उच्यते इति न पौन-रुत्थम् ॥ ६० ॥ १४३३ ॥ शङ्खाङ्कुकुन्दानि प्रतीतानि तत्संकाशा-वर्णतस्तत्सदृशी, अत एव पाण्डुरा-श्वेता, निर्मला-निष्कलङ्का, शुभा-अत्यन्तकल्याणावहा, सुखा-सुखहेतुत्वेन ।

सीआए जोअणे तत्तो, लोयंतो उ वियाहिओ ॥ १४३४ ॥

यदीदृशी सा पृथ्वी ततः किमित्याह-शीतायाः-शीताभिधानायाः पृथ्व्या उपरीति शेषः योजने, तत इति तस्या उक्त-रूपायाः लोकान्तः-लोकपर्यन्तः, तुः पूरणे ॥ ६१ ॥ १४३४ ॥

ननु यदि योजने लोकान्तस्तत्किं तत्र सर्वत्र सिद्धास्तिष्ठन्त्युत्तान्यथेत्याह—

जोअणस्स उ जो तत्थ (तस्स पा०), कोसो (कोसस्सवि य जो तत्थ, छब्भागो पा०) उवरिमो भवे ।

तस्स कोसस्स छब्भाए, सिद्धाणोगाहणा भवे ॥ १४३५ ॥

योजनस्य तुर्वाक्यानन्तरोपन्यासे यः तत्रेत्येवं व्यवस्थिते सुब्बत्ययेन वा तत्रेति तस्येपप्राग्भारोपरिवर्तिनः कोशः-गव्यूतं

उपरिस्ति उपरिचिर्ति भवेत्, तस्य क्रोशस्य पद्मगे-सन्निभागत्रयस्त्रिंशदधिकधनु शतत्रितयरूपे सिद्धानामवगाहना-अव स्थितिर्भवेत् ॥ ६२ ॥ १४३५ ॥

अवगाहना च तत्तत्फलनसम्भवेऽपि परमाण्यादीनामिदंैकादिप्रदेशेषु स्यादत आह—

तत्थ सिद्धा महाभागा, लोगगमि पइट्टिया । भवण्वचउम्मुक्का, सिद्धिं वरगइ गया ॥ १४३६ ॥

तत्रानन्तरोक्तं सिद्धा महाभागा-अतिशयाचिन्त्यशक्तयो लोकाग्रे प्रतिष्ठिता, एतच्च कुत इत्याह-भवा-नारकादयास्तेषां प्रपञ्च-विस्तारस्तेनोन्मुक्ता-त्यक्तास्ते, तत सिद्धिं वरा चासावितरगत्यपेक्षया गतिश्च गम्यमानतया धरगतिस्ता गता-प्राप्ता, अयमाशय-भयप्रपञ्च एव चलने हेतु स च सिद्धाना नास्तीति कुतस्तेषां तत्सम्भव इति ॥ ६३ ॥ १४३६ ॥

तत्र गतानां कस्य कियत्यवगाहनेत्याह—

उत्सेहे जस्स जो होइ, भवमि चरममि उ । तिभागहीणा तत्तो च, सिद्धाणोगाहणा भवे ॥ १४३७ ॥

वृत्तेषु-उच्चत्व प्रकृतात् शरीरस्य जस्सत्ति-येषां सिद्धानां य इति यावत्प्रमाणो भवे चरमे-पर्यन्तवर्त्तिनि, तु विक्षेपणे इदमपि प्राग्भवप्रज्ञापनीयनयापेक्षयेति विशेषयति, त्रिभागहीना-तत्तत्त्रिभागोनध्वरमभयोत्सेधात्, च पुन सिद्धाना यत्तदीनि, त्यामिसम्बन्धात्तेषां अवगाहना-स्वदेशनिश्चिति, इय च शरीरविमरपूरणत एतावतीति ज्ञेय, यदुक्त-“देहतिभागो झुसिर तपूरणओ तिभागहीणु”ति ॥ ६४ ॥ १४३७ ॥ एतानेव कालत आह—

एगत्तेण साइया, अपज्जवसियावि य । पुहुत्तेण अणाइया, अपज्जवसियावि य ॥ १४३८ ॥

एकत्वेन-असहायत्वेन विवक्षिताः, एकं विवक्षितसिद्धमाश्रित्येत्यर्थः सादिकाः, अपर्यवसिता अपि च, यत्र हि काले ते सिद्ध्यन्ति स तेषां आदिरस्ति, न तु कदाचित् मुक्तेर्भ्रस्यन्तीति न पर्यवसानसम्भवः, पृथक्त्वेन बहुत्वेन सामस्यापेक्षेत्यर्थः, अनादिका अपर्यवसिता अपि च, न हि कदाचित्ते नाभूवन्न भविष्यन्तीति चेति ॥ ६५ ॥ १४३८ ॥

सम्प्रत्येपामेवोपाधिनिरपेक्षं स्वरूपमाह—

अरूविणो जीवघणा, नाणदंसणस(प्र.म)न्निया । अउलं सुहसंपत्ता, उवमा जस्स नत्थि उ ॥ १४३९ ॥

अरूपिणस्तेषां रूपाद्यभावात्, जीवाश्च ते सततोपयुक्तया घनाश्च शुषिरपूरणतो निरन्तरनिचितप्रदेशतया जीवघनाः, प्राकृतत्वात् विशेषणस्य परनिपातः, ज्ञानदर्शने एव सज्ज्ञा-सम्यगवबोधरूपा सञ्जातैषामिति ज्ञानदर्शनसंज्ञिताः-ज्ञानदर्शनोपयोग-वन्तः, न विद्यते तुल्येव तुला-इयत्ता परिच्छेदेहेतुरस्येत्यतुला अपरिमितत्वात्, उक्तं च-“सिद्धस्स सुहो रासी, सबद्धापिंडिओ जइ हविज्जा । सोऽणंतवग्गभइओ सन्वागासे न माइज्जा ॥ १ ॥” सुखं-शर्म, समित्येकीभावेन दुःखलेशाकलङ्कितत्वलक्षणेन प्राप्ताः उपमा यस्य सुखस्य, तोरेवार्थत्वात्, नास्त्येव-न विद्यते एव, यत उक्तं-“लोके तत्सदृशो ह्यर्थः, कृत्स्नेऽप्यन्यो न विद्यते । उपमीयेत तद्येन, तस्मान्निरुपमं स्मृतम् ॥ १ ॥” न च विषयाभावतस्तत्र सुखशब्दाभिधेयाभाव एवेत्याशङ्क्यं, चतुर्थत्वात्तस्य, उक्तं हि-“लोके चतुर्विहार्थेषु, सुखशब्दः प्रयुज्यते । विषये १ वेदनाऽभावे २, विपाके ३ मोक्ष ४ एव च ॥ १ ॥ सुखो बद्धिः सुखो वायुर्विषयेष्विह कथ्यते । दुःखाभावे च पुरुषः, सुखितोऽस्मीति मन्यते ॥ २ ॥ पुण्यकर्मविपाकाच्च, सुखमिष्टेन्द्रियार्थजम् । कर्मकृशविमोक्षाच्च, मोक्षे सुखमनुत्तमम् ॥ ३ ॥” ततश्च मोक्षस्यैव तत्र सुखशब्दाभिधेयत्वान्न शङ्कायाः सम्भवः ॥ ६६ ॥ १४३९ ॥

जीवाजीव-
विभक्ति-
रतिनाम
पट्टिशत्तम-
मध्ययनम्
३६

सिद्धस्व-
रूपम्

॥ ३१० ॥

उक्तग्रन्थेनावगतमपि विप्रतिपत्तिनिरासार्थं पुन क्षेत्र स्वरूप च तेषामाह—

लोणग(गङ्गा पा०)दसे ते सन्वे, नाणदसणसन्निधा । ससारपारनिच्छिन्ना, सिद्धिं वरगड गया ॥ १४४० ॥
लोकैकदेशे ते सिद्धा, अनेन “मुक्ता सत्र तिष्ठन्ति, व्योमयत्तापवर्जिता” इत्यपास्त, सर्गगतत्वे ह्यात्मनाभैवतद्भवेत्, तथात्वे
च सर्वत्र वेदनादिप्रसङ्ग, तथा सर्वे ज्ञानदर्शनसञ्ज्ञिता इत्यनेन मा भूत् केषाचित् ज्ञानसञ्ज्ञा अपरेया दर्शनसञ्ज्ञैव केवला,
किन्तूमे अपि, ससारस्य पार-पर्यन्त निस्तीर्णा पुनरागमनाभावलक्षणेनाधिक्येनाभिक्कान्ता स०, अनेन “ज्ञानिनो धर्मतीर्थस्य,
कर्त्तार परम पद । गत्याऽऽगच्छन्ति भूयोऽपि, भव तीर्थनिकारत ॥ १ ॥” इति मतमपास्त, तेषा अनिष्टितार्थत्वाविदोप-
प्रसङ्गेनापुनरावृत्ते, सिद्धिं वरगतिं गता, अनेनोत्पत्तिसमये तेषामपि सत्क्रियत्वमस्तीति ख्याप्यते ॥ ६७ ॥ १४४० ॥

इत्थ सिद्धानुक्त्या सप्सारिण आह—

ससाररथा उ जे जीवा, दुविहा ते वियाहिपा । तसा य थावरा चेव, थावरा तिविहा तहि ॥ १४४१ ॥
ससारस्था, तु सिद्धेभ्य भङ्गाकृतविशेषद्योतको, ये जीवा द्विविधास्ते व्याख्याता, द्वैविध्यमाह-त्रसाश्च स्थावराश्चैव,
स्थावराखिविधा तस्मिन्निति द्वैविध्ये सति, अल्पवक्तव्यत्वाच्च पञ्चानिर्देशेऽपि प्रथम स्थावराभिधानम् ॥ ६८ ॥ १४४१ ॥

त्रैविध्यमेवाह—

पुढवी आउजीया य, तहेव य वणस्सई । इचेण थावरा तिविहा, तेसिं भेण सुणेह मे ॥ १४४२ ॥
जीवशाब्दस्य प्रत्येकमभिसम्बन्धात्पृथिव्येव जीवा पृथिवीजीवा, आपो जल ता एव जीवास्तथा, तथैव च वणस्सइति

उत्तरा०
अवचूर्णिः

॥ ३११ ॥

प्रक्रमात् वनस्पतिजीवाः, ननु पृथिव्यादीनि जीवशरीराणि, न त्वेतान्येव जीवाः, काठिन्यादिलक्षणानि ह्यमूनि, जीवाः पुनरुपयोगलक्षणास्तत्कथं पृथिव्यादीन्येव जीवा इत्युक्तं?, उच्यते—जीवशरीरयोरन्योऽन्यानुगतत्वेन विभागाभावात्पृथिव्यादीनि जीवशरीराण्यपि जीव इत्युक्तं, न चैतदनार्प, यत उक्तं—“अन्नोऽन्नाणुगयाणं इमं च तं चत्ति विभयणमज्जुत्तं” इत्यादि, ‘इति’ एते पृथिव्यादयः स्थावरास्त्रिविधाः, उत्तरग्रन्थसम्बन्धनार्थमाह—तेषां पृथिव्यादीनां भेदान्-विकल्पान् शृणुत-आकर्णयत, मे-मम कथयत इति शेषः ॥ ६९ ॥ १४४२ ॥

‘यथोद्देशं निर्देश’ इति न्यायतः पृथिवीभेदानाह—

दुविहा पुढविजीवा उ, सुहुमा वायरा तहा । पज्जत्तमप्पजत्ता, एवमेव (एगमेग पा०) दुहा पुणो ॥ १४४३ ॥
वायरा जे उ पज्जत्ता, दुविहा ते वियाहिया । सणहा खरा य वोद्धव्वा, सणहा सत्तविहा तहिं ॥ १४४४ ॥
किण्हा नीला य रुहिरा य, हालिहा सुक्खिला तहा । पंडुपणगमट्टिया, खरा छत्तीसईविहा ॥ १४४५ ॥
पुढवी य सक्करा वालुया य उवले सिलो य लोणूसे । अयतउयतंथसीसंगरुणसुवन्ने य वेइरे य ॥ १४४६ ॥
हरिंघोले हिंगुलए मणो^{१०} (प्र० ण) सिलोसासंगजणोपवाले । अब्भमपडलडभवाल्लिय बायरकाए मणिविहाणा ॥ १४४७ ॥
गोमिज्जए य रुयंगे अकै^{११} फलिहे य लोहिंयक्खे य । मरगयमसारोह्ले सुयमोयर्ग इंदनीले य ॥ १४४८ ॥
चंदणगेरुयहंस-गवभं पुल्लए सोगंधि^{१२} य वोद्धव्वे । चंदप्पभवेरुल्लिए जलकंते सुरकंते य ॥ १४४९ ॥

द्विविधाः पृथिवीजीवाः, तुः प्राग्वत्, सूक्ष्माः सूक्ष्मनामकमोदयात्, तथा पर्याप्ता आहारादिपर्याप्तिभिः, अपर्याप्तास्तद्वि-

जीवाजीव-
विभक्ति-
रितिनाम
पट्टिशत्तम-
मध्ययनम्

३६

पृथिवीकाय-
स्वरूपम्

॥ ३११ ॥

परीता, परमनेन पर्यासापर्यासभेदेन, एते सूक्ष्मा चादराश्च द्विविधा, पुनः प्रत्येकमिति भावः ॥ ७० ॥ १४४३ ॥ पुनरेया-
मुत्तरभेदानाह—चादरा ये पुन पर्यासा द्विविधास्ते व्याख्याता, कथमित्याह—ऋक्षणा इह चूर्णितलोष्टकल्पा मृदु पृथिवी
तदात्मका जीया अप्युपचारात् ऋक्षणा, एवमुत्तरत्रापि, खरा—कठिनश्च समुच्चये, योद्धव्या—ज्ञातव्या, श्लक्षणा सप्तविधा,
तस्मिन्नित्युक्तमभेदद्वये ॥ ७१ ॥ १४४४ ॥ यथा चामी सप्तविधास्तथाह—कृष्णा नीलाश्च रुधिरा—लोहिता रक्ता इत्यर्थ,
हारिद्रा—पीता, शुक्ला तथेति समुच्चये, पटुति पाण्डुरा आपण्डुरा ईपत् शुभ्रत्वभाज इत्यर्थ, इत्थ वर्णभेदेन पटुविधत्त,
इह च पाण्डुग्रहण कृष्णादिगुणानामपि स्वस्थानभेदेन भेदाद्रेदान्तरसम्भगसूचक, पनक—अत्यन्तसूक्ष्मरजोरूप स एव मृत्तिका
पनकमृत्तिका, पनकस्य नभसि विद्यमानस्य लोके पृथिवीत्येनारूढत्वात्पूर्वभेदसङ्ग्रहेऽपि भेदेनोपादान, तत एव मृत्तिकेति
पृथिवीपर्यायोक्तिरपि, अन्ये त्वाहु—पनकमृत्तिका मरुतु पर्वतेकेति रूढा, यस्याश्चरणभिघाते झगिति उज्जृम्भण, खरपृथिवी-
भेदानाह—खरा प्रक्रमात् चादरपृथिवीजीवा यद्विज्ञाद्विधा ॥ ७२ ॥ १४४५ ॥ तानेवाह—पृथिवीति शुद्धपृथिवी शर्करादिरूपा
या न स्यात्, च उत्तरभेदापेक्षया समुच्चये, शर्करा—लघूपलशकलरूपा, घालुका प्रतीता, उपल गण्डदौलादि, शिला च
हृपदित्यर्थ, लग्ना च समुद्रलवणादि ऊपश्च धारमृत्तिका लवणोपौ, अयस्ताम्रवपुर्कसीसकल्प्यमुवर्णानि च प्रतीतानि, नगर
एषा मग्नन्धिनो धातव परैरमुष्का, सदा तेषु तत्सत्तादर्शनार्थं चैरमुष्क, तेषु ह्यभूनि प्रागपि सन्त्येव, केवल मलविगमादा
विर्भवति, यज्रश्च हीरक ॥ ७३ ॥ १४४६ ॥ हरितालो हिङ्गलको मन शिलेति प्रतीतानि, सीसकश्च घातुविशेष, अद्भुत च
समीरक, प्रगाल च—विट्ठम सीसकाञ्जनप्रवालानि, अम्बवालुका—अम्बपटल प्रसिद्ध, अम्बवालुकाभिश्चवालुका, चादरकाये इति

वादरपृथिवीकाये, अमी भेदा इति शेषः, चस्य गम्यमानत्वात्, मणिविधानानि च-मणिभेदाः ॥ ७४ ॥ १४४७ ॥ कानि पुनस्तानीत्याह—गोमेज्जकश्च रुचकः, अङ्कः स्फटिकश्च लोहिताक्षश्च सरक्तः मसारगङ्गः भुजमोचकः इन्द्रनीलश्च ॥ ७५ ॥ १४४८ ॥ चन्दनः, गेरिकः, हंसगर्भः, पुलकः, सौगन्धिकश्च वोद्भव्यः—ज्ञातव्यः, चन्द्रप्रभः, वैडूर्यः, जलकान्तः, सूरकान्तश्च, इह च पृथिव्यादयश्चतुर्दश हरितालादयोऽष्टौ गोमेज्जकादयश्च कचिल्कस्यचित् कथञ्चिदन्तर्भावाच्चतुर्दशेत्यमी मीलिताः शपट्त्रिंत् ॥ ७६ ॥ १४४९ ॥ सम्प्रति प्रकृतोपसंहारपूर्वकं सूक्ष्मपृथिवीकायप्ररूपणामाह—

एष खरपुटवर्षीए, भेया छतीसमाहिग्रा । एगविहमनाणत्ता, सुहुमा तत्थ विग्राहिग्रा ॥ १४५० ॥

एते खरपृथिव्यास्तद्विभागाच्च तत्स्थजीवानां भेदाः ३६ आख्याताः, एगविहमनाणत्ति, आर्पत्वादेकविधाः, किमित्येवं विधाः?, यत अविद्यमानं नानात्वं—नानाभावो भेदो येषां ते अनात्वाः द्दक्ष्माः तत्रेति तेषु सूक्ष्मवादरूपपृथिवीजीवेषु मध्ये व्याख्याताः ॥ ७७ ॥ १४५० ॥ एतानेव क्षेत्रत आह—

सुहुमा य सन्वलोगंमि, लोग्देसे य वायरा ।

एत्तो कालविभागं तु, तेसिं वुच्छं चउच्चिहं ॥ १४५१ ॥

सूक्ष्माः सर्वलोके—चतुर्दशरज्ज्वात्मके, तत्र सर्वत्र सर्वदा तेषां भावात्, लोकस्य देशे-विभागे लोकदेशे, चः पुनरर्थे, वादराः कचिल्कदाचिदसत्त्वेन सकलव्याप्त्यसम्भवात्, अधुना एतान् कालतोऽभिधित्सुः प्रस्तावनामाह—इतः क्षेत्रप्ररूपणादनन्तरं काल-विभागं—कालभेदं, तुः—पुनः, तेषां पृथिवीजीवानां वक्ष्ये, चतुर्विधं साद्यनादिसान्तानन्तभेदेन ॥ ७८ ॥ १४५१ ॥

जीवाजीव-
विभक्ति-
रितिनाम
पट्टिशत्तम-
मध्ययनम्
३६

सूक्ष्मवादर-
पृथिवीकाय
क्षेत्रम्

॥ ३१२ ॥

यथाप्रतिज्ञातमाह—

सतइ पटपणार्इया, अपज्जवसिया वि य । ठिइ पडुच्च साईया, सपज्जवसियावि य ॥ १४५२ ॥ वावीस-
सहस्साइ, वासाणुक्कोसिया भवे । आउठिई पुढवीण, अतोमुहुत्त जहन्निया ॥ १४५३ ॥ असलकालमुक्कोसा,
अतोमुहुत्त जहन्नय । कायठिई पुढवीण, त काय तु अमुचओ ॥ १४५४ ॥ अणतकालमुक्कोस, अतोमुहुत्त जहन्नय ।
विजढमि सए काए, पुढविजीवाण अतर ॥ १४५५ ॥

गाथा ४, सतर्ति-अपरापरोत्पत्तिरूप प्रवाह प्राप्य-आश्रित्य अनादिका अपर्यवसिता अपि च, तेया प्रवाहत सर्वदापि
सद्भावात्, स्थितिं भवस्थितिकायस्थितिरूपा प्रतीत्य-आश्रित्य सार्यवसिता अपि च, द्विविधाया अपि तस्या नियत
कालत्वात् ॥ ७९ ॥ १४५२ ॥

यथा चैतत्तथाह—

द्वाविंशति सहस्राणि वर्षाणा उत्कृष्टा भवेत्, केत्याह-आणुस्थिति-जीवितावस्थान पृथिवीजीवानां अन्तर्मुहूर्तं
जयन्यिका ॥ ८० ॥ १४५३ ॥

असङ्ख्यकाल उत्कृष्टा, अन्तर्मुहूर्तं जयन्यिका, काऽसौ ? काय इति पृथिवीकाय तस्मिन् स्थिति-ततोऽनुद्ववर्तनावस्थान
कायस्थिति पृथिवीना त पृथिवीरूप काय, तोरेवार्यस्य भिन्नकमत्वात्, अमुञ्चतामेव-अत्यजतामेव ॥ ८१ ॥ १४५४ ॥

इत्थं द्विविधाया अपि स्थितेर्नैयत्यमुक्तं सादिपर्यवसितत्वमेपां सामर्थ्यं, कालस्य प्रक्रान्तत्वादन्तरकालमाह—
अनन्तकालमुत्कृष्टं, अन्तर्मुहूर्तं जघन्यकं त्यक्ते स्वके-आत्मीये काये पृथिवीजीवानामन्तरं, कोऽर्थः? अत्पृथिवीकाया-
दुद्धर्तनं या च पुनस्तत्रैवोत्पत्तिरनयोर्व्यवधानमिति ॥ ८२ ॥ १४५५ ॥ एतानेव भावत आह—

एएसिं वन्नओ चेव, गंधओ रसफासओ । संठाणदेसओ चावि, विहाणाइं सहस्ससो ॥ १४५६ ॥
स्पष्टं, नवरं वर्णादीनां भावरूपत्वं पर्यायरूपत्वात्, विधानानि-भेदाः सहस्रशः, उपलक्षणं चेह सहस्रश इति, वर्णादि-
तारतम्यस्य बहुतरभेदत्वेन असहस्रभेदताया अपि सम्भवादिति ॥ ८३ ॥ १४५६ ॥

इत्थं पृथिवीजीवानभिधायाजीवानाह—

दुविहा आउजीवा उ, सुहुमा० ॥ १४५७ ॥ वायरा जे उ पलत्ता, पंचहा ते पक्कित्तिया । सुद्धोदए य उस्से,
हरयणु महिया हिमे ॥ १४५८ ॥ एगविह्मनाणात्ता, सुहुमा तत्थ वियाहिया । सुहुमा सन्वलेगंमि, लोगदेसे य
वायरा ॥ १४५९ ॥ संतइं पप्पणाईया० ॥ १४६० ॥ सत्तेव सहस्साइं, वासाणुक्कोसिया भवे । आउठिईं आऊणं,
अंतोमुहुत्तं जहन्नयं ॥ १४६१ ॥ असंखकालमुक्कोसा, अंतोमुहुत्तं जहन्नयं । कायठिईं आऊणं, तं कायं तु अमुंचओ
॥ १४६२ ॥ अणंतकालमुक्कोसं, अंतोमुहुत्तं जहन्नयं । विजडंमि सए काए, आउजीवाण अंतरं ॥ १४६३ ॥ एएसिं
वन्नओ चेव,० ॥ १४६४ ॥

दुविहेत्यादि सूत्राष्टकं व्याख्यातप्रायं, नवरं, शुद्धोदकं-मेघमुक्तं समुद्रादिसम्बन्धि च जलं, उस्सेत्यवश्यायः शरदादिषु

प्राभातिकं सूक्ष्मवर्णं, हरतनुं प्रातः स्निग्धपृथ्वीसमुद्रवस्तृणाग्रजलविन्दुः, महिका गर्भमासेषु सूक्ष्मवर्णं, हिम स्त्यानजलं, सदैव सहस्राणि वर्षाणामुकृष्टा भवेत्, काऽसावित्याह-आयुः स्थितिः, अपामितिः अजीवानामिति ॥ ८४-९१ ॥ १४५७-६४ ॥

सम्प्रति यनस्पतिजीवानाह-

दुविहा वणस्सई जीवा, सुहुमा० ॥ १४६५ ॥ वायरा जे उ पज्जत्ता, दुविहा ते वियाहिया । साहारणसरीरा य, पत्तेगा य तहेव य ॥ १४६६ ॥ पत्तेयसरीरा उ, जेगण ते पकित्तिया (धारसविट् भेषण, पत्तेया उ विया हिया पा०) । रुमसा सुच्छा य गुम्मा य, लया बल्ली तणा तहा ॥ १४६७ ॥ वलय पणया (जा पा०) कुरणा, जलकण ओसही तिणा । हरियकाया उ योद्ववा, पत्तेया इति आहिया ॥ १४६८ ॥ साहारणसरीरा उ, जेगण ते पकित्तिया । आलुण मूलण चेत, सिंगवेरे तहेव य ॥ १४६९ ॥ हिरिली सिरिली सिस्सिरिली, जावई केयरुदली । पलटुलसणकदे य, कदली य कुट्टवये ॥ १४७० ॥ लोहिणीट्टयथीट्ट य, तुम्हा य तटेय य । कणहे य चज्जकदे य, कदे सूरणण तहा ॥ १४७१ ॥ अस्सकन्नी य वोद्ववा, सीहरुन्नी तहेव य । सुसुदी य ऱल्लिहा य, जेगण एव मायओ ॥ १४७२ ॥ पगविट्टमणात्ता० ॥ १४७३ ॥ सतठ पण्डणईआ० ॥ १४७४ ॥ दस चेत सहस्साडि, वासाणुक्कोसिया भवे । वणस्स(एफ पा०)ईण आउ तु, अतोसुहुत्त जहन्नय ॥ १४७५ ॥ अणतकालमु० ॥ १४७६ ॥

वासाणुक्कोसिया भवे । वणस्स(एफ पा०)ईण आउ तु, अतोसुहुत्त जहन्नय ॥ १४७५ ॥ अणतकालमु० ॥ १४७६ ॥

असखकालमुक्कोसा० काण, पणगजीनाण अतर ॥ १४७७ ॥ एएसि वणणओ० ॥ १४७८ ॥ सुत्ताणि १४ स्पष्टानि, नगर, साधारण अतन्तजीनानामपि समान एक शरीर येषां ते साधारणशरीरा, उपलक्षण चैतत्,

आहारपानग्रहणयोरपि, तेषां साधारणत्वाद्, उक्तं हि—“साहारणमाहारो साहारणमाणपाणगहनं च । साहारणजीवाणं साहारण-
लवखणं एयं ॥ १ ॥” पत्तेअगा इति प्रत्येककाः—प्रत्येकशरीरा इत्यर्थः, एकमेकं प्रति प्रत्येकं एकैकशो विभिन्नं शरीरं येषां ते
प्रत्येकशरीराः, तेषां हि यदेकस्य शरीरं न तदन्यस्येति, यदुक्तं—“जह सगलसरिसवाणं सिलेसमिस्साण वट्ठिआ वत्ती । पत्तेअ-
शरीराणं तह हुंति सरीरसंघाया ॥ १ ॥ जह वा तिलसङ्कुलिआ बहूहि तिछेहिं मेलिआ संती । पत्तेअसरीराणं तह हुंति सरीर-
संघाया ॥ २ ॥” प्रक्रमात् जीवा, ये इति शेषः, अनेकधा ते प्रकीर्त्तिताः, वारसचिह्भेएणं पत्तेआ उ विआहिआ इति पाठः,
स्पष्टः, तानेवाह—दृक्षाः चूतादयस्ते च द्विधा—एकास्थिकाः—फलं २ प्रति एकवीजकाः निम्वाद्यकादयः, बहुजीवकाश्च पिण्णलक-
पित्थादयः, गुच्छा वृन्ताकीप्रभृतयः, गुच्छलक्षणं चेदं,—“जो एगमूलकंदो सरलो साहागणो समुडेइ । अनुन्नमसंवद्धो स गुच्छ-
सन्नो घणो सबो ॥ १ ॥” गुलमाश्च नवमालिकाकणवीराद्या, तथा चैषां लक्षणं—“जह गुच्छा तह गुम्मा, नवरं सरलत्तवज्जिओ
किंचि । अनुन्नं अणुलगो साहापसरो हवइ गुम्मो ॥ १ ॥” लता अत्युच्चा एकाकिन्य अतितुच्छपृथुलाः पद्मलताचम्पकलताद्याः,
वृक्षयः प्रसिद्धस्वरूपास्त्रपुष्पीचिर्भटिकानागवह्यादयः, तृणानि जुञ्जुकार्जुनादीनि, लतावल्लयानि नालिकेरीकदल्यादीनि, तेषां
च शाखान्तराभावेन लतारूपता त्वचो वल्लयाकारत्वेन च वलयता, पर्वाणि—सन्धयस्तेभ्यो जाताः पर्वजाः—इक्ष्वादयः, कुहणा
भूमिस्फोटकविशेषाः सर्पलत्रकादयः, जले रुहन्तीति जलरुहाः सेवालपद्मादयः, औषधयः फलपाकान्तास्तद्रूपाणि तृणानि
औषधितृणानि शाल्यादीनि, हरितानि तन्दुलेयकादीनि, तान्येव कायाः शरीराण्येषामिति हरितकायाः, चशब्द एषामेव
स्वगतानेकभेदसूचकः ॥ ९२-९५ ॥ १४६५-६८ ॥

जीवाजीव-
विभक्ति-
रितिनाम
षट्त्रिंशत्तम-
मध्ययनम्
३६

वनस्पतिका-
यस्वरूपम्

॥ ३१४ ॥

तोरप्यर्धत्वात्साधारणशरीरा अपि, न केवल प्रत्येकशरीरा इत्यपेक्षं, आलुक्मूलकादयो हरिद्राप्यन्ता प्राय कन्द विक्षेपासत्तद्देशप्रसिद्धा, एवमादयो-इत्येव प्रकारा, येषामिद साधारणशरीरलक्षणमस्ति, तद्यथा-“चक्षाग भज्जमाणस्स, गठी जुण्णपणो भते । पुढविसरिसेण भेषण, अणत्तजीव विआणाहि ॥ १ ॥ गूढच्छिडाग पत्त सच्छीर ज च होइ निच्छीर । जपि अ पणद्वसधि, अणत्तजीव विआणाहि ॥ २ ॥” इत्यादि ॥ ९६-१०१ ॥ १४६९-७४ ॥

पनका-उद्विजीया, इह च तदुपलक्षिता सामान्येन वनस्पतयो गृह्यन्ते, तेषा पनकाना, पठन्ति चान्ये-“वणत्सईण आउ तु अतोमुहुत्त जहणय” इति, स्पष्ट, इह च प्रत्येकशरीरापेक्षया उत्कृष्ट दशपसहस्रमानमायुरुक्त, साधारणाना जघन्यत उरगृष्टतथा तमुहूर्त्तयुक्त्यात्, उक्त च-“णिओअस्स ण भते ! केमइअ काल ठिइपत्ता !, गोअमा ! जहणेण अतोमुहुत्त उमोसेण अतोमुहुत्त” ॥ १०२ ॥ १४७५ ॥

कायस्थिति पनकाना, इहापि सामान्येन वनस्पतिजीवाग्निगोदाश्वापेक्ष्योत्कृष्टतोऽनन्तकालमुच्यते, विक्षेपापेक्षाया हि प्रत्येक वास्पतीना, तथा निगोदाना चादराणा सूक्ष्माणा चासङ्ख्येयकालेव स्थिति, यदुक्त-“पत्तेअसरीरवायरवणप्फइकाइयाण भते ! केमइय कायठिइ पन्नत्ता !, गो० जहणेण अन्तोमुहुत्त उक्कोसेण सत्तरि सागरोवमकोडाकोडीण” तथा “निओएण भते ! णिओदेति कालओ केचिर होइ !, जहणेण अन्तोमुहुत्त उक्कोसेण अणन्तकाल अणन्ताओ उस्सव्विणीओसप्पिणीओ खेत्तओ अट्टाइला पोगलपरिअट्टा, वायरनिओयपुच्छा, जहणेण अतोमुहुत्त, उक्कोसेण सत्तरि सागरोवमकोडाकोडीओ, सुहुमनिओ-अपुच्छा, जहणेण अतोमुहुत्त, उक्कोसेण असरिज्ज काल”ति ॥ १०३ ॥ १४७६ ॥

असङ्ख्यकालमुत्कृष्टं पनकजीवानां पनकोपलक्षितवनस्पतिजीवानां अन्तरं, तत उद्धृत्य हि पृथिव्यादिपूतपद्यते, तेषु चासङ्ख्येय-
कालैव कायस्थितिरिहापि तथोक्तत्वादिति ॥ १०४-१०५ ॥ १४७७-७८ ॥

प्रकृतमुपसंहरश्च उत्तरग्रन्थसम्बन्धयितुमाह—

इचेए थावरा तिविहा, समासेण वियाहिया । इत्तो उ तसे तिविहे, वुच्छामि अणुपुब्बसो ॥ १४७९ ॥

इत्येवं प्रकारा एते पृथिव्यादयः स्थानशीलाः स्यावराः त्रिविधाः—त्रिप्रकाराः, त्रयाणामभ्यमीयां स्वयमवस्थितिस्वभावत्वात्
समासेण—सङ्क्षेपेण व्याख्याताः, विस्तरतो ह्यमीयां बहुतरा भेदाः, अतः स्यावराविभक्तेरनन्तरं, तुः—पुनः त्रयान् त्रिविधान्
वक्ष्यामि आनुपूर्व्या ॥ १०६ ॥ १४७९ ॥

तेज्ज वाज्ज य वोद्धव्वा, ओराला य तसा तहा । इचेए तसा तिविहा, तेसिं भेए सुणेह मे ॥ १४८० ॥

तेजोयोगात् तेजांसि अत्राग्नयः, तद्वर्त्तिनो जीवा अपि तथोक्ताः, एवं वर्न्तीति वायवो—वातास्तेऽपि वोद्धव्याः, उदारा—एके-
न्द्रियापेक्षया प्रायः स्थूला द्वीन्द्रियादयः, चः समुच्चये, त्रसास्तथेति—तेनागमोक्तप्रकारेण, उपसंहारमाह—इत्येते अनन्तरोक्ताः
त्रयान्ति—चलन्ति देशान्तरं सङ्गमन्ति इति त्रसाः त्रिविधाः, तेजोवाय्वोश्च स्यावराणामकर्म्मोदयेऽप्युत्तरूपं त्रसनमस्तीति त्रसत्वं,
द्विधा हि तद्वर्त्तितो लब्धितश्च, यदुक्तं—“दुविहा खलु तसजीवा—लब्धितसा चैव गइतसा चैव” इति ततश्च तेजोवाय्वोर्गोतित
उदाराणां च लब्धितोऽपि त्रसत्वमस्तीति, उत्तरग्रन्थं सम्बन्धयन्—आह—तेषां तेजःप्रभृतीनां भेदान् शृणुत मे—मम कथयत
इति शेषः ॥ १०७ ॥ १४८० ॥

जीवाजीव-
विभक्ति-
रितिनाम
षड्विंशत्तम-
मध्ययनम्

३६

त्रिविधाः
त्रसाः

॥ ३१५ ॥

तत्र ताथत्तेजोजीवानाह—

दुविहा तेउजीया उ, सुहुमा चायरा तथा । पञ्चतमपञ्चता, एवमेव दुहा पुणो ॥ १४८१ ॥ चायरा जे उ पञ्चता, णेगहा ते वियाहिया । इगले मम्मुरे अगणी, अच्चि जाला तहेव ॥ १४८२ ॥ उक्ता विज्जू य बोद्धवा, णेगहा एवमापओ । एगविहमनाणत्ता, सुहुमा ते वियाहिया ॥ १४८३ ॥ सुहुमा सञ्चलोगमि, लोगदेसे (प्र० एगदेसमि) य चायरा । इत्तो फाल० ॥ १४८४ ॥ सत्तइ पप्पण्णाईया० ॥ १४८५ ॥ तिसेव अहोरत्ता, उक्कोमेण वियाहिया । आउठिई तेऊण, अतोमुहुत्त जहन्नय ॥ १४८६ ॥ असलकालमुक्कोसा, अतो मुहुत्त जहन्नय । कायठिई नेऊण, त काय तु अमुचओ ॥ १४८७ ॥ अणतकालमुक्कोसा, अतोमुहुत्त जहन्नय । विज्जमि सण काए, तेउजीयाण अतर ॥ १४८८ ॥ एणसि वन्नओ० ॥ १४८९ ॥

दुविहेत्यादिसूत्राणि नव प्राय प्राग्वत्, नवर, अद्धारो-विगतधूमज्वालो दहामानेन्धनादिक, मुर्मुरो-भस्मभिः प्राग्निक्कण-रूप, अग्नि-इहोक्तमेदातिरिक्तो यद्धिः, अर्घि-मूलप्रतिग्रहा ज्वलनशिखा, दीपशिखा इत्यन्ये, ज्वाला-छिन्नमूला ज्वलन-शिर्यवेति सूत्रनवकार्य ॥ १०८-११६ ॥ १४८१-८९ ॥

इक्कात्तेजोजीया, दाहुजीयानाह—

दुविहा वाउजीया य, सुहुमा चायरा तथा । पञ्चतमपञ्चता, एवमेव दुहा पुणो ॥ १४९० ॥ चायरा जे उ पञ्चता, पचहा ते पकित्तिया । उक्कलियामडलिपाणगुजासुद्धवाया च ॥ १४९१ ॥ सवद्दगयाए य, णेगहा

जीवाजीव-
विभक्ति-
रितिनाम
पट्टिशत्तम-
मध्ययनम्

३६

वायुकाय-
स्वरूपमुदा-
रत्तसाना
भेदाः

॥ ३१६ ॥

एवमाअओ । एगविहमणात्ता, सुहुमा तत्थ (प्र० ते) वियाहिया ॥ १४९२ ॥ सुहुमा सव्वलोगंमि० ॥ १४९३ ॥
संतइं पप्पडणार्हिया० ॥ १४९४ ॥ तिन्नेव सहस्साइं, वासाणुक्कोसिया भवे । आउठिई वाऊणं, अंतोमुहुत्तं
जहन्नयं ॥ १४९५ ॥ असंखकालमुक्कोसा० । कायठिई वाऊणं० ॥ १४९६ ॥ अणंतकालमुक्कोसं० । विजडंमि सए
काए, वाउजीवाण अंतरं ॥ १४९७ ॥ एएसिं वन्नओ चेव०, ॥ १४९८ ॥

दुविहेत्यादिसूत्रनवकं प्राग्वत्, पञ्चधेत्युपलक्षणं अत्रैवास्यानेकधेत्यभिधानात्, वातशब्दस्य प्रत्येकमभिसम्बन्धात्,
उत्कलिका वाता-ये स्थित्वा स्थित्वा पुनर्वीति, मण्डलिकावाता-वातोलीरूपाः, घनवाता-रत्नप्रभाद्यधोवर्तिनां घनोदधीनां
विमानानां चाधारा हिमपटलकल्पा वायवः, गुञ्जावाता-ये गुञ्जन्तो वान्ति, शुद्धवाता-उत्कलिकाद्युक्तविशेषविकला मन्दानिला-
दयः ॥ ११७-१८ ॥ १४९०-९१ ॥

संवद्गवाएअत्ति संवर्तका वाता ये बहिःस्थितमपि तृणादिविवक्षितक्षेत्रान्तःक्षिपन्तीति, सूत्रनवकार्यः ॥ ११९-२५ ॥
१४९१-९८ ॥

इत्थं तेजोवायुरूपांस्त्रसानुत्तया उदारत्रसाभिधितस्याह—

ओराला तसा जे उ, चउहा ते पक्कित्तिया । वेइंदिय तेइंदिय, चउरो पंचिंदिया चेव ॥ १४९० ॥
उदारास्त्रसाः ये त्विति ये पुनः चतुर्द्धा-चतुष्प्रकाराः ते प्रकीर्तिताः, यथा चैषां चतुर्द्धात्वं तथाह-द्वे इन्द्रिये-स्पर्शनरस-
नाख्ये येषां ते द्वीन्द्रियाः, एतच्च निवृत्त्युपकरणाख्य द्रव्येन्द्रियमभिप्रेत्योच्यते, भावेन्द्रियापेक्षया तु एकेन्द्रियाणामपि

इन्द्रियगणरूपाणि मन्त्रात्, तथा चोक्त प्रजापनाया, “दोषिदिअ पदुच पणिदिआ जीया पणिदिआ, भाविदिअ पदुच पणिदिआणि जीया चैदिआ तदिआ चउरिदिआ पचिदिआ” इति, एव दोषेव्यथि, तियत्ति त्रीन्द्रिया, चउरोत्ति चतुरिन्द्रिया पथेन्द्रियाथेय ॥ १२३ ॥ १४९९ ॥ तत्र तावद् द्वीन्द्रियरूप्यतामाह—

वेइदिगा उ जे जीया, खुविण ते पक्रितिया । पञ्चतमपञ्चत्ता, तेसिं मेण सुणेह मे ॥ १५०० ॥ क्रिमिणे मोमगल वेय, अलसा माइराहया । गत्तीमुत्ता य सिर्पीया, सग्गा सत्तणगा तह ॥ १५०१ ॥ पद्दोयाणुद्धया वेय, तहेय य उराउगा । जल्ला जाल्ला वेय, चदणा य तहेय य ॥ १५०२ ॥ इति वेइदिगा ल, नेगहा पामायओ । लोमगदेसे ते सन्दे, न सन्देय गियाहिया ॥ १५०३ ॥ सतइ पप्पणार्इया ॥ १५०४ ॥ यासाइ पारसेउ, उफोसेण गियाहिया । वेइदिय आउठिई, अतोमुत्त जइय ॥ १५०५ ॥ सरिज्जकालमुक्कोसा ॥ वेइदियकायठिई ॥ १५०६ ॥ अणतकालमुक्कोस ॥ वेइदिपजीवाण, अतरेय गियाहिय ॥ १५०७ ॥ लप्पसि पत्तओ वेय ॥ १५०८ ॥

सुत्ताणि • मागत्, नगर, द्वीन्द्रियाभिजाय कार्य, तथा कृमयोऽशुच्यादिसम्भवा अलसाः प्रतीताः, मातृयाहका ये काष्ठराश्ट्राणि समोभयाघ्रतया मग्मन्थन्ति, गत्ताकासुत्ता चासीमुत्ता, सप्पीअत्ति प्राकृतत्वात् शुचय द्रष्टा शङ्खनकाः— नाह्यारुतय एव उपगो जीयाः, वराट्ठा—रूपदा, जलीकमो—बुद्धरकार्त्तियः, चन्दगाथ अहा, दोयास्तु यथासम्प्रदाय याच्या, पर्पाणि दाददीय तु द्वीन्द्रियणामायु स्थिति ॥ १२७—३५ ॥ १५००—०८ ॥

त्रीन्द्रियवक्तव्यतामाह—
तेन्दिया य जे जीवा, दुविहा ते पकितिया । पज्जतमपज्जत्ता, तेसिं भेण सुणेह मे ॥ १५०९ ॥ कुंसुषिवी-
ल्लिउत्तंसा, उक्कल्लेहिया तहा । तणहारा कट्टहारा य, मालूगा पत्तहरगा ॥ १५१० ॥ कप्पासिडट्टिमिजा य,
तिंदुगा तउसमिंजगा । सदावरी य गुम्मी य, बोद्धव्वा इंदगाइ य ॥ १५११ ॥ इंदगोवसमाइया, नेगहा एव-
मायओ । लोएगदेसे ते सन्वे, न सन्वत्थ वियाहिया ॥ १५१२ ॥ संतइं पप्पडणार्हिया ॥ १५१३ ॥ एगूणवन्नडहो-
रत्ता, उक्कोसेण वियाहिया । तेइंदिय आउठिई, अंतोसुहुत्तं जह्णयं ॥ १५१४ ॥ संखिज्जकालमुक्कोसा ॥ तेइंदिय-
कायठिई ॥ १५१५ ॥ अणंतकालमुक्कोसं ॥ तेइंदियजीवाणं ॥ १५१६ ॥ एणसिं वन्नओ चेव ॥ १५१७ ॥
तेंदिए इत्यादि सूत्रनगकं प्राग्वत्, नवरं, त्रीन्द्रियोच्चारणं विशेषः, तथा कुन्थवः—अनुद्ध रिप्रभृतयः, पिपीलिकाः—
कीटिकाः, गुंमी-शतपदी, एवमन्येऽपि यथासम्प्रदायं वाच्याः, एकोनपञ्चाशदहोरात्रान् त्रीन्द्रियाणामायुःस्थितिरुत्कृष्टेन-
उत्कृष्टतः ॥ १३६-४४ ॥ १५०९-१७ ॥

चतुरिन्द्रियवक्तव्यतामाह—
चउरिंदिया उ जे जीवा, दुविहा ते पकितिया । पज्जत्तमपज्जत्ता, तेसिं भेण सुणेह मे ॥ १५१८ ॥ अंधिया
पुत्तिया चेव, मच्छिया मसगा तहा । भमरे कीडपयंगे य, ठिंक्के कुंक्के तहा ॥ १५१९ ॥ कुक्कडे सिंगिरिडी य,
नंदावत्ते य विच्छिण । डोले भिंगिरिडिओ, विरिली अच्छिवेहण ॥ १५२० ॥ अच्छिरे माहले अच्छि [रोडण],

विचित्ते चित्तपत्तन । ओहिंजलिया जलकारी, य नीया तवगाइ या ॥ १५२१ ॥ इइ चउरिंदिया एए, पेगहा एवमा-
यओ । लोगस्स एगदेसमि, ते सव्वे परिकित्तिया ॥ १५२२ ॥ सतइ पप्पडणार्हिया ॥ १५२३ ॥ छेवेव य मासाऊ,
उक्कोसेण बियाहिया । चउरिंदिय आउठिई, अतोमुहुत्त जह्मय ॥ १५२४ ॥ सखिज्जकालमुक्कोस, अतो ॥ चउ
रिंदियकायठिई, त ॥ १५२५ ॥ अणतकामुक्कोस, अतो ॥ १५२६ ॥ एणसिं वल्लओ चेव ॥ १५२७ ॥

चतुरिंदिए इत्यादि सूत्रदशक, इदमपि प्रागत् नयर, चतुरिन्द्रियाभिलाष एव विशेष, एतदेवाश्च केचिदतिप्रसिद्धा
एव, अन्ये तु तत्तद्देशप्रसिद्धितो विशिष्टसम्प्रदायाच्चाभिधेया, तथा एडेव मासानुकूला चतुरिन्द्रियाणामायु-
स्थिति ॥ १४५-१४ ॥ १५१८-२७ ॥

पञ्चेन्द्रियवक्तव्यतामाह—

पचिदिया उ जे जीया, चउन्चिहा ते बियाहिया । नेरइय तिरिक्खा य, मणुया देवा य आहिया ॥ १५२८ ॥

पञ्चेन्द्रियास्तु पुनर्ये जीयाश्चतुर्विधास्ते व्याख्याता, तद्यथा-नैरयिकासिर्यञ्चश्च, मनुजा देवाश्च आग्न्याता-कथिता
तीर्थकुम्भिरिति शेष ॥ १५५ ॥ १५२८ ॥

तत्र तावन्नैरयिकानाह—

नेरइया सत्तविहा, पुढवीसू सत्तसू भवे । रयणाभसक्कराभा, चालुयाभा य आहिया ॥ १५२९ ॥ पक्काभा
धूमाभा, तमा तमतमा तहा । इइ नेरइया एए, सत्तहा परिकित्तिया ॥ १५३० ॥ लोगस्स एगदेसमि, ते सव्वे उ

वियाहिया । इत्तो कालविभागं तु, तेसिं तुच्छं चउन्निवहं ॥ १५३१ ॥ संतइं पप्पणार्इया० ॥ १५३२ ॥ सागरो-
वममेगं तु, उक्कोसेण वियाहिया । पढमाइ जहन्नेणं, दसवाससहसिसया ॥ १५३३ ॥ तिन्नेव सागराऊ, उक्कोसेण० ।
दुच्चाए जहन्नेणं, एगं तू सागरोवमं ॥ १५३४ ॥ सत्तेव सागराऊ, उक्कोसेण वियाहिया । तईयाए जहन्नेणं,
तिन्नेव सागरोवमा ॥ १५३५ ॥ दससागरोवमाऊ, उक्कोसेण वियाहिया । चउट्ठीइ जहन्नेणं, सत्तेव उ सागरोवमा
॥ १५३६ ॥ सत्तरससागराऊ, उक्कोसेण नियाहिया । पंचमाए जहन्नेणं, दस चेव उ सागरा ॥ १५३७ ॥ चावीस-
सागराऊ, उक्कोसेण वियाहिया । छट्ठीइ जहन्नेणं, सत्तरस सागरोवमा ॥ १५३८ ॥ तित्तीससागराऊ, उक्कोसेण
वियाहिया । सत्तमाए जहन्नेणं, चावीसं सागरोवमा ॥ १५३९ ॥ जा चेव उ आउठिई, नेरइयाणं वियाहिया ।
सा तेसिं कायठिई, जहन्नुक्कोसिया भवे ॥ १५४० ॥ अणंनकालमुक्कोसं० नेरइयाणं तु अंनरं ॥ १५४१ ॥ एणसिं
वन्नओ चेव० ॥ १५४२ ॥

सूत्राणि १४, नेरयिकाः सप्तविधाः-सप्तप्रकाराः, किमिति ? यतः पृथिवीषु सप्तसु भवेयुः ततः तदेवात्तेषां सप्तविधत्वमिति
भावः, काः पुनस्ताः सप्त ? इत्याह-रत्नानां वैदूर्यादीनां आभास्वरूपतः प्रतिभासनमस्यामिति रत्नाभा, इत्वं चेतत्, तत्र
रत्नकाण्डस्य भवनपतिभवनानां न विविधरत्नवतां सम्भवात्, अर्करा-श्लक्ष्णपापाणशकलरूपा तदाभा, एवं सर्वत्र, नवरं, धूमामेति
यद्यपि तत्र धूमामम्भवः तथापि तदाकारपरिणतानां पुद्गलानां सम्भवादेवमुक्तं, तमोरूपत्वाच्च तमःप्रभाः, प्रकटतरतमस्त्वाच्च
तमस्तमःप्रभाः, इतीत्यमुना पृथ्वी सप्तविधत्वलक्षणेन प्रकारेण नेरयिका एते सप्तधा परिकीर्तिताः ॥ १५६-५७ ॥ १५२९-३० ॥

सूत्रद्वय दोत्रकालमिधायि प्राग्वत् ॥ १५८-५९ ॥ १५३१-३२ ॥ नवर सादिसपर्यवसितत्व द्विविधस्यित्युक्तिद्वारतो
भाययितुमाह—सागरोपमेक तूत्कृष्टेन व्याख्याता प्रथमाया प्रक्रमान् भरकपृथिव्या, जघन्येन दशवर्षसहस्रिका, प्रस्ताना
दायु स्थिति, नैरयिकाणामितीहोत्तरसूत्रेषु च द्रष्टव्यम् ॥ १६० ॥ १५३३ ॥ त्रीण्येव सागराणि—सागरोपमाणि, तु पूरणे,
उत्कृष्टेन व्याख्याता, द्वितीयाया, उत्तरत्र तु शब्दस्य पुन शब्दार्थस्येह सव्यन्धात् जघन्येन पुनरेक सागरोपमम् ॥ १६१ ॥
॥ १५३४ ॥ सत्तेव सागराणि तूत्कृष्टेन व्याख्याता तृतीयाया, जघन्येन च पुनर्त्वाणि सागरोपमाणि ॥ १६२ ॥ १५३५ ॥
दशमागरोपमाणि तूत्कृष्टेन व्याख्याता चतुर्थ्या, जघन्येन पुन सप्त सागरोपमाणि ॥ १६३ ॥ १५३६ ॥ सप्तदश सागरोप
माणि तूत्कृष्टेन व्याख्याता पञ्चम्या, जघन्येन पुनर्दश सागरोपमाणि ॥ १६४ ॥ १५३७ ॥ द्वाविंशति सागरोपमाणि तूत्कृष्टेन
व्याख्याता षष्ठ्या, जघन्येन सप्तदश सागरोपमाणि ॥ १६५ ॥ १५३८ ॥ त्रयस्त्रिंशत् सागराणि तूत्कृष्टेन सप्तम्या नरक
पृथिव्या, जघन्येन द्वाविंशति सागरोपमाणि ॥ १६६ ॥ १५३९ ॥ आयु स्थितिरुक्ता, कायस्थितिमाह—या चेति च—
यकव्यान्तरोपन्यासे, एव—भिन्नक्रमश्च पुनरर्थ, ततो यैव च पुराऽऽयु स्थितिनैरयिकाणामाख्याता 'सि'चि एवकारस्य गम्य
मानत्वात् सैन तेषा कायस्थिति जघन्योत्कृष्टा भवेत्, इत्य चैतत्, तत उच्यताना पुनस्तत्रैवानुत्पत्ते, ते हि तत उच्यत्य
गर्भजपर्याप्ततद्वयेयर्थायुक्तेऽप्येवोपजायन्ते ॥ १६७ ॥ १५४० ॥ अतर्मुहूर्त्त जघन्यमन्तर, यदा अन्यतरनरकादुच्यत्य कश्चिज्जीवो
गर्भजपर्याप्तक्रमत्स्यादिपूतघते, तत्र चातिसङ्क्षिप्ताध्वनसायोऽन्तर्मुहूर्त्तमायु प्रतिपाल्य मृत्वा चान्यतमनरक एवोपजायते
तदा लभ्यते इति भावनीयम् ॥ १६८-६९ ॥ १५४१-४२ ॥

इत्थं नैरधिकानभिधाय तिरश्चान् आह—

पंचिंदियतिरिक्त्वा उ दुविहा ते वियाहिया । संमुच्छिमतिरिक्त्वा उ, गम्भवकंतिया तहा ॥ १५४३ ॥
दुविहावि ते भवे तिविहा, जलयरा थलयरा तहा । खह्यरा य बोद्धव्वा, तेसिं भेण सुणेह मे ॥ १५४४ ॥ मच्छा
य कच्छभा य, गाहा य मगरा तहा । सुंसमारा य बोद्धव्वा, पंचहा जलयराहिया ॥ १५४५ ॥ लोणगदेसे ते
सन्वे, न सवत्थ वियाहिता । इत्तो कालविभागं तु, तेसिं बुच्छं चउविहं ॥ १५४६ ॥ संतं पप्पणार्इया ॥ १५४७ ॥
इक्का य पुव्वकोडीओ, उक्कोसेण वियाहिया । आउठिई जलयराणं, अंतोमुहुत्तं जहन्नयं ॥ १५४८ ॥ पुव्वकोडीपुहुत्तं
तु, उक्कोसेण वियाहिया । कायठिई जलयराणं, अंतोमुहुत्तं जहन्नयं ॥ १५४९ ॥ अणंतकालमुक्कोसं जलयराणं
तु अंतरं ॥ १५५० ॥ एणसिं वन्नओ चेव ॥ १५५१ ॥ चउप्पया य परिसप्पा, दुविहा थलयरा भवे । चउप्पया
चउविहा उ, ते मे कित्तयओ सुण ॥ १५५२ ॥ एगमुरा दुखुरा नेव, गंडीपयसनप्फया । हयमाई गोणमाई,
गयमाई सीहमाइणो ॥ १५५३ ॥ सुओरगपरिसप्पा, परिसप्पा दुविहा भवे । गोहाई अहिमाईया, इक्किहा
णेगहा भवे ॥ १५५४ ॥ लोणगदेसे ते सधे, न सवत्थ वियाहिया । इत्तो कालविभागं तु, तेसिं बुच्छं चउविहं
॥ १५५५ ॥ संतं पप्पणार्इया ॥ १५५६ ॥ पलिओवपा उ तिन्नि उ, उक्कोसेण वियाहिया । आउठिई थलपराणं,
अंतोमुहुत्तं जहन्नयं ॥ १५५७ ॥ पलिओवमा उ तिन्नि उ, उक्कोसेण वियाहिया । पुव्वकोडीपुहुत्तं तु, अंतोमुहुत्तं
जहन्नयं ॥ १५५८ ॥ कायठिई थलयराणं, अंतरं तेसिमं भवे । कालं अणंतमुक्कोसं, अंतोमुहुत्तं जहन्नयं ॥ १५५९ ॥

जीवाजीव-
विभक्ति-
रितिनाम
पट्टिशत्तम-
मध्ययनम्

३६

तिरश्चान्
स्वरूपम्

॥ ३१९ ॥

विजडमि सए काण, थलयराण तु अतर । चम्मे उ लोमपक्खीया, तइया समुगपप्पिखया ॥ १५६० ॥ वियय
पक्खी य वोद्वधा, पक्खिराणा य चउद्धिवा । लोणगदेसे ते सब्बे, न स चत्थ वियाहिया ॥ १५६१ ॥ सतइ पप्पड
णार्हिया ॥ १५६२ ॥ पलिओवमस्स भागो, असल्लिज्जइमो भवे । आउठिई खहयराण, अतोमुहुत्त जहन्नय
॥ १५६३ ॥ असल्लभागो पलियस्स, उक्कोसेण उ साहिओ । पुब्बसोडीपुहुत्तेण, अतोमुहुत्त जहन्नय ॥ १५६४ ॥
फायठिई खहयराण, अतर ते(रेय)वियाहिय (प्र० सम भवे) । काल अणतमुक्कोस, अतोमुहुत्त जहन्नय
॥ १५६५ ॥ एणसि वन्नओ चेव ॥ १५६६ ॥

पचिदिण इत्यादिसूत्राणि २४, सम्मूच्छन् अतिशयमूढता तया निर्वृत्ता सम्मूर्च्छिमा, समित्युत्पत्तिस्थानपुद्गलै
सहैकीभावेन मूर्च्छन्ति, तत्तत्पुद्गलोपचयात् सम्मुच्छिन्ता भवन्तीति औणादिके मप्रत्यये सम्मूर्च्छिमा, ते च ते तिर्य्यञ्च
सम्मूर्च्छिमतिर्य्यञ्चो ये मन पर्याप्त्यभावात् सदा सम्मूर्च्छिता इनावतिष्ठन्ते, तथा गर्भे व्युत्क्रान्ति उत्पत्तिर्येपा ते अमी गर्भव्यु-
त्क्रान्तिकाः ॥ १७० ॥ १५४३ ॥

द्विविधा अपि ते भवेयु प्रत्येक त्रिविधा, तद्यथा-जले चरन्ति-गच्छन्ति चरेर्भक्षणमप्यर्थ इति जल भक्षयन्ति चेति
जलचरा, एव स्यले-अजलभूभागे चरन्ति-गच्छन्तीति स्थलचरा, स्वयरत्ति स्व-आकाश तस्मिंश्चरन्तीति एचराः, उत्तर-
सम्बन्धनायाह-तेषा जलचरादीनाम् ॥ १७१-७७ ॥ १५४४-५० ॥

‘यथोद्देशं निर्देश’ इति जलचरभेदानाह—

मत्स्याः—मीनाः, कच्छपाः—कूर्माः, गृह्णन्तीति ग्रहा—जलचरविशेषाः, मकराः—सुंसुमारा अपि तद्विशेषा एव, लोणगर्दसे इत्यादि सूत्रपद्धं प्राग्वत्, नवरं पृथक्त्वं—द्विप्रभृत्यानवान्तम् ॥ १७८ ॥ १५५१ ॥

स्थलचरभेदानाह—

परि—समन्तात्सर्पन्ति परिसर्प्याः ॥ १७९ ॥ १५५२ ॥

एकखुरादयो ह्यादिभिर्योज्यन्ते, ततः एकखुरा हयादयः, एवं द्विखुरा गवादयः गण्डी—पद्मकर्णिका तद्वद्भुत्ततया पदानि येषां ते गण्डीपदा—गजादयः, सणफयत्ति सूत्रत्वात्सहनखैर्वर्त्तन्त इति सनखास्तादृशानि पदानि येषां ते सनखपदाः, सिंहादयः ॥ १८० ॥ १५५३ ॥

परिसर्प्यः प्रत्येकमभिसम्बध्यते, ततो भुजा इव भुजा—देहावयवविशेषास्तैः परिसर्प्यन्तीति भुजपरिसर्प्याः—गोधादय इति शेषः, तथा उरो—वक्षस्तेन परिसर्प्यन्तीति उरुपरिसर्प्याः—अहिः—सर्प्यस्तदादयः इति योगः, एते चैकैकमिति प्रत्येकमनेकधा—अनेकभेदाः, गोधेरकनकुलादिभेदतो गोणसहाचप्रलापादिभेदाच्च ॥ १८१ ॥ १५५४ ॥

पल्योपमानि तु त्रीणि उत्कृष्टेन तु साधिकानि—पूर्वकोटी पृथक्त्वेनोत्तरूपेण, पल्योपमायुषो हि न पुनस्तत्रैवोत्पद्यन्ते, ये तु पूर्वकोट्यायुषो मृत्वा तत्रैवोपजायन्ते, तेऽपि सप्ताष्टभवग्रहणानि यावत्, पञ्चेन्द्रियनरतिरश्चामधिकनिरन्तरभवान्तरासम्भवात्,

अत एतान्त एवाधिकृत्य सम्भर इति भावना, चम्मे उत्ति प्रक्रमाच्चर्मपक्षिण-चर्मचटकाद्या, चर्मरूपा एव हि तेषां पक्षा इति, तथा रोमप्रधाना पक्षा रोमपक्षास्तद्वन्तो रोमपक्षिणो-राजहसादय, समुद्रपक्षिण-समुद्रकाकारपक्षवन्तस्ते च मानुषोत्तराद्वह्निर्दीपवर्चिन, विततपक्षिणो यै बिस्तारिताभ्यामेव पक्षाम्यामासते, इह च यत्क्षेत्रस्थित्यन्तरादि प्रत्येक प्राक्त नमहशमपि पुन पुनरुच्यते न पुनरतिदिश्यते तत्प्रपञ्चितज्ञविनेयानुग्रहार्थ, एवविधा अपि प्रज्ञापनीया एवैति ख्यापनार्थं चेत्यबुष्टम् ॥ १८२-९३ ॥ १५५५-६६ ॥

इत्थ तिरश्चोऽभिधाय मनुजानभिधातुमाह—

मनुया बुविहभेया उ, ते मे कित्तयओ सुण । समुच्छिमाह मणुया, गम्भवकतिया तथा ॥ १५६७ ॥
गम्भवकतिया जे उ, तिविहा ते वियाहिया । अकम्मकम्मभूमा य, अतरदीवगा तथा ॥ १५६८ ॥ पनरस
तीसइविहा (तिसपनरस विहा पा०), मेआ अट्टीसई । सखा उ कमसो तेसिं, इह एसा वियाहिया ॥ १५६९ ॥
समुच्छिमाण एसेव, मेओ होइ आहियो । लोगस्स एगवेसमि, ते सन्नेवि वियाहिया ॥ १५७० ॥ सतइ
पप्पडणार्इया० ॥ १५७१ ॥ पलिओवमाइ तिनि य, उक्कोसेण वियाहिया । आउठिई मणुयाण, अतोमुहुत्त
जहन्नय ॥ १५७२ ॥ पलिओवमाइ तिनि उ, उक्कोसेण वियाहिया । पुवकोडिपुहुत्तेण, अतोमुहुत्त जहन्नय
॥ १५७३ ॥ कायठिई मणुयाण, अतर तेसिम भवे । अणत्तकालमुक्कोस, अतोमुहुत्त जहन्नय ॥ १५७४ ॥ ण्णमिं
वन्नओ चेव० ॥ १५७५ ॥

मणुयेत्यादि सूत्रनवकं, प्राग्वत्, नवरं भूमेः प्रत्येकं योगात्सूत्रत्वाच्च अकर्मभूसौ भवा आकर्मभूमा एवं कर्मभूमाश्च, अन्तरमिह समुद्रमध्यं तस्मिन् द्वीपाः-अन्तरद्वीपास्तेषु जाता अन्तरद्वीपजाः ॥ १९४-९५ ॥ १५६७-६८ ॥

विधगन्दस्य प्रत्येकं सम्बन्धात्पञ्चदशविधाः कर्मभूमाः, भरतैरावतविदेहानां त्रयाणां प्रत्येकं पञ्चसङ्ख्यत्वात्, त्रिंशद्विधा अकर्मभूमाः, हैमवतहरिवर्पर्म्यगैरण्यवतदेवकुरुरत्तरकुरुणां प्रत्येकं पञ्चसङ्ख्यत्वात्, इह च क्रमत इत्युक्तावपि पञ्चात्रिंशद्विष्टानामपि कर्मभूमिनां मुक्तिसाधकत्वेन प्राधान्यतः प्रथमं भेदाभिधानं, अष्टाविंशतिरन्तरद्वीपजनानामिति विभक्तिपरिणामेन सम्बन्धनीयं, इत्थं चैतदेतत्सङ्ख्यत्वादन्तरद्वीपानां, ते हिमवतः पूर्वापरप्रान्तविदिक् प्रसृतकोटिषु त्रीणि २ योजनशतान्यवगाह्यतावन्येव योजनशतान्यायामविस्तराभ्यां प्रथमे अन्तरद्वीपाः, ततोऽप्येकैकयोजनशतवृद्धावगाहनया योजनशतचतुष्टयायामविस्तरा, द्वितीयादयः पट्, एषां च ईशानाग्नेयादिक्रमात्प्रादक्षिण्यतः प्रथमचतुष्कस्य एकोरुक् १, आभासिको २, लाङ्गूलिकः ३, वैपाणिकः ४, इति नाम, द्वितीयस्य ह्येककोर्णो १, गजकोर्णो २, गोकर्णः ३, शङ्कलीकर्णः ४, तृतीयस्य आदर्शमुखो १, सिण्डमुखो २, अधोमुखो ३, गोमुखः ४, चतुर्थस्य अश्वमुखो २, हस्तिमुखो ३, सिंहमुखो ४, व्याघ्रमुखः ४, पञ्चमस्य अश्वकोर्णो १, सिंहकोर्णो २, गजकोर्णः ३, कर्णप्रावरणः ४, पष्ठस्य उलकामुखो १, विद्युन्मुखो २, मेघमुखो ३, विद्युदन्तः ४, सप्तमस्य घनदन्तो १, गूढदन्तः २, शुद्धदन्तः ३, श्रेष्ठदन्तः ४, एतन्नामान एव च एतेषु युगलधार्मिकाः प्रतिवसन्ति, तच्छरीरमानाद्यभिधायि चेदं गाथायुग्मं “अन्तरदीपेषु नरा धनुसय अद्रुसिस्तिआ सया मुइआ । पालिति मिहुणभावं पल्लस्स असंखभागाऊ ॥ १ ॥ चउसट्ठी पिट्टिकरंडयाण तेसिं इमो उ आहारो । भत्तस्स चउत्थस्स अउणसीइदिणाण पालणया ॥ २ ॥” तथा स्तोककषाया

चर्यर्पभनाराचसहनना समचतुरद्वयसस्याना स्वर्गामिनश्च, एते च शिखरिणोऽपि पूर्वापरप्रान्तविदिक्प्रसृतकोटीपूजरीत्या
अष्टाविंशति, सम्प्रति सर्वसाम्याच्चैषा भेदेनाविवक्षितत्वात्सूत्रेणाष्टाविंशतिसङ्ख्याविरोध इति भावनीय, सम्मूच्छिमाना एष
एवेत्याक्रमंभूमादिगर्भजाना य उक्तो भेदो-नानात्व भवत्याख्यात, ते हि तेषा एव वान्तपितृादिषु सम्भवन्ति ॥ १९६-१९७ ॥
॥ १५६९-७२ ॥

पत्योपमानि त्रीण्यायु स्थितिरिति युगलधामिकायेक्षया, कायस्थितिश्च पत्योपमानि त्रीणि पूर्वकोटिदृष्टास्त्वेनाधिकानि इति
गम्य, पतञ्जलिर्यक्कायस्थित्यभिहिताभिप्रायेण विज्ञेयम् ॥ २०० ॥ १५७३ ॥

इहान्तरस्य चानन्तकालस्य साधारणजनस्पतिकायस्थित्यपेक्षयेति ॥ २०१-२ ॥ १५७४-७५ ॥

इत्थ मनुष्यानुक्त्या देयानाह-

दद्या चउन्विष्टा दुत्ता, ते मे कित्तपओ सुण । भोमिल्लबाणमतर्, जोइस् वेमाणिया तह्ता ॥ १५७६ ॥

देवाश्चतुर्विधा उक्ता, अर्हद्भिरिति गम्य, ते इति तान् देवान् मे कीर्त्तयत शृणु, तत्कीर्त्तन च न भेदोक्तिमन्तरेणेति देवान्
तदेदानाह-भूमौ भवा भौमेयका-भजनवासिनो रक्षाप्रभापृथिव्यन्तर्भूतत्वात् भजनाना, आपत्वात्, विविधान्य-तराण्युत्कर्षक-
पीतमकविदोषरूपाणि निजसम्भूतानि वा गिरिकन्दरवनविजरादीनि येषा ते व्यन्तरा, द्योतयन्त इति ज्योतीनि विमानानि तन्निजा-

सित्वादेवा अपि ज्योतींषि, ग्रामः समागत इत्यादौ तन्निवासिजनग्रामवद्, विशेषेण मानयन्ति-उपभुञ्जन्ति सुकृतिन एतानीति विमानानि तेषु भवा वैमानिकाः, तथेति समुच्चये ॥ २०३ ॥ १५७६ ॥

एषामेवोत्तरभेदानाह—

दसहा उ भवणवासी, अट्टहा वणचारिणो । पंचविहा जोइसिया, दुविहा वेमाणिया तथा ॥ १५७७ ॥

दशधा तु इति-दशर्ध्व, भवनेषु वस्तुं शीलं एषां ते भवनवासिनः, अष्टधा वनेषु-विचित्रोपवनादिषु, उपलक्षणाद् अन्येषु च विविधास्पदेषु क्रीडया चरितुं शीलमेयमिति वनचारिणो-व्यन्तराः, पञ्चविधा ज्योतिष्का, द्विविधा वैमानिकाः ॥ २०४ ॥ १५७७ ॥

एतानेव नामग्राहमाह—

असुरा नागसुवण्णा, विजु अग्गी अ आहिया । दीवोदहि दिसा वाया, थणिया भवणवासिणो ॥ १५७८ ॥
पिसाय भूया जक्खला य रक्खसा किन्नरा य किंपुरिसा । महोरगा य गंधच्चा अट्टविहा वाणमंतरा ॥ १५७९ ॥
चंदा सूरा य नक्खत्ता, गहा तारागणा तथा । दिसा(प्र० ठिया)विचारिणो चेव, पंचहा जोइसालया ॥ १५८० ॥
वेमाणिया उ जे देवा, दुविहा ते पकित्तिया । कप्पोवगा य बोद्धच्चा, कप्पाईया तहेव य ॥ १५८१ ॥ कप्पोवगा
वारसहा, सोहम्मीसाणगा तथा । सणंकुमारमाहिंवा, वंभलोगा य लंतगा ॥ १५८२ ॥ महासुक्का सहस्सारा,
आणया पाणया तथा । आरणा अबुया चेव, इह कप्पोवगा सुरा ॥ १५८३ ॥ कप्पाइया उ जे देवा, दुविहा ते
वियाहिया । गेविज्जागणुत्तरा चेव, गेविज्जा नवविहा तहिं ॥ १५८४ ॥ हिट्टिमाहिट्टिमा चेव, हिट्टिमामज्झिमा

तथा । हिट्टिमाउवरिमा चेत्, मज्झिमाहिट्टिमा तथा ॥ १५८५ ॥ मज्झिमाहिट्टिमा चेत्, मज्झिमाउवरिमा
तथा । उवरिमाहिट्टिमा चेत्, उपरिमाहिट्टिमा तथा ॥ १५८६ ॥ उवरिमाउवरिमा चेत्, इह गेविज्जगा सुरा
त्रिजया वेजयता य, जयता अप्पराजिया ॥ १५८७ ॥ सन्वट्टसिद्धगा चेत्, पचहाणुत्तरा सुरा । इह देमाणिया
एत्त, गेगहा एवमायओ ॥ १५८८ ॥

सूत्राणि ११, असुरा इत्यसुरपुमारा एव नागादिष्वपि कुमारदन्दो योज्य, सर्वत्रापि ह्यमी कुमारकारधारिण एव
॥ २०५ ॥ १५७८-७९ ॥ स्पष्टम् ॥ २०६ ॥ तारागणा - प्रकीर्णतारा, दिशासु विशेषेण - मेरुप्रादक्षिण्यनित्यचारितालक्षणेन
चरन्ति इत्येवशीला दिशाविचारिण ज्योतीषि उक्तीत्या विमानान्याख्या देवा ते ज्योतिराख्या ॥ २०७ ॥ १५८० ॥

कलयते - इन्द्रसामानिकत्रायस्त्रिंशद्विंशदशप्रकारत्वेन विभज्यन्ते देवा एतेऽपि कल्या - देवलोकास्तानुपगच्छन्ति-इत्यसि
विपयतया प्राप्नुवन्तीति कल्योपमा, कल्यानतीतास्तदुपरिवर्तिस्थानोत्पत्तितया अतिक्रान्ता कस्यातीता ॥ २०८ ॥ १५८१ ॥
सुधर्मा नाम शक्रस्य सभा अस्मिन्निति सौधर्मं, स एवमवस्थितिविषयोऽस्तीति सौधर्मिण, तथा ईशानो नाम द्वितीयो
देवलोकास्तत्रियासिनो देवा अपि इशानका, एवमप्रेऽपि व्युत्पत्ति कार्या ॥ २०९-१० ॥ १५८२-८३ ॥

ग्रीमेन ग्रीवा-लोक्पुरुषस्य त्रयोदशरज्जूपरिवर्त्तौ प्रदेवस्तत्रिविष्टतया अतिआजिष्णुतया च तदाभरणभूता त्रैवेद्या
देवावासास्तन्निवासिनो देवा अपि त्रैवेयका, न विद्यन्ते उत्तरा - प्रधाना स्थितिप्रभावमुख्यतुलितेऽद्यादिभिरेभ्योऽन्यदेवा
इत्यनुत्तरा ॥ २११ ॥ १५८४ ॥

हिट्टिमत्ति-अधस्तनाः उपरितनषट्कोपेक्षया प्रथमास्त्रयस्तेष्वधस्तना अधस्तनाधस्तनाः-प्रथमत्रिकाधोवर्तिनः, अधस्तन-
मध्यमाः-प्रथमत्रिकमध्यवर्तिनः, अधस्तनोपरितनाः-प्रथमत्रिकोपरिवर्तिनः, मध्ये भवा मध्यमाः-मध्यमत्रिकवर्तिनस्तेष्वपि
अधस्तना मध्यमाधस्तनाः, एवं मध्यममध्यमाः, मध्यमोपरितनाः, उपरितना-उपरिवर्तित्रिकवर्तिनस्तेषु अधस्तना उपरितनाधस्तनाः,
एवं उपरितनमध्यमाः, उपरितनोपरितनाः, इति-भेदसमाप्तौ, तत एतावद्भेदा एव ग्रैवेयकाः सुराः, अभ्युदयविघ्नेहेतून् विजयन्त
इति विजयाः, एवं वैजयन्ताः, जयन्ताः, परैः-अन्यैरभ्युदयविघ्नैरजिता अनभिभूता अपराजिताः ॥ २१२-१४ ॥ १५८५-८७ ॥

सर्वे अर्थाः सिद्धा इव सिद्धा येषां ते सर्वार्थसिद्धाः, ते हि विजितप्रायकर्मणः, उपस्थितभद्रा एव च तत्रोत्पत्तिभाजः,
इतीत्यादि निगमनं, अत्र वैमानिकादिभेदाः, सामान्यविशेषयोः कथञ्चिदनन्यत्वात्, एवमादय इति आदिवचनस्य प्रकारवचन-
त्वादेवंप्रकाराः ॥ २१५ ॥ १५८८ ॥

लोगस्स एगदेसंमि, ते सन्वे परिकित्तिया । इत्तो कालविभागं तु, तेसिं बुच्छं चउव्विहं ॥ १५८९ ॥
संतइं पप्पणार्इया० ॥ १५९० ॥ साहीयं सागरं इक्कं, उक्कोसेण ठिई भवे । भोमिज्जाणं जहन्नेणं, दसवास-
सहरस्सिया ॥ १५९१ ॥ पलिओवममेगं तु, उक्कोसेणं वियाहियं । वंतराणं जहन्नेणं, दसवाससहरस्सिया ॥ १५९२ ॥
पलिओवममेगं तु, वासलक्खेण साहियं । पलिओवमट्टभागो, जोइसेसु जहन्निया ॥ १५९३ ॥ दो चेव सगराई,
उक्कोसेणं वियाहिया । सोहम्मंमि जहन्नेणं, एगं च पलिओवमं ॥ १५९४ ॥ सागरा साहिया दुन्नि, उक्कोसेण
वियाहिया । ईसाणंमि जहन्नेणं, साहियं पलिओवमं ॥ १५९५ ॥ सागराणि य सत्तेव, उक्कोसेण ठिई भवे ।

सणकुमारे जहन्नेण, दुन्नि ऊ सागरोवमा ॥ १६०६ ॥ सागरा साहिया सत्त, उक्कोसेण वियाहिया । माहिंदमि
जहन्नेण, साहिया दुन्नि सागरा ॥ १६०७ ॥ दस चैव सागराह, उक्कोसेण वियाहिया । बभलोए जहन्नेण, सत्त
उ मागरोवमा ॥ १६०८ ॥ चउदस उ सागराह, उक्कोसेण वियाहिया । लतगमि जहन्नेण, दस उ सागरोवमा
॥ १६०९ ॥ सत्तरस सागराह, उक्कोसेण वियाहिया । महासुक्के जहन्नेण, चउदस सागरोवमा ॥ १६१० ॥ अट्टा
रससागराह, उक्कोसेण वियाहिया । सहस्सारे जहन्नेण, सत्तरससागरोवमा ॥ १६११ ॥ सागरा अउणवीस तु,
उक्कोसेण ठिई भवे । आणयमि जहन्नेण, अट्टारससागरोवमा ॥ १६१२ ॥ वीस तु सागराह तु, उक्कोसेण ठिई
भवे । पाणयमि जहन्नेण, सागरा अउणवीसई ॥ १६१३ ॥ सागरा इक्कीस तु, उक्कोसेण ठिई भवे । आरणमि
जहन्नेण, वीसइ सागरोवमा ॥ १६१४ ॥ बावीस सागराह, उक्कोसेण ठिई भवे । अबुयमि जहन्नेण, सागरा
इक्कीसई ॥ १६१५ ॥ तेवीस सागराह, उक्कोसेण ठिई भवे । पढममि जहन्नेण, बावीस सागरोवमा ॥ १६१६ ॥
चउधीस सागराह, उक्कोसेण ठिई भवे । विइयमि जहन्नेण, तेवीस सागरोवमा ॥ १६१७ ॥ पणवीस सागरा ऊ,
उक्कोसेण ठिई भवे । तउयमि जहन्नेण, चउवीस सागरोवमा ॥ १६१८ ॥ छन्वीस सागराह, उक्कोसेण ठिई भवे ।
चउत्थयमि जहन्नेण, सागरा पणवीसई ॥ १६१९ ॥ सागरा सत्तवीस तु, उक्कोसेण ठिई भवे । पचममि जहन्नेण,
सागरा उ छवीसई ॥ १६२० ॥ सागरा अट्टवीस तु, उक्कोसेण ठिई भवे । छट्ठमि जहन्नेण, सागरा सत्तवीसई
॥ १६२१ ॥ सागरा अउणतीस तु, उक्कोसेण ठिई भवे । सत्तम जहन्नेण, सागरा अट्टवीसई ॥ १६२२ ॥

उत्तरा०
अवचूर्णिः

॥ ३२४ ॥

तीसं तु सागराहं, उक्कोसेण ठिई भवे । अट्टमंमि जहन्नेणं, सागरा अउणतीसई ॥ १६१३ ॥ सागरा इक्कतीसं तु, उक्कोसेण ठिई भवे । नवमंमि जहन्नेणं, तीसई सागरोवमा ॥ १६१४ ॥ तिच्चीससागरा ऊ, उक्कोसेण ठिई भवे । चउसुंमि विजयाईसुं, जहन्ना इक्कतीसई ॥ १६१५ ॥ अजहन्नमणुक्कोसं, तिच्चीसं सागरोवमा । महाविमाण-सन्वहे, ठिई एसा वियाहिया ॥ १६१६ ॥ जा चेव उ आउठिई, देवाणं तु वियाहिया । सा तेसिं कायठिई, जहन्न-मुक्कोसिया भवे ॥ १६१७ ॥

क्षेत्रकालाभिधायि सूत्रद्वयं प्राग्वत् ॥ २१६-१७ ॥ १५८९-९० ॥

सादिसपर्यवसितत्वभावनार्थं साहियमित्यादिसूत्राणि २१, प्रायः स्पष्टान्येव नवरं, साहिअंति प्राकृतत्वात् साधिकं सागरमिति सागरोपममेकं, उत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत् भौमेयकानां-भवनवासिनां, इयं च सामान्योक्तावपि उत्तरनिकायाधिपस्य वलेरेवावगन्तव्या, दक्षिणनिकाये तु इन्द्रस्यापि सागरोपममेव, उक्तं हि-“चमरवलि सारमहिअं”ति, जघन्येन दशवर्षसहस्राणि प्रमाणमस्या इति दशवर्षसहस्रिका, इयमपि सामान्योक्तावपि किल्चिषाणामेव स्थितिरित्युत्तरत्रापि भावनीयम् ॥ २१८ ॥ १५९१ ॥

तथा—

पल्योपमं वर्षलक्षाधिकमिति ज्योतिषामुत्कृष्टस्थित्यभिधानं चन्द्रापेक्षमेव, शेषाणां पल्योपमचतुर्भागस्यैव अन्यथा, सूर्यस्य तु वर्षसहस्राधिकं पल्योपममायुः, ग्रहाणां तदेवानतिरिक्तं, नक्षत्राणां तदेवाङ्गं, तारकाणां तच्चतुर्भागः, तथा पल्योपमाष्टभागो ज्योतिषु जघन्या स्थितिरित्यपि तारकापेक्षमेव, शेषाणां पल्योपमचतुर्भागस्यैव जघन्यस्थितिकत्वात्, इह च सर्वत्र उक्तरूपयो-

जीवाजीव-
विभक्ति-
रितिनाम
षट्त्रिंशत्तम-
मध्ययनम्

३६

देवानां

क्षेत्र-

कालादि

॥ ३२४ ॥

रुत्कृष्टजघन्यस्थित्योरपान्तरालवर्तिनी मध्यमा स्थितिर्इति द्रष्टव्य, तथा प्रथमे इति प्रक्रमात् त्रैवेयके अधस्तनाधस्तने एक, द्वितीयादियु अपि, त्रैवेयके इति समन्वधीयम् ॥ २१९-२३ ॥ १५९२-९६ ॥

अविद्यमान जघन्यस्थितिरात् जघन्यत्वमस्यामिति अजघन्या सा चासौ अविद्यमानमुत्कृष्टमित्युत्कृष्टत्वमित्यनुत्कृष्टा च अजघन्योत्कृष्टा, मोऽलाक्षणिक, महच्च तदायु स्थित्याद्यपेक्षया विमान च, तच्च तत्सर्वे-सम्पूर्णा अर्थ्यमानत्वादर्या-अनुत्तर-मुखादयो यस्मिस्तत्सर्वार्थं च तन्महाविमासर्वार्थं तस्मिन् स्थिति प्रक्रमादेवानाम् ॥ २२४-४३ ॥ १५९७-१६१६ ॥ तथा—
आयु स्थितेरेय कायस्थितित्याभिधानेन न तत्रानन्तरमुत्पत्तिरेवेत्यभिप्राय इति सप्तविंशति सूत्रार्थं ॥ २४४ ॥ १६१७ ॥

अणतकालमुभोस, अतो० देवाण हुज्ज अतर ॥ १६१८ ॥ तर्गसि अद्यओ चैव० ॥ १६१९ ॥

अन्तरविधानाभिधायि सूत्रद्वय प्राग्बत् ॥ २४५-४६ ॥ १६१८-१९ ॥

इत्थ जीवानजीवाश्च सविस्तरमुपदर्श्य निगमयितुमाह—
ससारत्या य सिद्धा य, इह जीवा विपाहिया । रुविणो चैवऽरूवी य, अजीवा दुविहावि य ॥ १६२० ॥
ससारस्याश्च इत्येवप्रकारा जीवा व्याख्याता-विशेषेण सर्वमेदाभिव्याह्या कथिता, रूपिणश्चैवारूपिणश्चाजीवा द्विविधा अपि च व्याख्याता इति योग ॥ २४७ ॥ १६२० ॥

सम्प्रति जीवाजीवविक्रमभिधाय शृणुतैरुमनस इति वचनात् कश्चित् श्रवणश्रद्धानमात्रेणैव कृतार्थता मन्येत, अतस्तदा शङ्कापनोदार्थमाह—

इइ जीवमजीवे य, सुद्या सद्विज्ञ य । सव्वनयाण अणुमए, रमिज्जा संजमे सुणी ॥ १६२१ ॥

इत्येवं प्रकारान् जीवाजीवान् श्रुत्वा-अवधार्य श्रद्धाय च तथेति प्रतिपद्यसर्वनयानां-ज्ञानक्रियानयान्तर्गतनैगमादीनां, अनुमते-अभिप्रेते, कोऽर्थो ? ज्ञानसहितसम्यक्कारित्ररूपे रमेत-रतिं कुर्यात्, संयमे मुनिः ॥ २४८ ॥ १६२१ ॥

संयमरतिकरणानन्तरं यद्विधेयं तदाह—

तओ बहूणि वासाणि, सामन्नमणुपालिया । इमेण कमजोगेणं, अप्पाणं संलिहे सुणी ॥ १६२२ ॥

ततस्तदनन्तरं बहूनि-अनेकानि वर्षाणि-श्रामण्यं-श्रमणभावं, अनुपाल्य-अनुसेव्य, अनेनानन्तरवक्ष्यमाणेन क्रमेण परिपाठ्या योगः-तपोऽनुष्ठानरूपो व्यापारः क्रमयोगस्तेनात्मानं संलिखेत्-द्रव्यतो भावतश्च कृशीकुर्याद् मुनिः, इह च बहूनि वर्षाणि श्रामण्यमनुपाल्येत्यभिदधता न प्रव्रज्या प्रतिपत्त्यनन्तरमेवैतं द्विधिरिति दर्शितं, यदुक्तं-“परिपालिओ अ दीहो परिआओ वायणा तहा दिन्ना । निष्फाइआ य सीसा सेअं मे अप्पणो काउं ॥ १ ॥ २४९ ॥ १६२२ ॥

सम्प्रति यदुक्तं-‘अनेन क्रमयोगेन संलिखे’दिति कोऽसौ क्रमयोगो ? येन संलिखेदिति, कोऽसौ क्रमयोग इति प्रश्ने संलिखना भेदाभिधानपूर्वकं क्रमयोगमेवाह—

चारसेव उ वासाइं, संलेहुकोसिया(सतो पा०) भवे । संवच्छरं मज्झिमिया(मउत्ति पा०), छम्मासा य जहन्निया(ण्णतो पा०) ॥ १६२३ ॥ पढमे वासचउक्कमि, विगई (वित्ति) निज्जहूणं करे । विइए वासचउक्कमि,

विचित्त तु तव चरे ॥ १६२४ ॥ ण्गतरमायाम, कट्टु सवच्छरे दुये । तओ सवच्छरद्व तु नाहविगिट्ठ तव चरे ॥ १६२५ ॥ तओ सवच्छरद्व तु, विगिट्ठ तु तव चरे । परिमिय चैव आयाम, तमि सवच्छरे करे ॥ (परिमिय चैव आयाम, गुणुक्कस्स सुणीचरे । तत्तो सवच्छरद्वडण, विगिट्ठ तु तव चरे ॥ पा०) ॥ १६२६ ॥ कोडीसहियमायाम, कट्टु सवच्छरे सुणी । मासद्वमासिएण तु, आहारेण (खवणेण पा०) तव चरे ॥ १६२७ ॥

सूत्रपञ्चक, द्वादशैव तु, न तु न्यूनाधिकानि, तु पूरणे, वर्षाणि, सलेखन सलेखा द्रव्यत शरीरस्य, भावत कपायाणा कृदातापादनमित्यर्थ, उत्कृष्टा-सर्गुणी भवेत्, सप्तसर-वर्षं मध्यमेव मध्यमिका, षणमासा, च पुनरर्था भिन्नक्रमस्ततो जयन्यका पुनः ॥ २५० ॥ १६२३ ॥

इत्थ सलेखनायास्त्रैविध्ये उत्कृष्टाया क्रमयोगमाह—

प्रथमे वर्षे चतुर्थे अतिकृत्या निर्व्यूहण आचाम्लस्य निर्विकृतिकस्य वा तपस करणेन परित्यागो विकृतिनिर्व्यूहण तत्कुर्यात्, इदं च विचित्रतपस पारणके, यदाह निशीथचूर्णिकृत—“अह(न्ने) चत्तारि वरिसे विचित्त तव काउ आयधिलेण पारेइ, निन्विएण वा पारेइ” इति, केवलमनेन निर्युक्तिकृता च द्वितीये वर्षचतुष्टये इदमुक्त, अत्र च सूत्रे प्रथमे द्दश्यते इत्युभयथापि करणे दोषाभावमनुमिमीमहे, तयोरस्य च प्रमाणभूतत्वात्, द्वितीये वर्षचतुष्के विचित्रमेव चतुर्थषष्ठाष्टमादिरूप तपश्चरेत्, अत्र च पारणके सम्प्रदाय “उगममविसुद्धं सव कर्णणिज्ज पारेइ” ॥ २५१ ॥ १६२४ ॥

जीवाजीव-
विभक्ति-
रितिनाम
पद्विशतम-
मध्ययनम्

३६

अनशन-
विध्वंस्य-
वर्षचर्या

॥ ३२६ ॥

एकेन चतुर्थलक्षणेन तपसा अन्तरं-व्यवधानं यस्मिन् तदेकान्तरं आयामं-आचाम्लं कृत्वा संवत्सरौ द्वौ ततस्तदनन्तरं संवत्सराङ्गं-मासपट्टकं तुः-पूरणे न-नैवातिविकृष्टं-अष्टमद्वादशादि तपश्चरेत्-आसेवेत् ॥ २५२ ॥ १६२५ ॥
ततः संवत्सराङ्गं तुः पुनस्तोरेवार्थत्वात् विकृष्टमेव तपश्चरेत्, अत्रैव विशेषमाह-परिमितं चेवत्ति, चः पूरणे, ततः परिमित-मेव-स्वल्पमेव, द्वादशे हि वर्षे कोटीसहितमायाममिह तु चतुर्थोदिपारणके एवेत्येवमुक्तं, आयामं-आचाम्लं तस्मिन्ननन्तरं द्विधा विभाज्योपदर्शिते संवत्सरे कुर्यात् ॥ २५३ ॥ १६२६ ॥

इत्थमेकादशसु वर्षेव्यतिक्रान्तेषु द्वादशे वर्षे किमसौ कुर्यादित्याह—

कोट्यौ-अग्रे प्रत्याख्याताद्यन्तकोणरूपे सहिते-मिलिते यस्मिन् तत्कोटीसहितमुच्यते, कोऽर्थो ? विवक्षितदिने प्रातराचाम्लं प्रत्याख्याय तच्चाहोरात्रं प्रतिपाल्य पुनर्द्वितीये अद्वि आचाम्लमेव प्रत्याचष्टे, ततो द्वितीयस्यारंभकोटी आद्यस्य पर्यन्तकोटीः उभे अपि मिलिते इति कोटीसहितमुच्यते, अन्ये त्वाहुः-एकस्मिन् दिने आचाम्लं कृत्वा द्वितीयदिने च तपोऽन्तरमनुष्ठाय तृतीयदिने आचाम्लमेव कुर्वतः कोटीसहितमुच्यते, उभयार्थसंवादिनी चेयं गाथा-“पट्टवणओ य दिवसो पञ्चक्खाणस्स निट्टवणओ य । जहिअं समिति दोन्नि उ तं भण्णइ कोडिसहिअं तु ॥ १॥” इत्थमुक्तरूपं कोटीसहितमाचाम्लं कृत्वा संवत्सरे वर्षे प्रक्रमात् द्वादशे मुनिः-साधुः, मासंति सूत्रत्वात्मासं भूतो मासिकस्तेनैव, मार्द्धमासिकेनैव आहारेणन्ति उपलक्षणादाहारत्यागेन तप इति प्रस्तावात् भक्तपरिज्ञादिकं अनशनं चरेत्-अनुतिष्ठेत्, निशीथचूर्णिसम्प्रदायश्चात्र-जहा य दीवस्स वत्ती तेहं च समं णिट्ठाइ तहा वारसमे वरिसे आहारं परिहावेइ जहा आहारसंलेहणा आउअं च समं निट्टवइ, इत्थं वारसगस्स वासस्स पछिहे

रा०

अवचूर्णिः

॥ ३२६ ॥

चत्वारि मासा तेषु तेहगडूसे निसट्ठे धरेउ खेहमछप निट्ठुहइ, मा जइरुवत्तथाओ मुहजत्तविसवाओ भविस्सइ, तत्ता य विसवाए णो सम्म नमुफार साहेइ," इति सूत्रपञ्चकार्यः ॥ २५४ ॥ १६२७ ॥

इत्थ प्रतिपद्धानशनस्यापि अशुभभावनाना च मिथ्यादर्शनानुरागादीना परिहार्यता तद्विपर्ययाणामासेव्यता च ज्ञापयितुं यथाक्रममनर्थहेतुता अर्थहेतुता च दर्शयताह—

कदप्पमाभिजोग किप्पिसिय मोहमासुरत्त च । एयाओ दुग्गईओ मरणमि विराहिया हुति ॥ १६२८ ॥

मिच्छावदसणरत्ता, सनियाणा हु हिस्सा । इय जे मरति जीवा, तेसि पुण दुल्लहा योही ॥ १६२९ ॥

सम्मवदसणरत्ता अनियाणा सुफलेसमोगाढा । इय जे मरति जीवा सुलमा तेसि भवे योही ॥ १६३० ॥

मिच्छावदसणरत्ता सनियाणा कण्ठलेसमोगाढा । इय जे मरति जीवा तेसि पुण दुल्लहा नोही ॥ १६३१ ॥

सूत्र ४, कदप्पत्ति पदेऽपि पदैकदेशस्य दर्शनात् कन्दर्पभावना, एव आभियोग्यभावना, किंत्विपभावना, मोहभावना, आसुरत्वभावनाना च, एता कन्दर्पादिभायना दुर्गतिहेतुतया दुर्गतयो, “नङ्गलोदक पादरोग” इति न्यायत, दुर्गतिश्चेहाथेत्त देवदुर्गति, तद्वशतो हि सव्यग्रहारतथारित्रसत्तायामप्येतद्विधनिकायोत्पत्तिरेव, चरणविकलताया नानागतिभाजनर्तव, उक्त हि— “जो सजओवि एआसु अप्पसत्थासु भावण कुण्ड । सो तव्विहेसु गच्छइ सुरेसु णिओ चरणहीणो ॥ १ ॥” कदेत्याह—मरणे-मरणसमये, फीहदा सत्य इत्याह—विराधिका सम्यग्दर्शनादीनामिति गम्य भवन्ति—जायन्ते, इह च मरण इत्यभिधानं पूर्यते तत्तत्तायामप्युत्तरकाल शुभभावे दुर्गतेरपि सम्भवात् ॥ २५५ ॥ १६२८ ॥

कन्दर्पादि-
भावनासु
मरणादौधे-
दुर्लभत्वम्

मिथ्यादर्शनं-अतत्त्वे तत्त्वाभिनिवेशरूपं तस्मिन् रताः-आसक्ता मिथ्या०, सम्यक्तत्वादिविराधनायां ह्येतदासक्तिरेव स्यात्, सह निदानेन-साभिष्वङ्गप्रार्थनारूपेण वर्तन्ते इति सनिदानाः हुः-पूरणे, हिंसकाः-प्राण्युपमर्दकारिणः, इत्येवंरूपाः ये स्त्रियन्ते जीवास्तेषां पुनर्दुर्लभा बोधिः-प्रेत्य जिनधर्मावाप्तिः ॥ २५६ ॥ १६२९ ॥

सम्यग्दर्शनरक्ता अनिदानाः शुक्लेश्यां अवगाढाः-प्रविष्टाः, शेषं स्पष्टम् ॥ २५७ ॥ १६३० ॥

मिच्छासूत्रं प्राग्वत्, ननु पुनरुक्तत्वात् अनर्थकमिदं सूत्रं, कुण्णलेश्यावगाहनमपि हिंसकत्वेन पञ्चाश्रवप्रभत्तत्वादितल्लक्षणा-भिधानादर्थत उक्तमेव इत्यत्रोच्यते, नैवं, विशेषज्ञापनार्थत्वादस्य, विशेषश्च सर्वत्र तथाविधसंक्लिष्टपरिणामरूपता द्रष्टव्या, अन्यथा हि सामान्येनैतद् विशेषणविशिष्टानामपि तद्भवे भवान्तरे वा बोधिदर्शनात् व्यभिचार्येवेदं स्याद्, इह चाद्येन सूत्रेण कन्दर्पभावनादीनां दुर्गतिरूपानर्थस्य निवन्धनत्वमुक्तमर्थ्याच्च तद्विपरीतभावनानां सुगतिस्वरूपार्थस्य द्वितीयेन मिथ्या-दर्शनरक्तत्वादीनां दुर्लभत्रोधिपक्षणानर्थस्य तृतीयेन सुलभत्रोध्यत्मात्मकार्यस्य चतुर्थेनोक्तनीत्या मिथ्यादर्शनरक्तात्वादीनामेव विशेषज्ञापनम् ॥ २५८ ॥ १६३१ ॥

अन्यच्च-जितव्रवचनाराधनामूलमेव सर्वं संलेखनादि श्रेयोऽतस्तत्रैवादरख्यापनयान्वयव्यतिरेकाभ्यां तन्माहात्म्यमाह-
जिणवयणे अणुरस्ता जिणवयणं जे करंति भावेणं । अमला असंकलिद्धा ते हुंति परित्तसंसारी ॥ १६३२ ॥
बालमरणाणि बहुसो अकाममरणाणि चैव बहुयाणि । मरिंहंति ते वराया जिणवयणं जे न याणंति ॥ १६३३ ॥

गाथा २, जिनवचने-आगमे अनुरक्ताः-सततं प्रतिबद्धाः जिनवचनमिति वाच्यवाचकयोरेभेदोपचाराज्जिनवचनाभिहित-

जीवाजीव-
विभक्ति-
रितिनाम
पट्टिशत्तम-
मध्ययनम्
३६
कन्दर्पादि-
भावनासु
मरणाद्वोधि-
दुर्लभत्वम्

॥ ३२७ ॥

मनुष्ठान ये कुर्वन्ति भावेन-आन्तरपरिणामेन, न तु बहिर्धृत्यैव, अत एवामला-श्रद्धानादिमालिन्यहेतुमिथ्यात्वदिभलरहिता, असहिष्णु-रागादिसङ्केशरहिता ते भवन्ति, परीच समस्तदेवादिभवात्पतापादनात् समन्तात् खण्डित स चासौ ससारश्च स विद्यते येषां ते परीचससारिण-कतिपयभवाभ्यन्तरमुक्तिभाज इत्यर्थः ॥ २५९ ॥ १६३२ ॥

सुखव्यत्ययात् चालमरणै-विषमक्षणोद्धन्यननिबन्धनै बहुश-अनेकधा अकाममरणानि अत्यन्तविषयगृध्रत्वेनानिच्छन्तो भवन्ति तैश्च, बहुभि एव-पूरणे मरिच्यन्ति ते चराका बहुदुःखभाजनतया अनुकम्प्या जिनचन ये न जानन्ति-नावबुध्यन्ते ज्ञानस्य फलत्वादनुष्ठानस्य न चानुतिष्ठन्ति ॥ २६० ॥ १६३३ ॥

यतश्चैव ततो जिनचन भावत कर्तव्य, तन्नावकरण चालोचनया, सा च तच्छ्रवणार्हान् किना न हेतुव्यतिरेकेणेति धैर्हेतुभिरमी स्युस्तानाह-

पटु अगमविघ्नाणा समाहितउप्पायगा य गुणगाही । एषु कारणेण अरिहा आलोचयण सोऽ ॥ १६३४ ॥

बहु सूत्रतोऽर्थतश्च स चासावागमश्च-श्रुत बह्वागमस्तस्मिन् विशिष्ट ज्ञान अवगमो येषां ते, समाधुत्पादका, कोऽर्थो ? देशकालादिविज्ञतया समाधिमेव मधुरगम्भीरभणित्यादिभिरालोचनादावृणा वत्पादयतीति, चस्य मिश्रक्रमत्वात् गुणमहादिगश्च, उपगृहणार्थं परेषा सम्यग्दर्शनादिसद्गुणग्रहणशीला, एतैर्वह्वागमविज्ञानत्वादिति कारणैर्हेतुभिरर्हो-योग्या भवन्त्याचार्यादय इति गम्य, आलोचनामर्थोत्प्रेरदयमाना श्रोतु, तदेव हि आलोचनाफल यत् परेषां विशुद्धिलक्षण सम्पादयितुमीच्छते ॥ २६१ ॥ १६३४ ॥

इत्थमनशनस्थितेन यत्कृत्यं तत्सप्रसङ्गमुपदर्श्य संप्रति कन्दर्पोदिभावानां यत्परिहार्यत्वमुक्तं तत्र यत्कुर्वता ताः कृता भवन्ति तत्परिहारेणैव तासां परिहारो न चाज्ञानस्यायमिति ज्ञापनार्थमाह—

कंदप्पकोकुर्इया तह सीलसहावहासविगहाहिं । विम्हाचितो य परं कंदप्पं भावणं करइ ॥ १६३५ ॥
मंताजोगं काउं भूईकम्मं च जे पउंजंति । सायरसइहिहेउं अभिओगं भावणं कुणइ ॥ १६३६ ॥
नाणस्स केवलीणं धम्ममायरियस्स संघसाह्णं । माई अवन्नवाई किच्चिसियं भावणं कुणइ ॥ १६३७ ॥
अणुवद्धरोसपसरो तह य निमित्तंमि होइ पडिसेवी । एण्हिं कारणेहिं आसुरियं भावणं कुणइ ॥ १६३८ ॥
सत्थग्गहणं विसभवखणं च जलणं च जलपवेसो य । अनयारभंडसेवी जम्मणमरणाणि बंधंति ॥ १६३९ ॥

कन्दर्पः—अट्टट्टहासहसनं अनिभृतालापाश्च गुर्वोदिनापि सह निष्ठुरवक्रोक्त्यादिरूपः कामकयोपदेशप्रशंसाश्च, यदुक्तं—
“कहकहहस्स हसनं कंदप्पो अणिहुआ य संलावा । कंदप्पकहाकहणं कंदप्पुवणसंसा य ॥ १ ॥” कौक्रुच्चं द्विधा—कायेन वाचा, तत्र कायकीक्रुच्चं यत्स्वयमहस्येन भ्रूयनयनवदनादि तथा करोति यथा अन्यो हसति, यदुक्तं—भूयनयणदसणच्छएहिं करचरणकणमाईहिं । तं तं करेइ चिट्ठं जह जह हसइ परो अत्तणा अहसं ॥ १ ॥” यत्तु तज्जल्पति येनान्यो हसति तथा नानाविधजीवविरुस्तानि मुखातोद्यवादितां च विधत्ते तद्वाक्कौक्रुच्चं, उक्तं हि—“वायाए कुफुईओ तं जंपई जेण हस्सए अन्नो । नाणाविहजीवरुए कुपइ मुहवरुए चेव ॥ १ ॥” ततः कन्दर्पश्च कौक्रुच्चं च कन्दर्पकौक्रुच्च्ये, कुर्वन्तीति शेषः, तहत्ति येन प्रकारेण परस्य विसय उपजायते, तथा तच्छीलं च—फलनिरपेक्षा वृत्तिः स्वभावश्च—परविसयोत्पादनाभिसंधिनैव तत्त-

नामी परस्परमपि सहन्ते, तत एव देशान्तरयायिनः, अन्यथा त्वेकत्रैव संहत्या तिष्ठेयुः, अत्वरितगतयस्ततो चकवृत्तिरियमेषा-
मित्यादि, एवंविधमेवं यदिदं-अभिधातुं शीलमस्येत्यवर्णयादी, माया अस्य स्वस्वभावविनिगूहनादिना अस्तीति मायी, यदुक्तं
“गूहइ आयसहावं घायइ अ गुणे परस्स संतेवि । चोरुब्ब सब्बसंकी गूढायारो वितहभासि ॥ १ ॥” किल्बिषिकीभावनां
करोति ॥ २६४ ॥ १६३७ ॥

सम्प्रति विचित्रत्वात्सूत्रकृतेर्मोहीप्रस्तावेऽपि यत्कुर्वताऽसुरी कृता स्यात्तदाह—

अनुबद्धः—अव्यवच्छिन्नो रोपस्य-क्रोधस्य प्रसरः—विस्तारो यस्य सः अनुबद्धरोषप्रसरः, सदा विरोधशीलतया पश्चादननुता-
पितया क्षमणादावपि प्रसृत्यप्राप्त्या वेत्यभिप्रायः, तथा चोक्तं—“निचं दुग्गहसीलो काऊण न याणुतप्पए पच्छा । न य खामिओ
पसीयइ अवराहीणं दुवेण्हं ॥ १ ॥” तथा समुच्चये, चः पूरणे, निमित्ते ज्ञेयपरिच्छित्तिकरणे अतीतादौ भवति-जायते प्रति-
सेवी, अवश्यं प्रतिसेवकः, अपुष्टालम्बनेऽपि तदासेवनात्, एताभ्यामनन्तरोक्ताभ्यां कारणाभ्यां आसुरीं भावनां करोति
॥ २६५ ॥ १६३८ ॥

शस्त्रं—खड्गक्षुरिकादि तस्य ग्रहणं—स्वीकारणमुपचारादस्यात्मनि वधार्थं व्यापारणं, शस्त्रादिग्रहणं, विषय-तालपुट्टादेर्भक्षणं
विषयभक्षणं, चः समुच्चये, ज्वलनं—दीपनं आत्मन इति गम्यं, जले प्रवेशो—निमज्जनं जलप्रवेशः, चः अनुक्तभृगुपातादिपरि-
ग्रहार्थः, आचारः—शास्त्रविहितो व्यवहारस्तेन भाण्डं उपकरणं आचारभाण्डं न तथा अनाचारभाण्डं तस्य सेवा-हास्यमोहा-
दिभिः परिभोगोऽनाचारभाण्डसेवा-गम्यमानत्वात् एतानि कुर्वन्तो यतयो जन्ममरणानि, उपचारात्तन्निमित्तकर्मणि बध्नन्ति,

सङ्केतजनकत्वेन शस्त्रग्रहणादीनामनन्तभयहेतुत्वात्, अनेन चोन्मार्गप्रतिपत्त्या मार्गविप्रतिपत्तिराक्षिप्ता, तथा चार्थतो मोही भावनोपा, यतस्तद्वक्ष्येण “उन्मार्गदेसओ मग्गणासओ मग्गविप्पडिबत्ती। मोहेण य मोहिता समोह भावण कुणइ ॥ १ ॥” ननु पूर्वं तद्विधेयवर्गमित्य भावनाफलमुक्त, इह तु अन्यदेवास्या इति कथं न विरोधः, उच्यते,—अनन्तरफलमाश्रित्य तदुक्त, इदमेव तु परम्पराफल सर्वभावना इति ज्ञापनार्थं इत्यमुपन्यास, तथा चोक्त—“एषाओ भावणाओ भाविता देवदुग्गइ जति रिति। तत्तो अ जुआ सता परिंति भवसागरमणत ॥ १ ॥” २६६ ॥ १६३९ ॥

समस्तपुष्पसहारद्वारेण शास्त्रमाहात्म्यमाह—

इति पाउकरे बुद्धे, नायण परिनिब्बुण। छत्तीस उत्तरज्झाप, भवसिद्धीयसमए (बुद्धे पा०) ॥ १६४० ॥ त्तिवेमि ॥
(प्र० जोगविहीइ विहिता एए जो लहइ सुत्तमत्थ वा। भासेइ य भवियज्जो सो पावइ निज्जरा विडला ॥ १ ॥
जस्तावत्ता एए करवि समप्पति विग्घरहियस्स। सो लक्खिज्जइ भग्गो पुण्वरिस्सी एव भासति ॥ २ ॥)

॥ जीवाजीवविभत्ती ॥ ३६ ॥

॥ उत्तरज्झयणसुयकरधो समत्तो ॥

उत्तरा०

: अवचूर्णिः

॥ ३३० ॥

इत्येतान् सूत्रत्वात् प्रादुष्कृत्य कांश्चिदर्थतः कांश्चन सूत्रतोऽपि प्रकाश्य प्रज्ञाप्येत्यर्थः, किमित्याह-परिनिर्वृतो-निर्वाणं गत इति सम्बन्धः, कीदृग् सन् क इत्याह-बुद्धः-केवली ज्ञातको-ज्ञातकुलसमुद्भवः, स चेह वर्द्धमानस्वामी, षट्त्रिंशदिति षट्त्रिंशत्संज्ञान्, उत्तराश्च-ते-प्रधाना अधीयन्त इत्याध्याया-अध्ययनानि उत्तराध्यायास्तान् विनयश्रुतादीन्, भवसिद्धिका-भव्यास्तेषां समिति भृशं मता-अभिप्रेता भवसिद्धिकसम्मतास्तान्, इतिःपरिसमाप्तौ एवमर्थे वा, ब्रवीमि गणधराद्युपदेशेन ॥ २६७ ॥ १६४० ॥ इति जीवाजीवविभक्त्यध्ययनावचूरिः ॥ ३६ ॥

॥ इति श्रीउत्तराध्ययने षट्त्रिंशत्तमस्य जीवाजीवविभक्त्यध्ययनस्य अवचूरिः समाप्ता ॥ ३६ ॥

॥ इति श्रीउत्तराध्ययनावचूरिः समाप्ता ॥

जीवाजीव-

विभक्ति-

रितिनाम

षट्त्रिंशत्तम-

मध्ययनम्

३६

उत्तराध्य-

यनप्रादु-

ष्कारकाः

वर्द्धमान-

स्वामितः

॥ ३३० ॥

सम्यति निर्युक्तिकारोऽप्येतन्माहात्म्यस्यापनायाह—

जे किर भवसिद्धिया परित्तससारिआ य भविआ य । ते किर पढति धीरा, छत्तीस उत्तरज्झयणे ॥ नि० ५६० ॥
य इत्यनिर्दिष्टनिर्देशो, विलेति सम्भाजने, भवसिद्धिका-भव्या, परीत्त-परिमित्त ससारो येपा ते परीत्तससारिका-
प्रत्यासत्तीभूतमुक्तय इत्यर्थः, भव्या-सम्यग्ज्ञानदर्शनादिगुणयोग्या भिन्नग्रन्थय इत्यर्थः, उभयत्र च समुच्चये, व्ययच्छेदफलत्वात्
वाक्यस्य त एव, किलेति परोक्षासगादसूचक, पठन्ति धीरा पट्टिंशद् उत्तराध्ययनानि, भवसिद्धिकादीनार्भेयतत्पाठफलस्य
सम्यग्ज्ञानादे समुभावेन निश्चयतत्पाठसम्भ्रम, अन्येषा व्यवहारत-एवेत्यभिधानम् ॥ १ ॥ ५६० ॥

उक्तमेनार्थं व्यतिरेकेणाह—

जे हुति अभवसिद्धीया गथि असत्ता अणत्तससारा । ते सक्किलिट्ठम्मा अभविय उत्तरज्झाण ॥ नि० ५६१ ॥
ये भवति वचनव्यत्यादाभयसिद्धय-अभव्या ग्रन्धिकसरगा-अभिनग्रन्थय इत्यर्थः, अनन्तससारा-ये न कदाचित्
मुक्तिमयाप्स्यन्ति अभव्या, “भव्यावि ते अणत्ते” त्यादिवचनात्, ‘भव्या वा सङ्किएनि अशुभाणि कर्मण्येषा इति सङ्किए-
कर्मणा विमित्याह-सूत्रत्वात् अभव्या-अयोग्या, वचनव्यत्यादात् उत्तराध्ययनेषु-उत्तराध्यायविषये, अध्ययने इति गम्यम्
॥ २ ॥ ५६१ ॥

यतश्चैवमतिमाहात्म्यवन्त उत्तराध्यायास्ततो यद्विधेय तदाह—

तम्हा जिणपन्नत्ते अणत्तगमपज्जवेहि सजुत्ते । अज्झाणे ज्झाजोण गुरुपसाया अहिज्झज्जा ॥ नि० ५६२ ॥

तस्माज्जिनैः—श्रुतजिनादिभिः प्रज्ञप्तास्तान्, अनन्ताश्च ते गमाश्च—अर्थपरिच्छिप्तिप्रकाराः पर्यवाश्च—शब्दपर्यवार्थपर्यवरूपा अनन्तगमपर्यवास्तैः संयुक्तान्, अध्यायान् प्रक्रमादुत्तराध्यायान्, योगः—उपधानादिः उचितव्यापारस्तदनतिक्रमेण यथायोगं, गुरुप्रसादाद्—गुरुचित्तप्रसन्नतारुपाद्धेतोः, अधीयेत्—पठेत्, न तु प्रमादं कुर्यात्, गुरुप्रसादादिति अध्ययनार्थिना गुरुवः स्तोष्या एव, तदधीनत्वात्तस्येति ॥ ५६२ ॥

॥ इति श्रीउत्तराध्ययनमाहात्म्ये निर्युक्तिगाथाः ॥

॥ इति पूर्वाचार्यप्रणीता

श्रीउत्तराध्ययनावचूरिः समाप्ता ॥

श्रीउत्तराध्ययनावचूर्णो

प्रथम परिशिष्टम् ।

भाषाना सञ्जाना चाकारादिभ्रमः

प्रतीकम्	गा सू	पत्राङ्क	प्रतीकम्	गा सू	पत्राङ्क	प्रतीकम्	गा सू	पत्राङ्क
अद्वैतस्वरूपगङ्गा	१५२	१५	अचतकालस्य	११५६	२६५	व्ययण सुनिष्ठा	११२२	१०७
अकालेयसिद्धिस्तिया	१२४	७७	अचतनियान्तमा	५९९	१६५	अद्वैतगणि वञ्चिता	११२२	२६१
अवसाय अहङ्काराय	१०९३	२३०	अचैव कालो दूरति	४३६	१०५	"	११२२	२९९
अव्योसयद विदितु परि	४९६	१२०	अचैव ते महाभागा	३९२	९३	अद्वैत कर्माहं बोध्यामि	१२६७	२८१
अव्योसय परो भिरु	७२	२१	अच्युते साहल अचि	१५२१	२१८	अद्वैतचोयणवाहता	१४३२	२०९
अगारितामाहयगाह	१५०	४३	अच्युतेयम सुदृष्ट	२७८	६८	अद्वैतव्ययणमायाओ	९२१	१९७
अगिगद्वचमुहा वेया	९६३	२०४	अच्युतमनुकोत्त	१६१६	३२४	अद्वैतविद्येयतरंगं तु	११२२	२५९
अगनी अ इ इ के कुते	८८३	१९१	अजगता अज्ञाद्वै	९६५	२०५	अद्वैतसत्साराहं	१६०१	३२४
अवेलभो । " ।	८६०	१८७	अजगता न मते सु	६२	२४७	अजगतागुणेहि च	११५२	२६३
अवेलगत्स लक्ष्म	८२	२४	अजगतागुणमयह	१४६३	३०९	अजगताविय अवलिय	१०१६	२१४
अवेलगो अ यो धम्मो	८४४	१८४	अजोव धम्म	४६८	११३	अजगतावियदुष्टिदी	१०८६	२२९
अवर्ण रयणं चेव	११७०	३००	अजोवार्ह न ल भामि	७९	२३	अजगतायमसलोष्ट	९३७	२००
			अ-सावयार्णं परिदुल	३७४	८९	अजगतागुणेअरिया	११०५	२५५

अजगतागुणेअरिया

प्रतीकम्	गा. सू.	पत्राङ्क.	प्रतीकम्	गा. सू.	पत्राङ्क.	प्रतीकम्	गा. सू.	पत्राङ्क.
अणावायमसंलोप	९३६	२००	अस्थि षणं धुवं टाण	९१२	१९५	अप्राप्तये दमेयव्यो	१५	५
अणासवा थुलवया	१३	४	अस्थि षणो महादीवो	८९७	१९३	अप्यया देवकामाण	१०९	३२
अणाहो मि महाराय	७०७	१६१	अयिरामेणो कुकुदप	५३९	१३३	अप्योमंढवंमी	५५२	१३६
अणिस्तिस्रो हं लोप	६९२	१५८	अदंसेणं चैव	११००	२६९	अजले जह भारमाहप	३२२	७६
अणुक्कमाहं अपिच्छे	८७	२५	अद्वानं जो महतं तु	६१८	१४८	अन्मर्थं सचमो सत्वं	१६६	४६
अणुगाहृत्तपडिलेहा	१०१९	२१५	" "	६२०	१४८	अन्मार्थं सचमो सत्वं	१६६	४६
अणुतप नावणप	७७८	१७४	अयुये असासयस्मि	२०८	५६	अन्मार्थं सचमो सत्वं	१६६	४६
अणुपेक्षाण न भते ! सू ३६	१६३८	३२८	अत्तवत्ति महोदत्ति	१०१	१९३	अन्मार्थं सचमो सत्वं	१६६	४६
अणुद्वारोमपमरो	१६३८	३२८	अन्नं पाणं च ण्हाणं च	७२७	१६५	अन्मार्थं सचमो सत्वं	१६६	४६
अणुसान्णमोवायं	२८	८	अन्निओ रायमहस्सेहिं	५९०	१४३	अन्मार्थं सचमो सत्वं	१६६	४६
अणुसासिओ न कुप्पिजा	९	३	अपडिबद्धयाणं भंते ! सू. ४४	७१०	१६१	अन्मार्थं सचमो सत्वं	१६६	४६
अणेग छा मिह	७७४	१७३	अप्यणावि अणाहोऽस्ति	७१०	१६१	अन्मार्थं सचमो सत्वं	१६६	४६
अणेग वामानउया	१९०	५२	अप्यमाणेऽप्यपीप वा	३५	१०	अन्मार्थं सचमो सत्वं	१६६	४६
अणेगाण सहस्त्राणं	८६६	१८८	अप्यमत्थेहिं दारेहिं	६९३	१५८	अन्मार्थं सचमो सत्वं	१६६	४६
अणवसि मोहंस्ति	१२८	३९	अप्य च अहिगिरयति	३३७	८०	अन्मार्थं सचमो सत्वं	१६६	४६
अण्णेण विसेसेणं	११२०	२५८	अप्या कत्ता विकत्ता	७३५	१६५	अन्मार्थं सचमो सत्वं	१६६	४६
अर्थं च धम्मं च	३९१	९२	अप्या नई वेयरणी	७३४	१६५	अन्मार्थं सचमो सत्वं	१६६	४६
अर्थंमि य सूरमि	५४२	१३३	अप्यमाणेय जुज्झाहि	२६२	६५	अन्मार्थं सचमो सत्वं	१६६	४६

प्रतीकम्	गा. सू.	पत्राङ्क.	प्रतीकम्	गा. सू.	पत्राङ्क.
अरहरइसहे	७७९	१७४	अप्राप्तये दमेयव्यो	१५	५
अरहं पिट्ठो किका	६३	१८	अप्यया देवकामाण	१०९	३२
अरहं गंडं विसुइया	३१६	७५	अप्योमंढवंमी	५५२	१३६
अरुविणो जीयवणा	१४३९	३१०	अजले जह भारमाहप	३२२	७६
अलोप पडिहया सिद्धा	१४२९	३०८	अन्मर्थं सचमो सत्वं	१६६	४६
अलोपुय मुहाजीवि	९७५	२०७	अन्मार्थं सचमो सत्वं	१६६	४६
अलोली न रसे सिद्धो	१३६९	३००	अन्मार्थं सचमो सत्वं	१६६	४६
अवउज्जिजण माहणत्वं	२८२	६९	अन्मार्थं सचमो सत्वं	१६६	४६
अवउज्जिजय मित्तपधं	३१९	७५	अन्मार्थं सचमो सत्वं	१६६	४६
अवसेसं भंङ्गं गिज्जा	१०२६	२१६	अन्मार्थं सचमो सत्वं	१६६	४६
अवसो लोहरहे पुत्तो	६५६	१५३	अन्मार्थं सचमो सत्वं	१६६	४६
अवसोहिय फंटापहं	३२१	७६	अन्मार्थं सचमो सत्वं	१६६	४६
अवहेहियविट्ठि०	३८७	९२	अन्मार्थं सचमो सत्वं	१६६	४६
अवि पावपरिक्खेवी	३३४	७९	अन्मार्थं सचमो सत्वं	१६६	४६
असहं तु मणुस्सेहिं	२५७	६५	अन्मार्थं सचमो सत्वं	१६६	४६
असमाणो चरे भिक्खू	६७	२०	अन्मार्थं सचमो सत्वं	१६६	४६
असंलकालमुक्कोस	१३८६	३०४	अन्मार्थं सचमो सत्वं	१६६	४६
असलकालमुक्कोसा	१४५४	३१३	अन्मार्थं सचमो सत्वं	१६६	४६

प्रतीकम्	गा म	पञ्चाङ्ग
मत्स्यकालमुद्रोत्सा	१४६२	३१३
" "	१४७०	३१५
" "	१४८७	३१५
" "	१४९६	३१५
भारतपय पीथिय मा	११५	३३
भारतपय गो पथियस्स	१५४७	३२०
भारतपय गरीरिभि	६१३	१४८
भारतपय दृष्टु हर्म विहार	३३७	१०८
भारतपय परिवारणे	५६	१६
भारतपय जीयी भारिते	५६	१२३
भारतपय अयमिदण्णेहि	६५५	१५३
भारतपय मागमुत्तणा	१५७८	३२२
भारतपय कडी य कोदप्या	१४०३	३१७
भारतपय गानोसपिणी	१३२४	२९१
भारतपय हत्थी मणुरामे	७१२	१६१
भारतपय न इह क पुत्ते	८८८	१९३
भारतपय अट्टहि ठाणेहि	३३०	७८
" भारतपय कयाई	७६६	१७१

प्रतीकम्	गा सु.	पञ्चाङ्ग
भारतपय भारतगो राया	५५३	१३६
" उत्तियण छत्तेण	७९३	१०८
" पालमिय सस्से	१५६	४५
" वससि उज्जाले	५५१	१३६
" वेरसहि ठाणहि	३३२	७९
" य म्मुत्ते मियस्स	१५२	४४३
" भाय भारत्तणे	६०५	१४६
" तावभो ताव	४४८	१०९
" तावेय कालेणे	८३६	१८४
" " "	९५१	२०३
" त भाय सीमाणे	८४५	१८५
" पत्तमा उहम्मति	८९	२५
" पत्तमासहि ठाणहि	३३६	७९
" वेरसहि ठाणहि	३२९	७८
" पालियस्स घरणी	७६२	१७१
" मये पट्टमा	८६४	१८८
भारतपय भारतगो	५७५	१४०
भारतपय सो मयव	५५६	१३६

प्रतीकम्	गा सु.	पञ्चाङ्ग
भारतपय ताव समतो	५५४	१३६
भारतपय तावपरीरितीय	१११८	२५८
" सपरिकम्मा	१११०	२५६
भारतपय भारतपयनिने	८१२	१८०
" सारदी ठाणे	७९६	१०८
" विविधिते	१०५८	२३२
" सा रावयकया	७८९	११६
" " "	८३२	१८०
" से ताव अणगारे	९५२	२१
" सो " "	७९६	१००
" मोदवि रावपुतो	८१८	१८०
भारतपय सुगवगधिप	८०६	१७९
भारतपय ओगारायस्स	८२५	१८१
भारतपय गणामि जदेह	७३२	१०४
भारतपय पाल्हाणा	८६	२५२
भारतपय गणो सीसे	७९०	१०७
भारतपय वेप परिमिस्स	४४९	१०९
भारतपय धुवंध्व अत्तेण	७७०	१०२

प्रतीकम्	गा सु.	पञ्चाङ्ग
भारतपय विविधिते	६०७	७३
भारतपय गणो	६३८	१५१
भारतपय कोहेणे	२८१	६९
भारतपय भारतपय	२८४	६९
" ते गिज्जिओ कोहो	२८३	६९
" वणो भारो रूप	७०४	१६०
भारतपय गणो	५१३	१८
भारतपय सत्तरत्तण	१००५	२१२
भारतपय गणो	१३५१	२९६
भारतपय गणो लेमाण	१३३६	२९३
भारतपय दिमयमभूया	८७६	१९०
भारतपय तमे घोरे	९०६	१९४
भारतपय पुत्तिया खेव	१५१९	३१७
भारतपय भारतगो	२९५	७२
भारतपय जस्स	७३	१६६
भारतपय भारतपय	१०३७	२१८
भारतपय भारतपय	६३६	१५०

प्रतीकम्	गा. सू.	पत्राङ्कः	प्रतीकम्	गा. सू.	पत्राङ्कः	प्रतीकम्	गा. सू.	पत्राङ्कः
आगासे तस्स वेसे य	१३७९	३०३	आहारमिच्छे मियमे-	सणिज्ज ११५९	२६६	इत्तरियमरणकाला य	११०६	२५५
आणाडणिदेसकरे	३	२	इ			इत्थीपुरिससिदा य	१४२२	३०७
आणाणिहंसये	२	१	इ			इत्थी वा पुरिसो वा	१११९	२५८
आनोसे लोमहारे य	२५५	६५	इड इत्तरियमि आउण् २९२		७३	इत्थी निसयगित्ते य	१८३	५०
आयरिण्हि वाहितो	२०	७	" एणसु ने भिक्ख ११५५		२६५	इमं च मे अरिथ पभू	३९३	९३
आयरियवज्जगाण्हि	५३०	१३१	" एत्त घम्मे अत्ताण् २२७		६०	" " "	४५५	१०९
आयरियउज्जगायाण	५३१	१३२	" चउरदिया ण्ण १५२२		३१८	" सरीरं अणिचं	६१२	१४७
आयरियपरिचाइ	५४३	१३४	" जीवमनीये य १६२१		३२५	इमा तु अक्काणि	७३६	१६५
आयरियमाइयमि	११३०	२६०	" पाउकरे पुदे ५७१		१३९	इमे य वदा कंदंति	४८५	११७
आगरियं कुवियं नब्बा	४९	११	इण्णीमाण् मण्हेसु ११४९		२६४	इयरोडपि गुणसमिद्धो	७५८	१६२
आयवस्स निप.ण्ण	८३	२४	इत्ता य पुण्णकोडीओ १५४८		३१४	इरिएत्तणमासाण्	३६०	८५
आयके उज्जमगे	१०२५	२१६	इत्तागारायवन्तो ५८६		१४२	इरिया भासेत्तणावुणे	९२२	१९७
आयाण नरंथे दिस्स	१६७	४६	इच्चोण् थारा तिथिहा १४७९		३१५	इस्सा अमरिसभतवो	१३१४	२९०
आयामगा चेय ज्वोदणं ५०६	१०१७	१२३	इट्ठीगारणिण् पणे १०५२		२२१	इत्त कामातिथट्ठस्स	२०२	५४
आरभजा सम्भवा	१३१५	२१४	इट्ठी जुनी जसो वक्को २०४		५५	" "	२०३	५४
आरंभा अवरिओ	१३१५	२९०	इट्ठी वित्त च मित्ते य ६८७		१५७	" जीविण् राय	४२६	१०३
आलओ थीजगाइओ	५२०	१२९	इति पाउकरे पुदे १६४०		३३०	" जीविअं अनियमेत्ता २२१		५९
आलंते लंते वा	२१	७	" सेइंरिया ण्ण १५०३		३१७	इहमेगे उ मंजंति	१६८	४७

[illegible]

प्रतीकम्	ना. म.	पञ्चाङ्कः	प्रतीकम्	ना. म.	पञ्चाङ्कः	प्रतीकम्	ना. म.	पञ्चाङ्कः	प्रतीकम्	ना. म.	पञ्चाङ्कः
पुण्यव अलेख्य होद	११	१७	पुण्यव निमामिना	२१९	६८	पुण्यव निमामिना	२१९	६८	पुण्यव निमामिना	२१९	६८
" गविजो०	९८	२९	" मयेराण	१६२	४६	" मयेराण	१६२	४६	" मयेराण	१६२	४६
" देवनेयम्	९७	२९	पुण्यव अलेख्य होद	१७२	४२	पुण्यव अलेख्य होद	१७२	४२	पुण्यव अलेख्य होद	१७२	४२
पुण्यव अलेख्य होद	१४१९	३१३	पुण्यव अलेख्य होद	११३७	२६१	पुण्यव अलेख्य होद	११३७	२६१	पुण्यव अलेख्य होद	११३७	२६१
" "	१४२३	३१४	पुण्यव अलेख्य होद	१०६५	२२४	पुण्यव अलेख्य होद	१०६५	२२४	पुण्यव अलेख्य होद	१०६५	२२४
पुण्यव अलेख्य होद	१०४३	२२०	पुण्यव अलेख्य होद	५८१	१३२	पुण्यव अलेख्य होद	५८१	१३२	पुण्यव अलेख्य होद	५८१	१३२
पुण्यव अलेख्य होद	११२५	२६०	पुण्यव अलेख्य होद	४३७	१२९	पुण्यव अलेख्य होद	४३७	१२९	पुण्यव अलेख्य होद	४३७	१२९
पुण्यव अलेख्य होद	११९७	२७५	पुण्यव अलेख्य होद	३८२	९१	पुण्यव अलेख्य होद	३८२	९१	पुण्यव अलेख्य होद	३८२	९१
पुण्यव अलेख्य होद	१६०५	३२६	पुण्यव अलेख्य होद	२८२	१९३	पुण्यव अलेख्य होद	२८२	१९३	पुण्यव अलेख्य होद	२८२	१९३
पुण्यव अलेख्य होद	१५१३	३१३	पुण्यव अलेख्य होद	२३२	२००	पुण्यव अलेख्य होद	२३२	२००	पुण्यव अलेख्य होद	२३२	२००
पुण्यव अलेख्य होद	८६७	१८९	पुण्यव अलेख्य होद	१२८२	२८२	पुण्यव अलेख्य होद	१२८२	२८२	पुण्यव अलेख्य होद	१२८२	२८२
पुण्यव अलेख्य होद	१०८२	२०८	पुण्यव अलेख्य होद	२४७	२०२	पुण्यव अलेख्य होद	२४७	२०२	पुण्यव अलेख्य होद	२४७	२०२
पुण्यव अलेख्य होद	१०८८	२२०	पुण्यव अलेख्य होद	३९५	१३७	पुण्यव अलेख्य होद	३९५	१३७	पुण्यव अलेख्य होद	३९५	१३७
" गृहनि क्षात्रिणा	१९२	५७	पुण्यव अलेख्य होद	५४६	२०१	पुण्यव अलेख्य होद	५४६	२०१	पुण्यव अलेख्य होद	५४६	२०१
पुण्यव अलेख्य होद	१०१७	२७६	पुण्यव अलेख्य होद	२८२	१९३	पुण्यव अलेख्य होद	२८२	१९३	पुण्यव अलेख्य होद	२८२	१९३
" स्वयंनि गार्ग्योपनिषद्	१०८८	२७५	पुण्यव अलेख्य होद	२४७	२०२	पुण्यव अलेख्य होद	२४७	२०२	पुण्यव अलेख्य होद	२४७	२०२
" स्वयंनि	१२०१	२७६	पुण्यव अलेख्य होद	३९५	१३७	पुण्यव अलेख्य होद	३९५	१३७	पुण्यव अलेख्य होद	३९५	१३७
पुण्यव अलेख्य होद	३१८	१६८	पुण्यव अलेख्य होद	५४६	२०१	पुण्यव अलेख्य होद	५४६	२०१	पुण्यव अलेख्य होद	५४६	२०१

प्रतीकम्	गा स,	पञ्चाङ्	प्रतीकम्	गा स,	पञ्चाङ्	प्रतीकम्	गा स,	पञ्चाङ्	प्रतीकम्	गा स,	पञ्चाङ्	
पूर्वं धम्मं अकाङ्क्षं	६१९	१४८	पुर्विदित्वा य मणस्स	अथा	१२५५	२७७	सोराळा सता जे उ	१४९९	३३६	कलहडमारयजप	३३६	८०
, धम्मसि वाङ्मं	६२१	१४८					ओहिनाणमुप दुवे	८३४	१८३	कसायपञ्चकोणेण सु	५०	२४४
, धम्मं विटक्कम्	१४२	७२	पलुगादेतेऽपि				ओदोवोदोयमादिय	९३३	१९९	कसाया अगिणो पुत्ता	८८४	१९१
नाणेण चरणम्	१९४	१५८	महावोषणे	७५१	१६९	क				करिणपि नो हसं लोभं	२२३	५९
" भवसंसारं भस्मानि	१७४	७३	पुस अग्निं अ वाओ	१३९	४	कणकुट्टं छहिता ण	५	२	कससट्टा इमे पाणा	७९८	१७८	
, माणुरवगा कामा	१७९	५२	पुस गसमिओ एज्	१७६	४८	कप्पं न इच्छिज्ज	१२९९	२७८	कप्पं चरे मिच्छु	३९८	६९५	
" लमा ७ तुम्हं	९८९	२०९	पुस धम्मं धुवे नियप	५२६	१३०	कप्पाइया ढ ने देवा	१५८४	३२३	, पीरे अहज्झि	६००	१४५	
" एणप पलित्तमि	६२३	१४८	पुसा अजीवविमली	१४२०	३०६	कप्पासिऽद्धिमिंभा य	१५११	३१७	, पीतो अहज्झि	५९८	१४५	
" विणवजुत्तस्स	२३	७	" खलु एत्ताणं	१३३१	२९२	कप्पोयगा पारसहा	१५८२	३२२	कहिं पडिहया सिद्धा	१४६८	२०८	
दुत्तो रारिंदो स्रो	७११	१६१	, निरियनानं	१३३८	२९४	कम्मसंगेहिं समूढा	१००	३०	कंदप्पकुट्टइया	१६३५	३२८	
समुद्धिपु भिरुव	६८२	१५६	" नेरइयणं हेत्ताणं	१३३५	२९३	कम्माणा तु पदाणाप	१०१	३०	कदप्पमाभिभोग	१६२८	३२७	
, ससकप्प विरुपणासु	१२६२		" सामावारी	१०४३	२१८	कम्मा नियणप्पगहा	४१३	१००	कंदतो कंदुकुमीसु	६४९	१५२	
तिरुनायपमावलो	१५१	४३	पुसो खलु सम्मत्त	सु ८८	१५३	कम्मणा वमणो होइ	९७९	२०७	कपिछमि अ नयरे	४ ८ -	९९	
से उपाहु	१७७	४८	, वाहिरावदो	११२६	२६०	कयरे भागवट्ट दिक्खे	३६४	८६	कपिहे नयरे गथा	५४८६	१३५	
से विचययोसे	९९०	२०९	" दुसो उगतवो	३८०	९०	" पुमं इय अन्सणिजे	३६५	८६	" समूओ पिच्छो	४०७	९२	
सो अम्मापीयरं	६८६	१५७	पुहि ता सुनिमो भोगे	८२०	१८०	" ते खडु यरेहिं	सु ३	१२५	कावत्सगेणं भते !	सु २६	२३८	
			ओ			ककडु कळिगाण	५९२	१४३	काम तु देवीहिं	११७१	२७०	
			सोभोयरणं पचहा	११११	२५६	काणसकेण भते !	सु ६५	२४८	कामाणुगिदिप्पमव	११७४	२७१	

प्रतीकम्	गा. सू.	पत्राङ्कः	प्रतीकम्	गा. सू.	पत्राङ्कः	प्रतीकम्	गा. सू.	पत्राङ्कः
कायगुत्तयाणं भते ! सू	६९	२४८	किरिय च रोषण घीरो	५८०	१४२	कुशुपिचीलिउत्ता	१५१०	३१७
कायट्टिई खहराणं	१५६५	३२०	किरियासु भूयगामेसु	११४६	२६३	कूवतो कोलसुणएहिं	६५४	१५३
" थलायरण	१५५९	३१९	किहिल्लगा मेहावी	८४	२४	के इत्थ खत्ता उव-		
" मणुयाण	१५७४	३२१	किं तव पडिच्चाभि	१०४१	२१८	जोइया वा	३७६	९०
कायसमाधारणयाण	सू ७२	२४९	किनामे किंगुत्ते	५६८	१३९	केण सवभाहओ लोओ	४६२	११२
कायसा वयसा भित्ते	१३७	४१	किंनु भो ! सज्ज मिहि०	२३४	६२	के ते जोइ के व ते	४०१	९६
कायस्स फास	१२२९	२७६	कि माहणा जोइसमा०	३९६	९४	के ते हरण के य	४०३	९६
कालपडिल्लेहणाण	सू २९	२३९	कुहयं रुइय गीय	५१४	१२८	केरिसो वा इमो धम्मो	८४२	१८५
कालीपवंगसकास्से	५१	१५	" "	५२१	१२९	केसिं पंथं युवाणं तु	८६२	१८८
कालेण काल विहरिज	७७२	१७३	कुक्कड सिंगिरीडी य	१५२०	३१७	केसी कुमारसमणे	८४०	१८८
कालेण निकयमे भिक्खू	३१	९	कुट्टण नाम उज्जणं	८३९	१८४	" "	८४७	१८५
कावोया जा इमा वित्ती	६३३	१५०	कुप्पयणपासंडी	८९४	१९२	" "	८४९	१८५
किणतो कइओ होइ	१३६६	२९९	कुप्पहा बहवे लोण	८९१	१९२	केसी गोष्मभो निधं	९१९	१९६
किणदा नीला काज	१३४७	२९५	कुसगमित्ता इमे कामा	२०१	५४	कोडिसहिंमयायामं	१६२७	३२६
" य काज य	१२९४	२८६	कुसगे जह ओसथिंदुण	२९१	७२	कोलाहल्लगब्भूतं	२३२	६२
" य रुहिरा य	१४४५	३११	कुसं च जूं तणकट्टमग्गिं	३९७	९५	मो वा से ओसहं	६७९	१५६
किमिणो सोमगला	१५०१	३१६	कुसील्लिंगं इह धार०	७४१	१६६	कोसबीनाम नयरी	७१६	१६२
किरियं भकरियं	५७०	१३९	कुहाअपरसुमाईहि	६६६	१५४	कोहविणएणं भंते !	सू. ८१	२५१

प्रतीकम्	गा. सू.	पत्राङ्कः	प्रतीकम्	गा. सू.	पत्राङ्कः
कोहं च माणं च	१२५७	२७७	खजूसुहियरसो	१३०६	२८८
कोहा वा जह वा हासा	९७१	२०६	खड्डया चवेडाहि	३८	१०
कोहे य माणे य			खणमित्तसुफवा	४५३	१०९
माया य	९२९	११८	खणपि मे महाराय	७२८	१६४
कोहो य माणो य	३७२	८८	खत्तियगणउगारायपुत्ता	५०२	१२२
ख			खमावणयाणं	सू. ३१	२३९
खलुका जारिसा जुज्जा	१०५१	२२१	खलुंके जो उ जोणह	१०४६	२२०
खलुंके जो उ जोणह	१०४६	२२०	खविता पुण्यकम्माई	९९१	२०९
" "	१०९६	२३१	खंतीणं भंते !	सू. ६०	२४७
खंतीणं भंते !	सू. ६०	२४७	खंधा य खंधेदा य	१३८३	३०४

प्रतीकम्	मा. द.	पत्राङ्क	प्रतीकम्	मा. स.	पत्राङ्क	प्रतीकम्	मा. स.	पत्राङ्क	प्रतीकम्	मा. स.	पत्राङ्क
साहस्य पाणिप्य पाठ	६८१	१५६	गंधको जे मवे सुकमी	१३००	३०५	गिदिणो जे पव्यदण्य			चङ्गा भारह वार्स	५८८	१३३
सित्तं वायु दिगरण्य	९११	३२	" परिणवा जे य	१३१०	३०५	विद्वान्	५०३	१२२	" सित्त रज	९८९	११८
" " "	६१६	१४८	गंधस्स घाणं	१२०४	२७६	गुणाण आसवो दग्धं	१०६६	२२४	चउ-यीणु पोरिसीणु	१०२१	२१६
सिप्प न सक्कई	१२४	३७	गंधाणु	१२०८	२७६	गुल्लपादम्मियसुसुं	सू १८	२३५	चउरस उ सागराह	१५९९	१२४
पीरदहिसिप्पसाई	११२३	२५९	गंधाणुवा०	१२०९	२७६	गोअमो पडिक्कडु	८४६	१८५	चउण्णया य परिसप्पा	१५५२	११९
सुरेहिं तीक्कधारहिं	६६२	१५४	गंधाणु०	१२१३	२७६	गोमेअणु य रुयणे	१४४८	३१२	चउरग दुल्लभ मच्चा	११४	३२
खेत्ताणि अगह विद्वयाणि	३७१	८८	गंधे अतित्त०	१२१०	२७६	गोयरणपविट्टस्स	७७	१२	चउरगीणीणु सेणाणु	७९४	१७७
दोमेण आणु षण्	७६३	१७१	" विरत्तो	१२१५	२७६	गोय कम्मं दुविहिं	१२८०	२८३	चउरिदियकायमहगळो	३०१	७३
ग			गंधेसु ओ मेहिं	१२०५	२७६	गोवाळो अट्ठालो या	८३७	१८२	चउरिदिया उ जे	१५१८	३१७
गहलक्कणो उ धम्मो	१०६९	२२५	गामानुगांमं रीयव	६२	१८	घ			चउरदुल्लोणु य	१४२७	३०८
गहमूसणमिड्डं च	५२२	१२१	गाणो नगरे तह	१११३	२५७	घाणस्स गधे गहणे			चउयीतयण्य	सू २३	२३७
गहमरक्कटिया ने उ	१५६८	३२१	गारवेषु कसणसु	६९१	१५८	घयति	१२०३	२७६	चउयीत सतागाई	१३०७	३२४
गमणे आससियं कुज्जा	९९६	२१०	गादासोत्तसय्हिं	११४७	२६३	घाणिदिय०	सू ७८५	२५०	चउय्वीहेडवि आहारे	६३०	१५२
गरीहणाणु णी मवे !	सू २१	२३६	गिबोवमे य नच्चा ण	३८०	११७	घोरासमं चङ्गा ण	२६९	६६	चक्कचट्टी मट्टीङ्कीओ	३०९	९९
गलेहिं मगरजालेहिं	६६४	१५४	गिरि महहिं खणव	३८४	९१	घ			चकिरदिय०	सू ७७	२५०
गधाम मणिरुडल	१६४	४६	गिरि देखयव णी	८१५	१८०	चङ्गळ देवलोगाओ	२२८	६१	चक्कमुमचक्कओहिस्स	१२७२	२८२
गवेसणाणु गहणे य	९३१	१९९	गिहवास परिचच्चा	१३५४	२९७	चङ्गा भारह वार्स	५८३	१४२	चक्कमुता पडिडेहिता	९३४	१९९
गधओ ण मवे दु-मी	१३०१	३०५				" "	५८५	१४२	चक्कमुस्स रुव गहणे	११७७	२७१

प्रतीकम्	गा. मं.	पत्राङ्कः	प्रतीकम्	गा. मं.	पत्राङ्कः	प्रतीकम्	गा. मं.	पत्राङ्कः
चत्तपुत्तकलत्तम्	२४२	६३	चित्तमंतमचित्तं वा	९०२	२०६	उत्तमं कालिमि माय	८०६	१८१
चत्तारि परमंगणि	९५	२९	चित्तोऽति कामेहिं			उत्तमा पित्तोत्ते गे	२६५	६६
चत्तारि य गिहिंन्ति	१४२५	३०८	चिराफानो	४४०	१०६	उत्तमम काणा एण	८०१	१३८
चरणमिहिं पयस्सामि	११३५	२६१	चिरपि मे मुंउत्ते	५३३	१६६	उत्तंसि भोते चट्टं		
चरतं रिरा लह	५४	१६	चीत्ताणि निमिणिग	१४८	४३	भवतो	४३३	१०५
चरित्तमायारणुणिण	५५०	१६८	चीपराणो गिन्नाली	८१६	१८०			
चरित्तोहणं कम्म	१२०६	२८२	छ					
चरित्तमपत्रयाणं णं	५५	२८०	छोय य सामाऊ	१००४	३१८			
चरे पयाइ परिस्रमणो	१२१	२६	छमीरकाणं भममा-					
चरेउमुट्टिमाडेहिं	६६३	१५४	भंता	३१९	९०			
चंदणगेयहसगम्भ	१४४९	३११	छमीग सागराई	१६०९	३२४			
चंदो मूरा य गकरता	१०८०	३२२	ऊरणा एरगणज	९९३	३११			
चपाण पाटिणं नाम	७५९	१३०	छइ निरोदिग उंभलि	१२३	३३			
चाउज्जामो ण गो धम्मो	८४३	१८४	छिंरिचु जाड बयलं	४५५	११५			
" " "	८५४	१८६	छिंभं मरं मोमं	५००	१२१			
विद्या ण धण व भारियं	३१८	७५	छिंकाते छिंइ मिहिं	१०५०	३२०			
विद्या रुपयं य	४२९	१०३	छिंवावाणु पंथेगु	५३	१५			
" रट्ठ पण्डमो	५६७	१३८	छुहा लण्हा य मीठणं	६३१	१५०			

प्रतीकम्	गा. मं.	पत्राङ्कः	प्रतीकम्	गा. मं.	पत्राङ्कः
उत्तमडलि मचुणा मत्तं	४४७	११३	उत्तमं कालिमि माय	८०६	१८१
उत्तमडलि मचुणा मत्तं	१३०१	२८८	उत्तमा पित्तोत्ते गे	२६५	६६
" उत्तमडलि मचुणा मत्तं	१३०९	२८९	उत्तमम काणा एण	८०१	१३८
" उत्तमडलि मचुणा मत्तं	६१३	१४८	उत्तंसि भोते चट्टं		
" उत्तमडलि मचुणा मत्तं	१३०३	२८८	भवतो	४३३	१०५
" उत्तमडलि मचुणा मत्तं	१३०३	२८८			
" उत्तमडलि मचुणा मत्तं	१३०२	२८८			
" उत्तमडलि मचुणा मत्तं	१३०४	२८८			
" उत्तमडलि मचुणा मत्तं	१३०४	२८९			
" उत्तमडलि मचुणा मत्तं	१३०८	२८९			
" उत्तमडलि मचुणा मत्तं	६३९	१५१			
" उत्तमडलि मचुणा मत्तं	३४३	८१			
" उत्तमडलि मचुणा मत्तं	६४३	१५२			
" उत्तमडलि मचुणा मत्तं	६४८	१५२			
" उत्तमडलि मचुणा मत्तं	१०९८	२५४			
" उत्तमडलि मचुणा मत्तं	११८	४२			
" उत्तमडलि मचुणा मत्तं	३४४	८१			
" उत्तमडलि मचुणा मत्तं	१८८	५१			

प्रतीकम्	गा सू	पत्राङ्क	प्रतीकम्	गा सू	पत्राङ्क	प्रतीकम्	गा सू	पत्राङ्क	प्रतीकम्	गा सू	पत्राङ्क
नहा कुस्मणे उदय	२०	५४	नहा य मोई तणुय			नहा से वासुदेवे	३४७	८२	जाईसरगे समुपणगे	६०८	१४६
" स्वाउ से ओरभे	९८१	५	मुयगे	४७४	११५	, , सयमुरमणे	३५६	८४	जा उ भरसाविणी	९०२	१९३
, गहे पछिसि	६२२	१४८	, न्यमो तहा लोभो	२२४	५६	, , सहसकसे	३४९	८२	विण्ढाह टिह	१३४०	२९४
, चर गहदया	९६४	२५	, पाय चममना			, , सामाहवाण	३५२	८३	, चेव उ भाउटिह	१५४०	३१८
, तुखाए सोलउ	६४१	१५१	णमणा	४६०	११२	अहिज सगाय महाकि	७६९	१७२	" , ,	१६१७	३२४
, न्यगी पवारिणे	११६६	२६८	ससंमि पय निहित	३४१	८०	नहिता पुवसजोग	५०१	२०७	, जा वचह रयणी	४६४	११२
, तुक्से मरेउ	६४०	१५१	सागभिओ जणं	१४१	४१	नहेह मीहो व मिय			" , , ,	४६५	११२
, पोम्म नले जाय	९७४	२०६	सा तुमाणपवरा	३५३	८३	गहाय	४२७	१०३	नणाहि सम्भूय		
, विराळवसहस	११६८	२६९	, नईणपवरा	६५४	८३	किंचाहारपाणा	५५	१२२	महाणुभाम	४२६	१००
, मूयहिं वरिउ	६४२	१५१	मुली पुहकणा	४	२	, च मे पुच्छसी काने	५७९	१४१	जा तेऊह टिह खलु	१३४५	२९५
, महातळागस्त	११०२	२५४	, सई समुग	१९७	२५०	, नेह पवा रासि	११०	२१३	" निकाह ,	१३४१	१९४
, मिपुणा भणेगावारी	१८३	१५७	, से उदुवइ चदे	३५१	८३	, मे बुद्धाणुसासति	२७	८	परहाह "	१३४६	२९५
, बगनी बरणीउ			, कनोभाण	३४२	८१	, विविसुमणाह	५१०	१२८	जायरूप महामिट	९६८	२०६
			, चाउरत	३४८	८२	जाहमय पडियडा	३६३	८६	आरिस्ता मम सीमा	१०५३	२२२
			, निवखादोटे	३४६	८२	जाह सारिनु मकवे	२२९	६१	" माणुसे लोप	६७३	१५५
, य झंढप्पमवा	११६१	२६७	, तिक्करासिगे	३४५	८१	जाईजराभयुमयाभि			जावजीवमविस्सामो	६३५	१५०
, किपागफला	११७५	२७१	, तिमिराभिदसे	३५०	८२	भूया	४४४	१०८	चव न पुजति	१८	५०
, तिणिण वणिवा	१६१	५२	, मगाण पवरे	३५५	८३	जाईपराविभो खलु	४०६	९४	जावंचउविवा पुरिस्ता	१५६०	४५

प्रतीकम्	गा. सू.	पत्राङ्कः	प्रतीकम्	गा. सू.	पत्राङ्कः	प्रतीकम्	गा. सू.	पत्राङ्कः	प्रतीकम्	गा. सू.	पत्राङ्कः
जा सा अणसणा मरणे	११०९	२५६	जे केह उ पव्वइए	५२९	१३१	जो अयिकायधम्मं	१०८७	२२९	णञ्चा उपपइअ दुक्ख	८०	२३
जिट्टामूले आसाठ-			" सरिरे सत्ता	१७१	४७	जोगपक्खणेणं	सू. ५१	२४५	" नमइ मेहावी	४५	१३
सावणे	१००७	२१२	गिद्धे कामभोगेसु	१३२	४०	जोगसखेणं अंते !	सू. ६६	२४८	णत्थिण्णं परे लोए	९२	२७
जिणपयणे आपुरत्ता	१६३२	३२७	जेण पुणो जइइ जीवियं	४९९	१२१	जो जस्स उ आहारो	१११२	२५७	णमी णमेइ अण्णणं	२८८	७०
जिणे पासिति नामेणं	८३२	१८३	जे पापकम्मेहि धण	११६	३४	" जिणदिट्ठे भाये	१०७८	२२७	ण हु जिणे अज्ज दीसइ	३२०	७६
जिन्नाए रसं गहणं	१२१६	२७६	" य वेयविक विप्पा	९५४	२०२	" न सज्जइ आमंतुं	९६७	२०५	णाणस्स सव्वस्स	११५७	२६५
जिन्निवियं	सू. ७९	२५०	" यावि दोस समुवेइ	११८०	२७२	" पव्वइत्ताण	७३७	१६५	णादंसणिस्स नाण	१०९०	२३०
जीमूतनिद्वसंकासा	१२९५	२८७	" "	११२३	२७५	" लक्खणं सुविणं	७४३	१६७	णोपणीय आहार	सू. ९	१२७
जीवा चेप अजीवा य	१३७५	३०२	" "	१२०६	२७६	" लोए बंभणो बुत्तो	९६६	२०५			
जीवाजीवविभत्ति मे	१३७४	३०२	" होइ निव्विजे	३२८	७८	" सहस्सं सहस्साणं	२६१	६५			
जीवा जीवा य अयो	१०१४	२२६	" लक्खणं च	२२०	५८	" "	२६७	६६			
जीवियं चेप रुवं च	५६०	१३७	" वज्ज एए उ	५४७	१३४	" सुत्तमहिज्जंतो	१०८१	२२८			
" तं तु सपत्ते	७९७	१७७	" समत्था समुद्धतुं	९५५	२०३	" सो इत्तरियतवो	११०७	२५५			
जे अ मग्गेण गच्छंति	८९२	१९२	" "	९५९	२०३						
" आययसंटणे	१४१९	३०५	" "	९६२	२०४						
" इत्थियाणं विसया	११७६	२७१	" संयथा तुच्छपरं	१२७	३८						
" केह पत्थिया	२५९	६५	जेसिं तु विडला सिक्खला	१९८	५३						
" उ पव्वइए	५२७	१३१	जोअणस्स उ जो तथ	१४३५	३०९						

प्रतीकम्	गा सू.	पद्याङ्क	प्रतीकम्	गा सू.	पद्याङ्क	प्रतीकम्	गा सू.	पद्याङ्क	प्रतीकम्	गा सू.	पद्याङ्क
ततो काले अभिप्रेतम्	१५८	३३	ततो विष उवद्विक्ता	२२२	५९	तवस्तिथि किम द्या	९६९	२०६	तस्सेस मगो	११५८	२६६
" केयि कुनरं मु	८५६	१८६	ततोय वगवगोय	११०८	२५५	उवेण मते !	सू०४१	२४२	तदा य पयणुराङ्क य	१६२१	२९१
" तेनऽजिप दत्ते	५६३	१३८	ततो अल्लक्षण भाग	९२५	१९८	ततो अ दुविहो बुत्तो	१०९४	२३१	तदिय गचोवयपुष्पावास	३९४	९४
" पुटो कायकेण	१६८	४१	" ठिवा जहालाण	११०	६२	ततो नोई नीवो	४०२	९६	तदियाण दु भावाण	१०७५	२२६
" विपसापु	५२	१५	" पवविह भाग	१०६४	२२४	जोइरण	९९	२६	तदेव कासीरायावि	५९५	१४४
" बहूनी यासाणि	१६२२	३२५	" सिद्धा महाभागा	१४३६	३१०	ततोयहाणमादाय	१३६१	२६	" भत्तपाणेसु	१३६२	२९९
" त पुटो परिकुटो	१७९	५०	से चिट्ठ्याणत्स	६९	२०	तत्ताणं यावराण च	१३६१	२९८	" विजमो राया	५९६	१४४
" सवण्णारं दु	१६३६	३२६	" सो पाएए साहु	७०२	१६०	तसे पाणे वियाणिता	९७०	२०६	" हिंस अलिय	१३५५	२९७
ततोति जायति			तारिधिम पवम ठाण	१३१	३९	तस्स रुवेवपमुक्क च	९६०	२०४	तदेदुगो तव किदा	५९७	१४४
पमोमगाई	१२६०	२०८	ततोयवाइय ठाण	१४०	४१	तस्स ण भयमहे	सू०१४	२३३	त इक्कं पुच्छसरिग	४३०	१०३
ततो ते मरणंमि	९४३	८२	तमंतमेणेव ड से	७४४	१६७	" पाए ड वंदिता	७०५	१६१	भाण सासय	९१५	१९६
ततोइह एवमाहसु	७२९	१६४	तन्मेव य नवलते	१०११	२१३	" भव्या दुवे	७८४	१०६	" पासिऊणमिज्जत	३६२	८६
तथा किलतो धावतो	६५६	१५३	तथा एणमि कम्माण	१२९१	२८५	" भव्या सिवा नाम	७८६	१७६	" पासिऊण सविगो	७६७	१७२
तथाभिमुपस्स	११८५	२७४	तथा एयाति तेसाण	१३५२	२९६	" मे अप्पडिकवत्स	४३४	१६४	" पुत्तवेनेण कायाणुराग	४३०	१०९
तथा भिमुपस्स	११९८	२७५	" विणयमेसिआ	७	३	" स्ववद मज्जं	७६५	१७१	" वेदद मियापुत्त	६०६	१४६
"	११११	२७६	" सुयमहिट्ठआ	३५८	८४	" रुव दु पासिण	७०३	१६०	" विटडम्मापियरो	६२४	१४९
ततो निपु सई होह	१९५	५३	तस्सोऽसि अज्जो !	७	१६१	" लोगणईवत्स	८३३	१८३	"	६४४	१५१
तथाइ पवलोहाई	६६८	१५४	तवनारायजुत्तेण	२४६	१६४	"	८३७	१८४	"	३०५	१५५

प्रतीकम्	गा. सू.	पत्राङ्क	प्रतीकम्	गा. सू.	पत्राङ्क	प्रतीकम्	गा. सू.	पत्राङ्क	प्रतीकम्	गा. सू.	पत्राङ्क
तं लय सन्वसो छित्ता	८७७	१९०	तीसे य जाईइ उ पावियाए	४२४	१०१	तेज वाऊ य वोद्धव्या	१४८०	३१५	तो वंदिऊण पाए	२८७	७०
तसि नाहो अणाहाणं	७५४	१६९	तीसे सो वयण सुचा	८२८	१८२	ते कामभोगसु			तोसिवा परिसा सव्वा	९२०	१९६
ताणि ठाणाइ गच्छति	१५५	४४	सुज्झ सुलद्ध खु	७५३	१६९	असज्जमाणा	४४६	१०८	तो सो पहिसिओ राया	७०८	१६१
तालणा तज्जणा चेव	६३२	१५०	सुट्टे य विजयघोसे	९८३	२०८	ते घोररूपा ठिय	८१	२४	तोइह नाहो जाओ	७३३	१६५
तिअं मे अंतरीच्छं	७१९	१६३	सुट्टो " सेणिओ राया	७५२	१६९	अंतलिव्ले	३८३	९१	थ		
तिण्णुद्धीपल्लिओवम०	१३३३	२९३	सुब्भे जइय ज्ञाणं	९८४	२०८	तेण पर चुच्छामी	१३४२	२९४	थययुइमगलेण भंते !	सू २८	२३८
तिण्णो हु सि अण्णवं	३२३	७६	सुब्भे जइय भो भारहुरा			तेणापि जं कयं कम्मं	५६४	१३८	थलेसु वीआइ ववति	३७०	८८
तित्तीससागरोवसा	१२८८	२८५	गिराणं	३७३	८९	तेणे जहा सधिसुहं	११७	३४	थप्परं जगमं चेव	१६५	४६
तित्तीससागरा ऊ	१५३९	३१८	सुब्भे समन्या उद्धजु	९८५	२०८	ते पासिका सडिअ०	३८८	९२	थेरे गणहरे गरणे	१०४४	२१९
" "	१६१५	३२४	सुलिआ ण बालभाव	२०७	५५	" पासे सव्वसो छित्ता	८७२	१८९	द		
" अहोरत्ता	१४८६	३१८	सुलिया विसेसमायाय	१५७	४४	" त्रितडम्मपियरो	६४४	१५१	दहूण रहनेमि त	८२१	१८१
" सवस्साइं	१४९५	३१६	सुहप्पियाइं मंसाइं	६६९	१५४	" मे तिगिच्छं कुवन्ति	७२१	१६३	दवरिणा जहा रणणे	४८२	११७
" सागराऊ	१५३४	३१८	सुहं पिया सुरा सीहू	६७०	१५६	तेरीसइसुयाण्डे	११५०	२६४	दवदवत्स चरंडं	५३४	१३२
तिविहो नवविहो वा	१३११	२८९	तेइंदियकायमइगओ	३००	७३	तेरीम सागराइ	१६०६	३२४	दव्वओ सित्तओ चेव	९२६	१९८
तिव्व चडप्पगाढाओ	६७२	१५५	तेइंदिया य जे जीपा	१५०९	३१७	तोसि पुत्ते वलसिरी	६०२	१५६	दव्वओ लित्तओ चेव	१३७६	३०२
विदुयं नाम उज्जाण	८३५	१८३	तेउकायमइगओ	२९६	७२	" सुचा सपुज्जाण	१५३	४४	दव्वओ चक्कुसा पेहे	९२७	१९७
तीस तु सागराइं	१६१३	३२४	" पम्हा सुका	१३४८	२९५	तो नाणं दसणसमगो	२१०	५६	दव्वण सव्वभावा	१०८४	२२८

श्रीकृष्ण	या सं.	पत्राङ्क	श्रीकृष्ण	या सं.	पत्राङ्क	श्रीकृष्ण	या सं.	पत्राङ्क	श्रीकृष्ण	या सं.	पत्राङ्क
दुग्धे रिप्ते काले	११२१	२५९	निर्गिष्ठापरिणाम	५०	१४	दुग्धिवा युद्धविजया उ	१४४३	३११	प्रतीकम्	४	पत्राङ्क
दुग्धदहीपण्डिओपय०	१२३४	२९३	दिवमस्त चठरो आगे १००२		२११	" चणस्तर्द्धीवा उ	१४९५	३१४	घणघणैसवगोसु	६२९	१४९
दुग्ध चैव सहस्त्राहं	१४०५	३१४	" पोरिस्तीन	१११७	२५८	' वाठजीवा य	१४९०	३१६	घर्ण घर्णय सह हृदि०	४५६	११०
' सागराहं	१५९८	३२४	रिप्यमाणुस्तेरिच्छं	९७३	२०६	दुग्धिवादि ते अवे			घर्ण पराधर्म विद्या	२४८	६४
दुग्धण्डाने मुहय	५९१	१४३	रिप्ये य जे उपस्सन्गे ११३९		२६२	तिविद्या	१५४४	३१९	घणेण किं धम्म		
दुग्ध य ननुसपनु	१४६४	३०७	वाये अ हृद के मुने	८९८	१९३	दुग्धो गनी बालस्य	१९४	५३	धुराहिगारे	४५७	१११
दुग्धवाससहस्त्राहं	१३३२	२९२	दीसि चहरे एणे	८७१	१८९	देवपरगर्वाधम्मा	५२५	१३०	धम्मकहापु ण भत्ते!	सू ३०	२४१
" "	१३३९	२९४	दीहाउया दितिमला	१५४	४४	"	८५१	१८९	धम्मजियं य ववहारं	४२	११
'	१३४४	२९४	दुर्जनं गनु भो निषे	७६	२४	देवमणुम्मपरिपुटो	८०४	१७९	धम्मजियं य ववहारं	४२	११
दुग्धसातोपमा उ	१५३६	३१८	दुग्धज हय जस्स	११३३	२६७	देवलेगबुजो सतो	५०२	१४९	धम्मजियं य ववहारं	४२	११
दुग्धो उ भवणयासी	१५०७	३२२	दुग्धज कामभागे य	५२३	१२९	देवा वठजिवा गुणा	१५७६	३२२	धम्मजियं य ववहारं	४२	११
दुग्धाय गारनाग य	११३८	२६२	दुग्धदहीविगहं भो	५४१	१३३	देवा भविषाण	४४१	१७	धम्ममहापु ण भत्ते!	सू १७	२३५
दुग्धसोहणमाहस्स	६२७	१४९	दुग्धपरिषया इमे कामा	२१३	५७	देवा भविषाण	३७९	९०	धम्ममहापु ण भत्ते!	सू १७	२३५
दुग्धणानापरिते	१०८५	२२८	दुग्धमपपु पट्टरण उवा	२९०	७१	देवा भविषाण	४१३	९१	धम्ममहापु ण भत्ते!	सू १७	२३५
दुग्धसपपपपापु ण	सू ७४	२५०	दुग्धदे पनु भाणुसे अवे	२९३	७२	देवा य देवलेगमि	४१३	९१	धम्ममहापु ण भत्ते!	सू १७	२३५
दुग्धे लामे य भोगे	१२८१	२८३	दुग्धिह रत्नेज्ज	७८२	१७५	देवे णोहपु य अहगमो	३०	७३	धम्ममहापु ण भत्ते!	सू १७	२३५
दुग्धाणि य सुया देव	५६१	१३७	दुग्धिवा नाठजीवा उ	१४५७	३३३	देसियं य अहवारं	१०३०	२१७	धम्ममहापु ण भत्ते!	सू १७	२३५
दुग्धा दसद्वये आसि	४११	९९	" तठजीवा उ	१४८१	३३६	दो चोप सागाहं	१५९४	३२३	धम्ममहापु ण भत्ते!	सू १७	२३५

प्रतीकम्	गा. सू.	पञ्चाङ्कः	प्रतीकम्	गा. सू.	पञ्चाङ्कः	प्रतीकम्	गा. सू.	पञ्चाङ्कः
धर्मो अयमो भागसं १०६८	२२५	२२५	नामो जहा पञ्जला-	४३५	१०५	नावा अ इह का युता	९०३	१९४
धिरथु ते जसो कामी ८२४	१८१	५५	वसतो	सू. ७३	२५०	नासीले ण विसीले	३३१	७८
धीरस्स पस्स धीरां २०४	५५	१६	नाणसंपअयाणु ण	सू. ७३	२५०	नाहं रसे पस्सिणि	४८१	११६
न इम्म सन्नेसु भिक्खुसु १४४	४२	८०	नाणस्स केवलीणं	१४३७	२२८	निगाथे पावयणे	७६०	१७०
" कज्ज मज्झ भिक्खेणं ९८४	२०८	१०२	नाणस्सावरिणिज्जं	१२६८	२८१	निगम्यो धिदुमं	१०२४	२१६
" कामभोगा समयं	१२५६	२०८	नाणं च वंसणं चैव	१०६२	२२३	निष्कालउपमस्सेण	६२६	१४९
उचिति १२५६	२७७	७	" " "	१०६२	२२३	निष्ठा भीणुण तल्लेणं	६७१	१५५
" कोचण आयरियं	४०	२०२	" " "	१०७१	२२५	निज्झहिज्जण आहारं	१३७२	३०१
" चित्ता तायण भासा १७०	४७	२०७	नाणा दुसुलयाइधं	७०१	१६०	निष्ठा तदेव पयला	१२७१	२८२
नट्टेहि गीणहि यथाइपुहिं ४१९	१०१	२९८	नाणा रुइ च छंइ च	५७७	१४१	निद्धंघसपरिणामो	१३१३	२९०
नण्णट्टं पाणहेउं चा ९५७	२०३	१७	नाणावरणं पंचसिद्धं	१२७०	२८१	निम्ममो निरहंकारो	६८९	१५८
न तस्स दुग्गय विभयंति ४२८	१०३	२२१	नाणेण जाणइ भावे	१०९५	२३१	" "	१३७३	३०१
न तं अरी कंठिता ७४६	१६७	५७	नाणेणं वंसणेण	८०८	१७९	निरट्ठगंमि तिरथो	९०	२६
" तुज्झ भोमो चइकुण ४३८	१०५	११५	नापुट्ठो वगारे किंति	१४	५	निरत्थया नगरइ	७४७	१६८
" तुम जाणासि नाहस्स ७१४	१६२	१४६	नामकमं च गोयं च	१२६९	२८१	निव्वयंति अवाहंति	९१४	१९५
नथि चरित्त संमत्त-	२२९	९	" दुबिहिं	१२७९	२८३	निव्वेणं भंते! जीवे	सू. १६	२३४
विहणं १०८९	२२९	९	नामाइ वणत्संगं १२९३	१२९३	२८६	निसंते सिया अमुहरि	८	३
			नारीसु तो पगिज्जजा २२६	२२६	६०	निस्सगुबपत्सइ	१०७६	२२६

प्रतीकम्	गा सु.	पत्राङ्क
निरुपकिय निरुपकिय	१०९१	२३०
निर्णयपु नो भते !	सु २०	२३३
नीमाविती अचवले	१११८	२९१
नीलासोमसकामा	१२९६	२८७
नीशरति मय पुसा	५६२	१३८
नैरुपनिरिशताक	१९७८	२८३
नैरुप सप्तविधा	१५९९	३१८
नैव पस्वरियय कुजा	१९	३
नो नृमापप	सु १०	११७
" इत्यीन ईरियाह	सु ६	१२६
" इत्यीन कर्ह	सु ७	१२५
" इरयीहि सदि	सु ५	१२६
" इरियमिगजु	७५९	१११
" "	२२५	५९
नो निरुपे इरयीन	सु ७	१२६
" पुवरय	सु ८	११७
नो रक्खीतीसु निगसेजा	२६५	५९
" विमृतापुनाई	सु ११	१२७

प्रतीकम्	गा सु.	पत्राङ्क
नो सकियमिच्छद्	७९८	१२१
" सरुवरस०	सु १२	१२८
पणुणवायै दुहिले	३३५	७९
पुदरिड अरसमय	७१	३०
पवसवणेने भते !	सु २७	२३८
पववरय व कोगस	८६३	१८८
पवति नरपु पोरे	५७२	१३९
पदिहमणे न भते !	सु २५	२३७
पदिहममि पसिणाय	५७८	१७१
पदिहमिणान निरुपे	१०३२	२२७
पदिहमिनु "	१०७०	२१८
पदिणीअ व कुदाण	१७	६
पदिपुच्छणपण भते !	सु ३७	२४०
पदिस्वपापण भते !	सु ५६	२४६
पदिहेण पुर्णो	१०२०	२१५
पदिहेह पमणे	५३६	१३२
पदिहेह पमणे	५३५	१३२

प्रतीकम्	गा सु.	पत्राङ्क
पठम पोरिस ससाय	१००९	२१२
पठम पोरिसि ससाय	१०३	२१२
" "	१०३७	२१७
पठमा आवसिसया शम	९९२	२२०
पठमे पुप महाराय	७१७	१६२
पठमे वासवउर्कमि	१६२४	३२५
पणवालसयसहस्या	१७३१	३०९
पणवीस सागरा ऊ	१६०८	३२७
पणवीसापु भावणासु	४१५१	३६४
पणीय मसराय व	५१६	१२९
पणेवसरीरा उ	१४६७	३१४
पमरसतीसहविहा	१५६९	३२१
पमुपरयणो राया	७००	१६०
पयणुकोदमाणो व	३२०	२६१
परमवसयवो	१०८८	२२९
परिजुणेहि पयोहि	६०	१७
परिजुह ते सरीरय	३१०	७७
" "	३११	७७

प्रतीकम्	गा सु.	पत्राङ्क
परिजुह ते सरीरय	३१२	७७
" "	३१३	७७
" "	३१७	७७
" "	३१५	७७
परिमहलसळणे	१७१५	३०५
परियटणयापु न भते !	सु ३५	२४०
परिवाडिपु न विट्टिजा	३२	९
परिष्वयते अनियस०	४५७	१०९
परिसहणं पविमसी	४९	११
परितहा दुग्धिसवा भणेने	७७५	१०३
परेणु मासमेसिजा	४८	२३
पळाळं फासुअं सरय	८४८	१८५
पडिभोवममेगं गु	१५९२	३२३
" "	१५९३	३२३
पडिभोवमस्व माणे	१५६३	३२०
पडिभोपम अहवा	१३४३	२५४
पडिभोवमाह तिभि उ	१५७३	३२१
" "	१५७२	३२१

श्रीकृष्ण	गा. स.	पद्याङ्क	प्रतीकम्	गा. स.	पद्याङ्क	प्रतीकम्	गा. स.	पद्याङ्क	श्रीकृष्ण	गा. स.	पद्याङ्क	
पोरसीय चउरमाप	१०२८	२१६	बहु अलगदविद्याया	१६२४	३२८	वागसीरुआओ	०६४	१०१	भावस्य मग म०	१२४३	२७६	
, ,	१०३६	२१७	यदुमादे पयुदति	५२७	१३२	बायीसहस्ताह	१४५३	३१३	भावेसु तो मेहि	१२४४	२७६	
पापभो उरुहजप	१४१२	३०५	यदुधाणि उ वासति	६९५	१५८	बायीससागादे	१६०५	३२४	भिक्षालसिए पगे	१०५३	२२१	
" कसरे	"	३०५	यदु उ युगिजो मदे	२४३	६३	बायीससागाऊ	१५३८	३१८	भीया य सा खहि	८१७	१८०	
" गुण	"	३०५	अमि भापप्रयणेमु	११४८	६११	बुहस निस्स भासिये ३२६	७७	३१९	मुभोगपरितपा	१५५४	३१९	
" निहप	"	३०५	कापा ने उ पनका	१४४४	३११	बुदे परिणिबुल चरे	३२५	७७	मुत्ता रता मोइ	४०२	११४	
" परिणया	"	३०५	" " "	१४५८	३१३	मेइदियकायमगाओ	२९९	७३	मुज माणुस्सप मोए	६४३	१५१	
" मउप	"	३०५	" " "	१४६६	३१४	वेइदया उ ने जीवा	१५००	३१७	भूअयेणहिगवा	१०७७	२२७	
" लहु	"	३०५	" " "	१४८२	३१६	म			भोगमिसदोसजिस	२१३	५७	
" सुवलय	"	३०५	" " "	१४९१	३१६				भोगे सुखा यमिणा य	४८४	११७	
" सीमण	"	३०५	वारसहि नैयनेहि	१४३०	३०८	अइणीने मे महाराय	७२५	१६४	मोखा माणुस्सप मोए	११३	३२	
वाससर पाय गहाण	१२३०	२७६	वारममविउ बुदे	८३८	१८४	अणता अकरिता य	१६९	४७	म			
पामेदिय	१५८०	२५०	वारसेय उ वासाह	१६२३	२२५	अणयवत्राणेण	सू १४	२४५				
पासुयमि अणाओ	१३५९	२९८	वालमरणणि यदुयो	१६३६	३२७	अचत्ता लया बुवा	८७९	१९०		मपसु यमगुणीसु	११४४	२६३
कासु तो मेइसु	१२३१	२७६	वालस पस वालत	२०५	५५	भाणू अ ईन क युते	९०८	१९४		मग्ने अ इति के पुत्त	८९३	१९२
			यान्णि अकाम सु	१३०	३९	मायरा मे महाराय	७२४	१६४		मुचाणाउम्माहओ छोओ	४६६	११२
वाता संदावुदहि	६५८	१५३	वागभिरामेमु दुव	४२२	१०२	मारिया मे महाराय	७२६	१६४	अच्छा य कच्छमा य	१५४५	३१९	
यदिमा उरुमापाय	१०३	४८	वालहि मेदेहि	३८९	९२	मायसेण भत्त	सू ६४	२४७	अहिमामसिमा	१५८६	३२३	

प्रतीकम्	गा. सू.	पत्राङ्कः	प्रतीकम्	गा. सू.	पत्राङ्कः	प्रतीकम्	गा. सू.	पत्राङ्कः	प्रतीकम्	गा. सू.	पत्राङ्कः
मणुत्तयाणं नं भंते	सू. ६७	२४८	महाउदगधेरेण	८९६	१९३	माया पिया न्दुमा	१६२	४६	मुग्गेरेहिं मुग्गीहि	६६१	१५४
मणुत्तो वयुत्तो	३६१	८६	महाजसो प्स	३८९	९०	मायायुधमेयं तु	५७३	१४०	मुत्तोणं भंते !	सू. ६१	२४६
"	८२९	१८२	महाजतेसु उत्तु वा	६५३	१५३	माया मे महाताय !	७२३	१६३	मुमं परिहरे भिक्खु	२४	७
मणपरिणामो भक्कओ	८०३	१७८	महादग्गिगमकासे	६५०	१५२	मासे मासे उ जो	२७१	६७	मुहपत्ते पडिलेहिता	१०१४	२१३
मणपत्तायजणी	५११	१२८	महामेहपसूयाओ	८८२	१९१	माहणुल्लमसूजो	९४८	२०२	मुहुत्तदं तु जहमा	१३२५	२९२
मणसमाधारणयाण	सू. ७०	२४९	महासुखा मदस्सारा	१५८३	३२२	सा तु सुमं सोपरियाण	५७३	११५	" "	१३२६	२९२
मणरस भाव	१२४२	२७६	मते मूल सिक्किहं	५०१	१२१	सिउमदत्तसंपने	१०६०	२२३	" "	१३२७	२९२
मणिरयणकुटिमत्तले	६०४	१४६	मताजोग कांडं	१६३६	३२८	सिण सुगित्ता हयगमो	५५०	१३६	" "	१३२८	२९२
मणुया दुविह मेया उ	१५६७	३२१	मदा य फामा न्दु०	१२६	३८	सिगचारियं चरिम्मामि	६८४	१५७	" "	१३२९	२९२
मणोगयं यवगयं	४३	१९	माई सुदुणे पडई	१०४९	२२०	" चरिस्सामो	६८५	१५७	" "	१३३०	२९२
मणो माहसिसो	८८१	१९२	सा गलियस्सेय कसे	१२	४	मिच्छादसणरत्ता	१६२९	३२७	" "	१३३७	२९३
मणोहरं चित्तधरं	१३५६	२९१	माणविज०	सू. ८२	२५१	" "	१६३१	३२७	मुहुं मुहुं मोहगुणे	१२५	३८
मत्त च गधहायि	७९२	१७७	माणुयत्तं भवे मूल	१९३	५२	सिक्खं नाइव होइ	११२	३२	मोणे चरिस्सामि	४९४	११९
महद्वयाणं भंते !	सू. ६३	२४१	माणुयत्तं भि आयाओ	१०५	३१	सिद्धिं सपुत्तजणवयं	२३१	६१	मोसस्स पट्ठाय	११८६	२७४
मरणपि सपुण्णणं	१४५	४२	माणुयत्ते अमारमि	६१४	१४८	सिद्धिहाण चेइण वरुडे	२३६	६२	मोसस्स पट्ठाय	११९९	२७६
मारिहिसि राय	४८०	११६	माणुयत्तं विगहं लहुं	१०२	३०	मुक्खमगागहं	१०६१	२२३	मोसस्स	१२१२	२७६
महत्थरुया वयण	४१७	१००	मा य वंढालियं कासी	१०	३	मुक्खमगागहं	१०६१	२२३	मोहणीयं य दुबिहिं	१२७४	२८२
महप्पभाइरस महा	६९७	१५९	माया०	सू. ८३	२५१	मुक्खमगागहं	१०६१	२२३			

प्रतीकम्

गा सु.

पत्राङ्क

२

रग्नो यदि योग्यतियस्त ३०८

रत्तिपि चउरो मए १००८

रमण धरिण सारं १०

रसमो अवि३ जे उ १४०५

" कहुणु ने उ १४०३

" कस्तापु जे उ १४०४

" तिसमो जे उ १४०२

" परिणवा जे उ १४९१

" महुए जे उ १४०६

रमस्त जीई गहण १२१०

रसठो कहुकुमीसु १५१

रसा पतास न हु ११६५

रत्नेसु जो मिदि (१३) १२२८

रहनेमी बह मरे ८१९

राइमरे विचंतेइ ८११

राईयं च आईपार १०३८

प्रतीकम्

गा सु.

पत्राङ्क

रामोवरय चरिख टाढे ४९५

रामोसादुबो तिख्या ८०४

रामोसे य दो पावे ११३०

रागे च दोमं च ११६४

रागे दोसो मोहो १०८०

रागे य दोसोऽपि य ११६२

राया सह देवीप ४९३

रूपस्त चउनुं गहण ११०८

रुवाणुगासाणुगए ११८२

रुवाणुरास्त ११८०

रुवाणुगएण ११८३

रुविणो वेयऽरुवी य १३००

रुवे अत्तिसे थ ११८४

रुवे विरत्तो मणुभो ११८९

रुवेसु जो मिदिमुवेइ १११९

रुवाणुगएण ११८३

रुवे अत्तिसे थ ११८४

रुवे विरत्तो मणुभो ११८९

रुवेसु जो मिदिमुवेइ १११९

प्रतीकम्

गा सु.

पत्राङ्क

छदूणावि माणुसतण ३०५

छाया य इति का ८०८

छामालामे मुदे दुबवे ६९०

छेसज्जपणं पवकसामि १२९२

छेससु छसु काएसु ११४२

छेसाहि सन्वाहि १३४९

" १३५०

छोणदेसे ते सवे १४४०

" १४४६

" १४५५

" १४८४

छोमस्त पणदेसंति १५३१

छोगस्त पणदेसंति १५८९

छोम ३५१

छोदिणीहयपीह १४०१

य ३३४

यणसु ईदियवेसु ११४१

यज्जरितसवयणो ७८८

प्रतीकम्

गा सु.

पत्राङ्क

वणस्तइकायमइगमो २९८

वणजो जे मय किण्डे १३९५

" " " नीले १३९६

" वीणए ने उ १३९८

" छोदिण १३९७

" मुबिलि १३९९

वखणत्तखणो काले १०७०

वखमो गपमो वेय १३८८

" परिणवा ने उ १३८९

वपगुलपापु ण मंते! सु ६८

वयसमाइरणपापु सु ७१

वर मे भव्या वंत्तो १६

वळय पळ्या वुहणा १४६८

वले गुट्ठले निचं ३४०

वहणे वदमाणस्त १०४५

वळे वळसमापारे १३१६

वंधाधी पुरितो रायं ४७८

वदणपुण मंते! सु ३४

प्रतिकम्	गा ए	पत्राङ्क	प्रतिकम्	गा ए	पत्राङ्क	प्रतिकम्	गा ए	पत्राङ्क	प्रतिकम्	गा ए	पत्राङ्क
सहायवापण परि			समया सचमपुर्ण	६२५	१३९	सरीपञ्चखालेण	सू ५२	२३५	संपुङ्कुदसकासा	१३३३	२०९
सहायवापण परि	गदेण	११९६	समयेसु भागारेसु	२६	७	सरीपमाहु नपुत्ति	९०३	१९३	" "		
सहायवापण परि		१२००	समे ण सयवे श्रीहिं	५१३	१२८	मठं कामा विसं कामा	२८०	६८	सखिकाउमुहोत्ता	१५०६	११७
सहायवापण परि	सवेति	५०७	समागया थहु णा	८५०	१८५	सख्यगुणसपुञ्जयापु	१५८	२३६	" "	१५०६	११७
सहायवापण परि	सवेति	११९०	समागया ण ससार	९६	२९	मज्जगीयाण वम्म सु	१२८३	२८३	सगो पुस मणुस्सण	६३	१८
सहायवापण परि	सवेति	५१९	समिदेहिं मज्ज	३७५	८९	सचट्टसिद्धागे येव	१५८८	३२३	सज्जो भट्टमस्सीति	५५७	१३७
सहायवापण परि	सवेति	१२०२	समिज्ज पटिपु तन्हा	१६३	७५	सख्यभयेसु भरसाया	६७३	१५५	" बह्वे रज्ज	५६६	१३८
सहायवापण परि	सवेति	११९२	समुद्वर्णमीरसमा	३५७	८३	सख्य गय कलह	२११	५७	" नाम कामेण	५६९	१३९
सहायवापण परि	सवेति	२७७	समुद्वर्णमीरसमा	१३६८	३००	" जग जह गुण	२०९	११६	सज्जेण भंते !	सू ४०	२३२
सहायवापण परि	सवेति	१०५	समुद्वर्णमीरसमा	९५६	२०३	" ततो ज्ञाणद	१२६३	१८०	संजोगा विप्पमुक्कस्स	१	१
सहायवापण परि	सवेति	४७	सम्मत चेव मिण्डत्त	१२७५	२८२	" विज्जिये मीयं	४२३	१०२	" " भवे सते	६२७	७८
सहायवापण परि	सवेति	१२३	सम्मत सणरा	१६३०	३२७	" सुविण्ण	४१५	१००	सठाणो भवे सते	१७१७	२०५
सहायवापण परि	सवेति	२७५	सम्मत धम्म विज्जिये	७९०	११८	सत्ते ते विहया मरं	५७३	१४०	" " वहे	१७१६	२०५
सहायवापण परि	सवेति	३०३	सयणम्मण ठाणे णा	११३३	२६३	सत्येति चेव कम्मण	१२८३	२८३	" य चउरते	१७१८	२०५
सहायवापण परि	सवेति	२२	सयणम्मणम्मोयण	५०७	१२२	सत्तेहिं मपुहिं	७७१	१४३	सठाण परिणया जे उ	१६९४	२०५
सहायवापण परि	सवेति	५७	सय गेह परिणज	५७७	१३३	सत्तेहिं सदीहिं णद्विहो	७९१	१७७	सठदं पप्पणाइया	१४५२	२१३
सहायवापण परि	सवेति	६७	सय च जह मुविज्जा	७२०	१६३	सत्तेहिं सदीहिं सुभदं	५७०	१३३	" " "	१७६०	२१३
सहायवापण परि	सवेति	२०७	ससागे पीयरागे वा	१३२३	२९१	सहायपञ्चखालेण	सू ५३	२७५	" " "	१७७३	२१३

प्रतिक्रम	गा सू	पत्राङ्क	प्रतिक्रम	गा सू	पत्राङ्क	प्रतिक्रम	गा सू	पत्राङ्क	प्रतिक्रम	गा सू	पत्राङ्क
सतहं पप्पडणादया	१४८५	३१६	समहमाणे पाणानि	५३२	१३२	मागरा मत्तरीस तु	१६१०	३२४	सातु गोयमं पत्ता	७८५	१९१
" "	१४९४	३१६	संमुष्टिमाग पूयेन	१५७०	३२१	सागरा सहिया दुष्टि	१५९५	३२३	" "	८९०	१९२
" "	१५०४	३१७	मत्तममारसे	९४१	२०१	" " सत्ता	१५९७	३२४	" "	८९५	१९२
" "	१५१३	३१७	" "	९४३	२०१	सागरोपमगे तु	१५३३	३१८	" "	९००	१९३
" "	१५२३	३१८	" "	९४५	२०१	मा पच्यह्या मनी	८१४	१८०	" "	९०५	१९४
" "	१५३२	३१८	सगृह्यापु य	१४९२	२१५	सामादपुण भते !	सू.२२	२२७	" "	९१०	१९४
" "	१५४७	३१९	सचेतेण भने ! जीने	सू.१५	२३४	सामादपुण पत्रम	१०९२	२३०	" "	११६	१९६
" "	१५५६	३१९	समयं ततु सो पुणहं	२५३	६७	सामापरि परागामि	९९२	२१०	मात्रम् इरिसणे तम्	६०७	१९६
" "	१५६२	३२०	समारया उ जे जीवा	१४४१	३११	सामिम् तुल्लं दिस्सा	४८९	११७	सिन्ना द्वा पाठरणं	५२८	१३१
" "	१५७१	३२१	" य तित्त य	१४९१	३०७	सारीत्तमागमा चो	६४१	१५२	सिज्जदुगुणजोगेसु	११५७	२६७
" "	१५९०	३२३	मत्तारया यस्सिदा य	१६२०	३२५	सारीत्तमागमे तुल्लो	९११	१९४	पिराजगन्नागो	१२९०	२८५
" " तेडणाहं	१३८५	३०४	सत्तारमात्तल पराम	११८	३४	सामनि निगयनोक्षणं	४९२	११८	पित्राग ततो विद्या	६९९	१६०
संति एवेहिं भिक्खुहिं	१४७	४२	मागतं जहुत्ताणं	५८७	१४३	मागुरणमरीरा उ	१४६९	२१४	पिराणं म्पायं किद्या	१०३३	२१७
संतिमेय पुये ठाणा	१२९	३९	मागरा भउगीयं तु	१११२	३२४	मार्त्तणं मागं इक्कं	१५९१	२२३	सीओसिणा दम्भन-		
संथारं फल्लं पीठं	५३३	१३२	" भउगीय तु	११०२	३२४	मातु गोयम ! पत्ता ते	८१९	१८७	मगा य	७७६	१७३
मनाद्विपिं जेमेदु	५४५	१३४	" भउगीय तु	१६११	३२४	" " "	८१५	१८८	सीया उज्झा य निरा य	१३९३	३०५
मपन्नालिया पोरा	८८१	१९०	" इहणीमं तु	१६१४	३२४	" " "	८७०	१८९	सीमेण पुयं सरणं उक्के	३८६	९
संयुतो मो तदि	७६८	१११	मागरा इहणीमं तु	१६०४	३२४	" " "	८३५	१९०	मुआणि मे पुंन	६९०	१७१
संभोगपक्कसराणेणं	सू.४७	२४३	सागराणि य सत्तेय	१५९६	३२३	" " "	८८०	१९०	मुहं च लब्धुं सदे च	१०४	३१

प्रतिक्रम	गा सु.	पत्राङ्क	प्रतिक्रम	गा सु.	पत्राङ्क	प्रतिक्रम	गा सु.	पत्राङ्क	प्रतिक्रम	गा सु.	पत्राङ्क
मुकदति सुपकति	३६	१०	सुसन्धिया कामगुणा	४७१	११४	सोऽज कुल्लण सुव्वल	८०२	१०८	सो होइ भणिगमरुई	१०८३	२२७
मुणा झार्ण दिय्याइजा	१३७१	३०१	इमे ते	४७१	११४	सोबा ण पस्सा भासा	७३	२१	हो न सपले भिक्खू	७४	२२
मुग्गीये नयरे रम्मे	६०१	१५६	सुसवुडा पचहिं सवरेहिं	४००	९५	सो ताव एव पडिस्सिओ	९५६	२०४	हय्यागया इमे कामा	१२३	४०
मुब्बाल मेहवि मुन्ना	७४९	१६८	सुसाणे सुब्बगारे वा	६८	२०	, तवो पुविहो वुत्तो	११०४	२५४	वडिणपुरमि विस्सा	७३३	१०४
तिप			" "	१३५८	२९८	, तस्स सव्वस्स	१२६५	२८०	वरियाले विंगुल्लुप	१४४७	२११
मुणिभाभावं सणस्स	३	३	सुदसाएण भंते !	सू ४२	२४२	, दानि सिं राव !	४२५	१०३	दास किंहुं रहु वप्प	५१५	१२९
मुणेह मे पगमणा	१३५६	२९७	मुहं वसामो 'बीवामो	२४१	६३	" वेवलोमसरिसे	२३०	६३	हिट्ठिमाहिट्ठिमा चेव	१५८५	२२२
मुणेहिं मे महाराय !	७१५	१६२	मुहुमा प ससयलोमि	१४५१	३१२	" वितडम्मापियतो	६७६	१५६	हियं विगयमया बुद्धा	२९	८
मुणिसु भावी पडी			" , ,	१४८४	३१६	सोमस्स सदे गहणे	१९०	२७५	विरण्ण च जायकप्प च	१३६५	२९९
मुवेसणा ड म्बार्णे	१२०	२५	" " " पुमं पुणा	१४९३	३१६	सोऽरिट्ठेमि नामो	७८७	१०६	विरण्ण सुवण्ण मणि	मोसं २७३	६७
मुपस्स जाराहणयाए	२१८	५८	सो होइजी पुमं पुणा	१४९३	३१६	सोरियपुरमि नयरे	७१३	१०६	विरिल्ले सिरिल्ली	१४७०	३१४
मुप मे भावस !	सू ३८	१४१	ते पुप धम्मलोमो	५७६	१४०	" ,	७८१	२८३	विंगुल्लुपघाटसकासा	१२९८	२८७
" , " परेहिं	सू १	१३	" नृणं मए पुव्व	८८	२५	सोऽसविहरेण	१२७७	८५	विंसे थाले सुतावाहं	१३३	४०
मुप " " परेहिं	सू २	१२४	सोमणिणा जायगुणिं	४५०	१०९	सोवामकु उत्तमूओ	३५९	२२१	" " जलतमि	१८२	५०
मुप " " समत्तपर	सू १२	२२२	सोहवियनिगहेण	सू ७६	२५०	सोऽवि अवरमासिओ	१०५४	२७८	हुआसणे	६५७	१५३
मुया मे णए टाणा	१३९	४१	सोऽज तस्स वयण	८०	१०८	सो वीयसो वय	१२६३	१४३	होमि नाहो भयताणं	७०९	१६१
मुणणरुवरस उ पव्वया	२७५	६७	" तस्स सो धम्म	५६५	१३८	सोभीरायवसमो	५९४	१४३	छो		
मवे	२७५	६७	" रायकवा	८१०	१०९	सोही उल्ल भूयस्स	१०६	३१			

द्वितीयं परिशिष्टम्

सावचूरिकश्रीउत्तराध्ययनगतानि ग्रन्थनामानि

ग्रन्थनाम	पृष्ठः	पङ्क्तिः	ग्रन्थनाम	पृष्ठः	पङ्क्तिः	ग्रन्थनाम	पृष्ठः	पङ्क्तिः
अङ्गम्	२२८	८	उत्तरज्ज्ञापु	३३१	७	कल्पः	२६४	१०
अङ्गोपज्ञादि	८३	११	उत्तराध्ययनादीनि	२२८	४	केशिरौतमीयम्	१८३	४
अनगारमार्गगतिः	२९७	३	"	"	१४	खलुङ्कीयम्	२१९	११
असत्प्रयोगाध्ययनम्	२७	४	उत्तराध्ययनानि	२७	३	गाथाबोडकम्	२६३	२२
आचारादीनि	२२८	४	"	३३१	५	गाथासोलसं	३६३	२१
"	२२८	१४	उत्तराध्यायः	३३०	१५	चतुरङ्गीयम्	२९	३
आरण्यकम्	२०४	२२	"	३३१	११	चरणविधिः	२६२	२
"	२०४	२७	"	३३१	१६	जातादि	२६३	२७
"	२०५	१३	उपाङ्गादीनि	२२८	१५	जीवाजीवविभक्तिः	३०२	३
"	२०६	१७	ऋग्वेदादयः	२०७	१३	नीवाजीवविभक्तिः	३०२	४
इयुकारियम्	९८	९	एकादशाङ्गाणि	२२८	१४	तपोमार्गगतिः	२५४	२
उक्षिप्तम्	२६३	२७	औपपातिकादीनि	२२८	१५	दशाब्रह्मचर्यसमाधि-		
उत्तरज्ज्ञायणे	३३१	७	कर्मपवायपुष्पं	२८	२२	स्थानम्	१२४	७
उत्तरज्ज्ञापु	३३०	२	कर्मप्रकृतिः	२८१	३	दशादि	२६४	१०

साक्षिपाठप्रतिक	पृष्ठ	पङ्क्ति	साक्षिपाठप्रतिक	पृष्ठ	पङ्क्ति	साक्षिपाठप्रतिक	पृष्ठ	पङ्क्ति	साक्षिपाठप्रतिक	पृष्ठ	पङ्क्ति
अधमेयसहस्र च	२०६	१७	इदियकसायजोमे	२६०	५	गोरन्ने अ कागिणी	४९	१०	काळचउङ्ग उकोसण	२१८	७
असक्ता रूपमवहुं	१२८	२५	उगमविबुद्ध सन्वं	३२६	१३	कोराणिर्ज च दिव्व	२६३	२६	कुण्डिपायपसारण०	१३३	१६
अह(क्षे) चत्तारि वरित्ते	३२६	१०	उज्जुल्लि पडियणो	२५३	१२	कम्मपवायपुन्ने	२८	२२	कुणाविद्वत्साचिण्याव	२८६	१३
अंतरदीपेषु नरा	३२१	२७	उदियदंगे साहू	२३६	११	कम्ममसंसिज्जमवं	२३९	२५	केनचित् वैयेन न्याय-		
अवे अंवरिसि	२६३	२०	उम्मगयेत्तणो मग-			कर्णादी सुरतोपचार०	१२६	१	स चक्षुरुरादित०	१५६	१२
आउरविक्काहं एभाहं	५०	२	णामओ	३३०	२	कर्मेन्धनं समाश्रित्य	२०४	२०	क्षणयामादिवसमास०	१०५	१४
"	२०	१७	उवरिमहिंदुरिअ	२३६	१८	कर्मेगिण्युगुणयो निपेदुः	८९	७	क्षमा दान दमो ज्ञानं	२०७	२८
आणाडणिहेसे	१	१६	एवाओ भाण्णओ	३३०	४	क्वत्तण य परिमाणं	२५१	७	गक्षणमराणियेदेसं	१५६	२१
आत्माडरे ज्ञातव्यो	८९	७	एरुवणंभिदं सयं	८८	२५	कश्चित्तावर त्वया दटः	११६	२०	गंणुण जोयणं गु	३०९	११
आययिय उवज्जाण	२६१	२	एरायायाम्पवराप्याः	२५५	१९	कश्चिशुमात् क्षिपति मो			गुणमति धनं ततः क्षी-	१६१	१८
आलोपु तिणपडिमाणं			एकोदहं नामि मे कश्चि	६१	२६	परिरुक्षवाच्यैः	१२०	१९	गूणुदित्ताणं पत्तं	३१५	३
पणाम करेह	१६१	२	एगो मावगो माणु पुच्छं	४२	२८	कट्टककट्टस्स हस्सणं	३२८	२३	गूहरे आपसदानं	३२९	२७
आलोयणपडिक्कमणे	२६०	२०	एगिंदियाणं भंते! तेयारुम्मा-			काउत्तणं जह मंडिअस्स	२१७	४	गुहाअमममो धर्मो	६६	३६
इदमीदं सन्न तादनाम्	२७	७	पोगलणं	२८४	२३	काळण तत्तरणं	१४५	२२	चउम्पुडि मिट्टिकइयाण	३२१	२८
इह परलोण वाणमरुग्गा	२६३	१०	एठागनेर लोकोदयं	५१	१४	काना बुविहा पक्कता	४०	३	चक्काणं भजमाणस्स	३१५	२
इह हि इधाकुल्ल वंतो-			एवं बारमस्स कगो	१७५	२०	कायाण एक्क जोगमि	२६४	१५	चमरबलि मारमहिअं	३२४	२४
मयेन	२०५	२	ओमाप्पण	२७०	२६	कारणरुज्जविभागे	२३९	१२	चरेन्मभुकरां वृत्ति०	८९	११

साक्षिपाठप्रतिक	पृष्ठ	पङ्क्ति	साक्षिपाठप्रतिक	पृष्ठ	पङ्क्ति	साक्षिपाठप्रतिक	पृष्ठ	पङ्क्ति	साक्षिपाठप्रतिक	पृष्ठ	पङ्क्ति
जइ तेण सयरे	९	२१	जेण कुळ भायल	८३	११	त्रायहिता देवा निशं	१४६	१२	धनैरुंखुलीनाः खुलीना	१४	४
नबाइहिं अयणं	१२९	१३	जेण भिक्खु वाळिं देसि	२७	२२	एव चौर काण	७	२७	क्रियन्ते	१४	१४
नय राया सयं कोरो	२८	३	जेण रोहति बीणाई	२७	२५	दविपु दसणसोही	२४९	१६	धैर्यसौभाग्यमादात्म्यं	१४	१४
नमई विवा य राको वा	२७	२६	जे पुणमुएकरो	३१४	२१	दाविदिय पडुब	३१७	१	न प्रजया न धनेन	१४१	७
नळडुपुइचजीयाः	१११	१८	जे सणकोवि एकासु	३२७	१२	दम्ये भावे अ सहा	२६१	१५	न मोसमसुणे दोने	४०	२८
नळेसाइ दम्बाई परि			जानिनो घर्मतीथय	३११	५	दसणमोदे दसणं	२८	१४	मसुकारेण पारिता	९	१३
भाइणा	२९५	२३	ठिओ ठावपु पर	१४०	११	दुविहा खलु खसजीवा	३१५	२६	न रागसत्तु घरिसेइ	२७०	२७
जइ गुणछा लइ गुम्मा	३१४	२३	ठिओ न ठावपु परं	१२०	१	दासा दसलं	९९	१२	चित्त	२७०	२७
जइ २ सुकमोगाहइ	२४१	२५	णिओअस्स णं भते	३१५	७	दियमानुप्यतिर्यधु	२०६	२३	नयनीतं यथा दसं	२७४	२२
जइ गुण्हे लहा अण्हे	७१	१३	ताता उअुअं गल्ल निअ			दीक्षा वय स्यैर्यविपाविनी	११४	२२	नयनीतं यथा	२७४	२२
जइ वा तिलसकुलिभा	३१४	१८	हइ	२५८	८	देवगइ भाणुएवी	२५१	२५	दसं	२७५	१
जइ लगलसरित्तवाणं	३१४	१७	सइरु यवि मुद्रिता			देवदत्तस्य गुरकुळम्	११८	२४	नवि क्खिप नवि अ होही	७१	१४
नहा य दीक्खत्त वती	३२६	२६	वादिठया	१२८	१७	देवाण वारयाण य	२९३	११	न अट्ठाय मतिं दयां	८८	३
जहा लाहो	५६	७	समिस्सापु अयव	७१	११	देवेषु उक्कमो लामो	१२१	१८	पाणस्स होइ भागी	२६६	१०
नार बुण्णं गुह पुण्ण	२८	२	" "	७५	१४	देसिक्खदेसविद्या	४३	२	निमोणुणं भते! विओ	२६५	१२
जे पुग से सच्च जाणई	२६	२६	तस्स णं भिइइस्स नो पुव	२४४	१६	देहतिभागो सुसिरं	३१०	१३	देहि	२६५	१२
जेइसादेसु मासेसु	२७	२९	तस्सोइइभा भावा	२५३	८	देहमि अस्सिदिपु	२५६	२१	निचं खुग्गहसीले	२२९	२१

साधिपाठपरिकः	पृष्ठः	पङ्क्तिः	साधिपाठपरिकः	पृष्ठः	पङ्क्तिः	साधिपाठपरिकः	पृष्ठः	पङ्क्तिः
निष्ठाद्वया य सीता	४५	५	परिभयसि किमिति	७१	२४	यदुभाये मद्य मुया	६१	१०
नीरु(य) सिद्धं गदं जणं	१	१३	लोकं	२७९	३	यदुपुता नरुली गोषा	११०	११
नो हल्लोगयापु तयम-			परितादृकामुक्त्या०			यदु परगरे अग्नि	२०३	२१
सिद्धिना	१५८	१५	परेण गकं सिद्धिं			यंभजेण मुखापु	२९	२१
पषाहयाणमिणं	२३८	१५	गुहायो	८९	८	वीपु क्षाणं दियार्हे	२१५	१८
पट्टाणओ य वित्तो	३२६	२३	पंचेय नाणपुण्णी	२८	१५	अस्सपणेण सयेन	९७	७
पट्टिगाहं संक्किहिणां	१२०	१०	पायणी भग्गच्छी	२४१	१९	नमरागी गुत्तयध	१०९	१३
परिवेण्णमणो	२६४	२४	पायं टिण्ण जग्गा	२३९	८	पत्तणे गल्लगमान्ततो	५७	२३
पणमंभि सन्नजीवा	१९१	१९	पुण्यमोपिपाकाब	३१०	२६	माक्खणा धारता यदित्थो-		
पणाऽणाण परिक्ख	२८	१२	पुणेण जणत्ते लोके.	१०९	९	अव्यापना		
पत्तेशमरिरवायर०	३१५	१०	पुरजो पयमासो	२६४	१३	माप्पणो अत्तत्थेण	५६	२६
पगकमुत्तिता मग्गु			प्राकोदयगग्गरे प्रादुः	१	२०	अदपुणेय होमरा	८८	२६
पर्यटका	३१२	८	प्राणाः द्विदिग्गु प्रोक्षाः	९५	६	अपानाजोदरेमानिया	८५	१२
पययन्ता होदु टिप्पस्स	२८२	५	" " "	२३९	२०	अग्गादि ते अजोरे	३३१	९
परत्थं यरा हट्ठा	२०६	२०	कापिभ जोगनिष्णं	२३२	२३	माग्गिअजिज्जयणां	२१६	११
परिअट्टियत्ताण्णं	७१	१२	बाणीसं निर कयला	१३७	१६	भिरग्गायदिवापु कणीमं	११	६
परिपात्तिओ अ दीदो	३२५	२२	" " "	२५७	६	भूतयण्णमुक्कणत्तपुत्तिं	३२८	२४

साधिपाठपरिकः

मद्युवं जेण मुजं

मरमाणस्स न पुस्सं

मा गा दु भिंतिना

मोसेन मोयमुपणीयते

मुक्काः मय्यं तिष्ठन्ति

मुजं व्याराण स्वप्पिनि

मूतं ममारस्स उ

मुद्धी सत्त्वा प्रातश्चत्तार

पेया

" " "

मोसे भये च मय्यं

यदा न कुत्तो पायं

यदा मय्यं पुंस्सं त्यकं

यदा मय्यं परित्तं

यदि पुत्तान्तेण स्वर्गो

लोकेण पुत्तान्तेण

लोके तत्त्वत्ततो ज्ञेयः

साविपाठप्रतिकः

वगयस्त मपु भीरण
धनस्सर्देणं आउ
ययउकमिदिमाणं च
यसहिक्क
वायए कुकुईओ
वासायमपि लछादि
विकारहेलौ सति विक्कि-
मन्ते
विचिसिजासण०
यीस उओतपप

पृष्ठः पङ्क्तिः
२० २०
३१५ ५
२१४ १४
२१३ १३
३२८ २६
२६ १२
२०० ३
२०० २६
६८ १६

साविपाठप्रतिकः
वेमणवेयाववे
वेइआ पचविदा वण्णता
गओरि गुणा प्राप्ता
शिल्लमएयनं नाम
ओसं छागामालभेल
यायग्या
सइफाले चरे भिक्खु
सजं रवइ मयूरो
ल्लं लयल्ल सओप
समणे जइ कूलवाळ्ण

पृष्ठः पङ्क्तिः
२१३ ६
२१४ १६
३ १४
११० ७
२०७ १२
२१५ १९
१२१ १९
२०४ ३३
२ १४

साविपाठप्रतिकः
सममग्येयिणे वान
समयावल्लिकापल्ल०
समर माम चय छोहारा
सव्वय संजमं सनमाउ
सव्वेयि पढमजामे
सव्वसिंघि टिईओ
सचित्तपोधनानां
ससट्टमसट्टा
ससारपारागमणे
सात्तीनीहीकुइव०

पृष्ठः पङ्क्तिः
८८ १९
२०२ १६
८ ३
४८ ८
२१३ २
२११ ४
३९ १९
२५९ १५
१८६ ७
१८५ २०

साविपाठप्रतिकः
साहाणमाहारो
साहु तवो वण्णसो
सिक्खिउपपु अ डिगे अ
सिखत्स सुहो रासी
सिरफुरणे विर रज
" " "
सीदत्ताए निक्खतो
सुलो वडि सुलो वायु
सुई जहा समुत्ता
हिसे बाळे मुत्तामारै

पृष्ठः पङ्क्तिः
३१४ १५
२०० १०
१८६ १५
३१० २२
५९ १
१२१ २१
१३१ १०
३१७ २७
२५० ६
५३ ४

चतुर्थं परिशिष्टम्

सावचूरिकथीउत्तराध्ययनगताना नामाभकारादिक्रमः

नाम
अगहदस
अमिउमार
अमिदिल्ल
अन्नारमईकादिः

पृष्ठः पङ्क्तिः
३६ ४
२३ १५
१४४ ६
२२६ २०

नाम
अचलपुरम्
अजित
अट्टना
अथोमुय

पृष्ठः पङ्क्तिः
१८ २४
१४२ १९
३३ १४
३२१ २४

नाम
अनादियो
अनात्त
अनुत्तर
अनुत्तरविमाना

पृष्ठः पङ्क्तिः
८३ १४
८३ १५
३२ २
४४ ७

नाम
अनुत्तरविमानवासिन्
अनुत्तरा
अ-धकयुणि
अण्वरापिया

पृष्ठः पङ्क्तिः
३१ २४
४४ ९
१८१ २४
३२३ ३

नाम	पृष्ठ	पङ्क्ति	नाम	पृष्ठ	पङ्क्ति	नाम	पृष्ठ	पङ्क्ति	नाम	पृष्ठ	पङ्क्ति
अमोघरथः	३६	४	अष्टापदः	१४२	१७	उग्रसेनः	१७६	२६	उच्चोभय	१०१	९
अयोध्या	१४२	१३, १६	अस्तगङ्गापिता	२७	३	"	१७७	६	उच्चोदयः	१०१	१३
अरः	१४३	२	अंधगवण्डिणो	१८१	२३	हृषिकारः	१८१	२४	उज्जयन्तः	१७९	५
अरिद्वेत्तमी	१७६	१४	अंब	२६३	२०	"	१०७	३	उज्जयन्तम्	१८०	१२
"	१७९	२०	अंबरिसि	२६३	२०	"	१०७	२०	उज्जयिनी	१८०	२६
अरिद्वेत्तसिः	१७६	२१	आदर्शसुखः	३२१	२३	"	११९	३	"	१५	१०
"	"	२२	आविजनः	१९६	४	हृषिकारपुरम्	९८	९	"	१५	२५
"	१७७	४	आभासिकः	३२१	२२	"	१०७	१३	"	१५	१
"	१७९	१	आभ्रः	३१४	२०	हृषिकार	१०७	५	"	२६	७
अरो	१४३	१	आर्यरक्षिताचार्यः	१८	४	हृषिकारो	१०७	९	"	३३	१४
अर्जुनः	२१	२१	आर्यापादसूरयः	२७	१८	ईशानः	३२३	१०	"	३६	४
"	२१	२५	"	२७	२०	ईशानः	३०८	२७	"	३२१	१८
"	३१४	२४	आर्यापाठाः	२७	२०	ईशानः	३०८	२७	"	१७९	४
अर्जुनसुवर्ण-	३०९	१६	हृस्वगावरवसहो	१४२	२४	ईशानः	३०८	२७	उत्तरकुरुः	१४३	२५
अर्द्धकः	१७	२१६	हृदय	३१४	२५	"	३०८	२७	उदायणो		
अश्वकर्णः	३२१	२४	हृन्मदत्तः	२५	१५	"	३०८	२७			
अश्वमुखः	३२१	२४	"	५६	४	ईसीपम्भारा	३०८	२८			

नाम	पट्टा	पट्टिका	नाम	पट्टिका	नाम	पट्टिका	पट्टा	पट्टिका	नाम	पट्टिका	पट्टा
उदायका	१४३	५६	कपिलेश	२०	कपिलेश	२०	१४३	५६	काश्यप	४	२०४
यमा	१४४	१६	"	४	"	४	५६	१३	"	१३	२०५
उत्कालि	१४५	२५	"	१४	"	१४	६०	१४	"	१०	१३२
अपमः	१४६	१४	कपिलारिमलम्	५	"	५	२२९	१४	काश्यपद्विज	१	५६
"	१४७	१५	कमलावर्ध	७	"	७	१०७	१४	कामवो	२	२८
"	१४८	१६	कमलावली	१६	"	१६	१०७	१६	"	७	१३२
"	१४९	२०	"	२०	"	२०	१०८	२०	कासियेता	५	१४४
"	१५०	२	"	२	"	२	११६	२	कासिभूमि	१२	९९
"	१५१	१६	कमोज	८	"	८	८१	११	कासी	११	९९
"	१५२	१६	कमोजा	८	"	८	८१	२	कासीभूमी	२	९९
अपमदेवा	१५३	२	"	१०	कालकनिष्या	१०	८१	८	कासीराजो	८	१४४
अपमस्वामिमाता	१५४	२	कालकाचार्या	१९	"	१९	१४३	७	कुटुगे	७	१८४
पुष्पोत्कः	१५५	१	कर्कटु	१३	"	१३	१०१	१०	कुमारनी	१०	१४४
पुलकः	१५६	१०	कर्कटि	१	"	१	१२६	११	कुम्भकारकटम्	११	२२
पेरवणः	१५७	९	कणायरण	२५	कालनीतिक	२५	१२१	४	कुम्भजनपरा	४	१००
दक्षे	१५८	२२	कडिगं	१९	कालिभरं	१९	१४३	६	कुम्भदोषिः	६	२०
कणीता	१५९	२६	कडिलो	१३	काटिस्तम्	१३	६०	२५	कुलवाल्क	२५	२

नाम

कुंयू

कुप्पाः

"

"

रेलासो

रेदाय.

"

"

"

केसिः

"

"

"

"

"

"

"

पृष्ठः पङ्क्तिः नाम

केसिः

"

"

"

"

"

"

"

केसिः

केसिः

केसिः

केसिः

केसिः

केसिः

केसिः

केसिः

केसिः

पृष्ठः पङ्क्तिः नाम

केसिः

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

पृष्ठः पङ्क्तिः नाम

केसिः

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

पृष्ठः पङ्क्तिः नाम

केसिः

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

पृष्ठः पङ्क्तिः नाम

केसिः

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

परिशि. ४

नाम्ना-

मकारादि-

क्रमः ।

॥ ३४८ ॥

नाम	पृष्ठ	पङ्क्ति	नाम	पृष्ठ	पङ्क्ति	नाम	पृष्ठ	पङ्क्ति	नाम	पृष्ठ	पङ्क्ति
बौमाटिक	६४	२४	गङ्गपुरम्	८५	५	गोमुख	३२१	२४	गोयमो	१८६	१४
"	६५	४	"	९८	२०	"	७१	५	"	१८७	१८
"	६५	११	"	९८	२२	"	७२	२	"	१८७	१९
"	६५	१९	गण्डीमिन्नुकयका	८०	५	"	७७	५	"	१८८	२
बौमाटिकी	१९	२	गण्डीयकायकनम्	८५	१७	"	७७	११	"	१८८	२०
"	२१	५	सलपणा	२८१	३	"	७४	१७	"	१८८	२५
"	२३	१५	गङ्गना	१८१	२५	"	११३	२३	"	१८९	७
"	२३	५	गङ्गादी	८५	८	"	१८४	१	"	१८९	१८
"	५६	४	गङ्गादि	१३७	१	"	१८४	८	"	१९०	१
बौटिकी	१७७	६	"	१३८	२२	"	१८५	७	"	१९०	७
क्षिप्रिप्रिप्रिप्रिप्रि	१००	११	"	१३९	७	"	१८५	११	"	१९०	११
गङ्गा	१५०	२४	गङ्गा	१५०	१४	"	१८५	१३	"	१९०	२४
"	२०२	४, ५	"	२००	२१	"	१८५	१७	"	१९०	२७
"	२०२	१६	गङ्गाष्टकं	२७	१	"	१८५	१८	"	१९१	१६
"	२७०	२४	गङ्गापूरं	१७३	२०	"	१८५	२०	"	१९१	२२
"	२७०	२५	गङ्गा	२१९	१३	"	१८५	२३	"	१९२	६
गङ्गाटिका	३२१	२३	गङ्गाटिका	३२१	२६	"	१८६	७	"	१९२	१२
"	३२१	२५	गोकुण	३२१	२३	"	३२१	१०	"	१९२	२६

उत्तरा०
अवचूर्णिः
॥ ३४९ ॥

नाम
सोयसो
"
"
"
"
"
"
"
"
"
गोपमः
"
"
"
"
"
"

पुत्रः पङ्क्तिः
१९३ १३
१९३ २०
१९४ ७
१९४ २१
१९५ १३
१९६ १
१९६ ३
१९६ १२
२०४ २२
२१५ ११
७१ ३
३१ ११
३१ १२
७२ ४
१५ १३
३६ ११
३७ ३

नाम
गोतमः
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"

पुत्रः पङ्क्तिः
१७ १५
१७ १८
१७ २७
१३९ ७
१८३ ३
१८३ २
१८४ ४
१८४ ९
१८४ १३
१८५ ८
१८५ १५
१८६ ११
१८६ १३
१८७ १३
१८७ २०
१८७ २२
१८८ १

नाम
गोतमः
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"

पुत्रः पङ्क्तिः
१८८ २६
१८९ ८
१८९ १९
१९० १७
१९० १३
१९१ ४
१९१ २२
१९१ २४
१९२ १५
१९३ ६
१९३ २२
१९३ २४
१९३ १३
१९५ १
१९६ ८
१९६ १३
१९७ २

नाम
गौरी
प्रेषपहः
घनान्न
चन्द्रमसुरिः
चन्द्रवित्याः
नन्दारामह
चगरकन्या
चम्पा
"
"
चंगा
"
बिम्बा
बिम्बो
"
"
"

पुष्ट पङ्क्तिः
८५ ८
३७ ३
३२१ २५
३ ३
३१ २७
९८ ५
३१४ २३
२४ २७
१७० ५
१७१ ७
१७ १७
१७० १५
१७९ ६
९९ ७
१०० ७
१०० १९
१०१ २६

परिशि. ४
नाम्ना-
मकारादि-
क्रमः
॥ ३४९ ॥

उत्तरा०
अवधूणिः

॥ ३५० ॥

नाम

पत्नी

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

पुनः पदि

५५ २०

६६ १२

६६ १३

६६ २४

६७ ५

६७ १६

६७ २२

६८ १३

६८ १५

७० ११

७० १३

१५३ २०

१७ २

१७ ३

८७ ९

१८३ २०

नाम

निन्दुकर

"

"

निन्दुकर

निन्दुकर

निन्दुकर

निन्दुकर

"

नेमोनेप्या

नेमोनेप्या

पिपुली

पेमा

दण्डिब्याग

पुमा

"

पुमा

पुठः पदि

१८५ १३

१८५ १३

१९६ "

८७ ८

८५ १४

८७ ३

१८३ १८

१८५ ११

९८ २५

९८ २२

२१७ २४

२०५ ३

२२ १०

१० २

१४७ ८

१८ ४

नाम

पुमाने

पुमाने

पुमाने

पुमाने

पुमाने

पुमाने

पुमाने

पुमाने

पुमाने

"

पुमाने

पुमाने

पुमाने

पुमाने

पुमाने

"

पुठः पदि

१८३ १३

९९ २५

१३७ १५

१३९ २७

१४३ १४

१४३ १४

९९ ३

१३७ १४

१३९ २०

२३ १०

२२ ११

१३६ ३

१३६ ८

२११ १८

२३ २३

१३६ १३

नाम

पुमाने

"

पुमाने

पुमाने

"

"

पुमाने

पुमाने

पुमाने

पुमाने

पुमाने

पुमाने

पुमाने

पुमाने

पुमाने

"

पुठः पदि

१३९ १०

१३९ १०

१३९ ३

१३९ २१

१३९ २२

१३९ १०

१३९ १३

१३९ १३

१३९ १३

१३९ १३

१३९ १३

१३९ १३

१३९ १३

१३९ १३

१३९ १३

१३९ १३

परिशि. ४

नामा-

महापरि-

उमः

॥ ३५० ॥

पृष्ठ

पङ्क्ति

नाम

नटिनीगुल्मम्

"

"

नटिनीगुल्ममिमात्रम्

नवमालिका

नटुण

"

नागवल्ली

नामिसुण

नायपुत्रे

नालिकेरी

निम्ब

निर्युक्तिवृत्

"

"

नाम

नटिनीगुल्मम्

"

"

नटिनीगुल्ममिमात्रम्

नवमालिका

नटुण

"

नागवल्ली

नामिसुण

नायपुत्रे

नालिकेरी

निम्ब

निर्युक्तिवृत्

"

"

"

"

पृष्ठ

पङ्क्ति

नाम

नीलवत

नीलवत

नेमि

पञ्चाल

पञ्चालराया

"

पञ्चाल

"

"

"

पञ्चालदेव

पञ्चगुल्मम्

पञ्चलता

पञ्चाल

पार्श्व

नाम

नीलवत

नीलवत

नेमि

पञ्चाल

पञ्चालराया

"

पञ्चाल

"

"

"

"

पञ्चालदेव

पञ्चगुल्मम्

पञ्चलता

पञ्चाल

पार्श्व

"

नाम

नीलवत

नीलवत

नेमि

पञ्चाल

पञ्चालराया

"

पञ्चाल

"

"

"

"

पञ्चालदेव

पञ्चगुल्मम्

पञ्चलता

पञ्चाल

पार्श्व

"

पृष्ठ

पङ्क्ति

नाम

नीलवत

नीलवत

नेमि

पञ्चाल

पञ्चालराया

"

पञ्चाल

"

"

"

पञ्चालदेव

पञ्चगुल्मम्

पञ्चलता

पञ्चाल

पार्श्व

नाम

नीलवत

नीलवत

नेमि

पञ्चाल

पञ्चालराया

"

पञ्चाल

"

"

"

"

पञ्चालदेव

पञ्चगुल्मम्

पञ्चलता

पञ्चाल

पार्श्व

"

पृष्ठ

पङ्क्ति

नाम

नीलवत

नीलवत

नेमि

पञ्चाल

पञ्चालराया

"

पञ्चाल

"

"

"

पञ्चालदेव

पञ्चगुल्मम्

पञ्चलता

पञ्चाल

पार्श्व

पृष्ठ

पङ्क्ति

नाम

नीलवत

नीलवत

नेमि

पञ्चाल

पञ्चालराया

"

पञ्चाल

"

"

"

पञ्चालदेव

पञ्चगुल्मम्

पञ्चलता

पञ्चाल

पार्श्व

पृष्ठ

पङ्क्ति

नाम

नीलवत

नीलवत

नेमि

पञ्चाल

पञ्चालराया

"

पञ्चाल

"

"

"

पञ्चालदेव

पञ्चगुल्मम्

पञ्चलता

पञ्चाल

पार्श्व

नाम	पृष्ठः	पङ्क्तिः	नाम	पृष्ठः	पङ्क्तिः	नाम	पृष्ठः	पङ्क्तिः	नाम	पृष्ठः	पङ्क्तिः
पातो	१८४	२२	फल्गुरक्षितः	१८	४	ब्रह्मदत्तः	१४९	८	ब्रह्मदत्तः	१४९	७
"	१८६	१४	बलः	८५	३	"	१५७	१३	"	१५७	१०
"	१८७	२४	"	८५	१०	ग्लसिरी	१४६	६	ब्रह्मदत्तादि	१४६	७
पिल्लः	३१४	२०	"	८५	१२	वमदत्तो	९८	४	ब्रह्मराजः	१४४	२६
पिंडुः	१७०	१९	"	८५	२०	"	९९	४	ब्रह्मर्षि	२०४	२७
"	१७०	२२	"	८६	८	"	१०६	८	ब्रह्मलोकः	१४०	२८
पिण्डकम्	१७०	२१	"	१४४	२३	वंसे	१०१	९	"	१४४	२५
"	१७१	१	बलकोट	८५	८	वारणा	१७९	३	ब्रह्मा	१०१	१३
पुरन्दर	१८१	१७	बलकोट्ट	८५	८	वेवातदम्	३६	२३	"	२०४	२७
पुरन्दरयशः	२२	१०	बलकोट्टाः	२२	२६	ब्रह्मदत्तः	६८	१७	भगीरथः	१४२	१८
पुरंदरो	१८१	१५	बलदेवः	२३	१०	"	९८	१२	महा	९०	१५
पुरिमतालं	९९	४	"	२३	१२	"	९८	१६	"	९१	१०
पुरिमतालम्	९९	५, ८	"	१४६	३	"	९९	२	भद्रबाहुः	१६	१६
पृथ्वीकायादिकाः	२७	२१	बलभक्तो	१४६	५	"	९९	५	भद्रर्षिः	२४	१५
प्रभावती	१४३	२६	"	१७९	१६	"	९९	१२	भद्रा	१७	२
"	१४४	२३	बलभद्राद्याः	५६	८	"	१०१	८	"	१७	५
प्रदासा	१४४	१	बलश्रीः	१४६	७	"	१०१	२७	"	९०	१६

नाम	पृष्ठ	पङ्क्ति	नाम
भद्रा	११	१५	भारह
"	१४२	२५	भूतार्द्रि
भद्रादि (४५)	२३	२२	भृगु
भारह	१०३	२१	"
"	१०१	१८	"
"	१४३	१२	"
"	१४३	१७	"
"	१४२	२५	"
"	१२१	१७	"
भरवादि	२८८	७	"
"	१८८	१३	"
भरवा	८२	१५	भेरने
भारह	१४२	१०	भेरण्डमर
"	१४३	१	भोगकटम्
भारहो	१४२	९	भोनराज
भारह	१४२	९	भोगराया
"	१४२	२१	

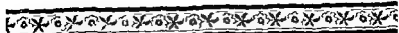
नाम	पङ्क्ति	नाम
भगवादि	१४३	४
भरवादिहो	९८	१०
भगहो	१०७	१३
भयव	२०७	१४
भयवा	१०७	१३
भण्डकुश्लि	१११	२०
भणोरम	११२	१५
भयु	११३	४।२४
भय्य	११४	१७
भन्दरा	११३	११
भयुता	११९	३
"	८५	१३
"	८५	११
भमणवपिङ्ग	१५	१०
भयगतीर	१८१	२४
भरुदेवी	१८१	२३

पृष्ठ	पङ्क्ति	नाम
७४	२	भरुदेवी
१३१	२३	
१३०	१२	महापतमो
१४२	२१	महापद्म
२४२	२५	महाबलो
१३०	१५	
२०२	२०	महाविदेह
१०१	१३	
१०१	१३	
८३	२४	महापीतो
२४	७	"
२५	१५	"
८५	५	महापीर
६०	२१	
९९	६	"
२०५	२	"
२३४	२	"

पृष्ठ	पङ्क्ति	नाम
२३४	१६	
२०७	१२	
१४३	७	
१४३	५	
१४४	२०	
१४४	२४	
१९	२	
२७	१५	
१३०	१२	
३४	२५	
२३२	६	
२५३	२५	
२९	२३	
१४४	२६	
१७०	१७	
२३२	१०	
२३२	११	

नाम	पङ्क्ति-	नाम	पङ्क्ति	नाम	पङ्क्ति
महावीर-	२३३	मिथिला	१२	मिथिला	१२
"	२५३	"	२५	मुद्ररपाणि-	४
महाकुम्भाः	३१	"	४	मुद्ररौलपुरं	१८
महु	१०१	"	१८	मुनिचन्द्रः	१४
मरिकः	३६	"	१४	मुनिसुवतस्वामी	८
"	३६	मिथिलापुरी	३	मूलदेव-	३
मंजिकुच्छि	१६०	मिया	१२	"	१४६
मंदरो	८३	मियापुत्तो	२४	मृगा	१४६
"	१५१	"	१३	"	१४६
मागधीभाया	३१	"	२६	मृगापुत्रः	२५
मागहिया	२	"	१४	"	१५९
मातर्पिः	९७	"	७	"	१५९
मापतुपः	२२७	मिथिला	२७	"	६१
मापतुपादयः	२२७	"	२७	"	६१
मिण्डमुल-	३२१	"	२३	"	६२
मिथिला	६१	"	२६	"	११
"	६२	"	४	"	२४

नाम	पङ्क्ति	पङ्क्ति	पङ्क्ति
मृगापुत्र-	१५७	१७	२१
मृतगङ्गा	८५	२१	८
"	९९	५	२५
मेघमुलः	३२१	५	२५
मेरु	१७४	१२	५
मेरुः	६१	२४	१०
"	६७	२८	२८
"	८३	५	२५
"	८३	१४	२६
मेरुलिका	३२३	७	६
यज्ञद्वजः	३०७	११	२५
यवनः	२१	२	५
यशा	७४	४	४
"	१०७	८	१४
यशोमती	१०७	२१	२५
"	३६	२७	४
"	९८	४	१०

नाम	पङ्क्ति	पृष्ठ	नाम	पङ्क्ति	पृष्ठ	नाम	पङ्क्ति	पृष्ठ	नाम	पङ्क्ति	पृष्ठ
रायण	१८	३२३	राजगृह	१८	३२३	रासो	१६	३६	वदमानो	७	१७६
रयतेमि	८	१७६	"	८	१७६	"	२३	२३	,	२०	१७६
"	१७	१८०	"	१७	१८०	रुद्रसोमा	१७	३७	"	७	१८७
"	२३	१८०	"	२३	१८०	रुविणी	८	५६	वदिदकायार्धे	१३	१७६
"	२५	१८०	"	२५	१८०	रुविणी	८	३२३	वाज्यादवीयम्	१३	१७६
,	१	१८३	राजहसावप	१	१८३	रेवयय	२२	१७६	वदमान	३	१८३
"	७	१८२	राजीमती	७	१७७	,	५	१७७	,	११	१८७
"	९	१८२	"	९	१७७	रेवतकम्	३	१७७	,	५	१७५
"	१५	१८२	"	१५	१७७	"	२३	१७७	"	१२	१८५
,	१७	१८२	"	१७	१८०	रोहिणी	३	१८०	"	८	१८७
"	२	१८३	"	२	१८०	खाङ्गलिक	१०	१८०	वर्द्धमानस्वामी	२२	१३०
रहोमी	१५	१८०	"	१५	१८०	खाटी	१७	१८०	वसिष्ठ	१	५६
"	२८	१८०	"	२८	१८०	वह्मदेही	२५	१८०	यसुदेव	११	१७६
"	८	१८३	"	८	१८३	,	७	१८३	यसुदेवो	१८	१७६
राईमई	१९	१७६	"	१९	१७६	वणिष्ठपुत्रो	९	१८२	यावक	२०	७१
"	२६	१७९	"	२६	१७९	यस्तम्भूमी	१५	१८२	वाणरसी	१८	७१
,	८	१८३	रास	२०	१७९	वदमानो	२०	१७९		२२	८५

नाम	पृष्ठ	पङ्क्तिः	नाम	पृष्ठ	पङ्क्तिः	नाम	पृष्ठ	पङ्क्तिः	नाम	पृष्ठ	पङ्क्तिः
वाणारस्सी	९८	१७	विजयो	१४४	१०	विदेहः	६१	८	वीरस्वामी	२१	२५
"	१४४	५	विजय.	१४४	१२	"	७०	१३	"	७१	३
"	२०२	१८	विजयघोषः	२०२	४	"	३२१	१७	वृन्ताकी	३१४	२१
"	२०२	२०	"	२०२	१६	विद्युदन्तः	३२१	२५	दृग्निपुत्रवः	१७७	२२
"	२०३	३	"	२०३	४	विद्युन्माली	१४४	१	वेजयता	३२३	३
वासिष्ठयोग्रा	११४	२	"	२०३	५	विद्युन्मुखः	३२१	२५	वेदविद्	११०	६
वासिष्ठी	११५	१	"	२०३	१३	विमलनाथः	१४४	२४	वेसमणो	१८१	१५
वासुदेवः	२३	१०	"	२०३	२६	विशालिकः	४९	३	वेसालिण	४८	२६
"	२३	१३	"	२०८	११	विष्णुकुमारः	१४३	५	वेदेही	७०	१३
"	२३	१९	"	२०८	१३	विह्वलः	२	१३	वैभारगिरि	४३	१४
"	१७७	१२	"	२०८	१६	वीर	२८	१९	वैशाली	२	१४
"	१७९	१६	"	२०९	१७	"	३९	२६	वैश्रमणः	१८१	१६
"	१८०	७	"	२०९	१६	"	४९	२	वैपाणिकः	३२१	२३
"	१७७	४	"	२०९	२०	"	७७	१९	व्याघ्रमुखः	३२१	२४
वासुदेवो	१७७	११	विजया	३२३	३	"	१८५	२	शक.	७४	४
"	१७९	१५	विजयाई	३२४	१७	"	१८८	४	शक्तः	८५	५
"	१८०	६	विदेहं	१४३	२०	वीरतीर्थम्	५२	१७	शक्तः	९८	१८

नाम	पट्ट	पङ्क्ति	नाम	पट्ट	पङ्क्ति	नाम	पट्ट	पङ्क्ति	नाम	पट्ट	पङ्क्ति
राष्ट्र	७४	४	आश्वनी	१८५	३	सञ्जय	१८५	२३	समुद्रविजय	१४२	२५
राशिदुप	१०३	१०	अश्वि	६	७	सञ्जयमुनि	१४८	२५		१७६	१२
राज्यतीर्कण	२२१	२३	'	३१	५	"	१४९	५		१७६	२२
गणितज्ञ	९८	१०	'	१९९	११	'	१४९	२२		१७९	१६
गालिभेगपुद्गम्	५६	५	अष्टदन्त	३२१	२६	'	१४९	७	समुद्रपाल	१७१	५
(नीषा)	८३	१९	सगराजनी	१७२	१७	सण्डमारो	१४२	२२	"	१७१	२१
गुडदन्तः	३२१	२६	नगरो	१७२	१०	सत्यक	२३	१०	"	१७१	२५
नेपथी	१४४	६	सङ्गमस्थायि	२०	६	सत्यवि	२३	१२	"	१७५	६
अमजमद्र	१७	१७	"	२०	१०	सत्यवि	२३	५	सम्भूत	१८६	२
आपली	६२	१०	"	२०	१०	सत्यवि	२३	२०	'	१८६	२
"	२२	११	सञ्जय	१३६	१३	"	१८६	२५	'	१८६	११
"	१५	१५	"	१३६	१६	"	१८६	२५	"	१८६	१७
"	५६	४	"	१३७	६	"	१८६	२६	"	१८६	२१
"	१७२	२५	"	१३८	१३	समुद्रपालो	१७१	३	"	१८६	५
"	१८३	१७	"	१३८	२०	"	१७१	२०	"	१८६	१२
"	१८४	९	"	१३८	२१	समुद्रविजयो	१७६	११	"	१८६	२४
"	१८४	१३	"	१३९	७	समुद्रविजयो	१८०	२४	'	१८६	२६

नाम	पङ्क्तिः	नाम	पङ्क्तिः	नाम	पङ्क्तिः	नाम	पङ्क्तिः	नाम	पङ्क्तिः
सम्भूतगीतः	९९	साकेतपुरम्	५	सुदर्शनश्रेष्ठी	१९	सोमदेवर्षी	२५	सोमदेवः	२१
सम्भूतपतिः	९८	"	२३	सुदर्शना	५	सोमदेवः	१४	"	१८
सयम्भूरमणः	८४	सागरः	२	सुदंशणा	७	"	१३	"	९१
सर्पलोकः	३१४	"	२६	सुधर्मो	११	"	१०	"	९२
सर्वांगः	३०९	"	४	सुधर्मस्वामी	१२	सोमदेवर्षी	२१	"	२१
सर्वार्णसिद्धाः	३२३	सावथि	२०	"	१६	सोमभूति	९	"	२१
सन्वद्ध	३०८	"	२८	सुनन्द	३	सोरियपुरं	२७	"	१७६
"	३२४	सिद्धलैल	१८	सुभद्रा	११	"	१६	"	१७६
सन्वद्धसिद्धगा	३२३	सिद्धार्थः	३	सुवर्णभूमी	२	सोवीरारायवसभो	७, ९	"	१४३
सहस्राश्रवनम्	१७९	सिना	८	सुवतस्वामिस्तूप	१४	सौगतमत	२	"	२२९
सहस्रकले	८२	सिहकर्णः	२१	सुदरी	२५	सौगतादीन्	८	"	१३४
सज्जो	१३५	सिंहसुल	१०	सूत्रकृत्	२४	सौधर्मः	२७	"	१०७
"	१३७	सीया	५	सेचनकः	८३	"	६	"	३२३
"	१४१	सुगीवं	४	सेणिजो	१४६	सौधर्मदयः	१२	"	३२
सती	१४२	सुमीवम्	२३	"	१४६	सौर्यपुरम्	१५	"	१७६
सभूजो	९९	"	४	"	१४६	सौवीराः	२३	"	१४३
"	२०	सुदर्शन.	१८	"	१४४	स्कन्दकः	१०	"	२२

पण्डं परिशिष्टम्
श्रीउत्तराध्ययनावचूर्णिगता न्यायाः

नाम	प्रथम् पदिक-	नाम	प्रथम् पदिक	नाम	प्रथम् पदिक-
क्षेतो धावति	१ १७	उमकनमणि	८५ २५	कारणभेदे हि कालभेदसम्भन	प्रथम् पदिक-
न न करणोच्छेद निना कोर्गेच्छेद-		ताल्यात्तद्व्यपदेशा-	१५१ २६	१८५ ४	
७ २३		गयाकृतितर गुणा	१६१ १९	समुदायेषु हि प्रवृत्ता- गच्छदा	

सप्तमं परिशिष्टम्

श्रीउत्तराध्ययनावचूर्णिकृत्कृता केपाञ्चिन् शब्दानां व्याख्या

नाम	प्रथम् पदिक	नाम	प्रथम् पदिक	नाम	प्रथम् पदिक
जिणगासण-जिनागामम्	१६ १०	अमेग अनेन-आनागानि	२२८ ४	मिद्विआओ दृष्टिवाद -पूर्वाणि	२२८ १७
उवहाण-उपधानं-आगमोपचाररूप-		अगाइ-अन्नानि-आचारदीनि	२२८ १७	उपगतमिनि-ओरानिहारीनि	२२८ १७
माचाम्लादि	२३ २२	वातिरेण-शोलेन-आन्नप्रविशेन्नोत्तरा-	२२८ ४	मुलभग्म-श्रुत मं-अन्नप्रविशणा-	२२८ १७
उत्तराणं-उपधान-अन्नानि-आध्ययनादी		प्यानादिना	२२८ ४	गमनन्तम्	२२९ ८
यथानेगामाचाम्लादितोषादिशेष		चर-आगमिकभिषा मेवम्	३७ ९	तिथि-तीर्थ गणभर	२४० ७
८० ११		परयणं-प्रान्वनं-आगम-	१९७ १९		

परिशि.
६-७

न्यायाः,
शब्दानां
व्याख्या ।

॥३५५॥

अष्टम परिशिष्टम्

सावचुरिकश्रीउत्तराध्ययनगतानि आगमिनी-परिसायादीनि

नाम	पृष्ठम् पङ्क्ति	नाम	पृष्ठम् पङ्क्ति	नाम	पृष्ठम् पङ्क्ति
१ आगमिनी परिमारा	१	गारया अगारस्या	४२ २६	तत्स-तन्	९३ १
गागागणिष्ट-गणाद्वय	५५	अनयर अन्यतरेण	४५ ७	विसरणपभूय प्रभूतचित्रधन	१०१ १६
न्तर एव सक्रमतीति गाणद्वयिक	१३४ ५	उम्भगा उम्भगा	५३ १४	भसाह-भोगान्	१०१ २१
२ सूत्रागण	२ २४	जिच्चे-जीयेत-रायेत	५४ ७	समायरागो-समाचराम	१०१ २१
मुहरी-मुल्ल	२ २४	दत्त हेत-क हेतु	५४ १७	सताणछिन्ना-छिन्नसन्ताना	११२ ८
अदीपमणसो-अदीपमना	१५ ८	पुराताड-पुरातुल्य	५४ १८	छादुअपमस्त्री-अस्त्वपुभ पी	११७ १०
कामरुगविउव्विणो-कामरुगवि	३२ ३४	कच्छे-कृच्छे	६२ २४	परिष्टिओ-परिहित	१७७ ९
कुर्विण	३२ ३४	हुज्य-हुज्य	६६ ९	साहसीओ-सहसाणि	१८६ २
पमत्ते-प्रमत्ता	३४ ४१	गच्छसि-गमिष्यसि	६९ ७०	पवजिष्ट-पवसु जितेपु	१८९ ३
वायवा-वायेन	४१ ४२	वरेही नेदेही	७७ ७७	सव्वसो सर्वाण	१८९ २५
अकाममरण-अकाममरणेन	४२ ४३	मे-मां	८७ २२		
		विषाविडियहयाष्ट-वैद्यावृत्त्यर्थ	९१ ९५		

नाम	पृष्ठम् पङ्क्ति
एष्ट-एला	१९९ १५
होष्ट भावन	२०० १४
पञ्चण प्रलुत्तने	२०१ २४
अमोसलि-आमर्गन्त	२१४ ७
अण-कमणा-अनतिकमण	२१६ ७
देसिय-दैवसिक	२१७ ८
सह-धवारउज्जोओ	२२६ ३
हयोल	२२७ १०
समु-आ-सम्मया	२२९ १६
सेयणा सेयन	२२९ १९
निक्खिय निज्जाद्धित	२३० १९
दि-मणासतिरिच्छिष्टम्-	
दिव्यमानुगतैरधीपु	२३४ २४

नाम	पृष्ठम् परिच्छेद	नाम	पृष्ठम् परिच्छेद	नाम	पृष्ठम् परिच्छेद	नाम	पृष्ठम् परिच्छेद	नाम	पृष्ठम् परिच्छेद
अ-यदू	२६० २१	स गुरुभक्त्यशीषे प्रदीपसर्वदुल	४४ २	वेदविद्याऽऽययसिद्धि-चे-वि-	१२० ८	स गुरुभक्त्यशीषे प्रदीपसर्वदुल	४४ २	स गुरुभक्त्यशीषे प्रदीपसर्वदुल	४४ २
यदस्यो-द्वेष	२७८ ५	आवासाद-आगता	४४ ८	प्राया पक्षिता भाया वा रक्षित्य	१२० ८	आवासाद-आगता	४४ ८	प्राया पक्षिता भाया वा रक्षित्य	१२० ८
तित्तोसलागरोयया कयमि-तत्ता		अनेकगलानउया-अनेकगलानु		दृष्टि-दृष्टि	१२१ ४	अनेकगलानउया-अनेकगलानु		दृष्टि-दृष्टि	१२१ ४
यरोस्माभि	२८५ १६	तामि	५२ १२	अजुक्ताद-पञ्चकभाषी	१२४ ३	तामि	५२ १२	अजुक्ताद-पञ्चकभाषी	१२४ ३
एकविह-एकविषा	३१२ २१	एव-एव	५० १७	आख्य-आख्य	१२८ १४	एव-एव	५० १७	आख्य-आख्य	१२८ १४
वागमउर-व्यवस्था	३२२ ११	अनेकगलानउया-अनेकगलानु		दुष्टदही-दधिदुग्धे	१३३ १०	अनेकगलानउया-अनेकगलानु		दुष्टदही-दधिदुग्धे	१३३ १०
४ माहतायान्		नियविद्या-नियहता	६१ २	स्वधरे-स्वधर	१३४ २४	नियविद्या-नियहता	६१ २	स्वधरे-स्वधर	१३४ २४
आगुपि-आगुप्यो	१ १५	उकोण-उकोण	७२ २३	दाराणि-दारा	१३७ २७	उकोण-उकोण	७२ २३	दाराणि-दारा	१३७ २७
सतयि सतय	३ २३	नाणासद्विपक्षलि-प्र-गलितानि		निरिय-निरिया	१३९ १३	नाणासद्विपक्षलि-प्र-गलितानि		निरिय-निरिया	१३९ १३
पबनीउडे-प्रकृता-त्रलि	७ १४	पधि	८३ २५	कामाद-कामान्	१४२ १२	पधि	८३ २५	कामाद-कामान्	१४२ १२
बालीपलंगकसि-का-कमता		कयरे-कयार	८६ १७	भारह-भारत	१४२ १२	कयरे-कयार	८६ १७	भारह-भारत	१४२ १२
पवसद्विपक्षलि-का-कमता		आगा-आगता	८७ २	कामाद-कामान्	१४२ १२	आगा-आगता	८७ २	कामाद-कामान्	१४२ १२
समरे न-सम एव	१५ ११	पसारिआ-प्रसारितानि	९२ १८	खवाम-खवाम	१४२ १२	पसारिआ-प्रसारितानि	९२ १८	खवाम-खवाम	१४२ १२
कामाण-कस्याण	२६ १७	अन्नसिद्धि-अन्नसिद्धि	९६ ४	सर्वकामे	१६२ १०	अन्नसिद्धि-अन्नसिद्धि	९६ ४	सर्वकामे	१६२ १०
अदहमेन-अदहमेन	३५ २२	परिमाहारेभनियचउदोला-परि		अग्नीविना-अग्नीविना	१६७ १८	परिमाहारेभनियचउदोला-परि		अग्नीविना-अग्नीविना	१६७ १८
संनिने रता इमे	३९ १२	प्रहारमन्त्रे-प्रहारमन्त्रे	११७ १२			प्रहारमन्त्रे-प्रहारमन्त्रे	११७ १२		

नाम	पुत्रम् पदिक	नाम	पुत्रम् पदिक	नाम	पुत्रम् पदिक	नाम	पुत्रम् पदिक
सत्तमिदसमेत-सामसत्त्व-	२८६	जीरणा जीरणा-	३१०	मोहसि-महोपा	२०	मे-मा	२३७
समितिकरणः	२८६	मिथ्या-शुभ्य-	३१७	पल्लोपस पल्लोपा	४१	मन्मा-महान्त	२३८
दुविहा-द्विभिधं	२५५	साधिय-नाथिक	३०४	चन्देदी-दीदी	७०	पशिणाज-प्रभेय	२४१
अद्विहागोयरा-अयवगोचर-	२५९	पउ गति-प्रपुष्टे	३२९	चोहमि-चानुंज	७९	वि०पटि-विपेय	२४७
भेडा	२५९	५ देवीदरागा		निचिमु-निनेन-	७९	अभिनिहा-अभिनिहा	२५१
अष्टकरणि-आत्तरीदे	२६१	पन्था-पखसा	३८	मिम्मा-मिनी	८१	मउरेणि-मउरेय	२६६
आणाण च पय-प्यान्वोभ टिक	२६२	पोक्षा-अये	८६	मुअम-भुनेल	८४	माखेयु-गौरसरीन्	२६८
उगि-इमित	२६२	ख्यानि-अगद	८७	उतलाउ मसगटे	८६	मिहाउउसे-विहाउयामा	२६०
जायिपयमाणा-गीति पयमा-	२७१	अन्नी-अनुग	८६	गि-येयु	८८	यसाण-समसामय	२६६
नानि	२७१	चरे चरेमहि-पत्तमि	९५	ते ता	९३	इतिन्दय-भुगिपजेन	२६३
सोत्समिह-थेयवार्तिप	२८३	परियुमो-परिभुञ्जी	१००	मि-येय	९७	ते-य	२६९
गीगुनिदसंकाता-निगमिगु-	२८३	फातिज-अगुसन्	१०५	पदम क्रमेय	१००	सतेहि सरेयु	२७२
समादा	२८७	७ मुन्वदयपात्	१०५	ताय-सभाप	१०४	मानंमि-मान्नेयु	२७३
वज-उय्ये-अत्य	२९१	पुन्य-पुन्य	१५	गोह-येय	१०६	पनक्तमि-पनक्तमरेयु	२७४
विन्मादता दान्तजिह्व-३००	२९७	न नमि-न तमै	२१	कमिगुने-समगुनेय	१०८	वा-येन	२७७

नाम	शुद्धम् परिच्छेद	नाम	शुद्धम् परिच्छेद	नाम	शुद्धम् परिच्छेद	नाम	शुद्धम् परिच्छेद	नाम	शुद्धम् परिच्छेद
ओदिनागपुर-भवविमानधुताम्बो	१८३ १६	पद्म-पराते	२६० ३	विहारीसु स्यदाष्टा	१८४ १	सिन्धुगंगासेख	११ ११		
तेणेव-शरिमनेव	१८३ २३	माहासोलपरदि-गायपोह-वेयु	२६१ २२	पद्म-पद्मानि	१८५ ११	प्रभये संभवे मातु	२० २०		
माहादुयी-महामुनि	१८४ २५	भावणानु-मानसु	२६४ १०	अरुनी-अरुणिण	१०२ २१	रामस्यै तम्	१८ २०		
गोपमे-मोत्तम	१८६ ११	तस-समात्	२८० १०	सि-छर्द सिद्धयन्ति	३०८ २०	दीप्ति ज्ञानयने	२० २०		
विसमवसण नियमभावात्	१९० १८	आणुपुब्धि-मानुद्व्यां	२८१ ५	' ,	३०८ २३	अभयप्रसये	१८ १८		
चउवारणपीरुदं-चतुकारणपरि	१९८ २	स-वेसु-सवे	२८५ २	१ लिङ्गव्ययवात्		मयूख्यसकादिवात्	३ ३		
हुदपा	१९८ २	दुग्गई-दुगलौ	२९५ १५	इमाद इमान्	१०१ २१	१४०	२३ २३		
अनुभावेसु-अनुभावेव्य	२०२ ४	जेहि-जेपु	२९७ १५	विणय-विनय	१३९ १३	८७	२४ २४		
तेसि-तेव्य	२०३ ४	ताय ताय	३०९ २७	करेड-करोते	१५१ ८	२१२	५ ५		
विष्ठा-विद्या	२०५ १३	यात्परमाण्वि बालमरणे	३२८ ४	वल्लीओ-रल्लि	१५५ ७	हेतो तुलीया	१९ १९		
स-अम-सर्वकम्ममि	२०८ ४	तति-तत्	३९ १२	मगई-भवामि	१६० १०	कस्या प्रत्यय	२५ २५		
वेयण-हुप्पिपासावनितावे-नेमशम	२१५ २४	नो-वे	९० ६	एरण-एरण्णा	१९९ १५	११ यत्तद्	२६ २६		
नाय	२१५ २४	आहु-आह	०१ १०	होई-आसन्	२०० १४	यसोर्नि-यामिसम्मपात्	१३ १३		
मत्तपाणेहि मत्तपानेन	२२२ १३	विमोचयति विमोचयति	१६३ २२	एए पत्तानि	२५१ २६	७८	२० २०		
अणेगाद-अनेनेपु	२२८ ८	पत्ते प्राप्ते	१७३ २०	विवाहिया-याख्यातामि		१०४	१८ १८		
चरसागा-चरल	२२९ २					११९	१४ १४		
						१२८	२ २		
						२०५			

नाम	शुद्धम् परिच्छेद	नाम	शुद्धम् परिच्छेद
रामिगंगासेख	११	यस-निर्णयामिसम्प-पात्	११
प्रभये संभवे मातु	२०		
रामस्यै तम्	१८		
दीप्ति ज्ञानयने	२०		
अभयप्रसये	१८		
मयूख्यसकादिवात्	३		
१४०	२३		
८७	२४		
२१२	५		
२२२	१९		
१०८	२५		
११ यत्तद्	२६		
७८	१३		
१०४	२०		
११९	१८		
१२८	१४		
२०५	२		

नाम	शुद्धम् परिच्छेद	नाम	शुद्धम् परिच्छेद
विहारीसु स्यदाष्टा	१८४	१	१
पद्म-पद्मानि	१८५	११	११
अरुनी-अरुणिण	१०२	२१	२१
सि-छर्द सिद्धयन्ति	३०८	२०	२०
' ,	३०८	२३	२३
१ लिङ्गव्ययवात्			
इमाद इमान्	१०१	२१	२१
विणय-विनय	१३९	१३	१३
करेड-करोते	१५१	८	८
वल्लीओ-रल्लि	१५५	७	७
मगई-भवामि	१६०	१०	१०
एरण-एरण्णा	१९९	१५	१५
होई-आसन्	२००	१४	१४
एए पत्तानि	२५१	२६	२६
विवाहिया-याख्यातामि			
	३०५	२४	२४

नाम	शुद्धम् परिच्छेद	नाम	शुद्धम् परिच्छेद
पद्म-पराते	२६०	२	२
माहासोलपरदि-गायपोह-वेयु	२६१	२२	२२
भावणानु-मानसु	२६४	१०	१०
तस-समात्	२८०	१०	१०
आणुपुब्धि-मानुद्व्यां	२८१	५	५
स-वेसु-सवे	२८५	२	२
दुग्गई-दुगलौ	२९५	१५	१५
जेहि-जेपु	२९७	१५	१५
ताय ताय	३०९	२७	२७
यात्परमाण्वि बालमरणे	३२८	४	४
तति-तत्	३९	१२	१२
नो-वे	९०	६	६
आहु-आह	०१	१०	१०
विमोचयति विमोचयति	१६३	२२	२२
पत्ते प्राप्ते	१७३	२०	२०

नाम	शुद्धम् परिच्छेद	नाम	शुद्धम् परिच्छेद
ओदिनागपुर-भवविमानधुताम्बो	१८३	१६	१६
तेणेव-शिमिनेव	१८३	२३	२३
माहादुयी-महामुनि	१८४	२५	२५
गोपमे-मोत्तम	१८६	११	११
विसमवसण नियमभावात्	१९०	१८	१८
चउवारणपीरुदं-चतुकारणपरि	१९८	२	२
हुदपा	१९८	२	२
अनुभावेसु-अनुभावेव्य	२०२	४	४
तेसि-तेव्य	२०३	४	४
विष्ठा-विद्या	२०५	१३	१३
स-अम-सर्वकम्ममि	२०८	४	४
वेयण-हुप्पिपासावनितावे-नेमशम	२१५	२४	२४
नाय	२१५	२४	२४
मत्तपाणेहि मत्तपानेन	२२२	१३	१३
अणेगाद-अनेनेपु	२२८	८	८
चरसागा-चरल	२२९	२	२

નવમં પરિશિષ્ટમ્

આગમોદ્ધારકકૃત-આગમચિત્રરત્નમાલાયાં દર્શિતાનિ શ્રીઉત્તરાધ્યયનચિત્રાણિ

ચિત્રરત્નમાલા ચિત્રનંબર	વિષય	૩૧	૧	કપિલઆદિ પ્રત્યેકયુદ્ધો (પ્રત્યેકયુદ્ધો)।	૩૫	૧	અટ્વી, સાધુ, ચાર ગોવાઢીયા।	૩૮	૧	સમુદ્રપાલ, શેઠ, ઘુદ્ધ, નયન, દીક્ષા।
૩૦	૧ ગાય અને તેનુ વાછરડુ। નલદ।	૩૨	૧	નમિરાજા, કરકહુ, દ્વિમુર- ચપા, વીરસમોસરણ, સાલ- મહાસાલ આદિ, અણપદ, ગૌતમ।	૨	૨	બ્રહ્મદત્ત, કટક, કનેરદત્ત, પુપ્પચૂલ, દીર્ઘ।	૩૯	૧	દ્વારિકા, વામુદેવ, નેમ- નાથજી, રાજીમતી, રથનેમી, દીક્ષા, કાઠસગ્ગ, પ્રાર્થના।
૨	કાકિણી, નોઢીઓ અને મનુષ્ય।	૩૩	૧	હરિકેશ, રાજકુમારો, યક્ષ।	૩	૧	પુરોહિત, સાધુ, પુત્રો, અટ્વી, સાધુ, વધાની દક્ષા।	૪૦	૧	કેશી અને ગૌતમ।
૩	આવો રાજા અને પ્રધાન।	૩૪	૨	યક્ષપાટક અને ત્રાહ્મણો, ડ્યોતિરથ, શાન્તિતીર્થ।	૪	૧	કપીલનગર, સજયરાજા, શિકાર।	૪૧	૧	જયઘોષ, ગંગા, દેઢકો, સાપ, વિલાડો।
૪	શેઠ અને ત્રણ પુત્રો।									

दशमं परिशिष्टम्

श्रीउत्तराध्ययनावर्णिगतट्टान्तानामनुक्रमः

ट्टान्तानाङ्कः	ट्टान्तविषयः	ट्टान्तनामः	अप्ययनम्	गाथा	पत्रम्	वर्दिता	पादयटीकापत्रम्
१	प्रतिबृल्लवसित्वे	बृल्लवाल्क्यभरण	१	३	२	११	४०
२	दूपाधयगुरु	चण्डकराचार्य	१	१३	४	२६	४६
३	त्रोचराय विफलीकरणे	मातृकुल्यत्र	१	१४	५	५	५०
४	प्रियाप्रियलहने	साधु	१	१४	५	१२	५१
५	आत्मदमने	द्वे भ्रातरो	१	१५	५	२३	५२
६		सेचनमदस्ती	१	१६	६	५	५३
७	मुदोपपातित्वे	आचार्य	१	४०	६	७	६२
८	मुत्परीपदे (१)	हस्तिमित्रमुनि	२	५१	११	१०	८५
९	वृद्धपरीपदे (२)	धनार्णमुनि	२	५२	१५	१	८७
१०	श्रीतपरीपदे (३)	मदबाहुदिय्या	२	५५	१६	१६	८९
११	उष्णपरीपदे (४)	आह्वयकः	२	५७	१७	२	९०

स्थान्तक

१२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८

स्थान्तविषय दशपरीयहे (५) अनेल्लपरीयहे (६) अरतिपरीयहे (७) स्त्रीपरीयहे (८) चर्यापरीयहे (९) नैवेधिकीपरीयहे (१०) शय्यापरीयहे (११) आक्रोशपरीयहे (१२) वधपरीयहे (१३) याचनापरीयहे (१४) अलाभपरीयहे (१५) रोगपरीयहे (१६) तृणस्पर्शपरीयहे (१७) जल्लपरीयहे (१८) सारकापरीयहे (१९) प्रज्ञापरीयहे (२०)

स्थान्तनाम

श्रमणभद्र आर्यरक्षितपिता जितशत्रुपुत्र मयूलभद्रः सङ्गमस्थविर कुरुदत्तार्थि सोमदत्तसोमदेवार्थि अर्जुनमाली स्कन्दक वलदेव लौकिकोदाहरणम् दण्डणकुमारः कालभैशिककुमार भद्रार्थि मुनन्दो नणिग् इन्द्रदत्तपुरोहित सागरसुनि

अध्ययनम्

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २

गाथा

५९ ६१ ६३ ६५ ६७ ६९ ७१ ७३ ७५ ७७ ७९ ७९ ८१ ८३ ८५ ८७ ८९

पत्रम्

१७ १८ १८ १९ २० २० २१ २१ २२ २२ २२ २३ २३ २४ २४ २५ २६

परिक्त-

१७ ४ २४ २३ ६ १८ ५ २१ १० २६ ९ ९ ४ १५ २७ ९ ७

पाश्यटीकापत्रम्

९२ ९६ १०० १०५ १०८ १०९ १११ ११२ ११५ ११७ ११८ ११८ १२० १२२ १२३ १२५ १२७

परिशि.
१०

दृष्टान्ता-
नामनुक्रमः

॥३५९॥

छान्ताङ्क

छान्तविग्र

छान्तनाम

अध्ययनाम्

माथा

पत्रम्

पङ्क्ति

पादयटीविग्रहम्

२९

अशान्तपिपहे (२१)

द्वौ श्रावरो

२

९१

२७

१

१२९

३०

दृग्गपिपहे (२२)

अभ्यायान्वाय

२

९३

२७

१८

१३३

३१

अत्राणे

अष्टनो मल्ल

४

११५

३३

२४

१९२

३२

धनयानयत्वे

चौर

४

११६

३४

१३

२०३

३३

धनार्थं ररुतकर्मणि

आमीरीयचक

४

११८

३५

६

२०९

३४

रित्तस्यात्राणत्वे

घातुवादिन

४

११९

३५

१९

२१३

३५

सदा शोभतात्वे

अगददत्त

४

१२०

३६

४

२१३

३६

लभे धानच्छरीरत्वे

मणिक्चौर

४

१२१

३६

२३

२१८

३७

स्वातन्त्र्यात्वात्वे

कुलपुत्रको

४

१२२

३७

७

२२३

३८

प्रमोदे

ब्राह्मणी

४

१२४

३७

२१

२२५

३९

अप्रमादे

वणिग्गृहिला

४

१२५

३७

२३

२२५

४०

अर्थानर्थ

अजापाल्यबपुत्र

५

१३५

४०

२०

२४४

४१

दुःश्रीराट् नरकत्वे

द्रमक

५

१४६

४३

१४

२५०

४२

भरिपया दुरत्वे

द्रमक

६

१६०

४५

१७

२६२

४३

रखट्ठौ

उरप्र

७

१७८

४६

१६

२७२

४४

भोगाना तुच्छत्वे

कविणी

७

१८८

४१

२३

२७६

४५

,

आप्त

७

१८८

५२

२

२७७

दृष्टान्ताङ्कः	दृष्टान्तावयवः	दृष्टान्तनामः	अवयवनम्	गाथा	पत्रम्	परिक्तः	पादयटीकापत्रम्
४६	मनुष्यत्वप्राप्तौ	मूलच्छेदादिः	७	१९३	५३	२	२७९
४७	निर्लेभत्वे	कपिलः	८	२०८	५६	४	२८७
४८	निर्लेभत्वे पूजाया	नमिराजा	९	२२८	६१	८	२०३
४९	तप समृद्धौ	हरिकेशिः	१२	३५९	८५	४	३५५
५०	निदानदोषे	चित्रसंभृतिः	१३	४०६	९८	३	३७५
५१	निर्निदानतया गुणत्वे	शुक्लारः	१४	४४१	१०७	१०	३९५
५२	भोगदित्यागे	राज्ययः	१८	५४८	१३५	९	४३८
५३	निष्पतिकर्मत्वे	मुगापुत्रः	१९	६०१	१४६	२	४५१
५४	अनाथत्वे	संयतमुनिः	२०	६९९	१६०	११	४७२
५५	निविकृतचारित्वे	समुद्रपालिकः	२१	७५९	७०९	५	४८२
५६	चरणे धृतिमत्या	रथनेमिः	२२	७८३	१७६	३	४८९
५७	चित्तविप्लवौ	फेडिशगौतमः	२३	८३२	१८३	४	४९७
५८	ब्रह्मगुणत्वे	जयघोषः	२५	९४८	२०२	१५	५२२

श्रीउत्तराध्यायनावचूर्णा

दशम परिशिष्टम्

श्रीमदुत्तराध्यायनध्वनस्य श्रीमज्ज्ञानसागरस्ररिक्ततावचूरे

आदिभाग ॥

सन्निगा० ॥ १ ॥ मनो(यो)गात्-मानादिस्वायादिवाह्याभ्यन्तरमेदात विनिवै प्रकुरै नानभानादिभिः, प्रत्येण परीस
ह्यादिसहिष्णुतालक्षणेन युक्तस्य विनयमूलत्वाद् धर्मस्यादावध्वयनम्, साध्याचार-अभ्युत्थानादिक वा निनय प्रादु ऋष्याभि,
आनुपूर्व्या तृतीयाधे द्वितीया, मृणुतेति-श्रोतुरभिमुखीकरणम्, पराह्मणमपि शिष्य बोधतो वयसुर्लोभ इति ह्यचितम्, मे-भम
कथयतो (इति) गम्यम् ॥ १ ॥ विनय धर्मिद्वारेणाह-आणाणि० ॥ २ ॥ आन्ना-भगवदुक्तागमरूपा तस्या निर्देश -
उत्सर्गापनादाभ्या प्रतिपादनम्, यद्वा आज्ञा-सौम्य ! इदं कुर्विद मा वेति गुरुवस्तस्या निर्देश, इदमित्यमेव करोमीति
निश्चयस्तत्कर, गुरुणासुपपातो-श्रवणचोविषयदशावस्थानम् इक्षित-प्रवृत्तिद्वारमीपदभ्रशिर रुम्यादि सुखमधीगम्यम्, आरार -
स्थूलधीगम्य प्रस्थानादिव्यञ्जको दिगमलोरुनादि तौ अर्थाद् गुरुगतौ सम्यक्प्रकरणेण जानाति, इक्षिताकास्तग्रह ॥ २ ॥
अविनय धर्मिद्वारेणाह-आणाऽणि० ॥ ३ ॥ अत्यनीक, अतन्त्र, अविनीत, दूलवालरुत -दान्तेन ॥ ३ ॥ अस्य दोषमाह-
जहा सुणी० ॥ ४ ॥ शुनीति स्त्रीनिर्देशोऽत्यन्तकुत्सार्थ, पुत्रीकीणा सर्वावयवकुत्सोपदर्शक, निष्कास्यते सर्वतो गुहादे,

दुष्टं-रागाद्युपहतं, शीलं-स्वभावो यस्य सुखमेवेह परलोकापकारितया इतरस्य सुखरो वा, निष्काश्यते कुलगणादेः असम्बद्धभाषी
॥ ४ ॥ तत्र कथमसौ प्रवर्तते ? उच्यते-ऋणकुंडगं० ॥ ५ ॥ कणास्तन्दुलाः, तेषां तन्मित्र वा, कुण्डकं-कणिशं गत्वां शूकरो
यथेतिगम्यम्, गस्तावात् शुभम्, मुगोऽज्ञानत्वाद् अविगीत इति ॥ ५ ॥ उक्तोपसंहारपूर्वं कृत्योपदेशमाह-

उत्तरा०
अवचूणिः
॥ ३६१ ॥

सुणिआ० ॥ ६ ॥ श्रुत्वा अभावं-नजः क्लृप्तार्थत्वादशुभभावं सर्वतो निष्काशनरूपम्, प्राकृतत्वात् शुन्या इव, शूकरोपमस्य
नरस्य आत्मानमात्मनेवेति गम्यते ॥ ६ ॥ तम्बा० ॥ ७ ॥ एषेत्कुर्यात् । यतो विनयः कथं विनय एषयितव्य
बुद्धानाम्-आचार्यादीनां पुत्र इव पुत्रः, निर्यागः-मोक्षस्तदर्थी सन् कुतश्चिद् गणादेः ॥ ७ ॥ कथं विनय एषयितव्य
इत्याह-निसंते० ॥ ८ ॥ नितरां शान्तः अन्तः क्रोधत्यागेन वहिश्च ग्रशान्ताकास्तया निःशान्तः स्यात्, तथा सुखारिमुखरो
वा असन्, अर्थशुक्तानि हेयोपादेयाभिधायकानि अर्थाद् आगमत्रांसि निरर्थकानि हित्यडवित्यादीनि, यद्वा वैश्विक-वात्स्या-
यनादीनि स्त्रीकथादीनि वा, तुः-पुनर्यं निशान्तः इत्यनेन प्रशमनादिभिः उपलक्षणत्वादशनस्येति, दर्शनविनयः, शेषेण
श्रुतज्ञानशिक्षाभिधायिना ज्ञानदर्शनविनयः ॥ ८ ॥ कथं पुनः शिक्षते इत्याह-अणु० ॥ ९ ॥ धुद्रैः-वालैः शीरहीनैर्वा
पार्श्वस्थादिभिः क्रोडां चान्त्याधरिकाग्रहेलिकादानादिरूपम् ॥ ९ ॥ पुनरन्यथा विनयमाह-मा० ॥ १० ॥ चन्द्रः-क्रोधः
तद्वशादनृतं-अलीकभाषणं चण्डालीकं भयालीकाद्युपलक्षणमेतत्, यद्वा चण्डालजातौ भवं चाण्डालिकं कर्म, अथवाऽचण्ड !
सौम्यालीकं गुरुचनं आगममिवेति गम्यते, मा कार्पीः लपेत्-भाषेत बह्वालापनात् ध्यानाध्ययनवातक्षोभादिसंभवात्, काल-
आद्यपौरुष्यादिस्तेनाधीत्य, प्रच्छन्नाद्युपलक्षणमेतत्, ततोऽध्ययनानन्तरं ध्यायेत्-चिन्तयेत्, एकक इति भावतो रागादिरहितो,

द्रव्यतस्तु चित्रिकाग्यादिस्य, इत्य हि अचण्डालीकरूपाद्यनुत्थानम्, अधीतार्थस्थीरकरणं च कृतं स्यात्, अत्र पादत्रयेण वागुत्तिरुक्ता, ध्यायेदिति मनोगुणं, पाठान्तव्याख्याद्वयेन तु कायगुणि, एतान् चारित्रातर्गता एवेति दृग्गतवारिभिनयाभिधानम् ॥ १० ॥ एव कृत्याकृत्यविधिनिषेधत उक्तं, वदन्निचद्विपर्यये किंकायमित्याह—

आहव० ॥ ११ ॥ आहृत्य—कदाचित्, वहु-कृत्वा न निह्नीत, इय(अय)मर्थं वयश्चित्परै प्रतीतमप्रतीतं वा मन शल्यमालोचयेत् सत्यम्, जनेन तपोनिनयमाह ॥ ११ ॥ यदेव गुरुपदेगस्तदैव प्रसित्तव्य चेति नाययेति शङ्कापनोदायाह—
मागलिय० ॥ १२ ॥ गल्यश्च अविनीताश्च, स इय वय-कथाप्रहार वचन-प्रवृत्तिविषयम्, इयस्य भिनक्रमत्वादाकीर्णो-
चिनीत स चेद्वाश्च स इय, सुशिष्यो गुरोराकारादि दृष्ट्वा पापरुमनुष्ठानं परिवर्त्यत ॥ १२ ॥ गल्याकीर्णतुल्यगुरौ कोपप्रमादनेऽपि क्रियत एत आह-अणा० ॥ १३ ॥ अनाश्रिता—न आ-समन्तात् शृण्वन्ति गुरुवच (च) इति प्रतिषेधोऽदानात् स्थूलम्-
अनिषुणवन् एषा त, मृदुमपि-अशेषनमपि लघु-शीघ्रम्, दक्षस्य भावो दाक्ष्यम्-अप्रलिम्बितकारित्वं तेनोपयेता प्रसादयेयु
ते शिष्या दुराश्रयमपि गुरुम् ॥ १३ ॥ कथं पुनर्गुरुचित्तमनुगमनीयमित्याह-नापु० ॥ १४ ॥ वारयमनमीति शेष । इवाप्यो
गम्यत्वात् प्रियमिन-इष्टमिन् अग्रियमपि-कर्जमदुतयाऽऽश्रमपि गुरुवच इति गम्यम् ॥ १४ ॥ क्रीडासत्यताकाराणादिभिरात्मदमनोपाय
उक्तं, तत्र १ गच्छापरि दमनीयेषु सत्सु किमिति तत्स्यैव दमनोपाय उद्दिश्यते ? रिगा दमने फलमिति अत्रो-यते-अपा० ॥ १५ ॥
आत्मैव दुर्दमं तदमने दमिता एव चाहदमनीया ॥ १५ ॥ किं पुन परिभावयनात्मानं दमयेदित्याह—

वर० ॥ १६ ॥ वर-अथान मे आत्मा तदाधाररूपैर्गां देह, माऽह परै-आत्मव्यतिरिक्ते दमतोचि-दमित्र-सेदित

वधैः-लकुटादिताडनैः ॥ १६ ॥ गुमंतुवृत्त्यात्मकं प्रतिरूपविनयमाह-पडि० ॥ १७ ॥ प्रत्यनीकमिति प्रत्यनीकत्वं बुद्धानां-
गुरूणां वाचा किं त्वमपि किं जानीषे ? इत्येवंरूपया, अथवा कर्मणा-करचरणस्पर्शनादिना, आदिः-जनसमक्षं रहस्येकान्ते ॥ १७ ॥
चन्दकजनस्य गुरुमुखावीक्षणदिनाऽप्रीतिभावात्, नैव, कृत्यानां-आचार्यादीनां प्रष्टुतो मुखदर्शने द्वयोरपि रसवचाभावात् अग्रतो
प्रतिगृणुयात्, कित्वा त्यागा, इच्छामोऽनुशिष्टिमिति वदेत् ॥ १८ ॥ पक्षतः उपवेशने तत्पङ्क्तिस्मावेशतः तत्साम्यापादनेनाविनयभावात् अग्रतो
युज्यात्-सयद्भवेत् उरुणा-आत्मोयेन, उरुं-गुरुसम्बन्धिनम्, उपलक्षणं च शेषाङ्गस्पर्शपरिहारस्य, शयने शयित आसीनो वा, न
ण्डात्मकं, पादौ प्रसारितौ वाऽपि कृत्वेति शेषः, न तिष्ठेत् गुरुणामन्तिके, उचितप्रदेशेऽपि ॥ १९ ॥ पक्षपिण्डं वा--चाहुद्वयकायपि-
भिव्यर्कितः--शब्दितः, प्रसादोऽयं यदन्यसद्भावेऽपि मामादिशन्ति, गुरु इति प्रेक्षितुं शीलमस्येति प्रसादप्रेक्षी ॥ २० ॥ आचार्यादि-
जत्तं-यत्तु यदादिशति तत् प्रतिशृणुयाद्-अवश्यं विधेयतयाऽभ्युपगच्छेत् ॥ २१ ॥ आ-ईषल्लपति-वदति, लपति वारंवारं, कदाचिदपि, व्याख्यानादिव्याकुलतायामपि, यतो-यत्नवान्,
उत्कटको मुक्तासनः कारणतो वा पादपुच्छनादिगतः । प्रकटं-भावान्विततयाऽल्लिपुटमस्येति ॥ २२ ॥ न पृच्छते सूत्रादिकम्,
यथाश्रुतं गुरुभ्यः ॥ २३ ॥ शिष्यस्य चाग्विनयमाह-सुसं० ॥ २४ ॥ कृत्यमाह-एवं० ॥ २३ ॥
मशेषमपि मायां वा क्रोधादींश्च ॥ २४ ॥ किंच-न ल० ॥ २५ ॥ मर्मगं वचनमिति सर्वत्र शेषः, चान्तरेण वा विना वा प्रयोजनं,
प्रष्टविषयत्वादस्य न पौनरुक्त्यं, भाषादीपं अनेन ॥ २५ ॥ उपाधिकृतदोषत्यागमाह-

सम० ॥ २६ ॥ सम०-समरपु-स्वरकुनीपु उपलक्षणत्वादस्यनेपपि नीचास्पदपु, गृहेषु सचिषु-गृहदयान्तरालेषु
 रानमागदौ, पत्रो-असहाय एवया ह्रिया साद नन तिष्ठेत् सलपेनेव [उद्धर्णं स्थानास्थान भवेत्] न सलपेनेव सह
 समाप न कुर्यात् ॥ २६ ॥ गुरुभि क्षिणितो यत्कुर्यात्तदाह—मे० २७ ॥ क्षीतन-सोपचारचसा, लाभो-अप्रासाथ
 प्राप्तिल्लो यमा दीपकारिणममी शासयतीति, गण्य-आलोच्य, प्रयतस्तत्पतिमृणुयात् कार्यतयाङ्गीकुर्यात् ॥ २७ ॥ किं
 गुन्क्तमपि कस्यचिदयथा स्यादित्याह—अनु० ॥ २८ ॥ उपाये मृदुपरपभाषणादौ भग्नभाषय, दुःस्वस्तस्य बोधन-प्ररण हा !
 किमिदमित्याचक्षितमिति, गुरुवृत्त हित—इहफलस्योपकारि, तदनुगासन मयते प्राप्ता ॥ २८ ॥ एतदवाह—द्विय०
 ॥ २९ ॥ अनुशासन—गुरुजन मयत क्षेप, क्षान्ति शुद्धि-आशयमिश्रुता तत्कर, तत्कर ज्ञानादिगुणस्थानम् ॥ २९ ॥
 आस० ॥ ३० ॥ उमचिद्विज्ञा—उपविशेत् अनुचये-द्रव्यतो नीचे भागत् सलपमृत्पादौ गुर्वासनादिति गम्यते, अनुचये-
 अस्पन्दमाने स्थिरे-समपादप्रतिष्ठिते इदंशेऽप्यासने अल्पोत्थायी-प्रयोजनेऽपि न पुन पुन, निरुत्थायी-निमित्त विना, अथ
 अल्पस्यदन करादिभिरल्पमेव चलन् ॥ ३० ॥ चरणनियामिर्गैषणामाह—

कारेण० ॥ ३१ ॥ सप्तम्यर्थ तृतीया काले-प्रस्ताने निष्कामेत्-गच्छेत् तथा काले च प्रतिव्रामेत्-प्रतिनिर्गतेत
 मिधाटनादि अकाल-तत्त्रियाया असमयम्, काले प्रत्युये-ज्ञादिमग्नघनि, काल-तत्कालोचित क्रियामण्ड समाचरेत्
 कुर्यात् ॥ ३१ ॥ निर्गतं यत्कुर्यात्तदाह—परि० ॥ ३२ ॥ परिषाट्या भोक्तुमुपविष्ट पुरषपङ्क्तया न तिष्ठेद्, अप्रीत्यदष्ट-
 कल्याणकादिदीपसमयात् दच-दात तस्मिन् गृहिणा दीपमाने ण्यणा-तद्गतदोषान्वणपात्मका चरद्-आसेवेत, अनेन ग्रहणप

उत्तरा०
अवचूर्णिः

॥ ३६३ ॥

णोक्ता, प्रतिविम्बं-चिरन्तनसुनीनां यद्रूपं तेन पतद्ग्रहादिधारणात्मकेन, न तु पस्तीर्थिकवच्छागादिविभूषणात्मकेन, एषयित्वा-
गवेपयित्वा, अनेन गवेपणोक्ता, ग्रासैपणमाह-मितं, अतिभोजनात् स्वाध्यायविधातादिदोषसंभवात्, कालेन-“ नमुकारेण
पारिते ”त्यादिश्रुतोक्तप्रस्तावेन, अद्रताविलम्बितरूपेण वा न भक्षयेद्-शुभीत ॥ ३२ ॥ यत्रान्यभिष्टुः संभवस्तत्र विधिमाह-
नाड० ॥ ३३ ॥ नातिदूरे तिष्ठेत् तत्र निर्गमावगमप्रसंगात् । एषणाशुद्धयसंभवाच्चानासन्ने तत्र पुरोपविष्टस्य भिक्षुर-
प्रीतिप्रसवतेः नाऽन्येषां भिक्षुकापेक्षया गृहिणां चक्षुःस्पर्शः, किन्तु विविक्तप्रदेशस्थौ एकः पुराप्रविष्टोपरि द्वेपरहितः, नाति-
क्रामेद्-प्रविशेत् ॥ ३३ ॥ नाहअ० ॥ ३४ ॥ उच्चे-मालादौ, नीचे-भूमिगृहादौ तदुपक्षेपनिक्षेपनिरीक्षणाभावात्, दायकापाय-
संभवाच्च आसन्नादुर्योर्जुगुप्साशङ्क्यपणाशुद्धयसंभवादयो दोषाः ॥ ३४ ॥ अपपणो० ॥ ३५ ॥ अल्पा-अविद्यमानः प्राणिनो
यस्मिन्नास्मिन् अवस्थितागन्तुकजन्तुरहिते उपाश्रयादौ, तथाऽल्पवीजे उपलक्षणत्वात् सर्वैकेन्द्रियरहिते प्रतिच्छन्ने-सम्पातिम-
सत्प्रस्थार्थं, संवृते-पार्श्वतः कटकुड्यादिना सङ्कटद्वारे अन्यथा दीनादियाचने दानादानयोः पुण्यबन्धप्रेषादिदर्शनात् समकं-अन्य-
साधुभिर्नत्वेकाग्रयेव रसलम्पटतया, जयंति-यतमानः ॥ ३५ ॥ वागयतनामाह-
सुकडति० ॥ ३६ ॥ सुकृतमन्त्रादि, सुपकं-घृतपूर्णदि, सुच्छिन्नं-शाकादि, सुदृतं-तस्य तित्तादिप्रक्रमात्सुमृतं
घृतादि सक्तुसूषादौ । सुनिष्ठित-अतिशयेन निष्ठां-रसप्रकर्षात्मिकां गतम्, सुलङ्घिति सारपि रसादिभिः शोभनं, यद्वा
सुलङ्घितं यदनेनारातेः प्रतिकृतम्, सुपकं-मांसादि, सुच्छिन्नोऽयं न्यग्रोधादि, सुकृतं-कुर्यस्य धनम्, सुसुतोऽयं प्रत्यनीकः,
सुनिष्ठितोऽयं प्रासादादिः, सुलङ्घिति-गजादिः, निरवधं तु सुकृतमनेन धर्मध्यानादीत्यादि वदेत् ॥ ३६ ॥ सुविनोतेत

परिशि. १०
प्रानसागर
अथ
अत्रि १८६

॥ ३६३ ॥

रोपदेशदानतो यद्गुरो स्यात्तदाह-रमणं ॥ ३७ ॥ रमते-अभिरतिमान् भवति पण्डितान्-विनीतशिष्यान् शासन-आज्ञापयन्
 कथनित्यमादस्वलिते शिष्ययन्, गुरुनिति शेष, हयमिर भद्र-कल्याणानह वाहक अश्वदम वाह-श्रेष्ठ, श्राम्यति
 नासन् गलितश्चमिव वाहक ॥ ३७ ॥ गालाभिसिक्वाह-खड्गु ॥ ३८ ॥ खड्गुमा-वटफला-वधै-दण्डिकादिभि,
 तत खड्गुकादय एव मम नापर किञ्चित् समीहितमस्तीति चितयन् कल्याणमनुशासतमाचार्य पापदृष्टि मन्यते ॥ ३८ ॥
 विनीताभिसन्धिमाह-तुत्तो ॥ ३९ ॥ अर्थस्य गम्यत्वात्पुन इम मे इत्यादि बुद्ध्या भ्राता गतिरित्याचार्यो मामनुशास्तीति
 साधु सुशिष्य, कल्याणहेतुमाचार्यमनुशासन वा मन्यते, पापदृष्टिस्तु कुशिय पुनरात्मान 'सास'ति शास्यमान दाममिव
 मन्यते ॥ ३९ ॥ निनयसर्वस्यमाह-ण बोधणं ॥ ४० ॥ आचार्यमुपलक्षणत्वादपरमपि निनयाह आत्मानमपि गुरुभिरति

मापणादिनाऽनुशिष्यमाण कथंचित्सरोपितायामपि बुद्धोपघातीत्याचार्योपघातकृन् स्यात्, दोषोद्भावकतया व्यधोपजनक वचनमेव
 भावतस्तु तदोपगवेषको गुरुणा न स्यात् ॥ ४० ॥ कथंचित्कृपिते क्रत्यमाह-
 आयस्य ॥ ४१ ॥ प्रतीत्युत्पादक वच प्रातीतिक तेन प्रसादयेत्, यद्वा प्रीत्या साम्नेर, न भेददण्डाद्युपदर्शनेन,
 विध्यापयेत् कथंचिदुदीरितिकोपानलमप्युपशामयेत्, विध्यापयन् वदेत्-यथेद क्षमितव्य न पुनरित्यमाचरिष्यामि ॥ ४१ ॥
 आचार्यकोप एव न स्यात्तथाह-धम्म ॥ ४२ ॥ यत्तदोर्नित्याभिसम्बधात्सुख्यत्यान्व धर्मेण-क्षात्यादिनाजितो बुद्धेराचरितश्च
 यो व्यग्रहरो-यतिरुचन्यतारूप तम्, आचरन्-कुर्वन् निक्षेपेणापहरति पापकर्ममिति व्यग्रहास्त गर्हार्-अचिनीतोऽयमित्येव
 विधामनभिगच्छति यति ॥ ४२ ॥ किं बहुना-मणो ॥ ४३ ॥ वाक्यगत क्रत्य तत्-प्रयोगतादिकृत्य परिगृह्य-अङ्गीकृत्य

वाचा इदमित्थं करोमीत्यात्मिकया, कर्मणा—क्रियया, तद्रूपपादयेत् विदधीत ॥ ४३ ॥ विन्ते० ॥ ४४ ॥ विन्ते—विनयादि गुणैः प्रसिद्धः, अचोदित एव गुरुकृत्येषु प्रवर्तते, नित्यं स्वयं प्रवर्तमानोऽपि प्ररितोऽनुशयवानपि स्यादित्य—क्षिप्रं भवति, सति शोभने प्ररयितरि, गुरौ, क्षिप्रमेव कृत्येषु प्रवर्तते नाशुशयाद्विलिखितमेवेत्यर्थः, यथोपदिष्टं सुकृतं यथा स्यादेवं कृत्यानि करोति ॥ ४४ ॥ उपसहस्रमाह—णचा० ॥ ४५ ॥ ज्ञात्वा—अनन्तरोक्तमध्ययनार्थं (गमयति) नमति—तत्तत्कृत्यकरणं प्रति प्रह्वीभवति, तद्गुणं वक्तुमाह—लो०. तथा स एव भवति कृत्यानाम्—उचितानुष्ठानानां शरणं—आश्रयो भूतानां—प्राणिनां जगती-पृथ्वी यथा ॥ ४५ ॥ पूज्यप्रसादनफलमाह—

पुज्जा० ॥ ४६ ॥ पूज्या—आचार्यादयः प्रसीदन्ति तुष्यन्ति, पूर्वं—वाचनादिकालादारतो न तु वाचनादिकाल एव संस्तुता विनयविषयित्वेन परिचेताः लभन्दिष्यन्ति, अर्थो—मोक्षः प्रयोजनमस्येत्याधिक, श्रुतं—अङ्गोपाङ्गादि ॥ ४६ ॥ श्रुताचार्यस्तस्यैहिकफलमाह—स पुञ्ज० ॥ ४७ ॥ स शिष्यः पूज्यं श्लाघ्यं शास्त्रमस्येति पूज्यशास्त्रः, सुविनीतो—उतिविनीतः संशयो यस्य सः, मनसः प्रस्तावाद् गुरुशक्तस्य रुचिरस्मिन्, सत्कर्म—यतिक्रिया तस्याः, सम्पदोपलक्षितस्तद्वृत्तिः तपसः समाचारी समाचरणं समाधिश्चेतसः स्वास्थ्यं ताभ्यां संवृतो निरुद्धाश्रयः, महती द्युतिः तपोदीप्तिस्तेजोलेख्या वा यस्येति महाद्युतिर्भवति, पालयित्वा ॥ ४७ ॥ अस्यैवैहिकमाशुष्मिकं च फलमाह—स देव० ॥ ४८ ॥ विनीतविनयः रक्तशुक्रे एव लपं तत्पूवक अल्परतो लवसप्रमादित्स्पर्जना या इति परिसमाप्तौ । एवमर्थे वा ब्रवीमि इति गुरूपदेशतः, इत्युक्तो अनुगमः ॥ ४८ ॥

॥ इति प्रथममध्ययनम् ॥

अनन्तराख्यने विनय उक्त, स च किं स्वस्थानस्थैरेव'कार्यं उत परीपहाकुलितैरपि ? उभयागम्यैरपीति ब्रूम, ननु तर्हि केऽमी परीपहा ? इत्यनेन सम्प्रयेनायातस्याध्ययनस्यादिध्वनमाह—

सूय० । सूत्र १ । श्रुत मे-मया आद्युभनिति मुधर्मस्यामी जम्बूस्वामिनि प्रत्याह-किं तत् श्रुतमित्याह-तेन-श्रुवनप्रतीतेन भगवतैवमारयातम्, इहैव-जिनप्रवचन एव २२ परीपहा सन्ति, प्रवेदिता-प्रकर्षण स्वय ज्ञाता, अनेन नान्यत् पुरुषविशेषाद् पौरुषेयागमाद्विज्ञे इह गता, यानिति परीपहान्, भिक्षु श्रुत्वा गुरुममीये ज्ञात्वा-यथाग्दग्दुद्ग, निद्रा पुन पुन अभ्यासेन परिचितान् कृत्वा, अभिभूय-सर्गथा तत्सामर्थ्यमुपहृत्य, भिक्षाचर्याया भिक्षाटने परित्रवन्, उदीर्धते हि भिक्षाटने प्राय' परीपहा, अतः सृष्ट परीपहैरेव नो विह येत-सयमदेहोपघातेन नेर विनाश प्राप्तुयात्, उक्त उद्देश एव पृच्छानिर्देशावपि, दिगिच्छा बुभुक्षा, सैवाहास्पृशिराकादिगच्छाधिनगचनेन परीति-सर्गप्रकार मन्वत इति परीह, अयेन-नेलाभानो जिनकल्पि कादीनां अयेषा तु भिनमल्पमूल्य च तेलमप्ययेरु, अति-सयमे घृति, चर्मा-ग्रामानुग्राम विद्वृणात्मिका, निषध पापकर्मणा गमनादिक्रियायाश्च स प्रयोजनमस्या इति नेवेधिकी-स्याध्यायभूमि, जञ्जे-मल, सत्कारो-यत्नादिपूजन पुरस्कारो-ऽभ्युत्थानाम नादिसम्पादनम्, दर्शन-सम्यग्दर्शन तदेगान्यमतत्रयणेऽपि पस्तिगमाण-निबलचित्तया धापमाग परीह-नामा परीपहानुरन्ता स्वरूपतोऽभिधितु सम्प्रवार्यमाह—

परि० ॥ ४९ ॥ अचिभक्ति पुरः प्रवेदिता-प्रवृत्तिना तां परीत्यगिभक्ति मे ! ममां मृगु मे-ममोदाहरत ॥ १ ॥ ४९ ॥ दिगि० ॥ ५० ॥ बुभुक्षान्याचे देहे सति स्वाम यत्नगिरमसीति स्वामगात्, न छिद्यात्सय

उत्तरा०

अवचूर्णिः

॥ ३६५ ॥

न छेदयेद्वा अन्यैः, फलादिकं, तथा न पचेत्स्वयं, न चान्यैः पाचयेद् उपलक्षणत्वाच्च नान्यं छिन्दन्तं पचन्तं वाऽनुमन्येत तत एव च न स्वयं क्रीणीयात् (नापि क्रापयेत्) न चान्यं क्रीणन्तमनुमन्येत, छेदस्य हननोपलक्षणत्वात् क्षुत्पीडितोऽपि न नवकोटीशुद्धिबाधां विधत्ते । किं च ॥ २ ॥ ५० ॥

काली० ॥ ५१ ॥ काकजङ्घा तस्याः पर्वाणि स्थूराणि मध्यानि च तनूनि स्युस्ततः कालीपर्वाणि च, पर्वाणि—जानुर्गर्घ्यरादीनि येषु तानि कालीपर्वाणि, तथाविधैर्दङ्गैः सम्यक्कासते—तपःश्रिया दीप्यते इति कालीपर्वाङ्गसंकाशः, धमनयः—शिरास्ताभिः सन्ततो व्यासः, एवंविधावस्थोऽपि मात्रज्ञो, अश्रयत इति अशनम्, अदीनमनाश्चेत् संयमाध्वानि, अयमर्थः क्षुधितोऽपि शुद्धमप्याहारमवाप्य लौल्यतोऽतिमात्रोपयोगी सदग्रासो वा अदन्यवान् ॥ ३ ॥ ५१ ॥ आहारार्थं पर्यटत् पिपासा स्यादतस्तत्परीपहमाह—ततो० ॥ ५२ ॥ ‘तत’ इति क्षुत्परीपहात् ‘तको’ वा भिक्षुः स्पृष्टः—अभिद्रुतः पिपासया जुगुप्सी, सामर्थ्यादिनाचारस्य, लज्जया सम्यग्यतते कृत्यं प्रत्यादृतो भवतीति लज्जासंयतः विकृतस्य—बह्व्यादिना विकारं नीतस्य प्रासुकस्येत्यर्थः प्रक्रमामदुदकस्य, चतुर्थ्यर्थे द्वितीया, ततश्चैषणाय-गवेषणार्थं चरेत् कुलेषु पर्यटेत् ॥ ४ ॥ ५२ ॥ कथमित्याह—छिन्ना० ॥ ५३ ॥ छिन्नः—अपगतः आपातः अन्यतोऽन्यत आगमनात्मको जनस्य येषु ते छिन्नापातः, विविक्ता इत्यर्थः, तेषु पथिषु गच्छन् परिशुष्कमुखश्चादीनश्च, तं ‘तट्परीपहं’ तितिक्षेत—सहेत, नद्यां क्षुल्लकवत् ॥ ५ ॥ ५३ ॥ क्षुत्पिपासासहनकर्षिततनोर्नितरां शीतकाले शीतसम्भव इति तत्परीपहमाह—चरंतं० ॥ ५४ ॥ चरन्तमिति ग्रामानुग्रामं मुक्तिपथे वा व्रजन्तम्, विरतम्—अग्नि-समारम्भादेः, रुक्षं स्नानस्निग्धभोजनादित्यागेन, शीतं स्पृशति, ‘एकदे’ति शीतकालादौ, वेलं स्वाध्यायादिसमयात्मिकां

तामतिक्रम्य शीतार्तोऽहमिति न गच्छेत्स्थानान्तरम्, जिनशासन अन्य नीर अपथ देहा, नरकादिषु अनुभूतपूर्वास्तीव्रशी-
तवेदना जीवैरित्यादिवम् ॥ ६ ॥ ५४ ॥ अन्यच्च—ण मे० ॥ ५५ ॥ निवार्यते शीताघनेनेति निवारण-सौधादि, छविप्राण-
वस्त्ररुन्मलादि, इति अह अग्निं सेवेऽधुना ॥ आलयद्वार, तत्र 'नातिवेल मुनिर्गच्छेदि'त्यादि वृत्तित दृष्टान्तमाह-
राचगृहे चत्वारो वयस्या वणिज श्रीभद्रबाहुगुर्वन्ते प्रग्रज्य श्रुत बहुघोत्येकिप्रतिमा प्रतिपन्ना विहरन्तस्तत्रैषु, तदा
हेमत आसीत् च भिक्षाभोचनमाधाय वृतीयपौरुष्या न्यर्गन्त, पुरात्सुश्रूथगुपयार्तां तेषा एकस्य चरमपौरुषी वैभारगिरिगुहाद्वा-
रेऽनगाढा, तत्रवासायास्यात्, पुरोघाने द्वितीयस्य, चतुर्थस्य पुराम्यर्णे, तत्र गुहासन्नस्य सो महाधीतव्य
धिने रजन्या आद्ययाम एव मृत, उद्यानस्थो द्वितीये, उद्यानासन्नस्त्रतीये, तुय पुरासन्नेऽल्यश्रीतत्वेन चतुर्थे, सऽपि समाधिना चिपद्य
जगद्भुदिवम् ॥ ७ ॥ ५५ ॥ शीतविषमभूतमुष्णमिति तत्परीषद्माह—

उत्ति० ॥ ५६ ॥ उष्ण—उष्णस्पर्शवद् भूशिलादि तत्र परिताप उष्णपरितापस्तेत, तथा परिदाहेन—अहि स्वेदमलाभ्यां वह्निना
या अन्तश्च वृषाजनिस्तदाहस्यरूपेण तर्पितोऽस्त्यन्तर्पीडित, तथा ग्रीष्मे वा श्रदात् अरदि परितापेन रविकिरादिजनितेन
तर्जित सात सुखहेतु प्रति न परिदेवत्, हा कदा ग्रीताशुशीतादि भावि ॥ ८ ॥ ५६ ॥ उपदेशान्तरमाह—उष्णा० ॥ ५७ ॥
मेधारी—मर्यादानतिवर्ती, गात्र न परिषिञ्चत्—न क्षुद्र-मोदकनिद्रुभि, न वीचयेच तालवृन्तादिनात्मानम् ॥ ९ ॥ ५७ ॥ उष्णपरीषदे
दृष्टान्तगाह—तगरापुर्यामा गादहर्भिन्नाचार्य, तत्पार्थे दत्तो वगिण् भद्राभार्याऽऽहं नरकसुतपुत्र प्राजन्समर्थमपि पुत्रम् [यस्तान
भ्रमयते] पिताऽभीष्टाहारं पुण्याति, साधरोज्ये तदग्रीतिभीत्या किमपि न कथयन्ति, अन्यदा दत्ते दिन गते क्षुल्ल शुच

कुर्वन्वन्नमानीय २ द्वित्राणि दिनानि भोजते, अथान्यदामुनिना सहावतारितो भिक्षाकृते, तदा बाहं निदाघो वर्त्तते, सुकुमारतनुत्वे-
नासौ दहमानेन ऊर्ध्वमधःसाकं तापेन शरीरे स्वेदेन मुखे च तृपाकुलो वातायनछायायाशुगतः, उदारशरीरं दृष्ट्वा प्रोषितप्रिया
धनाढ्यवणिगरभार्या वातायनस्थाऽध्युपयन्ना, साधुं स्वदोष्याऽऽकार्यं कः त्वमिति प्रव्रज्ज, साधुना प्रयच्छ भिक्षाम्, इत्युक्ते
मोदकान् प्रदायोक्तस्तथा, किं तया व्रत जगृहे ? सुखहेतोस्त्युक्ते तेन पश्चिमे वयसि कर्माद् व्रतमधुना मया सार्द्धं भोगान्
भुङ्क्ष्व इत्युक्तः, उष्णेन भग्नः प्रपेदे तद्वचः, साधुस्तं प्रतीक्षमाणोऽप्यविक्षयागत्य गुरुगामकथयत्, गुरुणा साधून्
प्रथ्य गवेपितो न दृष्टः, तस्य माता यतिनी पुत्रमोहाद्विकलाऽजनि, अन्यदा डिम्भपरिवृत्तां—‘हार्दहन्नक ! अर्हन्नक !
क्वासि’ इति चिलापरां गवाक्षस्थस्तां ददर्श स्वमातरम्, उपलक्ष्याचित्तयद्—अधन्योऽस्मि अम्माया दुःखाब्धौ स्वस्य
भानं प्रेक्ष्य, आगत्य तत्पादयोः पपात, तं प्रेक्ष्य स्वस्था जाता, तत्पृष्टः सचस्त्रिमकथयत्, अम्माया सम्बोध्य
व्रतायाम्यर्थितः, स ग्राह-पापकर्माहमसह संयमं कर्तुं परं करोम्यनेशनम्, भवत्वेवम्, माऽसंयतो भूः, इत्युक्ते अम्माया
तत्तशिलायां पादपोपगमेन क्षणानुष्णेन विलीनो नवनीतवत् सुरधामवत् ॥ उजं प्रोमे तदनन्तरं च वर्षा, तत्र दंशादि
इति तत्परिपहमाह—उड्डो ॥ ५८ ॥ दंशमरुतैः, उल्लङ्घात्पाद् यूकृदिभिश्च ‘सनरे’ति सम एव तदगगनया वाशब्द
इवार्थे स च भिन्नक्रमत्वान्नाग इव-हस्तीव शूरः पराक्रमवान्, यद्वा योयस्तद्वदभिहन्त्यात्, परं-शत्रुम् । अयमर्थो—यथा शूरः
करी यथा वा योयः शूरस्तुद्यमानोऽपि तदगगनया रणशिरसि शत्रुन् जयति एवमगमपि देशैर्यस्तुद्यमानोऽपि भावशत्रु-
क्रोधादिकं जयेत् ॥ १० ॥ ५८ ॥ कथमित्याह-ण० ॥ ५९ ॥ न संवसत् नोद्विजेत देशदिभिः, न निमारेयेतान्, तुदतो

मा भूदन्तसायो मनोऽपि न प्रदूषयेत्, किं तु 'उदेहति' उपेक्षेत-ज्रीदासीयेन पश्येत्, न हृयात्माग्निनो युजानान् मासशोणितम् ॥ ११ ॥ ५९ ॥ सृष्टो दशमश्रुंरिति दृष्टा तमाह—

चम्पाया चित्तशत्रुनुपस्य पुन सुमनश्द्रो युगसज्ज, धर्मघोषस्यातिके प्रनज्यैकाकित्यनिहारेण निहरन्नयदा आदि यत्रास्तमितो वा (धर्म) सन्दृष्टव्या प्रतिमास्थितो मशकं खाद्यमान पीतशोणित तस्यामेव रात्रौ दिवमगात् । अचेल ससैस्तुद्यमानो ब्रह्माद्यैषणपरो न स्यादित्येवाचेलप०-परि० ॥ ६० ॥ परिजीग वन्धर्मनिष्पामि, अचेल इति चेलविकलोऽल्पमानित्वादेयामिति, सचेलको मविष्वाभीति, परिणिण यस्म मा कश्चिद्वर्षाणि दास्यतीति भिक्षुर्न चितयेत् ॥ १२ ॥ ६० ॥

एग० ॥ १३ ॥ एरुदा जिनकल्पप्रतिपन्नो स्थविरकल्पेऽपि दुर्लभस्त्रादौ वा सति वा चेल विना वर्षादिनिमित्त अप्रारणेन लोर्णादिनक्षत्रया वा चेलक, एतदित्यग्रस्योचित्येन सचेलत्वमचेलस्य च धर्माय हित नात्मा, तत्राचेलकस्य धर्महित स्वमल्पप्रत्युपेयादिभिः, सचेलकस्य तु अग्राधारम्भनिवारत्वेन, शीतादिपीडितस्य किं मे शरणमिति नो परिदेवयेत् ॥ १३ ॥ ६१ ॥ अचेलस्य वा प्रतिग्रद्विहारिण शीतादिभिरभिभूयमानत्वेनारतिरप्युत्पद्येततस्तत्स्वरीपहमाह—गामा० ॥ ६२ ॥ ग्रामो जिगमिपतोऽनुग्रामश्च—तमार्गानुरा इति ग्रामानुग्राम, नगराद्युपलक्षणमतेत् 'रीयत'ति निहरतश्च 'अनुग्रमिषेत् मनसि तस्-असतिस्वरूप नितिश्चेत-सहेत परीषद्म् ॥ १४ ॥ ६२ ॥ तत्सहनोपायमाह—ग्रह० ॥ ६३ ॥ अरति समयमविषया प्रपृत कृता तिरस्कृत्य, विरतो हिंसादिभ्यः, आत्मा रथतोऽपघ्यानादरनेनेत्यात्मरक्षित, धर्मे आरमते-रतिमान् स्यादिति धर्मागम श्रुतं समयमाद्यनि, न पुनरुपनारतिरपि अपघ्यानाऽनुश्रेणी भवेत् ॥ १५ ॥ ६३ ॥ उत्पन्नसमयमास्तेश्च ह्यभिलाष स्यादतस्त

त्परीपहमाह—संगो० ॥ ६४ ॥ सङ्गः एषो वक्ष्यमाणः, याः काश्चन मनुष्याद्याः स्त्रियः, एता हावभावादिभिः अत्यन्तासक्ति-
हतेवो मनुष्याणाम्, एतदुपादानं तेषामेव मैथुनरांज्ञातिरेकान्, यस्य-यतेः एता-स्त्रियः परिज्ञाताः, तत्र ज्ञपरिज्ञयाऽनर्थ-
हेतुतया विदिताः, प्रत्याख्यानपरिज्ञया च त एव प्रत्याख्याताः, मुकुतं मुक्त्यत्ययात्तेन श्रामण्यमिति ॥ १६ ॥ ६४ ॥ अतः
किं विधेयमित्याह—एव० ॥ ६५ ॥ एवमाज्ञाय बुद्ध्या मेधावी पद्मभूताः मालिन्यहेतुत्वेन च, न ताभिः—स्त्रीभिर्विनिहन्त्या-
द्विज्ञेण संयमजीवितविनाशात्मकेनातिशयेन तदुच्छेदरूपेणातिपातयेदात्मानम्, चरेद्धर्मनिष्ठानम्, आत्मगवेषकः सिद्धगन्धर्वकः,
यथा श्रीस्थूलभद्रेण स्त्रीपरीपहः सोढ एवमन्यैरपि, न पुनस्तन्प्रतिस्पर्द्धिसाधुवत् ॥ १७ ॥ ६५ ॥ अयं चैकत्र वसतः स्यादतश्चर्या
कार्या इति तत्परीपहमाह—

एग० ॥ ६६ ॥ एकः—रागरहितश्चरेद्ग्रतिवद्विहारेण एको वा असहायः, लाढयति प्रासुक्यपणीयाहारेण साधुगुणैर्वा
आत्मानं यापयतीति लाढः, अभिभूय-निर्जित्य परीपहान्, क पुनश्चरेद् ग्रामे वेत्यादि ॥ १८ ॥ ६६ ॥ अस० ॥ ६७ ॥ न
विद्यते समानोऽस्येत्यसमानः, परिग्रहं-ग्रामादिकेषु ममत्वबुद्ध्यात्मकम्, अनिकेतः—अगृहः, परित्रजेत्-सवतो विहरेत्, यथा
सङ्गमस्थविरैश्वर्यपरीपहोऽध्यासितस्तथाऽन्यैरपि ॥ १९ ॥ ६७ ॥ चर्यावन्नैषेधिकीपरीपहोऽपि शरीरादिव्यग्रतिवदेनाधिसहनीय
इति तमाह—युसा० ॥ ६८ ॥ अकुवकुचः—अशिष्टचैष्टारहितो निषीदेत्-न च वित्रासयेत्परम्, इमशानादावप्येककोऽप्यनेक-
भयानक्रोपलम्भेऽपि न स्वयं संविभीयात् न चान्यं भापयेत् ॥ २० ॥ ६८ ॥ तत्रोपसर्गोत्पत्तौ कृत्यमाह—तत्थ० ॥ ६९ ॥
तत्र इमशानादौ से—तस्य तिष्ठत उपसर्गाः संभवेयुरिति शेषः, ततस्तानभिधारेयत् किमेतैर्मेऽचलितचतैसः स्यादिति चिन्तयेत्,

शङ्कामितोऽयद् आमन--रथानम् ॥ २१ ॥ ६९ ॥ नेपेधिकीतश्च स्वाध्यायादिकृत्वा श्रुत्या प्रतिनिवेततास्तत्परीपहमाह--
उद्या० ॥ ७० ॥ उद्या--शीतातपरधणादिगुणैरुत्पृष्टा, तद्विपरीतास्त्वचास्ताभिः, स्थामाद्-शीतादिसहन प्रति सामर्थ्यवान्,
नातिवेला-मर्यादा समतारुणा, हर्षत्रिणादादिना न विद्वन्याव्-नानिरुद्ध्येत् ॥ २२ ॥ ७० ॥ किं तत्तुर्यात्त्रित्याह--

पद्म० ॥ ७१ ॥ पद्मरिक्त--स्वययमावेन विविक्त उपाश्रय लब्धा कर्याण-शोभनमयचाशुभ, किं? न किञ्चित् सुख
दुःख चेति गम्यते, एकरात्र करिष्यति? शुभोऽशुभो चेति, तत्रोपाश्रयेऽध्यासीत् सुखं दत्तं वाऽधिसहेतु, त्रिनापेक्षं चैकरात्रमि-
तरायेक्षया कतिपया रात्रय ॥ २३ ॥ ७१ ॥ श्रुत्यास्थितस्य तयाविधश्रुत्यातरोऽन्यो वा क्रोशेदतस्तत्परीपहमाह--अहो० ॥
॥ ७२ ॥ 'तेमि' ति सुख्यत्ययान्न तस्मै प्रतिसञ्ज्वलेत्, सदृशो भगति सञ्ज्वलन् वारानाम्-अज्ञानो ॥ २४ ॥ ७२ ॥
तृत्योपदेशमाह--सोशा० ॥ ७३ ॥ परया--दर्शना मन्दसञ्चाना दृष्टि दारयन्तीति दारुणा, ग्राम--इन्द्रियग्रामस्तस्य
गण्टगा इव ग्रामरुष्टका, तूष्णीशील, उपेक्षेत-अवधीरेत् परपमाणा, न ता मनसि कुर्यात् तद्भाषिणि द्वेषाकरयेन ॥ २५ ॥
॥ ७३ ॥ कश्चिदामोशमोत्रेणातुष्यन् वधमपि कुर्यादिति वधपरीपहमाह--हआ० ॥ ७४ ॥ हत-यष्ट्यादिभिस्ताडित, नितिक्षा-
धर्मा विचित्रयेत्, यथा धमामूल एव यतिधर्म इति ॥ २६ ॥ ७४ ॥ प्रक्रारान्तरेणाह--समण० ॥ ७५ ॥ आध्वतराज्जीवस्य,
स्वन्दकाचार्येण्यप्यणा ज्ञातम् ॥ २७ ॥ ७५ ॥

परमभिदत्तस्य यतेर्याचितमेव सर्वं स्यादिति याश्चापरीपहमाह--दुष्कर० ॥ ७६ ॥ खलुनिस्पृहाणि इति विशेष
घोतयति, 'मो' इत्यागत्रये, सप्त-आहारोपकरणादि, तत्र सर्वस्यापि वस्तुनो याचन दुष्करम् ॥ २८ ॥ ७६ ॥ गोयर०

उत्तरा०

अवचूर्णिः

॥ ३६८ ॥

॥ ७७ ॥ सुखेन प्रसार्यते पिण्डादिग्राह्यार्थमिति सुप्रसारो नैव, उत्तरप्रेतिगच्छस्य भिन्नक्रमादिति अस्माद्धेतोः श्रेयान् अगारावासः तत्र न कश्चिद्याच्यते ॥ २९ ॥ ७७ ॥ श्रीचलदेवपिज्ञातं-यथा स पुरादिप्रवेशं निषिध्य नान्तरे याश्चापरिपहं सोढवान्, तथाऽन्यैरपि ॥ याश्चाप्रवृत्तश्च कदाचिह्लाभान्तरायदोषतो न लभेतापीत्यलाभपरीपहमाह-परेगु० ॥ ७८ ॥ परेषु-गृहस्थेषु ग्रासं-कालभेदपेयेत्, भोजने ओदनादौ परे सिद्धे नानुत्पेयेत्, उपलक्षणत्वाच्छब्धिधानहमिति न हृजेत् ॥ ३० ॥ ७८ ॥ किमालाभ्य नानुत्पेयेत्त्याह-अज्ञे० ॥ ७९ ॥ अद्यैवाहं न लभे 'अपिः' सम्भाषणे, सम्भाव्यत एतत् लाभः श्वः-आगामिनि दिने स्याद्-भवेत् उपलक्षणं च इत्यन्येद्युरन्यतरेद्युर्वा मा वा भूत्, 'पडिसंनिकस्वे'ति-प्रतिसमीयते-अलाभमाश्रित्यालोचयति, अलाभः-अलाभपरीपहस्तं न तर्जयति-नाभिभवति ॥ ३१ ॥ ७९ ॥ दृढगणकुमारद् अलाभपरीपहः सोढव्यः ॥ अलाभगानान्तप्रान्ताशिनां कदाचिद्रोगाः स्फुरन्त्यतस्तत्परीपहमाह-णचा० ॥ ८० ॥ उत्पतितं-उद्भूतं, दुःखयति इति दुःखः ज्वरादिरोगस्तम्, दुःखेनार्चः क्रियते स्म दुःखार्चितः, स्थापयेत्-दुःखार्चितत्वेन चलन्तीं स्थिरीकुर्यात् प्रज्ञां सार्वकर्मफलमेतदिति तत्प्रभियं, स्पृष्टोऽपि सार्वकर्मभिः, तत्र-प्रज्ञास्थापने सति रोगोत्पाते वा अध्यासीत रोगजं दुःखम् ॥ ३२ ॥ ८० ॥

तेगिच्छं ॥ ८१ ॥ चिकित्सां-रोगप्रतिकाररूपां नाभिनन्देत्-वानुमन्येत, अतो दुरापास्त करणकारणे, संचिकस्वे-समाधिना तिष्ठेत्, न कृजितानि कुर्यात्, आत्मानं-चास्वात्मानं गयेपयतीत्यात्मगवेपकः, एतद्-वक्ष्यमाणां 'तु'ति खलु-यस्मात्साधोः श्रामण्यं यन्न कुर्यान्न कारयेत् उपलक्षणतान्त्वानुमन्येत, चिकित्सामिति, जिनकल्पिकाद्यपेक्षं चेतत्, स्थनिराः पुष्टालम्बने कारयन्त्यपि ॥ ३२ ॥ ८१ ॥ ज्ञातमाह-मथुरायां जितशत्रुणो वेक्ष्यां कालाख्यां दृष्ट्वा तद्रूपमोहितोऽनरोधेऽधिपत्.

तयो पुन कालैश्वर्यक, तस्य स्वसा मुद्रश्लेष्टेन हतशुणा व्यूढाऽस्ति, अन्यदा स गोमाथुवासित श्रुत्वा अपृच्छत् पत्तिन,
केनामय स्वर, तैरुच्ये-फैरवा एते, एकमानीयतामित्युक्ते कुमारोण तैरानीत, स कुमारोण हन्यमानो यथादिभि खिह्निहिति
दुर्गणोऽक्रामनिर्जरया मृत्वा अभूदधर, कालोऽयदा स्थविरान्ते प्रवृज्येवाकिचिद्वारी मुद्रश्लमगात्, दृशो रोगस्तस्य बाल्याद
प्यानीत्, तत्रायानस्तदा धा पीडितस्तेन, सम्यक्सहते च स, तत्स्वमा ज्ञात्वा औपधिलमिश्रिता भिक्षा दत्तवती, तदधि
करण स विचित्र्य भयत प्रयाति स्म, व्यन्तरो ज्ञात्वा बहुबालक्युता श्रिया विधाय खिह्निहिति कुर्वन् त लादति स्म,
हतग्रस्पर्शक्षणाय स्वमगमुमोच, यावत् आमनासाग्रदृश्य म्यात्, दूरस्थेषु च तेषु खिह्निहिति कुर्वती स्वादति स्म मुनि,
शिवार्तिश्च सोढवान् ॥ रोगपीडितस्य शयनोदिषु दु स्रस्तृणस्पश इति तत्परीपहमाह—अवेगः ॥ ८२ ॥ दर्मादितृणेषु
शयानस्यासीनस्य या गात्रस्य निराधनादि निदाणा स्यात् ॥ ३४ ॥ ८२ ॥ आयः ॥ ८३ ॥ न सेनन्ते आस्तरणायेति
गम्य, तन्तुज पत्र कमलो वा तर्णस्त्रिंता —निर्मत्सिता ॥ ३५ ॥ ८३ ॥ नातमाह—थावस्त्या जितशत्रुनृपपुत्रो भद्र,
स स्थविराते प्रज्ययत्त्वविहाप्रतिमा प्रतिपद्य वैरिजाल्ये क्वापि विहरन्नयदा हेरिरोऽयमिति आत्मा धृतो नृपनरै, पृष्टो
मगवान् व्रते किमपि, अनाय क्षारेण तक्षित्वासितदुर्वैष्टयित्वा युक्त, स तद्वेदनामधिसेहे ॥ तृणानि
मरिनायपि कानिचित्स्युरिति तत्सपक्वस्वेदतो विशेषेण लल्लसमव इति तत्परीपहमाह—किलिः ॥ ८४ ॥ विरुष्ट-
वाधित गात्रमस्येति, मेधावी आगममर्यादावर्त्ता पदेन—स्वेदाद्रमलरूपेण रजसा तेनैव काठिन्य गतेन पाशुना वा ग्रीष्मे,
वाशब्दाच्छरदि, सात सुखमाश्रित्येति शेष ॥ ३६ ॥ ८४ ॥ वेदयेत् ॥ ८५ ॥ वेदयेत्—सहेत, जल्लन दुःखम्, आयं धर्म-

श्रुतचारित्ररूपं प्रपन्न इति शेषः । यावच्छरीरस्य भेदो-विनाशः तं मर्यादीकृत्य ॥ ३७ ॥ ८५ ॥ जह्योपलिप्तश्च शुचीन्
सत्कीयपुस्क्रोयमाणान् दृष्ट्वा ताभ्यां स्पृहयेदिति तत्परीपहमाह-अभि० ॥ ८६ ॥ अभिवादनं-शिरोनमन-पदस्पर्शादिपूर्वम-
भिवादये इत्यादिवचन-स्वामी राजादिः, निमन्त्रणं-अथ भवद्भिर्भिश्च मद्गृहे ग्राह्येत्यादिरूपं, ये तानि-अभिवादनादीनि
प्रतिसेवन्ते आगमनिषिद्धान्यपि भजन्ते, न तेभ्यः स्पृहयेद्-यथा सुलब्धजन्मानोऽमी य एवं सक्रियन्ते ॥ ३८ ॥ ८६ ॥ अणु०
॥ ८७ ॥ उत्कण्ठितः सत्कारादिषु शेते इत्येवंगील उत्कृशायी न तथा अनुत्कृशायी, यद्वाऽनुत्कृशायी, न सत्कारादिकमकुर्वन्
कुप्यति, तत्सम्पात्तो वा नाहङ्कारवान्, न वा तदर्थं छन्न तत्र वा गुद्धि विधत्ते, अल्पेच्छो-धर्मोपकरणमात्रेच्छा अज्ञातो-जाति-
श्रुतादिभिः एषति पिण्डादीत्यज्ञातैपी, रसेषु नानुगृध्येत्-नाकाङ्क्षां कुर्वति, नानुतप्येत्, किमेतत्परित्यागेनाहमत्र प्रयोजितः ?
इति प्रज्ञावानिति, अनेनासत्कारिणि च द्वेषमकुर्वता मोहव्यः ॥ ३९ ॥ ८७ ॥ पूर्वोक्तपरीपहान् जयतोऽपि नस्यचित्प्रज्ञोत्कर्षं
अपरस्य तु अपकर्षं उत्सेरुवैकल्यसम्भव इति प्रज्ञापरीपहमाह-से० ॥ ८८ ॥ से-अय उपन्यासे, ननु-निश्चितं मया पूर्वं कर्माणि,
अज्ञानः-अनवबोधस्तत्फलानि ज्ञानरणीयरूपाणीत्यर्थः, कृतानि-ज्ञाननिन्दादिभिरुपाजितानि, येन हेतुनाऽहं नाभिजानामि
प्रष्टुः केनचित्कर्म्ममिच्छिजीवादौ सुगमेऽपि ॥ ४० ॥ ८८ ॥ किं न कर्माणि तदैव वेदितानीत्याह-अह० ॥ ८९ ॥ अथेति
वक्तव्यान्तरोपन्यासे पश्चाद्-अबोधोत्तरकालम्, उदीर्यन्ते कर्माण्यज्ञानफलानि कृतानि, तथाविधद्रव्यसांचिव्यादेव तेषां विपाकदानात्,
ततस्तद्विधातायैव यतः कार्यो न तु विपादः, एवं आश्वासय-स्वस्थीकुरु आत्मानम्, इत्थं प्रज्ञापकर्षे सूत्रद्वयं व्याख्यातम्,
उत्कर्षपक्षे त्वेवं-कर्माणि अनुष्ठानानि ज्ञानशंसादीनि, ज्ञानमिह विमर्शपूर्वको बोधः, तत्फलानि अपि लुप्तत्वान्नापि-पुरुषोऽप्य-

भिन्नानामि, अद्येत्युत्तरपान्तर अपथ्यानि-आयत्तिकटुकानि कर्माण्यज्ञानफलानि उदेप्यन्ति ॥ ४१ ॥ ८९ ॥ एवमाश्वासय—
प्रज्ञानलेपागलितमात्मान स्वस्थीकुरु, प्रज्ञाया ज्ञानरूपत्वाच्चद्विषक्षभूतमज्ञानपरीपहमाह—अयमप्यज्ञानमावाभावाभ्या द्विधा, तत्र
भावपक्षमाश्रित्योन्यते—निर० ॥ ९० ॥ निश्चक्र सति विस्त, मैथुनात्, आश्रयान्तररितारापि अस्योपादान दुस्त्यजत्वेन,
सुसङ्गत इन्द्रियादिमवरणेन, साक्षादिति परिरुष्ट नाभिचानामि धर्म-वस्तुसमाव कल्याण-शुभम्, अयमाश्रय—यदि विस्तो
कश्चिदर्थं सिद्धयेन्नर ममाचान भवेत् ॥ ४२ ॥ ९० ॥ कदाचित्सामान्यचर्ययेन न फलावाप्तिस्त आह—

ततो० ॥ ९१ ॥ तयो—भद्रादि उरधान--आचान्द्रादि आदाय-रीकृत्य चरित्वेत्यर्थे प्रतिमा मासिधयादिका
प्रतिपद्यमानस्य एवमपि सन्निशेषचर्ययाऽपि 'विहर्तो'ति अनियत छदयतीति छद्म-ज्ञानारणादिकर्म न निरर्चते, इति भिक्षु
न चितयेदित्युत्तरेण योग । अज्ञानाभासपक्षे तु सर्गागमेवद्यप्येव भासयेत्, निरर्थकेऽपि प्रक्रमात्प्रनावलेपे रतो मैथुनात्सुसङ्गत
सन् योऽह साक्षान्नाभिचानामि, अयमर्थ—“जे एग जाणह, से सब जाणह । जे स० से एग०” इत्यागमात् छद्मस्यो
ऽहमेकमपि धम वस्तुस्यरूप न तत्रतो चेद्भि, तत किमल्पपरिज्ञानतोऽलेपेन, तपउपधानादिभिरप्यपक्रमणहेतुभि अपक्रमितुम
शक्ये छद्मनि दारुणे धेरिणि प्रतयति क किल मेऽहङ्कारागसर इति ॥ ४३ ॥ ९१ ॥ अज्ञानाद्वर्त्तनेऽपि सशयीत कश्चिदिति
तत्परीपहमाह—णत्थि० ॥ ९२ ॥ परलोक—जन्मातरम्, ऋद्धिर्वा-तपोमाहात्म्यरूपा, आत्मैर्पिप्यादिस्तपस्विन, अथवा किं
बहुना ! नञ्चितोऽस्मि, भोगानामिति गम्यम्, इतीत्यमुना शिरस्तुण्डमुण्डोपवासादिना धर्मानुष्ठानेन ॥ ४४ ॥ ९२ ॥ अभू०
॥ ९३ ॥ अभून्न—आसन् जिना महाविदेहे, चिदेहाद्यपेक्षया, अयमा भविष्यन्ति जिना इत्यपि मृषा, ते जिनास्तित्वयादिन

उत्तरा०
अवचूर्णिः

॥ ३७० ॥

एवमाहुरिति मिथुर्न चिन्तयेत् ॥ ४५ ॥ ९३ ॥ आपाहमूरिभिः पूर्वं दर्शनपरीपहो नाध्यासितः पश्चादध्यासितः ॥
उपसंहारमाह—एए० ॥ ९४ ॥ यानुक्तन्यायेन ज्ञात्वेति शेषः, मिथुर्न विद्वन्नेत-पराजीयेत, कोऽर्थः ? संयमात्पात्येत स्पष्टो-
वाधितः केनापि द्वाविजनेरेकतरेण दुर्जयेनापि परिपहेण कुत्रचित् ॥ ४६ ॥ ९४ ॥
॥ इति द्वितीयमध्ययनम् ॥

परिशि. १०

नानसागर०

अथ०

आदिभागः

किमालम्ब्य परीपहाः सोढव्या इति प्रश्नं मानुषत्वादित्यतुल्यदुर्लभत्वं तदालम्बनमनेन समन्धेनायातमिदमध्ययनमाह—
चत्ता० ॥ ९५ ॥ मुक्तिकारणत्वेन परमाज्ञानि ॥ १ ॥ ९५ ॥ तत्र मानुष्यत्वादौलम्ब्यमाह—
समा० ॥ २ ॥ समन्ताद् आपन्नाः—प्राप्ताः 'जे'ति वाक्यालङ्कारे, संसारे नानागोत्रासु-अनेकाभिधानासु जातिपु-क्षत्रिया-
दिषु कर्म्मणि तानि कृत्वा पृथग्भेदेन, विन्देरक्षणिक्त्वाद्विश्वं विश्रुति-पूरयन्ति क्वचित्कदाचिदुत्पद्य २ इति विश्वभृतः,
प्रजाः—जनसमूहरूपाः, अनेन प्राप्तमानुष्यत्वानामपि कर्मवशाद्विविधगतिगमनं मनुष्यत्वदुर्लभत्वे हेतुर्लुक्तः ॥ २ ॥ ९६ ॥
असुमेवाश्च भावयति—एगया० ॥ ९७ ॥ अमुराणामयमासुरस्तं यथाकर्मभिस्तत्तदत्यनुस्यूचेष्टितेर्गच्छन्ति ॥ ३ ॥ ९७ ॥
एगया० ॥ ९८ ॥ क्षत्रियो-राजा, ततोऽनन्तरं तको ना प्राणी चाण्डालः, यदिवा शूद्रेण ब्राह्मण्यां जातः, बुकसो-वर्णन्तर
भेदैः, अनेन सर्वजातय उपलक्षिताः, ततो-मनुष्यत्वादुद्भूत्येति शेषः, कीटः स्यादित्यनेन शेषनिर्यग्भेदोपलक्षणम् ॥ ४ ॥ ९८ ॥
एवम० ॥ ९९ ॥ आवर्तस्तेनोपलक्षिता योनयस्तासु, - कर्मणा किल्बिषाः-अधमाः, न निर्निघन्ते-नोद्विजन्ते, सर्वे च तेऽर्थाश्च

॥ ३७० ॥

शब्दादयो धनमनकादयो वा तेषु इन यथा राजानो न निर्विद्यते ॥ ५ ॥ ९९ ॥ कम्म० ॥ १०० ॥ बहुयो वेदना —
 भूरीव्यया येषा ते तथा, विनिहन्त्यन्ते विज्ञेयेण निपात्यन्ते अर्थार्त्कर्मभि ॥ ६ ॥ १०० ॥ कथं तर्हि मनुजत्वावासित्तिहा—
 कम्मण० ॥ १०१ ॥ कर्मणा नृगतिविमर्शना प्रदाया—अपगमेनानुद्व्या—क्रमेण न तु क्षमित्येव, तुरेवार्थे कदाचिदेव,
 नुद्धि—विलष्टकर्मविगमात्मिका आददते मनुष्यताम् ॥ ७ ॥ १०१ ॥ माणुसस० ॥ १०२ ॥ मनुष्यसम्भिन 'लुद्धु' ति
 लज्जायि, य धम यस्माद्वा श्रुत्या भ्रान्ति—मानादिजयोपलक्षणम्, अहिंसां श्रेयस्तोपलक्षणम्, एव दशविधयतिधर्मास्याभिवानम्
 ॥ ८ ॥ १०२ ॥ आहच० ॥ १०३ ॥ आहवेति—कदाचित् श्रमम्, मनुष्यत्वं च लज्जायि नैयायिक—न्यायोपपन्न, मार्ग
 सम्यग्दर्शनाधारक मुक्तिपथ परिब्रज्यति मार्गादय, इहेर निह्नयकव्यता केचिद् भ्रुते ॥ ९ ॥ १०३ ॥ लुद्ध० ॥ १०४ ॥
 नरत्न वीर्य समयमविषय, मूश्रत्नाओ एत धम प्रतिपद्यते ॥ १० ॥ १०४ ॥ चतुरङ्गस्य फलमाह—माणुस० ॥ १०५ ॥ निर्धुनोति
 रन—कर्म मुक्तिमाप्नोतीति भाव ॥ ११ ॥ १०५ ॥ आमुगिक फलमुक्तेहेर तदाह—

तोही० ॥ १०६ ॥ शुद्धि—वषायकालुष्यापगमो भवतीति गम्यम्, ऋतुरभूतस्य—चतुरङ्गप्राप्त्या मुक्तिं प्रति प्रगुणीभूतस्य,
 तथा च धर्म क्षान्त्यादि, धर्मावस्थितो य निर्वाण—नीरमुक्ति, “तणसथारे” त्यादिनात, तपस्तेनसा ज्वलितस्तद्वत्
 घृतनर्पिताग्निसमत् ॥ १२ ॥ १०६ ॥ शिष्योदशमाह—गिमिने० ॥ १०७ ॥ तिमिञ्च—पृथग्गुरु कर्मणो मानुष्यत्वादिवि
 नचमस्य हउ—मिथ्यात्वादिक, तथा यखोहनुत्तायद्व—सयमो विनयो ना, सच्चिनु क्षात्ता, उपलङ्गता मार्दवादिभिश्च 'पान' ति
 परप्रसिद्धा पार्थिव कृमीविकारम्, ऊर्द्धं दिश, प्रक्रामति—प्ररूपय याति भवान् ॥ १३ ॥ १०७ ॥ तद्वगसिद्धिकान् प्रत्युक्तम्,

उत्तरा०
अवचूर्णिः

॥ ३७१ ॥

अन्यानाह—विषा० ॥ १०८ ॥ 'विसालिसेहि'ति विसदृशैः शीलैर्वतपालनात्मकैर्यक्षाः—देवाः, ऊर्ध्वकल्पेषु तिष्ठन्ति, उत्तरेण योगः, उत्तरोत्तराः—उत्तरोत्तरविमानवासिनो महाशुक्राश्चन्द्रादित्यादयः, त इव दीप्यमाना मन्यमाना अत्यन्तसुखितया अपुनञ्चय-
वनम् ॥ १४ ॥ १०८ ॥ अपि० ॥ १०९ ॥ अर्पिताः—प्रावपुण्येन हौकिताः इव, देवकामां, पूर्वाणि बहून्यसंस्थेयानि, एवं वर्षशतान्यपि बहूनि ॥ १५ ॥ १०९ ॥ तत्थ० ॥ ११० ॥ यथास्थानं यद्यस्य स्वानुष्ठानानुरूपमिन्द्रादिपदं तस्मिन्, स सावशेषपुण्यकृर्मा कश्चिज्जन्तुः दशज्ञोऽभिजायते, एकवचनं तु विसदृशशीलतया कश्चिदशज्ञः कश्चिन्नवाङ्मादिरपि इति ज्ञापनार्थम् ॥ १६ ॥ ११० ॥ कानि तानीत्याह—
खितं० ॥ १११ ॥ क्षेत्रं—ग्रामारामादि सेतुकेतुभयात्मकं वा, वास्तु-खातोच्छ्लितोभयात्मकं, हिरण्यं-सुवर्णम्, उपलक्ष-
णत्वाद्वृष्यादि च, पशवः—अश्वदयः, दासाः—पोष्यवर्गरूपास्ते च 'पोरुसं'ति ह्यत्रत्वात्पौरुषेयं च पदातिसमूहः दासपौरुषेयम्, कामाः—मनोज्ञशब्दादयः तद्वेतवः स्कन्धाः तत्तत्पुद्गलसमूहाः कामस्कन्धाः, यत्र स्युरितिगम्यम्, तत्र तेषु स उपपद्यते ॥ १७ ॥ ॥ १११ ॥ अनेनैकमङ्गयुक्तं शेषाण्याह—मित्तवं० ॥ ११२ ॥ मित्राणि-सदृषांशुकीडितादीनि तद्वान्, एवं ज्ञातयः—स्वजनाः, उच्चैः—लक्ष्म्यादिक्षयेऽपि पूज्यतया गोत्रमस्येति उच्चैर्गोत्रः, वर्णः—स्निग्धत्वाद्विगुणैः प्रशस्योऽस्येति वर्णवान् अभिजातः—विनीतः, उभयत्र मत्तर्थीयलोपघशस्वी, बली ॥ १९ ॥ ११२ ॥ भोचा० ॥ ११३ ॥ पूर्वं-पूर्वजन्मसु विशुद्धो-निदानादि-
रहितत्वेन सद्वर्त्मोऽस्य स तथा, केवलां अकलङ्कां बोधिं बुद्ध्या-अनुभूय प्राप्येति ॥ १९-२० ॥ ११३-११४ ॥

॥ इति तृतीयमध्ययनम् ॥

परिशि. १०

ज्ञानसागर०

अथ०

आदिभागः

॥ ६७१ ॥

दुर्लभचतुरङ्गी लब्ध्वा प्रमादाप्रमादौ हेयोपादेयतयाह, अनेन सवधेनायातमिदं सूत्रम्—आस० ॥ ११६ ॥ असंस्कृत
श्रुत्युत्तरैरपि सतो यद्वयितुं युतितस्य वा कर्णपाञ्चवदस्य सघातुमश्ववत्यात् जीवित, ततो मा प्रमादी, कुतो? असं जस्या
उपनीतस्य—प्रक्रमाभृत्युसमीप नीतस्य, यस्माच्चारितं नाणम्, एव प्रागुक्तमर्थं विजानीहि—अवबुध्यस्व, तथैतच्च वक्ष्यमाणम्
यथा जना प्रमत्ता सूत्रत्वादेकचनम्, चिन्मथ प्रथमात् नाणम्, 'नु'चितैकं, चिचिध हिंसा, अयता ग्रहीष्यन्ति। असंस्कृत
जीवितं व्यचिरयामुसाह—तत्र मा प्रमादीरिदुवतऽर्थोपार्जनं प्रत्यप्रमादं कार्यं इति केषाचित्कदाश्रय
तमपाकर्तुमाह—

जे० ॥ ११६ ॥ पापकर्मभिः—कृषिवाणिज्यादिभिः अमर्ति—धनमेव सर्वेहिवायुमिहकलन्ति धमिति इमति गृहीत्वा,
'पहाय'ति प्रकर्षेण हित्वा, पाशेषु-छायादिषु प्रवृत्ता नरा वैर-कर्म तेनानुगृहा ॥ २ ॥ ११६ ॥ कर्मणामवध्यतामभिदधन्
प्रकृतमेवार्थे द्रव्यन्नाह-तेजे० ॥ ११७ ॥ स्तेन-चौर यथा सविमुले-क्षत्रद्वारे गृहीत्वा आच स स्वानुग्रहेन कृत्यते-छिद्यते,
अत्र सप्रदाय-कस्यचित्फलकचिते गृहे चौराणां प्राकारूपिणीपकृतिश्च कृत, तत्र विद्यमानं स्थगृहस्यामिना बहिस्थः । स
विललाप, एव प्रजा तथाविधवाधानुभवेन प्रत्ये इह कृत्यते अववृत्त्यन्ते, इतकर्मणा न मोक्ष इति ॥ ३ ॥ ११७ ॥ ससा०
॥ ११८ ॥ ससरणं ससारस्तमापन परस्य-पुनरुत्तरादे अर्थाद् अर्थं—प्रयोजनमाश्रित्य 'च' एवार्थे साधारणं वा यदात्म
नोऽन्येना चैतन्नग्नियतीति चिन्तापूर्वकं करोति भवान् कर्म-कृष्यादि ते-तव हे कृष्यादिकर्मकचं ! तस्य वेदो-विपाकस्तत्का
लेनैव वाधना—स्वजना, बाधयता तद्विभजनापनयनादिना उपयान्तीति ॥ ४ ॥ ११८ ॥ कर्मण स्वजनान् मुक्तिरित्युक्तम्,

द्रव्यादपि न स्यादित्याह--विंशण० ॥ ११९ ॥ शरणं-सकृत्कर्मणो रक्षणं, प्रमत्तो-मद्यादि, दीपः-कैवलज्ञानात्मको भावदीपः, ततः प्रणष्टो दीपोऽस्येति दीपप्रणष्टः, एवं तद्द्रवापक्षया प्रायस्तस्यानपगमात्, मोहो-ज्ञानदर्शनानरणमाहेनीयात्मकः अस्येति तः, नैयायिकं, दृष्टाऽप्यदृष्टैव स्यात्तद्दर्शनफलाभावं विचादिव्यासक्ति इति, धितं-सम्यक्त्वादिकसत्त्वात्तमुपहन्ति ॥ ५ ॥ ११९ ॥ कृतमाह-सुतेसु० ॥ १२० ॥ द्विधा सुतेष्वप्यविवेकिषु नायं स्वपिति, किन्तु द्विधाऽपि प्रतिबुद्ध एव जीवतीत्येवकीलः, न विश्वस्यात्, प्रमादेविवि गम्यम्, यतो घोराः, प्राणिनां प्राणापहारिन्नात् मृत्युदागिनी मुहूर्त्तात् प्रतिसामर्थ्यवत्, अग्रमत्तो अन्यथा यथा भारण्डपक्षिणः पक्षान्तरेण सदान्तर्वर्त्ति साधारणचरणसम्भवात्, स्वल्पमपि प्रमाद्यतो मृत्युस्तथा नवापि संयमजीवि तादृशः ॥ ६ ॥ १२० ॥ अमुमेवार्थमाह--

चरे० ॥ १२१ ॥ चरेत् संयमाद्यनि पदानि-स्थानानि धर्मस्य परिशुद्धानः न ममेह प्रवर्त्तमानस्य मूलगुणेषु मालिन्यं भविष्यन्तीति चिन्तयन्, यत्किञ्चिदल्पमपि दूषिन्तितादि प्रमादपदं बन्धहेतुत्वात्पाशवत्पाशं मन्यमानः भारण्डवत्, लाभान्तरे-अपूर्वार्थप्राप्तिविशेषे सति, जीवितं बृंहयित्वा अल्पानोपयोगादिना, पश्चात्-लाभान्तरोत्तरकालं परिज्ञाय-अबुध्य नेदानीं गुणा जकमिति ज्ञपरिज्ञया, ततः प्रत्याख्यानपरिज्ञया भक्तं प्रत्याख्याय कर्ममलापध्वंसी स्यात् ॥ ७ ॥ १२१ ॥ तर्हि स्वातन्त्र्यत एवोतान्यथेन्याह--छंद० ॥ १२२ ॥ स्वच्छन्दतानिषेधेनोपैति मोक्षम्, अथो यथा शिद्धितः नर्मधारी, अयमर्थो-यथा अथोऽस्वातन्त्र्येण प्रवर्त्तमानः रामरेडरिभिर्नोपहन्यते, तन्मुक्तिमान्नोति, पूर्वाणि वर्षाणि चर-आगमोक्तक्रियां सेवस्व, अग्रमत्तः-गुरुपातन्यापहास्त्रिप्रमादपरिहर्त्ता, तस्माद्-अप्रमादचरणादेव ॥ ८ ॥ १२२ ॥ ननु छन्दोनिरोधेन चेन्मुक्तिः अयं तर्हि

अन्यकाले एव क्रियतामित्याशङ्क्याह स पु० ॥ १२३ ॥ य पूर्वमेव प्रमत्ततया भावितमतिं स्यात् स तदात्मक छन्दोनिरोधम्, एवमुपमार्थत्वात् पूर्वमिदं न तमेतत्, पश्चाद्-अतकाले, एषोपमा आशयतवादिना-आत्मनि मृत्युमनियतकालमाविनमपश्यताम्, पश्चादपि छन्दोनिरोधमप्राप्तुम् विधीदति, शिथिलयति-आत्मप्रदेशासुञ्चति आपुपि कालेन-मृत्युनोपनीते शरीरस्य भेदे, अत आदित एव न प्रमादचक्षिर्माव्यम् ॥ ९ ॥ १२३ ॥ कस्मान्न लभत इत्याह-खण० ॥ १२४ ॥ विवेक-द्रव्यभावसङ्गत्याग रूप, एतु-गतु, सम्यक्प्रवृत्त्या उत्थाय, समेत्य सम्यग्ज्ञात्वा लोके-सर्वप्राणिचर्यम्, समतया, महर्षिं सन् आत्मानं रक्षत्यया येन्य दृगतिगमनाङ्गिभ्य इत्यनधीलो, मकारोज्ज्वलाधिक, वराप्रमत्त ॥ १० ॥ १२४ ॥ प्रमादमूलं च रागेन्द्रपाविति सोपाय तत्परीहारमाह-

मुहु ॥ १०५ ॥ मदा० ॥ १२६ ॥ युग्मम् ॥ मृग्युह-वारवार मोहगुणोपकारिण शब्दादय तान् जयतम्, अनेकरूपा सृजन्ति स्यानि स्वानीन्द्रियाणि गुणमाणतेयति स्वर्शा शब्दादयस्ते स्पृशन्ति । गुणमाणतेयव सम्यन्थन्ति, असमग्रस-अननु दूलमिति क्रियाविशेषणम्, अपिहितं, मनसाऽप्यास्ता वाचा कायेन वा प्रादुष्यद् ॥ ११ ॥ १२५ ॥ तथा मन्दापन्ति विवेकिनमप्य द्रवतां नयन्ति, मन्दा स्वर्शा शब्दादयो बहुलोभनीया ॥ १२ ॥ १२६ ॥ चारित्रशुद्धिरुक्ता मा च न सम्यक्प्रगुद्धिं विनातस्तदाह- जे स० ॥ १२७ ॥ ये तत्कृता-चाचिक्प्रगुद्धिमन्त किन्तु उपचरितवृत्तयः, तु छा-यहृच्छाभिधायितया नि सारा परम्परा दिन, ते प्रेमद्वेषानुगता, अत एव 'परञ्चा' चि परवशा रागादिग्रस्तत्वात्, एते अधमहेतुत्वात् अधर्म, इतीत्यमुनोद्धेनेन दुगुण्यमानं न तु निन्दन्, निन्दाया सत्वर निषेधात्, काइद्येत गुणान्-ज्ञानाद्यात्मकान् ॥ १३ ॥ १२७ ॥

॥ इति चतुर्थप्रश्नपरम् ॥

‘यावच्छरीरस्य भेद’ इति बुवता मरणकालेऽप्यग्रमादः कार्यं इत्युक्तम्, स च मरणविभागपरिज्ञानत एव स्यादित्यनेन सम्बन्धेनैदं सूत्रम्—

अण० ॥ १२८ ॥ अर्णवे-भावतः संसारे महानोषः—भावतो भवपरम्परात्मको यस्मिन्, अत्र सुव्यत्यये, अर्णवान् महौ-
वाहुरुत्तारात्तीर्णः, एको घातिकर्मसाहित्यरहितस्तत्र देवनरपर्यादि, एकोऽद्वितीयः स तीर्थकृदेव, महती प्रज्ञा—केवलज्ञानात्मिका संवित्
अस्य, स, इमं प्रश्नं—प्रष्टव्याथम् ॥ १२८ ॥ तत्किमित्याह—संति मे० ॥ १२९ ॥ स्त इमे प्रत्यक्षे एते, द्वे तिष्ठन्ति अनयोर्जन्तव इति स्थाने
आख्याते’ पूर्वतीर्थकृद्भिः, मरणमेवान्तः—निजायुःपर्यन्तः तस्मिन्भवे मारणान्तिके ॥ २ ॥ १२९ ॥ केषां पुनरिदं कियत्कालं चेत्याह
—चालाणं० ॥ १३० ॥ अकाममेवासकृत् ते हि विषयामिबुद्धतो मरणमनिच्छन्त एव श्रियन्ते, सकाममिव सकामं मरणं प्रत्यसंन-
स्ततया तथात्वभूतत्वाच्च तस्य तादृशां, तच्च केवलिसम्बन्धि ज्ञेयम्, जघन्येन तु शेषचारित्रिणः सप्ताष्ट वा वारान् भवेत् ॥ ३ ॥ १३० ॥
तत्थिमं० ॥ १३१ ॥ कूराणि हिसादिकर्माणि करोति क्रियया, शक्तावशक्तावपि मनसा कृत्वा च प्रकामादकाम एव श्रियते
॥ ४ ॥ १३१ ॥ इदमेवाह—जै० ॥ १३२ ॥ कामौ—शब्दरूपाख्यौ भोगाः—स्पर्शरसगन्धाख्याः तेषु एकः—कश्चित् क्रूरकर्म्म-
तन्मध्यात्कृदमिव कुटं—प्राणिनां यातनाहेतुत्वान्नरकस्तस्मै कृटाय, प्रेरितश्च कैश्चिद्वदति—न मया, दृष्टः परलोकः, चक्षुदृष्ट्यं, रतिः—काम-
मेवाह—हृत्था० ॥ १३३ ॥ हस्तागता इव स्वाधीनतया, काले संभवन्तीति, अनिश्चितकालान्तरप्राप्तयो चे ‘अनागता’ भाविजन-
सम्बन्धिनः, यतः कः पुनर्जानाति ? यथा परलोकोऽस्ति नास्ति वा ॥ ६ ॥ १३३ ॥ ततोऽसाविदमाह—जणेण० ॥ १३४ ॥

अनेन साह मविप्यामि, इति प्रगल्भते घाट्यमगलभ्यते, क्लेशभिद परत्र च बाधात्मकम् ॥ ७ ॥ १३४ ॥ यथा च त प्रतिपद्यते
तथाह—तत्र ॥ १३५ ॥ तत कामभोगानुसगात् सघाट्यवान् दण्ड-मनोदण्डादिक समारभते—प्रवर्तते ॥ ८ ॥ १३५ ॥

हिस ॥ १३६ ॥ श्रेय-प्रशस्येतरमेतदिति मयते, आपते च “न मासमक्षणे दोष” इति ॥ ९ ॥ १३६ ॥ कायसा ॥
॥ १३७ ॥ कायने वरगा मनसा ह्य, निचे स्त्रीषु च गृह, ‘दुहजो’ चि द्विधा-रागद्वेषात्मकाभ्या, सचिनोति-यध्नाति, शिउ
नागोज्ज्वल, स इव मृत्तिका, यथा सस्मिन्वतया बह्वी रेणुमिरयगुण्डयते तामेवाश्रिते, ततोऽर्कर शुष्यन्निहैव किलस्यति-विनाग
राजोति ॥ १० ॥ १३७ ॥ अमुमेवार्थमाह—तत्रो ॥ १३८ ॥ तत्तत्तत्त्वे वा कर्ममलत स्पष्ट, आशुघातेन रोगेण तप्यते, पर
लोकात्, कर्मनुप्रेक्षी, यत आत्मन ॥ ११ ॥ १३८ ॥ सुया ॥ १३९ ॥ भुतानि मया स्थानानि उत्पत्तिस्थानानि, या गतिर्न
रमात्मिका सा य भुता, प्रगाढा य गतो वेदना, तदयमस्याशय-ममवधिधानुशानस्येदस्येय गति ॥ १२ ॥ १३९ ॥

+सत्यो ॥ १४० ॥ तत स मरणमेव मरणान्ते, उपस्थिते सति मन्त्रस्यति भयात्-नररुगमनमाधरसाद् अनेनाकामरत्वश्रुत,
पूणे-घटमात्र स इव, कलिर्नेलेन प्रक्रमात्-दायेन चितो यथा क्षयमेकदायेन जित सन्नात्मान शोचति, तथाऽसावपि तुष्टैर्मनु
नभोगदिव्यमुख हारित शोचन्नेव म्रियते ॥ १६ ॥ १४३ ॥ प्रस्तुतायं निगमयति—एय ॥ १४४ ॥ पण्डिताना सम्बधि ॥ १७
॥ १४४ ॥ मर ॥ १४५ ॥ मरणमप्यास्तां जीवित पुण्यानां, यथा-येन प्रकारेण, कथयत इति गम्यम्, तदित्युपक्षेपद्वयोपात्तम्,
अनुश्रुतम्-अस्फालितम्, भवन्निरिति दोष, विशेषेण प्रसन्ना-मरणेऽप्यनारुलचेतस, तत्सम्बधि मरणमपि विप्रसन्न, न विद्यते

+ गाथाय प्रति १३ नु छे ल्याइ अम-यूहि १६ नी छे तेभन १४०-१४१-१४२ (१७-१४-१५) गाथानी अवयूहि रेभाती नथी

पव० ॥ १५१ ॥ मुन्नतो मुन्यते कुन छरि-त्त्वह पगणि-ञानुहूपगदीनि तयोगादीदारिद्र्यसीसमपि छरिपं, तत-
 तदनन्तरं गच्छेत् यथा-दया, गमानो लोभोऽस्येति सलोकातद्वाय सलोक्ता, यत्नं म० यत्नम० ता अर्थाद्वयमिति ॥ २४ ॥ १५१ ॥
 पण्डितमरणमेव फलोपदर्शनेनाह--अह० ॥ १५२ ॥ 'अथे'त्युपदर्शने भिक्षु द्वयोस्त्यतर-एकतर स्यात्, को तौ द्वानित्याह-
 मर्त्येत्यादि० ॥ २५ ॥ १५२ ॥ यत्र याऽसौ देवो भगति तत्रत्यस्वरूपमाह-दीक्षा० ॥ १५३ ॥ उत्तरा उपरितर्तिनोऽनुत्तर
 विमानाग्न्या, निमोहा इत्यप्येदादिमोहनीयोदयतया युतिर्मतोऽनुपूर्वत ग्रमेण सौषर्मादिषु अनुत्तरान्तेषु पूर्वपूर्वधया प्रसर्पन्त्येव
 निमोहत्वादीनि, आयासा, शारुतयात् बलीचनिर्देशे सत्र, देवास्तु तत्र यथास्ति कामरूपिण अनुत्तरप्यपि विरुणक्षयते सत्त्वात्
 अनुतोषनगराक्षा, अनुत्तरेषु हि गर्णघृतादि पाषाणयुस्तुन्यमेव स्याद् भूयोऽचिमात्रिभा भूय-शार्प्ये, प्रभृतादिदीक्षतय ॥ २६
 ॥ २७ ॥ १५३ ॥ उपसहर्तुमाह--ठाणि० ॥ १५५ ॥ गच्छन्ति गमिष्यति च, शिथित्वा-अस्यस्य भिक्षाका वा गृहस्था
 वा, भावसौ यतय एव, ये शान्ता उपशमेन परिनिष्ठा-विन्यातक्षयायानता ॥ २८ ॥ १५५ ॥ मरणेऽपि यतयो यथामृता
 सुस्तथाऽऽह--

तेषि० ॥ १५६ ॥ माषभिष्णां शुक्लोरुकरूपस्थानावाप्तिमिति श्रेय, सत्त्व्यानां-सत्तां पूनार्हाणा सयमवता मरणे ॥ २९ ॥
 १५६ ॥ शिष्योपदेशमाह--तुलि० ॥ १५७ ॥ तोलयित्वा-परीक्ष्य घालपण्डितमरणे, ततो विदेश चालमरागत्पण्डितमरणस्य विशिष्ट
 त्वलक्षण आदाय, तथा देयाधमस्य च-यतिधर्मस्य, भवेत्, न तु नयाविद्य तपस्विनस्त्वाङ्गुलीगङ्गादिना कुप्येत् ॥ ३० ॥ १५७ ॥
 तत्रो० ॥ १५८ ॥ तत कपायोपशमानन्तर काले-मरणमाल्पमिदंते, यदा योगा नोत्सप्यति तादृशमिति मयोत्य, अन्तिक गुरुणां

विनयेद्-विनाशयेत् लोमहयं-रोमाञ्चं, हा मे मरणं भविष्यतीति, तथाभिप्रायसंग्राप्यं काङ्क्षेदिव त्यक्तपक्वमत्वात् ॥ ३१ ॥ १५८ ॥
निगमनमाह--अह० ॥ १५९ ॥ अवमरणे स्थानान्तरं मरणकाले 'निःसाइया य सीस' इत्यादिना क्रमेण संग्राप्तः आर्पत्वादाघातयन्
संलेखनादिभिः, समुच्छ्रयं अन्तः कार्मणशरीरं बहिरौदारिकं, त्रयाणां-भक्तपरिज्ञादीनाम् ॥ ३२ ॥ १५९ ॥ इति पञ्चममध्ययनम्

अनन्तराध्ययने पण्डितमरणमुक्तम्, तच्च विस्तानामेव, न चैते विद्याचरणविकला इति तत्स्वरूपमनेनेच्यते, इत्यनेनायातस्या-
स्याध्ययनस्यादिद्वयमाह-जावंत० ॥ १६० ॥ यावन्तो अविद्या-कुत्सितज्ञानात्मिका तत्प्रधानाः पुरुषाः अविद्यापुरुषाः, दुःखस्य संभवो
येषु ते, ततोऽपि लुप्यन्ते दारिद्र्यादिभिर्बाध्यन्ते । सिद्धघट्याहकद्रमकवत् ॥ १॥ १६० ॥ अनेनासंयमत्वमुक्तं, कृत्यमाह--

समिक्ख० ॥ १६१ ॥ समीक्ष्य-आलोच्य पाशा-अत्यन्तपारवश्यहेतुनः कलत्रादिसम्बन्धास्त एव तीव्रमोहोदयादिजातीनां
पथानः-तत्प्रापकत्वात्पाशजातिपन्थाः तान् वहन् अविद्यावतां चिदुसिहेतून् आत्मना न तु परोपरोधादिना, सत्यः-संयमः सदागमो
गवेपयेद्, एपयंश्च मैत्री भूतेषु पृथ्यादिषु कल्पयेत् ॥ २ ॥ १६१ ॥ अपरं च-माया० ॥ १६२ ॥ स्तुषा-वध्यः पुत्राश्च उरसिभवा

औरसाः स्वयमुत्पादितः, आस्तां जातपुत्रादयः ॥ ३ ॥ १६२ ॥ एय० ॥ १६३ ॥ एतं पूर्वोक्तमर्थं स्वप्रेक्षया-स्वतुद्रया पश्येद्-अव-
धारयेत्, शमितं दर्शनं प्रस्तावान् मिथ्यात्वात्मकत्वं येन स तथा छिन्धात् गुद्वि विषयाभिकाङ्क्षा स्नेहं च न काङ्क्षेदपि पूर्वसंस्तवम्,
एकग्रामोपितोऽयमित्यादिकम् ॥ ४ ॥ १६३ ॥ असुमेवार्थमनुयास्यैव फलमाह--गवासं० ॥ १६४ ॥ गावश्च अश्वाश्च गवाश्चम्,

मणयो-मरक्तादयः, उपलक्षणं चैतन्हेपालङ्काराणां सुवर्णादीनां च पशवः-अजैडकादयः पौरुषेयं-पदात्यादिपुरुषसमूहं त्यक्त्वा
संयममनुपालयेत्यर्थः, कामरूपी भविष्यसि इहैव वैक्रियादिलब्धितो परत्र च देवत्वावाप्तः ॥ ५ ॥ १६४ ॥ थावरं० ॥ १६५ ॥

॥ ३७५ ॥

स्यावर-शृङ्गारामादि, जगम-मनुष्यादि, उपमर-शृङ्गोपकरणम् ॥ ६ ॥ १६५ ॥ पुन सत्यस्वरूपमेवाह—

अन्वयः ॥ १६६ ॥ अभ्यात्ममात्मनि यद्वर्त्तते तच्चेह सुखादि सर्वत इष्टमयोगादिहेतुभ्य, जातिमिति गम्यते, सर्वं दृष्टा अवधाय त्रियत्वादित्स्वरूपेणिति, तथा प्राणा-शानिनाश्च, प्रिय आत्मा येषा ताव त्रियात्मकान् दृष्टा इत्यत्रापि योग, भय च वैर च-
प्रद्वेष भयवैर तस्मात् ॥ ७ ॥ १६६ ॥ मृषावादाद्याश्रयनिरोधमाह—आयाण० ॥ १६७ ॥ आदीयत इत्यादान-धनघायादि,
नरहेतुत्वान्नक दृष्टा, नाददीत-न गृहीत तृणमपि दोगुच्छि-जुगुप्सते आत्मानमाहार विना धर्मधारणाक्षमामत्येवशीलो जुगुप्सी,
जात्मान पात्रे दत्त-निमृष्ट गृहस्थैरिति गम्य, सुश्रीत भोजन-आहार, जुगुप्सित-दन आहाराप्रतिषेधदर्शनात् परिग्रहाश्रयनिरोध
उक्त, तदेव 'तमभ्यपतितस्तदग्रहणेन गृह्यत' इति न्यायात् मृषावादादत्तादानमर्पुनाश्रयत्रयनिरोध उक्त ॥ ८ ॥ १६७ ॥ एव
पञ्चाध्वग्निरमणारमक सयमे यथा परे विप्रतिषद्यते तथाह—इह० ॥ १६८ ॥ जगति मुक्तिमार्गविचारे वा एकै कपिलाद्य
'तु' पुनरर्थ, भयन्ते, उप० प्ररूपयन्ति च, अप्रत्यारयाय-अनिराकृत्य पापक-हिंसादिविरतिमकृतेव, आय-तत्र, यद्वा आचरित
तत्तत्क्रियाकलाप ज्ञात्वा सर्वदुःखादिमुच्यते ॥ ९ ॥ १६८ ॥ ते चैवमात्मान स्मर्ययन्ति, तथाह-भणता० ॥ १६९ ॥ भणन्त
पूर्वोक्तं अकुर्वन्तश्च०

अन्त्यभागा ।

अनन्तर चरणमुक्त, तच्च प्रमादस्थानपरिहारात् एवासेचितु शक्यम्, तत्परिहारश्च तत्परिहानपूर्वक इति तदर्थमिदमारभ्यते—

अचं० (अच्ययनं ३२) ॥ गा० ११५६ ॥ अन्तमतिक्रान्तः अत्यन्तः-अनादिः कालो यस्य सोऽयमत्यन्तकालस्तस्य, सह मूलेन-कथायाविरत्यादिरूपेण वर्तते इति समूलकस्तस्य, दुःखयतीति दुःखं-संसारस्तस्य. यः प्रमोक्षोः-अपगमस्तं भाषमाणस्य, कोऽर्थः यथाऽसौ स्यात्तथेत्यर्थः, प्रतिपूर्णं-विषयान्तरागमनेनाखण्डितं चित्तं येषां, प्रतिपूर्णचित्ता ते शृणुत एकान्तहितं हितः-मोक्ष एव, तदर्थम् ॥ १ ॥ ११५६ ॥ गाणस्स० ॥ ११५७ ॥ आभिनिवोधिकादेः प्रकाशनया-निर्मलीकरणेनेत्यर्थः, अनेन ज्ञानात्मको मोक्ष-हेतुरुक्तः, तथा अज्ञानं-मत्यज्ञानादि मोहो-दर्शनमोहनीयमनयोः समाहारेऽज्ञानमोहं तस्य वर्जना कुश्रुतश्रुतिकुदृष्टिसङ्गपरित्यागा-दि तया, अनेन स एव सम्यग्दर्शनात्मक उक्तः. तथा रागद्वेषस्य च संक्षयेण, एतेन तस्यैव चारित्रात्मकस्योक्तिः, ततश्चायमर्थः-सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रैः ॥ २ ॥ ११५७ ॥ अनेन दुःखप्रमोक्ष उक्तः, प्रतिज्ञानादीनां कः प्राप्तिहेतुः ? उच्यते-तस्स० ॥ ११५८ ॥ तस्य मोक्षोपायस्यैव वक्ष्यमाणो मार्गः प्राप्तिहेतुः, यदुत गुप्तो वृद्धाश्च श्रुतपर्यायादिबुद्धास्तेषां सेवा गुरुल्लासासोप०, तत्र च सुप्रापाण्येव ज्ञानादीनि कुसंसर्गतो न स्यादेव तस्याप्तिरित्याह-विचर्जना, बालजनस्य-पार्श्वस्थादेः दुरात्, तत्परिहारेऽपि च न स्वाध्यायतत्परतां विना ज्ञानाद्यवाप्तिरित्याह-धृतिः-चित्तानुद्विग्नत्वमित्यर्थः ॥ ३ ॥ ११५८ ॥ एतानीच्छता प्राक् विधेयमित्याह-आहार० ॥ ११५९ ॥ सहा०-गच्छान्तर्वर्त्ती सन्तीतिग०, निष्पुणार्थेषु जीवादिषु बुद्धिरस्येति निष्पुणार्थबुद्धिस्तं, निकेतनं-आश्रयं चिवेक-योग्यं-छयाद्यसंसर्गोचितम्, समाधिस्तु-ज्ञानाद्यवाप्तुकामः ॥ ४ ॥ ११५९ ॥ कृत्यमाह-न वा० ॥ ११६० ॥ न वा चेदर्थः समं वा आत्मनो गम्यते, तथाविधगीतार्थयतिविषयं दैतत् ॥ ५ ॥ ११६० ॥ यथा मोहादीनां संभवो यथा द्रुःखहेतुत्वं यथा च दुःखस्य प्रसंगस्तेषां चाभावस्तथाऽभिधातुमाह-जहा० रागो० दुःखलं० ॥ ११६१ ॥ ११६२ ॥ ११६३ ॥ मोहः-अज्ञानं तच्चेद मिथ्यात्वदोष

दुष्ट ज्ञानमेव गृह्यते, आयतन-उत्पत्तिस्थान यस्या सा मोहायतना ता, 'सु' एवार्थे वदतीति सम्प्रथ, यथोक्तमोहाभावे ह्यवश्य
भावी तृष्णाक्षय, मोह च तृष्णाऽऽयतन, तृष्णा हि सति मूर्च्छा, सा चात्यतदुस्त्यजेति रागप्रधाना, ततस्तथा राग उपलक्ष्यते, सति
च तत्र द्वेयोजपि स्यादिति तृष्णाग्रहणेन रागद्वेयानुवक्तौ, एतयोश्चानन्तानुगधिकृषायरूपयो सत्तायामवश्यमावी मित्यात्वोदय, तत्र
सिद्ध एवाज्ञानरूपो मोह, एतेन यथा रागादीनां समव तथोक्त, यथेतेषा दु खहेतुत्व तथाह-चर्मणो बीज-कारण कर्म पुनर्नतयश्च
मरणानि च जातिमरण तस्य मूल-कारण दु ख-दु खहेतु, जातिमरण पुनर्नदति, तस्यैवाविशयदु खोत्पादकत्वाद् यतश्चैवमत किं
स्थितमित्याह-दु ख हतमिव हत, केनेत्याह-यस्य न भवति मोह, यस्य न किञ्चनानि-द्र याणि सन्तीति गम्यते ॥ ६-८ ॥ ११६१-
६३ ॥ सविस्तर मोहाद्यु-मूलनोपायमाह-राग० ॥ ११६४ ॥ समूलानामिव मूलाना-दीप्ररूपायोदयादीनां, जालेन-समूहेन वर्त्तत
इति समूलजालस्तम्, उपाया -तदुद्धरणहेतव ॥ ९ ॥ ११६४ ॥ यथा प्रतिज्ञातयेवाह-रसा० ॥ ११६५ ॥ ग्राय गाढुल्येन हस्ति
घातद्वेकस्तत्कर, पक्षिण इव ॥ १० ॥ ११६५ ॥ अनेन समप्रक्राममोजने दीप उक्त, अधुना सामान्येनैव प्रक्रामे दोषमाह-

जह० ॥ ११६६ ॥ अनेन प्रक्राममोजनस्य काका परिहार्यत्वमुक्तम् ॥ ११ ॥ ११६६ ॥ इत्य रागसमुद्भुतक्रामेन यस्याख्य
तदुक्त्वा यदतियत्नेन कर्त्तव्य तदाह-वि० ॥ ११६७ ॥ अभायमाना-न्यूनमोजनानां, पराजितः-पराभूतो व्याधिरिव
औषधो देहमिति ग० ॥ १२ ॥ ११६७ ॥ विविक्त्वयथानासने यत्नाधानाय विषये दोषमाह-जह० ॥ ११६८ ॥ स्त्रीणां यण्ड
काद्युपलक्षणमेतत् [मोजने दोषमाह] निवासस्य मध्ये ॥ १३ ॥ ११६८ ॥ विविक्त्वयथावस्थितावपि कदाचित्स्त्रीसपाते यत्कस्य
तदाह-न रु० ॥ ११६९ ॥ निलासा-विशिष्टनेष्यस्वचनादय इद्वित-अङ्गमह्लादि चित्ते निवेश्य सुन्दरमिद चेति विकल्पत

उत्तरा०
अवचूर्णिः

॥ ३७७ ॥

स्थापयित्वा द्रष्टुं इन्द्रियम् ॥ १४ ॥ ११६९ ॥ किमित्येवमुपदिश्यते इत्याह—अदसणं० ॥ ११७० ॥ विषयणां नेतुं ऋगवस्येदु-
अभ्यवसेत् इदमचिन्तनं चैवं रूपाद्यपरिभावनं अकीर्त्तनं च, अरंशब्दनं तच्च नामतो गुणतो वा आर्यध्यानं धर्मादि तस्य योग्य-
तद्वेतुत्वेनोचितम् ॥ १५ ॥ ११७० ॥

कामं० ॥ ११७१ ॥ अनुमतमेवैतद् यदुत देवीभिरपि भूयिताभिर्नैव शक्ताः क्षोभयितुं संयमादिति ग०, एकान्तहितमेतदिति
ज्ञात्वा कोऽर्थः केचिदभ्यस्तयोगिनोऽपि तत्सङ्गतः क्षुभ्यन्ति चेऽपि न क्षुभ्यन्ति तेऽपि स्त्रीसंस्क्तवसतिवासे “साहु तवो वणवासो”
इत्याद्यवर्णादिदोषभाजो भवेयुरिति परिभाव्य, प्रशस्तोऽन्तर्भावित्वर्थतया प्रशंसितः ॥ १६ ॥ ११७१ ॥ दुरतिक्रमत्वमाह—सु०
॥ ११७२ ॥ सुरस्त्रीसङ्गातिक्रमे गुणमाह—ए० ॥ ११७३ ॥ एतांश्च संगान्-सम्बन्धान् प्रक्रमात् स्त्रीविषयान् सुखोत्तरांश्चैव भवन्ति,
शेषाः—द्रव्यादिसङ्गाः, नदी भवेत्सुखोत्तरवेति ग०, गङ्गासमानापि, विविक्तसिज्जेत्यादि, तत्र विविक्तावसथोक्ता, अवमाशनत्वं
प्रकामभोजनत्वं प्रकामभोजननिषेधेन समर्थितं, दमितेन्द्रियत्वं तत्तत्र वक्ष्यते ॥ १८ ॥ ११७३ ॥ “न रागसन्धु धरिसेह चित्त”
मित्यत्र रागस्य दुःखहेतुत्वमाह—काम० ॥ ११७४ ॥ कामेज्वगृद्धः-सतताभिकाङ्क्षा तत् प्रभवं तस्य द्विविधस्यापि दुःखस्यान्तकं
पर्यन्तं गच्छतीति, वीतरागः—विगतकामानुगृद्धिरित्यर्थः ॥ १९ ॥ ११७४ ॥ जहा० ॥ ११७५ ॥ अपेर्गम्यमानत्वात् मनोरमाप्यपि
ते तानि—लोकप्रतीतानि क्षुद्रके सोपक्रमे जीविते पच्यमानानि—विपाकावस्थाप्राप्तानि मरणान्तदुःखदायिनीति शेषः ॥ २० ॥
११७५ ॥ केवलरागस्योद्धरणोपायमुक्त्वाऽधुना तस्यैव द्वेषसहितस्य तमभिधित्सुर्दमितेन्द्रियत्वं च व्याचिक्षासुराह—
जे० ॥ ११७६ ॥ अपेर्गम्यभावमपि प्रस्तावादिन्द्रियाणि प्रवर्त्तयितुं, किं पुनस्तत्प्रवर्त्तनमित्यपेक्षः, निःसृजेत्तद्व्यात्कदाचित्,

॥ ३७७ ॥

रिशि.१०

नसागर०

अव०

अन्यभागः

मनोज्ञप्रापीन्द्रियाणि प्रवर्तयितुमपि शक्यार्थं प्राग्वत् ॥ २१ ॥ ११७६ ॥ इत्थं रागद्वेषोद्वेगैरिणो विषयेभ्यो निवृत्तमिन्द्रिया
णामुपदिष्टम्, अथुना तत्प्रवर्तने रागद्वेषानुत्पत्तेर्यो दोषतत्त्वैकमिन्द्रियाण तद्वत्संगतो मनश्चाश्रित्य दर्शयति-चक्षुः ॥ ११७७ ॥
तत्रापि चतुर्धाश्रित्य १३, चक्षुषो रूप-वर्ण, सस्थान वा, शृणोतेऽनेनेति ग्रहणम्, आक्षेपक, यस्तयोर्मनोतररूपयो स वीतराग-
उप- वीतद्वयश्च-रूप ॥ ११७८ ॥ रूपस्य चक्षुःश्रुतिग्रहण, तथा चक्षुषो रूप शृणत इति ग्रहण-प्राप्तम्, अनेन रूपचक्षु-
षोर्गतिप्राहकमाय उक्त, परस्परसुखशोषकाररूपाय उक्त स्यात्, एतेन वाऽनयो रागद्वेषननेन सहकारिमात्रं रयाप्यते,
तथा च यथा रूप रागद्वेषकारण तथा चक्षुरपि अत एवाह-रागस्य हेतु प्रवृत्तमाच्छु राग मनोनेन प्राद्वेण रूपेण वर्तते समनोऽत्रम्
॥ २२ ॥ ११७८ ॥ रागद्वेषोऽनुद्वेगो दोषमाह-रूप ॥ ११७९ ॥ शृद्धि-राग, अकाले भयममरिक्, रागातुर सन् स, लोभ-
प्रतीतो यथैव आलोक-दीपदिखादिदर्शनं तस्मिन्, लोलो-लुब्ध ॥ २४ ॥ ११७९ ॥ ज्ञे ॥ ११८० ॥ यश्च यस्तु, अपि तस्मि-
नित्यनेन योऽस्यते दोष-द्वेग समुपैति रूपमिति ग०, तस्मिन् नपि क्षणे-श्रुतावे यस्मिन् द्वय उत्पन्नं स तु-पुणं उपैति दृष्ट-
चित्तमन्तापादित्य, तन्मन्तथाविधिरूपदोषेण वाप्य दुःखावतिरिति प्रावृत्तित्याहङ्गाह-दुष्ट दम्नं दुर्दा तत्तच्च इन्द्रमाच्छुपस्तदेव
दोषो दृष्टान्तदोषस्तेन स्वप्नं जन्तु न किञ्चित्कल्पमपि रूपं प्रवृत्तमादमनोऽन अपराधयति-दुप्यति स' तस्य ॥ २५ ॥ ११८० ॥ इत्थं
रागद्वेषयोर्द्वयोरप्यनर्थहेतुत्वमुक्तम्, अधुना द्वयस्यापि रागद्वेषत्वात् स एव मह इन्द्रमूलमिति दृग्दृश्यस्य दिक्षेयत परिहृत-यत्तामाह-
एवम् ॥ ११८१ ॥ तादृशे, स कस्येति प्रदोष सुदरीन् द इव सु-सु दरीरागत सु-दर्या, सधीटन-रुघाहम् ॥ २६ ॥ ११८१ ॥
रागस्यैव प्रापन्नमहतुतां रयापयितुं द्विसाधाश्रमनिमित्ता पुनस्तद्वद्वारेण दुःखजनकत्वं च मन्त्रपटोन्नाह-रयाण ॥ ११८२ ॥ रूप

प्रस्तावान्मनोऽन्मनुगच्छति रूपानुगा सा चासावाशा च रूपानुगाशा, रूपविषयोऽभिलाषः, तदनुगतश्च चराचरान् त्रसस्थावरान् हिनस्ति अनेकरूपान्, कांश्चित् चित्रैरेकप्रकारैः स्वपरकायशब्दादिभिरुपायैरिति ग० परिदुःखयति, अपरांश्च पीडयत्येकेदेशदुःखोत्पादनेना-
त्माथ गुरुः—स्वप्रयोजननिष्ठः क्लिष्टो-रागनाधितः ॥ २७ ॥ ११८२ ॥ अन्यच्च-रूत्रं ॥ ११८३ ॥ रूपविषयोऽनुपातोऽनुराग-
इत्यर्थः तस्मिन् सति परिग्रहेण मूर्च्छात्मकेन हेतुना उत्पादने-उपाजने रक्षणं चापायेभ्यः सन्नियोगश्च स्वपरश्रययोगेण सम्यग्व्यापारणं
रक्षणमन्नियोग तस्मिन् व्यये-विनाशे वियोगे-विरहे, सर्वत्र रूपस्येति गम्यं, क्व सुखं, 'से' तस्य जन्तोः रूपवद्गजाश्चकलत्रायुत्पा-
दनादिषु दुःखमेगान्मोतीति भावः, सं उपभोग प्रस्तावे चाऽवृत्तिः प्राप्त्यभावे सति क्व सुखमिति सम्वन्धः, उत्तरोत्तरेच्छया हि
परितप्यत एव रागी ॥ २६ ॥ ११८३ ॥ रूत्रे ॥ ११८४ ॥ रूपेऽनुत्तश्च परिग्रहे च तद्विषयमूर्च्छात्मके सक्तः—सामान्येनासक्ति-
मान् उपसक्तश्च-गाढमासक्तस्ततः सक्तश्च उपसक्तः नोपैति तुष्टि, तथा चातुष्टिरेव दोषस्तेन दुःखी, परस्य सम्वन्धि रूपनद्वस्त्विति ग०
लोभाविल आदत्ते ॥ २९ ॥ ११८४ ॥ तण्डा० ॥ ११८५ ॥ रूपे-रूपविषयो यः परिग्रहः तस्मिन्, अनुत्तस्य च मायाप्रधानामृषाऽ-
लीकभाषणं मायामृषा वर्द्धते, लोभदोषात्, लुब्धो हि परस्वमादत्ते, आदाय च तद्रोपनपरो मायामृषा वक्ति तत्रापि मृषाभाषणेऽपि
दुःखान् विमुच्यते, किन्तु दुःखेव स्यात् ॥ ३० ॥ ११८५ ॥

मोसस्स० ॥ ११८६ ॥ अनुत्तभाषणस्य पथाच्च पुरस्ताच्च प्रयोगकाले च तद्भाषणप्रस्तावे च दुःखी सन्, तथा दुष्टोऽन्त इहा-
नेकविडम्बनातोऽमुत्र नरकादिप्राप्त्या यस्यासौ दुरन्तो भवति जन्तुरिति, एवमदत्तानि समाददानो रूपेऽनुत्तः सन् दुःखितः स्यादिति,
दोषवत्तया कस्यचिद्वष्टम्भेन रहितः, मथुनरूपाश्रवोपलक्षणं चैतत् ॥ ३१ ॥ ११८६ ॥ रूत्रा० ॥ ११८७ ॥ तत्र रूपानुरागे

उपभोगेऽपि क्लेशदुःख-अतृप्तिरूपबाधाजनितममातम्, निर्नयति-उत्पादयति यस्योपभोगस्य कृते “ण” अलङ्कारे, दुःख
मात्मन इति ग० ॥ ३२ ॥ ११८७ ॥ इत्थं रागदुष्टाभुक्त्वा द्वेषस्य तामाह-एमेव० ॥ ११८८ ॥ एवमेव-यथानुरक्तस्तथैव, यत्
ते’ तस्य दूरा-दुःखहर्तुर्विपाक-अनुभवाकाले इह परत्र चेति भावः ॥ ३३ ॥ ११८८ ॥ उद्धरणे गुणमाह-रूढे० ॥ ११८९ ॥
विरक्त द्विष्टश्च एतेन-अनन्तरोक्तेन, भगवन्मध्येऽपि सन् जलेनेव पु०-यक्षिणीपत्र जलेऽपि सदिति श्लेषः ॥ ३४ ॥ ११८९ ॥ एव
श्लेषेन्द्रियाणां मनसश्च प्रयोदगं तयोदश दशाणि व्याख्येयानि नगरं “हिरण्मियव्य मुद्गं” चि मृगं सर्वोऽपि पशुरुच्यते, ततो
हिरण्यपशुर्गन्धोऽनभिज्ञः ॥ ३५ ॥ ११९० ॥

सप इयं विलानिष्कामन्, निडश-प्रातःपस्तामिषो लोहकीलरस्तेन विभिन्नकायः, शीतचलेऽसन्न-अवमग्नं ग्राहजलं
चरयिदेशं गृहोत्तोरण्ये वसति हि केनचित्प्रदाचिदुमोच्येतापि मनसो भागेऽभिप्रायः, स चेह सृष्टिगोचरस्तं ग्रहण-ग्राह्यं, मनो-
मनोनरूपादिनिपयम्, अमनोच-तद्विपरीतविषयम्, यद्वा स्वप्नकामदशादिषु भागेष्वपि स्थितौ रूपादिरपि भावः उक्तः, स मनसो
ग्राह्यं तेषु हि मनस एव कैवल्यस्य व्यापारः, कामगुणेषु-मनोनरूपादिषु गृह्यं कुरुष्या मां गेण-निचपयेनापइत-आरूढं कुरुषुमां गी-
यहृतं नाग इव, सग्रामादिषु विनाशमाप्नोति, चतुर्धा दीन्द्रियगणदेव गनस्य प्रवृत्तावपि मनःप्राधायवियक्षया भावदृष्टान्तत्वं
॥ १२५४ ॥ उक्तार्थमेवाह-एवं० ॥ १२५५ ॥ मनसोऽर्था नोपल० इन्द्रियमनासि च रागिणः, उपल० द्वेषिणश्च ते चेन इन्द्रियम
नोऽर्था, वीतरागवीतद्वेषस्य कुर्वन्ति किञ्चिच्छरीरं मानम च ॥ १०० ॥ १२५५ ॥ ननु क्व कामभोगेषु सत्सु वीतरागः सम्भवति,
तत्कथमस्य दुःखाभावात् ? उच्यते-

न० ॥ १२५६ ॥ समतां-रागद्वेषाभावरूपमुपयान्ति हेतुत्वेनेति ग०, तद्वेतुत्वे हि तेषां न कश्चिद्रागद्वेषवान् भवेत्, न चापि भोगाः-शुज्यमानत्वेन शब्दादयो विकृति-क्रोधादिरूपाश्च, इहापि हेतुत्वेनोपयन्तीत्यन्यथा न कश्चिन रागद्वेषरहितः स्यात्, यस्तत्प्रदोषी च परिग्रही च तेष्वेव रागीत्यर्थः. स गोहात्-रागद्वेषात्मकान्मोहनीयात् विकृतिमुपैति, रागद्वेषरहितस्तु समिता-मित्यर्थदुक्तम् ॥ १०१ ॥ १२५६ ॥ किरवरूपा पुनस्सौ विकृतिमुपैतीत्याह-कोह० ॥ १२५७ ॥ आव० ॥ १२५८ ॥ पुनैद-स्त्रोविषयाभिलाष, स्त्रीवेदं-पुरुषाभिष्वजं नपु०-उभयाभिलाषं. त्रिनिधांश्च भावान्-हर्षविषादादीन् आपद्यते-प्राप्नोति एवममुना रागद्वेषवता लक्षणेन-प्रकारेण अनेकरूपान् अनन्तानुबन्धिभेदेन वा, एवविधान् उक्तप्रकारान्विकारानिति ग०, शब्दादिषु सक्त उप० द्विष्टश्च अन्यांश्च तत्प्रभवान् क्रोधादिजनितान् विशेषान् परित्यापदुर्गतिपातादीन्. कीदृशः सन्? इत्याह-गारुण्यास्पदीभूतो दीनः का० मध्यमपदलोपी समसोऽत्यन्तदीन इत्यर्थः, ह्रीमान्क्रोधाद्यापन्नो हि तद्विषयक्रममुभवन्प्रायोऽतिदैन्यं लज्जां च भजते आर्पत्वाद् द्वेष्यः ॥ १०२-३ ॥ १२५७-१२५८ ॥ प्रक्रारान्तरेणोपायमाह-कण० ॥ १२५९ ॥ कल्पं योग्यम्, अपिर्गम्यः, शिष्यादीति ग० नेच्छेत्सहायलिप्सुःममासौ देहसम्बन्धनादि साहाय्यं करिष्यतीत्यभिलाषुकः सन् पश्चादिति-प्रस्तावात् व्रतस्य तपसो वाऽङ्गीकारादुत्तरकालमनुतापः-किमेतन्मया कष्टमङ्गीकृतमिति चित्तवाधात्मको यस्य स तथाविधः, चादन्यादृशः भवान्तरे भोगस्पृह्यालुः, तपःप्रभावं प्रक्रमान्नेच्छेद् यथा न शक्यमङ्गीकृतं त्यक्तुं परं यस्य व्रतस्य तपसो वा फलमस्ति तत एतस्मादिहैवामर्षैर्ध्यादिलब्धिरस्तु, तदन्या दृशापेक्षया तु भवान्तरे शक्रविभूत्यादि भूयात्, किमेवं निषिध्यते? इत्याह-एवं विरारान्-दोषान् इन्द्रियचौस्वश्यः ॥ १०४ ॥ १२५९ ॥ तथो० ॥ १२६० ॥ ततो-विकारापत्तेरनन्तरं 'सो' तस्य जायन्ते प्रयोजनान्तिक्रमात् विषयसेवनप्राणिहिंसादीनि निमज्जयितुं

प्रक्रमात्तमेव ज तु मोहमहार्णवे, कीदृशस्यास्यैतानि जायते ? इत्याह—एव िकास्तुखेपिण दु खविनोदनाय सुखेपिताया हि दु ख्वा
पदाराय विषयसेवनादिसंभव इति भाव , कदाचिदुदासीन एवाय स्यादित्याह—तत्प्रत्यय-उत्तरूपप्रयोननिमित्तमुद्यच्छत्येव,
कीर्त्ये ? तत्प्रवृत्तादुसहते एव, रागी उप० द्वेपी च सन् रागद्वेपन्त ॥ १०१ ॥ १२६० ॥ सर्गनिर्यपरम्परामाह—

निर० ॥ १५६१ ॥ विलयमानस्य द्विपतश्च पुनरिद्वियार्था -शब्दादिकास्तावत् प्रकारा बहुभेदा न तस्य-मनुजस्य निव-
र्त्तयन्ति, कीर्त्ये ? स्वरूपेण हि रूपादयो न मनोन्तममनोज्ञता वा कर्तुमात्मन क्षमा मि तु रक्तेतरप्रतिपन्नाध्ययसाय स्यात्
॥ १०६ ॥ १२६१ ॥ उपसहरनाह -एव० ॥ १२६२ ॥ एवमुक्तप्रकारेण रसस्य-आत्मन सङ्कल्पा प्र० रागद्वेपमोहरूपाध्ययसा-
यास्तेषा विकल्पना -सर्गदोषमूलत्वादिपरिभाषना तास्तूपस्थितस्य सचायते आपत्वात् समता, तथाऽर्थान् जीवादीन् सङ्कल्पयतश्च-
नुमध्यानविषयतयाऽध्यवस्यत , तत समताया 'से' तस्य ॥ १०७ ॥ २६३ ॥ स रीदृश सन् किं विधत्ते ? इत्याह—स०
॥ १५६३ ॥ स प्रहीणदृष्णो वीतराग स्यात् ॥ १०८ ॥ १२६३ ॥ तत्क्षयाच्च क गुणमवा'नोतीत्याह—सब्य० ॥ १ ६४ ॥ ध्यान-
नुकूल तेन समाधि -परमस्वास्थ्य तेन युक्त , आयुष उपल० नामगोत्रवेधाना च क्षयस्तस्मिन् ॥ १०९ ॥ १२६४ ॥ मोक्षगतस्वरूप
माह—सो० ॥ १५६५ ॥ स मोक्षप्राप्तो जन्तु तस्मात्-जातिजराभरणरूपत्वेन प्रतिपादितात् यद्-द ख वाधने सतत ज तु एन-
प्रत्यक्ष दीर्घाणि यानि स्थिति प्रक्रमात् कर्माणि तान्यामया इव तेभ्यो विप्रमुक्तो दीर्घामयविप्रमुक्त ॥ ११० ॥ १२६५ ॥

अण० ॥ १२६६ ॥ प्रमोक्षमार्ग -प्रमोक्षोपाय , य-दु खप्रमोक्षमाग समुपेत्य-सम्यक्प्रतिपद्य क्रमेण-उत्तरोत्तरगुणप्रतिरूपेण
॥ १११ ॥ १२६६ ॥ अध्ययनम् ३२ ॥

अन्तरग्रमादस्थानानि उक्तानि, तैश्च कर्म बध्यते, तस्य च काः प्रकृतय इत्यादिसन्देहापनोदयेदमारभ्यते, अस्य च कर्मप्रकृतिरिति नाम—अष्ट० ॥ १२६७ ॥ अनुपूर्व्या, इयं च पश्चानुपूर्व्यादिरपि स्यादित्याह- यथाक्रमं पूर्वानुपूर्व्येत्यर्थः ॥ १ ॥ १२६७ ॥

१२६८ ॥ उत्तरप्रकृतीराह—णाण० ॥ १२६९ ॥ सातस्यापि बहवो भेदाः, तद्धेतुभूतभूतानुकम्पादिवहुभेदत्वात्, एवमेव बहव एव भेदा असातस्यापि दुःखशोक्तापादितद्धेतुनहुविधत्वादेव, सप्तविधं वा कर्मतो कर्मायवेदनीयं कर्म, तत्र सप्तविधं हास्याणास्स० ॥ १२६८ ॥

१२७०—१२८१ ॥ एतन्निगमनायो- बहव एव भेदा असान्येनैक एव, यदा तु वेदत्रयं गृह्यते तदा नवविधम्, अष्टविधत्वं बोधनीचयोर्वन्धहेत्वष्टविधत्वात् अष्टौ हि द्विपट्टकं वेदश्च, सामान्येनैक एव, यदा तु वेदत्रयं गृह्यते तदा नवविधम्, अष्टविधत्वं बोधनीचयोर्वन्धहेत्वष्टविधत्वात् अष्टौ हि जात्यमदादय उच्चैर्गोत्रस्य बन्धहेतवः तावन्त एव च जातिमदादयो नीचैर्गोत्रस्य ॥ १५ ॥ १२७०—१२८१ ॥

१२८२ ॥ उत्तरप्रकृतयश्च. प्रदेशाग्र क्षेत्रकालौ च, तत्र क्षेत्रं—आकाशं कालश्च—बद्धस्य कर्मणो तत्रग्रन्थसम्बन्धनाय चाह—एयाओ० ॥ १२८२ ॥ उत्तरप्रकृतयश्च. प्रदेशाग्र क्षेत्रकालौ च, तत्र क्षेत्रं—आकाशं कालश्च—बद्धस्य कर्मणो जीवस्थितिकालः भावं च—अनुभागलक्षणं अत उत्तरमिति अतः—प्रकृत्यभिधानादूर्ध्वं शृणु कथ्यमानशेषः ॥ १६ ॥ १२८२ ॥

१२८३ ॥ प्रदेशाग्रं—परमाणुप्रमाणं अनन्तकमनन्तपरमाणुनिष्पन्नत्वात्तद्वर्गणानां, तच्चानन्तकं—ग्रन्थि- प्रदेशाग्रमाह—सर्वेसि० ॥ १२८३ ॥ प्रदेशाग्रं—परमाणुप्रमाणं अनन्तकमनन्तपरमाणुनिष्पन्नत्वात्तद्वर्गणानां, तच्चानन्तकं—ग्रन्थि- गसत्त्वाः—ये ग्रन्थिदेशं गत्वाऽपि तद्भेदविधानेन न कदाचिदुपसिष्टाद्ग्रन्तरः, ते चाभव्या एवात्र. तानतीतं—तेभ्योऽनन्तगुणत्वेनातिक्रान्तं ग्रन्थिगतत्वातीतं, तथा अन्तः सिद्धानामाख्यातं, सिद्धेभ्यो हि कर्मपरमाणवोऽनन्तभाग एव तदपेक्षया सिद्धानामनन्तगुणत्वात्, एरु- समये ग्राह्यकर्मपरमाण्वपेक्षं चेतत् ॥ २७ ॥ १२८३ ॥ क्षेत्रमाह—सर्व० ॥ १२८४ ॥ तुः—पूरणे सङ्ग्रहेः—संग्रहक्रियायां योग्यं स्यादिति शेषः, पण्णां दिशानां समाहारः पङ्क्तिः तत्र गतं—स्थितमत्र चतस्रो दिश ऊर्ध्वार्धोद्विग्नयं च, इदं चात्मावष्टव्याकाशशब्दे- शापेक्षयोच्यते, अल्पत्वाच्चेह विदिशामविवक्षितत्वेन पङ्क्तिदिशागतमित्युक्तिः. यतो विदिव्यवस्थितमपि कर्मात्मना गृ०, तथा पङ्क्ति-

ज्ञातमपि द्वीन्द्रियादीनेवाधिकृत्य नियमेन व्याप्यैकेन्द्रियाणामन्यथाऽपि समवात् तच्च सर्वेष्वपि प्रदेशेषु अर्थादाकाशस्यात्मावष्टब्धेषु
 कर्म सर्वजीवानां सग्रहे योग्य स्यात्, तथा सर्वं ज्ञानावरणादि, आत्मा हि सर्वप्रकृतिप्रयोग्यापुद्गलात्मामायेनादाय तानेवाध्यवसाय
 विशेषात् पृथक्पृथक् ज्ञानावरणादिरूपत्वेन परिणमयति, तच्चविविधं कर्म सगृहीतं सर्वेण प्रप्रमाद्, आत्मना बद्ध-आत्मप्रदेशे स्थित
 तदेव बद्धकर्म, अयोज्यसम्बद्धतया हि मुहुरावयवानामिव परस्परपकारित्वादात्मन प्रदेशानां सहैव योगोपयोगौ स्याताम्, न
 त्वक्कण, तन्निमित्तकर्मनघ इति सर्वेणैवात्मना, ग्रहणपूर्वकत्वाच्च वधस्य तदप्येवमेव ॥ १८ ॥ १२८४ ॥ कालमाह—उद०
 ॥ १२८५—१२८९ ॥ उदधिना सहगुणं नाम येषां तान्युदधिसदृशानामनि-सागरोपमाणि तेषां, मुहूर्तस्यान्तरं मुहूर्तं, जघन्यका प्रक्रमात्
 स्थितिरतमुहूर्तमनैवोक्ता अये तु १२ मुहूर्तमिवैतामिच्छति ॥ १९—२३ ॥ १२८५—८९ ॥ भावमाह—सिद्धान्तं ॥ १२९० ॥
 सिद्धान्तानामन्तर्भागवत्तत्त्वादनन्तभाग, अनुभागा -सविशेषा भवति, तु -५०, अयं चानन्तभागोऽनन्तस्य एवेति, अनेनैवामान
 रथमेनेत्यमुक्तं, सर्वेष्वपि प्रप्रमादनुभागेषु प्रदेशा-बुद्ध्या विभज्यमानास्तद्विभागैकदेशास्तेषामग्र प्रदेशा 'सब्यः' सर्वजीवभ्योऽति
 व्रान्तं ततोऽपि तेषामनन्तगुणत्वेनाधिकृत्यात् ॥ २५ ॥ १२९० ॥

एव प्रकृति-प्रदेशे-स्थित्य-नुभागश्च धानुवत्त्वा यदर्थमेते प्ररूपितास्तदुपदर्शयन्नुपदेशमाह—तद्भा० ॥ १२९१ ॥ यस्मादेव
 विधा प्रकृतिवधादयस्तस्मादेतेषां कर्मणा-अनुभागानुपल० प्रकृतिवन्धादींश्च विज्ञाय एषा कर्मणा समरे-अनुपात्तानां निरोधे क्षणे
 चोपात्तानां यतैव युध ॥ २६ ॥ १२९१ ॥ अध्ययनम् ३३ ॥

अनन्तरं कमप्रकृतय उक्ता, स्थितिश्च लेख्यावशत इत्यतस्ता अत्रोच्यन्ते, लेख्याध्ययनमदिम्—

लेस० ॥ १२९० ॥ लेख्याभिधायकमध्यमनं लेख्याभ्ययनं, कर्मलेख्यानां कर्मस्थिति विधातृतत्तद्विशिष्टपुद्गलरूपाणामनुभावान्-रस-
विशेषान् शृणुत मे कथयत इति शेषः ॥ १॥ १२९२ ॥ द्वारसूत्रमाह—नामाह० ॥ १२९३ ॥ परिणामो-जघन्यादिलक्षणं पञ्चाश्रवासेवनादि,
एषां समाहारद्वन्द्वः, स्थानम्-उत्तर्यपकपरूपम्, स्थितिम्-अवस्थानकालम्, गतिं च-नरकादिकां, यतो याऽनाप्यते आयुर्यवति च
तत्राविशेष्यमाणे आगामिभवेलेख्यापरिणामस्तदिह गृह्यते ॥ २ ॥ १२९३ ॥ नामान्याह—हिंसा० ॥ १२९४ ॥ आसां वर्णनाह
—जीमू० ॥ १२९५ ॥ स्निग्धश्चासौ सजलत्वेन जीमूतश्च स्निग्धजीमूतस्तद्वत् सम्यक्काशते-वर्णतः प्रकाशत इति स्निग्धजीमूतस
ङ्काशा, गवलं-महिषशृङ्गः, रिष्टकः-फलविशेषस्तत्सन्निभा, 'खंजण'त्ति खञ्जन-अञ्जनं-कमलं नयनं चोपचारात्तदेकदेशस्तन्मध्यवती
कृष्णसारस्तत्सन्निभा, वर्णत एव-वर्णमेवाश्रित्य न तु रसादीन् ॥ ४ ॥ १२९५ ॥

नील० ॥ १२९६ ॥ स्निग्धवेद्यसंकाशा ॥ ५ ॥ १२९६ ॥ अय० ॥ १२९७ ॥ अतरो-धान्यनिशेषः तत्पुण्यसङ्काशा, कोकि-
लच्छन्दः-तैलकण्टकः, तत्संनिभा, कापोतलेख्या तु वर्णतः किञ्चित्कृष्णाकिञ्चित् लोहितेति भावः ॥ ६ ॥ १२९७ ॥ हिंगु०
॥ १२९८ ॥ हिङ्गलकः-धातुश्च पापाणधातादिस्तत्संकाशा ॥ ७ ॥ १२९८ ॥ हरि० ॥ १२९९ ॥ हस्तिालभेदसंकाशा, भिन्नस्य
लच्छन्दः-तैलकण्टकः, तत्संनिभा, कापोतलेख्या तु वर्णतः किञ्चित्कृष्णाकिञ्चित् लोहितेति भावः ॥ ६ ॥ १२९७ ॥ हिंगु०
॥ १२९८ ॥ हिङ्गलकः-धातुश्च पापाणधातादिस्तत्संकाशा ॥ ७ ॥ १२९८ ॥ हरि० ॥ १२९९ ॥ संख० ॥ १३०० ॥

हि वर्णप्रकर्षः स्यादिति मेऽग्रहः, सणो-धान्यविशेषोऽसनो-वीयकस्तत्कुसुमनिभा पीतवर्णत्यर्थः ॥ ८ ॥ १२९९ ॥ संख० ॥ १३०० ॥

अङ्को-मणिविशेषः ॥ ९ ॥ १३०० ॥ रसमाह—
जह० ॥ १३०१ ॥ यथेति यादृक्कटुकतुम्भकरसः कटुका चासौ रोहिणी च त्रगिशेषः कटुकरोहिणी तद्रसो वा ॥ १० ॥ १३०१ ॥

जह० ॥ १३०२ ॥ तीक्ष्णो यथा हस्ति०-गजपिण्ड्या वाऽनन्तगुणोऽतिशयतीक्ष्णः ॥ ११ ॥ १३०२ ॥ जह० ॥ १३०३ ॥

गरुग अपर तत्र तन्मयक चाग्रकल तद्रस तुपर-सरुपाय चार्थादियक्ये तत्र तत्कपित कपित्यकल तस्य, वा-विकल्पे
अग्नि-पूरेण यादृशो रस इति सापोताया अतिग कपाय इत्यर्थ ॥ १० ॥ १३०३ ॥ नहं ॥ १३०४ ॥ पणित-परिपक्व
यदाग्रक तद्रस, तनस्या आम्ल क्रिञ्चि मधुर ॥ १३ ॥ १३०४ ॥ वरगरुगो-प्रधानसुरा तस्य वा रसो यादृश इति योग
निविधाना वा आमगता-पुष्पप्रसवमद्याना वा रस इति, मधुमयवि० मेरेय-सरस्तपो समाहारे मधुमेरेय तस्य वा रसो यादृ
शोऽसौ रसात् पत्राया प्रममाद्रस परेण-अनतगुणत्वात्तदतिक्रमेण वर्तत इति शेष, अयं च क्रिञ्चिदम्लरुपायो माधुर्यवान्
॥ १४ ॥ १३०५ ॥

खज्जू० ॥ १३०६ ॥ शर्करासो यादृश इति शेष ॥ १५ ॥ १३०६ ॥ गन्धमाह—नहं ॥ १३०७ ॥ छत्रत्याक्तलोपः,
गोमृतरस्य नीलाकापोताना गन्ध इति प्रक्रम, लेख्यानामप्रशस्ता विशपादनुक्तोऽपि गन्धस्य निश्चयो ज्ञेयः ॥ १६ ॥ १३०७ ॥
न धात्र-कोष्ठपुष्पाकनिष्पन्ना वासाग इतरे गन्धवासा, इह चैतद्वायेयोपचारादेवमुक्तानि, तेषां पिष्यमाणाना-सचूर्णमानाना
यथा गन्ध इति प्रक्रम ॥ १७ ॥ १३०८ ॥ स्पर्शमाह—जहं ॥ १३०९ ॥ क्रूरतास्य शरी-दृश्यि० तत्पत्राणां स्पर्श इति प्र०,
यथाक्रम लेख्यानामप्रशस्यानां प्रक्रमस्पर्श ॥ १८ ॥ १३०९ ॥ जहं ॥ १३१० ॥ यथाक्रम प्रशस्तलेख्यानां स्पर्श ॥ १९ ॥ १३१० ॥
परिणाममाह—

निनिद्रो ॥ १३११ ॥ परिणाम-वद्रूपगमनात्मक, त्रिविधो-नययमध्यमोत्कृष्टभेदेन नवविधो यदैषामपि जघयादीनां
स्वस्थानतास्तम्यचिन्ताया प्रत्येकं जघ यादित्रयेण गुणना एष पुन २ त्रिगुणे २७विधत्त१विधत्त२४३विधत्त च माय

उत्तरा०
अवचूर्णिः

॥ ३८२ ॥

परिशि. १०

ज्ञानसागर०

अघ०

अन्यभागः

॥ ३८२ ॥

नीयम्, उपल० एनं तारतम्यचिन्तायां संख्यानियमाभावात् ॥ २० ॥ १३११ ॥ लक्षणमाह—पंचा० ॥ १३१२ ॥ त्रिभिः प्रस्तावान्मनोवाक्यार्थः पृथ्वीकाथिकादिष्वविरतस्तदुपमर्दकत्वादेरिति ग०, शुद्रः सर्वस्याहितैषी साहसिकः, चौर्यादिकृदित्यर्थो नर उपल० खयादिर्वा ॥ २१ ॥ १३१२ ॥ 'निद्वंद्वस' चि-अत्यन्तमैहिकामुष्मिकापायशङ्काविकलः परिणामो यस्य स तथा, नृशंसो- निस्तृणः ॥ १३१३ ॥ एतद्योगाः—पञ्चाश्रवप्रवृत्तत्वादयस्तैः समायुक्तः कृष्णलेख्यामेव परिणमेत् तद्रव्यसाचिव्येन तदुपरञ्जनात् द्रूपतां भजेत् ॥ २२ ॥ १३१३ ॥ इस्सा० ॥ १३१४ ॥ इष्या-परगुणासहनममर्षोऽत्यन्ताभिनिवेशोऽतस्तद्विपर्ययो, अविद्या-कुशास्तरूपा माया-वञ्चनात्मिका अधीकता-निर्लज्जता गुद्धि-विपयेष्विति ग०, प्रदोश्च-प्रद्वेपो मतुनलोपात् सर्वत्र तद्वान् जन्तुरुच्य-तेऽत एव शोऽलीकभाषणात्, प्रमत्तः प्रकर्षेण जात्यादिमदासेवनात् ॥ २३ ॥ १३१४ ॥ आ० ॥ २४ ॥ १३१५ ॥ वंके ॥ १३१६ ॥ वक्रो-वचसा व० क्रियया विकृतिमान् गनसा अनुलुकः—कथंचिदृज्जर्कुमशवयतया प्रतिकुञ्चक-स्वदोषप्रच्छा-दकतया उपभिः छन्ना तेन चरत्यौषधिकः, सर्वत्र व्याजतः प्रधुत्तेः ॥ २५ ॥ १२१६ ॥ उ० ॥ १३१७ ॥ उ०—उत्प्रासकं यथा पर उत्प्रास्यते दुष्टं च रागादिदोषवद्यथा रयादेवंवदनशील उत्प्रासक दुष्टवादी स्तेनश्चैरोऽपि चेति पूरणे मत्सरः—परसम्पदसहनं, तद्वान् मत्सरी ॥ २६ ॥ १३१७ ॥ नीआ० ॥ १३१८ ॥ नीचैर्वृत्तिः—कायमनोवाग्भिभ्रानुसिक्तः योगः—स्वाभ्यायादिव्यापास्तदान् उपधानवान्-विहितशास्त्रोपचारः ॥ २७ ॥ १३१८ ॥ पिय० ॥ १३१९ ॥ प्राकृतत्वात् अलोपेज्जघं भीरुः हितैषकः—मुक्तिगवेपकः ॥ २८ ॥ १३१९ ॥ माया लोभश्च प्रतनुको यस्येति शेषः, ॥ २९ ॥ १३२० ॥ तथा 'प्रतः०' स्वल्पभाषकः उपशान्तः अनुद्भटतयोपशान्ताकृतिः ॥ ३० ॥ १३२० ॥

अट्ट० ॥ १३२१ ॥ धर्मशुक्ले ध्यायति य कीदृग् सन्नित्याह-शशातचित् ॥३१॥ १३२१ ॥ म विशिष्टलेख्या वाऽपेक्षेय
लक्षणाभिधानमिति न देवादिभिर्यमिचार ॥ ३२ ॥ १३२२ ॥ स्थानद्वारमाह-अस्स० ॥१३२४॥ असङ्ख्ययावसर्विष्युत्सर्पिणीना
ये समया, क्रियन्त इत्याह-सङ्ख्यातीना लोका, कोऽर्थ -असङ्ख्यलोकालाकाशप्रदशपरिमाणानि लेख्याना भवन्ति स्थानानि प्रक्रमप
कर्षकृतानि, अशुभाया सद्वक्त्रेणरूपाणि तत्परिमाणानीति शेष ॥ ३३ ॥ १३२४ ॥ स्त्रिभिमाह-मुहु० ॥ १३२५ ॥ मुहुर्त्तस्याद्धौ
मुहुर्त्तार्द्ध, तत्कालात्यन्तसयोगे द्वितीया, अन्तर्मुहुर्त्तमित्यर्थ, तुरेगर्थे, त्रयस्त्रिंशत्तागरोपमाणि, इहोचत्र च मुहुर्त्तगदेन मुहुर्त्तकदेश
एवोक्त, ततश्चातर्मुहुर्त्तार्द्धिकानि, इह चातर्मुहुर्त्तकदेशेन पूर्वोत्तरमयसम्बन्धेन पूर्वोत्तरमयसम्बन्धेन पूर्वोत्तरमयसम्बन्धेन पूर्वोत्तरमयसम्बन्धेन
मु० ॥ १३२६ ॥ उदय-उदधुपमानि, पल्योपमाऽसरयभागाधिरानि उक्तव्या स्थिति । ३६ ॥ १३२६-२९ ॥ मरुतमुपसह
रजुत्तरसम्बन्धमाह-एसा० ॥ १३३० ॥ चतुस्रुपि गनितु प्रत्येकमिति शेष ॥ ४० ॥ १३३० ॥

दस० ॥ १३३२ ॥ (गाथा १५) छत्राल्पल्योपमाऽसद्वयभाग चोरुष्टा, इय च जयया रत्नप्रभायाम्, उत्कृष्टा च वालुका
प्रभायाम्, तत्रापुषरितनप्रस्तनारकाणामेतेनावत्स्थितिरनाम् ॥४१॥ १३३२ ॥ ति० ॥ १३३३ ॥ इह जयया वालुकायामेता
चत्स्थितिकानामेव, उत्कृष्टा च धूमायामुषरितनप्रस्तनारकाणा, तत्रापि येषामेतावती स्थिति ॥ ४२ ॥ १३३३ ॥ द० ॥ १३३४ ॥
नचन्यिरा धूमायामेतावत्स्थितिरूपेण नारम्भु उत्कृष्टा मदातम प्रभायाम्, इह च नारकाणामुत्तर च देवाना द्रव्यलेख्यास्त्रितिरैव
रिन्त्यते, तद्भालेख्याना परिचर्मानतयाऽपि स्थिते मभयत् ॥ ४३ ॥ १३३४ ॥ ए० ॥ १३३५ ॥ तेण चि छत्रत्वाद् तत् परम्
इत्यप्रतो वक्ष्यामि, प्रक्रमालेखमाना स्थिति ॥ ४४ ॥ १३३५ ॥

अंतो० ॥ १३३६ ॥ अन्तर्मुहूर्तचिह्नम्-अन्तर्मुहूर्तकालं लेख्यानां स्थितिर्जघन्योत्कृष्टा चेति शेषः, कतराऽऽसामित्याह-यस्मिन् इति पृथीकायादौ संमूर्च्छिममनुष्यादौ च याः कृष्णाद्याः, 'तुः' पू० तिरश्चां मनुष्याणां च मध्ये सम्भवति, तासां एता हि वचचित्का-श्चित्सम्भवन्ति, केवलां शुद्धां लेख्यां-शुक्ललेख्यामित्यर्थः ॥ ४५ ॥ १३३६ ॥ अस्याः स्थितिमाह-सु० ॥ १३३७ ॥ शुक्ललेख्यायाः स्थितिरिति प्रक्रमः, इह च यद्यपि कश्चित्पूर्वकोट्यायुरष्टवर्षिक एव व्रतपरिणाममाप्नोति तथापि नेतावद्वयः स्थस्य वर्णपर्यायादवर्षाक-शुक्ललेख्यायाः संभव इति नवभिर्वर्षैर्न्यूना पूर्वकोटिरुच्यते ॥ ४६ ॥ १३३७ ॥ ए० ॥ १३३८ ॥ दस० ॥ १३३९ ॥ पल्योपमा-संख्येतमः प्र० भागः, इयं च कृष्णाया स्थितिरेतावदायुषामेव भवनपतिव्यन्तराणां द्रष्टव्या ॥ ४८ ॥ १३३९ ॥ जा० ॥ १३४० ॥ समयाम्यधिका, पल्योपमासंख्येयश्च भाग उत्कृष्टास्थितिर्वृहत्तरभाग इयं ज्ञेयः ॥ ४९ ॥ १३४० ॥

जा० ॥ १३४१ ॥ एतावदायुषामेव भवनपतिव्यन्तराणामिमे ज्ञेये, इहापि पूर्वस्मात् बृहत्तरोऽसंख्येयभागो गृ० ॥ ५० ॥ १३४१ ॥ इत्थं निरूपयद्वयभाविनीमाद्यलेख्यात्रयस्थितिमुक्त्वा सर्वनिकायभाविनीं तेजोलेख्यास्थितिमभिधातुं प्रतिज्ञामाह-ते० ॥ १३४२ ॥ यथा-यैनावस्थानप्रकारेण सुरगणानां तथेति ॥ ५१ ॥ १३४२ ॥ ५० ॥ १३४३ ॥ इयं वैमानिकविषयेव नेया, तत्र च सौधमैशानदेवानां द्विधाप्येतावदायुषः संभवात्, उपल० चैतच्छेषनिकायतेजो० स्थितिः ॥ ५२ ॥ १३४३ ॥ द० ॥ १३४४ ॥ अनेन निकायभेदमङ्गीकृत्यैव लेख्यास्थितिरुक्ता ॥ ५३ ॥ १३४४ ॥ जा० ॥ १३४५ ॥ दश तु-दशैव प्रस्तावात्सागराणि मुहूर्ताधिकानि, इयं च जघन्या सनत्कुमारे उत्कृष्टा च ब्रह्मलोके, आह-यदीहान्तर्मुहूर्तमधिकमुच्यते ततः पूर्वत्रापि किं न तदधिकमुच्यते? देवभवलेख्याया एव तत्र विवक्षितत्वाद् । अत्र हि प्रागुत्तरभवलेख्याऽपि 'अंतोमुहूर्तमि एग' इति वचनोद्भवसम्बन्धिन्येवेति

प्रदर्शनार्थमित्यमुक्तम् ॥ ५४ ॥ १३४५ ॥

जा० ॥ १३४६ ॥ अस्याथ लान्तमात्ममृति यावत्सर्वार्थसिद्धिस्तात्समत्र ॥ ५५ ॥ १३४६ ॥ गतिद्वारमाह—किंदा०
॥ १३४७ ॥ अधमलेश्या योषोषादानहतुत्वाद् दुर्गति—नरकनिर्गमतिरूपा उपपद्यते—प्राप्नोति ॥ ५६ ॥ १३४७ ॥ ते०
॥ १३४८ ॥ सुगति—देवमनुष्यगतिरूपा ॥ ५७ ॥ १३४८ ॥ साम्प्रतमायुर्द्वासासर, तत्र च यस्या लेश्याया यदायुषो मान
तत्स्थितिद्वारि एवार्णत उक्तम्, इह त्रिदश्रुयते—अथ दि जतुर्पल्लव्यतृत्तस्यत तल्लेश्य एव त्रिपते, तत्र जमान्तरभार्मिलेश्याया
किमाद्यसमये परमगाथुप उदय आहोस्त्रिवच्यरमसमयेऽयथा वेत्यत आह—ले० ॥ १३४९ ॥ प्रथमे समये तत्प्रतिपत्तिकालापेक्षया परि
णतामिरात्मरूपतामापनामि ॥ ५८ ॥ १३४९ ॥ ले० ॥ १३५० ॥ अतो० ॥ १३५१ ॥ अन्तर्महूचे गते एव, तथान्तर्मुहूर्ते एव
शेषके चेव, इत्य चतुर्मुतिकाल मायिमगलेश्याया उत्पत्तिकाले चातीतभगलेश्याया अतर्मुहूर्तमवश्य मावात् ॥ ६० ॥ १३५१ ॥ उप-
सहस्रपदैशमाह—त० ॥ १३५२ ॥ यस्मादेता अप्रशस्ता दुर्गतिहतव प्रशस्ताश्च सुगतिहेतवस्तस्मात्, अधितिष्ठद् मुनिरिति शेष
॥ ६१ ॥ १३५२ ॥ इति अभ्ययनम् ३४ ॥

अप्रशस्तलेश्यास्यागत प्रशस्ता एव ता अधिष्ठातव्या इति अनन्तरमुक्तम्, एतच्च त्रिदशगुणव्यवस्थितेन कसु नष्टयम्, तद-
वस्थान च तत्परिज्ञानत इति तदर्थमिदमारभ्यते, अनगारमार्गगतिरितिनामास्य—

सुणेह० ॥ १३५३ ॥ मम कथयत इति शेष, भाग प्रवभा मुषत, अनेन सेव्यसेवकमभ्यधेनानगारसम्बन्धित्व मार्गस्य तत्कल,
च ॥ १ ॥ १३५३ ॥ समग्र्यन्ते कर्णेति गम्यते, मानवा उपल० अन्येऽपि जन्तव ॥ २ ॥ १३५४ ॥ तथा समुन्चये एव य० चौयं,

उत्तरा०
अवर्णः

॥ ३८४ ॥

इच्छारूपः कामः इच्छाकामस्तं वा-अप्राप्ता वस्तुकादृशा रूपं लोहं च लब्धवस्तुपटुद्वयात्मकम्, अनेनोभयेनापि परिग्रह उक्तस्ततः परिशि. १०
परिग्रहं च ॥ ३ ॥ १३५५ ॥ अनेन मूलगुणा उक्ताः, आश्रयचिन्तामाह—
मणो० ॥ १३५६ ॥ चित्रग्रधानं गृहं चित्रगृहं, माल्यैः-ग्रथितपुष्पैः धूपनैर्वीक्षितं मालययूपनवासितम् ॥ ४ ॥ १३५६ ॥
क्रिमेषमुपदिश्यते—इदि० ॥ १३५७ ॥ चक्षुरादीनि तुः-यस्मादुष्कराणि निवारयितुं स्वस्वविषयगृहेति गम्यते, कामा-मनोज्ञा
इन्द्रियविषयास्तो रागः-अभिष्वङ्गस्तस्य विवर्द्धने ॥ ५ ॥ १३५७ ॥ क्व स्थेयमित्याह—सुसाणे० ॥ १३५८ ॥ एकको द्विधापि
रागादिवियुतोऽसहायो वा, 'पहरिके' देव्या एकान्ते-हृयाद्यसंकुले परैः कृते स्वार्थमिति ग०, तत्र ज्ञानानादौ अभिरोचयेदात्मने
भिक्षुरिति योगः ॥ ६ ॥ १३५८ ॥ फासु० ॥ १३५९ ॥ सङ्कल्पयेत्-कुर्यात् ॥ ७ ॥ १३५९ ॥ नन्विह किं परकृत इत्युक्त-
मित्याशङ्क्याह—न सयं० ॥ १३६० ॥ उपल० नापि कुर्वन्तमनुमन्येत, यतो गृहकर्म-इष्टकामदानयनादि तस्य समारम्भः—
प्रवर्चनं तस्मिन् ॥ ८ ॥ १३६० ॥ तमाणं० ॥ १३६१ ॥ सङ्क्षमाणां देहापेक्षया ॥ ९ ॥ १३६१ ॥ आहारचिन्तामाह-पचनपाचनेषु भूतवधो दृश्यते इति प्रक्रमः—
ग्राणा-द्वीन्द्रियादयो भूतानि-पृथिव्यादयो, भूतानां दयार्थे न पचेत्स्वतो भक्तादीति ॥ १० ॥ १३६२ ॥ अमुमेवार्थं स्पष्टमेवाह—
जल० ॥ १३६३ ॥ उपल० तद्रूपाश्च, हन्यन्ते भक्तपानेषु प्रक्रमात्पच्यमानादिषु, अपिगम्यः, पाचयेदपि न किं पुनः स्वयं पचेद्,
अनुमतिनिषेधोपल० ॥ ११ ॥ १३६३ ॥ अन्यच्च—विसर्पे० ॥ १३६४ ॥ विसर्पति-स्वल्पमपि बहूभवतीति विसर्प सर्वतो धारं—
सर्वदिग्स्थजन्तूपघातकत्वात् शस्त्रमन्यदिति ग० ॥ १२ ॥ १३६४ ॥ क्रयविक्रयार्थं हिस्ण्यादिपरिग्रहनिषेधमाह—हिस्णं० ॥ १३६५ ॥

॥ ३८४ ॥

चोऽनुक्तान्पुपधन्यानादिसमुच्चये समलोऽपुकाञ्चन सन् भिभुर्विल स्यादिति शेषः ॥ १३ ॥ १३६५ ॥ मिमित्येवमत आह-
 मिषिणी० ॥ १३६६ ॥ क्रीणन्-अयकस्तथाविधेतरलोऽसद्व्य एव भवति, विक्रीणानथ-वणिग् वाणिज्यप्रवृत्तत्वादिति
 भावः, न तादृशो, यादृशो भावमिभुविति ग० ॥ १४ ॥ १३६६ ॥ ता किमित्याह-भिविख० ॥ १३६७ ॥ मिधितव्य-याचि
 तव्य तथाविध वरित्विति ग०, नैव क्रेतव्यम् ॥ १५ ॥ १३६७ ॥ मिधितव्यमेकैव स्यादित्याह-समु० ॥ १३६८ ॥ पिण्डपात-
 मिध्याटन चरेत्-आसेवेत् ॥ १६ ॥ १३६८ ॥ इत्य पिण्डमवाप्य यथा शुज्जीत तथाह-अलो० ॥ १३६९ ॥ अलो० -न सत्सामे
 प्राप्ते लाम्पद्वयान्, न स्ते निग्धादौ गृत्र, प्राप्तावभिराहृश्वान्, यतो दातजिह्वोऽष्ट एवामृच्छित सनिधेरम्णेन, यापना-
 निर्माह स चार्थात्तापमस्य तदर्थम् ॥ १७ ॥ १३६९ ॥ अत्र० ॥ १३७० ॥ अर्चना-पुष्पादिभि पूजा, रचना निययादिविषया, पूजन
 वस्त्रादिभि प्रतिलाभन, ऋद्धि -श्राद्धोपकरणानि सत्कारोऽर्चनादि, समानोऽयुत्थानादि ॥ १८ ॥ १३७० ॥

किं पुन त्र्योदि-लुक्० ॥ १३७१ ॥ लुक्प्यान यथा स्यादेव ध्यायेत् दिहरेदप्रतिगृहनिहारेणेति ग० यावत्कालस्य मृत्यो
 पर्याय -प्रस्ताव इत्यर्थः ॥ १९ ॥ १३७१ ॥ ततश्च निन० ॥ १३७२ ॥ -परित्यज्य भानुषीं बुन्दि-तनु प्रश्नु वीर्यान्तरायक्षयतो
 दु र्विमुच्यते ॥ २० ॥ १३७२ ॥ किञ्च सनित्याह-नि० ॥ १३७३ ॥ परिनिर्वृत -अस्वाप्त्यहेतुरुर्माभारत संस्था स्वस्थोऽवृत्त
 ॥ २१ ॥ १३७३ ॥

॥ इति ३५ अध्यायनम् ॥

अनन्तर हिंसापरिवर्जनादयो मिथुगुणा उक्ता, ते च जीवाः नीमस्वरूपपरिज्ञान एवासेमितु श्रम्यन्त इति ज्ञापनार्थमिदमारभ्यते-

जीवा० ॥ १३७४ ॥ जीवानां विभजनं—विभक्तिरुत्तरेणादिदर्शनतो विभागेनावस्थापन जीवाजीवविभक्तिस्तां मे कथयत इति गम्यते, एकमनसः—इहैव श्रद्धानवन्त इत्यर्थः, इतः—अस्मादनन्तराध्ययनादनन्तरम् ॥ १ ॥ १३७४ ॥ जीवाजीवविभक्तिज्ञानमिदं लोकालोकविभक्तिज्ञानमपि संयमविषयतयोपयुज्यते एवाह—

जीवा० ॥ १३७५ ॥ 'अजीव' इत्यनेनाजीवसमुदाय उपलक्ष्यते तस्य देशोऽजीवदेशः आकाशमालोकः ॥ २ ॥ १३७५ ॥ जीवानां विभक्तिः प्ररूपणाद्वारेणैवेति तां विधिर्युर्थथाऽसौ स्मात्तथाह—द्व्यओ० ॥ १३७६ ॥ द्रव्यत-इदमियद्वेदं द्रव्यं, क्षेत्रत-इदमियति क्षेत्रे, कालत-इदमियतिस्थितिकं, भानत-भेदस्य पर्यायाः ॥ ३ ॥ १३७६ ॥ सत्त्वपक्त्वत्यत्वाद्द्रव्यतोऽजीवद्रूपणामाह—रूवि० ॥ १३७७ ॥ रूपिणो दशविधानाह—धम्म० ॥ १३७८ ॥ तस्य धर्मास्तिनकायस्य देशः त्रिभागनतुर्भागादिस्तद्देशः, तथा तस्य प्रदेशो—निरंशो भागस्तत्प्रदेशः ॥ ५ ॥ १३७८ ॥ आगासे० ॥ १३७९ ॥ अद्धा—कालस्तद्रूपः समयोऽद्वासमयो निर्निभागत्वाच्चारय न देशप्रदेशसम्भवः ॥ ६ ॥ १३७९ ॥ एतानेव क्षेत्रत आह—धमा० ॥ १३८० ॥ समयः—इत्यद्वासमयः समयक्षेत्र विषयभूतमस्यास्तीति समयक्षेत्रिकः ॥ ७ ॥ १३८० ॥ एतानेव कालत आह—

ध० ॥ १३८१ ॥ सम० ॥ १३८२ ॥ सर्वाद्वामेव—सर्वदा स्वरुद्रूपापरिमाणतो नित्यानित्यार्थो व्याख्यातानि—कथितानि सन्तति—अपरापरोत्पत्तिरूपप्रणाहात्मिकां प्राप्य—आश्रित्य एतमेवानाद्यपर्यवसितलक्षणेनैव प्रकारेण, आदेशं विशेष प्रतिनियतव्यवस्थात्मकम् ॥ ८—९ ॥ १३८१—८२ ॥ संप्रति भावप्ररूपणादमरः. तत्र चामर्त्तः—देन नामीषां पर्याया इव वर्णद्वयः प्ररूप्यमाणा अपि संविचिमानेतुं शक्याः, अनुमानतस्तिरथाऽपि द्रव्यस्य पर्यायविकल्पर्यागम्भवाद्व्यन्त एवेति तत्प्ररूपणामनादयः द्रव्यत रूपिणः

प्ररूपयति—ख० ॥ १३८३ ॥ इह देशदेशानां स्व घेदेवा तर्भावात्स्व धा परमाणवश्चेति समासतो द्वावेव रूपद्रव्यभेदौ
 ॥ १० ॥ १३८३ ॥ तयोश्च किलक्षणमित्याह—एग० । सूत्राद्धेमेव त्वेन-समानपरिणतिरूपेण दृश्य त इति शेष , स्व धा हि सहता-
 नेरपरमाणुरूप , परमाणवश्च परमाण्वन्तरसहतिभाज । एतानेव क्षेत्र आह—लोए० ॥ १३८४ ॥ सूत्राद् लोकस्यैकदेश -एक-
 द्वायादिसङ्ख्यातामहूयताग्रदेशात्सर प्रतिनियतो भागो लोकैकदेशतरिभन् लोकं च, भक्तव्या -भजनया दर्शनीया 'ते' स्व धा
 परमाणवश्च तु -पू० अत्र चाविशेषोक्तावपि परमाण्वानामेकप्रदेश एवावस्थानात् स्व घविपर्यव भजना , ते हि विचित्रत्वात्परिणतेर्गहु-
 तरप्रदेशोपचिता अपि केचिदत्रप्रदेशे तिष्ठति, अ ये तु सहस्रयेषु प्रदेशेषु यावत्सकललोकैष्यपि तथाविधाचित्तमहास्व-धवव् भज-
 नीया उच्यन्ते, अतोऽनन्तरमिति गम्य, कालविभाग तु बालभेद, पुनरतेषा-स्व घादीनाम्, इदं सूत्रं पट्टपादमायेति ॥ १॥ १३८४ ॥
 म० ॥ ३ ॥ १३८५-८६-८७ ॥ स्थिति-प्रतिनियतक्षेत्रावस्थानरूपा प्रतीत्याङ्गीकृत्य ॥ १२ ॥ १३८५ ॥ सादिसपर्यवसितत्वेन
 कियत्कालमेवावस्थितिरित्याह—अस० ॥ १३८६ ॥ अजीवानां रूपिणा पुद्गलानामित्यर्थ, जघयतस्त्वेव समयादुत्कृष्टतत्त्वसहस्रये
 यकालात्परतोऽवश्यमेव विचटनात् ॥ १३ ॥ १३८६ ॥ सम्प्रति कालद्वारा तर्गतमेवा तरमाह—अण० ॥ १३८७ ॥ अनन्तर विव
 क्षितक्षेत्रावस्थिते प्रच्युतानां पुनस्तत्प्राप्ते , व्यवधानमेतदुक्तत्वरूप व्याख्यातम् ॥ १४ ॥ १३८७ ॥ एतानेव भायत आह—वण्ण०
 ॥ १३८८ ॥ स्पर्शपरिणता एते-स्व घादय पूरणगहनधर्माण पुद्गला समुदाहृता । अत्र च ग घौ रसा ५ स्पर्श ८ सस्थानानि
 ५ एते च मीरिता २०, एतावतो भद्धान् प्रत्येक पञ्चापि वर्णा लभन्ते जात १०० रसादय १८, ते च पञ्चभिर्धर्मैर्गितं २३
 ततश्च गन्धद्वयेन लब्धा ४६ एव रसपञ्चकसंयोगे १०० । स्पर्शाष्टसं १३६ । परिमण्डलस्थाने यो वर्तते इति शेष , भाज्य., स तु

सामान्यप्रक्रमेऽपि स्तब्धः, परमाणूनां संस्थानासंभवात् । अव संस्थानपञ्चकसंयोगे १०० । एवं वर्णादीनां सर्वभक्षसङ्गलानतो जातानि
४८२ ॥ ४६ ॥ १३८८-१४१९ ॥ उपसंहरन्नुत्तरसमग्रमाह—ए० ॥ १४२० ॥ सं० ॥ १४२१ ॥ तमिति सू० तान्
॥ ४७-४८ ॥ १४२०-२१ ॥ तथैवेत्युक्तसमुच्चये, चन्तु तीर्यतीर्थसिद्ध्याद्यनुक्तभेदसंस्वरकः ॥ ४९ ॥ १४२२ ॥ सिद्धानेवावगा-
हनातः क्षेत्रतन्त्राह—उ० ॥ १४२३ ॥ उल्लथावगाहनायां—पञ्चधनुःशतप्रमाणायां जघन्यावगाहनायां—द्विहस्तमानायां मध्यमावगाहनायां
चोत्कृष्टजघन्यावगाहनान्तरालवर्तिन्यां सिद्धाः ऊर्ध्व मेरुचूलिकादौ, अधोलौकिकह्यामादौ, तिर्यग्लोके चार्द्धवृत्तीयदीपसमुद्ररूपे, तत्रापि
केचित्समुद्रे जले च नद्यादिसम्बन्धनि मिद्धाः, भूप्रशरावशेषाभ्युपदोषलक्षणमेतन् ॥ ५० ॥ १४२३ ॥ इत्थं स्त्रीसिद्धादीनिभिदधता
सीत्वादिषु सिद्धिसंभव उक्तः, तत्रापि क्व कियन्तः सिद्धा इत्याशङ्क्याह—दम० ॥ १४२४ ॥ यन्मध्यमिव यवमध्या मध्यमाव-
गाहना तस्यामष्टोत्तरशतसंख्याः यवमध्यम्यं चेपां मध्यमावगाहनायामुत्कृष्टजघन्यावगाहनयोर्मध्यवर्त्तित्वात् तदपेक्षया च बहुतर-
सङ्ख्यात्वेन स्थूलतयेन भागमानत्वात् ॥ ५१-५४ ॥ १४२४-२७ ॥ सिद्धानामेव प्रतिवातायाह—
क्र०-अलो० ॥ १४२८-२९ ॥ तत्र लोकाग्रे गत्या नचनव्यत्ययान्मिद्वयन्ति ॥ ५५-५६ ॥ १४२८-२९ ॥ लोकाग्रे गत्या
सिद्धयन्तीत्युक्तं, तच्च किमित्याह—ग० ५ ॥ १४३०-३४ ॥ अर्जुन-शुभलं तच्च तत्सुवर्णं चार्जुनसुवर्णमयी, उत्तानगम्-ऊर्ध्वमुखं
यच्छत्रकं तत्स्थिता ॥ प्राक्सामान्यतः छत्रमप्यिनेत्युक्तमिह नृचानतां तद्विशेष उच्यते इति न पौनरुक्त्यम्, सीताभिधानायाः
त० ॥ १४३६ ॥ तत्र ऋग्य कियत्यनगाहनेत्याह—ओ० ॥ १४३७ ॥ एतानेव कालत आह—ए० ॥ १४३८ ॥ पृथक्त्वेन

सामरत्यापेक्षया ॥ ६५ ॥ १४३८ ॥ एषामेव स्वरूपमाह—उद्ध० । ६६॥१४३९॥ जीवाश्च ते घनाश्च-शुषिरपूणतो निगतरनिचित
प्रदेशतया जीवयना ज्ञानदर्शने एव, सञ्ज्ञा-सम्यगवबोधरूपा सञ्ज्ञातैषामिति ज्ञानदर्शनसञ्ज्ञिता ॥ ६६ ॥ १४३९ ॥ उक्त ग्रन्थेनावगत
मपि विप्रतिपत्तिरित्याक्षरार्थं पुन हेतुरस्वरूपं च तेषामाह—लो० । ६७॥१४४०॥ लोबकदेशे ते सिद्धाः, अनेन मुक्ता सर्वत्र तिष्ठन्तीति
मतमप्यास्तम्, सिद्धिं यस्माति गता, अनेन क्षीणकर्मणोऽपि लोकाग्रगमनरत्नादेनोपत्तिप्रसये सत्त्वित्यत्वमप्यस्तीति रयाप्यते, सिद्धा
उक्ता ॥ ६७ ॥ १४४० ॥ सप्तरिण आह—

स० ॥ १४४१ ॥ पु० ॥ १४४२ ॥ पृथिवीभेदानाह-दु० ॥ ७० ॥ १४४३-४९ ॥ एवमित्यनेन पर्याप्तापर्याप्तमेवनेते
सूक्ष्मा वादरात्र ॥ ७० ॥ १४४३ ॥ ७१ ॥ १४४४ ॥ इह वर्णितलोष्टकल्या सुदु-पृथिवी तदात्मका जीवा अप्युपचारात्
भलक्षणा एवमुत्तराणि, त्वरा-कटिना ॥ ७१ ॥ १४४५ ॥ कि० ॥ १४४५ ॥ 'पटुत्ति' पाण्डव-आपाण्डु आ-ईषच्छुभ्रत्वमाज
इत्यर्थः, इत्थं वर्णभेदेन पचिष्यत्वम्, इह पाण्डुप्रहण कृष्णादिदर्शनामपि रत्नस्थानभेदेन भेदवर्णितरत्नचक्र, पनक-अत्यन्तसूक्ष्म
रजोरूपं स एव मृत्तिका, पनकस्य च नभसि धिर्वर्चमानस्य लोके पृथिवीत्वेनाहत्वात्पूर्वभेदसद्ग्रहेऽपि भेदेनोपादानम् ॥ ७२ ॥ १४४५ ॥

पु० ॥ १४४६ ॥ पृथिवी शर्वराटिरूपा या न रयात्, अर्करा-रघूपरशकरूपा, उपल-गण्डशैलादि, शिला च इत् ॥ ७२ ॥ भार
मृत्तिका, वज्रश्च हीरक ॥ ७३ ॥ १४४६ ॥ ह० ॥ १४४७ ॥ सीसक-धातुविशेषोऽन्नन-समीरक प्रवालै-विद्रुम, अत्रपटल
प्रसिद्धम्, अत्रवालुका-अत्रपटलमिथा वालुका, वादरपृथ्वीकायेऽमी भेदा इति शेष, च गम्यो, मणिविधानानि च मणिभेदा
॥ ७४ ॥ १४४७ ॥ कानि पुनस्तानीत्याह—गो० ॥ १४४८-४९ ॥ इह पृथिव्यादय १४ गोभेजकादयश्च कचित्कस्य

चिरकथञ्चिदन्तर्भावात् १४ अमी मीलिताः ३६ ॥ ७६ ॥ १४४९ ॥ पूर्वमुपसंहरन् मूलेमपृथ्वीकायमाह—एए० ॥ १४५० ॥ आर्प-
 चित्तकथञ्चिदन्तर्भावात् १४ अमी मीलिताः ३६ ॥ ७६ ॥ १४४९ ॥ पूर्वमुपसंहरन् मूलेमपृथ्वीकायमाह—एए० ॥ १४५० ॥ आर्प-
 त्वादेकविधाः, यतोऽज्ञानात्वाः ॥ ७७ ॥ १४५० ॥ एतानेव क्षेत्रत आह—
 सु० ॥ १४५१ ॥ स० ॥ १४५२ ॥ स्थितिं भवस्थितिकायस्थितिरूपाम् ॥ ७९ ॥ १४५२ ॥ यथा वेतत्तथाह—दा०
 ॥ १४५३ ॥ असं० ॥ १४५४ ॥ पृथिवीरूपकायमश्रुतामेव, कालस्य प्रकान्तत्वादनन्तरकालमाह—अण० ॥ १४५५ ॥ त्यक्ते
 स्वके काये ॥ ८२ ॥ १४५५ ॥ एतानेव भावत आह—
 एए० ॥ १४५६ ॥ उपलक्षणं चेह सहस्र इति, वर्णादितास्तम्यस्य बहुतरभेदेनासहस्रस्य भेदतया अपि संभवात् ॥ ८३ ॥ १४५६ ॥
 अञ्जीवानाह—दु० ॥ १४५७ ॥ शुद्धोदकं—मेघमुक्तं समुद्रादिसम्बन्धि च जलं, अवश्यायः—शरदादिषु प्राभातिकमृक्षमर्षः हस्तनु-
 प्रातः सस्नेहपृथ्वीसमुद्रवस्तृणागमिन्दुः महिका—गर्भमासेषु मूक्षमवर्षा ॥ ८४-९१ ॥ १४५७-६४ ॥ वनस्पतिजीवानाह—दुधि-
 १४ ॥ १४६५-७८ ॥ वृक्षाः—चूतादयो, गुच्छाः—वृन्ताकीप्रभृतयो, गुल्माः—नवमालिकादयो, लताः—नमपकलतादयः, वल्लयः—
 त्रपुण्यादयः, तृणानि जुञ्जुकार्जुनादीनि, लतानलानि—नालिफेरिहद्वयादीनि, तेषां च शाखान्तराभावेन लतारूपता, त्वचो वल-
 याकास्त्वेन च वलयता, पर्वजा—इक्ष्वाक्यादयः, कुहणा—भूमिस्फोटकविशेषाः सर्पच्छत्रकादयो, जलरुहा—पद्मादयः, औषधितृणानि—
 शाल्यादीनि, हस्तानि तन्दुलेयकादीनि, तान्येव काया येषामिति हस्तिकायाः, चगद् एषामेव स्मृतानि रुमेदसंखचक्रः, आलुका-
 दयो हस्त्रिपर्यन्ताः प्रायः कन्दविशेषास्तत्तद्देशप्रसिद्धाः, एवमादयः—इत्येवंप्रकाराः पनरानां पनकाभलक्षणानां सामान्येन वनस्पतीनाम्
 ॥ ९२-१०५ ॥ १४६५-७८ ॥ उपसंहरन्नुत्तरसम्बन्धमाह—इक्षेए० ॥ १०६ ॥ १४७९ ॥ तेज० ॥ १४८० ॥ उद्गाराः—एकेन्द्रिया-

पेक्षया प्राय स्थूला द्वीन्द्रियादय इत्यर्थं , तस्यति-चलतीति त्रया त्रिविधा , तत्रोपगमोश्च स्वावतानामर्मोदयेऽप्युत्तरूप तसन
मस्तीति त्रसत्व, द्विविधा हि तद्वन्तितो लब्धितथ तत्तस्तेजोग्गर्गितित उदारणा च लब्धिनोऽपि ॥ १०७ ॥ १४८० ॥ तेनोनीगनाह—
दुविदा० ९ ॥ १४८१-८९ ॥ अद्धार -विगतधूमज्वालो दहमानेधनात्म, मुग्धुर मसमिश्राग्निरुणरूपोऽग्नि -इहोक्तमेदा
तिरिक्तो वह्नि , अर्चि -मूलप्रतिगडा ज्वलनशिखा, ज्वाला छिन्नमूला ॥ १०८ ११६ ॥ १४८१-८९ ॥ वायुनीवानाह—दु-
९ ॥ १४९०-९८ ॥ पञ्चयेति उपलक्षणम्, अत्रास्यानेरुधेत्यभिधानात्, उत्कलिक्वाता उक्तविशेषविकला मदानिलादय , सवत्
क्याताश्च ये यहि स्थितमपि तणादि विरक्षितक्षेत्रान्तं क्षिपन्ति ॥ ११७-१२४ ॥ १४९०-९८ ॥ उदारग्रसामिधित्सयाऽह-

द्वीन्द्रियवक्तव्यतामाह—

दे० ॥ १५००-१५०८ ॥ कृमय -अशुब्ध्यादिसमया , शेषास्तु केचित्प्रकटा कविद्यासप्रदाय वाच्या , नर मातृवाहका
ये वाष्टुकलानि समोभयाप्रतया सचघ्नति, वास्याकासुखा वासीयुखा , 'सुखिय'त्ति प्राकृत्वात् शुक्तय , दह्वनरा-दह्वाकृतय
एवात्य-तलघवो जीवा ॥ १२६-३४ ॥ १५००-१५०८ ॥ त्रीन्द्रियवक्तव्यतामाह—

ते० ॥ १५०९-१७ ॥ गुग्मी-शतपदी ॥ १३५-१४३ ॥ १५०९-१७ ॥ चरुरिन्द्रियवक्तव्यतामाह—च३० ॥ १५०८-२७ ॥

पञ्चेन्द्रियवक्तव्यतामाह-पचि० ॥ १५४ ॥ १५२८ ॥ नरयिकानाह-नेर० १४ ॥ १५२९-१५४२ ॥ सागोपममेक तूट्टयेन ।
व्याख्याता प्रथमाया प्रक्रमान्नरकृथिव्या लघयेन दशवर्षमहसिका, प्रस्तावादायु स्थितिनरयिगणाभितीहोत्तरघ्नेषु च द्रष्टव्यम्
॥ १५५-१६८ ॥ १५२९ १५४२ ॥ तिरश्च आह—

पं० २४ ॥ १५४३-१५६६ ॥ एरुसुरादयः हयादयः, द्विपुराः--गवाद्यो, गण्डीपदाः--सिंहादयः, पल्योपमानि त्रीण्युक्तेन तु साधिकानि पूर्वकोटीपृथक्त्वेन, पल्योपमायुषो हि न पुनस्तत्रैवोत्पद्यन्ते, ये तु पूर्वकोट्यायुषो मृत्वा तत्रैवोपजायन्ते तेऽपि सप्ताष्टभवग्रहणानि यावत्, पञ्चेन्द्रियनरतिरश्चामधिकानिरन्तरभवान्तरासम्भवात्, अत एतादत एवाधिकस्य संभवः, 'चम्मओ'त्ति प्रक्रमात् चर्मपक्षिणः चर्मचटकाप्रभृतयः, चर्मरूपा एव हि तेषां पक्षाः, रोमपक्षिणः- राजहंसादयः, समुद्रपक्षिणः--समुद्रकाक्रारपक्षवन्तः, ते च मानुषोत्तराद्विद्विपवतिनः, ये सर्वदा विस्तारिताभ्यामेव पक्षाभ्यामासते ॥ १६९-१९२ ॥

॥ १५४३-१५६६ ॥ मनुजानाह—

मणु० ९ ॥ १५६७-१५७५ ॥ अकर्मभूमाः कर्मभूमाश्च, इह च क्रमत इत्युक्तावपि पश्चान्निर्दिष्टानामपि कर्मभूमानां भुवितसाधकत्वेन प्राधान्यतः प्रथमं भेदाभिधानम्, अष्टाविंशतिरन्तरद्वीपजानामिति विभक्तिपरिणामेन सम्बन्धनीयम्, ते हि हिमवतः पूर्वापरान्तविदिक्रमृतकोटिषु, एते च शिखरिणोऽपि सन्ति, पूर्वस्माच्चर्षां भेदानामविवक्षितत्वान्न खेऽष्टाविंशतिसङ्ख्या-विरोधः, संमूर्च्छमानामेष एवेत्यकर्मभूमादिगर्भजानां य उक्तो भेदः, ते हि तेषामेव वान्तपिचादिषु सम्भवन्ति ॥ १९३-२०१ ॥

॥ १५६७-१५७५ ॥ देवानाह—

देवा० ॥ १५७६-१६१९ ॥ निगमयितुमाह-सं० ॥ १६२० ॥ जीवाजीवविभक्तिमभिधाय श्रुतैकमनस इति वचनात् कश्चित् श्रवणश्रद्धानमात्रेणैव कृतार्थतां मन्येतातस्तदाशङ्कापनोदायाह—

इह० ॥ १६२१ ॥ संयमरतिकरणानन्तरं यद्विधेयं तदाह-तओ० ॥ १६२२ ॥ क्रमेण योगः--तपोऽनुष्ठानरूपो

व्यापार क्रमयोगस्तेनात्मानं सलिले-द्रव्यतो भावतश्च कथीदुर्यात् ॥ २४८ ॥ १६२२ ॥ सलेखनाभेदाभिधानपूर्वकं क्रमयोग
मेवाह—या० ॥ १६२३ ॥ प० ॥ १६२४ ॥ प्रथमे र्पणतुल्ये निरुह्य निरुह्यण आयामान्तरस्य निर्विकृतिरस्य वा तपस करणेन
परित्यागो वृत्तिनिरुहण तदुच्यते, न च विचित्रतपस पारणके, द्वितीये त्रिचतुष्कं, चित्रमेव चतुर्ष्वप्याष्टमादिरूप तपश्चरत्, अत्र
न पारणके सम्प्रदाय -“लग्नमचितुर्द्व गन्ध रूपणिजन पारह” ॥ २४९-५० ॥ १६२३ २४ ॥ ए० ॥ १६२५ ॥ एतेन चतुर्ष्व
लग्नेन तपसाऽन्तर व्यवधानं यस्मिन्नादकांतर आयाम-आगमल कृत्वा सप्तसौ द्वौ, तत्र सप्तसौ द्वौ, तु पू० नर अतिविकृष्ट-

अष्टमद्वादशादि तपश्चरेत् ॥ २५१ ॥ १६२५ ॥
तत्रो० ॥ १६२६ ॥ ततः सप्तसौ द्वौ पुनर्विकृष्टमेव तपश्चरेत्, अत्रैव त्रिद्वयमाह-च पू० ततः परिमितमेव सप्तमेव,
द्वादशे हि त्रै कोटिसहितमायाम्, इ-तु चतुर्ष्वदिपारणके एवमेवमुक्तम्, आचामल तस्मिन्नन्तर द्विधा विभज्योपदक्षिते सप्तसरे
कुर्यात् ॥ १५२ ॥ १६२६ ॥ द्वादशे न्य क्रिमसौ कुर्यादित्याह—दो० ॥ १६२७ ॥ कोन्धौ-अत्रे प्रत्यारयानाद्यतमोणरूप सहिते
मिलिते यस्मिन्सत्कोटीसहितमुच्यते, कोऽथ ?-विवक्षितदिने प्रातराचामल [द्विधा] प्रत्यारणाय तत्त्वाहोरात्र प्रतिपालयम्, पुन-
द्वितीयेऽह्नि आचामलमेव प्रत्याचष्टे, ततो द्वितीयस्याम्भ कोटीराद्यस्य तु पर्यन्तकोटिरभेदपि धीलिते भवत इति तत्कोटीमहितमा
मुच्यते, इत्थमुक्तरूप कोटीसहितमागमल कृत्वा सप्तसर प्रमात् द्वादशे मुनि सप्तसामसिकेनार्दमासिकेन ‘आहारेण’ च उपलक्ष
णत्वादात्तात्यागेन, तत्र प्रस्तात्राद्रमनपरिज्ञानादिकमनश्च चरेत्-अनुतिष्ठत् ॥ २५३ ॥ १६२७ ॥ इत्थं प्रतिपन्ना-गनरागाप्यशुभ
भावनाना मिथ्यादर्शनानुसंगादीनां च परिहार्यता तद्विपर्ययाणामासेव्यता च ज्ञापयितुं यथाक्रममनर्थहेतुता च दर्शयन्नाह—४२५०

॥ १६२८ ॥ कन्दर्पभावना, आभियोग्यभावना, क्लिषभावना, मोहभावना, आसुरत्वभावना च, एता दुर्गतिहेतुतया दुर्गतयः, दुर्गतिश्चात्रार्थद्विवदुर्गतिः, तद्वशतो हि संन्यवहारतश्चात्रिसत्तायामप्येतद्विधनिकायोत्पत्तिरेव, चरणविकलतायां तु नानागतिभाजनैव, पूर्वमेतत्सत्तायामप्युत्तरकालं शुभभावे मरणे-मरणसमये, विराधिकाः सम्यग्दर्शनादीनामिति गम्यते भवन्ति, इह च मरण इत्यभिधानं पूर्वमेतत्सत्तायामप्युत्तरकालं हेतदास-सुगतेरपि संभवात् ॥ २५४ ॥ १६२८ ॥ मि० ॥ १६२९ ॥

क्तिरेव स्यात् ॥ २५५ ॥ १६२९ ॥

सं० ॥ १६३० ॥ मिच्छ० ॥ १६३१ ॥ ननु पुनरुक्तत्वादनर्थकमिदं सूत्रं, कृष्णलेख्यावगाहनमपि हिंसकत्वेन पञ्चाश्रवप्रमत्त-त्वादितलक्षणाभिधानादर्थत उक्तमेवेति अत्रोच्यते, नवं, विशेषज्ञापनार्थत्वादस्य, विशेषश्च सर्वत्र तथाविधसंविलष्टपरिणामरूपता द्रष्टव्या, अन्यथा हि सामान्येनैतद्विशेषणविशिष्टानामपि तद्वचे भवान्तरे वा बोधिदर्शनादव्यभिचारेवेदं स्याद्, इह चाद्येन सूत्रेण कन्दर्पभावनादीनां दुर्गतिरूपानर्थस्य निबन्धनत्वमुक्तमर्थान् च तद्विपरीतभावनानां सुगतिस्वरूपाश्च, द्वितीयेन मिथ्यादर्शनरक्तत्वादीनामेव विशेषज्ञापनम् दीनां दुर्लभबोधिलक्षणानर्थस्य तृतीयेन सम्यग्दर्शनरक्तत्वादीनां सुलभबोधात्मकार्थस्य चतुर्थेन मिथ्यादर्शनरक्तत्वादीनामेव विशेषज्ञापनम् ॥ २५७ ॥ १६३१ ॥ अन्यच्च-जिनवचनाराधनामूलमेव सच रं लेखनादि श्रयोऽतोऽन्वयव्यतिरेकाभ्यां तन्माहात्म्यमाह—जि० ॥ बाला० ॥ १६३२-३३ ॥ अमलाः—श्रद्धानादिमालिन् ये हेतुमिथ्यात्वादिभिर्विरहिताः, परीतः—समस्तदेवादिभवाल्पतापादनेन समन्तारखण्डितः स चासौ ससारश्च स विद्यते येषां तेऽमी परीतसंसारिणः सुते०, बालमरणैः—बन्धननिबन्धनैर्वहुशः—अनेकधाऽका-मरणाणि यान्यत्यन्तविषयगृन्तुत्वेनानिच्छतां भवन्ति, तैश्च बहूनि ते मरिष्यन्ति वराकाः ॥ २५८-५९ ॥ १६३२-३३ ॥

यत वैवमतो जिनवचन भावत वचव्य, तद्भावकरण चालोचनया, सा च न तद्गुणादीचिना, ते च न हेतुव्यतिरेकेति यैहेतुभिरमी
 स्युस्तानाह — ६० १६३४ ॥ एतैर्वह्नागमविज्ञानत्वादिभि कारणहेतुभिरहं — योग्या भग्न्याचार्यादय इति ग० आलोचनामर्थ
 त्सर्दीयमाना श्रोतुम्, एतदेव हि आलोचनाश्रद्धफल परेषा विशुद्धितक्षण सम्पादयितुमीशते ॥ २६० ॥ १६३४ ॥ इत्यमनशन
 स्थितेन यत्कृत्य तत्सप्रसङ्गमुपार्थ्य सम्प्रति कन्दर्पदिभावनाना यत्परिहायमुक्त तत्र यत् कुर्वता ता कृता भवन्ति तत्परिहारैव
 तासा परिहारो न चानातस्यायमिति ज्ञापनार्थमाह — क० । १६३५ ॥ कन्दर्प्य — अट्टहासहसन अनिमृतालापाश्च गुर्वादिना सह
 निष्ठुरमश्रोक्त्यादिरूपा कामकथोपदेशप्रशस्य, कौतुक्य द्विधा कायेन वाचा च, तत्र कायकौतुक्य यत्स्वयमहसनेन भूयनयनरदनादि
 तथा करोति यथाऽयौ हसति, यत् तुल्यन्पति येनायो हसति तथा नानाविधनीवविरगानि मुखावाद्यवादिता च विधत्त तद्वाकौलुव्य,
 तत् कन्दर्प्य कौतुक्य च कन्दर्प्यकौतुक्ये, कुर्वन्ति शेष 'तद्व'त्ति येन प्रकारेण परस्य विस्मय उपजायते, तथा यन्नील च-
 फलनिर्पेक्षा वृत्ति, स्वभावश्च-परविस्मयोत्पादनाभिसन्धिनेत्र तत्तुल्यविमारादिक हसन च अट्टहासादि, विरुथाश्च परविस्मापरु
 विविधोल्लापरूपा, शीलस्वभावहसनविकथास्ताभि विस्मापयन् पर कन्दर्पयोगात् कन्दर्पा प्रस्तावादेवास्तेषामिय तेषूपपत्तिनिमित्ततया
 कान्दर्पी ता भायना-तद्भावगम्यासरूपा ता करोति, एतदनुमारेणोत्तरात्रापि भावनीयम् ॥ २६१ ॥ १६३५ ॥

म० ॥ १६३६ ॥ छत्रत्वा मत्राश्च योगाश्च तथाविधद्रव्यसम्बन्धा म त्रयोग तत्कृत्वा-व्यापार्य भूत्या-भस्मनापरक्षणत्वा-मृदा
 सूत्रेण वा कम-स्थार्थ वसत्याद परिदेष्टुन भूतिवर्म, वा कौतुकादि च प्राकृतत्वाद्य प्रयुज्यते, किमर्थ ? सात्तरसर्द्धिहेतु, इह च साता
 दिहेतोरभिधान नि स्पृहस्यापवादत एतत्त्रयोगे प्रयुक्त गुण इति रयापनार्थम् ॥ २६३ ॥ १६३६ ॥ श्रुतज्ञानादर्यवर्णवादिता अवर्ण -

अश्लाघात्मकः, स चायं श्रुतज्ञानस्य पुनः पुनः त एव कायास्तान्येव व्रतानि तावेव च प्रमादाप्रमादवेवाभिधेयौ, मोक्षाधिकारिणां च किं व्योतिर्योनिपरिज्ञानेनेत्यादि भाषते, केवलानां च विशेषां ज्ञानदर्शनोपयोगौ क्रमेण उत युगपत् ? क्रमेण तदा हानकाले न दर्शनं दर्शनकाले च न ज्ञानमिति परस्परविरुद्धतैव प्राप्ता अथ युगपत्त एककालत्वाद्व्योरप्यवयापत्तिः, धर्माचार्यस्य ज्ञात्यादिभिरधिक्षेपणादि. सङ्घस्य च बहवः शृगालादिसंघास्तत्क्रोड्यमिह सङ्घः ? साधूनां च—नामी परस्परमपि सहन्ते, तत एव देशान्तरयागिनः, अन्यथा त्वेकत्रैव सहत्या तिष्ठेयुस्त्वस्तिगतयस्ततो वकवृत्तिरियमेवामित्यादि, एवंविधमवर्णं वदितुं शीलमस्येत्यवर्णनादौ, माया अस्य स्वस्वभावविनिगूहनादिनाऽस्तीति मायी ॥ २६४ ॥ १६३७ ॥ विचित्रत्वात्सङ्करोर्मोहीप्रस्तावेऽपि यत्कुर्वताऽऽसुरीकृता स्यात्तदाह—अणु० ॥ १६३८ ॥ अनुबद्धः अव्यवच्छिन्नो रोपस्य प्रमरो यस्येति अनुबद्धरोपप्रसरः, सदा विरोधशीलतया पश्चादननुतापितया क्षमणादानपि प्रसक्त्याप्राप्त्या वेत्यभिप्रायः, तथा—समुच्चये चः—पू० निमित्तेऽतीतादौ भाति प्रतिसेवी इत्यवश्यं प्रतिसेवकोऽपुण्डालम्वनेऽपि तदासेवनात्, एताभ्यां कारणाभ्याम् ॥ २६५ ॥ १६३८ ॥ सत्य० ॥ १६३९ ॥ शस्त्रग्रहणमुपलक्षणत्वादस्यात्मनि वधार्थं व्यापारणं, ज्वलनं—दीपनमात्मनः इति ग०, जलप्रवेशः चोऽनुक्तभृगुपातादिपरिश्रद्धार्यः, आचारः—शास्त्रविहितो व्यवहारस्तेन भाण्ड—उपकरणं आचरभाण्डं न तथाः नाचारभाण्डं तस्य सेवा हास्यमोहादिभिः परिभोगोऽनाचारभाण्डसेना, गम्यमानत्वादितानि कुर्वन्तो यतयः, जन्ममरणान्युपचारात्तन्निमित्तकर्मणि वृच्छन्ति, संक्लेशजनकत्वेन शस्त्रग्रहणादीनामनन्तभवहेतुत्वात्, अनेन च मार्गं विप्रतिपत्तिराक्षिप्ता, तथा चार्थतो मोही भावनोक्ता, यतस्तल्लक्षणम्—“उम्मगदेसओ मगनासओ मग्गविप्पडिच्चत्ती । मोहेण य मोहिच्चा, संमोहं भावणं कुणइ” ॥ १ ॥ ति, ननु पूर्वं तद्विधेयवगामित्वं भावनाफलमुक्तमिह तदन्यदेवास्या इति कथं न विरोधः ?

उच्यते, अनन्तर फलमाश्रित्य तदुदितमिदमेव तु परम्पराफल संभावनानामिति नापनार्थमित्यमुपयास ॥ २६६ ॥ १६३९ ॥
 उपमहारद्वारेण शास्त्रमाहात्म्यमाह—इह० ॥ १६४० ॥ इतीत्येतान् छत्रात्पादुकृत्य काश्चिदर्थं वाचनं छत्रतोऽपि प्रकाश्य,
 परिनिर्णत—निर्वाणं गत इति सम्बन्ध, बुद्ध—देवली गतक—ज्ञातबुलममुद्भूत, स चेह 'वर्द्धमानसामी' पट्टांशस्तरया उत्तरा—
 प्रधाना अध्याया—अध्ययनानि तत् उत्तराध्यायान्—विनयश्रुतादीन्, भवसिद्धिकाना समिति—भृश मिता—अभिप्रेता भवसिद्धिकृत
 मतास्तान् ॥ १६४० ॥ निर्युक्तिकारोऽप्येत माहात्म्यमाह—

जे० ॥ जे० ॥ नि० ५६०—६१ ॥ ये इत्यनिर्दिष्टनिर्देशे विलेति ममाने भवसिद्धिका—भव्या परीनससारिका—प्रत्या-
 सन्नीभूतमुक्तयो भव्या—सम्यग्दर्शनादिगुणयोग्या भिन्नग्रन्थय इत्यर्थ, उभयत्र च—समु०, व्यवच्छेदफलत्वाद्वा वाक्यस्य त एव,
 विलेति परोक्षासत्वादसूचक, पठति—३६ 'उत्तराध्ययनानि', भवसिद्धिकादीनामेतस्याठफलस्य सम्यग्ज्ञानादे सन्नायेन नियततन्त
 त्पाठसम्भव, अयेषा व्यवहारात् एवेत्येवमभिधानम्, उक्तार्थमेव व्यतिरक्ताह—ये भवत्यभव्या—ग्रयिकमन्त्रा—अभिनप्रयय
 इत्यर्थ, तथाऽनन्तससारा—ये न कदाचिमुक्तिमवाप्स्यति अभव्या “भव्या वि ते अणते” त्यादिवचनाद्भव्या वा ते संकिल्ट
 कर्मण, सूत्रत्वाद् अभव्या—अयोग्या वचनव्यत्ययादुत्तराध्यायेषु—उत्तराध्यायविषयेऽध्ययन इति ग० ॥ नि० ५६०—६१ ॥ विधेयमाह
 —त० ॥ नि ५६२ ॥ निने—श्रुतनिनादिभि प्रज्ञप्ता—प्ररूपितास्तान्, अनन्ताश्च ते गमाश्च—अर्थपरिच्छित्तिप्रकारा पर्यवाश्च
 शब्दपर्यवार्थपर्यवरूपास्तै सयुक्तान् अध्यायान् प्रब्रमात् उत्तराध्यायान् योग—उपधानादिरचितव्यापारस्तदनतिव्रमेण यथायोग्य
 ॥ नि० ५६२ ॥ चीनाऽजीयमिभक्ति ॥ उ० अ ३६ ॥ इति श्रीलखचरुराधन्तभाग समाप्त ॥ तत्प्रमातो समाप्त एकादश परिशिष्टम् ॥

श्री उत्तराध्ययनावचूर्णौ

द्वादशमं परिशिष्टम्

— श्री उत्तराध्ययनस्तवकादिभाग —

पञ्च-पदाम्नायः ॥

[पञ्च-परमेष्ठि-साधन-विधि-फलम्]

ॐ नमो अरिहंताणं श्रीचन्द्रप्रभ-सुविधिनाथौ श्वेतवर्णौ सितध्यानेन ब्रह्मस्थाने मस्तकस्थितौ ध्यातव्यौ । पृथ्वीमण्डल-
तन्वे चर्लुकाकारौ पुरुषांगकौ, अ-आ स्वरो, क-च-ट-त-प-य-श इति ५ सप्तभिर्व्यञ्जनैर्ध्यातव्यौ । नन्दातिथिभिः प्रतिपत्-
षष्ठ्येकादशीभिः-स्तिथिभिः सहितौ, सोम-मङ्गलवारसंयुक्तौ, [द्वय ?]-कन्या-कुम्भराशि-सहितौ, कार्तिक-चैत्रमासयुक्तौ,
कृत्तिका-रोहिणी-उत्तराफाल्गुनी-हस्त-धनिष्ठा-शतभिषक्* पूर्वामाद्रपदा-सप्तनक्षत्रैः गोल्याम्लास्वादयुक्तौ ध्यातव्यौ । ' ॐ ह्रीं
१ महेसाणाना भंडारनी सचित्र स्तवकवाली आ उत्तराध्ययननी प्रतमां पंचपरमेष्ठिमहामंत्र विवरण होवाथी अत्रे ते
आपवामा आब्युं छे.
तेमां ॥ आ निशान अंदरनो पाठ नहि होवाथी ते पूर्ण करवाने माटे नमस्कार स्वाध्यायनी पुस्तिका पृ २६८ परथी
लीघो छे

अदिताय नमः । 'अनेन एवनेन मुत्स्य मे सत्य (१) लभ्यते ॥ १ ॥

'ॐ तपो मिदाग' वयप्रभवागुह्यौ स्तुतर्त्ता स्तुत्पाना एवस्यां दिः। मुख्यभित्तौ प्याज्यौ। आकाशमडलनरा त्रिरेणौ, मयगुह्यौ, इ-इ-ए-ते द्यौः, ए-उ-उ-य-ह-र-च मयमि-पञ्चने भद्रानि-रि-द्वितीया-मयमी-द्रादगीविधिनि पुनराएण वेगाए-मार्गद्वौ-मागागणौ, मेव-मीन-मरुगणिमि, अविनी-भरणी-उतापान-भरणो-त्तरमाद्रपदा-रस्तीनध्वे मयुरगेन पुस्तौ एवावध्यौ । 'ॐ ह्रीं सिद्धाय नमः' अनेन एवापौ। 'लोमयगोहरग त्रिभुवनमोहनकरग न स्यात् ॥ ७ ॥

'ॐ नमो आगरिया' क्कामान्ति-यमयाभिनन्दन-मुमनि सुपाय-गोतल-र्याग-सिमलान्त-धर्म शापि-रन्दर-नमि मदापीर-गोडगजिना ककरुर्णा पीतस्यानेन दधिगव्यां दिनि कण्डरिगा, न नोमण्डलनरा लोकाकार, नपुमकांदा, उ-ऊ मर ग-उ-उ-द-य-ल-स मज-यज्ञाने, अगातिरि-नतीपाजपोरयोदगोभि धृत्स्यनिगरेण वीपज्यष्टमाद्रपदाधिमामे मिहय निर-रात्रिभया मयार्त्तकालगुयगुधाग्यष्टान। भुतो तिसरगनिसगदितो एवानपी । 'ॐ ह्रीं आगार्येभ्यो नमः' 'अनेन एवाप नन्दगलनादिगोडग्यदार्थानि गम्भानि ॥ ३ ॥

'ॐ नमो उर-प्रायाण' पार्थमहिनाथो मरुकार्णा पीतस्यानेन व्याख्या परिभाषा दिनि मरुयदिगौ कल्पनै, द्वितीया तन्द्रानारागौ रात्रुश्रावद्वौ, ओ-श्री सराग्या प-क्ष-उ-य-भ-य-इ-उयञ्जने, रिक्तातिनि तदुर्-नरगी-पतुर्योभि ,

३ गम्भानरस्याख्याय १५ २६० मां पञ्चपदगम्भाय भाषेत् छे तर्मां मां मतेडा दम्भलोधी कर्ता साधारण केलपार षोड

कोड भगो १८ ७

धनुर्मिथुनराशिभ्यां शुक्रवारेण माघाषाढमासाभ्यां मूल-पूर्वाषाढ-मृगशिराद्राप्नुनर्बुभिः कटुक-रसेन युतौ ध्यातव्यौ । ' ॐ ह्रीं
उपाध्यायेभ्यो नमः ' । अनेन ध्यानेन इहलोइयलाभकरा उवज्ज्ञाया हुत (तु) सव्यभयहरणा ॥ ४ ॥

' ॐ नमो लोए मव्यसाहूणं ' मुनिसुव्रतनेमिनाथौ कृष्णवर्णौ कृष्णध्यानेन, उत्तरस्यां दिशि चरणेषु ध्यातव्यौ, वायुतन्त्रे,
दीर्घकलाकारौ, बहुप्रसिद्धलोकवन्द्यमानौ, अं-अःस्वराभ्यां ङ-ज-ण-न-म-ल्ले-धं रातव्यञ्जनैः पूर्णातिथि-पञ्चमी-दशमी
पौर्णमासीभिः रविशनिभ्यां फाल्गुनश्रावणमासाभ्यां कर्कतुलराशिभ्यां पुष्याश्लेषाचित्रास्वातिविशाखापञ्चनक्षत्रैः कपायरसेन
सह ध्यातव्यौ । ' ॐ ह्रीं सर्वसाधुभ्यो नमः ' अनेन ध्यानेन पावुच्चाङ्गताडणनिउणा साहू सया सरह ॥ ४ ॥

इति पंचपरमेष्ठि-महामन्त्र-विवरणम् ।

श्रीविजयदेवीयविनयविजयकृत-

सच्चित्रश्रीउत्तराध्ययनस्य स्तवकः

आदिभागः ।

भट्टारकश्रीविजयदेवसूरीश्वरगुरुभ्योः नमोनमः । *नमो अरिहताणं । १ । नमः अर्हद्भ्यो अरुहद्भ्यो वा अरिहन्तुभ्यो वा । १ ।
नमो सिद्धाणं । २ । नमः सिद्धेभ्यः । २ । नमो आयरियाणं । ३ । नमः आचार्येभ्यः । ३ । नमो उवज्ज्ञायाणं । ४ । नमः

* आ प्रतमां पंच नमस्कार लखवापूर्वक स्तवक आग्यो छे तेथी ते अत्रे आपीप छोप ।

उपास्यायेभ्य । ४ । नमो लेण सव्यसाहण । ५ । नमो लोके र्ममाश्रुभ्य । ५ । एष पञ्चानां नमस्कार-
मव्यपावप्यणामणो-र्मवपापप्रणाशनम् । भगवानं च सर्वेषां, पन्म हवद् भगल-प्रथम भवति मङ्गलम् ॥ १ ॥

भक्तिप्रतिष्ठिपुर धनश्रेष्ठो परमेश्वरमासक्त निनतु पुरक्षीभि योनिमुक्तकालभरवेणाप्यनभिभूत नमस्कारप्रमाणाद्
प्रमणो वर ह्य मृत्या मा मारयेति वयमा निन , निन्नमित्रमुच्यणकारदत्तादुदुमुद्राद्वदत निरभि स्वर्ग (जगाम) ।

पञ्च भगलस्य निनयधर्ममाह-राउडुले मुनिदुले ७ निनय , मुनिनिनयमाह-

कञ्जननामियादीनां बाह्यसयोग वषायादीनामभ्यन्तर ताभ्यां आ-ममताद्रावेन विदुस्तस्य, न दिद्यते अगार-गृह यस्य
अनगारस्य, मिथो-मिथोपजीनिन साधो धममूलतमाद् भिनय-साध्याचार प्रादु कृत्स्न्यामि, द्वितीया तृतीया ४ भा साधय
आनुद्व्या-अनुक्रमण मृणुत मे-मम 'वधयान' इति गम्य श्रोतुरमिमुलीकुरणम् ॥ १ ॥ निनययोग्यस्वरूपमाह-आज्ञा-आगम
न्या, निर्देशो-गुरुव ७ इदमित्यमेव'ति निनयक , गुग्णा उपपत्तो-गुरुचोविषयादेशावधानकारक , समीपस्थापीत्यर्थ , न
त्वाद्वितीया दूरस्थापीत्यर्थ , इद्वित-निदुणधीगम्य इषदङ्गकम्पाद्याकार-सूत्रधीगम्य कायं दिगल्लोकनादि तयो तत्रा-ज्ञाता
त निनीत-निनययोग्य इत्युच्यते ॥ २ ॥ अथ तत्रातिस्पर्धित्वादविनीतमाह-नञ्योगेन आद्याऽनिश्चर-अनिमयदर , गुग्णा
मनुष्याकारक गुग्मोदूरस्थापीत्यर्थ प्रत्यनीर-गतिरुच्यते , अविनीत-दुर्विनीत इत्युच्यते । प्रत्यनीकृत्ये दृष्टान्तमाह-

एकस्याचार्यस्य र्मिनीत शिष्य , तेन ७ मिद्वानलयात्रायामवतरता गुग्णा वधाय शिला मुक्ता, पदयोर्मध्ये निर्गता,
गुरुलोक्त-स्वीतो विनश्चरमीति, तर्हि मध्यावतु र्हो ननीबुले तपस्याया स्थित , तपोलक्ष्या कूलमन्यतो वदम् , तेन तुल्यमाल इति

नाम प्रसिद्धम्, इतश्च कोणिकेन हृष्टविहङ्गवैरेण चेटकनगरी वैशाली वेष्टिता, "समणे जह कूचालए, मागहिंयं गणिंयं लहिंस्सए । राया य अमोगचंदए, वेसालिं नयरिं गहिंस्सए ॥ १ ॥ इत्यागाशयव. श्रुत्वा वेश्याकन्यानीतः कूलमालकः स्तूपपातनभाषणेन दुर्गतिं गतः ॥ ३ ॥ कूलमालदृष्टान्तानन्तरं दुर्विनीतत्वे दोषमाह-यधेऽप्युपदर्शने शुनी पूती-परिपाकतः क्वचित् गन्धौ कण्ठौ यस्याः दुष्टवचसा क्रूरभाषी अरिः-शत्रुर्यस्य गुलारिः निष्कास्यते ॥ ४ ॥ अहैवं किमसौ प्रवर्त्तते ? उच्यते, अपायोपहतमत्तित्वेन, तत्र दृष्टान्तमाह—कणास्तन्दुलास्तन्मित्रं क्षीरदुग्दकमित्यर्थः, त्यक्त्वा पिपां-पुरीषं युञ्जते शूकरः, एवं-दृष्टान्तेन शीलं-शोभनाचारं त्यक्त्वा दुःशीले-दुष्टाचारे रमते मृग इव मृगः मरणेऽपि नादविक्रलः ॥ ५ ॥ उक्तोपसंहारपूर्वकं कर्त्तव्योपदेशमाह—

यतश्चैवं ततः किमित्याह—कर्त्तव्यमेव दृढयति-तस्मात्कारणाद्विनयमेपथेः नैकार्थत्वात्कुर्यात्, शीलं-शुद्धाचारं प्रतिलभेत्-प्राप्नुयात् इत्याह—नितरां शान्तः स्यात्, सुखरी-वाचालः, आचार्यणामन्तिके-समीपे सदा अर्थयुक्तानि-हेयोपादेयादिवाचकानि आगमवाचांसि शिक्षेत-अभ्यसेत्, निरर्थकानि-भक्तस्त्रीदेशराजकथादीनि च वर्जयेत् ॥ ७ ॥ कथं पुनर्विनय एपयितव्य आसितः-दत्तशिक्षः न कुप्येत, क्षमां सेवेत पण्डितः, धुद्रैः बालैः-शीलहीनैः सह संसर्गं हास्यं क्रीडां च वर्जयेत् ॥ ९ ॥ प्रकारान्तरेण विनयं निशान्तत्वे निषिद्धं चाह—मा-निषेधे च-पुनः चण्डात् कोपादलीकं मृषा चण्डालयोनिभवं कर्म वा मा कापीः, बहुकं

अलनालरूप अरिम्नि मा च आलोपेत्, बह्वालयनादध्ययनादि यायात्, किं कुर्यादित्याह-अथययोरुप्यादिलक्षणेन च अधीत्य ततोऽनन्तर ध्यायेत् एकम्-भाम्तो सगादिरहित द्रव्यतो रहसि ॥ १० ॥ अकृत्यनिषेध कृत्यमिधि चाह-

आहत्य-रुदाचिन् चाण्डालिक श्लेष क्रत्या न निहनुगीत-नापलेन रुदाचिदपि, किं कुर्यादित्याह-ह्य अग्निनीताश्च इय आकृत नो कृतमिति च ॥ ११ ॥ गुह्यदर्शनेन प्रार्त्तितव्य निरर्त्तितव्य च नायेत्येत्याह-मा-निषेधे गत्यथ-अग्निनीताश्च इय प्रद्वार वचन-प्रवृत्तिनिवृत्तिविषय इच्छेत् पुन पुन, परमिष-चर्मवल्परूप दृष्ट्वा आकीर्ण-विनीताश्च इव तद्वत् पातक परिर्नयेत् ॥ १२ ॥ गत्याकीर्णतुल्ये गुरौ नोपमाने नो विधिस्तित्याह-अनाश्रया वचमि अस्मिता, स्थूलराम-अनिपुणमापिग, बुशोला-दृग्गोला, मृदुमपि-लोपहीनमपि गुरु गण्ड-कोपयन्त प्रमुंरन्ति क्षिप्या, रिचानुगा-इरयानुवचिन लघु-क्षीघ्र दक्षस्य भावो दाक्ष्य तेनोपपेना-युक्ता प्रमादेयु, ते क्षिप्या ह-पुन दुराश्रयमपि-दृष्टेनाश्रयणीयमपि ॥ दुराश्रयमित्यर्थे च द्रुहाराय-

निदर्शनम्-मित्रैस्मात्र शिष्य इत्युपहमित, हठान्गुहोत्तरा चन्द्रमूरि रोपणप्रकृति, मायुग्म पृथक्किञ्चिन्ति, नयपरिगीत कर्मिन्नागरिक मित्रैस्मात्र शिष्य इत्युपहमित, हठान्गुहोत्तरा

लोच कृत्वा च दीक्षित, नष्टेषु मित्रेषु न च विनीत गुरु रूढे कृता मार्गे प्रस्थित, गण्डवन्स्य गुरुनाटेने शमयत केवल-

मुत्पन्नम्, नाते च धामगया गुरोरपि केवलवानमुत्पन्नाम् । प्रीये अमत्ये निदर्शन-गरागागरादनस्थाने, श्रुत्या चाग्रध्व ज्ञातया यथा स्मृतिबुलपुत्रेण आतथागक मानवचमा गृहोऽयं, वय हनीनि पृष्टे तेनोभय गारागणीयात्-येन, किञ्चित् पृष्ट मुक्त सत्कृतम्, तद्वत्प्रोच निरुक्तम् ॥ १३ ॥ कय गुरुचित्तमनुगमनीयमित्याह-न

सन् वा नालीकं-अरात्यं वदेत्, कारणान्तरे गुरुणा निर्भर्त्सितोऽपि क्रोधमसत्यं-निष्फलं कुर्वीत, धारयेत् मनसीति शेषः, प्रियमिवा-
प्रियमपि-इष्टमिवानिष्टमपि । प्रिये चाप्रिये निदर्शनं यथा—

कस्मिंश्चिदशिबोपद्रुते पुरे त्रयो भूतवादिनः । नृपेण पृष्टे एकेनोक्तं-मम भूतः सरोपः तं दृष्ट्वा ऊर्ध्वं मुखे कृते रोगोत्पत्तिः,
अधोमुखे कृते रोगैर्गन्ध्यते. अलं तेन । द्वितीयेनोक्तं-मम भूतं चिकृत रूपं दृष्ट्वा हसने सप्तधा शिरःस्फोटः स्तवने च रोगमुक्तिः,
तेनाप्यलम् । तृतीयेनोक्तं-मम भूतदर्शनेनैव रोगमुचितं सर्वोपद्रवशान्तिश्च, स च सत्कृतः । तद्वत्साधुरपि प्रियमप्रियं सहेत ॥ १४ ॥
आत्मदमनेनैव क्रोधासत्यताकरणं स्यात्तदेवाह—आत्मा (नं) नैव दमयेत्, आत्मा दान्तः-दान्तः सुखी
भवति, अस्मिन् लोके परत्र च आत्मदमने निदर्शनम्—

रात्रिमुक्तनियमवन्तौ पृच्छिपतिसुतौ धाट्यां परस्परं मांसपाके मद्यानयने विपक्षेपः रात्रौ भोजने सर्वेऽपि मृताः, द्वौ भ्रातराबु-
द्धरितौ, इहलोकं परत्र च सुखिनौ ॥ ५ ॥ किं पुनः परिभाषयन्नात्मानं दमयेदित्याह—

वरं-प्रधानं मया आत्मा दान्तः संयमेन तपसा च, मा अहं परं दमितः-खेदितः वन्धनैः-वात्रादिकृतैः, वधैश्च लकुटादिसाधनैः ।
वन्धने वधे च निदर्शनम्—

श्रेणिकेन सेचनकहस्ती चद्वो, हरितश्च तापसः (सह) आलानमुन्मूल्य वने गतः, देवोऽस्या स्वयमेवागत आलाने, तद्वन्मोक्षार्थिना
स्वयमेव दमनीयः इति ॥ १६ ॥

गुर्वनुवृत्तिप्रतिरूपमविनयनिषेधमाह—प्रत्यनीकत्वं च बुद्धानां-आचार्याणां वाचा-त्वं किमपि न जानासि इति रूपया,

अत्रा दर्शना कथयेन-चरणसंगतान्तिता । पि जनमल ता, यदि या हवि-एकानो, नर दुर्यात्स्वर्गनिधि ॥ १७ ॥ ५८
 मुद्रापणान्मरु निनयमाह-न पलन-त्रिगादिषार्धत उपस्थितेति मर्मा, न पत्तोऽग्रे ममपरिस्मममात्र स्मन्के तत्स्यज्जा
 नन-यातामारायाणा पृष्ठत-मगुवरगनात्, न युज्यात्-मवद्वयेत् उरुणात्मीचेन गुह, परा-पयाया शुचिा आमोनों पा पो
 नतिगृयुनात् ॥ १८ ॥ पुनर्निनयेता-नैव पर्यस्तिरु-ज्जोपरि जातुल्ला इत्येति, पाविष्ट-पाट्टयपि डानरा ७ मया-
 साधु, पादौ प्रमातितो वाऽपि, पूर्वोर्वाति या न विष्टेत् तुग्गापनि-के-मनोपे ॥ १९ ॥ पुन-त्रिगात्रिनयना-त्रायापिदिनि
 व्याहृत-अदिन तृणोपील न नः, निदिनि-ग्लानाद्यभ्यायासपि, प्रमादेवो-त्रनाद प्रविउ शाल निनागाधी-मो गी
 उपतिष्ठेत्-गुरुमपीप मदा ॥ २० ॥ पुनर्निनयेता-नैव पर्यस्तिरु-ज्जोपरि जातुल्ला इत्येति, पाविष्ट-पाट्टयपि डानरा ७ मया-
 आ-स्पृश्यति-यदति वारवा-पति वा, गुरो-न निवीदेत्-उपनिने स्त्रानि-वि-व्यागानादिदपि रररा तामन-
 प्रोच्छनादि नीर-वैधेयान् यतो-यत्तारा, यदन्तिश्रुति एत युक्त विधिमन्त्रतिगृयुनात् ॥ २१ ॥ अत्र शि-रस्य पृ-ञ्जविधिमाह
 आत्मेन गत आमेन न प्र-रत्यग्राणि नैव दृग्यागत-मस्तारकस्यित कदाचिदपि, यदाशितत्त्ववि निनु आगम्य उःफुड
 मुक्तासा मन्-रागत प्रोच्छनादिगते वा पृच्छन् प्रकृताञ्जलि, प्राकृततातस्तदस्य पर निपात ॥ २२ ॥ अत्र शि-र
 गुरुकृत्यमाह-उक्तग्राण निनययुक्तस्य मन्त्र अर्थे च पुन-मृगार्थी पृच्छयमानस्य-पृच्छास्त निष्पस्य व्यापणीयात्-व्यापृयात्,
 येन प्रमरण श्रुतमाकर्णित गुरु ॥ २३ ॥ अय-निष्पस्य-अक्षनिनयमाह-मृगामस्तस्य त्यजेत् मिनु-नाशु, न च अयधारणीय
 नसिध्याम एव रस्यम एवत्यादिभ्य चदन्, मिन्नुना भाषादोप अमत्यादिक त्यजेत्, नायाम्ना ७ च विदु मन् ॥ २४ ॥ निश्च

भाषाविनयमाह—न लपेत्-वदेत् शृष्टः सावधं-अनर्थकं, न निरर्थ-निःप्रयोजनं, न मर्मकं-चौरः काण इत्यादिरूपं, आत्मार्थ-आत्म-प्रयोजनं, परार्थ-परप्रयोजनं, वा उभयोरात्मनः परस्य चान्त(न्यत)रेण प्रयोजनेन वा ॥ २५ ॥ उपाधिकृतदोषत्यागमाह—

समरेषु खरजुटीषु-लोहकारादिशालासु तथा “चूर्णिन्कृत् ‘समरं’ नाम जल्य लोहारा हिट्ठा कम्म करिन्ति.” गृहेषु, सन्धीषु-शिक्षितः सन् संलपेत् न संलपेत् ॥ २६ ॥

गृहद्वयान्तरालेषु. च महापथे-राजमार्गादौ, एरुः-एकक्री एकस्त्रिया सार्धं नैव तिष्ठेद् न संलपेत् ॥ २६ ॥ शिष्य-यत्कुर्यात्तदाह—यत् मां बुद्धाः-गुरुवः अनुशासति शीतेन-सोपचारवचसा परेषण-कर्मक्षेपेन वा, मम प्राप्तार्थरूपो लाभ इति प्रेक्ष्य-आलोच्य प्रयतः-प्रयत्नवान् तदनुशासनं प्रतिशृणुयात्-अङ्गीकुर्यात् ॥ २७ ॥ किं द्वितकृदनुशासनं कस्यचिदन्यथाऽपि सम्भवतीत्याह—उक्तरूपमनुशासनं उपाये सुदुपरुपभाषणादौ भव अपायं दुष्कृतस्य च चोदनं-प्रेरणं ह्य किमाचरितमितिरूपं, हितं तत् मन्गते प्रज्ञः-

प्रज्ञावान्, विपं भवति असाधोः-क्षमादिहीनस्य ॥ २८ ॥ अमुमेवार्थं स्पष्टयन्नाह—हितं विगतभयाः बुद्धाः-तत्तज्ज्ञाः परस्य-कर्कशं अपि अनुशासनं गुरुकृतं विपं तद्वदति मूर्खाणां क्षान्तिशुद्धिकरं पदं-ज्ञानादिगुणस्थानम् ॥ २९ ॥ पुनर्विनयविशेषमाह—आसने-वर्षासु पीठादौ अन्यत्र पादश्रोच्छने उपतिष्ठेत्-उपादिशेत्, अनुच्चे द्रव्यतो नीचे भावतोऽल्पमूल्ये, अकुचे-अस्पन्दमाने, स्थिरे, अल्पोत्थायी विराधना संभवात्, नित्ययायी-निमित्तं विना नोत्थानशीलः, एवंविधः सन् निपीदेत्, अल्पशब्दोऽभावार्थः, ततश्चाल्यं-असत् कौकुचं-कराङ्घ्रिभ्रमणाद्यमज्येष्ठात्मकमस्येत्तत्कौकुचः ॥ ३० ॥ गंग्रति चाणाविनयात्पिक्तामेपणासमितिमाह—सतम्भ्यर्थे तृतीया, काले-प्रस्तावे निष्क्रमेद्-गच्छेद् भिक्षुः-साधुः, काळे-गमये च प्रतिक्रमेत्-प्रतिनिर्गतेन, किमित्येनमत आह-अन्नालं-तत्क्रियाकाण्डासमयं च धिवर्ज्यं, प्रस्ताने तत्कालोचितं समाचरेत् ॥ ३१ ॥ निर्गतश्च यत्कुर्यात्तदाह—परिपाट्यो

गृहपङ्क्तौ न निष्ठेत्, यद्वा भोक्तुमुपनिष्ठपुरुषपङ्क्तौ न तिष्ठत, चित्तायर्थात्मस्येति भिन्नु-साधु, गृहिणा दत्ते तने एषणा-
 गवेपणा दोषपरिहाररूपा चरेत्-आसेवेत, प्रतिस्पण चिरतनमुनिप्रतिनिम्नेन एषयित्वा-गवेषयित्वा, गवेपणोक्ता, प्राप्तपणामह-मित
 अतिभोक्तव्यतां ननु क्लान्तिस्तान्तरपारणयमेन मध्यमेत्-भुजीत ॥ ३२ ॥ यत्राप्यभिक्षुक्राममस्ता त्रिधिमक्त, यत्र च पुराया
 ताप्यभिक्षुक्रममस्ता त्रिधिमह-त्रिमक्त्यत्ययाक्तातिदूरे, जनासन्ते अयमिक्षुगवेपणाशुद्रय, ना-पा-अयमिक्षुकोषया
 गृहिणामपि चतुर्गुणैत एक-एकत्र निष्ठेत्, भक्तार्थं लक्षित्वा-उद्धृत्य तम यभिक्षु नान्तिकामेत-न ग्रथित तदप्रीतिसमगात्
 ॥ ३३ ॥ पुनस्तद्विधिमह-नारुन्ने-प्रासादोपरि मालान् कयावपायसमगात्, नीचे-भूमिगृहादौ, नामन सघट्टादिरहितेन,
 नातिदूर-एषणाशुद्रयममगात्, अत एव प्रायुक्त-सहजमसक्ति(क्त)-तुरहित, परग-गृहिणा आत्मार्थं कृतमाहार प्रतिगृहीयात्-
 स्वीकुर्यात् मयत-यति ॥ ३४ ॥ गाथाद्वयन गवेपणाविधिरुक्त, अय ग्रामेपणाविधिमह-अद्या प्राणिनो यस्मिन्, अल्पानि
 वीचानि यस्मिन्, उपलक्षणात् सर्वनीगृहीने, प्रतिष्ठन-उपर्यान्नादिते उपाधपादौ, मन्त्रे पार्थक्य कटशुद्रयादिना, समक-अप
 साधुयुत न त्वेकाग्रयन सयत भुनीत-अनीयात् यतमान अपरिज्ञादित-कडकमरडरडकादिरहितम् ॥ ३५ ॥ अथाहारशुद्धिमह-

सुकृतमनादि सुपत्रम घृतपूर्णदि, इत्युभयत्र प्रदक्षने, सुष्ठुभ शार्कपरादि, सुदत तिस्तादिना, मृत-प्रासुक, सुनिष्ठित-
 रसपरुपगत, सुलट-सर्पप्रकारेण शोभन, तथापि सागध पातकरारि वज्रयेत् मुनि ॥ ३६ ॥ सुविनीतेतोरपदशेन यद्गुणो स्यात्तदा
 -रमने पण्डिते विनीत शोभन, तथापि सागध पातकरारि वज्रयेत् मुनि ॥ ३६ ॥ सुविनीतेतोरपदशेन यद्गुणो स्यात्तदा
 आज्ञापयन् शिक्षयन् गत्यश्चमिन् वाहक ॥ ३७ ॥ बालाभिमविविमह-सुडुका-उत्तरा मे-मम, चपेटा-कृतलागत मे-मम,

आक्रोशा-गाल्यादयश्च, वना-दण्डादिवता मे-मम, कल्यार्ज-हितकामिं अनुशासन्त गुरु पापदृष्टिः इति पूर्वोक्तिनन्त गम्यते ॥ ३८ ॥
 विनीताभिमन्थिमाह-पुत्र उच भ-मम भातेन जातिः मन्वन्वीच इति दुष्टा गुरुर्मासनुशास्तीति भावः, मुनिष्य, कल्यार्जं गुरुं तु-
 जासनं मन्यते, पापदृष्टिस्तु दुःश्लिष्य आत्मानं हितानुशासनेनापि शास्यमान दागमिन गम्यते ॥ ३९ ॥ निनगर्गमन्माह-न कोप-
 येत्, आचार्यदिक, गुरुभिः शिष्यमाणं स्मान्मानसपि न शोषेत् बुद्धोपनातो-आचार्योपवाती न स्यात्, तथा न म्भात्रथा नुनते-
 व्यथतेजनेनेति तोत्रं गवेषयतीति-तोत्रमग्रेषुः । तोत्र-द्रव्यनः प्राजनादिः जातस्तु तदोद्भोजनम् । अत्रोदात्त-
 कश्चिदाचार्यो युगग्रन्थः, क्षीणजन्मत्वत्वादेकत्र स्थितः, अन्यदा तच्छिष्यैश्चिन्तितं लुप्तुद्वा, अज्ज्ञसोऽयं, स्निग्धाहारः
 क्रियच्चिर सेवनीयः, स्निग्धाहारं न निरुहन्ति, वदन्ति न श्राद्धा न दहन्तीति, श्राद्धपुस्तोऽपि वदन्ति नलेखनां चिह्नीष्वो गुरुवः
 स्निग्धाहारं न गृह्णन्तीति, अन्यदा श्रद्धेर्विज्ञाना गुरुनः-युयं मुनीर्यमस्माकं, सनाथा वयं, स्निग्धाहारं गृह्णेत, शिष्याणामस्मान्क च
 शिरसि भारो न कुन्ते इति, ततश्च गुणभिः शिष्यैश्चिन्तितं ज्ञान्वा तदप्रीत्या भारं प्रत्याख्यातं, तद्वत् बुद्धोपवाती न स्यात् ॥ ४० ॥

॥ ३९६ ॥

कथंचित्कुपिते यत्कृत्यं तदाह-
 आचार्य-गुरुं कोपितं-सक्रोपं तात्वा प्राप्तीति-प्रतीगुपयदकृतचसा दगादयेत्-द्रवाद् नयेत्, एतदेनाह-प्रिष्यापयेत्

क्रोपं-उपग्रामयेत् प्रकृताञ्जलिः चेदेतु धर्मिष्वयं न पुनः प्रमादा पतितान् प्रिष्यामीति ॥ ४१ ॥ गंप्रति यथाचार्यस्य क्रोप एव न
 स्यात्तथाह-धर्मज्ञ-ज्ञान्यादिना श्रित-उपाजितं च विधिव्यवहरणं व्यवहार बुद्धेः-आचार्यैः ज्ञानस्थितं-स्वीकृतं रादा तं आचरन्
 व्यवहारं गर्हणां निन्दामविनीत इति नाभिगच्छन्ति-न प्राप्नोति शिष्यः ॥ ४२ ॥ विनीतो यादृश्यात्तदाह-मनोगतं चागमगत

उत्तरा०

अवचूणिः

॥ २२१ ॥ द्वे सागरोपमे उत्कृष्टेन स्थिति भवेत् सागरो-सागरोपमे द्वौ
(द्व) उत्कृष्टेन स्थिति भवेत् दशाने नच येन माधिक पल्योपमम् ॥ २२३ ॥ सत्यं सागरोपमाणि उत्कृष्टेन स्थिति भवेत्
सन्तुमार नच येन द्वे एव सागरोपमे ॥ २२४ ॥ माधिका सागरा-सागरोपमाणि सत्य उत्कृष्टेन स्थिति भवेत् माहे द्वे जघ येन

साधिको द्वौ सागरो-सागरोपमे ॥ २२५ ॥ चतुर्दश सागरोपमाणि

दश येन सागरोपमाणि उत्कृष्टेन स्थिति भवेत् ब्रह्मलोकं जघ येन सत्यं सागरोपमाणि ॥ २२६ ॥ चतुर्दश सागरोपमाणि
उत्कृष्टेन स्थिति भवन् लान्तकं जघ येन दश एव सागरोपमाणि ॥ २२७ ॥ सत्यं सागरोपमाणि उत्कृष्टेन स्थिति भवेत् महागुरुं

जघ येन चतुर्दश सागरोपमाणि एकोनविंशतिरेव उत्कृष्टेन स्थिति भवेत् जानते नच येन अष्टदश सागरोपमाणि ॥ २३० ॥
॥ २२९ ॥ सागरा-सागरोपमाणि एकोनविंशतिरेव उत्कृष्टेन स्थिति भवेत् सागरोपमाणि ॥ २३१ ॥ सागरा-

विंशतिरेव सागरोपमाणि उत्कृष्टेन स्थिति भवेत् सागरोपमाणि ॥ २३२ ॥ द्वाविंशति सागरोपमाणि
सागरोपमाणि एकाविंशतिरेवोत्कृष्टेन स्थिति भवेत् सागरोपमाणि ॥ २३३ ॥ रु गानीताना स्थितिमाह-त्रयोविंशति सागरोपमाणि उत्कृष्टेन स्थिति

उत्कृष्टेन स्थिति भवत् अन्पुते नच येन सागरा एकाविंशति सागरोपमाणि ॥ २३४ ॥ चतुर्विंशति सागरोपमाणि ॥ २३५ ॥ पञ्चविंशति

उत्कृष्टेन स्थिति भवेत् प्रथमे त्रयोविंशति मागरोपमाणि ॥ २३६ ॥ पञ्चविंशति
भवेत् द्वितीये त्रयोविंशति उत्कृष्टेन स्थिति भवेत् तृतीये त्रयोविंशति उत्कृष्टेन स्थिति सागरोपमाणि ॥ २३७ ॥

अन्त्यभागः

अथ देवानाह—

देवाः चतुर्विधाः उक्ता अर्हदादिभिः तान्मम कीर्तयतः शृणुत, तद्भदानाह—भौमेयिकाः—भवनपतयः, वानव्यन्तराः—
निरिकन्द्रावननिवासित्वात्, ज्योतिष्काः—ग्रहादयः. वैमानिकाः—ऊर्ध्वलोकनिवासिनः तथा ॥ २०३ ॥ एषामेवोत्तरभेदानाह—
दशधा—दशप्रकाराः भवनेषु वस्तुं शीलं येषां ते भवनवासिनः—भवनपतयः, अपृथा—अष्टभेदाः वनेषु विविधास्पदेषु क्रीडारसिकतया
चरितुं शीलं येषां ते वनचारिणः—व्यन्तराः, पञ्चविधाः—पञ्चभेदाः ज्योतिषेषु विमानेषु भवाः ज्योतिष्काः. द्विविधाः—द्विभेदाः
विमानेषु भवाः वैमानिकाः, तथा ॥ २०४ ॥ भवनपतिभेदानाह—सर्वत्र कुमारशब्दयोजना असुराः—असुरकुमाराः, नागाः—नाग-
कुमाराः, सुवर्णाः—सुवर्णकुमाराः, विद्युतः—विद्युत्कुमाराः, अग्नयः—अग्निकुमारा आख्याताः, द्वीपाः—द्वीपकुमाराः, उदधयः—
उदधिकुमाराः दिशाः—दिककुमाराः, वाताः—वायुकुमाराः, स्तनिताः—स्तनितकुमारा, भवनवासिनः—भवनपतयः ॥ २०५ ॥ अथ
व्यन्तरभेदानाह—पिशाचाः, भृताः, यक्षाः च रक्षसः किन्नराः, किंपुरुषाः. महोरगाः, च गन्धर्वा अष्टविधा वानव्यन्तरा ॥ २०६ ॥
अथ ज्योतिष्कभेदानाह—चन्द्राः, सूर्याः, ग्रहाः, चैव नक्षत्राणि. तारागणाः—प्रकीर्णताराः, दिशासु विशेषेण चरितुं शीलाः दिशा-
वचारिणः चैव पञ्चधा ज्योतीरपि विमानानि आलयत्वेन येषां ते ज्योतिरालयाः ॥ २०७ ॥ अथ वैमानिकभेदानाह—

वैमानिकास्तु ये देवा द्विविधास्ते व्याख्याताः, कल्पं—देवलोकमुपगच्छन्ति इति कल्पोपगमाः, तु वोद्वव्याः, कल्पपातीताः

तदुपरिस्था, तथैव च ॥ २०८ ॥ कल्पोपमा द्वादशधा—सौधर्मा ईगानरा—ईगानवासिन, तथा सनत्कुमारा, माहेन्द्रा, ब्रह्मलोका, च लान्तका, महाशुक्रा सहस्रारा, आनता, प्राणता, तथा आरणा, अच्युताश्चैव इति कल्पोपमा सुरा ॥ २०९-२१० ॥ कल्पातीतास्तु ये देवा द्विविधारत व्याख्याता ब्रवेया—ब्रवेयक्रासिन, अनुत्तरा—अनुत्तरविमानवासिन, ब्रवेया नवविधा तयोर्मध्ये ॥ २११ अधस्तनाधस्तना, च ३ धस्तनमध्यमा, तथा अधस्तनोपरिमा, च ४ मध्यमाधस्तना, तथा मध्यममध्यमा चैव मध्यमोपरिमा तथा उपरिमध्यमा, तथा उपरिमोपरिमा चैव इति नेत्रेयरा सुरा अनुत्तरसुरानितो—ब्रवेयक्राधनानन्तर वक्ष्यामि आनुपूर्व्या ॥ २१-२१३-१४ ॥ त्रिनया—त्रिनयविमानवासिनश्च, वैजयन्ताश्च, जयन्ता, अपराजिता, सर्वादि सिद्धिगार्थश्च पञ्चधा अनुत्तरा सुरा ॥ २१५ ॥ इति वेमानिका एते ऋतेरुधा एवमादयः, दवान् क्षेत्रत आह—लोमस्य एकदेशे त सर्वे परिकीर्त्तिता ॥ २१६ ॥ तान् कालत आह—मन्तति प्राप्य अनादिका अश्वयवसिता, अपि च स्थिति प्रतीत्यु सादिका सपर्यवमिता अपि च ॥ २१७ ॥ अतः तथा भगस्थितिमाह—प्रथम भवनपतीना चाह—

साधिर सागरोपममेकमुत्तरेन स्थिति भवत् भौमयकाना—भवनपतीना, जयन्त दक्षर्यमहत्वाणि प्रमाण येषां ते दक्षर्य साहस्रिका ॥ २१८ ॥ अथ व्यन्तराणा भगस्थितिमाह—पल्योपममेक तुल्येन स्थिति भवत् व्यन्तराणा, जयन्त दक्षर्यमाह स्रिका ॥ २१९ ॥ अथ ज्योतिष्काणामाह—पल्योपममेक तुल्येन तु साधिका वर्षशतसहस्रेण—वर्षलक्षेण स्थिति ज्योतिष्काणा तु ॥ २२० ॥

अष्टभाग—अष्टमभाग पल्यस्य—पल्योपमस्य स्थिति तेषा जघन्यका, वेमानिकस्थिति इतोऽनन्तर वक्ष्यामि आनुपूर्व्या

॥ २२१ ॥ द्वे सागरोपमे उत्कृष्टेन स्थितिः भवेत् मौर्व्यं जघन्येन एहं तु पल्लवोपमम् ॥ २२२ ॥ साधिकौ सागरो-सागरोपमे द्वौ
(द्वे) उत्कृष्टेन स्थितिः भवेत् ईशाने जघन्येन साधिकं पल्लवोपमम् ॥ २२३ ॥ सौम्य सागरोपमाणि उत्कृष्टेन स्थितिः भवेत्
सप्तकुमारे जघन्येन द्वे एव सागरोपमे ॥ २२४ ॥ साविकाः सागराः-सागरोपमाणि सप्त उत्कृष्टेन स्थितिः भवेत् माहेन्द्रे जघन्येन
साधिकौ द्वौ सागरो-सागरोपमे ॥ २२५ ॥

दश चैव सागरोपमाणि उत्कृष्टेन स्थितिः भवेत् ब्रह्मलोकं जघन्येन सौम्य सागरोपमाणि ॥ २२६ ॥ चतुर्दश सागरोपमाणि
उत्कृष्टेन स्थितिः भवेत् लान्तके जघन्येन दश एव सागरोपमाणि ॥ २२७ ॥ सप्तदश सागरोपमाणि उत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत् मन्नाशुके
जघन्येन चतुर्दश सागरोपमाणि ॥ २२८ ॥ अष्टादश सागरोपमाणि उत्कृष्टेन स्थितिः भवेत् सहस्रारे जघन्येन सप्तदश सागरोपमाणि
॥ २२९ ॥ सागराः-सागरोपमाणि एकोनविंशतिरेव उत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत् आनने जघन्येन अष्टादश सागरोपमाणि ॥ २३० ॥

विंशतिरेव सागरोपमाणि उत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत् प्राणने जघन्येन सागराः-सागरोपमाणि एकोनविंशतिः ॥ २३१ ॥ सागराः-
सागरोपमाणि एकोनविंशतिरेव उत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत् आरणे जघन्येन विंशतिः सागरोपमाणि ॥ २३२ ॥ द्वाविंशतिः सागरोपमाणि
उत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत् अन्युते जघन्येन सागराः एकोनविंशतिः ॥ २३३ ॥ कन्यातीरानां स्थितिमाह-योविंशतिः सागरोपमाणि
उत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत् प्रथमे त्रैवेयके जघन्येन द्वाविंशतिः सागरोपमाणि ॥ २३४ ॥ चतुर्विंशतिः सागरोपमाणि उत्कृष्टेन स्थितिः
भवेत् द्वितीये त्रैवेयके जघन्येन त्रयोविंशतिः सागरोपमाणि ॥ २३५ ॥

पञ्चविंशतिः सागरोपमाणि उत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत् तृतीये त्रैवेयके जघन्येन चतुर्विंशतिः सागरोपमाणि ॥ २३६ ॥ पञ्चविंशतिः

इति श्री उत्तराध्ययनानि

(अवचरिपरिच्छिद्योपेत उत्तरभागः)

समाप्तं

अथो देवचन्द्र तालमार्गे जैन पुस्तकालयके प्र यादः ११२

पृष्ठम् पङ्क्तिः अशुद्धम्

३१४	२०	०गीजकाः
	२०	पिपप०
	२२	मुलमाध
	२४	०पुयी०
३१५	१	०साधार०
	७	छि०
	१२	०देति
३१६	१५	०अधो
३१६	२८	०व्य
३१७	१६	पञ्जत०
	१६	कुंमु०
३१८	४	०कासु०

शुद्धम्

	०गीजकाः
	पिपप०
	०मुमाध
	०पुयी०
	०साधार०
	छि०
	०देति
	०अधो
	०व्य
	०पञ्जत०
	कुमु०
	०कालमु०

पृष्ठम् पङ्क्तिः अशुद्धम्

३१९	२६	०वपा
	२६	०परापं
३२०	८	०च्छिन्ना
३२१	२१	०ष्ट्या०
३२३	२३	सादीयं
३२५	७	०मोसं
३२६	२०	०व्याता०
	२७	पच्छिहे
३२७		विराद्विपा
३२८	१	०वृदैव
	२१	अना०
३४, २५, २७		क्रीकु०

शुद्धम्

	०वमा
	०परापं
	०च्छिन्ना
	०ष्ट्या०
	साद्वियं
	०मोसं
	०व्याना०
	पच्छिहे
	विराद्विपा
	०वृदैव
	अना०
	क्रीकु०

प्रथम् पङ्क्तिः अशुद्धम्

२३५	२२	०प्रति०
२३६	११	पच्छ०
२३७	१२	सममर्त
२४०	११	प्रच्छ०
१४		प्रच्छन्नं
२४१	२६	पल्लवाद्
२४३	१	०कवणः
२४६	२०	०पुनत०
२४७	२	०नत्ति
२४८	१९	क्रान्तस्य
२४९	१२	०द्वारणं
२५१	१९	पेमा
२५१	१२	०क्षे०
२५२	१९	सागारो०
२५३	१६	०त्वादी
२५५	१५	पञ्जमो

शुद्धम्

०प्रीति०
पच्छा०
सममर्त
पुच्छ०
पुच्छनं
पल्लवाद्
०कवणः
०पुनत०
०नत्ति
क्रान्तस्य
०द्वारणे
पेमा
०क्षे०
सागारो०
०त्वादी
पञ्जमो

प्रथम् पङ्क्तिः अशुद्धम्

२५७	१५	०धित०
१५		अत्र
१८		मटवं
२५८	६	०डिण
२५९	६	वीया०
२६०	६	ओता०
२६५	८	०शम०
२६६	१४	०वणा
१६		पत्तानी०
२६७	११	चन्दतीति
२६८	२२	वंभाय०
२६९	६	०द्वमिति
२७०	१४	०थिओ
२३		०ज्ञानज्ञां
२७३	१२	०हिंसय०
२७५	२१	ओत्रस्येति

शुद्धम्

०धित०
यत्र
मडवं
०डुयणेण
वीय०
०ओत्रा०
०शत्तम०
०वणा
पत्तानि०
चन्दतीति
वंभाय०
०द्वमिति
०पीओ
०ज्ञानां
हिंसह
ओत्रस्येति

पृष्ठम् पङ्क्ति अशुद्धम्

२०५ २६	०मनुना
२०६ ५	०द्वय०
२०८ २६	०मस
२०८ २८	०वेसे
२१० १२	निदे०
२११ २०	विउ०
२१३ १५	०द्विप
२१३ १६	०येरिति
२१४ २४	उरु०
२१४ ४	पाणिपाणि०
२१४ १४	मोसलि—
२१५ १७	०जगु०
२१५ ७	तत्त्वपा०
२१६ २२	सज्जसाण
२१७ १३	क्रमा०
२१७ १५	०पूर्व क्ष०

शुद्धम्

०मनुना
०द्वय०
०मस
०वसे
निदे०
विउ०
०द्वप
०वेरिति
उरु०
पाणिपाणि०
मोसली—
०जगु०
तत्त्वपा०
सज्जसाय
क्रमान०
०पूर्व क्षा०

पृष्ठम् पङ्क्ति अशुद्धम्

२१७ २६	०तु
२१९ २	ति०
२२० २	०समाधि०
२२० ४	विद्वमणे
२२० ४	उरु०
२२१ ४	०गवा
२२३ २	अपपण
२२३ ८	विशस्य
२२३ २०	०द्वसिदि
२२६ २७	सुत०
२२७ ७	०समु०
२२८ १६	०दिनि
२३० १४	अच०
२३० २४	०द्वयाना
२३३ ७	०वदु०
२३५ २	रज्जमणे

शुद्धम्

०तु
ति०
०समाधि०
विद्वन्ममणे
उरु०
०गवा
अपपणा
विशसितमस्य
०द्वसिदि
सुत०
०सम०
०दीनि
अचि०
०द्वयापना
०वदु०
रज्जमणे

पृष्ठम् पङ्क्तिः अशुद्धम्

१६२	१९	मेअ
२४		पढमे पय
१६६	१५	अनय०
१६९	१	आस०
१६९	४	०परणे
१७१	१२	रुववद
१७३	१५	०पत्ता
१७४	२	०तत्का०
१७४	१२	हेत्
१७५	१८	विशस्य
१७६	४	आसि
१७७	६	कौष्टि०
	७	पद्विद्यो
१७९	३	०रणं
२७		स्वेद०
१८१	७	०द्वादिनये

शुद्धम्

मप	पढमे वप	अनिय०	स्व०	०परणे	रुववदं	०पत्तो	०तद्का०	वहेत्	विशतितमस्य	आसि	कौष्टि०	पद्विद्यो	०रणं	स्वेद०	०द्वादिनये
----	---------	-------	------	-------	--------	--------	---------	-------	------------	-----	---------	-----------	------	--------	------------

पृष्ठम् पङ्क्तिः अशुद्धम्

१८२	२	हठो
२३		०शतमस्य
१८३	११	आसि
१८४	१	"
१९१	१५	महामेघः
१९६	१९	विश
१९७	६	०कुना०
	९	दर्या
१६	१६	प्रवी०
१९९	८	असो अ०
२३		०मुप०
२००	६, ७	अण०
	८	चिच्छिन्ने
२०२	११	माना—
१८		आसि
२०३	२४	०पुटं

शुद्धम्

हठो	०शतमस्य	आसि	"	महामेघः	विशतितम०	०कुदा०	दर्या	प्रवि०	अण०	अण०	चिच्छिन्ने	माना—	आसि	०पुटं
-----	---------	-----	---	---------	----------	--------	-------	--------	-----	-----	------------	-------	-----	-------

श्लो०	पङ्क्ति	अशुद्धम्
१३३	१३	अस्थि०
१३४	२४	०प्रव
१३५	५	०द्वयस्य
१३६	१	फणी०
	२	फाग्यो०
	६	अथात्तर
१३९	१९	तियमन०
	२३	अवरा०
१४०	१०	०निर्वेदो
	१६	मिथ्यादृष्ट
१४२	२	विद्विष
१४३	■	मर्दि
	२५	उदायणो
१४५	२१	धृता
	२५	०द्वयस्य
१४६	१७	०चतुर्वि०

शुद्धम्
अस्थि०
०प्रव०
०द्वयस्य
फणी०
फाग्यो०
अथात्तर
तिर्यद्वन०
अवरा०
निर्वेदो
मिथ्यादृष्ट
विद्विष
मर्दि
उदायणो
धृता
०द्वयस्य
०चतुर्वि०

श्लो०	पङ्क्ति	अशुद्धम्
१४६	२२	०जयो
१४७	२६	०भोऽथा०
१४८	१८	०प्रयमेव
	२२	गच्छते
१५०	१	व३०भीष्टे०
१५१	६	वय०
१५२	३	यासीर०
	१६	माधा०
	१७	वद०
१५३	२५	०गृष्टे०
१५५	१३	०मागतो०
१५७	१८	०गुणजमो
१५९	२१	त्रिंश०
१६०	१२	पशु०
१६१	२०	भवत
	२५	त्रिंशो

शुद्धम्
०जु५।
०भोऽथा०
०मेवमेव
गच्छते
व३०भीष्टे०
वय०
यासीर०
मजा०
वद्वद०
०गृष्टे०
०मागतो०
०गुणजाभो
विंशतितम०
पशु०
भवत
तीर्षो

पृष्ठम् पङ्क्तिः अशुद्धम्

शुद्धम्

११५	२	हु
	२	सोअ०
	१२	कमगुणे
	२५	आक्रो
११६	७	अदाड०
	२१	मरिष्यति
११७	२	अमिपं
११८	२१	एतानवती
११९	६	०दशस्य
	११	संयुवं
	१५	कांतस्य
	१८	क्षुद्रं
१२०	१४	०मणे
	२६	०पलक्षं
१२१	७	अयं
१२२	१८	सयाणा०

पृष्ठम् पङ्क्तिः अशुद्धम्

शुद्धम्

१२३	४	गृहा०
	१५	मात्रुष्य०
१२४	८	०दशस्य
१२५	१३	पन्न०
	१३	खियाश्च
	२१	दाघ०
१२६	८	संतिषि०
	१८	पञ्च०
१२७	६	दुरी०
	११	०हार्य०
१२८	२८	०विवज्यर्
१२९	२७	संका०
१३०	२२	पोडशस्य
१३१	९	०सुक्ष
१३१	१०	शृङ्गाल
१३३	८	व्युद्ग्रहे

	प्रहा०
	मत्रुष्य०
	०दशस्य
	पन्न०
	खियाश्च
	दाह०
	संतिषि०
	पञ्चम०
	दुरी०
	०हार्य०
	विवज्यं
	संका०
	पोडशस्य
	०सुखं
	शृङ्गाल०
	व्युद्ग्रहे

उत्तरा०
अवपूर्णि

॥ ४०४ ॥

श्लो	पङ्क्ति	अशुद्धम्
८९	११	०मधुपर्ती
९०	२६	कोटलिखेग
९२	७	उपगत—
९५	१९	बर्मेया ,
९८	६	बाभ्यादयो
	११	जाता,
	१०	सर्वदृष्टे
	१३	परस्मिन्न—
९९	२२	०त्तोन्त्य
९९	२३	आयत्ताम०
	२५	कालोभूत्या
		कादयाभये
१००	५	कर्माणा
	२२	प्रत्ये घां
१०१	४	शोचन्तु०
	६	शमणा

शुद्धम्
०माधुपर्ती
कीटलिखेन
उपगत—
बर्मे पद्या
पि यादयो,
जातो
सर्वदृष्टे
परस्मिन्न—
०त्तोन्त्य
आयत्ताम०
बाओभूत्या
कादयाभये
बर्मेणा
प्रत्ये घां
शोचन्तु०
शमणा

श्लो	पङ्क्ति.	अशुद्धम्
१०२	१	०पदात्
	२५	०म मनो०
१०४	२६	आगात्रवता
१०५	१९	बरादि
	२१	०ऽतिनिष्ठ०
	२५	अपिप्यसि
१०६	२०	दा गत
	२२	अयोदयास्य
१०७	१	०देय०
	११	०गोप०
	१४	पुरातय
११०	२	०पदस्य
१११	७	०हे जा०
११२	४	०ऽति
	११	अपि०
११२	२७	तस्या

शुद्धम्
०प्रेक्षते
आमयु०
आकाशापता
बरेदि
०ऽतिनिष्ठ०
अपिप्यसि
या गतिं गत
अयोदयस्य
०देयम०
०गोप०
पुरोहित०
०पदस्या
०हे जना०
०प्राणी
अपि०
तस्याः

पृष्ठम् पङ्क्तिः अनुदम्

६४	१६	भित्वा
६५	१६	सवर्गं०
६८	७	द्वादशधाः
	२६	०प्राप्तार्थं
७१	१९	०नुभवन्ति
७१	१९	०मुद्रहस्त्य०
७६	२०	०सत्त्वं०
७७	१	भवः
७७	११	०निर्द्वैतः
	११	स्वर—
७८	१५	प्रकरणया
	१०	योक्ष्येते
	१०	निर्विधाः
	११	स्वतत्त्वं
	१८	०वद्०
८०	२५	उपायानि,
	५	सेद—

शुद्धम्

		भित्वा
		सुधर्म०
		द्वादशधा
		०प्राप्त्यर्थं
		०नुभवय
		०मुद्रहन्तोऽ
		०सत्त्वं०
		भवः
		०निर्द्वैतः
		स्वर—
		प्रकरणया
		योक्ष्येते
		निर्विधाः
		स्वतत्त्वं
		०वद्०
		उपायानि
		सेद—

पृष्ठम् पङ्क्तिः अनुदम्

८०	२०	कृत्०
८५	१०	०ऽमर्षणं,
८६	३	०लोपी०
८६	३	०श्रुतं—
	४	कदाचित्क०
	८	प्रान्तं—
	८	०रसार
	१५	शक्तिनिद्रयः
	१९	फोका
	१९	फोका०
		अवमन्थि
८७	१५	अप्रकफाले
८८	१९	०विद्योपताः
	२६	शब्देन
		शिष्टिकः
८९	१	तुरेवार्थ०

शुद्धम्

		कृत्०
		०ऽमर्षणं,
		०लोपी०
		०श्रुतः—
		कदाचित्क०
		प्रान्तः—
		०रसारः
		अक्तिनिद्रयाः
		फोका
		फोका०
		अवमानि
		अप्रकफाले
		०विद्योपताः
		शब्देन
		शिष्टिकः
		तुरेवार्थः

शुद्धम्
अप्यमस्रो
अोरप्मे
पोसेउम
ऊरणगो
समया
केविरमं
क्षेवायुयोऽपि०
०ऽयम
ख
०पयोसे०
कुपन्
भूयाण
इन्मायाः
युद्धिकयापक
०हुद्दुरय
यल्लिज्जवि

शुद्धम्
अशुद्धम्

अप्यमस्रो
अोरप्मे
पोसेउम
ऊरणगो
समया
केविरमं
क्षेवायुअपि०
०ऽयम०
ख न
०पदसे०
सुर्वस्
शुयार्ण
इलमाया
शुद्धि ययापक
०हुद्दुरय
यल्लिज्जवि

शुद्धम्

वीय मुक्ति
शुर्विषः
कोयारया
०वयोयनामा
०यद्वत्ति
रगोणा०
प्रतिविन
०योद्याटकः
मयय०
प्रसना —
०प्रधानरथा०
०मनोयापि
०याप्यो
मत्त०
आदीयत
०नोद्वर्त्तन०

अशुद्धम्

वीयनमुक्ति
इकरणा
कोयारया
०वयोयनना,
०यद्वत्तिः
०रागोना०
प्रतिविन
०योद्याटकः
मयेय०
प्रसना—
०प्रधानरथा०
०मनोयापि
०याप्यो
मत्ति०
मदीयत
०नोद्वर्त्तन०

पद्यम्

पद्यक्ति
३१ १४
३२ १
३४ १५
३२ १२
४० ५
१४ १४
२० २०
२८ २८
४२ ४
१६ १६
४३ ७
१२ १२
४४ २
४५ ७
४७ १
२४ २४

पृष्ठम्	पङ्क्तिः	अशुद्धम्
१५	२५	छिन्नवापसु
१६	६	क्षुल्लवत्
१६	१६	प्रतिपन्ना,
१६	१६	रजन्या
१७	२	पुनोऽर्द्धन्म०
१७	९	स्पष्ट—
१७	१९	भोक्तामि
१७	२१	समानताद्वानि०
१८	६	मुक्तैर्क
१८	२३	०पसर्गति
१९	६	चालकादपि
२०	८	सुपुटिकया
२०	१४	अकुक्षुचो
२०	२०	अधुवन्
२१	२०	त
२२	२७	०ष्टकादार०

पृष्ठम्	पङ्क्तिः	अशुद्धम्
२४	१५	छिन्नावापसु
२५	१०	क्षुल्लवत्
२५	१०	प्रतिपन्ना;
२६	१८	रजन्या
२६	२५	पुनोऽर्द्धन्म०
२६	१२	स्पष्टः—
२७	१५	भोक्तामि
२८	२२	समानताद्वानि०
२८	२	मुक्तैर्क
२८	८	०पसर्ग इति
२९	१५	चालकादपि
३०	१८	सुपुटिकया
३०	२२	अकुक्षुचो
३१	२६	अधुवन्
३१	२	त
३१	२	०ष्टकादार०

पृष्ठम्	पङ्क्तिः	अशुद्धम्
२४	१५	ऽयमपि
२५	१०	०कर्वते
२५	१०	०सम्पन्ना०
२६	१८	फल्यं
२६	२५	सर्व
२६	१२	आमर्षो०
२७	१५	निपाताः
२८	२२	नायधो०
२८	२	वर्ध
२८	८	पञ्चाद्व्या०
२९	१५	सिञ्जादे
३०	१८	अरोनोक्षतण०
३०	२२	प्रत्यादि०
३१	२६	प्रक्रमत्
३१	२	इदिव
३१	२	सङ्

पृष्ठम्	पङ्क्तिः	अशुद्धम्
२४	१५	ऽयमपि
२५	१०	०कर्वति
२५	१०	०सम्पत्ता०
२६	१८	फल्यं
२६	२५	सर्व
२६	१२	आमर्षो०
२७	१५	निपाताः
२८	२२	नायधो
२८	२	वृधं
२८	८	पञ्चाद्व्या०
२९	१५	सिञ्जा वदे अ
३०	१८	रोनो आतण०
३०	२२	प्रत्यादिः
३१	२६	प्रक्रमत्
३१	२६	इदिव
३१	२६	सङ्

दादशम परिशिष्टम्

श्रीउत्तराभयनानचूर्णं शुद्धिपत्रकम्

पृष्ठम्	पङ्क्ति	अनुद्धम्	शुद्धम्	पृष्ठम्	पङ्क्ति	अनुद्धम्	शुद्धम्
१	१६	प्रतिप्राप्तिरिति	प्रतिप्राप्तिरिति	८	११	सुखाऽनु०	सुखा अनु०
१	१६	मीति, 'दध्ययनप्रकारये	मीत्यध्ययन	८	२०	गुरकन	गुरुत्वं हि त
		समये प्रादुरि' ति	"प्राकारयसमये	९	१९	मिभुप्रति०	मिभुप्रति०
			प्रादु रिति	१०	१८, १९	शासत्	शासम्
१	१९	मीति, दध्य०	मीत्यध्य०	१०	२१	राद्वया	राद्वयादि
२	११	सिद्धिचित्तो०	सिद्धिचित्तो०	१०	२४, २९	गुरुत्वा०	गुरुत्वा०
३	२१	कीदृ	कीदृ	१०	२८	पावविद्वि	पावविद्वि
४	२	मीतिवत्त०	मीतिवत्त०	११	५	पिनयमाह	पिनयमाह
४	५	पादपाटावर०	पादपाटवर०	११	११	तत्प्रदानमा०	तत्प्रदानमा०
४	१६	रादितराद्	रादि अराद्	१२	२	करो या०	करो या०
६	२१	शयानशयित	शय्याया शयित	१२	६	प्रति०	प्रति०
८	६	स्वयानोमुप०	स्वयानामुप०	१२	९	प्रति०	प्रति०
८	६	सपिधु	गुहर्सा धु	१२		सहज०	सहज०

भवन्ति अभव्यसिद्धयः ग्रन्थिकसत्त्वाः—अभिन्नग्रन्थयः अनन्तसंसात्ताः ते संविल्लष्टकर्माणः किमित्याह—अभव्याः—अयोभ्याः उत्तराध्यय-
नेषु भवन्ति ॥ २ ॥ अथ यद्विधेयं तदाह—

तरदा जिणपन्नत्ते, अणत्तममपज्जवेहि संजुत्ते । अज्झाए ज्हजोगं, गुरुप्पसाया अहिज्जिजा ॥ ३ ॥ तस्मात्कारणात् जिन्नप्रज्ञ-
प्तान् अनन्तगमपर्यवः—अनेकात्तपरिच्छित्तिप्रकारैः संयुक्तान् अध्यायान् प्रक्रमात् उत्तराध्यायान् यथायोगं—योगानुष्ठानमनतिक्रम्य
गुरुप्रसादात्—गुरुचित्तप्रसन्नतारूपात् अधीयेत—पठेद् ॥ ३ ॥

जोगविही विहिता एए जो लहइ सुत्तमत्थं वा । भासेई भविज्जणो सो पावह निज्जरा बहुला ॥ ४ ॥ योगविधीन् विधाय
एतेषां यः लभते स्रन्नमर्थं वा भापते भविकजनः सः प्राप्नोति निर्जराः बहुलाः ॥ ४ ॥

जस्साहत्ता एए कहवि समप्पंति विअरहियरस । सो लविलज्जह भवो, पुव्वरिसी एव भासंति ॥ ५ ॥ यस्य जीवस्य
उद्दिष्टा एते कश्मपि समाप्यन्ते सम्पूर्णाभवन्ति विद्वन्तरितरय स लक्ष्यते भव्यः पूर्णपयः एवं भापन्ते ॥ ५ ॥

॥ उत्तरज्ज्ञायणसुयवरवंधो सम्मत्तो ॥

॥ इति उत्तराध्ययनश्रुतस्कन्धः समाप्तः ॥

उत्तरा०
अवचूणि

॥ ४०१ ॥

मानस्यामी परिजिघृत - निर्माण गत पट्टनिशब्द-पट्टत्रिजलसत्या उत्तराणि च प्रधानानि अध्ययनानि-विनयादीनि देषु ते उत्तरा
व्यापास्तान् उत्तराव्यापान् भवसिद्धिदया-भ्यागतेषा सम्भवा - र्भाषिता तान् भवसिद्धिरुपममतान् इति त्रयार्थम् ॥ ४७० ॥

जीवाजीवनिर्भूति नाम उत्तीमहम् उत्तरज्जयम् स्तम्भत्त ॥ ३६ ॥

॥ जीवार्जीवनिर्भूति नाम पट्टनिशब्दमुत्तराभ्यय । सगाप्तम् ॥

श्रीमद्भट्टारनरावतस-निजयादिदवदसीणाम् । शिशुना नयजिज्ञेय, लिखित सस्कृत स्तनक ॥ १ ॥

* ॐ ॐ *

सम्प्रति निर्बुद्धिरारोप्येतमाहात्म्यस्यापनायाह--

॥ १ ॥

*ने निर भगमिद्वीभा, परितममार्णिणो य ज भ ना । त निर पठति धीरा छतीम उत्तरज्जाए ॥ २ ॥

ज्ञे द्रुति अमगसिद्धा, गठिअमचा अणतमसासा । त सकिरिद्वठरममा अमग्निआ उत्तरज्जाए ॥ २ ॥

ये निरुति सभावनया भगसिद्धिका - भव्या परीच -परिमित ससासो दया त परीचसमातिका प्रत्यामनीभूतद्वस्तय

ये निरुति सत्त्व पठति धीरा पट्टनिशब्दुत्तराव्यापनाणि उत्तराव्यापाया ॥ १ ॥ उत्तमदायं व्यतिरयणाह-जे द्रुति-ये

ये भव्या त निरुति सत्त्व पठति धीरा पट्टनिशब्दुत्तराव्यापनाणि उत्तराव्यापाया ॥ १ ॥ उत्तमदायं व्यतिरयणाह-जे द्रुति-ये

* निर्बुद्धि गाथाआ आमा फेरफार लीखेली छे तेयो आ गाथाआ रासा छे

मन्त्राणामयोमः—व्यापारः तं मन्त्रायोगम् अथवा मन्त्रय योगश्च द्रव्ययोगः ममाद्यो मन्त्रायोगं कृत्वा भूत्या—मरमना उपल-
 क्षणात्प्रादिकर्तव्यं भूतिकर्म कर्तव्यमिदं च वे प्रपुन्यते किमर्थं—जातं—सुखं समा मधुनादयः ऋद्धिः—उपकरणमिदं सभ्यत्वं तासां
 हेतवे तदयं मानसमिदं हेतवे आभियोगिको भावनं करानि ॥ २६६ ॥ ज्ञानस्य—मन्त्रादः केवलज्ज्ञानं धर्माचार्यस्य—धर्मोपदेष्टुः, उक्त-
 च—“ ज्ञान्याः अग्रेषा गामद, वृद्ध नयाचि उपजात । अहिओ हिदपेदी, एषामगदं अणुगले ॥ १ ॥ ” संघश्च ताधन्य तेषां
 संघसाधुनां भार्यो एतन् कथं भार्यो ? यदुक्तम्—“ गृह आयागदावं चायइ य गुणे परम मते मि । चोद्व्य मन्त्रमंकी, गृहायासो
 चितहभामो ॥ १ ॥ ” अर्वावादी—अर्वावादाभापकः कित्तिपिर्वा भानना करोति ॥ २६७ ॥ सप्रति विचित्रत्वात्तद्वक्तृतेः मोह-
 प्रस्तावेऽपि यत्तुर्वता आसुरी कृता न्यात्तदाह—“ अर्वावादी—व्यवच्छिन्नो रोगस्य—नोधस्य प्रसंगो—विस्मयो यस्य स अनुमद्वारेपप्रसरः
 सदा विरोधशालितया—कथमनुमद्वारेपप्रसरत्वं, तथा चोक्तम्—“ निरुच विरोहमालो. काञ्च न याणुतप्प पच्छा । न य खासिओ
 पमीयइ, अन्तरादीणं दुक्कहपि ॥ १ ॥ ” तथा—नगुरुचये, ‘च’—पृष्ठे निमित्ते—इत्यपि चिच्छित्तिरूपे अतोनादां भवति—जायते
 प्रतिसेवी—सेवनीभूतः एताभ्यां—अनन्तगतोक्तभ्यां कारणभ्यां आसुरी भावना करोति ॥ २६८ ॥ दास्यप्रदं—आत्मप्रधानं सुख-
 व्यापारणं—नग्रेप्रदणायदो मोहसावनोक्ता, यत्तत्तद्विशेषम्—“ उभयगदेनो मग्नागमओ मग्नाविष्णुडिवती । मोहेण य मोहिता,
 संमोहं भाव्यं लुणइ ॥ १ ॥ ” विप्रनगां—तालपुत्रादेर्विशेषं च उच्यते चानिना, ज्ञं द्रव्यः—निमज्जनं जलप्रवेष्टव्यं, अनाचारभाण्डस्य
 मृत्कांस्यादिनाजनस्य—उपकरणस्य सेवी मोहादिभिः ज्ञानमरणानि उपन्यासचानिमित्तकर्मणि वर्जयति ॥ २६९ ॥ इत्येति उपमंहर-
 द्वारेण शास्त्रमाहात्म्यमाह—इत्येताव मादुहस्य कांदिदयतः कांश्चन स्यातः बुद्धः—ज्ञातन्त्र्य देवाली जातकः—ज्ञातहृत्वेदवः श्रीवर्थ

सागरोपमाणि उत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत् चतुर्थे ब्रवेयके जघयेन पञ्चविंशति सागरोपमाणि ॥ २३७ ॥ सागरा सप्तविंशतिरव
 उत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत् पञ्चमे ब्रवेयक जघयेन षट्त्रिंशति सागरा भव्यु ॥ २३८ ॥ सागरा अष्टाविंशतिरव उत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत्
 षट् ब्रवेयक ऽथयेन सागरा सप्तत्रिंशति ॥ २३९ ॥ सागरा एकोनत्रिंशदुत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत् सप्तमे ब्रवेयक जघन्येन सागरा
 अष्टाविंशति ॥ २४० ॥ त्रिंशदव सागरोपमाणि उत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत् अष्टमे ब्रवेयक जघयेन सागरा एकोनत्रिंशत् ॥ २४१ ॥
 सागरा एकत्रिंशदव उत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत् नवमे ब्रवेयक जघयेन त्रिंशदव सागरोपमाणि ॥ २४२ ॥ नयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि
 उत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत् चतुर्थे विंशत्यादिषु जघयेन ऽनत्रिंशत् ॥ २४३ ॥ अविद्यमान जघप यत्र अजघन्या, अविद्यमानमुत्कृष्ट
 यत्र सा अनुत्कृष्टा, नयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि महादिमान सर्गर्थ-सर्गार्थसिद्ध नाम तत्र महाविमानसर्गर्थे आद्युष स्थिति एषा
 पूर्वोक्ता व्याख्याता ॥ ४४ ॥ या च य आयु स्थिति दयाना तु व्याख्याता सैव तेषा नापस्थिति जघया उत्कृष्टिना भवेत्
 ॥ २४५ ॥ अथ तेषामन्तरमाह—

अनन्तराजमुत्कृष्टमन्तरमुत्कृष्ट जघन्यक विजिह्वे-यधत्ते श्वके काये देवाना भवेत् व्यनधानम् ॥ २४६ ॥ अनन्तरालमुत्कृष्ट
 वर्णपृथक्त्व जघ यद्यमानतादीना वल्गुना ब्रवेयकाना तु व्यनधानम् । २४७ ॥ सङ्ख्येयसागरोपममुत्कृष्ट वर्णपृथग्भूत जघन्यरुमनुत्तराणा
 दवाना व्यनधान तु व्याख्यातम् ॥ २४८ ॥ ऽथ तान भावत आह—एतथा वर्णतश्च न धत्तो रसत रपश्यत सत्त्वानभेदतो वापि
 विधानानि भेदा सहस्रश ॥ २४९ ॥ ससारस्याथ मिद्व्याधिति र्जया व्याख्याता रूपिणश्चास्मिन्निष्ठा द्विविधा अपि च
 ॥ २५० ॥ तज्ज्ञानप्रयोजनेन सप्रति त्रिविधमाह—

[illegible]

इरेयप्रकारान् जीवान् अभीवान् च भुत्वा-अवधार्य श्रद्धाय-प्रतिपद्य च सर्वनायाना-नैयमादीनामनुमते-अभिप्रेते रमेत-रति
हुर्यात् समय-चारिते ह्यति ॥ २५१ ॥ समयमस्तिनरणात्नन्तर यदिधेय तदह-तत् तदनन्तर अनेमति वर्षाणि धामप्य-धमण
भानमनुप्राप्त्य-आसेव्य अनेन-अनन्तरधन्यभाणेन प्रमण-परिपाटय योगस्त्वयोज्जुष्टानरपो व्यापारतेन प्रमयोगेन आत्मान सतिहो
द्रव्यतो भानतश्च दृशीहुर्यात् ह्यति, यदुक्त-“परिपालिओ अ दीहो, परित्यानो वायणा सह दिना । निष्कारद्या य सीमा, सय से
अण्णो काड ॥ १ ॥ २५२ ॥ अय प्रमयोगमगाह-डादयेव न तु न्युनाधिरानि वर्षाणि सत्तेजन-सत्तेजा उत्तपिरा सनविधि
मुक्ता-द्रव्यत शरीरस्य, भावत नपायाणां वृद्धता, भवेत्सयसर-धर्ष यावत् मध्यमिका, पणमासा च अवधिमिका ॥ २५३ ॥
प्रम ययचतुष्क भित्तया निर्युहण-तप करण परित्यागरूप हुर्यात्, इह च कुन कुर्यात् ? निचिनतपम पाणक १ द्वितीय नर्वचतुष्के
निचिन-चतुर्पण्डमादिरूप तु तपशरत्-हुर्यात् ॥ २५४ ॥ एकेन चतुर्थतपसा अन्तर व्यनधान यस्मिन् तत् एगान्तरम्,
भायाम-आचान्त कृत्वा सनत्सरो द्रौ, तत-तदनन्तर सवत्सगर्द-मासपट्टक, तु नैन गतिविजट-अष्टमद्वाग्यादि तपशरत्-
आसेनेत ॥ २५५ ॥

तत सयसगर्दं तु निरुष्टमेव तपशरत्, अन विधेयमाह-परिमित चैन रत्नपम-“दादये हि य पोटिसहितमाया
सस्मिह तु चतुर्धादिपारणक पवयेनसह्य” आयाम-आचान्त तस्मिन्ननन्तर द्विधा चिमाज्जोपट्ठित मनसरे हुर्यात् ॥ २५६ ॥
इत्येमेनादशसु वर्षेभ्यस्तिमान्तेषु दादयंक य निमर्षो हुर्यादित्याह-

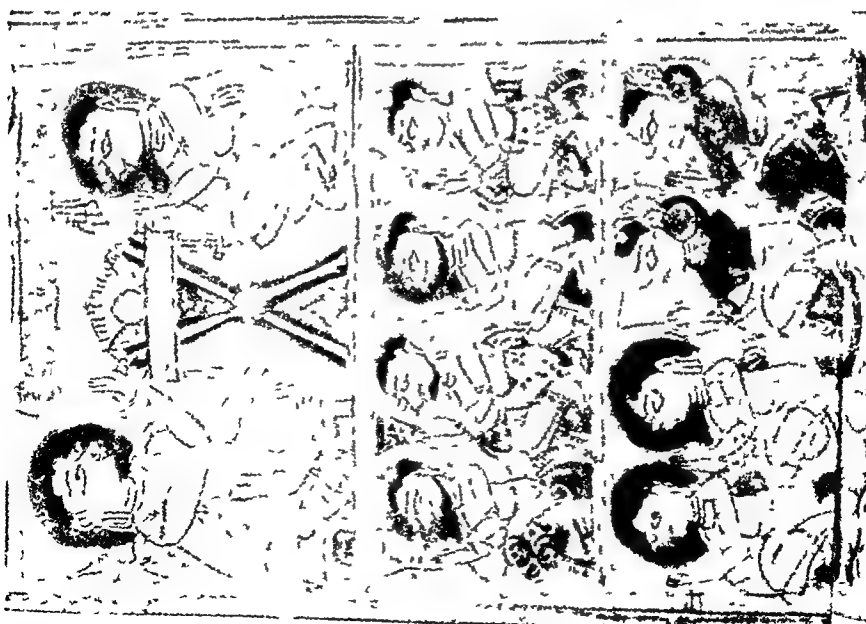
कोटया-प्रत्यारपानाप्रत्यररपया सदित कोटिसहितमिति, कोट्य-विनक्षितदिने श्रातराचान्त प्रत्यारपय तन्नाहोरान

सागरोपमाणि उत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत् चतुर्थे ग्रैवेयके जघन्येन पञ्चविंशतिः सागरोपमाणि ॥ २३७ ॥ सागराः सप्तविंशतिरेव
 उत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत् पञ्चमे ग्रैवेयके जघन्येन षड्विंशतिः सागरा भवेयुः ॥ २३८ ॥ सागराः अष्टाविंशतिरेव उत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत्
 षष्ठे ग्रैवेयके जघन्येन सागराः सप्तविंशतिः ॥ २३९ ॥ सागरा एकोनविंशदुत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत् सप्तमे ग्रैवेयके जघन्येन सागरा
 अष्टाविंशतिः ॥ २४० ॥ त्रिशदेव सागरोपमाणि उत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत् अष्टमे ग्रैवेयके जघन्येन सागरा एकोनविंशत् ॥ २४१ ॥
 सागरा एकत्रिंशदेव उत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत् नवमे ग्रैवेयके जघन्येन त्रिशदेव सागरोपमाणि ॥ २४२ ॥ त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि
 उत्कृष्टेन स्थितिर्भवेत् चतुर्थेऽपि विजयादिषु जघन्येन ऋत्रिंशत् ॥ २४३ ॥ अविद्यमानं जघन्यं यत्र अजघन्या, अविद्यमानमुत्कृष्टं
 यत्र सा अमुत्कृष्टा, त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि महद्भिमान सर्वार्थ-सर्वार्थसिद्धं नाम तत्र महाविमानसर्वार्थ आशुषः स्थितिः एषा
 पूर्वोक्ता व्याख्याता ॥ २४४ ॥ या चैव च आशुःस्थितिः देवानां तु व्याख्याता सैव तेषां कायस्थितिः जघन्या उत्कृष्टिका भवेत्
 ॥ २४५ ॥ अथ तेषामन्तरमाह—

अनन्तकालमुत्कृष्टमन्तमुहृतं जघन्यकं विजृह्णत्यधत्ते रदके काये देवानां भवेत् व्यवधानम् ॥ २४६ ॥ अनन्तकालमुत्कृष्टं
 वर्षपृथक्त्वं जघन्यक्रमानतादीनां वल्पानां ग्रैवेयकानां तु व्यवधानम् । २४७ ॥ सङ्ख्येयसागरोपममुत्कृष्टं वर्षपृथक्त्वं जघन्यकमनुत्तराणां
 देवानां व्यवधानं तु व्याख्यातम् ॥ २४८ ॥ अथ तान् भावत आह—एतेषां वर्षतश्चैव गन्धतो रसतः स्पर्शतः संस्थानभेदतो वापि
 विधानानि भेदाः सहस्रशः ॥ २४९ ॥ संसारश्चाथ सिद्धाश्चेति र्जीवा व्याख्याता रूपिणश्चरूपिणश्चाजीवा द्विविधा अपि च
 ॥ २५० ॥ तज्ज्ञानप्रयोजनेन संप्रति शिक्षार्थमाह—

પ્રખ્યાત યોગ દલગદ સાલગાઈ નેન પ્રુદેગકોષ્ઠકર ન તા મેન્દ્રેન્દ્ર દરદી યોગીશ્વર ખનનભાઈ વાપીપુરા સુરત
 મુ ૧ જાન્યુઆરી રોલપ્લેસિડ રાજત ધીપક પ્રિ દરી રુકુકુ/૧ રામકુર દરવા ન પામે અમદાવાદ

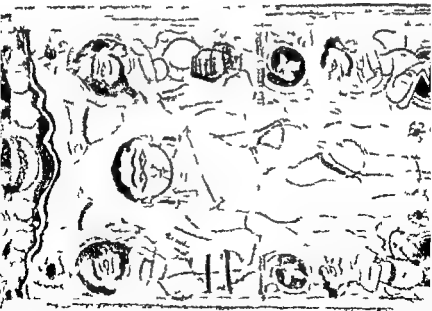

श्री
उत्तराय
यत् ३० ३०

जहा उ पायग कम्प रागक्षमममज्जित्य ।
खयइ तथमा विषय तमगममणा सुण ॥ अ० ३० गा० १ ॥

यय तय नु दुयिह, ज ममं आयरं मुणी ।
स विण्णे मव्वममारा, विण्णमुक्खइ पट्टिय ॥ अ० ३० गा० ३७ ॥

ચિત્ર ૩૧ : ચરણવિધિ નામનું અધ્યયન ૩૧ મું

આ ચિત્રના બે ભાગ છે. પહેલા ભાગમાં ઘોળા રંગના એક હસ્તીની પીઠ ઉપર એક સાધુ સૂતેલા છે. હાથી સૂંઢ ઉંચી કરીને ચાલતો આગળ વધે છે આ હાથીનું પ્રતિક જ્ઞાનનું દ્યોતક હોય એમ લાગે છે. જ્ઞાન રૂપી કુંજર ઉપર આરૂઢ થયેલા સાધુ ગતાવવાનો આશય ચિત્રકારનો લાગે છે.

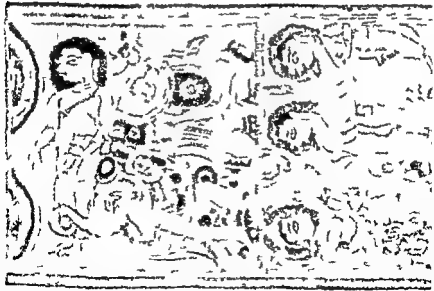
બીજા ભાગમાં ચાર હાથવાળો સૌધર્મેન્દ્ર બંને હસ્તની અંજલિ ભેડીને, સામે બેલા રહેલા બંને સાધુ પાસેથી ધર્મોપદેશ સાંભળતો અને તેઓના ચારિત્રધર્મની પ્રશંસા કરતો બેભો છે.

આ ચિત્ર પ્રસંગ એકત્રીશમાં અધ્યયનનો સ્પષ્ટ ભાવ દર્શાવે છે.

वरुणनिहि पयययामि, जीयस्स उ सुहायने ।
जे वरिप्पा वहु जीया, तिप्पा समारसागरे ॥ अ० ३१ गा० १ ॥

इह एणमु पे भियन्, ठाणसु जयर सया ।
मिप तं सद्धममारा, विण्णमुक्खर पट्टिय ॥ अ० ३१ गा० २ ॥

ચિત્ર ૩૨ . પ્રમાદરથાન નામનું અધ્યયન ૩૨ મું

આ ચિત્રના બે ભાગ છે પહેલા ભાગમાં હાથમાં રાજેલો જોધો ઉઘો રાખીને ઝઘડો કરતા એક નેન સાધુ, સામે બે હાથ ઉઘો કરીને લડતા શૂંડસ્થની સાથે કોઈ દારણથી ઝઘડો વધારતા બેલેલા છે, શૂંડસ્થની પાછળ એક સાધુ આ પ્રસંગ જોઈને આશ્ચર્ય ગામતા વિસ્મય ચિત્તે બેલેલા છે.

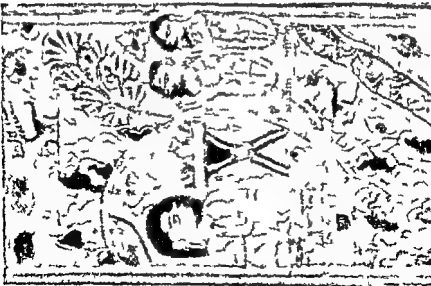
બીજા ભાગમાં સુગણશ્યામા આરામથી સ્તેલા એક સાધુ દેખાય છે તેઓની ધામ્નમાં પગ આગળ બેલેલા બે માધુઓ તેમની આસાની ગહ જતા હોય એમ લાગે છે.

આ ચિત્ર પ્રમંગ પ્રમાદરથાન નામતા વાત્રીશમા અધ્યયનનો સ્પષ્ટ ભાવ દર્શાવે છે.

मुक्तामयमगई तच्छ, मुण्ड सिद्धिपामिदं ।
वउवउरजममुत्त, नाण्डमजलकम्पन ॥ अं २८ गा० १ ॥

ययिता पुण्डवम्पार, संजमण तगण य ।
मण्डवदुग्धमण्डवदुग्ध, पद्ममति माप्तिना ॥ अं २८ गा० ३६ ॥

ચિત્ર ૨૯ : સમ્યક્ત્વ પરાક્રમ નામનું અધ્યયન ૨૯ મું

આ ચિત્રના ત્રણ ભાગ છે. પરોક્ષાર્થો વ્યાખ્યાન પીઠ ઉપર ગિરાજમાન થએલા શુરુ મહારાજ ધર્મોપદેશ આપતા દેખાય છે. શુરુ મહારાજની સન્મુખ સ્થાપનાચાર્યદંડ છે સ્થાપનાચાર્યદંડની બાબુમા જ એક કુટલક (નાનો) સાધુ ઉભો છે અને તેમની બાબુમા થીજત સાધુ અને હસ્તની જાનલિ તોડીને શુરુ મહારાજનો ઉપદેશ સાંભળતા બેઠેલા છે.

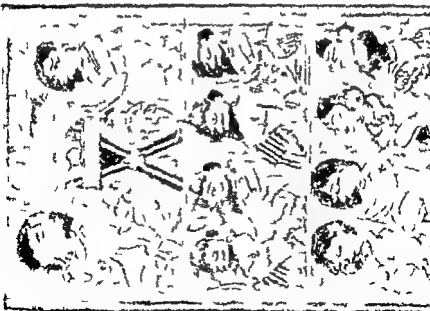
પીઠ ભાગમાં ચાર શ્રાવંડા અને હસ્તની ચંચલિ તોડીને શુરુ મહારાજનો ધર્મોપદેશ સાંભળવા બેઠેલા છે. તોત્ર બાગમાં બે માધવીઓ અને બે પ્રાચિદ્રાઓ પણ બંને હસ્તની ચંચલિ તોડીને શુરુ મહારાજનો ધર્મોપદેશ સાંભળવા બેઠેલા છે.

આ ચિત્ર પ્રત્યંગતા અને બાગમાં ચતુર્વિધ સંમતી સ્મૃત્યાત રૂપીને યોગાત્મકીકામા અધ્યયનનો આદ્ય ભાવ દર્શાવેલો છે.

सुअं मं अउत्तमान भगवया पयससगार्थ-३८ गनु मम्मसपरफाम
मामउद्वयन ममणन भगवया महावीरण कासगण पररूप०
-५० २० गु० १ ।

पमो गनु मम्मसपरफामम अउत्तमान भगवया
महावीरण कासगण पररूप ५० निदसिप युव-
दसिप तियेमि
-५० २० गु० ७६ ।

ચિત્ર ૩૦ : તપોમાર્ગ નામનું અધ્યયન ૩૦ મું

આ ચિત્રના મધ્યભાગમાં કાઉસગ્ગ મુદ્રાએ બિલેલા એક તપસ્વી સાધુ દેખાય છે. સાધુના મસ્તક ભાગની બંને બાજુએ બંને હસ્તની અંબલિ નેડીને એકેક શ્રાવક સાધુની તપસ્યાની અનુરોધના કરતો બિલેલો છે, વળી, પ્રગની બંને બાજુએ પણ એકેક શ્રાવક સાધુની તપસ્યાની પ્રશંસા કરતા બંને હસ્તની અંબલિ નેડીને બેઠેલ છે,

આ ચિત્ર પ્રસંગ ત્રીશમાં અધ્યયનનો સ્પષ્ટ ભાવ દર્શાવે છે,

सामायादि एववद्यामि, मलयदुयत्तविमुक्तमणि ।
त चरित्तान निमगथा, तिष्ठा नसारसागर ॥ अ० २६ गा० १ ।

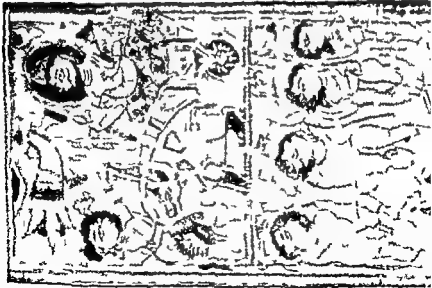
यत्ना सामायादी, समामन विद्याद्विया ।
त चरित्ता यहू प्रीया, तिष्ठा नसारसागर ॥ अ० २६ गा० २० ॥

ચિત્ર ૨૭ : ખલુંકીય નામનું અધ્યયન ૨૭ સું

આ ચિત્રના બે ભાગ છે. પહેલા ભાગમાં ગાડાને જોતરેલો ગળીયો બળદ છે. આ બળદને પરાણીને ગાડા-વાળો ગાડામાં જોતરેલો દેખાય છે. ગાડામાં દાઢોવાળો કોઈ પુરુષ બેઠેલો છે. ગાડાની જોડે કોઈ ઉડતી ધબ પથ્રુ સ્પષ્ટ દેખાય છે.

બીજા ભાગમાં ઉંચા કરેલા કોંકેક હાથમાં રહેલો કોયો ઉછાળતા અને કંદકો મારીને લડતા ચોવા બે સાધુ મુનિરાજો દેખાય છે. તેઓની બાજુમાં બે હાથની અંજલિ જોડીને ઊભા રહેલા બીજા બે સાધુઓ, આ લડતા સાધુઓને વિનતી કરતા લાગે છે કે સાચા સાધુઓનો આચાર આ પ્રમાણે વર્તન કરવાનો નથી.

આ ચિત્ર પ્રસંગ સત્તાવીશમા અધ્યયનનો સ્પષ્ટ ભાવ દર્શાવે છે.

धरे गणेश्वर गम्भ, मुणी आमी विसारण ।

आइने गणिभावर्मि, सम्राटि पटिसपय ॥ अ० २७ गा० १ ॥

विदमदधर्मपत्नी, गंभीरे सुमसाहिय ।

विदमद मति महत्पा, सीद्दपण अल्पणा ॥ अ० २७ गा० २७ ॥

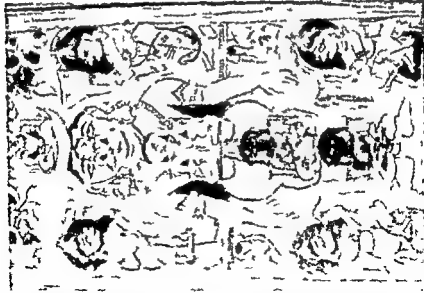
ચિત્ર ૨૮ : મોક્ષમાર્ગ નામનું અધ્યયન ૨૮ મું

ચિત્રતા મધ્ય ભાગમાં ડાળી બાજુએ ગોળ વર્તુલાકૃતિમા પાઠપીઠ ઉપર પગ રાખીને બેઠેલા શુરુ મહારાજ છે. તેઓની સામે સ્થાપનાચાર્યજી છે.

ચિત્રતા ઉપરના ભાગમા પર્વત, બે વૃક્ષો તથા દોડતું હરણ છે. નીચેના ભાગમાં એક મોટું વૃક્ષ છે. વૃક્ષની નીચે બંને હસ્તની ચંબલિ બેડીને ઊભા રહેલા બે સાધુ સુનિરાલો, વર્તુલાકારમાં બેઠેલા શુરુ મહારાજ પાસે મોક્ષમાર્ગનો ઉપદેશ શ્રવણ કરે છે.

ચિત્રની નીચેના ભાગમાં બંગલ છે અને તે બંગલ તરફ એક હરણ દોડતું જતું દેખાય છે. હરણની પાછળ પાણી તથા જલચર ગ્રાણીઓથી ભરેલી એક વહેતી નદી છે.

આ ચિત્ર પ્રસંગ અઢાવીશમા અધ્યયનનો સ્પષ્ટ ભાવ દર્શાવે છે.

અનુભવવળલાવાઓ, સમિત્ર મુતી મળેલ થ /
 પેલે થ સમિત્રો, તઓ મુતીત આદિયા ॥ અં ૨૪ માં ૧ ॥

પ્રવા પલવળમાયા, એ સમંત્ર માપર મુતી /
 સો ચિવે સવળમેસારા, ચિવળમુજા પદિય ॥ અં ૨૪ માં ૨૭ ॥

ચિત્ર રૂપ : યજ્ઞીય નામનું અધ્યયન રૂપ મું

આ ચિત્રના ત્રણ ભાગ છે. પહેલા ભાગમાં બંને છેડે જોકેક દાઢીવાળો પુરુષ બેઠેલ છે. બંને પુરુષની મધ્યમા સોમરસ ભરેલા ત્રણ ઘડા તથા તે ખીવા માટેના ત્રણ ખ્યાલા પડેલા છે. બંને પુરુષો એક બીજાની સામે બેઠેલા છે. ઉપરની છત્રમા ચંદરવો બાધેલ છે.

બીજા ભાગમા અગ્નિકુંડની પાસે બેઠેલ વિજયઘોષ નામનો ગ્રાહ્ય પોતાના ઉંચા કરેલા હાથથી અગ્નિકુંડમા ધીની આહુતિ આપે છે. મધ્યભાગે સળગતો અગ્નિકુંડ છે. તે અગ્નિકુંડની નજીકમાં જ અગ્નિકુંડ ભેદને ભયભીત થએલો બોકડો ફૂદતો દેખાય છે. બોકડાની સામે જ હાથમાં છરી લઇને એક યુવાન બેઠેલો છે. આ બોકડો યજ્ઞમાં હોમવા માટે લાવેલા છે.

ત્રીજા ભાગમાં એક જ હારમા ત્રણ વેદપાઠી ગ્રાહ્યો બેઠેલા છે. તે ગ્રાહ્યોની સામે બેઠેલા રહેલા જયઘોષ નામના જૈન સાધુ સાથે યજ્ઞ કહેવાય ? તેની સમજૂતી આપતા દેખાય છે.

આ ચિત્ર પ્રસંગ હિન્દુઓના યજ્ઞનું વાસ્તવિક દૃશ્ય રજૂ કરે છે અને પચીસમા અધ્યયનનો સ્પષ્ટ ભાવ દર્શાવે છે. ચિત્ર સંયોજન ઉત્તમ પ્રકારનું છે.

माहणदुग्धभृती, आसी विष्णो महायसो ।
 आचार प्रमज्जनमि, प्रययोमति नामदा ॥ अ० २५ गा० १ ॥

भविता पुण्यदम्भार, सज्जन तयण य ।
 प्रययोमविप्रययामा, मिदि पत्ता अणुत्तर ॥ अ० २५ गा० ५५ ॥

ચિત્ર ૨૬ : સામાચારી નામનું અધ્યયન ૨૬ મું

ચિત્રના ઉપરના ભાગમાં સુદર ચિત્રાકૃતિઓવાળું વાતાયન છે. વાતાયનની મધ્યમા સ્થાપનાચાર્યજી અને એક સાધુ બેઠેલા છે.

નીચેના ભાગમાં વ્યાખ્યાન પીઠ ઉપર બિરાજમાન થયેલા શુરુ મહારાજ, ળંને હસ્તની ચંબલિ બેડીને બામ રહેલા બે સાધુ-શિષ્યોને સામાચારીની સમજાવતી આપતા દેખાય છે.

આ ચિત્ર પ્રસંગ છવીશમા અધ્યયનનો સ્પષ્ટ ભાવ દર્શાવે છે.

श्री
 राण्य
 श्री
 उत्तम
 यम अ० २२

४५

मारियपुरमि मयद, आसी राया मारिय
 मसुदवति मायण, रायलकणसेमुप ॥ अ० २२ गा० १ ॥

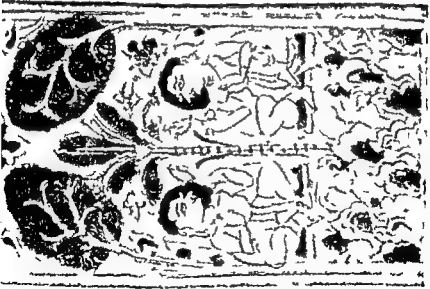
पद करति मसुदा, पदिया पवियकण्ठा ।
 विजियदति मागसु, जहा सा पुरमोत्तमो ॥ अ० २२ गा० ४९ ॥

ચિત્ર ૨૩ : કેશી ગૌતમીય નામનું અધ્યયન ૨૩ મું

તિન્દુક નામના ઉદ્યાનમાં વિશાળ વૃક્ષોની વનરાજીમાં ત્રેવીશમાં તીર્થંકર શ્રી પાર્થનાથ પ્રભુના સંતાનીય કેશી નામના ગણુધર અને ચોવીશમાં તીર્થંકર પ્રભુ શ્રી મહાવીર સ્વામીના પ્રથમ શિષ્ય ગૌતમ નામના ગણુધર ઓકડા થએલા છે અને અને ગણુધરેા ધર્મચર્ચા કરતા દેખાય છે. દરેક વૃક્ષની ટોચના ભાગે સફેદ પોપટ બેઠેલ છે જે વિશાળ વૃક્ષોના મધ્યભાગમાં સુદર કેળનુ વૃક્ષ આવેલું છે. નીચેના ભાગમાં પર્વતની ટેકરીઓ જતાવેલી છે ચિત્રનુ મંચોજન ઉત્તમ પ્રકારનુ અને ભાવવાહી છે

આ ચિત્ર પ્રમંગ ત્રેવીશમાં અધ્યયનનો સ્પષ્ટ ભાવ દર્શાવે છે.

ત્રિભુવણે પાલિતિ જામણ, અરહત લોગપુરુષ ।
મનુષ્યના જ મહાવનુ ધર્મચરિત્રચર ત્રિભુવે । અં ૨૩ માં ૧ ॥

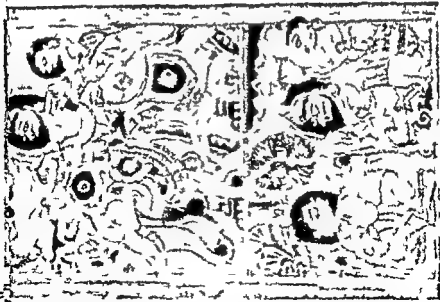

તોનિઆ પરિતા મહા, મંમતે મનુષ્યદિવા ।
મનુષ્ય જે પરીચંતુ, મનવં ચમી મોચસુ ॥ અં ૨૩ માં ૮૯ ॥

ચિત્ર ૨૪ : સમિતિઓ નામનું અધ્યયન ૨૪ મું

આ ચિત્રના મધ્યભાગમાં કાઉસગ્ગ મુદ્રાએ ઊભા રહેલા પીળા વર્ણના પ્રવચન પુરુષના મસ્તકના ઉપરના ભાગમાં સફેદ રંગની સિદ્ધશિલાની ઉપરના ભાગમાં ધોળા રંગના અરિહંત ભાગવાન ગિરાજમાન છે. (શાસ્ત્રીય રીતે સિદ્ધશિલાની ઉપર લાલ રંગના સિદ્ધ ભાગવાન ચાર્ડી હોવા જોઈએ, પરંતુ ચિત્રકારે સફેદ રંગના અરિહંત પ્રભુ કેમ રજુ કરેલા છે, તે સમજવામાં આવતું નથી.) મુખની જગ્યાએ લાલ રંગના મિદ્ધ ભાગવાન ગિરાજમાન છે. હૃદયના તથા નાભિના ભાગમાં પીળા રંગના આચાર્ય ભાગવાન ગિરાજમાન છે. અને હૃદયજુતા ભાગમાં લીલા રંગના ઉપાધ્યાય ભાગવાન ગિરાજમાન છે અને અને પગના કલ્પાના ભાગમાં શ્યામવર્ણના સાધુ ભાગવાન ગિરાજમાન છે. પ્રવચન પુરુષની અને બાણુએ મસ્તકના ભાગે અને હસ્તની અંજલિ જોડીને જોડેક શ્રાવક છે. પગની અને બાણુએ જોડેક શ્રાવક અને હસ્તની અંજલિ જોડીને પ્રવચન પુરુષની સ્તુતિ કરતો બેઠેલ છે.

આ ચિત્ર પ્રમંગ બીજી પ્રતોમાં ક્વચિત જ જોવા મળે છે. વળી, તે ચોવીશમાં અધ્યયનનો ભાવ સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે. ચિત્ર સંયોજના પણ પ્રસંગને અનુકૂળ છે.

सिद्धाण तयो विरवा, संजयाणे व भावता ।
अप्यपममगर् तत्तय, अपुमिद्वि सुगह म ॥ अ० २० गा० १ ॥

एवरोऽपि गुणममिदो, तिसुसियुतो तियुद्विवा य ।
विहग एव विप्यमुका विहर वसुदे विमयमादे ॥ अ० २० गा० १० ॥

ચિત્ર ૨૧ : સમુદ્રપાલીય નામનું અધ્યયન ૨૧ સું

આ ચિત્રના બે ભાગ છે. પહેલા ભાગમાં શિક્ષામન ઉપર રાત્રી માંજે બદામત ઉપર રાત્રી જોડેલ છે. રાત્ર અંતે રાત્રીની મધ્યમાં ઉપરના ભાગમાં છાં સ્પષ્ટ દેખાય છે. ૪માં બાજુ ઉપરના ભાગમાં એક પુરુષ અને સ્ત્રી જોડેલ છે. રાત્રીની પાછળના ભાગમાં એક ઉડતું વસ્તુ છે.

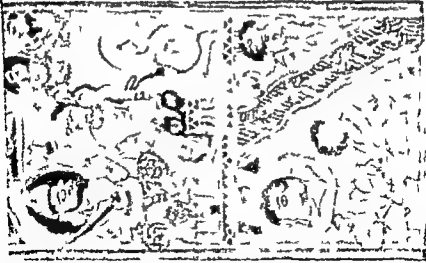
બીજા ભાગમાં આજયના પીક ઉપર જોડેલા ગુરુ મહારાજ પોતાનો જમણો હાથ ઉઠે, પોતાના પગમાં પડેલા અને મુઠ્ઠામાં રાત્રીને કાઢેલો હોય આપના દેખાય છે શિક્ષાની પાછળના ભાગમાં પાત્રી તથા પાત્રીમાં તરતી માછલીઓ બતાવીને, સમુદ્રની ઝબૂણાત કરવાનો ચિત્રકારનો આશય દેવ તેમ લાગે છે. સમુદ્રની પેટી બાજુથી એક ગુરુદેવ દોડતો આવતો દેખાય છે.

આ ચિત્ર પ્રાંત્ર એકત્રીંગમાં અધ્યયનનો સ્પષ્ટ ભાવ દર્શાવે છે.

वृषाणं गालिणं नाम, सायणं आनि गालिणं ।
महावीरस्य भगवतो, सीतां सो उ मङ्गला ॥ अ० २३ गा० १ ॥

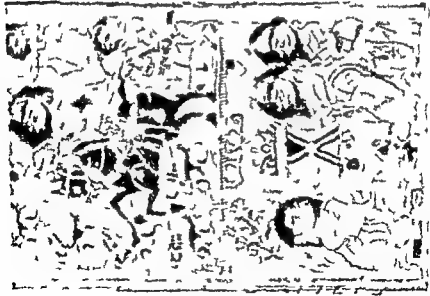
दुष्टिं मयङ्गलं च पुत्रपात्रं, निरगलं मयङ्गलं विष्णुमुक्ते ।
तरिता ममुहं च महाभगवते, ममुहपात्रं अणुनागम गपे
—अ० २१ गा० ५ ॥

ચિત્ર ૨૨ : રથનેમીય નામનું અધ્યયન ૨૨ મું

આ ચિત્રના ઉપરના ભાગમા આકાશમાં વાહળાંઓ તથા સૌરાષ્ટ્રમાં આવેલા ગીરનાર પર્વત ઉપર બે ટૂંકા બતાવવા બે નાની દેરીઓમા તીર્થંકરની પદ્માસનસ્થ મૂર્તિઓ રજુ કરેલી છે. ચિત્રની ડાબી બાજુએ શુક્રામાં કાઉસંગ મુદ્રાએ બેસેલા બાવીશમા તીર્થંકર શ્રી અરિષ્ટનેમિના નાના ભાઈ રથનેમિ સુનિ છે. તેઓની બાજુમાં વરસાદથી બચવા માટે એ બે શુક્રાનો આશ્રય લેવા માટે આવેલા સાધવી રાજુલ, પોતાના પલળી ગએલા વસ્ત્રને સૂકવવાની તૈયારી કરતાં દેખાય છે અને ચિત્રકારે બંને હાથમાં વસ્ત્ર પકડીને બેસેલા રાજુલ સાધવીને તર્વન નગ્નાવસ્થામા રજુ કરેલાં છે. સાધવીના મસ્તકની પાછળના ભાગમાં વાળનું પૂછડું લટકતું બતાવેલું છે, તે ચિત્રકારનું જૈન આચારોનું અસાતપણું દર્શાવે છે. શુક્રાની બહારના ભાગમા એક સાધુ બેસેલા છે. સાધુની ઉપરના ભાગમાં ગીરનારનું જંગલ બતાવવા એક હરણ અને એક મોરની રજુઆત કરેલી છે. શુક્રાની નીચે પર્વતની રજુઆત કરેલી છે. પર્વતની બાજુમાં પાણી તથા માછલીઓની રજુઆત કરીને એક જ્ઞાશય બતાવેલ છે.

આ ચિત્ર પ્રસંગ બાવીશમા અધ્યયનનો સ્પષ્ટ ભાવ દર્શાવે છે; અને સાથે સાથે આ હસ્તપ્રતમા વપરાયેલા રંગોની વિવિધતા પણ રજુ કરે છે.

नृपिल्ल नयते राया, उदिलयराहण ।

मामणं ससओ नाम, मिगळं उयनिगण ॥ अ० १८ गा० १ ॥

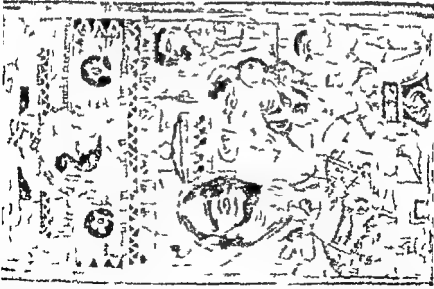
कं पीर आऊहि, अहाय परियायसि ।

सम्यमगणिगणुको, सिंदे मयह मीरप ॥ अ० १८ गा० २ ॥

ચિત્ર ૧૯ : મૃગાપુત્રીય નામનું અધ્યયન ૧૯ મું

આ ચિત્રમાં ઐક હાથમાં તલવાર પકડીને, યીલ્લે હાથ ઉંચો કરીને સિંહાસન ઉપર બેસેલા રાજા જોડેલા છે. રાજાની સામે લાડાસન ઉપર રાણી મૃગાવતી જોડેલી છે. રાજા અને રાણી, સાધુના વેશમાં રજુ કરેલા રાજકુમાર મૃગાપુત્રને સાધુપણમાં વેઠી પડતી તકલીફોનું વર્ણન કરતા દેખાય છે. મૃગાપુત્રની ઉપરના ભાગમાં બિલા રહેલા મુનિ મહારાજ, રાજા અને રાણીને ધર્મોપદેશ આપે છે અનેની મધ્યમાં છત્ર લટકતું દેખાય છે. વળી, છત્રના ભાગમાં સુદર ચિત્રાકૃતિઓવાળો ચંદ્રવેલ પશુ લટકે છે ઉપરના ભાગમાં સુદર ચિત્રાકૃતિવાળુ વાતાયન પણ સ્પષ્ટ દેખાય છે વળી વાતાયનની મધ્યમાં ઐક કળા કરતો મોર પણ ચીતરેલો છે રાજમહેલની ઉપરના ભાગમાં સુવર્ણકલશ છે અને સુવર્ણકલશની અને પાણુઓ ઉડતી ધબકો છે.

આ ચિત્ર પ્રસંગ ઓગણીશમાં અધ્યયનનો સ્પષ્ટ ભાવ દર્શાવે છે.

मुग्धीय नयन रम्य, काण्ठगुणानमोहित ।
राया व्यमदुत्ति मिया तस्मग्गमादिमी ॥ अ० १० गा० १ ॥

वियाणिना दुक्कविचिट्ठुण धणं, ममत्तवर्ध व मक्काभयावह ।
मुढायहं धम्मधुरं अणुत्तर धाम्म निस्वानुणावह म
॥ अ० १० गा० २ ॥

ચિત્ર ૨૦ : મહાનિર્ગ્રંથીય નામનું અધ્યયન ૨૦ મું

આ ચિત્રના બે ભાગ છે. પહેલા ભાગમાં હાથી ઉપર સવાર થયેલો મગધરાજ શ્રેષ્ઠિક, હાથમાં ધનુષ, બાણ પકડીને જંગલમાં શિકાર કરવા જતો દેખાય છે. હાથીની આગળ ચોતાનો શુવ બચાવવા માટે નાસતું એક હરણુ દેખાય છે. રાજની પાછળ એક પરિચારક છે.

બીજા ભાગમાં જંગલમાં વૃક્ષ નીચે બેઠેલા અનાથી નામના જૈન મુનિને, બંને હસ્તની અંજલિ બેડીને શ્રેષ્ઠિક રાજા આવી ભાર યુવાન વયમાં તેઓએ શા માટે સાધુપણ સ્વીકાર્યું તેવા પ્રશ્ન પૂછતો વિનીત ભાવે બેઠેલો છે. રાજની પાછળ બે હસ્તની અંજલિ બેડીને બેસો રહેલો રાજાનો પરિચારક છે. અનાથીમુનિ અને રાજા શ્રેષ્ઠિકની બાબતમાં થીવ્સુ એક ઝાડ પથુ ચિત્રકારે રચ્યું કરેલું છે. ચિત્રના ઉપરના જમણી બાબુના ખૂણામાં વાદળાઓ દેખાય છે.

આ ચિત્ર પ્રસંગ વીશમાં અધ્યયનનો સ્પષ્ટ ભાવ દર્શાવે છે.

શ્રેષ્ઠી દેવચંદ લાલભાઈ જેન પુરનકોદાગર ફંડ અંચાક ૧૧૮

શ્રી ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર ચિન્નાવલી

પરિચયકાર મારાભાઈ અણિલાલ નવાળ

મૂલ ભૂ રૂપિયા

વિક્રમ નવન ૨૦૧૮

વીર સવન ૨૪૮૮

ચિત્ર ૧ : વિનય શ્રુત નામનું અધ્યયન ૧ હુ

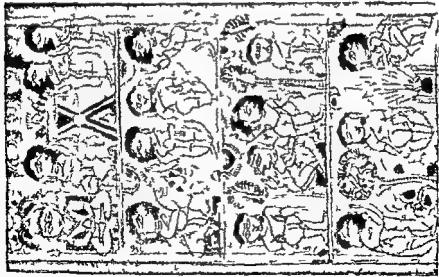
આ ચિત્ર ચાર ભાગમાં વહેંચાયેલું છે.

પહેલા ભાગમાં તીર્થંકરની મૂર્તિ બિગ્જમાન છે. મૂર્તિની બાજુમાં ચુરુ મહારાજ પોતાનો જમણો હાથ ઉઠે કરીને, સામે બેઠેલા બંને સાધુઓને ઉપદેશ આપતા બેઠેલા છે. મધ્ય ભાગમાં સ્થાપનાચાર્ય છે

બીજા ભાગમાં પાટ ઉપર બેઠેલા ચુરુ મહારાજ સામે બેઠેલા શિષ્યને ઉપદેશ આપે છે. શિષ્યની બાજુમાં કાઉસગ્ગ મુદ્રાએ બેઠેલા છે, તેઓની પાસે બેઠેલા એક ગૃહસ્થ પોતાનો હાથ ઉઠે કરીને કાર્તિક કહેતો દેખાય છે.

ત્રીજા ભાગમાં કાઉસગ્ગ મુદ્રાએ બેઠેલા એક સાધુ છે. સાધુની બાજુમાં એક આડ છે. તે આડની બાજુમાં હાથ ઉઠે કરીને બેઠેલા એક સાધુ છે. તે સાધુની બાજુમાં જમણો હાથ ઉઠે કરીને બેઠેલા એક ગૃહસ્થ છે. તે ગૃહસ્થની બાજુમાં બે આડ છે, અને તે બંને આડની વચ્ચે કાઉસગ્ગ મુદ્રાએ બેઠેલા એક સાધુ છે.

ચોથા વિભાગમાં એક સાધુ બે હાથ જોડીને બેઠેલા છે. સાધુની બાજુમાં એક વૃક્ષ છે. તે વૃક્ષની બાજુમાં કાઉસગ્ગ મુદ્રાએ બેઠેલા એક સાધુ બેઠેલા છે. તેઓશ્રીની પાસે એક અગ્નિકુંડ સળગતો છે. તે અગ્નિકુંડની બાજુમાં ગોદોહાસને બેઠેલા એક સાધુ છે ચિત્રની પૃષ્ઠભૂમિ રાતા રંગની છે. આ ચિત્ર રંગ પહેલા વિનયશ્રુત અધ્યયનનો સ્પષ્ટ ભાવ દર્શાવે છે.

भजनांग विदामुक्तास्म, अणगारस्स भिक्खुणो ।
विणय पाउफरिस्सामि, आणुपुंवि सुणह म ॥ अ०१ गा०१ ॥

स देवगधव्ययणुस्मपूरैष, वईतु देह मलपकपुण्डय ।
सिद्धे ॥ इवा सासय, देर वा अण्णरप महड्डिप ॥ अ०१ गा ५८ ॥

ચિત્ર ૨ : પરીસહ નામનું અધ્યયન ૨ જી

આ ચિત્ર પણ ચાર ભાગમાં વહેંચાયેલું છે

પરીસહ આપે છે. ચિત્રની મધ્યમાં કુબીમાં એક સાધુ પીલાતા દેખાય છે, તે કુબી (ધાણી)ની બાજુમાં પીલાતા સાધુને અતિમ આરાધના કરાવતા એક સાધુ બેસેલો છે. તેઓની બાજુમાં બેસેલા સાધુ, આડની નીચે બેસેલા ગૃહસ્થ સાથે ધર્મચર્ચા કરતા દેખાય છે આ ચિત્ર પ્રસંગ સ્કંદપુરાણના ચતુર્થો અંકમાં છે.

બીજા ભાગમાં ઇન્દ્રના હાથમાં યોગશૂળથી ચોનાનો બનાવતા કલિકાચાર્ય બેસેલા છે. તેઓની બાજુમાં ઠાકીને પરીસહ ઉપજાવતા દેખાય છે.

ત્રીજા ભાગમાં હાથમાં હાડો પકડીને બેસેલા આર્યકાલક, આડની બાજુમાં બેસેલા શકની જોડે, ગર્ભલિલતા અતેરિમાથી પોતાની સાધ્વી બેન સરસ્વતીને હોડાવવાનો વિચાર કરે છે શકની બાજુમાં જ ઉજ્જવિનીનો કિલ્લો તથા તેની આદર સંભરેલો મન્દર તથા શ્રી પરિવારિકા બેઠેલા દેખાય છે.

ચોથા ભાગમાં બંને બાજુએ ગુરુ અને શિષ્ય બેઠેલા છે. ગુરુ અને શિષ્યની મધ્યમાં સ્થાપનાચાર્યજીની મુર્તિ આત કદેલી છે

આ ચિત્ર પ્રમુખ બીજા પરીસહ અધ્યયનનો સ્પષ્ટ ભાવ દર્શાવે છે.

ચિત્ર ૪ અમરકૃત નામનું અધ્યયન ૪ થી

આ ચિત્રના ત્રણ ભાગ છે. પહેલા ભાગમાં મકાનના ઉપરના ભાગનું વાતાયન છે. વાતાયનના મધ્યભાગમાં હૃદય પરી બેઠેલ છે.

બીજા ભાગમાં લોકોની યાદ ઉપર આરામથી સોઈ રહેલા એક સાધુ દેખાય છે. ચિત્રના ઉપરના ભાગના જમણા ખૂણામાં એક ડુંકડો બિભેલો છે.

ત્રીજા ભાગમાં એક સરીર અને બે મુખવાળું એક પક્ષી ઠાણ છે. પક્ષીની બંને ચાંચોમાં કાંઈક પકડેલું છે. મધ્ય ભાગમાં પાણીનો ડુંભ છે. ડુંભની બાજુમાં બે હાથ બેઠેલે કદગી રીતે બેઠેલા એક માધુ છે.

આ ચિત્ર પ્રસ્તુત થોડા અધ્યયનનો અપૂર્ણ ભાવ દર્શાવે છે.

ચિત્ર ૩ : ચઉરંગી નાગનું અધ્યયન ૩ જી

આ ચિત્રના ચાર ભાગ છે. પહેલા ભાગમાં બે ગૃહસ્થો બેઠેલા છે. બાબુમાં જમણા હાથ ઉપર રાખીને બેઠેલા ગુરુ મહારાજ, પોતાના બંને પગ પકડીને બેઠેલા શિષ્યને તથા બે હાથ બેડીને બેઠેલા બીજા શિષ્યને ઉપદેશ આપે છે.

બીજા ભાગમાં બે ગૃહસ્થ યુગલ અને એક સ્ત્રી બંને હાથની ચંજલિ બેડીને બેઠેલા છે.

ત્રીજા ભાગમાં બે પુરુષો, એક બીજાની સન્મુખ બેઠેલા છે. તેઓની બાબુમાં એક યુવાન બેઠેલ છે યુવાનની બાબુમાં જ પાટ ઉપર એક સાધવીજી આરામથી બેઠેલ છે. તે સાધવીજીની બાબુમાં એક ભક્ત શ્રાવિકા બેઠેલી છે.

ચોથા ભાગમાં પાણીની વાવ છે. વાવની બાબુમાં હજાર છે. હજારની બાબુમાં બે હાથ બેડીને એક ગૃહસ્થ સામે આવેલા પર્વત તરફ લાક્ષ્મીચરિત્ર દર્શાવે બેઠેલ છે. પર્વત ઉપર એક ગાડ છે.

આ ચિત્ર પ્રસંગ ત્રીજા અધ્યયનના સ્પષ્ટ ભાવ દર્શાવે છે.

धत्तादि परमंगणि, बुलहानीह अनुषो ।
माणसत सर सदा, सप्तममि य पीरिय ॥ अ० ३ गा० १ ॥

चतुरंग बुलह मथा, सप्तम पदिकसिन्ध्या ।
सवसा धुतवम्पसे, सिद्धे हवा सप्तम ॥ अ० ३ गा० २० ॥

ચિત્ર ૪ : અસંસ્કૃત નામનું અધ્યયન ૪ થું

આ ચિત્રના ત્રણ ભાગ છે. પહેલા ભાગમાં મકાનના ઉપરના ભાગનું વાતાયન છે. વાતાયનના મધ્યભાગમાં હંસ પક્ષી બેઠેલ છે.

બીજા ભાગમાં લાકડાની પાટ ઉપર આરામથી સૂઈ રહેલા એક સાધુ દેખાય છે. ચિત્રના ઉપરના ભાગના જમણા ખૂણામાં એક ટૂકડો બિલેલો છે.

ત્રીજા ભાગમાં એક શરીર અને બે મુખવાળું એક પક્ષી બિલું છે. પક્ષીની બંને આંખોમાં કાંઈક પકડેલું છે. મધ્ય ભાગમાં પાણીનો કુંભ છે. કુંભની ઘાબુમાં બે હાથ બેડીને કંઈક રીતે બેઠેલા એક સાધુ છે.

આ ચિત્ર પ્રસંગ ચોથા અધ્યયનનો સ્પષ્ટ ભાવ દર્શાવે છે.

ચિત્ર ૬ સુલક નિગ્રથ નામનું અધ્યયન ૬ કું

ચિત્રના ઉપરના ભાગમાં સુદર ચિત્રાકૃતિઓવાળું જ્ઞાનમયવાતાયન છે વાતાયનની મધ્યમાં પશ્ચ સુદર ચિત્રાકૃતિ દોરેલી છે

ચિત્રની નીચેના ભાગમાં પકવેલા અનાજથી ભરેલા ચાર ઘગંગો પેટીના એક ઘડામાંથી ચાનવાથી અનાજ લઈને ઊભી રહેલી શ્રાવિકા, સામે હાથ લાંબો કરીને, ગોચરી વહોરવાની ઉત્સુકતા બતાવતા મુનિ મહારાજને, તે રાષ્ટ્ર અનાજ વહોરાવે છે મુનિ મહારાજની પાછળ સુલક (નાનો) સાધુ હાથમાં ડાઠો તથા લિલ્લાપાન પકડીને ઊભેલો છે આ ચિત્ર પ્રસંગ ઘર્ષ કરીને શ્રોતજ્ઞને આચાર્યને લક્ષ મૂકતું અનાજ વહોવરાવતી ઈશ્વરી શ્રાવિકાનો છે સાધુ મુનિરાજના મસ્તકના ઉપરના ભાગમાં સુદર ચિત્રાકૃતિવાળો ચાદરો લટકે છે આ ચિત્ર પ્રસંગ પદરમાં સેકાના વેભવશાળી ગૃહસ્થના રમોડાનો સુદર દેખાવ પૂરો પાડે છે

આ ચિત્ર પ્રસંગ છૂંદા અધ્યયનનો સ્પષ્ટ ભાવ દર્શાવે છે

ચિત્ર ૫ : અક્રામ મરણીય નામનું અધ્યયન ૫ મુ

આ ચિત્ર ચાર ભાગમાં વહેંચાયેલું છે. પહેલા ભાગમાં એક વાતાયનની મધ્યમાં હંસ પક્ષી બેઠેલ છે.

બીજા ભાગમાં પાટ ઉપર આરામથી એક સાધુ સ્થ રહેલા છે. તેઓશ્રીના પગ અગાડી બે શિષ્યો બેઠેલા અને પાછળના ભાગમાં પણ એક સાધુ છે.

ત્રીજા ભાગમાં અનુક્રમે ત્રણ પુરુષો અને બે સ્ત્રીઓ ઉચા કરેલા શંને હાથની અંજલિ ભેડીને, શુક્ર મહારાજની સ્તુતિ કરતા દેખાય છે.

ચોથા ભાગમાં બુદ્ધ સંગીતના સાધનો હાથમાં પકડીને, ગાતા ઘનવતાં ચાર પુરુષો બેઠેલા છે. એકના હાથમાં ભૂંગળ, બીજાના હાથમાં ગાલર, ત્રીજાના હાથમાં નગાર અને ચોથાના હાથમાં વાસળી છે.

આ ચિત્ર પ્રસંગ પાંચમાં અધ્યયનનો સ્પષ્ટ ભાવ દર્શાવે છે.

अणयसि माहन्ति, एते तरङ्गहरे ।

तस्य एव महापणे, इव पण्डमुदाहरे ॥ अ० ५ मा० १ ॥

वीह कालमि मयत्ते, आघायाय समुत्सय ।

सकाममरण मरई, तिण्डमनयर मुणी ॥ अ० ५ मा० ३२ ॥

ચિત્ર ૬ : કુલ્લક નિગ્રંથ નામનું અધ્યયન ૬ કું

ચિત્રના ઉપરના ભાગમાં સુદર ચિત્રાકૃતિઓવાળું કલામયવાતાયન છે. વાતાયનની મધ્યમાં પણ સુદર ચિત્રાકૃતિ દોરેલી છે.

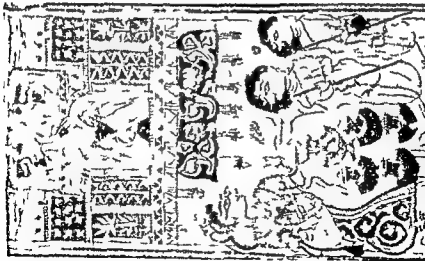
ચિત્રની નીચેના ભાગમાં પકવેલા અનાજથી ભરેલા ચાર ઘડાઓ પૈકીના એક ઘડામાંથી ચાટવાથી અનાજ લઈને ઊભી રહેલી શ્રાવિકા, સામે હાથ લાંબો કરીને, ગોચરી વહોરવાની ઉત્સુકતા બતાવતા સુનિ મહારાજને, તે સંધેલું અનાજ વહોરાવે છે. સુનિ મહારાજની પાછળ કુલ્લક (નાનો) સાધુ હાથમાં ડાહો તથા લિક્ષાપાત્ર પકડીને ઊભેલો છે. આ ચિત્ર પ્રસંગ ઘણું કરીને શ્રીવજ્રસેન આચાર્યને લક્ષ મૂલ્યનુ અનાજ વહોરવાવતી ઇશ્વરી શ્રાવિકાનો છે. સાધુ સુનિરાજના મસ્તકના ઉપરના ભાગમાં સુદર ચિત્રાકૃતિવાળો ચંદ્રવો લટકે છે. આ ચિત્ર પ્રસંગ પંદરમા સૈકાના વૈભવશાળી ગૃહસ્થના રસોડાનો સુદર દેખાવ પૂરો પાડે છે.

આ ચિત્ર પ્રસંગ છઠ્ઠા અધ્યયનનો સ્પષ્ટ ભાવ દર્શાવે છે.

आयतऽविज्ञा पुरिसा, मध्ये ते दुःखमभया ।
दुपति नहुसा मूला मसारंभि अणतप ॥ अ० ६ गा० १ ॥

एवं स उयाहु अणुत्तरनाणी अणुत्तरदसी अणुत्तरनाणदेमणधरे ।
अरहा नायपुत्ते भयथ उमाणिप विषाहिप अ० ६ गा० १८ ॥

ચિત્ર ૭ : જ્યેષ્ઠ નામનું અધ્યયન ૭ મું

આ ચિત્ર ત્રણ ભાગમાં વહેંચાયેલું છે. પ્રથમ ભાગના મધ્ય ભાગમાં કલામય ચિત્રાકૃતિવાળું સુંદર વાતાયન સ્પષ્ટ દેખાઈ આવે છે.

બીજા ભાગમાં ચિત્રના જોકે છેડે જોકે ફાલીવાળો પુરુષ અને બીજા છેડે જોકે યુવાન ઊભેલો છે. બંનેની મધ્યમાં જોકે ઝાકડો ઊભેલો છે.

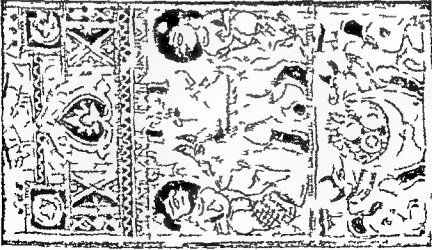
ત્રીજા ભાગમાં બંને બાજુ જોકેકે વૃક્ષ (બળદ) ઊભો રહેલ છે; અને બંને વૃક્ષની મધ્યમાં સ્ત્રીનાથી ભરેલ સુંદર વાસણ પડેલું છે.

આ ચિત્ર પ્રસંગ સાતમા અધ્યયનનો સ્પષ્ટ ભાવ દર્શાવે છે.

ब्रह्माऽऽयत्त समुद्दिप्तं वाह पातञ्जलं पल्लवं ।
ओषणं जवत्त दृष्ट्वा, पौतञ्जलं सयगने ॥ अ० ७ गा० १ ॥

तुम्बिआ नं बालभायं, अघाटं चैव पद्विप ।
चइऊण बालभायं, अघाटं सेवय मुणी ॥ अ० ७ गा० ३० ॥

ચિત્ર ૮ : કાપિલિક નામનું અધ્યયન ૮ મું

આ ચિત્રના બે વિભાગ છે. પહેલા વિભાગમાં ડાળી બાબુ નગરના ફરતા આવેલા રાજમહેલમાં સોનાના સિંહાસન ઉપર એક રાજા આરામથી બેઠેલ છે. રાજાની સન્મુખ ઉઘા કરેલા જમણા હાથમાં કાંઈક માંગલિક વસ્તુ લઈને ઊભી રહેલી એક પરિચારીકા ઊભી રહેલ છે. બંનેના ઉપરના ભાગમાં કલાત્મક વાતાયન છે. ચિત્રની જમણી બાબુએ ઉપરથી અતુકમે એક સળગતો અગ્નિકુંડ છે. અગ્નિકુંડની નીચેના ભાગમાં એક પુરુષ દોડતો દેખાય છે. દોડતા પુરુષની નીચે એક ધોળો હાથી બેલેલો છે.

બીજા વિભાગમાં ડાળી બાબુએ એક જલાશય છે. જલાશયના કીનારે એક સાધુ મુનિરાજ બેલેલા છે. તે મુનિરાજ સામે બે હસ્તાની ચંજલિ બેડીને ઊભા રહેલ ચાર હાથવાળા ઇંદ્રની સાથે વાતચીત કરતાં દેખાય છે. આ ચિત્રનું સંયોજન ઉચ્ચ પ્રકારનું છે.

આ ચિત્ર પ્રમુખ આઠમા અધ્યયનનો સ્પષ્ટ ભાવ દર્શાવે છે.

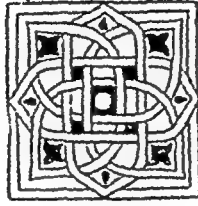
ચિત્ર ૧૨ હરિકેશીય નામનું અધ્યયન ૧૨ મું

એક શિખરવાળા વિશાળ મહિરમા પરિકેશી નામના તપસ્વી સુનિ મહારાજ કાઠિયાજી મુદ્રાએ દયાનમા ભક્તિના છે તેઓશ્રીની બાલુમા બને હસ્તની અર્જવ ભેડીને ભક્તિભાવ દર્શાવતી એક સ્ત્રી ભક્તિની છે ચિત્રની જમણી બાજુએ ઉપરના ભાગથી અનુક્રમે દોડતું હરજી, એક ધોળા રંગનો પોપડ એક વૃક્ષ દોડતા ત્રણ મુલાન પુકડે છે અને પાણી તથા જલચર પ્રાણીઓવાળી એક નદી તથા એક છોડની સ્તુભાત કદેની છે

આ ચિત્ર પ્રનગ ભારમા અધ્યયનનો સ્પષ્ટ ભાવ દર્શાવે છે ચિત્ર નયોજન ઉપમ પ્રકારનું છે

दुमपत्तण पडुगण जहा, निवइ राइ गणाण अत्त्वण ।
एव मणुयाण जीविय, ममय गोयम ! मा पमायण ॥ अ० १० गा० १ ॥

बुद्धस्त निसम्म भासिय, सुकहियमदु पदोपसोहियं ।
राग दोमं च छिदिया, निद्विगइ गण गोयमे ॥ अ० १० गा० ३७ ॥

ચિત્ર ૧૦ દુમ પત્રક નામનું અધ્યયન ૧૦ મું

આ ચિત્ર નજી વિભાગમાં વહેવારેલું છે પહેલા વિભાગમાં પદ્માસનસ્થ મહાવીર પ્રભુની મૂર્તિ બિરાજમાન છે પ્રભુની બાજુમાં બંને હસ્તની અર્જુન નેડીને ઊભેલા બંને સાધુઓ પ્રભુનો ઉપદેશ સાંભળતા દેખાય છે

બીજા વિભાગમાં પ્રભુનો ધર્મોપદેશ સાંભળતા એક શાવક, એક શ્રાવિકા અને બે સાધ્વીઓ બંને હસ્તની અર્જુન નેડીને, ઉત્સુકતા પૂવક બેઠેલા છે

ત્રીજા વિભાગમાં બે હસ્તની અર્જુન નેડીને બેઠી બે શ્રાવિકાઓ, જાતિ વેરવાળા પ્રાણીઓ જેવા કે સિંહ અને હાથી, સર્પ અને મોર, સર્પ અને મોળિયો તથા સિંહ અને હરણ વગેરે, પોતાનો વસ્ત્રાવ વિસારીને પ્રભુની ધર્મદેશના સાંભળતા દેખાય છે

આ ચિત્રનો ભાવ, નજી મહાવીર પામે ચતુર્વિધ સઘ અને જાતિ વેરવાળા પ્રાણીઓ, દુમ પત્રક નામનું દશમુ અધ્યયન સાંભળતા હોય તેવો છે

ચિત્ર ૯ : નમિ પ્રવ્રજ્યા નામનું અધ્યયન ૯ મું

આ ચિત્રતા જે વિભાગ છે. પહેલા વિભાગમાં સિદ્ધાસન ઉપર નમિ રાજા બેઠેલ છે. તેઓની સામે જમણે ક્ષાથ ઉઘા કરીને, નમિ રાજાની રાણી નમિ રાજાની સાથે વાતચીત કરે છે. બંનેની મધ્યમાં લટકતું છત્ર દેખાય છે.

બીજા વિભાગમાં સિદ્ધાસન ઉપર છત્ર બેઠેલ છે. છત્રને ચાલ ક્ષાથ છે. છત્રની સામે બેઠેલા નમિ રાજાની સાથે વેશમાં ચોતાના બંને ક્ષાથ ઉઘા કરીને, છત્રની સામે ધર્મચર્ચા કરતા દેખાય છે નમિ રાજાની પાછળ જે રાજપુરુષો બેઠેલા છે. આ ચિત્ર નવમા અધ્યયનને લગતું છે.

આ ચિત્ર પ્રથમ નવમા અધ્યયનનો સ્પષ્ટ ભાવ દર્શાવે છે.

बहुला देवलोभाया उदवतो माणुममि लोगमि ।
उवसतमोहनिजो सरती पाराणिय आह ॥ अ० ९ गा० १ ॥

पव करिति सयुद्धा, पडिया पयियक्खणा ।
विणियट्ठति भोगसु, जहा स नमिरायरिति ॥ अ० ९ गा० ६२ ॥

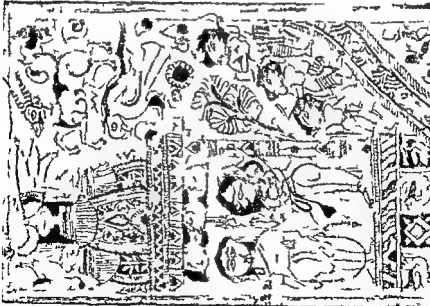
ચિત્ર ૧૦ : દુમ પત્રક નામનું અધ્યયન ૧૦ મું

આ ચિત્ર ત્રણ વિભાગમાં વહેંચાયેલું છે. પહેલા વિભાગમાં પદ્માસનસ્થ મહાવીર પ્રભુની મૂર્તિ ગિરાજમાન છે. પ્રભુની યાત્રુમાં અને હસ્તની અંબલિ નેડીને ઊભેલા ઘંને સાધુઓ પ્રભુનો ઉપદેશ સાંભળતા દેખાય છે.

બીજા વિભાગમાં પ્રભુનો ધર્મોપદેશ સાંભળતાં એક શ્રાવક, એક શ્રાવિકા અને બે સાધવીઓ ઘંને હસ્તની અંબલિઓ નેડીને, ઉત્સુકતા પૂર્વક જોડેલાં છે.

ત્રીજા વિભાગમાં બે હસ્તની અંબલિ નેડીને જોડેલી બે શ્રાવિકાઓ, ભતિ વૈરવાળાં પ્રાણીઓ જેવાં કે : સિંહ અને હાથી, સર્પ અને મોર, સર્પ અને નોળિયો તથા સિંહ અને હરણ વગેરે; પોતાનો વૈરભાવ વિસારીને પ્રભુની ધર્મદેશના સાંભળતા દેખાય છે.

આ ચિત્રનો ભાવ, પ્રભુ મહાવીર પાસે ચતુર્વિધ સંઘ અને ભતિ વૈરવાળા પ્રાણીઓ, દુમ પત્રક નામનું દશમું અધ્યયન સાંભળતા હોય તેવો છે.

साधनगुरुसूक्तो, गुणुत्तरधरो मुनी ।
हरिणस बलो नाम आसी भिक्खु जिह्दिओ ॥ अ० १२ गा० १ ॥

पय सिनाण कुसलेण दिट्ठं महासिनाण इत्तिण पसत्थ ।
अहिं सि ण्हाया धिमळा विसुद्धा, महारिती उत्तम ठाणं पत्ता
॥ अ० १२ गा० ४७ ॥

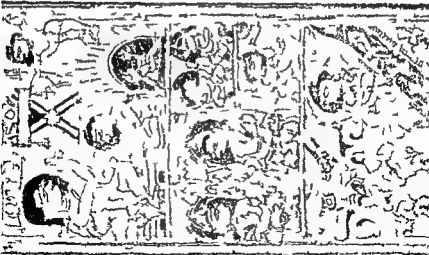
ચિત્ર ૧૩ : સંભૂતીય નામનું અધ્યયન ૧૩ મું

આ ચિત્રના પાણી ત્રણ ભાગ છે. પહેલા ભાગમાં વ્યાખ્યાન પીઠ ઉપર શુદ્ધ મહારાજ ગેસીને ધર્મોપદેશ આપે છે. શુદ્ધ મહારાજના પગમાં નમસ્કાર કરતો એક શિષ્ય બેઠેલો છે. શિષ્યના ઉપરના ભાગમાં સ્થાપનાચાર્યજીની ધાબુમાં બે હાથ પહેાળા રાખીને કાંઈક બોલતો બોલતો, ઉતાવળથી આવતો એક યુવાન પુરુષ છે. તે યુવાન પુરુષની નીચેના ભાગમાં મકાનના એક ભાગમાં સતેલો એક બાળક છે.

મીઠ ભાગમાં બે વૈભવશાળી પુરુષો એક મીઠની સન્મુખ ગેસીને વાતચીત કરતા દેખાય છે તેઓની ધાબુમાં ઉપરના ભાગે બે સ્ત્રીઓ સામસામે બેઠીને વાતચીત કરતી દેખાય છે. તે સ્ત્રીઓની નીચેના ભાગમાં એક દોડતો યુવાન દેખાય છે.

ત્રીજા ભાગમાં બે હરણ એક મીઠની સામે દોડતા દેખાય છે. બંને હરણની ધાબુમાં એક યુવાન દોડતો દેખાય છે. યુવાનની ધાબુમાં પાણી તથા જલચર જીવોથી ભરપૂર એક નદી દેખાય છે. હરણની નીચે નાની નાની ટેકરીયો દેખાય છે.

આ ચિત્ર પ્રસંગ તેરમા અધ્યયનનો સ્પષ્ટ ભાવ દર્શાવે છે.

जाइपराजिओ खटु वासी नियाण ॥ हरिधणपुरमि ।
चुलणीइ धमदत्ता उवयनो नगिगुम्माओ ॥ अ० १३ गा० १ ॥

चित्तोडवि कामदि विरत्तकामो, उदत्तचारित्तवो महसी ।
अणुत्तर सजम पालइत्ता, अणुत्तर सिद्धिगई गओ ॥ अ० १३ गा० ३-॥

ચિત્ર ૧૪ : ઇયુકારીય નામનું અધ્યયન ૧૪ મું

આ ચિત્રના બે ભાગ છે. પહેલા ભાગમાં જમણા હાથમાં તલવાર પકડીને સિંહાસન ઉપર રાજા બેઠેલા છે. રાજાની સામે ભદ્રાસન ઉપર બેઠેલી રાણી, રાજાની સાથે વાતચીત કરતી દેખાય છે. રાજા અને રાણીની મધ્યમાં ઉપરના ભાગમાં છત્ર લટકે છે. રાણીની પાછળ રાજસેવક બેઠેલા છે.

બીજા ભાગમાં રાજા અને રાણી એક બીજાનો સન્મુખ આસનો ઉપર બેઠેલા છે. છત્રના ઉપરના ભાગમાં હંસ-પક્ષીની ચિત્રાકૃતિઓવાળો ચંદરવો લટકે છે. રાણીની પાછળ બે પુરુષ પરિચારકો બેઠેલા છે.

આ ચિત્ર પ્રમંગ ઔદમાં અધ્યયનનો સ્પષ્ટ ભાવ દર્શાવે છે.

देवा भवित्तान पुरे भयसो, कइ चुया पगचिमाणवामी ।
पुरे पुराण इसुयारनाम, खाप समिद्धे सुरलोगरम्म ॥ अ० १४ गा० १ ॥

राया मद्र देवीप, माहणो उ पुरोहिओ ।
माहणी दारगा चय, सव्वे ते परिनिब्बुडि ॥ अ० १४ गा० ५३ ॥

ચિત્ર ૧૫ : સંલિક્ષ્ણ નામનું અધ્યયન ૧૫ મું

આ ચિત્રની મધ્યમા પ્રવચન સુદ્રાએ જોઢલા સાધુ સુનિરાજ છે. સાધુની બાબુએ એકેક વિશાળ વૃક્ષની રબુઆત કરેલી છે. મસ્તકની પામે ણંને બાબુએ એકેક હંમપદીની રબુઆત કરેલી છે. સાધુની નોચે પર્વત છે. પર્વતમા અનુક્રમે કુતરો, સર્પ તથા હરણની આકૃતિઓ ચીતરેલી છે.

આ ચિત્ર પ્રસંગ પંદરમા અધ્યયનનો સ્પષ્ટ ભાવ દર્શાવે છે.

मौण धरिस्सामि समिच्च धम्म, सहिण उव्वुक्कट्टे निगण्हिणे ।
संधयं जरित्तं अयाम्काम, अन्नायएत्ती परिव्वणं स भियग्गु—
॥ अ० १-५ गा० १ ॥

अनिण्णजीयी अगिहं भमित्ते, त्तिरदिआ सव्वमो विट्ठमुक्के ।
अणुक्कमाई एह्म अप्पभक्खी, विट्ठा गिहं एगवरे स भियग्गु—
॥ अ० १-५ गा० १६ ॥

ચિત્ર ૧૬ : પ્રજ્ઞાચર્ય સમાધિનાં રથાનો નામનું અધ્યયન ૧૬ મું

આ ચિત્રમાં બે ભાગ છે. પહેલા ભાગમાં ચિત્રની મધ્યમા કાઉસંગ મુદ્રાએ સાધુ બિલેલા છે. સાધુની બંને ધાબુ બિલો રહેલ એકેક પુરુષ સાધુ મુનિરાજના કાનમાં ખીલા ઠોકીને સાધુને ઉપસર્ગ કરતો દેખાય છે

બીજા ભાગમાં ચિત્રની મધ્યમા નૃત્ય કરતી એક સ્ત્રી બિલેલી છે. નૃત્ય કરતી સ્ત્રીની જમણી ધાબુએ એક સ્ત્રી બિલો રહીને ભૂગળ વગાડે છે અને ડાબી ધાબુએ એક સ્ત્રી બિલો રહીને નગાર વગાડે છે. આ ભાગનું ચિત્ર સરોજન ઉત્તમ પ્રકારનું છે.

આ ચિત્ર પ્રસંગ સાધુઓને પ્રજ્ઞાચર્ય પાળવામાં નેડતાં વિધનોનું સ્પષ્ટ દર્શન કરાવે છે.

सुखे म आउसे ! तेण भगवया पयपक्काय-इह खट थरेदि
भगवतदि दम प्रयसरसमादिठाणा पळता ॥ अ० १६ सु० १ ॥

एस धम्म धूग नियण, सामय जिणदेसिए ।
सिद्धा साज्जति चाणेण, सिक्खिस्सति तद्वापरे ॥ अ० १६ गा० १७ ॥

ચિત્ર ૧૭ : પાપ શ્રમણીય નામનું અધ્યયન ૧૭ મું

આ ચિત્રના જે ભાગ છે. પહેલા ભાગમાં આરામથી પાટ ઉપર એક સાધુ સેતેલા છે. તે સેતેલા સાધુએ પોતાના જમણા હાથથી એક શુદ્ધક (નાના) સાધુને પકડી રાખેલ છે. વળી, તે સાધુના પગ આગળ એક સ્ત્રી, સાધુની એવા કરવા ખડે પગે બેઠેલી છે. સ્ત્રીની બાજુમાં જમણા હાથ ઉઠેલા કરીને સાધુના આંધાં અપકૃત્યો માટે કપડો આપતો એક ગૃહસ્થ બેઠેલો છે.

બીજા ભાગમાં પાટ ઉપર બેઠેલા સાધુના હાથમાં ઘણું કરીને એતાનો ગિરો છે. સાધુની સામે યજ્ઞ હાથ ઉઠ્યા કરીને બેઠેલા જે ગૃહસ્થો દેખાય છે.

આ ચિત્ર પ્રગંગ, ચિત્રમાં નીતરેલા સાધુઓના પાપાગણો રજા કરે છે અને તેથી ચિત્રકારનો આ મત્સરમા અધ્યયનનો ચિતાર આપવાનો ભાવ સ્પષ્ટ થાય છે.

जे वइ उ पाव्यहूय नियठे धम्म सुणिता विणओववन्ने ।
सुदुल्लद रुन्ति वोदिलाभं, विहरिउज्ज एच्छा य ज्ञासुठं तु ॥
॥ अ० १७ गा० १ ॥

जे वउज एए उ सदा उ दोसे से सुव्यप हाइ सुणीण मज्जे ।
अयसि लाप अमयं व पूरप, आराहप दुदआ लोगमिण ॥
॥ अ० १७ गा० २१ ॥

ચિત્ર ૧૮ : સંયતીય નામનું અધ્યયન ૧૮ મું

આ ચિત્રના બે ભાગ છે. પહેલા ભાગમાં ઘોડા ઉપર સવાર થએલો દાદીવાળો સંયતી રાજા બંને હાથમાં ધનુષ અને બાણ લઈને, આગળ હોડતા હરણીયાની પાછળ પાછળ ઘોડો દોડાવીને શિકાર કરવા જતો દેખાય છે. રાજાની આગળ નાસતા અને ભાગતા પાંચ હરણીયાઓ પોતાનો જીવ બચાવવા હરણ કાળે નાસે છે. સંયતી રાજાની પાછળ હાથમાં છત્ર પકડીને મસ્તકે ધારણ કરનાર એક પરિચારક ઊભેલો છે; અને બીજો પરિચારક હાથમાં ધનુષબાણ પકડીને ઘોડા ઉપર સવાર થઈને રાજાને શિકારમાં મહત્ત્વાકાર તરીકે જતો દેખાય છે.

બીજા ભાગમાં જંગલમાં એક ઝાડ નીચે બેઠેલા ગર્દભાલિ નામના સાધુ મહારાજ, સામે બે હસ્તની આંજલિ બેઠીને ઊભા રહેલા સંયતી રાજાને તથા તેના પરિચારકને શિકારમાં રહેલા અન્યો અને તેના પરીણાસોની સમજૂતી આપીને શિકાર નહીં કરવાનો ધર્મોપદેશ આપે છે.

આ ચિત્ર પ્રસંગ અઢારમાં અધ્યયનનો સ્પષ્ટ ભાવ દર્શાવે છે.

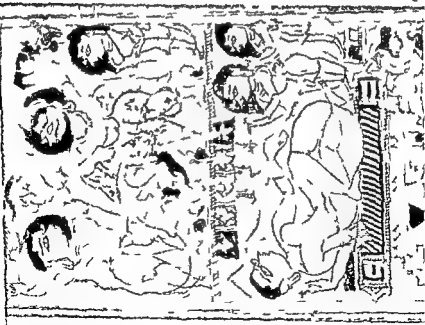
अरुचतकालम् समूलयस्त, सद्यस्त दुक्कसस्त उ जा एमाकयो ।
त भासआ म पटिपुअचित्ता, सुणेह पणगगहिय द्वियत्थ

॥ अ० ३२ गा० १ ॥

अणाइकाण्णभयस्स पस्सा, सयस्स दुक्कसस्स पमुक्कसग्गो ।
विययाहिआ ज समुविबभत्ता, कमेण अणतसुद्धी भवति

॥ अ० ३२ गा० १११ ॥

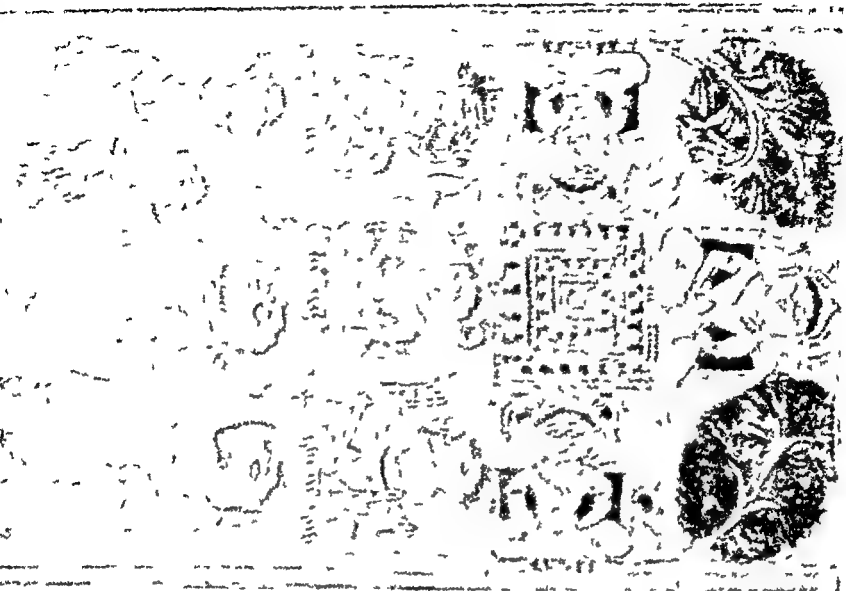
ચિત્ર ૩૪ : લેશ્યા નામનું અધ્યયન ૩૪ મું

આ ચિત્રના ત્રણ ભાગ છે. પહેલા ભાગમાં (૧) કૃષ્ણ લેશ્યા અને (૨) નીલ લેશ્યાનો ભાવ દર્શાવવા તે તે વર્ણના બે પુરુષો રચ્ચુ કરેલા છે. બંને પુરુષોની વચ્ચે એક ચાંભડો છે.

મીન્દ ભાગમાં (૩) કાપોતલેશ્યા અને (૪) તેજ લેશ્યાનો ભાવ દર્શાવવા તે તે વર્ણના બે પુરુષો રચ્ચુ કરેલા છે. બંનેની વચ્ચે એક ચાંભડો છે.

ત્રીન્દ ભાગમાં (૫) પદ્મ લેશ્યા અને (૬) શુદ્ધ લેશ્યાનો ભાવ દર્શાવવા તે તે વર્ણના બે પુરુષો રચ્ચુ કરેલા છે. બંનેની વચ્ચે એક ચાંભડો છે.

આ પ્રમાણે અનુક્રમે ૧ જગ ભરેનો વાદળ જેવો, ૨ ત્રીતાં વૃક્ષ જેવો, ૩ અળશીના ફૂલ કે કાચકાની પાળ જેવો, ૪ ત્રિગુણોક જેવો, ૫ હજારદરના પીળા રંગ જેવો અને ૬ ગળા જેવો વર્ણ. આ પ્રમાણે છ એ લેશ્યાના વર્ણ હોવાથી આ ચિત્ર પ્રસંગમાં તે તે વર્ણવાળી છ પુરુષાદિતિઓ રચ્ચુ કરીને આ લેશ્યા નામના ચોતીશમા અધ્યયનનો સ્થાપ ભાવ દર્શાવેલો છે.

सुणेन मे पापमणा, ममं सच्चिदानन्दसिधं ।
जमायस्वतो भिषगु, दुःखसाणतकरो भवे ॥ अ० ३५, गा० १ ॥

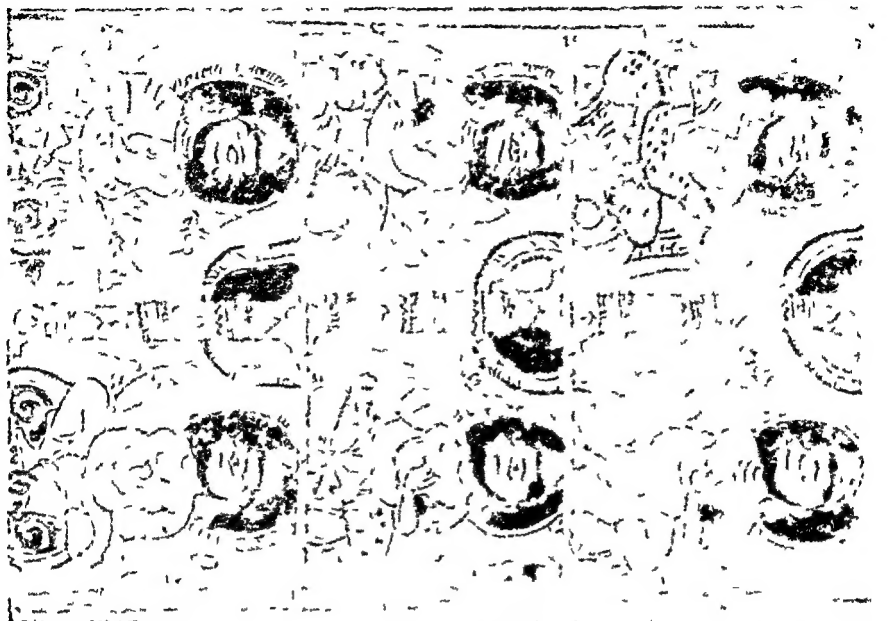
णिममसो निरहंकारी, पीयराशो अणामधो ।
सपत्तो केवल पाण, सासय परिणिञ्जुहे ॥ अ० ३५, गा० २१ ॥

સિન ૩૫ અણગાર નામનું અધ્યયન ૨૫ મું

આ પિત્રના બે બા ૧ હ પહિલા જાગઆ જોરસ સમવસરણની અફણત રચનાની રજુઆત કરેલી છે નીચી ઉપરના બા ૨મા પદાસનરથ જિનમર્તિ દેખાય છે તે જિનમર્તિની બને બાણુ અટોક વૃક્ષની રજુઆત કરેલી છે અધ્યભાગી સુદર પિનાકૃતિ રજુ ૧ ની હ અને તેની બને બાણુ ઘોડક પદાસનરથ જિનમર્તિ દેખાય છે નીચી નીચેના અધ્યભાગના ઘોડક જોથી જિનમર્તિ પદાસનરથ હ તેની બને બાણુએ બને હસ્તની અજલિ કોઢીને ઘોડો ઘોડક શાવક રજુતિ કરતો ઘોડલ છે આ રીતે પિત્રના ઉપરના પહિલા જાગઆ જોરસ સમવસરણ રજુ કરેલું છે

બીજા બા ૩મા બે બૃહરથ ગાવકો અને જૈન સાધુઓ ઘોડ બીજાની સાથે જોવા રહીને ધમઅર્થો કરતા દેખાય છે આ સિન પ્રમગ પાત્રીશઆ અણગાર અધ્યયનનો ૨૫મું જાવ વશોવે હ

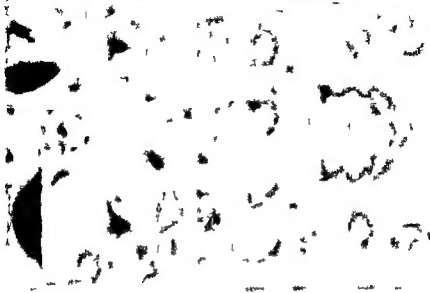

लेमङ्गयणं पद्यवामि, आणुपुत्रिज जट्टमं ।
 छण्डपि कामलेसाण, अणुमाचं सुणंदि मे ॥ अ० ३४ गा० १ ॥

तम्हा ध्यासि लेसाणं, अणुमाचं वियाणिया ।
 अप्पमत्याड वज्जिता, पसत्याओ अट्टिट्ठिप मुणी
 ॥ अ० ३४ गा० ६१ ॥

14

[illegible]

丁巳仲夏
吳昌碩寫

[illegible]

ચિન્ત ૩૭ : ચતુર્વિધ સંઘ

આ ચિન્ત ત્રણ ભાગમાં છે. પહેલા ભાગમાં સોનાના સિંહાસન ઉપર પ્રભુ મહાવીરની રજુઆત સાધુ અવ-
સ્થામાં કરેલી છે. તેઓ શ્રી સામે બેઠેલા ગૌતમ ગણધરને ધર્મોપદેશ આપે છે. પ્રભુની આગળ સ્થાપનાચાર્યજી છે.

બીજા ભાગમાં બંને હસ્તની અંજલિ બેઠીને બેઠેલા ચાર શાવકો પ્રભુનો ધર્મોપદેશ સાભળવા બેઠેલા છે.

ત્રીજા ભાગમાં આનુક્રમે બે સાધ્વીઓ તથા બે શાવિકાઓ ઉંચા કરેલા બંને હસ્તની અંજલિ બેઠીને પ્રભુનો
ધર્મોપદેશ સાભળે છે આ ત્રીજે ત્રણે ભાગમાં થયેને ચિત્રકારે ચતુર્વિધ (ચાર પ્રકારના) સંઘની રજુઆત કરેલી છે

પ્રતિ પરિચય :—આ પ્રત આગમદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ગુણવિજયજીના સંબંધની છે તેના પત્ર ૯૧ છે, અને
ચિત્ર ૩૭ છે આત ભાગમાં ગુરુપ્રકાશ આપેલી છે. —

॥ નવત ૧૫૪૯ વર્ષે વર્ષિ ૧૪ ગુરો । તત્તરાપાઠા નક્ષત્રે ।

